

Міністерство внутрішніх справ України
Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет внутрішніх справ

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО, ЕКОНОМІЧНОГО ТА СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Тези доповідей
X Міжнародної науково-практичної конференції,
присвяченої 27-й річниці створення Харківського національного
університету внутрішніх справ

(м. Харків, 19 листопада 2021 р.)

Харків 2021

УДК [340.12:330.101:342.734](477)
С91

*Друкується за рішенням оргкомітету
відповідно до доручення Харківського національного університету
внутрішніх справ від 30.08.2021 № 103*

Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : тези доп. X Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 27-й річниці створення Харків. нац. ун-ту внутр. справ (м. Харків, 19 листоп. 2021 р.) / МВС України, МОН України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2021. – 340 с.

У збірнику вміщено тези доповідей учасників конференції за такими напрямками: гуманітарні аспекти соціального розвитку держави; сучасні проблеми правової системи України; протидія злочинам правоохоронними органами; економічна безпека держави та суб'єктів господарювання.

УДК [340.12:330.101:342.734](477)

Матеріали друкуються за рішенням оргкомітету конференції, викладені в авторській редакції з незначними коректорськими правками. Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр і прізвищ несуть автори. Електронна копія збірника безоплатно розміщується у відкритому доступі на сайті Харківського національного університету внутрішніх справ (<http://www.univd.edu.ua>) у розділі «Наука», сторінка «Конференції, семінари та круглі столи», а також у репозитарії ХНУВС (<http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/>)

ЗМІСТ

ПАВЛІЧЕНКО К. В.	
ВІТАЛЬНЕ СЛОВО	16
ТАТАРОВ О. Ю.	
ВІТАЛЬНЕ СЛОВО	17
ЄФРЕМОВА І. О.	
ВІТАЛЬНЕ СЛОВО	18
БАКУМОВ О. С.	
ВІТАЛЬНЕ СЛОВО	19
СИНЕГУБОВ О. В.	
ВІТАЛЬНЕ СЛОВО	20
ЦУЦКІРІДЗЕ М. С.	
ВІТАЛЬНЕ СЛОВО	21
БАНДУРКА О. М.	
ВІТАЛЬНЕ СЛОВО	22
ГУСАРОВ С. М.	
ВІТАЛЬНЕ СЛОВО	23
СОКУРЕНКО В. В.	
ВІТАЛЬНЕ СЛОВО	24
СОКУРЕНКО В. В.	
СУЧАСНИЙ СТАН ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕЗАКОННИМ ПОВОДЖЕННЯМ ЗІ ЗБРОЄЮ, БОЙОВИМИ ПРИПАСАМИ АБО ВИБУХОВИМИ РЕЧОВИНАМИ	25
ШВЕЦЬ Д. В.	
ГОТОВНІСТЬ ДО ІННОВАЦІЙ І ПРОГНОСТИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ	26

**СЕКЦІЯ 1.
ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ УКРАЇНИ.
БЕЗПЕКА ТА ПРАВОПОРЯДОК**

АЛЕКСЄЄВА-ДАНИЛЕНКО Ю. В.	
КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОСТУПОК: ПЕРСПЕКТИВИ ІСНУВАННЯ	29
БАЛАЦ А. О., РОМАНІВ Р. Р.	
КЛЮЧОВІ МОМЕНТИ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ ЗАСТОСУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ	31
БАНДУРКА І. О.	
ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПІДОЗРЮВАНОВОГО, ОБВИНУВАЧЕНОГО ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ	32
БАНДУРКА С. С.	
ДО ПИТАННЯ ПРО БЕЗОПЛАТНУ ПРАВОВУ ДОПОМОГУ	34
БЕЗПАЛОВА О. І.	
ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІСЦЕВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ БЕЗПЕКИ В РЕЗУЛЬТАТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПРОЄКТУ «ПОЛІЦЕЙСЬКИЙ ОФІЦЕР ГРОМАДИ»	37
БЕЗУСА Ю. О.	
ПРОБЛЕМАТИКА ОЦІНОЧНИХ ПОНЯТЬ У ПРАВІ В РАДЯНСЬКІЙ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.	41

БОРТНИК С. М. КОНТРАКТ ПРО ПРОХОДЖЕННЯ СЛУЖБИ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ В УКРАЇНІ.....	43
БУГАЙЧУК К. Л. АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ДОРОЖНЬОГО РУХУ ОСОБАМИ, ЯКІ КЕРУЮТЬ САМОБАЛАНСУЮЧИМИ ПЕРЕСУВНИМИ ЗАСОБАМИ З ЕЛЕКТРОДВИГУНАМИ	44
ВЛАСЕНКО І. В., ВАХІНА О. О. ВИКОРИСТАННЯ ІМІТАЦІЙНИХ ЗАСОБІВ ЯК МЕТОД ПІДГОТОВКИ СПІВРОБІТНИКІВ НПУ ДО ДІЙ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ.....	46
ГАЛКІНА О. М. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ АВТОМАТИЗОВАНИХ СИСТЕМ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ	49
ГУРТОВА К. М., ДЕГТЯРЬОВА М. І. ПОНЯТТЯ І ТЕОРІЇ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ	51
ГУРТОВА К. М., СОМОВА В. О. СУЧАСНІ ТЕОРІЇ ПОХОДЖЕННЯ ДЕРЖАВ	52
ГУРТОВА К. М., СУХОКОБИЛКА К. Р. СПІВВІДНОШЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ	54
ДАНИЛЬЧЕНКО Ю. Б. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ Й ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ ТА ЇХ ОСНОВА	55
ДЕНИЩУК Д. Є. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ	58
ДРЕВАЛЬ Ю. Д. СПІВВІДНОШЕННЯ СВОБОДИ ТА БЕЗПЕКИ: ВІД «ЧОТИРЬОХ СВОБОД» Ф. РУЗВЕЛЬТА І ДО СЬОГОДЕННЯ.....	59
ІЩЕНКО І. В. ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРЕВЕНТИВНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ ТА МІСЦЕ СЕРЕД НИХ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	61
КАЗАНЧУК І. Д. ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА НА ПРИКЛАДІ ДОСВІДУ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ДЕЯКИХ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА США	64
КОСЯЧЕНКО К. Е. АКТУАЛЬНІСТЬ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	67
МЕЛЬНИК К. Ю. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОЄКТУ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ДЕЯКИХ ЗАКОНІВ УКРАЇНИ ЩОДО ПРОХОДЖЕННЯ СЛУЖБИ В ПОЛІЦІЇ»	69

ПАДАРЯН Д. Г. ЗАВДАННЯ АДВОКАТА В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ	70
ПАНОВА І. В., ШЕВЦОВА А. С. ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	72
ПЕВКО С. Г., ПОСТОЛЬНИК В. В. КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ ЯК ОСНОВА ПРАВОПОРЯДКУ	74
ПОЛІЩУК М. Г., ГЕРАСИМ Є. В. ПРИРОДА ПОЗОВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	75
ПОПОВА Л. М., ХРОМОВ А. В. ІНФОРМАТИЗАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА: ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕЦІ	77
ПОПОВА С. М. АНТИКОРУПЦІЙНА ЕКСПЕРТИЗА ЯК ЗАСІБ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ.....	79
ПТУХІНА О. В. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ З ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ ТА КОНТРОЛЮ ЗА НАРКОТИКАМИ ЗІ ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ЯКІСТЮ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ.....	81
САШУРІНА О. Ю. ЗАСТОСУВАННЯ НАСИЛЬСТВА ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ: СУЧАСНА ПРОБЛЕМАТИКА ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ	83
СКЛЯР О. С., ЄЛІСЄЄВА О. С. ПУБЛІЧНА БЕЗПЕКА ТА ОХОРОНА ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ: ПРОБЛЕМИ ДЕФІНІТИВНОГО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ.....	85
СКЛЯР О. С., ЗОСИМ Р. С., ДАВИДОВ О. О. ЕЛЕМЕНТИ САМОЗАХИСТУ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ВІД НАПАДУ СОБАКИ	87
СМАЗНА Т. М. АДМІНІСТРАТИВНІ ЗАХОДИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВОПОРЯДКУ.....	89
СОКУРЕНКО В. В. АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІМПЕРАТИВУ ПРЕЗУМПЦІЇ ПРАВОТИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ НА ПРИКЛАДІ «QUALIFIED IMMUNITY POLICE» (СПОЛУЧЕНІ ШТАТИ АМЕРИКИ).....	91
СТРИЖАК А. О. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ПАТРУЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ КАЗАХСТАНУ ЗАСОБІВ ФІКСАЦІЇ ПОРУШЕНЬ ПРАВИЛ ДОРОЖНЬОГО РУХУ.....	92
ФАРІОН О. Б. УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ ЗА РАХУНОК УПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ВИМОГ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОПЕРАТИВНО- СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ.....	95

ФІЛІПОВ М. О. ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	96
ХОЛДОЄНКО А. В. ВІЙСЬКОВО-ЦИВІЛЬНІ АДМІНІСТРАЦІЇ – ЕЛЕМЕНТИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ З ОСОБЛИВИМ ПРИЗНАЧЕННЯМ.....	98
ШЕВЧЕНКО О. О. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОЦЕДУРИ ОСКАРЖЕННЯ РІШЕННЯ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ДИСЦИПЛІНАРНОГО СТЯГНЕННЯ В ОРГАНАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ.....	100
ШЕВЧЕНКО Т. В., СІРОШТАН А. О. ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ	101
ШЕВЯКОВ М. О., ЗОРИНА С. Є. ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОГО СКЛАДУ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ	103
ШЕВЯКОВ М. О., ІВАНЕНКО Г. Є. НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ ЯК СУБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ЮРИСДИКЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	104
ШЕВЯКОВ М. О., ЛУК'ЯНЧЕНКО Ю. І. ФОРМИ ТА МЕТОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ	106
ШЕВЯКОВ М. О., М'ЯЛО А. О. ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ЩОДО КАРАНТИНУ ЛЮДЕЙ.....	107
ЯЦЕНКО В. П. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ	110
YAULA M. STATES POLICIES RESPECTING HUMAN RIGHTS FOR SECURE AND SAFE PUBLIC ADMINISTRATION	112

СЕКЦІЯ 2.

ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ

ВІНЦУК В. В. ПРОТИДІЯ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ ЯК НАЙБІЛЬШ НЕБЕЗПЕЧНОМУ ФАКТОРУ	114
ГОРБАЧОВ О. В. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРЕВЕНЦІЇ В СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ КРИМІНАЛЬНІЙ ПРОТИПРАВНОСТІ	116
ГРАБАЗІЙ І. А. СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ ВІЯВЛЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ОБІГОМ ПОРНОГРАФІЧНИХ ПРЕДМЕТІВ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ.....	118

ДАЛЬ А. Л. ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ОПЕРАТИВНО- РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПОГРАБУВАННЯМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ОРГАНІЗОВАНОЮ ГРУПОЮ	119
ДЕРЕВ'ЯГІН О. О. ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДИК ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ	121
ДЖАФАРОВА О. В. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ.....	123
ДЖАФАРОВА О. В., КАЛЮЖНА Д. В. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ПРОТИДІЇ БУЛІНГУ.....	126
ЄФІМОВ В. В., САДОВИЙ Р. О. ЩОДО ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У КРЕДИТНО-ФІНАНСОВІЙ СФЕРІ	128
ЗАВОРІНА О. П., ШЕПІТЬКО М. О. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ.....	130
КОРОГОД С. В., ГОНЧАРЕНКО А. Ю. ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ЯК ЗАПОРУКА ПРОТИДІЇ ПОШИРЕННЮ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ.....	132
КРЕПАКОВА М. Ю. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ОКРЕМІ ПРАВОПОРУШЕННЯ	134
ЛАПКІН А. В. СУТНІСТЬ І ЗНАЧЕННЯ ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ ЯК ФОРМИ ЗАКІНЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	135
ЛИСЕНКО А. М., ЛИСЕНКО І. В. ПОСТАНОВЛЕННЯ СУДДЕЮ (СУДДЯМИ) ЗАВІДОМО НЕПРАВОСУДНОГО ВИРОКУ, РІШЕННЯ, УХВАЛИ АБО ПОСТАНОВИ: СУЧАСНА КРИМІНОГЕННА ОБСТАНОВКА.....	137
МІТРУХОВ П. М. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ПОЛІЦІЄЮ	139
НАЗАРЕНКО І. В. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРЕВЕНЦІЇ ПІД ЧАС ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ЗБУТУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН ТА ЇХ АНАЛОГІВ У МІСЦЯХ, ПРИЗНАЧЕНИХ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ І КУЛЬТУРНИХ ЗАХОДІВ	142

ПАВЛОВА Н. В. ЩОДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ШАХРАЙСЬКІ ДІЇ ПРИ УКЛАДАННІ ПРАВОЧИНІВ ЧЕРЕЗ МЕРЕЖУ ІНТЕРНЕТ.....	145
ПАВЛОВА Н. В., АНТРОПОВ Б. О. ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ТАКТИКИ ДОПИТУ ЗАЛЕЖНО ВІД ОСОБИ ДОПИТУВАНОВОГО	147
ПАРШИН Ю. І., ТИШКОВ В. Р. ЗЛОЧИНИ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ПРАЦІВНИКАМИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ	149
ПЕНЬКОВ С. В., ШЕНДРИК В. В. НАПРЯМИ НОРМАТИВНОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ЗАСТОСУВАННЯ ОПЕРАТИВНОЇ ТЕХНІКИ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ	150
ПОЛІЩУК М. Г. ПОНЯТТЯ ТА ЕЛЕМЕНТИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ СУДУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	152
ПОЛІЩУК М. Г., ПОЛІЩУК М. Р. ПРОЦЕСУАЛЬНІ СТРОКИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	154
РАЙКО С. В., БАШНЯНИН О. В. ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ПРАВОВИХ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ПРОБЛЕМ ЗАПОБІГАННЯ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ПРОТИДІЮ ЯКИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ ВІДНЕСЕНО ДО КОМПЕТЕНЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ	156
РЕЗАНОВ С. А. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРИТЯГНЕННЯ ОСОБИ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	157
РОМАНЮК В. В., УРБАН В. А. ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА: ПРАВОВА ПРОБЛЕМАТИКА.....	159
САЛТОВЕЦЬ С. А. ТЕОРЕТИЧНО-НОРМАТИВНІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОПЕРАЦІЇ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ.....	160
ТІХОНОВ С. В., ВАСИЛИНЧУК В. І. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ПРОКУРАТУРИ ТА ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	162
ТОКАР А. А., АНТИПОВА А. К. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ	164

ФІЛЬЧАКОВ О. В. ПРОКУРОРСЬКИЙ НАГЛЯД ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОННОСТІ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО- РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ: АКТУАЛІЗАЦІЯ У НАУКОВІЙ ПЛОЩИНІ.....	166
ФІАЛКА М. І., ДОРОШ А. О. СЛІДЧИЙ ЯК СУБ'ЄКТ ПОПЕРЕДЖУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ.....	167
ФІАЛКА М. І., ЗАВРІЧКО Д. Г. РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В ПОПЕРЕДЖЕННІ ПОШИРЕННЯ ПРОСТИТУЦІЇ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ.....	169
ФІАЛКА М. І., ХАРА С. Д. «ВОР У ЗАКОНІ»: ХАРАКТЕРНІ ОЗНАКИ ТА ВРАХУВАННЯ ЇХ У ПРОЦЕСІ ПРОТИДІЇ ПРОФЕСІЙНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ.....	171
ХАНЬКЕВИЧ А. М., БОЧКОВИЙ О. В. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІДКРИТОГО СУСПІЛЬСТВА.....	173
ХИЖНЯК Є. С. ЗМІСТ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ПРОГНОЗУВАННЯ УМИСНИХ УБИВСТВ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ.....	175
ЧИЖ С. А. СПЕЦИФІКА ОПЕРАТИВНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ МАШИНОБУДІВНОГО КОМПЛЕКСУ.....	178
ШЕВЯКОВ М. О., ЧЕРЕМІСІНА З. Р. РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ: ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ.....	180
ШИНКАРЕНКО І. І., ШИНКАРЕНКО І. Р. ПРИЧИНИ ТА УМОВИ НИЗЬКОГО РІВНЯ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ПЕРЕДБАЧЕНИМ СТ. 149 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ.....	182
ЮХНО О. О., ДЕМЧЕНКО А. О. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ ТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ШАХРАЙСТВ.....	183
ЮХНО О. О., ЗАВОРІНА М. А. ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПІД ЧАС ДАКТИЛОСКОПЮВАННЯ ОСОБИ.....	186
ЮХНО О. О., УШАКОВА М. В. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНІВ У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ УЧЕНИХ.....	188

СНІРІТА V.

SOME ASPECTS REGARDING THE QUALIFICATION OF TAKING HOSTAGES PERFORMED
IN MATERIAL INTEREST ACCORDING TO THE PENAL LEGISLATION
OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA 191

**СЕКЦІЯ 3.
ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ
ТА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ**

БЕЛЯЄВА Л. А.

СУЧАСНІ КОЛІЗІЇ ВИКОРИСТАННЯ
ТОВАРНО-ТРАНСПОРТНИХ НАКЛАДНИХ 194

ГАРБУЗЮК К. Г.,

ТКАЧЕНКО С. О.

ФІНАНСОВИЙ АНАЛІЗ У СИСТЕМІ ОЦІНКИ
ФІНАНСОВОГО СТАНУ СУБ'ЄКТА..... 196

ГОНЧАРЕНКО Н. Г.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ТА ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ
ПІДПРИЄМСТВ НА ПІДСТАВІ ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПІВ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ 198

ГОНЧАРОВА В. О.

«М'ЯКА СИЛА» ДЕРЖАВИ ЯК ЧИННИК НАЛАГОДЖЕННЯ СПІВРОБІТНИЦТВА
З БІЗНЕСОМ 200

ДЕГТЯРЬОВА В. О.

ЩОДО НАСЛІДКІВ ЗОВНІШНЬОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ 201

ДІДЕНКО А. В.

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД..... 203

ДЯДІН А. С.

СТІЙКИЙ МЕНТАЛІТЕТ СУСПІЛЬСТВА – ЗАПОРУКА
НЕЗАЛЕЖНОСТІ КРАЇНИ 205

ЄФІМОВ В. В.

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ
ВІД КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
В АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ УКРАЇНИ..... 206

ЄФРЕМОВ А. О.

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ І СИСТЕМИ СУБ'ЄКТІВ ФОРМУВАННЯ
ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ 208

ЖУК І. В.

ВИДИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
У СФЕРІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ..... 210

КАЗАНЧУК І. Д.,

ТИТАРЕНКО І. О.

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНОЇ
АДМІНІСТРАЦІЇ У СФЕРІ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІКОЮ 212

КЛОЧКО А. М.

СИСТЕМА БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ 214

КОБКО Є. В.

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ
В СИСТЕМІ СТРУКТУРНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ 216

КОПТЄВА Г. М. ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА	217
МАКОВОЗ О. С., БУРЯК М. О. СТРАТЕГІЯ БЕЗПЕКИ БІЗНЕСУ В УМОВАХ VUCA-СВІТУ	219
МОШЕНСЬКИЙ О. С. ХАРЧОВА БЕЗПЕКА УКРАЇНЦІВ ЯК СУСПІЛЬНА ПРОБЛЕМА	221
МУНЬКО А. Ю. УПРАВЛІННЯ МІСЦЕВИМИ ФІНАНСАМИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ	223
НІКОЛАЙЧУК Т. О. УГОДИ КОНЦЕСІЇ У СФЕРІ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕКОНОМІКО- ЕКОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА БЕЗПЕКИ ГАЛУЗІ	224
ПАВЛЕНКО Н. В. ІНСТРУМЕНТИ Й ЕФЕКТИВНІСТЬ БОРОТЬБИ З ОЛІГАРХІЄЮ	226
ПАРШИН Ю. І. МЕТОДИ ТА ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ МАСШТАБІВ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА МАКРОРІВНІ	228
ПЕНЯК Ю. С. ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВ	230
ПОДОРОЖНІЙ Є. Ю. ПОНЯТТЯ І ЗНАЧЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ЯК ВАЖЛИВОГО ЧИННИКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРАЦІВНИКА.....	231
РАЗУМОВА Г. В., ВАРБАНСЬКИЙ О. В. ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД (НА ПРИКЛАДІ БЮДЖЕТУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ М. ТОКМАК ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ)	234
ТЕЛЬНИЙ М. А. НЕОБХІДНІСТЬ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	235
ТИМЧЕНКО Л. М. НОВИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ З ПРОЦЕДУР БАНКРУТСТВА ЯК ЗАСІБ ЗАПОБІГАННЯ НЕЗАКОННОМУ ПОГЛИНАННЮ ТА ЗАХОПЛЕННЮ ПІДПРИЄМСТВ	238
ТИМЧЕНКО Л. М., МУХАЙ А. А. МЕДІАЦІЯ ЯК СПОСІБ ВИРІШЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ	239
ФІЛІПСЬКА Н. О. ЕКОНОМІЧНА ІНКЛЮЗІЯ ЯК СКЛАДОВА ІНКЛЮЗИВНОГО СУСПІЛЬСТВА.....	241
ХАДЖИНОВА О. В., БУРАК П. В. ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ	243

ШАТРАВА С. О., ПОГОРІЛЕЦЬ О. В.	
МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ТА ІНШИХ ОБМЕЖУВАЛЬНИХ ЗАХОДІВ (САНКЦІЙ)	245
ЯРОШЕНКО А. С., ДОБОШ В. В.	
ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В ЕКОЛОГІЧНІЙ СФЕРІ.....	247
ЯРОШЕНКО А. С., УСАТЕНКО В. В.	
АКТУАЛЬНИЙ СТАН ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУЧАСНИХ ПІДПРИЄМСТВ	249
BRIN P., НЕНМЕ М.	
MANDATORY APPLYING OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY CONCEPT.....	251
PARSHYNA M. Yu.	
TYPES AND SOURCES OF THREATS OF ECONOMIC SECURITY OF MODERN ENTERPRISES	253
РЕТСЕНКО М. V., ЛҮТОВСЧЕНКО Т. А.	
THE ASSESSMENT OF THE COMPETITIVENESS OF UKRAINE UNDER THE CONDITIONS OF A COVID-19 PANDEMIC.....	254
TELNOVA H. V., ВУТСІУК V. V., KHODIN D. S.	
METHODOLOGICAL APPROACH TO FORECASTING THE ENERGY INTENSITY OF UKRAINIAN INDUSTRY	256

СЕКЦІЯ 4.

ГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

БІЛЕЦЬКА Т. В.	
СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ РОСІЙСЬКОЇ ГІБРИДНОЇ АГРЕСІЇ ДЛЯ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	260
БОБРО Н. В.	
ОЦІНКА СТАНУ ПОЛІТИКИ РІВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ: РЕЗУЛЬТАТИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ (НА ПРИКЛАДІ ХНУВС).....	262
ГАНАБА С. О.	
ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ТА СОЦІАЛЬНА ДЕРЖАВА: МІРА ВЗАЄМОДІЇ.....	265
ГІРЕНКО С. П.	
МЕТОДОЛОГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ.....	266
ГОЛОВКО О. В., ПРОТАСОВА Д. С.	
ОСОБЛИВОСТІ ГРОШОВОГО ОБІГУ ДОБИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 РР.	269

ГОЛОПИЧ І. М. КУЛЬТУРА МОВИ ПРАВООХОРОНЦІВ ПРАВОВОГО СТАТУСУ БІЖЕНЦІВ В УКРАЇНІ.....	272
ГРИЩЕНКО Н. В. ІМІДЖ ПОЛІЦІЇ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН.....	274
ГУРТОВА К. М., КАБАЦЬКА А. О. ПРАВОВИЙ СТАТУС ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ.....	276
ГУРТОВА К. М., СТАДНИЦЬКА Д. С. ТЕОРІЇ ПОХОДЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	278
ГУРТОВА К. М., ШАПОВАЛ Ю. О. СИСТЕМА МЕХАНІЗМІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ.....	279
ДАНІЛЕВИЧ А. В. МЕХАНІЗМИ ВПЛИВУ ТЕЛЕВІЗІЙНИХ ПЕРЕДАЧ НА ЕМОЦІЙНУ СФЕРУ ОСОБИСТОСТІ.....	281
ЄЛЬНІКОВА Н. І. ТРОЛІНГ ЯК АМБІВАЛЕНТНЕ ЯВИЩЕ В ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ КУРСАНТІВ-ПРАВООХОРОНЦІВ	282
КАБУСЬ Н. Д., СИРОТЮК М. І. СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЯК СКЛАДОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ	284
КАЗНАЧЕЄВА Д. В. АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ	285
КОВЕРСУН Н. А. ПРОЄКТНІ ТЕХНОЛОГІЇ НА ЗАНЯТТЯХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ.....	287
КУПЧИШИНА В. Ч. КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПОНЯТТЯ «ЕТНІЧНИЙ КОНФЛІКТ».....	288
ЛАЗАРЄВ В. В., КОВАЛЬ К. О. БУЛІНГ ЯК ПРОБЛЕМА СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	290
НОВІЧЕНКО А. В. ІМІДЖ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВИХ ОБОВ'ЯЗКІВ	292
ОВЕРЧУК О. Б., БАТЮХ А. В. МОВНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ: ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ.....	294
ПЕРЦЕВА В. А., ОСТАПЕНКО О. С. СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР НАРОДНОЇ КУЛЬТУРИ.....	296
ПІСТРЕНКО Н. С., ДЕГТЯРЬОВА М. І. РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.....	297

ПІСТРЕНКО Н. С., ЗАДОРЖНАЯ А. О.	
СУЧАСНІ ПРАКТИКИ ГРОМАДСЬКОЇ АКТИВНОСТІ І САМООРГАНІЗАЦІЇ	299
ПІСТРЕНКО Н. С., МАЩЕНКО Б. С.	
КЛЮЧОВІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ІНІЦІАТИВ ТА ОРГАНІЗАЦІЙ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	300
ПІСТРЕНКО Н. С., СУХОКОБИЛКА К. Р.	
ОСОБЛИВОСТІ ОСНОВНИХ НАПРЯМКІВ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	302
ПІСТРЕНКО Н. С., СУШКОВА А. В.	
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКИХ ТА ПОЛІТИЧНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ	303
ПІСТРЕНКО Н. С., ШУПЕНКО В. Ю.	
РЕЛІГІЙНІ ОБ'ЄДНАННЯ ЯК СПЕЦИФІЧНИЙ СУБ'ЄКТ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	304
ПОЛІЩУК М. Г., ОВЧАРЕНКО В. В.	
ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ДІТЕЙ У СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ.....	306
ПОЛІЩУК М. Г., ЧЕРЕПАНОВ М. М.	
ЗАХИСТ ПРАВОМІРНИХ СПОДІВАНЬ ПОДРУЖЖЯ У СВІТЛІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....	308
ПРОЦЕНКО О. В.	
ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ ЄДИНОГО ЦЕНТРАЛЬНОГО ОРГАНУ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ ПІД ЧАС РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ	310
РЕЗНІК К. О., ЄВДОКІМОВА О. О.	
ВЗАЄМОЗ'ВЯЗКИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РОЗУМНОСТІ З ІНШИМИ ХАРАКТЕРИСТИКАМИ ОСОБИСТОСТІ В ДОСЛІДЖЕННЯХ ЗАРУБІЖНИХ УЧЕНИХ	312
РИЖКОВА С. А.	
ПРОФІЛАКТИЧНА РОБОТА З НАСЕЛЕННЯМ: НОВИЙ КОНТЕКСТ ВЗАЄМОДІЇ.....	314
САШУРІНА О. Ю., ЄЛІСЄЄВА О. С.	
ГЕНДЕРНІ ВИКЛИКИ В УМОВАХ ПОШИРЕННЯ COVID-19.....	316
СИРОМЯТНІКОВА М. С.	
ДО ПИТАННЯ ПРО ДЕТЕРМІНАНТИ, ЩО СПРИЧИНЯЮТЬ ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО, В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19	318
СКИБА Е. К.	
ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ СТАБІЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА	319

ТИМОШЕНКОВ І. В., ДЕНИСОВА А. Г.	
ВПЛИВ РЕКЛАМИ НА СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ДЕРЖАВИ	321
ТИМЧЕНКО Л. М., НІКІТЕНКО В. В.	
АТЕСТАЦІЯ ПРАЦІВНИКІВ: ПОНЯТТЯ І СУТНІСТЬ	323
ТРЕЩОВ М. М.	
ДЕРЖАВНИЙ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ	324
УСИК О. О.	
ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПІДЛІТКІВ ІЗ ДЕВІАНТНОЮ ПОВЕДІНКОЮ.....	326
ЧЕРЕДНИК С. О., СЕМЕРЯНИН Т. О.	
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНЕ ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ.....	328
ЧОРНА В. Л.	
КАТАРСИС ЯК ОСНОВА ПОЕТИКИ ТВОРІВ ДЗВІНКИ ТОРОХТУШКО.....	329
ЧОРНИЙ І. В.	
МОРАЛЬНІСТЬ ЯК ЖИТТЄВА ПОЗИЦІЯ І НАЙВИЩИЙ ЗАКОН У РЕТРОДЕТЕКТИВАХ І. ПОТАНІНОЇ З «ХАРКІВСЬКОГО» ЦИКЛУ	330
ЧОРНОУС О. В.	
РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ЗАХИСНОЇ ФУНКЦІЇ ТРУДОВОГО ПРАВА В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ	331
ШЕВЯКОВ М. О., М'ЯЛО А. О.	
ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ ЗВЕРНЕНЬ ГРОМАДЯН ДО ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ.....	333
ШИНКАРЕНКО І. О.	
ЕТНОТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВИЙ ГУМАНІТАРНИЙ АСПЕКТ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО	335
ЯЦЕНКО Т. П.	
ОСОБЛИВОСТІ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН З НЕПОВНОЛІТНИМИ В УКРАЇНІ: ПРАВА ТА ГАРАНТІЇ.....	337

**Шановні курсанти, студенти, слухачі,
науково-педагогічний склад і співробітники університету!**

Від щирого серця вітаю вас із 27-ю річницею створення Харківського національного університету внутрішніх справ!

За час існування він став флагманом правничої науки, зарекомендував себе як провідний заклад вищої освіти з високими стандартами підготовки кадрів для підрозділів досудового розслідування, кримінальної поліції, превентивної поліції та кіберполіції.

Про якість підготовки кадрів свідчить той факт, що випускники Харківського національного університету внутрішніх справ обіймають високі державницькі посади та є прикладом для майбутніх правоохоронців.

Славиться університет науковими школами, представленими видатними вченими сучасності. Свої напрацювання вони впроваджують у розбудову Української державності і сприяють утіленню принципу верховенства права в усіх сферах суспільного життя.

Переконана, що колектив університету і в подальшому буде докладати максимум зусиль для розвитку відомчої освіти, для захисту прав і свобод громадян, а курсантсько-студентська молодь із честю нестиме звання «випускник чи випускниця Харківського національного університету внутрішніх справ»!

Упевнена, що проведення конференції, де порушуються проблемні питання розвитку правової та соціально-економічної систем України, сприятиме виробленню ґрунтовних пропозицій і рекомендацій, що в подальшому стануть науковим підґрунтям для створення державної стратегії із зазначених питань.

Бажаю всьому колективу Харківського національного університету внутрішніх справ, щоб і надалі ваша віддана служба Україні та професійні здобутки примножували славу університету і правоохоронних органів нашої держави! Подальшої вам плідної праці, творчої наснаги, міцного здоров'я, миру та злагоди!

Слава Україні!

**Заступниця міністра внутрішніх справ України
Катерина ПАВЛІЧЕНКО**

Шановні друзі!

Щиро вітаю науково-педагогічний склад, усіх співробітників, курсантів, студентів із знаменною подією – 27-річчям Харківського національного університету внутрішніх справ, бути випускником якого для мене честь!

Майже три десятиліття поспіль університет є одним із провідних закладів вищої освіти Міністерства внутрішніх справ України, який дав путівку в життя не одному поколінню висококваліфікованих фахівців, які своєю невтомною працею зробили величезний внесок у процес здійснення правових, політичних, економічних і гуманітарних перетворень у нашій державі.

Харківський національний університет внутрішніх справ є унікальною освітньою установою зі славетною історією та науковими традиціями, величезним освітнім, науковим і кадровим потенціалом. Уміння працювати на перспективу дає можливість університету залишатись одним із визнаних лідерів у підготовці кадрів, які спроможні на високому професійному рівні захищати територіальну цілісність країни, її кордони, права, свободи та інтереси громадян, протидіяти злочинності, забезпечувати публічну безпеку і порядок у державі.

Від щирого серця бажаю університету подальшого розвитку та нових перспектив, планів, творчих ідей, стабільності і процвітання, а керівництву та колективу – міцного здоров'я і благополуччя!

***Заступник керівника Офісу Президента України,
заслужений юрист України,
доктор юридичних наук, професор
Олег ТАТАРОВ***

Шановні друзі!

Щиро вітаю вас із значною подією в житті університету – 27-ю річницею від дня заснування.

Харківський національний університет внутрішніх справ добре відомий у нашому місті, регіоні та в Україні як сучасний інноваційний заклад вищої освіти європейського рівня.

За роки свого існування університет став визнаним науково-освітнім центром. Своє 27-річчя університет зустрічає вагомими досягненнями. Наукові розробки вчених університету знайшли практичне використання в галузях права і правоохоронної діяльності.

Для нашого міста надважливо, що в ньому є такий авторитетний та престижний заклад вищої освіти, який дав путівку в життя тисячам талановитих випускників, серед яких відомі політики, правники, визнані керівники.

У цей святковий день бажаю нестримності в наукових пошуках, завзяття у справі виховання молоді, далекоглядності в задумах, нових перемог і вагомих здобутків. Плідних вам успіхів на ниві освіти, міцного здоров'я, щастя, радості й добра.

***Голова
Наглядової ради Харківського національного
університету внутрішніх справ,
член Центральної виборчої комісії України,
кандидат юридичних наук, доцент
Ірина ЄФРЕМОВА***

Дорогі друзі!

Харківський національний університет внутрішніх справ пройшов великий шлях становлення і розвитку. Напружена робота всього колективу дозволила університету здобути статус національного і стати визнаним навчально-науковим комплексом. Сьогодні університет – провідний освітній заклад із сучасною матеріально-технічною базою.

Безсумнівна роль і вагомий внесок у виховання молодого покоління належать потужному науково-педагогічному складу – шанованим професорам та докторам наук, доцентам і кандидатам наук, видатним освітянам, науковцям, знаним у світі фахівцям, лауреатам премій та винагород, членам академій. Навчальний процес невпинно вдосконалюється, модернізується і все більше відповідає вимогам світового академічного простору.

На високому рівні розвивається наука, зокрема й курсантсько-студентська. Міжнародна діяльність у співпраці з іноземними партнерами розкриває нові горизонти для освітніх та наукових проєктів Харківського національного університету внутрішніх справ.

Пишаюся тим, що безпосередньо був причетним як викладач, науковець і проректор до навчання та виховання курсантів кращого поліцейського вишу держави.

Шановні друзі! У день 27-річчя бажаю вам міцного здоров'я, щастя, достатку та злагоди вашим родинам, подальшої наснаги для здійснення всіх ваших творчих далекосяжних планів!

***Народний депутат України,
доктор юридичних наук, доцент
Олександр БАКУМОВ***

Шановні учасники конференції!

22 листопада 2021 року Харківський національний університет внутрішніх справ святкує 27-му річницю з дня його заснування. Мені особисто як випускнику цього славетного закладу вищої освіти дуже приємно привітати увесь колектив, який здійснює підготовку високопрофесійних кадрів для правоохоронної системи України, передає свої знання молодому поколінню фахівців і гідно несе по життю девіз університету – «Знання. Закон. Честь»!

Основне призначення сучасної демократичної держави полягає в ефективній реалізації загально визнаних прав людини. Така квінтесенція спонукає колектив університету наполегливо здійснювати пошуки шляхів розвитку правової, економічної, соціальної та інших важливих для нашої держави сфер життєдіяльності. Випускники університету обіймають різні державні посади, сприяють зміцненню верховенства права, законності, вдосконаленню національного законодавства, приведенню його у відповідність європейським і міжнародним стандартам у сфері забезпечення прав і свобод людини, національної безпеки тощо.

Сьогодні Україна переживає складний процес адаптації національного законодавства, орієнтованого на європейські цінності та нові соціально-економічні виклики, тому започатковані реформи мають базуватися на науково обґрунтованому й комплексному аналізі.

Упевнений, що під час роботи конференції будуть обговорені сучасні проблеми розвитку правової, соціально-економічної системи України, а сформовані за результатами її проведення пропозиції та рекомендації, – ефективно застосовані на практиці.

**Голова
Полтавської обласної державної адміністрації,
доктор юридичних наук, доцент
Олег СИНЕГУБОВ**

**Шановні курсанти, студенти, слухачі магістратури та ад'юнктури,
науково-педагогічний склад і співробітники університету!**

Прийміть найщиріші вітання з нагоди відзначення нашим університетом 27-ї річниці!

Саме «нашим університетом» тому, що особисто пройшов шлях від курсанта Харківського національного університету внутрішніх справ до заступника голови Національної поліції України – начальника Головного слідчого управління.

Це заклад вищої освіти зі славетною історією, освітніми, науковими і культурними традиціями. Він продовжує впевнено йти вперед, займаючись шляхетною справою – підготовкою та вихованням майбутніх працівників поліції.

Університет дав путівку в життя цілій плеяді правоохоронців, які з честю і відданістю виконують свої службові обов'язки. Тут працює високопрофесійний науково-педагогічний колектив: доктори та кандидати наук, професори і доценти. Вони проводять фундаментальні та прикладні дослідження з актуальних питань у правовій, економічній і соціальній сферах, що сприяє системному та послідовному реформуванню сектору безпеки та освітньої галузі. Чимало з них відзначені державою нагородами та званнями.

Переконаний, що університет і надалі буде дотримуватися високих стандартів якості освіти, робитиме внесок у становлення України як правової, демократичної держави, примножуватиме добрі традиції підготовки поліцейських – розумних, чесних, енергійних, відкритих для громади.

Щиро бажаю вам, шановні колеги, вашим рідним і близьким міцного здоров'я, миру, щастя, добра та злагоди!

Зі святом!

**Заступник голови Національної поліції України –
начальник Головного слідчого управління,
полковник поліції, заслужений юрист України,
доктор юридичних наук, доцент
Максим ЦУЦКІРІДЗЕ**

Шановне товариство!

Курсанти, студенти, вчені, випускники, весь колектив Харківського національного університету внутрішніх справ відзначають 27-му річницю створення університету. Десятки тисяч юнаків і дівчат у минулому і нині пов'язали свою долю з нашим вищим навчальним закладом. Деякі з них, оволодівши необхідними знаннями та отримавши дипломи, пішли на практичну роботу в органи правопорядку, виконавчої влади та місцевого самоврядування, у сферу економічної і фінансової діяльності, окремі стали займатися науково-дослідною та педагогічною діяльністю і працюють у різних закладах вищої освіти й науково-дослідних установах.

Випускники і працівники Харківського національного університету внутрішніх справ дорожать своєю належністю до корпусу вихованців університету, з честю, гідністю і високою сумлінністю виконують свої службові та громадянські обов'язки.

Харківський національний університет внутрішніх справ заслужено визнаний флагманом освіти і науки в системі МВС України та всієї України.

Вітаючи весь персонал і всіх причетних до Харківського національного університету внутрішніх справ із черговою річницею його створення, бажаю всім успіхів у службовій і творчій діяльності, миру і злагоди в повсякденному житті, доброго здоров'я, подальшого розвитку і процвітання нашого університету.

**Ректор
Харківського національного університету
внутрішніх справ у 1994–2003 і 2010–2012 рр.,
доктор юридичних наук, професор,
академік Національної академії правових наук України,
президент Кримінологічної асоціації України,
заслужений юрист України,
генерал-полковник міліції
Олександр БАНДУРКА**

Шановні викладачі, курсанти, студенти, слухачі, співробітники!

Вітаю вас із 27-ю річницею Харківського національного університету внутрішніх справ.

Створений у роки становлення української державності, наш університет пройшов складний шлях розвитку, став важливим осередком науки і культури як Харківщини, так і всієї України, зробив вагомий внесок у формування свідомості й громадської думки.

Колектив університету успішно реалізує покладені на нього завдання підготовки кадрів для Національної поліції України та Міністерства внутрішніх справ.

Дякую вам за те, що спільними зусиллями ми роками виховуємо висококваліфікованих правоохоронців. Вдячний курсантам за їхній правильний життєвий вибір – служити інтересам українського народу, забезпечувати публічну безпеку і правопорядок, захищати права і свободи громадян, протидіяти злочинності. Пишаюсь нашим колективом: навесні 2014 року ви проявили найкращі якості правоохоронця – мужність, патріотизм, любов до своєї країни і народу, стали на захист територіальної цілісності держави, захищаючи будівлю Харківської обласної державної адміністрації.

Нехай у колективі університету завжди панує злагода, взаєморозуміння і творча атмосфера. Бажаю вам довголіття, процвітання, творчих злетів на благо нашої держави.

**Ректор
Харківського національного університету
внутрішніх справ у 2012–2015 рр.,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії
правових наук України,
заслужений юрист України,
генерал-полковник міліції
Сергій ГУСАРОВ**

Шановні колеги!

Щиро вітаю науково-педагогічний склад, співробітників і курсантсько-студентську молодь із 27-ю річницею з Дня створення Харківського національного університету внутрішніх справ.

Вам випала велика честь працювати і здобувати освіту саме в університеті, який належить до найкращих закладів вищої освіти нашої держави і займає провідні позиції в системі Міністерства внутрішніх справ.

Ми по праву можемо пишатися нашою історією навчального закладу і традиціями. Зроблено чимало, та багато роботи ще попереду! За ці роки тисячі юнаків і дівчат здобули освіту в галузі права й служать шляхетній справі зміцнення законності, розбудові демократичного суспільства на теренах незалежної України.

Сотні викладачів університету, серед яких більшість мають учені ступені й звання та досвід роботи у практичних підрозділах Національної поліції, передають молоді свої знання.

Прийміть найщиріші вітання і побажання творчої наснаги та успіхів! Нехай досвід і професіоналізм, величезний творчий та інтелектуальний потенціал у справі підготовки фахівців і виховання молоді й надалі служить зміцненню нашої держави.

Шановні друзі!

Мені надзвичайно приємно вітати всіх вас з днем народження нашого університету. Висловлюю кожному слова вдячності за сумлінну працю, постійне самовдосконалення, виховання молоді.

Бажаю вам та вашим родинам міцного здоров'я, злагоди і творчої наснаги!

Слава Україні!

Слава Харківському національному університету внутрішніх справ!

**Ректор
Харківського національного університету внутрішніх справ,
генерал поліції третього рангу,
член-кореспондент Національної академії
правових наук України, заслужений юрист України,
доктор юридичних наук, професор
Валерій СОКУРЕНКО**

УДК 343.431

Валерій Васильович СОКУРЕНКО,

доктор юридичних наук, професор,

член-кореспондент Національної академії правових наук України,

заслужений юрист України,

ректор Харківського національного університету внутрішніх справ

СУЧАСНИЙ СТАН ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕЗАКОННИМ ПОВОДЖЕННЯМ ЗІ ЗБРОЄЮ, БОЙОВИМИ ПРИПАСАМИ АБО ВИБУХОВИМИ РЕЧОВИНАМИ

У сучасній Україні попередження незаконного поведження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами набуло значної актуальності. Суттєво вплинуло на погіршення ситуації їх неконтрольоване поширення та розповсюдження територією України, проведення операції Об'єднаних сил. Зазначене суттєво впливає на суспільну та національну безпеку. Так, в Україні в 2014 р. було зареєстровано 6914 досліджуваних злочинів, у 2015 р. – 6899, у 2016 р. – 5976, у 2017 р. – 7677, у 2018 р. – 7262, у 2019 р. – 6002, у 2020 р. – 4967, за 9 місяців 2021 р. – 3472 [1]. Однак слід зауважити, що реальний стан поширеності злочинів, передбачених ст. 263 Кримінального кодексу України, характеризується ще більшими кількісними показниками їх вчинення, що пов'язано з високим рівнем їх латентності.

Суспільна небезпека незаконного поведження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами полягає у створенні сприятливих умов для вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів. Значну частину зареєстрованих в Україні злочинів, учинених із застосуванням вогнепальної зброї, становлять убивства, нанесення тяжких тілесних ушкоджень, розбійні напади, бандитизм, вимагання, захоплення заручників, тероризм і хуліганство.

Указана проблема набуває ще більшої актуальності, якщо враховувати постійне обговорення питання щодо легалізації зброї та бойових припасів до неї. Відповідно, на більш якісному рівні слід вирішувати питання посилення попередження злочинів, передбачених ст. 263 ККУ.

Так, до профілактичних заходів попередження незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами належать спеціальні операції, які проводяться підрозділами НПУ, – «Зброя» та «Вибухівка». Проте, як показує практика, вони не дають істотних результатів. Під час їх проведення вилучається незначна кількість зброї, бойових припасів або вибухових речовин та встановлюється небагато осіб, причетних до незаконного заволодіння ними.

У зв'язку із сучасною ситуацією на сході України було запроваджено заходи з протидії незаконному обігу зброї, які в подальшому були використані на прилеглих до конфлікту територіях (у Дніпропетровській, Запорізькій, Харківській та Херсонській областях). Налагоджено постійну взаємодію між військовими та правоохоронними підрозділами, перевізниками вантажів і представниками служб доставки поштових відправлень та вантажів. Так, на території Дніпропетровської, Запорізької та Харківської областей були встановлені додаткові блокпости, запроваджено перевірки у відділеннях експрес-доставки поштових відправлень, що надходять із території, прилеглої до зони проведення ООС. Запроваджено патрулювання на залізничних та автовокзалах із залученням службових собак і перевірки потягів, що рухаються із зони ООС, на предмет знаходження зброї, бойових припасів або вибухових речовин.

У межах індивідуальної профілактики працівники НПУ здійснюють контроль за особами, які нещодавно повернулись з Луганської чи Донецької області, що працюють в організаціях, які мають доступ до зброї, бойових припасів чи вибухових речовин або мають навички з їх ремонту чи збірки, які займаються реконструкцією бойових подій,

мисливців та осіб, які проходили за кримінальними провадженнями (кримінальними справами) за злочини, передбачені статтями 262, 263, 263-1.

У межах міжнародної співпраці з 2018 року Україна та ОБСЄ запровадили декілька проєктів з боротьби з незаконним обігом зброї, боєприпасів та вибухових речовин. Ці проєкти впроваджуються в партнерстві з Міністерством внутрішніх справ, Національною поліцією України, Державною прикордонною службою України та Державною митною службою України. У програмах передбачено зменшення обсягів незаконного обігу зброї шляхом ужиття превентивних заходів та контролю за зброєю від моменту виготовлення до утилізації. Між іншим, програмна допомога передбачає розвиток спроможності відповідних органів влади України шляхом підготовки персоналу, надання спеціалізованого обладнання, вдосконалення координації та правової бази, а також впровадження міжнародних стандартів і належних практик.

Висновки. Отже, сучасний стан попередження злочинів, пов'язаних з незаконним поводженням зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами, останнім часом значно поліпшився завдяки застосуванню комплексу заходів, спрямованого на своєчасне виявлення, припинення, усунення та нейтралізацію досліджуваних кримінальних правопорушень і впровадження міжнародної та міжвідомчої взаємодії та координації, про що свідчить наведена статистика.

Запорукою подальшого підвищення ефективності попередження кримінальних правопорушень, передбачених ст. 263, є поліпшення нормативно-правового регулювання діяльності підрозділів НПУ, подальше впровадження міжнародної та внутрішньої міжвідомчої взаємодії, належна організація діяльності з протидії кримінальним правопорушенням указаної категорії, покращення інформаційно-аналітичного забезпечення, а також підвищення професійного рівня кадрового потенціалу НПУ.

Список бібліографічних посилань

1. Офіс Генерального прокурора : офіц. сайт. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/index.html> (дата звернення: 15.10.2021).
2. ОБСЄ збільшує підтримку України в протидії незаконному обігу зброї, боєприпасів та вибухових речовин // OSCE : офіц. сайт. 21.01.2020. URL: <https://www.osce.org/uk/-secretariat/444397> (дата звернення: 15.10.2021).
3. У шести областях України стартують заходи з протидії незаконному обігу зброї // Покровське районне управління поліції : сайт. URL: <http://www.pokrovsk-police.dn.ua/news/view/6242> (дата звернення: 15.10.2021).

Одержано 19.10.2021

УДК 159.9

Дмитро Володимирович ШВЕЦЬ,

*доктор юридичних наук, доцент, заслужений працівник освіти України,
перший проректор Харківського національного університету внутрішніх справ*

ГОТОВНІСТЬ ДО ІННОВАЦІЙ І ПРОГНОСТИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Відмінною рисою сучасного розвитку нашої держави є спрямованість на впровадження різного роду інновацій практично у всіх сферах суспільного життя. У цьому контексті особливого значення набуває підвищення інноваційної активності у професійній підготовці майбутніх поліцейських, а саме можливість формування та розвитку інноваційного потенціалу особистості, інноваційної активності майбутніх правоохоронців. Одним із важливих компонентів імовірної успішності готовності до змін стає механізм, заснований на прогностичній діяльності майбутніх правоохоронців.

Тематика трансформаційних процесів у правоохоронній сфері є надзвичайно популярною як у працях дослідників права, так і у психологічних студіях, адже всі процеси, пов'язані з реформуванням правоохоронної галузі, є не лише «технічними» зовнішніми змінами в діяльності поліцейських інститутів, але й містять у собі глибокий психологічний зміст [1]. Переважна більшість дослідників звертає увагу на значні психологічні складнощі поліцейських реформ [2; 3]. Це стосується часових і змістових змін в етапах професіоналізації та регламентах професійної діяльності, трансформацій законодавчої бази тощо. Великою мірою кінцевий успіх реформ визначають суто психологічні чинники: здатність працівників подолати власну інерцію та навчитися працювати в нових умовах; ефективність спроб створити «нового поліцейського» із заданими морально-соціальними характеристиками і при цьому не втратити рівень професійної досконалості тощо.

Зміни особистості залежать від еволюції контекста, який постійно ускладнюється [4; 5]. Трансформації середовища, в якому відбувається професійне становлення поліцейських в Україні, є перманентними і надзвичайно інтенсивними. Кардинальних змін зазнають не лише законодавча база, регламенти виконання професійної діяльності, але й ціннісні уподобання молодих поліцейських, їх світоглядні настановлення тощо. Динамічно змінюються також чинники оцінювання діяльності правоохоронців суспільством. У таких умовах формування певних характеристик у поліцейських у процесі професійної підготовки, в тому числі формування здатності до інноваційної діяльності, набувають особливої актуальності. Важливість формування прогностичної компетенції обумовлена тим, що успішність виконання службових завдань майбутніми поліцейськими в умовах розширення впливу терористичних та екстремістських загроз усередині країни залежить від рівня їх підготовки, вміння прогнозувати ймовірний характер дій супротивника.

Уміння передбачати результати своєї роботи, вчасно коригувати та вдосконалювати методи і засоби досягнення мети є необхідними умовами успішності й конкурентоспроможності фахівця в будь-якій сфері. Прогностична компетенція виступає якісною характеристикою професійної діяльності поліцейського, основою якої є його інтелектуальна діяльність, що сприяє: адекватному сприйняттю цільових настановлень; ефективному аналізу реальної ситуації; моделюванню варіантів розвитку подальших подій і способів їх вирішення; швидкому прийняттю рішень з урахуванням імовірнісного прогнозу розвитку подій; компетентному проведенню аналізу й оцінки результатів вирішення службових завдань.

Психологічна готовність до інноваційної діяльності відображає такі динамічні характеристики багатовимірного життєвого світу людини, як ініціативність (готовність людини діяти в умовах непередбачуваності результатів діяльності і відповідати за результати), готовність до змін, відкритість до змін, легкість перебудови. Перед системою освіти на всіх її етапах стоїть завдання орієнтації на формування та розвиток навичок і компетенцій, необхідних для інноваційної діяльності. Показником готовності до інноваційної діяльності є високий рівень інноваційного потенціалу особистості. Під інноваційним потенціалом розуміється інтегральна системна характеристика людини, що визначає її здатність, по-перше, генерувати нові форми поведінки та діяльності, використовуючи ті можливості, які відкриваються їй у складній динаміці ціннісно-сміслових вимірів її життєвого простору, по-друге, забезпечувати режим саморозвитку. Тому можна припустити, що одним із важливих компонентів формування готовності до інноваційних змін є механізм, заснований на антиципаційній (прогностичній) діяльності майбутніх правоохоронців.

Під антиципацією в сучасній психології розуміється здатність людини передбачати хід подій, прогнозувати розвиток ситуацій і власні реакції, поведінку та переживання, зіставляти інформацію про наявну ситуацію, що надходить, з інформацією, що зберігається в пам'яті, про відповідний наявний досвід і на підставі цього будувати припущення про майбутні події, приписуючи їм ступінь достовірності. Прогностична компетентність існує як властивість особистості, але стає актуальною й розгортається як психічний процес, який певним чином формує ставлення до майбутнього, виступаючи формою його передбачення. Цей різновид компетентності виявляється у вигляді довільної, усвідомленої та цілеспрямованої активності, має статус діяльності і, відповідно, може бути проаналізованим через опис його мотивів, завдань, мети,

дій. Отже, прогностична компетентність особистості – це полідетермінована властивість, яка поєднує в собі основні види детермінації психічного – фізіологічну, феноменологічну, соціально-практичну та ситуативну. Саме ці методологічні засади дають підстави розглядати прогностичну компетентність як важливий чинник у реалізації поведінки особистості.

Дж. Кампін у книзі «Нові поліцейські ризики в історії сучасної Європи», виданій у 2015 р., пише, що влада дуже часто боїться соціальних змін, тому що це передбачає пошук нових балансів у співіснуванні із суспільством [6]. Незалежно від того, чи детермінуються ці зміни економічними, політичними, соціальними або культурними чинниками, трансформації в суспільстві сприймаються владою як «ризики», які мають бути формалізованими та під контролем. Нові соціальні групи, а також нові моделі поведінки викликають певні побоювання, тому що знаходяться в епіцентрі еволюційних процесів суспільства. У цьому контексті реакцію держави на ситуацію трансформації можна аналізувати через призму поліції. Неформально чи формально, як зазначає Дж. Кампін, системи поліції змушені адаптувати свої нормативно-правові бази, свої структури та свою практику таким чином, щоб реагувати на нові виклики, нові загрози і нові правила, з якими вони зіштовхуються і мають справу [6]. Перед «небезпекою», яка іноді є достатньо високою в суспільній сфері, логіка функціонування поліції, як і судової системи, політичних та державних органів змінюється і відбувається визначення нового «сенсу» й ідентичності функціонування поліції (структурні пристосування, професіоналізація, практика, нове оснащення тощо) та меж здійснення поліцейських функцій. Все це виносить на порядок денний питання формування в поліцейських готовності до інновацій, а саме підвищення інноваційної активності освітнього середовища, можливості формування та розвитку інноваційного потенціалу особистості, інноваційної активності майбутніх фахівців. Це, на нашу думку, є ще одним підтвердженням того, що одним із важливих компонентів готовності до змін є прогностична компетентність, яка дає можливість правильно розуміти події і наміри оточуючих, передбачати їх учинки, планувати та прогнозувати власну діяльність і розвивати здатність висувати альтернативні версії розвитку можливих подій у своїй професійній діяльності.

Поліцейська діяльність у сучасних умовах вимагає високої готовності до змін від представників поліцейської професії всіх рівнів, але така готовність і здатність поліцейських організацій до прийняття інноваційних практик майже не вивчається, що робить психологічну сутність реорганізаційних процесів важкозрозумілою [3]. У контексті реформування організаційні зміни повинні мати для працівників позитивний психологічний зміст, який забезпечується відповідними програмами, спрямованими на формування відчуття психологічної безпеки, психологічної доступності засобів адаптації та психологічної залученості до цих змін [1].

Результати, отримані в ході реалізованих емпіричних досліджень, свідчать про вплив рівня сформованості прогностичної компетентності на готовність до інноваційної діяльності. Постає питання про впровадження програм щодо розвитку поліваріантного типу ймовірнісного прогнозування у курсантів і здібностей точно та правильно розуміти дії і наміри оточуючих, передбачати їх учинки, планувати та прогнозувати власну діяльність і розвивати здатність висувати альтернативні версії розвитку можливих подій.

Список бібліографічних посилань

1. Caveney N. The material preconditions for engagement in the police: A case study of UK police culture and engagement in times of radical change // EThOS : сайт. URL: <http://ethos.bl.uk/OrderDetails.do?uin=uk.bl.ethos.664873>.
2. Education and training guidelines for the specialty of police and public safety psychology / J. A. Brewster et al. *Training and Education in Professional Psychology*. 2016. Vol. 10, No. 3. Pp. 171.
3. Darroch S., Mazerolle L. Intelligence-led policing: a comparative analysis of community context influencing innovation uptake. *Policing and Society*. 2015. Vol. 25, No. 1. Pp. 4–24.
4. Devis R. D., Millon T. Personality change: metatheories and alternatives // *Can personality change?* / T. F. Heatherton, G. L. Weinberger. Washington : American Psychological Association, 1994. 250 p.
5. Ford D. H., Learner R. M. *Developmental system theory: an integrative approach*. Newsbury Park, CA : Sage, 1992. 413 p.
6. *Policing New Risks in Modern European History* / J. Campion et al. Basingstoke, 2015. 128 p.

СЕКЦІЯ 1. ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ УКРАЇНИ. БЕЗПЕКА ТА ПРАВОПОРЯДОК

УДК 343.2.03

Юлія Володимирівна АЛЕКСЄЄВА-ДАНИЛЕНКО,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОСТУПОК: ПЕРСПЕКТИВИ ІСНУВАННЯ

Соціально-економічні зміни в Україні наприкінці ХХ - початку ХХІ ст. спричинили за собою трансформацію всього масиву правового регулювання суспільного життя. Колишні юридичні регламенти не відповідали потребам і запитам суспільства, потребували перегляду. Потрібні були нові юридичні рішення, що дозволяли б оперативно забезпечувати ефективність проведених реформ. В цих умовах особливе місце належить кримінальному законодавству, покликаному забезпечити захист особистості, суспільства і держави від протиправних посягань.

Ідея введення у законодавство України інституту кримінального проступку не є новою. На думку Б.Я. Гаврилова і Е.В. Рогової кримінальний проступок слід віднести до різновиду кримінальних правопорушень. Вони зазначали, що порівняно з кримінальними злочинами кримінальний проступок має володіти меншим ступенем суспільної небезпечності і тягти за собою менш суворе покарання, що виключає судимість [1, с. 41].

У загальному сенсі кримінальний проступок розуміється як недостатня проміжна категорія між адміністративним і кримінальним правопорушеннями, які не становлять великої суспільної небезпеки. В різних пропозиціях передбачалось, що покарання і відповідні правові наслідки вчинення кримінального проступку будуть значно менше, ніж у повноцінного кримінального злочину, зокрема, скасують судимість особи, що вчинила кримінальний проступок. Дуалістичний процес введення категорії «кримінальний проступок», що включає як гуманізацію кримінального права і реалізацію принципу економії кримінальних репресій, з одного боку, так і криміналізацію раніше недооцінених потенційно суспільно-небезпечних адміністративних правопорушень - з іншого, в певній мірі вирішить існуючі спірні ситуації.

Більшість теоретиків і нині дотримуються думки про доцільність включення проступків у категорію кримінальних правопорушень в його різних варіаціях. Перша точка зору виражається у тому, що діяння слід диференціювати на три групи, однією з яких є проступки. За їх вчинення можливо застосовувати не кримінальні заходи впливу. Друга позиція пов'язана з розумінням проступку, як іншого за своєю правовою природою делікту. Тобто, деякі вчені пропонували введення судової відповідальності за кримінальні проступки. Третя точка зору виходить з розуміння кримінальних проступків, як «прикордонних», напівзлочинних діянь. Отже, кримінальні проступки, залишаючись в цілому кримінальними правопорушеннями, разом з тим носять як би напівзлочинний характер і санкції для них також змішані - наполовину покарання, наполовину заходи громадського впливу.

Просте введення категорії кримінальних проступків недоцільно, слід зазначити, що його закріплення має сенс тільки при дотриманні комплексного підходу в реформуванні законодавства. В зв'язку з цим для такої категорії в законодавстві і передбачена спрощена процесуальна форма і відсутність кримінально-правових наслідків. Деякі

вчені, взагалі, відзначають недоцільність введення проступків, в обґрунтування наводять складність розмежування деліктів.

Найважчою проблемою вітчизняного правосуддя, і в особливості пенітенціарних установ, з часу вступу чинного Кримінального кодексу України, була переповненість виправних колоній. Зрозуміло, що доктринальна (кримінально-правова) оцінка такого явища була однозначно негативною, зводилась до невинувато високого рівня призначення і виконання покарання у вигляді позбавлення волі. Зумовлювалось це тим, що поперше, у держави не було коштів на таке виконання цього виду покарання, яке відповідало б елементарним вимогам міжнародно-правових норм про дотримання прав людини в даній сфері. По-друге, щорічне спрямування в місця позбавлення волі такої кількості засуджених здатне було привести до криміналізації значної частини населення України.

Нині законодавець спрямовує свою увагу на скорочення кількості покарань, що проводяться деформацією особистості. На теперішній час Україна, як демократична, соціальна, «справедлива» держава, спрямовує свій «ракурс» на впровадження в державне та суспільне життя, в тому числі і внесення змін до чинного законодавства, міжнародних форм і методів удосконалення нормативно-правових актів. Введенням до КК України кримінального проступку надало змогу особі, яка його вчинила, понести певні негативні наслідки, але при цьому не бути ігнорованим у суспільстві, мати роботу, а саме головне, більш не вчиняти протиправні посягання.

З прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», до Кримінального кодексу України введено нове поняття - кримінальний проступок[3], який дозволяє уникнути ряду помилок при розмежуванні суміжних складів адміністративних і кримінальних правопорушень, а також діянь, які в силу малозначності не є злочинами. Проблема розмежування правопорушень за ступенем суспільної небезпеки при визначенні покарань за вчинене діяння або бездіяльність є вкрай актуальною.

Також, були внесені зміни і до Кримінального процесуального кодексу України. Кримінальний проступок, згідно з цими змінами, розслідується за певними обставинами. Розділ X КПК України зазначає те, що положення, котрі відносяться до провадження у справах про кримінальні проступки набувають чинності одночасно зі вступом в силу Закону України про кримінальні проступки [4].

Основними покараннями за вчинення кримінального проступку є: штраф, позбавлення права займати певну посаду чи займатися певною діяльністю, громадські роботи. Особа, яка вчинила кримінальний проступок не буде мати судимість. З введенням до КК України кримінального проступку, виділено 93 склади кримінальних правопорушень, які не представляють підвищеної суспільної небезпеки.

Таким чином, кримінальний проступок займає проміжну ланку між адміністративним правопорушенням і кримінальними правопорушеннями, та дозволяє більш точно класифікувати кримінальні правопорушення за ступенем їх суспільної небезпеки, детально диференціювати покарання для засудженого, відповідно до принципів справедливості, гуманізму та дотримання міжнародно-правових норм.

Список бібліографічних посилань

1. Гаврилов Б. Я., Рогова Е. В. Уголовный проступок: концепция развития (мнение ученого и практика). *Публичное и частное право*. 2016. № 4. С. 7–45.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України. *Відомості Верховної Ради*. 2019. № 17. ст.71.
3. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. ст.131.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10. № 11-12. № 13. ст.88.

Одержано 19.10.2021

УДК 345

Анатолій Олександрович БАЛАЦ,

викладач кафедри вогневої підготовки факультету № 3

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Роман Романович РОМАНІВ,

курсант 4 курсу факультету № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ

КЛЮЧОВІ МОМЕНТИ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ ЗАСТОСУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

Європейський вектор розвитку зобов'язує нашу державу до низки обов'язків, один з них є імплементація міжнародних стандартів у національне законодавство. Світова спільнота розробила не один нормативно правовий акт, що стосується поведінки поліцейського із вогнепальною зброєю, необхідно виділити «Кодекс поведінки службовців органів правопорядку», затверджений резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 17 грудня 1979 р. № 34/169 [1].

Станом на сьогоднішній день застосування найбільш суворого поліцейського заходу примусу викликає у суспільстві резонанс, неоднозначне ставлення до цього та виникає безліч запитань до працівника Національної поліції після такого застосування вогнепальної зброї, навіть якщо були всі підстави для його застосування чи використання, які передбачені ст. 46 ЗУ «Про Національну поліцію». На основі Конституції України та інших нормативно правових актів розглядаються не тільки правові підстави застосування вогнепальної зброї але й помилки, які допускають поліцейські при застосуванні найбільш суворого заходу примусу. Роз'яснюються шляхи вирішення проблем та механізму контролю з боку контрольно-наглядових органів.

Із вищезазначеного ми бачимо, що працівник Національної поліції України повинен володіти правовим підґрунтям застосування чи використання вогнепальної зброї згідно із ЗУ «Про Національну поліцію», основні моменти визначенні у частинах 4 та 6 ст. 46 [2]. Крім правових аспектів застосування вогнепальної зброї необхідно вивчити: заходи безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю, які регламентуються Наказом МВС «Про затвердження Інструкції із заходів безпеки при поводженні зі зброєю» [3], матеріальну частину відповідної зброї. А також виконати норматив з вогневої підготовки та вправу зі стрільби, які передбаченні Наказом МВС України 26.04.2019 №334 «Про затвердження Курсу стрільб для поліцейських та Норм витрат боєприпасів, пострілів, вибухових пакетів і гранат поліцейськими під час проведення практичних стрільб». Якщо поліцейський не володіє хоча би одним аспектом, тоді до стрільби він не допускається.

Зупинимось детальніше на тактиці підготовки, бо стрільба в тирі, там де спокійна обстановка це одне, а зовсім інше коли все відбувається на вулиці, дуже багато факторів впливають на рішення поліцейського. Напевно найголовнішим аспектом є психологічна стійкість працівника Національної поліції в екстремальних ситуаціях, яка є необхідною умовою для досягнення позитивного результату у сутичці з озброєним злочинцем. Високий рівень фізичної підготовленості, бездоганна техніка виконання прийомів роззброєння в різних ситуаціях дають йому впевненість у своїх силах, дії набувають автоматичної звичності, а психіка – стійкості [4].

Отже, із вищезазначеного ми бачимо, що якісна підготовка працівників Національної поліції України є вкрай важливою, особливо це стосується вміння застосування чи використання вогнепальної зброї. Кожен поліцейський має усвідомлювати підвищену небезпеку зазначеного спеціального засобу та дотримуватися всіх приписів передбачених буквою закону.

Список бібліографічних посилань

1. Кодекс поведінки службовців органів правопорядку: затверджений резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 17 грудня 1979 р. № 34/169. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_282#Text (дата звернення 18.10.2021)
2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення 18.10.2021).
3. Про затвердження Інструкції із заходів безпеки при поводженні зі зброєю: Наказ МВС від 01.02.2016 № 70 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-16#Text> (дата звернення 19.10.2021).
4. Захисні дії в разі погрози вогнепальною зброєю: обеззброєння та силове затримання правопорушника / Кафедра спеціальної фізичної підготовки НАBCURL: https://www.nai.au.kiev.ua/files/kafedru/sfp/2020/spf_tema_10.pdf

Одержано 19.10.2021

УДК [343.2/.7(094.4)(477):343.121.5]:343.102

Ірина Олександрівна БАНДУРКА,

доктор юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПІДОЗРЮВАНОВОГО, ОБВИНУВАЧЕНОГО ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ

Допит як різновид слідчої дії, має певні правила проведення, передбачені нормами кримінально-процесуального Закону, що встановлює порядок проведення допиту в процесі досудового розслідування, який визначає його предмет і зміст. Недотримання правил провадження розглядається як істотне порушення законодавства. Однак процесуальний порядок носить загальний характер і не встановлює тих точних тактичних прийомів і способів, які слідчий або дізнавач може використовувати в різних ситуаціях.

Дитина – це специфічний учасник кримінально-процесуальної діяльності. Це зумовлюється тим, що дитина має хиткий психо-емоційний стан, розвинута досить сильно уява, може перебувати у стані тривоги (особливо якщо дитина потерпіла у відношенні себе протиправне посягання) тощо.

У відповідності зі ст. 1 Конвенції про права дитини, дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше [1]. Національне законодавство України, а саме Закон України «Про громадянство України» встановлює, що дитина - особа віком до 18 років [2]. Цивільне, сімейне та кримінальне процесуальне законодавство України розмежовує узагальнене поняття дитини за віковим аспектом на «малолітню» та «неповнолітню». Таким чином, малолітня дитина – це особа, яка не досягла 14 років, а неповнолітня особа – це дитина у віці від 14 до 18 років [3].

Згідно ст. 19 Конвенції про права дитини Генеральної асамблеї ООН від 20 листопада 1989 року, присвяченій захисту честі і гідності дітей від всіх форм фізичного і психічного насильства, об'єктом особливої уваги держави повинні стати права і законні інтереси неповнолітніх, які потрапили в сферу кримінального судочинства [1].

Пекінські мінімальні стандартні правила ООН передбачають те, що уповноважені державні органи зобов'язані забезпечувати правовий статус неповнолітнього, сприяти його благополуччю та уникали спричинення шкоди з урахуванням обставин провадження [4].

Порядок проведення допиту неповнолітніх осіб регулюється Главою 20 Кримінального процесуального кодексу України, який поділяє допитуваних на 2 категорії: 1) свідки, потерпілі; 2) підозрювані і обвинувачувані.

Допит неповнолітніх підозрюваних, обвинувачених провадиться на підставі загальних правил допиту, які передбачаються ст. 224 КПК України з доповненнями і вилученнями, пов'язаними зі специфікою цих учасників кримінального процесу. Згідно ст. 490 КПК України допит неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого здійснюється згідно з правилами, передбаченими цим Кодексом, у присутності захисника. Ст. 491 КПК України встановлює участь законного представника, педагога, психолога або лікаря в допиті неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого [5]. Якщо у слідчого (дознавача) виникають сумніви, чи володіє допитувана особа мовою, на якому ведеться провадження у кримінальному провадженні, то він з'ясовує, якою мовою допитувана особа бажає давати показання. Задавати навідні запитання забороняється. В іншому слідчий вільний при виборі тактики допиту. Допитувана особа в праві користуватися документами і записами. При необхідності слідчий або дознавач повинен забезпечити участь перекладача. Клопотання про участь перекладача вправі заявити особа, викликана на допит, через свого захисника чи законного представника.

В ході допиту неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого необхідно виключити використання насильства, погрози та інших незаконних заходів, а також виникнення небезпеки для життя і здоров'я учасників кримінального судочинства. Слідчий або дознавач не має права на допиті за участі неповнолітнього задавати навідні запитання. Навідні запитання - це такі, які підказують своїм формулюванням потрібну відповідь. Якщо під час проведення допиту проводилися фотографування, аудіо- і (або) відеозаписів, а також кінозйомка, їх результати необхідно відтворити допитуваній особі. Про це необхідно зробити позначку в протоколі допиту, яка згодом підтверджується за підписом допитуваного особи.

Слідчий або дознавач зобов'язаний створити всі умови для участі в кримінальному провадженні захисника за своєю ініціативою, не враховуючи волевиявлення неповнолітньої особи. Це обов'язок виступає в якості гарантії прав неповнолітнього на захист і тому її недотримання може розглядатися як порушення кримінального процесуального законодавства. Показання неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого, отриманні при відсутності захисника і не підтверджені ним у суді, є неприпустимими доказами, а, отже, не мають юридичну силу і не можуть бути покладені в сутність обвинувачення, а також застосовуватися при з'ясуванні будь-якої обставини, що підлягає доведенню у кримінальному провадженні.

Додатковою гарантією прав неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого при проведенні допиту є участь педагога чи психолога (ст.ст. 226, 227, 491 КПК України). Присутність даних фахівців обов'язкова в ситуаціях, якщо він: 1) не досяг 16-річного віку; 2) досяг даного віку, але має психічний розлад; 3) має відставання в психічному розвитку. Приводом для їх участі вважається клопотання захисника або клопотання за ініціативою прокурора, слідчого або дознавача. Незалежно від того, хто заявив клопотання, прокурор, слідчий, дознавач, зобов'язаний ще до початку допиту неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого визначитися з тим, кого із зазначених фахівців необхідно залучити для проведення слідчої дії, і забезпечити їх виклик і явку. До проведення допиту неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого педагогу або психолога, який бере участь в допиті, важливо роз'яснити його права, обов'язки, відповідальність, так як ці учасники кримінального процесу розглядаються кримінальним процесуальним Законом як фахівці, які залучаються для розслідування кримінального правопорушення.

Третьою гарантією прав неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого, передбаченої Кримінальним процесуальним кодексом України, вважається участь законного представника неповнолітнього, яка регулюється ст.ст. 227, 491 КПК України. Ч. 4 ст. 44 КПК України визначає, що, як законні представники можуть бути залучені батьки

(усиновлювачі), а в разі їх відсутності - опікуни чи піклувальники особи, інші повнолітні близькі родичі чи члени сім'ї, а також представники органів опіки і піклування, установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній, недієздатний чи обмежено дієздатний [5].

Беручи до уваги психологічні і вікові особливості неповнолітніх, кримінальний процесуальний Закон для даної категорії осіб визначив максимальну тривалість одного допиту – одну годину (ст. 226 КПК України).

Допит неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого може бути перерваний у будь-яку годину, якщо його продовження створює загрозу його життю або здоров'ю. Обставини, які є приводом для припинення допиту, повинні бути вказані в протоколі допиту в порядку, встановленому у відповідності з чинним законодавством.

Отже, особливості психіки неповнолітніх пов'язані з обмеженістю їх життєвого досвіду, знань і уявлень, з недостатньою сформованістю адаптивних поведінкових навичок. В процесі розвитку підлітка в його психіці відбуваються істотні зрушення, і в першу чергу активне розширення системи соціальних зв'язків. Інтенсивний фізичний і статевий розвиток - найважливіша особливість цього віку. Посилене функціонування гормональної системи значно підвищує нервову збудливість підлітка, його реактивність, емоційну експресивність, нерідко викликає запальність, різкість, нестриманість. Всі ці фактори прояву у поведінці неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого при проведенні такої слідчої дії як допит необхідно враховувати, з метою дотримання прав підлітка. На законодавчому рівні, з урахуванням змін та удосконалення нормативно-правових аспектів, що застосовується до такої категорії учасників кримінального судочинства, встановлені необхідні гарантії захисту прав неповнолітніх підозрюваних, обвинувачених при проведенні допиту.

Список бібліографічних посилань

1. Конвенція про права дитини. Редакція зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення 20.10.2021).
2. Про громадянство України: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 13. ст.65.
3. Цивільний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. ст.356.
4. Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций, касающиеся отправления правосудия в отношении несовершеннолетних («Пекинские правила»). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_211#Text (дата звернення 20.10.2021).
5. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. ст.88.

Одержано 19.10.2021

УДК 347.965.3

Сергій Сергійович БАНДУРКА,

доктор філософії,

адвокат АТ «Креденс»

ДО ПИТАННЯ ПРО БЕЗОПЛАТНУ ПРАВОВУ ДОПОМОГУ

Згідно з частиною першою статті 59 Конституції України кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно.

Питання надання безоплатної правової допомоги врегульовано Законом України «Про безоплатну правову допомогу» [3] (далі – Закон), який набрав чинності 09 липня 2011 року.

Вказаним Законом передбачено надання первинної та вторинної безоплатної правової допомоги.

Безоплатна первинна правова допомога (БППД) включає такі види правових послуг, як надання правової інформації; консультацій і роз'яснень з правових питань; складення заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру); надання консультацій, роз'яснень та підготовка проектів договорів користування земельними ділянками (оренда, суборенда, земельний сервітут, емфітевзис, суперфіцій) для сільського населення - власників земельних ділянок; надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації.

Отримати безоплатну первинну правову допомогу мають право усі особи, які перебувають під юрисдикцією України, в тому числі іноземці, особи без громадянства, у тому числі біженці чи особи, які потребують додаткового захисту.

Звернутися за правовою допомогою можна до найближчого місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги (далі – місцевий центр) чи бюро правової допомоги, адреси яких розміщені на сайті системи безоплатної правової допомоги. Безоплатну первинну правову допомогу можуть надавати також спеціалізовані установи, інші суб'єкти.

Отримати юридичну консультацію або роз'яснення з правових питань можна також зателефонувавши на Єдиний телефонний номер системи БПД 0 800-213-103 (дзвінки в межах України безкоштовні); у месенджері Фейсбук-сторінки системи БПД; за допомогою чат-боту «Безоплатна правова допомога» у Телеграм.

Безоплатна вторинна правова допомога (БВПД) включає такі види правових послуг, як захист; здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; складення документів процесуального характеру.

Право на безоплатну вторинну правову допомогу, на відміну від первинної, мають певні категорії осіб, визначені Законом. Це малозабезпечені особи, особи з інвалідністю, учасники бойових дій, внутрішньо переміщені особи, постраждалі від домашнього насильства, діти та інші соціально вразливі верстви населення.

Для отримання вторинної правової допомоги треба звернутися до одного з місцевих центрів або бюро правової допомоги та підтвердити свою належність до однієї з категорій, які мають право на безоплатну вторинну правову допомогу.

Система безоплатної правової допомоги має розгалужену структуру.

На сьогодні в Україні діє понад 500 точок доступу до безоплатної правової допомоги. Регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги, насамперед, забезпечують участь захисника під час здійснення досудового розслідування та судового провадження у передбачених кримінальним процесуальним законодавством випадках для здійснення захисту за призначенням або проведення окремої процесуальної дії, у випадках затримання особи, застосування до неї запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, адміністративного затримання чи адміністративного арешту, захист засуджених осіб, спрямовують, координують та контролюють діяльність місцевих центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Місцеві центри та бюро правової допомоги забезпечують надання безоплатної первинної правової допомоги, а також надання БВПД у цивільних та адміністративних справах, в тому числі свідкам та потерпілим у кримінальних провадженнях, здійснення представництва інтересів засуджених осіб, здійснюють правопросвітництво.

Створено п'ять правових клубів PRAVOKATOR – у Дніпрі, Києві, Львові, Одесі, Харкові. Це перша комунікаційна платформа серед державних установ, створена для професійного навчання та розвитку персоналу системи БПД, правничої спільноти та інших зацікавлених сторін; обміну досвідом, генерування та впровадження інноваційних практик у сфері права [2].

Загалом в Україні в реєстрі адвокатів, які надають безоплатну правову допомогу, числиться 2171 адвокат.

Починаючи з 2012 року, щорічно проводиться конкурс з відбору адвокатів для безоплатної правової допомоги. Останній такий конкурс відповідно до Наказу Міністерства юстиції України «Про проведення конкурсу з відбору адвокатів, які залучаються до надання безоплатної вторинної правової допомоги» [4] проведений з 28 травня по 2 серпня 2021 р., за результатами якого 627 адвокатів включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу.

Адвокати, залучені до надання безоплатної вторинної правової допомоги мають велике навантаження.

«З 1 січня 2013 по 1 серпня 2021 року адвокати отримали 705,8 тис. доручень для захисту в кримінальних справах та у випадках затримання й арешту. Щодо представництва інтересів у судах або складання процесуальних документів у цивільних та адміністративних справах, то з 1 липня 2015 по 1 серпня 2021 року адвокати отримали 201,1 тис. доручень. У доробку правозахисників, які співпрацюють із системою безоплатної правової допомоги, — 1 276 випадків винесення виправдувального вироку або скасування обвинувального вироку та закриття провадження судом апеляційної (касаційної) інстанції. Є також чимало задоволених позовів про стягнення аліментів на утримання неповнолітніх дітей, зміну розміру аліментів, усиновлення, встановлення фактів, що мають юридичне значення, стягнення моральної та матеріальної шкоди, завданої злочинцем, оскарження стягнення заборгованості за кредитом та багато інших справ» [1].

Кабінет Міністрів України постановою від 12 травня 2021 року № 464 уніс зміни до Порядку і умов проведення конкурсу з відбору адвокатів, які залучаються для надання безоплатної вторинної правової допомоги. Серед змін – можливість проводити засідання конкурсної комісії дистанційно в режимі відеоконференції за умови наявності технічної можливості. Крім того, за рішенням комісії співбесіда з адвокатом може проводитися дистанційно в режимі відеоконференції за умови наявності технічної можливості.

Вказані зміни удосконалюють саму процедуру відбору адвокатів для надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Список бібліографічних посилань

1. Мороз І. Адвокати активно залучаються до співпраці із системою БПД. *Юридичний вісник України*. 2021. № 33-34 (1361-1362). С. 12.
2. Безоплатна правова допомога // Національна асоціація адвокатів України. URL: <https://unba.org.ua/legal-aid>.
3. Закон України «Про безоплатну правову допомогу» // Відомості Верховної Ради України, 2011. № 51, ст. 577.
4. Наказ Міністерства юстиції України «Про проведення конкурсу з відбору адвокатів, які залучаються для надання безоплатної вторинної правової допомоги» від 24 травня 2021 р. № 1687/7.

Одержано 18.10.2021

УДК 351.74.37(477)

Ольга Ігорівна БЕЗПАЛОВА,

доктор юридичних наук, професор,

заслужений діяч науки і техніки України,

завідувач кафедри поліцейської діяльності

та публічного адміністрування факультету № 3

Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІСЦЕВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ БЕЗПЕКИ В РЕЗУЛЬТАТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПРОЄКТУ «ПОЛІЦЕЙСЬКИЙ ОФІЦЕР ГРОМАДИ»

Невід'ємною передумовою забезпечення публічного порядку та публічної безпеки на загальнодержавному рівні і, як наслідок, забезпечення функціонування сектору безпеки в цілому є вироблення дієвого механізму функціонування місцевої інфраструктури безпеки. Зважаючи на це, на відповідні органи державної влади та органи місцевої влади покладається обов'язок щодо налагодження взаємодії у напрямі створення умов для функціонування дійсно безпечного середовища для громадян, в межах якого використовуватимуться дієві інструменти забезпечення законності та правопорядку, захисту і охорони прав і свобод громадян. Відповідно до сучасного етапу децентралізації влади в державі така взаємодія може знаходити свій прояв у передачі частини повноважень, ресурсів та відповідальності органів державної влади органам місцевого самоврядування. Тобто, у даному випадку, у пріоритеті мають знаходитись інтереси жителів територіальних громад. Саме на цьому наголошує Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. У зв'язку з цим на порядку денному виникає питання щодо зміцнення інституційної спроможності органів місцевого самоврядування щодо вирішення поставлених перед ними завдань.

За законодавством до кола повноважень органів місцевого самоврядування належить забезпечення публічної безпеки, зокрема шляхом посилення місцевої інфраструктури безпеки. Також варто зазначити, що на загальнодержавному рівні питання забезпечення публічної безпеки і порядку належить до компетенції органів Національної поліції. Зважаючи на створення, починаючи з 2015 року добровільних об'єднаних територіальних громад, питання налагодження взаємодії новостворених громад з органами Національної поліції в частині формування місцевої інфраструктури безпеки набуває особливого значення та актуальності. Отже спробуємо визначитися із тим, яким чином мають взаємодіяти органи Національної поліції та об'єднані територіальні громади у цьому напрямі.

Одним із ключових підходів Стратегії розвитку системи органів Міністерства внутрішніх справ України на період до 2020 року є служіння суспільству та залучення суспільства до процесу створення безпечного середовища. У зв'язку з цим важливого значення набуває використання позитивного закордонного досвіду організації роботи органів і підрозділів поліції, за результатами вивчення якого доцільно впроваджувати пілотні проекти, орієнтовані на створення безпечного середовища для громадян, в якому має бути впроваджено ефективну місцеву інфраструктуру безпеки. Саме з цією метою у 2019 році в рамках реформи органів Національної поліції в Україні було розпочато проєкт «Поліцейський офіцер громади». Основною метою даного Проєкту є забезпечення тісної взаємодії поліцейських з об'єднаною територіальною громадою, орієнтація діяльності поліцейських, у першу чергу, саме на потреби громади.

Характерною особливістю проєкту «Поліцейський офіцер громади» є орієнтація на впровадження якісно та змістовно нового формату роботи поліцейських, для яких на першому місці мають стати потреби громади, місцевого населення, вивчати та

забезпечувати які можливо виключно шляхом підтримання постійного контакту поліцейських з місцевими жителями. Передбачається, що такий постійний контакт буде забезпечений не лише роботою поліцейського у відповідній територіальній громаді, а й його безпосереднім проживанням у ній. Саме тому, коли поліцейський стане повноправним представником конкретної громади, житиме її проблемами, перебуватиме на постійному зв'язку із мешканцями та допомагатиме їм, це дозволить поліції відповідати очікуванням громади. Дуже важливо, щоб взаємозв'язок між поліцією та громадою був направлений на забезпечення якісних умов життя, безпеки, якісного реагування на будь-які ситуації, дав можливість людям відчувати впевненість і безпеку.

Варто звернути увагу, що проект «Поліцейський офіцер громади» не є абсолютно новим для нашої держави, оскільки протягом декількох років в Україні впроваджувалась концепція Community Policing, зміст якої полягав у здійсненні правоохоронної діяльності, орієнтованої на потреби місцевої громади. Перші кроки у напрямі формування нового інструментарію здійснення поліцією превентивної діяльності із залученням можливостей місцевої громади вже були впроваджені в Україні. Проте, в контексті створення об'єднаних територіальних громад ці кроки були визнані недостатніми, у зв'язку з цим виникала нагальна потреба в оновленні існуючих підходів. У результаті це дозволить зорієнтувати діяльність поліцейських на потреби місцевого населення шляхом налагодження постійного константа з мешканцями територіальної громади.

Необхідно чітко розмежовувати повноваження поліцейського офіцера громади та дільничного офіцера поліції, оскільки на перший погляд може здаватися, що вони виконують одні й ті самі функції. Проте, це зовсім не так. Потреба у проведенні проекту «Поліцейський офіцер громади» була зумовлена низкою проблемних питань, що виникали під час діяльності дільничних офіцерів поліції, зокрема: великою територією обслуговування та надмірним навантаженням на поліцейських; недостатнім (а в окремих випадках і мінімальним) матеріально-технічним забезпеченням; непоодинокими випадками виконання дільничними офіцерами поліції непритаманних їм функцій (наприклад, конвоювання) та виконанням цих функцій поза межами своєї дільниці. Все призводило до того, що місцеве населення не знало свого дільничного офіцера і не могло звернутися до нього у разі виникнення нагальної потреби. Вважаємо, що така ситуація була зумовлена, у першу чергу, певними прогалинами у законодавстві, що регулює діяльність дільничного офіцера поліції. Саме це і стало поштовхом до оновлення інструментів взаємодії місцевого населення та органів поліції щодо досягнення спільної мети – забезпечення публічного порядку та безпеки на регіональному рівні, орієнтованого на потреби громадян.

Основними новаціями проекту «Поліцейський офіцер громади» є такі:

- поліцейський починає працювати на території обслуговування після підписання меморандуму про співпрацю Національної поліції (відповідним Головним управлінням Національної поліції) з об'єднаною територіальною громадою;
- обов'язок щодо належного матеріально-технічного забезпечення (виділення відповідного приміщення, його будівництво та ремонт, забезпечення меблями та оргтехнікою, виділення у разі потреби службового житла) поліцейського покладається на об'єднану територіальну громаду, а кошти на заробітну плату, зброю, спеціальні засоби виділяються із фондів Національної поліції; виділення автомобілів та обладнання для них, паливно-мастильних матеріалів відбувається за кошти Національної поліції та відповідної об'єднаної територіальної громади;
- акцент на здійсненні поліцейським превентивних заходів та недопущення виконання ним невластивих функцій;
- поліцейських офіцерів громад залишається у складі місцевого органу поліції, незважаючи на те, що фактично виконує функції муніципального поліцейського, але одночасно є підзвітним громаді за якість та своєчасність забезпечення її безпеки;

– поліцейські офіцери громади підпорядковуються безпосередньо начальнику сектору превенції відділення поліції, яке обслуговує обрану.

Передбачається, що поліцейський офіцер громади виконує свої повноваження на території поліцейської дільниці, тобто території, що обслуговується, із чисельністю населення, що не перевищує 6 тис. осіб у сільській місцевості та 7 тис. осіб – у містах. Крім того, залежно від стану криміногенної обстановки на дільниці, території її протяжності, урахування сезонності вказані критерії можуть бути чинником для введення додаткових посад поліцейських. Крім того, у разі потреби поліцейських офіцерів громади під час виконання покладених на них завдань в межах власних повноважень можуть надавати допомогу слідчо-оперативні групи, групи реагування патрульної поліції, підрозділи поліції особливого призначення (у разі виникнення надзвичайних ситуацій).

Базовими етапами реалізації проекту «Поліцейський офіцер громади» є:

1) встановлення шляхом проведення відповідних інформаційних кампаній співпраці з об'єднаними територіальними громадами з метою оцінювання можливостей кожної громади з наступним підписанням меморандуму;

2) проведення відбору кандидатів на посади поліцейських офіцерів громади серед діючих працівників поліції (перевага надається дільничним офіцерам поліції, які мають досвід роботи з місцевим населенням);

3) навчання відібраних кандидатів на курсах підготовки за спеціально розробленою програмою тривалістю до 2,5 місяців із залученням іноземних експертів;

4) організація несення служби поліцейськими офіцерами громади, під час чого відбувається спочатку його знайомство з громадою, планування безпосередньої роботи щодо реалізації спільних проектів з об'єднаною територіальною громадою, звітування перед нею;

5) здійснення контрольних заходів (регулярне оцінювання ефективності) з боку Національної поліції та вивчення громадської думки міжнародними експертами.

Під час відбору кандидатів на службу на посадах поліцейських офіцерів громади особлива увага повинна приділятися відповідності кандидата певним критеріям, а саме: здатності вирішувати проблеми громади; мотивації та служіння інтересам громади; добросовісності; здатності до критичного мислення; здатності приймати самостійні рішення; вмінню аргументації власної позиції та проведення аналітичної роботи. Так, зокрема, у ході інтерв'ю участь у його проведенні беруть представники Національної поліції, об'єднаних територіальних громад та проекту міжнародної технічної допомоги.

Що стосується організації несення служби поліцейським офіцером громади, то варто зазначити, що його безпосереднім керівником є начальник сектору превенції, який ставить йому задачі, прямим керівником є заступник начальника превенції, який крім постановки задач відповідає ще й за контроль за діяльністю поліцейського та якість його співпраці є об'єднаною територіальною громадою.

Незважаючи на важливість та вирішальне значення кожного із окреслених етапів, вважаємо за доцільне більше детально зупинитися на третьому етапі, оскільки саме від рівня підготовки майбутніх поліцейських офіцерів громади безпосередньо залежить ефективність виконання ними покладених на них обов'язків та стан публічного порядку і безпеки в межах конкретної об'єднаної територіальної громади.

Перш за все, слід звернути увагу, що були проведені ґрунтовні соціологічні опитування представників об'єднаних територіальних громад, що дозволило виокремити найбільш поширені види правопорушень, вчинення яких викликає занепокоєння у населення: крадіжки, тілесні ушкодження, домашнє насильство, вчинення правопорушень у стані алкогольного сп'яніння, самогоноваріння, наркоманія, незаконне будівництво, поділ землі тощо. Вивчення результатів громадських опитувань дозволило сформулювати основні напрями підготовки майбутніх офіцерів громади: домедична, вогнева, тактична, функціональна підготовка, керування (у тому числі контраварійне) автомобілем,

захист прав та інтересів дітей, безпека дорожнього руху, робота з базами даних, кримінальне провадження та методика розслідування окремих кримінальних правопорушень, охорона місця події, техніка опитування, кваліфікація злочинів, правові підстави затримання, принципи комунікації із населенням (Community Policing). В межах підготовки поліцейських офіцерів громади особлива увага повинна приділятися тактичній підготовці з елементами моделювання ситуацій, навчанню контраварійному водінню, розвитку навичок проактивної діяльності, а також сучасним інструментам та методами взаємодії поліції та громади.

Крім безпосередньої підготовки майбутніх офіцерів громади важливого значення потребує питання підготовки керівників управлінь превентивної діяльності шляхом ознайомлення їх з особливостями населення служби такими офіцерами, взаємодії з представниками об'єднаної територіальної громади та населенням. Це дозволить керівникам управлінь превентивної діяльності максимально створити умови для виконання поліцейськими офіцерами громади покладених на них обов'язків, не допустити виконання такими поліцейських неpritаманних їм функцій.

Основним критерієм оцінювання ефективності роботи поліцейського офіцера громади є рівень довіри до нього місцевого населення (що власне і передбачено Законом України «Про Національну поліцію»). Також важливого значення для оцінювання ефективності роботи поліцейського офіцера громади є кількість реалізованих спільно з місцевою громадою проектів щодо забезпечення публічного порядку і безпеки місцевого населення, показники зниження/зростання рівня злочинності в межах конкретної об'єднаної територіальної громади та зміст превентивної діяльності, що ним проводилась у цьому напрямі.

Слід також звернути увагу, що оскільки поліцейський офіцер громади є членом такої громади і працює на її території, то і звітувати про результати своєї роботи він повинен перед цією ж територіальною громадою (яка власне і взяла на себе частину його фінансової підтримки).

Підсумовуючи, можна зазначити, що оцінка ефективності роботи Поліцейського офіцера громади відбуватиметься на підставі щомісячного, піврічного та річного оцінювання: рівня довіри у громаді до конкретного офіцера поліції та до Національної поліції в цілому; кількості та якості реалізації спільних проектів з громадою; змісту та результатів превентивної діяльності.

Висновок. Таким чином, можна дійти висновку, що до числа позитивних здобутків пілотного проекту «Поліцейський офіцер громади» можна віднести створення умов для реальної доступності поліцейського офіцера для місцевого населення (80% відсотків робочого часу поліцейський проводить на дільниці, а час його перебування в територіальному органі поліції максимально скорочено), детального його ознайомлення з проблемами мешканців території, яку він обслуговує, досягти чого стало можливим у результаті роботи та безпосереднього проживання поліцейського на цій території, систематичного його звітування про свої дії та результати роботи перед населенням.

Хотілося б звернути увагу на відсутність належного законодавчого регулювання діяльності саме поліцейських офіцерів громади. Так, станом на сьогодні визначено, що поліцейський офіцер громади перебуває на посаді дільничного офіцера поліції, керується у своїй діяльності Конституцією України, Законом України «Про Національну поліцію», до внесення змін в існуючі чи видання нових наказів також наказом МВС від 28.07.2017 № 650 «Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції», іншими нормативно-правовими актами. Проте, зважаючи на істотну відмінність в підходах до організації підготовки дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громадин, відмінність в межах їх повноважень та різноманітність інструментів, які вони можуть використовувати в своїй діяльності, важливого значення набуває розробка та прийняття на рівні МВС України Положення з організації роботи

поліцейських офіцерів громади. У даному Положенні має бути чітко визначено статус таких поліцейських, коло їх прав та обов'язків, межі компетенції, коло правових гарантій та межі соціального захисту, особливості взаємодії з іншими підрозділами поліції, та координації роботи поліцейських з представниками об'єднаних територіальних громад. Також вкрай актуальним питанням з вироблення дієвого механізму розробки навчальних програм для підготовки поліцейських офіцерів громади та закріплення його на рівні відповідного нормативно-правового акта. Прийняття вказаного нормативно-правового акта має створити належні умови для виконання поліцейськими офіцерами громади покладених на них завдань щодо реалізації спільно із громадою проєктів з підвищення публічної безпеки (профілактика злочинів серед неповнолітніх, протидія домашньому насильству, популяризація здорового способу життя, допомога уразливим категоріям населення тощо); здійснення провадження у справах про адміністративні правопорушення, прийняття рішень про застосування адміністративних стягнень; проведення перевірки за зверненнями громадян та вжиття необхідних заходів.

Одержано 18.10.2021

УДК 340.132

Юлія Олегівна БЕЗУСА,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМАТИКА ОЦІНОЧНИХ ПОНЯТЬ У ПРАВІ В РАДЯНСЬКІЙ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XX СТ.

У радянському правознавстві питання реалізації оціночних понять під час правозастосування набуло розгаслу.

Я. Брайнін, у своїй праці, виданій у 1967 році, вказує про те, що оціночні поняття – це поняття, що не конкретизовані законодавцем, а безпосередньо уточнюється органом, що застосовує закон [1, с. 27]. Він наголошує, що оціночне поняття призначене для уточнення його змісту уповноваженим суб'єктом, що здійснює втілення норм права у суспільні відносини під дію яких вони підпадають. У своїх подальших наукових працях, Я. Брайнін неодмінно наголошував на тому, що чим менше оціночних понять, тим краще, оскільки індивідуальна (суб'єктивна) оцінка може й не збігатися, а іноді й вийти за межі тієї оцінки, яку мав на увазі законодавець, встановлюючи норму, що містить оціночне поняття [1, с. 105].

Т. Кашаніна наголошує, що під оціночним поняттям розглядається виражений у нормі права припис, у якому закріплюються найбільш загальні ознаки, властивості, якості, зв'язки і відношення різних предметів, явищ, що детально не роз'яснюються законодавцем з тим, щоб воно конкретизувалося шляхом оцінки в процесі застосування права і дозволяло здійснювати в межах зафіксованої в ній загальності індивідуальну піднормативну регламентацію суспільних відносин [2, с. 8]. Тобто авторка стверджує, що оціночні поняття з притаманним їм абстрактним змістом, вводяться законодавцем у норму права з метою встановлення загальних положень щодо регулювання певного виду суспільних відносин, що підпадають під дію даної норми, а правозастосувач в процесі врегулювання даних відносин у відповідності до правової норми, конкретизує зміст даного оціночного поняття до особливостей відносин, що виникли та підпадають під дію цієї норми [1, с. 8].

Аналізуючи підхід вченої можна зробити висновок про те, що її бачення сутності оціночних понять збігається з науковим підходом Я. Брайніна. Отже, оціночне поняття є

поняттям, котре закріплено у правовій нормі. В ньому наводяться загальні риси правового регулювання суспільних відносин, що підпадають під дію даної норми. Законодавцем у оціночному понятті зазначаються загальні ознаки, властивості, якості, зв'язки і відносини різноманітних предметів, явищ, дій, процесів під впливом яких суспільні відносини змінюються, але за допомогою абстрактності оціночних понять, вони все ж будуть підпадати під правове регулювання норми, в якій міститься дане оціночне поняття.

Дещо інше бачення щодо розуміння суті оціночних понять мав С. Вільнянський, який наполягав на тому, що вони надають правозастосувачеві можливість вільної оцінки фактів з урахуванням індивідуальних особливостей конкретного випадку при обов'язковому врахуванні закону [3, с. 13-14].

В сучасних умовах позиція С. Вільнянського з приводу розуміння суті оціночних понять виявляється як актуальна та найбільш цікава саме через те, що вільна оцінка фактів обмежується саме метою закону, а отже не є абсолютно повільною.

На думку В. Кудрявцева, оцінні поняття значною мірою визначаються правосвідомістю юриста, який застосовує закон [4, с. 134-136]. На думку вченого, остаточний зміст оціночного поняття формулюється саме правозастосувачем в залежності від суспільних відносин до яких це поняття застосовується [4, с. 134-136]. З цим погоджується С. Шапченко, який наголошує, що оціночні поняття – це такі поняття, застосування яких передбачає можливість самостійної оцінки конкретного випадку з боку правозастосувачів та здійснення на її основі під нормативного врегулювання суспільних відносин» [5, с. 12].

Своєю чергою, В. Жеребкін у науковій праці «Оціночні поняття права» (1976 р.), вказує про те, що основною логіко-гносеологічною атрибутивною ознакою оціночних понять є те, що до їхнього змісту завжди може бути внесеним новий елемент, на підставі якого предмет відносять до множини, що відображає це поняття [6, с. 7, 13].

Характеризуючи погляди вчених радянського періоду щодо розуміння квінтесенції терміну «оціночні поняття у праві», слід зазначити про те, що ними відводилася ключова роль правозастосовному розсуду під час реалізації оціночних понять, а також наголошувалось на наявності виникнення правозастосовних ризиків, в т.ч. тих, що спричиняються зловживанням владою або втіленням особистих інтересів. Одночасно з цим, слід наголосити на тому, що в наукових публікаціях радянської доби на тему оціночних понять у праві майже не відводилося питанням практики їхнього застосування.

Список бібліографічних посилань

1. Брайнин Я. М. Уголовный закон и его применение. Москва : Юрид. лит., 1967. 240 с.
2. Кашанина Т. В. Оценочные понятия в советском праве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Свердловск, 1974. 17 с.
3. Вильнянский С. И. Применение норм советского социалистического права. Ученые записки Харьковского юридического института им. Л. М. Кагановича. 1956. Вып. 7. С. 3–18.
4. Кудрявцев В. Н. Общая теория квалификации преступлений. Москва : Юристъ, 1999. 304 с.
5. Шапченко С. Д. Оценочные признаки в составах конкретных преступлений : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Киев, 1988. 24 с.
6. Жеребкин В. Е. Оценочные понятия права. Харьков, 1976. 231 с.

Одержано 19.10.2021

УДК 349.2:351.74

Сергій Миколайович БОРТНИК,

доктор юридичних наук, доцент,

проректор Харківського національного університету внутрішніх справ

КОНТРАКТ ПРО ПРОХОДЖЕННЯ СЛУЖБИ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ В УКРАЇНІ

У національному законодавстві про працю і в науковій літературі наявні протилежні підходи до розуміння категорії «контракт». Так, ч. 3 ст. 21 КЗпП України передбачає, що контракт є особливою формою трудового договору. Науковці ж переважно визначають контракт як один із видів трудового договору. Так, В. І. Прокопенко пропонує вважати контракт видом трудового договору [1, с. 112]. О. В. Смирнов указує, що поняття «контракт» найчастіше трактується як особливий різновид трудового договору, що відрізняється своєрідністю змісту, сторін контракту, його строковим характером [2, с. 186]. П. Д. Пилипенко пропонує внести зміни до ч. 3 ст. 21 КЗпП України, виклавши її в такій редакції: «Особливим видом трудового договору є контракт, у якому строк його дії, права, обов'язки і відповідальність сторін, умови матеріального забезпечення і організації праці працівника, умови розірвання договору, в тому числі дострокового, встановлюються угодою сторін» [3, с. 96].

Таким чином, контракт про проходження служби в поліції слід передусім вважати одним із видів трудового договору. Заслуговує на увагу думка Т. П. Яценко, яка під контрактом про службу в органах внутрішніх справ розуміє угоду між громадянином України та органом внутрішніх справ в особі його начальника, за якою громадянин зобов'язується виконувати покладені на нього службові обов'язки, дотримуватися Присяги, внутрішнього трудового розпорядку та вимог нормативно-правових актів, що регламентують службу в органах внутрішніх справ, а орган внутрішніх справ зобов'язується здійснювати своєчасну та в повному обсязі виплату грошового забезпечення, надавати інші види забезпечення та соціального захисту, а також забезпечувати всі умови служби, передбачені чинним законодавством та угодою сторін [4, с. 12].

У Законі України «Про Національну поліцію» контракту про проходження служби в поліції присвячена окрема стаття 63 «Контракт про проходження служби в поліції». Так, відповідно до ч. 1 вказаної статті контракт про проходження служби в поліції – це письмовий договір, що укладається між громадянином України та державою, від імені якої виступає поліція, для визначення правових відносин між сторонами.

Крім того, зазначена стаття закріплює виключний перелік випадків, коли контракти мають укладатися. Так, контракт про проходження служби в поліції укладається:

1) з особами молодшого складу поліції, які вперше прийняті на службу в поліції, – одноразово строком на два роки без права продовження;

2) з громадянами, які зараховані до вищого навчального закладу зі специфічними умовами навчання, який здійснює підготовку поліцейських, – на час навчання;

3) із заступниками керівників територіальних органів поліції в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, районах, містах, районах у містах, науково-дослідних установах, вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, та керівниками структурних підрозділів зазначених органів, закладів та установ – на термін три роки з правом продовження контракту на той самий термін;

4) із заступниками керівника поліції та керівниками територіальних органів поліції в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, науково-дослідних установах, ректорами (керівниками) вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, та прирівняних до них

керівниками – строком на чотири роки з правом продовження контракту одноразово строком до чотирьох років;

5) з керівником поліції – строком на п'ять років з правом продовження контракту одноразово строком до п'яти років.

Як можна побачити з вищенаведеного, контракт про проходження служби в поліції є строковим трудовим договором, тобто таким, де строк служби поліцейського чітко обмежено часовими рамками.

У всіх інших випадках трудові відносини з поліцейськими встановлюються на безстроковій основі. Про це свідчить норма ч. 1 ст. 58 «Безстроковість призначення на посаду поліцейського» Закону України «Про Національну поліцію», відповідно до якої призначення на посаду поліцейського здійснюється безстроково (до виходу на пенсію або у відставку), за умови успішного виконання службових обов'язків. Звільнення безстроково працюючих поліцейських можливо лише за підставами передбаченими ст. 77 Закону України «Про Національну поліцію».

Список бібліографічних посилань

1. Прокопенко В. І. Співвідношення понять «трудовий договір» і «контракт» у трудовому праві України. *Вісник Академії правових наук України*. 1995. № 3. С. 109–117.
2. Трудовое право : учебник / под ред. О. В. Смирнова, И. О. Снегиревой. 3-е изд., перераб. и доп. М. : Велби ; Проспект, 2007. 600 с.
3. Пилипенко П. Д. Підстави виникнення індивідуальних трудових правовідносин. Київ : Знання, 2003. 146 с.
4. Яценко Т. П. Правове регулювання служби працівників органів внутрішніх справ за контрактом : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Київ, 2012. 18 с.

Одержано 19.10.2021

УДК 342.95

Костянтин Леонідович БУГАЙЧУК,

доктор юридичних наук, доцент,

*завідувач науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності
Харківського національного університету внутрішніх справ*

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ДОРОЖНЬОГО РУХУ ОСОБАМИ, ЯКІ КЕРУЮТЬ САМОБАЛАНСУЮЧИМИ ПЕРЕСУВНИМИ ЗАСОБАМИ З ЕЛЕКТРОДВИГУНАМИ

На сьогодні в Україні завдяки стрімкому розвитку наукових розробок та технічних досягнень суттєво зростає індивідуальна мобільність людини. Так, майже у всіх містах нашої країни з'явилися пересувні засоби обладнані електродвигунами: електросамокати, електроскутери, моноколіса, гіроборди тощо. Кількість таких засобів зростає кожного місяця, на підприємницькому ринку з'являються організації, що представляють послуги із їх прокату. Дійсно, на перший погляд переваг у таких засобів більше ніж недоліків, оскільки вони є швидкими та екологічними. Але не слід забувати про те, що ці засоби здатні розвивати досить великі швидкості, особи, що ними керують не завжди дотримують елементарних правил руху, що і спричиняє наїзди на пішоходів, зіткнення з транспортними засобами, неконтрольований виїзд на проїзду частину із непередбачуваними наслідками тощо.

Слід підкреслити, що завдяки вищевказаним обставинам правоохоронна система України зіштовхнулася із необхідністю врегулювати правовий статус таких засобів,

оскільки чинне законодавство України має суттєві прогалини, як у визначенні правил їх пересування та і у питанні відповідальності осіб, що керують ними.

Дослідження судової практики у справах про адміністративні правопорушення в яких суб'єктами виступали водії електросамокатів та подібних пересувних засобів також говорить про неоднозначне трактування їх статусу.

Наприклад, суддя Оболонського райсуду м. Києва у справі № 756/15552/20 прийняв наступне рішення. Згідно з матеріалами справи, 20.10.2020 водій, рухаючись по вул. Луговій, 9 в м. Києві, керуючи електросамокатом, не обрав безпечної швидкості, не впорався з керуванням, що призвело до його падіння на проїзду частину та здійснення зіткнення з транспортним засобом «Daihatsu», який зупинився попереду, внаслідок чого електросамокат та транспортний засіб отримали механічні пошкодження. Своїми діями водій електросамоката порушив п.п. 12.1 Правил Дорожнього руху України. За результатами розгляду водія електросамоката визнано винним за вчинене правопорушення [1].

Суддя Вінницького міського суду у справі № 127/11282/21 03.06.2021 розглянув адміністративні матеріали про притягнення до адміністративної відповідальності особи за ч.1 ст. 130 КУпАП (згідно протоколу про адміністративне правопорушення особа керувала транспортним засобом Tesla 1200W». В той же час він підкреслив, що оцінивши наведені особою, яка притягується до адміністративної відповідальності, доводи на підтвердження відсутності в його діях складу правопорушення, суд приходять до висновку про наявність підстав для закриття провадження у справі, оскільки обставини скоєння адміністративного правопорушення, які викладені в протоколі про адміністративне правопорушення, спростовуються інструкцією по використанню електросамоката Tesla 1200 W, який відповідно до технічного опису не є транспортним засобом [2].

Таким чином навіть судова практика не дає чіткого алгоритму притягнення до відповідальності осіб, які керують такими засобами із електричними двигунами.

У липні 2021 року до Верховної Ради України був внесений проект Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо відповідальності за порушення правил дорожнього руху особами, які керують самобалансуючими транспортними засобами обладнаними електродвигунами (електросамокат, сігвей, сегвіл, гіроскутер)» (реєстр. № 5732). Зазначеним законопроектом пропонується викласти частину 2 статті 127 Кодексу України про адміністративні правопорушення у такій редакції: «Порушення правил дорожнього руху особами, які керують велосипедами, самобалансуючими транспортними засобами обладнаними електродвигунами (електросамокат, сігвей, сегвіл, гіроскутер), гужовим транспортом, і погоничами тварин, - тягне за собою накладення штрафу в розмірі двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [3].

Не заперечуючи актуальність даного законопроекту, вважаємо, що він потребує додаткового опрацювання.

Справа в тім, що стаття 127 КУпАП регулює питання відповідальності за порушення правил дорожнього руху особами, які керують велосипедами, гужовим транспортом, і погоничами тварин. Правовий статус відповідних суб'єктів правопорушення врегульовано Постановою Кабінету Міністрів України від 10.10.2001 № 1306 «Про Правила дорожнього руху». Зокрема в цих правилах містяться терміни: «велосипед», «велосипедист», «велосипедна доріжка». Розділ 6 Правил дорожнього руху встановлює, наприклад, такі вимоги до велосипедистів: рухатися по дорозі на велосипедах дозволяється особам, які досягли 14-річного віку; велосипедист має право керувати велосипедом, який обладнаний звуковим сигналом та світлоповертачами тощо. Розділ 7 Правил дорожнього руху містить подібні вимоги й до осіб, які керують гужовим транспортом, і погоничів тварин [4].

Таким чином, з наведених положень можна зробити наступні висновки: 1) велосипедисти, особи, які керують гужовим транспортом і погоничі тварин визнані повноцінними учасниками дорожнього руху; 2) для цих осіб встановлені правила поведінки під час пересування відповідним видом транспорту, заборони, а також вимоги до їх обладнання.

Разом із вищевикладеним у Правилах дорожнього руху немає жодної згадки про правовий режим самобалансуючих транспортних засобів обладнаними електродвигунами (електросамокати, сігвеї, сегвіли, гіроскутери), що дає змогу стверджувати, що перед тим, як вводити відповідальність за порушення Правил дорожнього руху особами, що керують цими засобами, слід внести суттєві зміни до існуючих Правил дорожнього руху в яких слід визначити: поняття та правовий режим цих транспортних засобів; вимоги до їх зовнішнього обладнання (фари, відбиваючі знаки, тощо), швидкісний режим, умови управління та дозволені ділянки руху; заборони для осіб, що керують таким транспортом; опис дорожніх знаків, пов'язаних із управлінням цими транспортними засобами тощо.

Список бібліографічних посилань

1. Єдиний Державний Реєстр Судових Рішень, справа 756/15552/20. URL: <https://tinyurl.com/yhnxmcdj> (дата звернення 22.10.2021)
2. Єдиний Державний Реєстр Судових Рішень, справа 127/11282/21. URL: <https://tinyurl.com/yecuhw4t> (дата звернення 22.10.2021)
3. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо відповідальності за порушення правил дорожнього руху особами, які керують самобалансуючими транспортними засобами обладнаними електродвигунами (електросамокат, сігвей, сегвіл, гіроскутер): Проект Закону України від 05.07.2021 № 5732. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72433 (дата звернення 22.10.2021)
4. Про Правила дорожнього руху: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.10.2001 № 1306. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF#Text> (дата звернення 22.10.2021)

Одержано 19.10.2021

УДК 351.741(477):796.017

Ігор Володимирович ВЛАСЕНКО,

кандидат технічних наук, доцент,

доцент кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки факультету № 3

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Ольга Олександрівна ВАХІНА,

слухач магістратури факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ ІМІТАЦІЙНИХ ЗАСОБІВ ЯК МЕТОД ПІДГОТОВКИ СПІВРОБІТНИКІВ НПУ ДО ДІЙ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

Відповідно до статистичних даних станом на 11.09.2020 року, з початку 2020 року в Україні зафіксовано 868 випадків поранення та 5 випадків загибелі співробітників Національної поліції під час виконання службових повноважень [1, с. 32]. В структурі НПУ спостерігається підвищення рівня травматизму і загальне погіршення ситуації. Це свідчить, про необхідність модернізації системи професійної підготовки працівників Національної поліції, адже знань, отриманих ними під час навчання, не достатньо для успішної адаптації до широкого спектру реальних, часто екстремальних ситуацій, що виникають на практиці. Одним з ефективних методів формування тактичного мислення, підвищення стресостійкості та готовності до дій в екстремальних ситуаціях, є тренування з використанням імітаційних засобів, які використовуються під час гри у пейнтбол, страйкбол, хардбол, лазертаг, віртуальних тирах.

Відпрацювання співробітниками НПУ тактики дій в умовах, максимально наближених до реальності, які моделюються під час тактичних ігор, застосовується в ході

підготовки співробітників поліції та підрозділів особливого призначення у провідних країнах світу: США (SWAT) [2], Франції (GIGN) [3, с. 50-51], Німеччині (Bundespolizei), Великобританії (Home Office Police Officers, SAS, SBS) Ізраїлі (Israel Police) [4, с.79]. Варто зазначити, що ефективність дій співробітників, які пройшли тренування з використанням пейнтбольного чи страйкбольного обладнання, в 4-6 разів вище, ніж у працівників, які пройшли звичайну підготовку [5].

Не зважаючи на те, що з 2013 року в Україні офіційно затверджені рекомендації щодо використання імітаційних засобів, у процесі підготовки співробітників правоохоронних органів такі тренування і досі не набули особливого поширення [6].

Пейнтбол, страйкбол, хардбол, лазертаг – командні ігри військово-тактичного спрямування, у процесі яких гравці відпрацьовують певні тактичні ситуації/сценарії з метою вдосконалення особистих та командних навичок. Особливостями таких ігор є: військово-тактичне спрямування, наявність правил та сценарію гри; можливість змінювати умови та сценарії в залежності від завдань підрозділу; реалістичність (місце проведення, зброя, одяг, спорядження); використання імітаційної зброї для ураження противника.

Тренування з використанням імітаційних засобів, які застосовуються під час зазначених тактичних ігор, сприяють вдосконаленню:

1) індивідуальних навичок та вмій:

а) підвищення рівня фізичної підготовки (швидкості, витривалості, сили);

б) підвищення рівня тактичної та вогневої підготовки (правильне утримання зброї, виконання маніпуляцій та пересування з нею, амбідекстрія [7, с. 20], зміна положення під час стрільби, перенесення вогню на різних дистанціях та в різних напрямках, подолання перешкод, мобілізація органів чуття на виявлення цілей);

в) підвищення психологічної готовності до дій в стресових умовах (рішучість, впевненість, гнучкість мислення, навички психологічного впливу, винахідливість, комбіаторні здібності, установка на виживання в ризикованих ситуаціях, відчуття професіоналізму, вміння реалізовувати теоретичні аспекти на практиці);

2) навичок роботи в команді (наступ та відхід у складі малих оперативних груп, перегрупування у процесі гри, командирські та комунікативні навички, захоплення, утримання та оборона будівлі/території, розподіл секторів огляду і їх контроль, з'ясування позицій супротивника та слабких місць в цих позиціях, навички планування) [8, с. 57].

Порівняльна характеристика тактичних ігор з урахуванням найвагоміших критеріїв оцінювання, допоможе співробітникам НПУ, обрати найбільш зручний вид гри для тренувань, зважаючи на ціль та завдання, які стоять перед підрозділом (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика тактичних ігор

№	Критерій оцінювання	Пейнтбол	Страйкбол	Лазертаг	Віртуальний тир
1.	Подібність імітованих умов до реальних (чинники зовнішнього середовища, місцевість, супротивник)	Так	Так	Так	Ні
2.	Подібність імітованої зброї до реальної (зовнішній вигляд, вага, принцип роботи механізмів, точність польоту кулі)	Ні	Так	Ні	Так
3.	Особливі вимоги до питань безпеки (необхідність використання спеціального додаткового обладнання та захисного спорядження)	Так	Так	Ні	Ні

Продовження таблиці

4.	Можливість проводити гру не лише на спеціально обладнаній площадці, а й у будь-якому приміщенні/ на відкритій ділянці місцевості	Ні	Так	Так	Ні
5.	Додаткові витрати (необхідність проводити перезарядку зброї, використовувати спеціальне додаткове обладнання, захисне спорядження)	Так	Так	Ні	Ні
6.	Можливість підтвердити влучення у противника	Так	Ні	Так	Так
7.	Негативний вплив на імітаційну зброю та спеціальні засоби захисту кліматичних умов (наприклад, низької температури повітря)	Так	Так	Ні	Ні

Отже, саме у процесі гри в тактичні ігри з використанням імітаційних засобів, з'являється можливість створити умови, максимально наближені до реальних. Саме такі умови сприяють визначенню реального рівня підготовки поліцейських; виявленню осіб, психологічно не готових до екстремальних ситуацій; формуванню тактично вірної поведінки у критичних ситуаціях та навичок командної роботи. У вітчизняній літературі дослідження стосовно використання комплексу тактичних ігор (пейнтболу, страйкболу, лазертагу, віртуальних тирів) як методу підготовки співробітників правоохоронних органів мають неповний, розрізнений характер. Зважаючи на це, тему дослідження можна розширювати і розвивати у подальшому, що сприятиме підвищенню ефективності діяльності співробітників НПУ в нестандартних, екстремальних умовах та знизить рівень смертності і травматизму серед поліцейських під час виконання ними службових повноважень.

Список бібліографічних посилань

1. Іншеков М.В. Науково-практичні аспекти зменшення травматизму працівників поліції. *Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України*. Харків. 2021. С. 32-33. URL:https://www.google.com/dspace.univd.edu.ua/Naukovo_praktychni_inshekov_2021.pdf. (дата звернення: 18.10.2021).
2. Mark A. Milley. Field Manual. No 3-0. Washington. 06.11.2017. 366 с. URL: <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url>. (дата звернення: 18.10.2021)
3. Самойленко В.М., Толокнеєв В.О., Мартинов І.В. Тактичний пейнтбол як ігрова форма навчання курсантів у навчальних закладах правоохоронних органів. *Молодий вчений*. Березень, 2020. №3 (79). С. 49-52. URL:<https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-3-79-11>. (дата звернення: 18.10.2021).
4. Гурський В.Є. Підготовка особового складу воєнізованих спеціальних підрозділів з використанням пейнтболу, страйкболу та лазерних тирів. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2013. Випуск 14. Частина II. С. 77-83.
5. История и современное состояние пейнтбола. URL: <http://hyperion.kiev.ua/articles/-history-and-current-status-of-paintball.html>. (дата звернення: 18.10.2021)
6. Методичні рекомендації щодо використання страйкбольного та пейнтбольного обладнання в системі службової підготовки працівників органів внутрішніх справ: Лист МВС України від 28 березня 2013 року, № 5093/Лк. Департамент кадрового забезпечення МВС України.
7. Синявський В.В., Сергеєнкова О.П. Психологічний словник. / За ред. Н.А. Побірченко. Київ: Науковий світ, 2007. 336 с.
8. Гунченко Ю.О. Метод прискореної підготовки фахівців спецпідрозділів в навчально-тренувальному центрі. *Вісник інженерної академії України*. 2012. № 3-4. С. 55-59.

Одержано 19.10.2021

УДК 342.951

Олена Миколаївна ГАЛКІНА,

кандидат юридичних наук,

провідний науковий співробітник науково-дослідної

лабораторії з проблем забезпечення діяльності поліції

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ АВТОМАТИЗОВАНИХ СИСТЕМ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

Україна залишається єдиною європейською країною, яка не повною мірою використовує технологію автоматичного фіксування порушень Правил дорожнього руху (далі – ПДР). Таку ситуацію зумовлюють, передусім, різноманітні причини, низка чинників, відсутність єдиного державного органу, який би повною мірою відповідав за адміністративно-правове регулювання ПДР за допомогою автоматизованих систем, необхідність значних капіталовкладень для встановлення приладів фото- та відеофіксації на наших шляхах і висококваліфікованого персоналу для їх обслуговування, несприятлива економічна ситуація, незадовільний стан доріг, процес реформування правоохоронних органів, що буде позитивним аспектом у майбутньому, але наразі ще немає чітко зрозумілого розподілу повноважень між ними тощо. Кількість дорожньо-транспортних пригод, що трапляються в Україні, перевищує аналогічну статистику країн Європи: рівень смертності на дорогах України вдвічі перевищує середньоєвропейські показники [1, с. 56].

Лідерство в країнах ЄС щодо найменшого ризику потрапити в дорожньо-транспортну пригоду посідає Велика Британія, дорожній рух в якій регулюється Дорожнім кодексом [2, с. 26-29].

У Швеції, як показує практика, використання фоторадарів для спостереження за дорогами є ефективним засобом боротьби з недотриманням швидкісних режимів. Фоторадари набули широкого поширення на шведських автотрасах. При цьому ділянки доріг, де є фоторадари, мають відповідні попереджувальні знаки, реагуючи на які водії машинально знижують швидкість, щоб уникнути штрафних санкцій. Опитування громадської думки свідчить, що більшість водіїв позитивно ставляться до фоторадарів, вважаючи їх помічниками в дорожньому русі.

Система автоматичної фіксації та обробки порушень ПДР включає в себе обладнання автоматичної фіксації порушень ПДР і центри прийому й обробки інформації про адміністративні проступки. Стаціонарні прилади вимірювання швидкості встановлюються на аварійно-небезпечних ділянках з високим рівнем концентрації ДТП – прямих швидкісних відрізках доріг, штучних спорудах з обмеженою видимістю, перехрестях на основних вулицях великих міст [3].

Як показує досвід низки країн (Німеччина, Норвегія), встановлення теле-, фото- й відеоапаратури на аварійно небезпечних ділянках доріг, в місцях можливого масового скупчення людей (пішохідні переходи, перехрестя) з метою контролю за дорожнім рухом і фіксування фактів правопорушень позитивно впливає на правосвідомість учасників дорожнього руху й, у цілому, на ситуацію на дорозі. Головна мета їх застосування полягає у зведенні до мінімуму (там, де це можливо і припустимо) людського чинника у процесі контролю за дорожнім рухом [4, с. 119].

Наприклад, у ФРН, відповідно до Закону «Про дорожній рух», порушення обмеження швидкості карається позбавленням волі до одного року або штрафом, при цьому таке правопорушення фіксується і «комп'ютерною програмою», а тоді складається адміністративний акт. При цьому допустима швидкість у населених пунктах становить 50 км/год., за містом на дорозі дозволено рух зі швидкістю до 100 км/год., а допущення «некараності» не перевищує 3 км/год. Порушення зазначеного швидкісного режиму в

населеному пункті карається штрафом у 280 євро і позбавленням прав на 2 місяці, в інших місцях порушник заплатить 240 євро і отримає 1 місяць позбавлення прав. В обох випадках нараховується по 4 штрафних бали.

У США, Канаді, країнах Європи існує окремий національний орган з розслідування причин аварій на різних видах транспорту. В Україні ж лише фіксується склад злочину, тоді як необхідно знати причини ДТП, щоб мати змогу їм запобігти.

Досвід країн, таких як Німеччина, Голландія, Велика Британія, Швеція, які мають мінімальний рівень смертності від ДТП, а саме 3–4 особи на 100 тисяч населення, показує, що зі зростанням рівня автомобілізації населення показник смертності від ДТП може зменшуватися, а не збільшуватися, як це ми спостерігаємо в Україні. Середній рівень автомобілізації в Україні – 160–200 автомобілів на 1 тис. населення, у старих країнах Західної Європи – 700–800 автомобілів. У світі вже напрацьована ефективна й перевірена технологія, використовуючи яку, можна протягом 4–5 років значно знизити рівень смертності від ДТП і довести його до європейського.

У Німеччині максимальна швидкість у межах населених пунктів становить 50 км/год., поза межами – 100 км/год., на автобані швидкість не обмежується, але рекомендованою є 130 км/год. Так, сукупна протяжність проїжджої частини автобанів в обох напрямках у ФРН складає близько 25 тисяч кілометрів. Водночас на 2300 ділянках – загальною протяжністю вісім тисяч кілометрів – діють постійні або тимчасові обмеження швидкості. Знаки встановлені перед розв'язками, з'їздами-виїздами, на небезпечних ділянках, для зменшення шуму біля житлових районів, а також там, де проводяться будівельні роботи.

В Італії було ухвалено Закон про те, що на дорогах мають бути знаки, які попереджують водіїв про наближення до ділянки, де здійснюється автоматична фіксація швидкості.

Німецьким автомобілістам не вдалося відстояти свої права. Замість цього вони переконали владу в тому, що спалахи фотокамер у темний час доби створюють аварійну ситуацію на дорогах, засліплюючи водіїв. А той, кому попереджувального знака не достатньо, може нелегально придбати за 500 євро спеціальний пристрій, який посиляє в камеру потік світла, у результаті чого на екрані поліцейського радара залишається тільки біла пляма.

У Франції попереджувальні знаки мають бути встановлені за 200 метрів до тієї ділянки дороги, де має бути камера відеофіксації. В Об'єднаних Арабських Еміратах та Ізраїлі, де на дорогах також використовуються фоторадари, узагалі жодних попереджувальних знаків немає. У Великій Британії публічне адміністрування сфери дорожнього руху здійснює Міністерство транспорту, до складу якого входить Департамент транспорту, а також низка профільних агентств – із ліцензування транспортних засобів та водіїв, із стандартизації транспортних засобів і водіїв, із сертифікації автомобілів, а також дорожнє агентство, служба дорожніх комісарів.

Проаналізувавши досвід різних країн, можна підсумувати, що особливості адміністративно-правового регулювання використання автоматизованих систем у сфері безпеки дорожнього руху слід імплементувати з урахуванням національної специфіки.

Список бібліографічних посилань

1. Мних С.Р. Фіксація адміністративних порушень правил дорожнього руху сучасними інформаційними технологіями. *Законодавство України: недоліки, проблеми систематизації та перспективи розвитку* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Херсон, 12–13 лют. 2016 р.). Херсон, 2016. С. 144–148.
2. Котова Т.А. Кудінов А.С. Особливості забезпечення безпеки дорожнього руху в Великобританії. *Молодь за безпеку дорожнього руху* : матеріали міжвуз. курсантсько-студентської наук.-практ. конф. (Донецьк, 16 трав. 2014 р.) / ДЮІ МВД України. Донецьк, 2014. С. 26–29.
3. Система автоматической фиксации и обработки нарушений дорожного движения. *Новые проекты*. 2016. URL: <http://www.ntc-np.kz/index.php>.
4. Белих Д.В. Пріоритетні напрямки удосконалення діяльності Державної автомобільної інспекції МВС України. *Безпека дорожнього руху: правові та організаційні аспекти* : матеріали

УДК 332.2.021.8.001.25(477)

Ксенія Миколаївна ГУРТОВА,

викладач кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ;

Маргарита Ігорівна ДЕГТЯРЬОВА,

студентка 2 курсу факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ І ТЕОРІЇ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Правова держава має здійснювати солідарні інтереси людей. За допомогою правової держави здійснюється те, що потрібне, дороге та цінне людям. Таким чином, держава має на меті створення найбільш повних та всебічних форм людської солідарності. Завдання правової держави - загальне благо. Зміцнюючи солідарність між людьми, держава звеличує людину, надає їй можливість реалізувати.

Теорія правової держави — це синтез концептуальних ідей та концепцій її природи, ознак, принципів, як демократичної, соціальної держави в якій панує право. Вона є результатом світового прогресивного розвитку учень про державу в межах людського виміру та загально соціальної справедливості. Правова держава є одним із найвизначніших загальнолюдських політико-юридичних ідеалів.

Вперше термін «правова держава» сформулював німецький вчений К. Велькер у 1813 р., а в 1829 р. його співвітчизник Р. Моль ввів це поняття в політико-правовий обіг. В Німеччині першим ученням про державу вважають І. Канта, який застосував поняття «правовий закон» і державу визначав як об'єднання багатьох людей, які підпорядковані правовим законам, а метою держави вважав панування ідеї права.

В науковій літературі нового покоління правова держава визначається неоднозначно. З точки зору В. Хропанюка, правова держава — це така форма організації та діяльності державної влади, яка базується на взаємовідносинах з індивідом та їх об'єднаннями на основі норм права [2]. На думку С. Комарова правова держава — це форма здійснення народовладдя, політична організація громадян, яка функціонує на основі права, інструмент захисту та забезпечення прав, свобод та обов'язків кожної особи [3]. Н. Вітрук вважає, що правова держава це організація і функціонування публічної (політичної) влади, а також її взаємовідносини з індивідом, на основі Конституції і законів у відповідності з вимогами права, суттєвим з яких є визнання і гарантування прав і свобод людини та громадянина [4]. З точки зору О. Малько, правова держава — це організація політичної влади, яка створює умови для найбільш повного забезпечення прав і свобод людини та громадянина, а також для найбільш послідовного зв'язку за допомогою права державної влади з метою недопущення зловживання [5].

Конституція України у ст. 1 проголосила, що Україна є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою. В соціальній правовій державі людина визнається вищою цінністю [1].

Поняття «соціальна правова держава» вперше застосував у 1929 р. німецький правознавець Х. Хеллер як альтернативу диктатурі буржуазії та диктатурі пролетаріату. Але німецький вчений Л. Штайн у своїй роботі «Сучасне і майбутнє правової науководержавної Німеччини» підкреслював, що «соціальна держава покликана обов'язково

підтримувати абсолютну рівність в правах для усіх суспільних класів, для окремої особи завдяки своїй владі. Вона зобов'язана ...сприяти економічному та суспільному прогресу всіх своїх громадян, тому що в кінцевому результаті, розвиток одного виступає умовою розвитку іншого, і саме в цьому сенсі говориться про соціальну державу» [6].

Висновок. Таким чином, сутність правової держави полягає у тому, що держава зв'язана правом, влада організована правом, може здійснюватись лише у правових межах і формах. Правова держава не тільки забезпечує права і свободи людей, але й спирається та формує розвинену правосвідомість своїх громадян. У правовій державі панує право і тільки право. Для формування правової держави необхідний високий рівень розвитку суспільних відносин, проте не слід цей процес прив'язувати до конкретної епохи, соціально-економічної формації, суспільного устрою, типу або форми держави. Також соціальна правова держава на сьогодні є однією з розповсюджених форм державного правління, яка продовжує свій розвиток та вдосконалення завдяки процесам глобалізації та демократизації правового простору.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с.
2. Хропанюк В. Н. Теорія держави і права: навч. посібн. : Дабахов, Ткачов, Димов, М. 1995. 384 с.
3. Комаров С. О. Загальна теорія держави та права: підр. С. А. Комаров, 4-е видавн., переробл. и доп., М.: Юрайт, 1998. 416 с.
4. Марченко М.М. Загальна теорія держави та права : академічний курс / за заг.ред. М.М. Марченко. Москва : Зерцало, 1998. 416 с.
5. Матузов М. І., Малько О. В. Теорія держави та права :М., НОРМА-ИНФРА, 2000.560 с.
6. Торлопова В. О. Соціальна держава: сутність і генезис: Людина і праця,1998. № 5. С. 10.

Одержано 18.10.2021

УДК 332.2.021.8.001.25(477)

Ксенія Миколаївна ГУРТОВА,

викладач кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ;

Валентина Олегівна СОМОВА,

студентка 2 курсу факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

СУЧАСНІ ТЕОРІЇ ПОХОДЖЕННЯ ДЕРЖАВ

У сучасній літературі існують різноманітні теорії походження держав, серед яких найпоширенішими є: патріархальна, теологічна, психологічна, органічна, договірна, теорія насильництва, матеріалістична (класова).

Засновником патріархальної теорії був Арістотель, який вважав, що держава виникає з родини, що розростається з покоління в покоління. Глава родини стає главою держави - монархом. Монарх є батьком усіх своїх підданих. З патріархальної теорії можна зробити висновок про необхідність народу підкорятися державній владі.

Теологічна теорія була однією з перших теорій походження держави і права, пояснювала їхнє виникнення божественною волею. Її представниками були численні релігійні діячі Стародавнього Сходу, середньовічної Європи. Теологічна теорія не розкриває конкретних шляхів реалізації божественної волі, але ця теорія відстоює ідеї вічності та непорушності держави, необхідності підпорядкування державній волі як влади від Бога, але разом з тим і залежності самої держави від божественної волі, яка розглядається через церкву та інші релігійні організації [2].

Представники психологічної теорії, що виникла в ХІХ ст., пояснювали появу держави і права як прояв властивостей людської психіки: потребою підкорятися, наслідуванням, свідомістю залежності від еліти первісного суспільства і ін.

Виникнення органічної теорії зв'язують з успіхами природознавства в ХІХ ст., хоча подібні ідеї висловлювалися значно раніш. Так, деякі давньогрецькі мислителі, у їхньому числі Платон, порівнювали державу з організмом, а закони держави - із процесами людської психіки [4].

Договірна теорія була сформульована в роботах ранньобуржуазних мислителів таких як Дж. Лок, Б. Спинози, Ж.-Ж. Руссо у XVII-XIII ст. За цією концепцією походження теорії держави, до появи держави, люди знаходилися в "природному стані", що розумілося різними авторами по-різному (необмежена особиста воля, війна всіх проти усіх і т.п.). Джон Лок виходив з того, що всяке мирне утворення держав мало у своїй основі згоду народу. Лок також докладно розвивав ідеї щодо того, що "об'єднання в єдине політичне суспільство" може і повинне відбуватися не інакше, як за допомогою "однієї лише згоди". А це, на думку автора, і є "весь той договір, що існує чи повинний існувати між правителями, що представляють державу" [3].

Розглянемо теорію насильництва. Її представники, такі як Л. Гумплович, К. Каутський, Є. Дюрінг, вважали, що держава виникла як результат завоювання одних племен іншими, тобто поневолення одним народом над іншим. На думку прихильників теорії насильництва, держава є силою, яку утворюють завойовники для утримання в покорі завойованих народів та племен.

Остання сучасна теорія походження держав є матеріалістична або класова теорія. Зміст полягає в тому, що держава виникає як результат природного розвитку первісного суспільства, насамперед економічного та визначає соціальні зміни суспільства, що також являють собою важливі причини й умови виникнення держави і права [1].

Висновок.

Хотілося би зазначити, що виникнення різноманітних теорій про походження держави обумовлено багатьма причинами: мислителі, які пропонували пояснення кожного з процесів державо утворення, жили в різні історичні епохи і використовували різний обсяг накопичених людських знань; вчені, пояснюючи процес виникнення держави, найчастіше брали для ілюстрації своїх ідей регіони Землі, де вони проживали, ігноруючи інші регіони; також не можна виключати ще той момент, що на погляди авторів теорій часто сильно впливали їх філософські та ідеологічні пристрасті. Досвід історичного розвитку показує, що причини походження суспільства і держави варто шукати у сукупності закономірностей, які породжують громадське життя людини. Головне завдання полягає в тому, щоб зуміти інтегрувати об'єктивні висновки теоретиків у загальну теорію, що пояснювала б сутність явища не односторонньо, а у всій розмаїтості його проявів у реальному житті.

Список бібліографічних посилань

1. Фріт А., Гор Р., Стоуелл Л. Політика для початківців / Алекс Фріт, Розі Гор, Луї Стоуелл; пер. Левицька В. Ю. Київ: Книголав, 2019. 43 с.
2. Коваль І. М., Ануфрієв Л.О., Брусилівська О. І., Гребенник Г.П., Долженков О.О. Політологія : підручники для вузів / за заг. ред. І. М. Коваль. Одеса : Фоліо. 2012. 213-223 с.
3. Хорошевський А. Ю. Промови, що змінили світ : наук. зібрання. Харків : Фоліо. 2019. 119 с.
4. Буткевич О.В. Історія міжнародного права : підручн. Київ: Ліра-К. 2021. 33-37 с.

Одержано 18.10.2021

УДК 332.2.021.8.001.25(477)

Ксенія Миколаївна ГУРТОВА,

*викладач кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

Кристина Русланівна СУХОКОБИЛКА,

*студентка 2 курсу факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ*

СПІВВІДНОШЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ

Розгляд найважливіших передумов, що визначають особливості становлення демократичної політичної системи в Україні, потребує одночасного звернення до вивчення принципів формування та функціонування не тільки головного елемента політичної системи – інституту держави та процесів формування і функціонування політичної влади в суспільстві, але й її іншої важливої складової – громадянського суспільства. Одним із найважливіших завдань громадянської держави є забезпечення громадянам реальної можливості самостійної політичної творчості, можливості вільного вибору такої моделі суспільних відносин. Тому побудова в Україні правової державності можлива лише за умови формування повноцінного громадянського суспільства.

В умовах правової держави державна влада стає найважливішим інструментом, за допомогою якого громадянське суспільство забезпечує оптимальні умови для свого саморозвитку. У такому випадку держава виступає як публічно-владний інститут, що керує громадянським суспільством у цілому і покликаний діяти у загальних інтересах.

Визначаючи специфіку взаємозв'язку громадянського суспільства і соціальної, правової держави, під громадянським суспільством ми насамперед розуміємо структуру недержавних самоорганізованих груп, які, за визначенням Ф. Шміттєра, мають такі чотири ознаки: 1) повинні планувати та реалізовувати колективні акції щодо захисту чи досягнення своїх інтересів; 2) є незалежні і від органів державної влади, і від приватних корпоративних об'єднань; 3) не прагнуть підмінити державні структури, захопити державну владу; 4) завжди згодні діяти в межах легітимно встановлених законом політико-правових норм [3].

Сучасна держава не ослаблює, а навпаки посилює свою економічну функцію, яка полягає у створенні організаційно-правових передумов, необхідних для впорядкованої та ефективної економічної діяльності суспільства. Держава не повинна при цьому заважати реалізації приватних інтересів, що конкурують у сфері громадянського суспільства.

Взаємозв'язок громадянського суспільства і держави виявляється в тому, що чим більш розвинене громадянське суспільство, тим менш помітною є роль держави. Тому нерозвиненість громадянського суспільства зумовлює надмірне посилення держави, котра поглинає суспільство. Закріплення в конституційних нормах основ громадянського суспільства юридично забезпечує його незалежність від держави, встановлює гарантії від незаконного втручання у справі суспільства, визначає форми і межі державного впливу на соціальні процеси [2].

Висновок. Отже, взаємодія, взаємовплив і взаємозв'язок демократичної, правової, соціальної держави і громадянського суспільства відбувається безперервно, оскільки вони становлять цілісний організм, хоча громадянське суспільство як категорія логічно й історично передують соціальній державі, але не породжує її автоматично. Одного разу виникнувши, соціальна держава активно перетворює громадянське суспільство на новій соціальній основі, хоча і позбавляє її деякої спонтанності, але не може позбавити інституційної незалежності, тому що це не дозволяє демократична і правова природа соціальної держави. У будь-якому суспільстві має бути вільна співпраця між усіма секторами:

державним, недержавним, підприємницьким та науковим, оскільки пов'язаний із цим діалог створює всім секторам можливості для конструктивного розвитку демократії та політико-правових засад соціальної, правової держави. Тому лише в розвиненому громадянському суспільстві виникає необхідність у конституційній державі, яка не тільки формально визнає, але й реально забезпечує права і свободи людини та громадянина. Громадянське суспільство і правова держава зумовлюють одне одного.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України : офіц. текст. Київ: КМ, 2013. 96 с.
2. Ведерніков. Ю. А., Панірна А. В. Теорія держави і права: навч. посіб. Київ, Знання, 2008. 333с.
3. Шміттер Ф. Роздуми про громадянське суспільство і консолідації демократії : *Політичні дослідження*: науковий и культурно-просвітницький журнал : акад. наук. 1996. № 5. С. 16–27.

Одержано 18.10.2021

УДК 343.971

Юрій Броніславович ДАНИЛЬЧЕНКО,

доктор юридичних наук, доцент,

старший науковий співробітник Науково-дослідного інституту вивчення проблем

злочинності імені академіка В. В. Сташиса

Національної академії правових наук України

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ Й ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ ТА ЇХ ОСНОВА

«Безпека дорожнього руху на сьогодні є ключовим елементом розвитку суспільства. Велика кількість транспортних засобів є невід'ємною частиною економіки країн, але водночас транспортні засоби несуть небезпеку життю громадян» – з таких слів починається «Стратегія підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні на період до 2024 року», яка була затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України в жовтні 2020 році [1].

І з такою думкою важко не погодитись. Якщо проаналізувати основні статистичні данні дорожньо-транспортних пригод (*далі – ДТП*) в Україні в 2020 році, то ми можемо спостерігати наступну картину:

- зареєстровано ДТП – 168107;
- зареєстровано ДТП із загиблими та/або травмованими особами – 26140 (загибло 3541 особи і травмувалося 31974 осіб);
- загибло 168 дитини та травмовано 3957 дітей [2].

Одночасно з цим завжди виникає питання: що призводить в суспільстві до такої ситуації? Кримінологія в межах своєю теорією про детермінацію злочинів дає відповідь на це питання. Ми не маємо на меті досліджувати теорію детермінації злочинів, але єдине зазначимо той факт, що в переліку чинників, що обумовлюють злочини у сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту.

Аналізуючи питання впливовості соціально-психологічних факторів в детермінаційній системі правопорушень у сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту (*далі – сфера БДР*) не треба забувати про те, що такі фактори з одного боку на пряму пов'язані з особливими рисами безпосередньо особистості правопорушника, а з іншого боку – з типовими проявами таких рис в соціумі взагалі.

В науковому середовищі чітко сформувався позиція відносно того, що рух транспорту є певного виду соціальним явищем. Це базується на тому, що в ньому зайнята абсолютна більшість населення країни, а саме пішоходи, пасажери та водії транспортних засобів. Як наголошують М. О. Свірін та Ю. С. Колер, він, тобто дорожній рух, становить об'єктивно обумовлений процес просторового переміщення саме людей, а також транспортних засобів та вантажів, безпосередньо керованих людьми. Саме від їх кваліфікації, психофізіологічних особливостей (гостроти зору, спроможності розрізняти кольори, окоміру, реакції, уваги, емоційної стійкості, тобто здатність зберігати спокій у критичних ситуаціях), дисциплінованості, досвіду та майстерності керування транспортними засобами, залежить безпека руху [3, с. 115].

В кримінологічній теорії особистості злочинця має місце класифікація негативних особистих якостей учасників дорожнього руху, яка дає нам можливість виділити наступні групи рис такої особистості:

- соціально-демографічні (стать, вік, освіта, рід занять, сімейний стан і т.д.);
- соціально-правові (наявність судимості, вчинення будь-яких правопорушень);
- соціально-психологічні якості (потреби, інтереси, погляди, мотивації, установки тощо);
- психофізіологічні якості (дефекти сприйняття і переробки інформації, рішень, дій).

Важливу роль в цій класифікації відіграють дві групи психологічних якостей, а саме – соціально-психологічні та психофізіологічні якості особистості порушників правил дорожнього руху. В межах аналізу нашої проблеми, нас, в більшій мірі, цікавить група соціально-психологічних якостей, але, при цьому, не потрібно забувати той факт, що всі вищезазначені групи якостей носять в характеристиці особистості порушника у сфері БДР комплексний характер і мають між собою жорсткий зв'язок.

До соціально-психологічних якостей науковці відносять потреби особистості та її інтереси, погляди. Крім того суттєве місце в цій конструкції займає мотивації поведінки особистості та її життєві установки.

Свого часу, В. А. Мисливий наголошував на тому, що особливе значення має сутність психологічних питань щодо того, чи здатна була особа правильно оцінити ситуацію як небезпечну, прийняти правильне рішення, а також свідомо контролювати здійснення прийнятих рішень. Характер поведінки у небезпечній ситуації значною мірою залежить від особливостей нервової системи людини, оскільки у цих випадках значно зменшується роль навичок, умінь, досвіду, водночас роль природної організації функцій нервової системи істотно зростає. Тут є очевидним переваги осіб із сильною нервовою системою, які здатні діяти холоднокровно і чітко, тоді як у осіб зі слабкою нервовою системою значно частіше знижується здатність до здійснення цілеспрямованої регуляції своєї поведінки. Слід мати на увазі, що неможливість запобігти наслідкам своїх неправомірних дій може бути результатом втрати особою здатності керувати своїми діями. Так, наприклад, нервово-психічні перевантаження (втома, фізична і психічна перенапруга, що є наслідком важкої фізичної роботи, тривалої інтелектуальної напруженості, безсонних ночей) значно збільшують ризик вчинення транспортних пригод [4, с. 199-202].

Як правило, порушникам у сфері БДР властиві авторитарність, жорстокість, егоїзм, егоцентризм, самовпевненість, безапеляційність, безтурботність, нечесність, ненадійність, легковажність, безвідповідальність, схильність до ризику, емоційна холодність, зневажливе ставлення до правил безпеки, недостатня професійна підготовка, відсутність необхідного досвіду, практичних навичок недостатня вимогливість до себе і підлеглих у дотриманні вимог безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, правової та моральний нігілізм.

Всі ми чітко розуміємо те, що водієві, як будь-якій людині, притаманні певні негативні почуття і емоції. На превеликий жаль, це призводить до зниження уваги, пильності, збільшення часу реакції, що істотно збільшує ризик виникнення ДТП. Крім того, додатково до цього водій отримує порцію негативу від інших учасників руху, передає таку

негативну реакцію іншим водіям. Внаслідок чого, ризик помітно збільшується як результат ланцюгової залежності.

Виникає логічне запитання: навіщо ми зупинили свою увагу на соціально-психологічних рисах особистості порушника у сфері БДР, якщо ми намагаємось розглянути проблему соціально-психологічних детермінант порушень у сфері БДР? Відповідь дуже проста: вищезазначені якості особистості є підґрунтям тих факторів які призводять до виникнення порушень правил дорожнього руху.

Наприклад, серед суб'єктивних причин скоєння правопорушень при керуванні автотранспортом в стані алкогольного сп'яніння, зустрічаються такі, як:

- егоїстичне, споживче або безвідповідальне ставлення до правил безпеки дорожнього руху;
- низький рівень професійної підготовки та виховання учасників дорожнього руху, а також низький рівень навичок керування транспортним засобом;
- особиста недисциплінованість учасників процесів у сфері БДР, що, в свою чергу, становлять підвищену суспільну небезпеку.

До речі, необхідно наголосити на тому, що причини виникнення проблем у сфері БДР закріплені в «Стратегії підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні на період до 2024 року». При цьому, в розділі, де мова йде про такі чинники, має місце наголос на тому, що в українському суспільстві фіксується низький рівень підготовки водіїв, а також відсутність виховання суспільства у сфері безпеки дорожнього руху, власної відповідальності та дотримання правил дорожнього руху [2]. Зрозуміло те, що перелік причин набагато більше та ширше ніж те, що ми навели як приклад, але ми свідомо зупинились свідомо на тих чинниках які мають соціально-психологічне забарвлення.

Підводячи підсумок викладеному вище необхідно наголосити на тому, що соціально-психологічні детермінанти правопорушень у сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту є однією з основних груп детермінантів, які обумовлюють порушення правил дорожнього руху в основі яких лежать соціально-психологічні характерні ознаки особистості правопорушника.

Список бібліографічних посилань

1. Статистика ДТП в Україні: статистична інформація Департаменту патрульної поліції // База даних «Статистика» / Патрульна поліція. URL: <http://patrol.police.gov.ua/statystyka>.
2. Стратегії підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні на період до 2024 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.10.2020 № 1360-р. // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1360-2020-%D1%80#Text>.
3. Свірін М. О., Колер Ю. С. Детермінанти скоєння правопорушень у сфері безпеки дорожнього руху. *Журнал східноєвропейського права*. 2015. № 21. С. 111-116. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2015/11/svirin_koller_21.pdf.
4. Мисливий В. А. Злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту: монографія. Дніпропетровськ: Юрид. акад. Мін-ва внутр. справ, 2004. 380 с.

Одержано 29.09.2021

УДК 342

Денис Євгенійович ДЕНИЩУК,

науковий співробітник науково-дослідної

лабораторії з проблем забезпечення діяльності поліції

Харківського національного університету внутрішніх справ

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ

Значення охорони інформації, яка містить державну таємницю, останніми роками лише підвищується. Чинниками, що впливають на важливість означеної проблеми, виступають: 1) продовження збройної агресії Російської Федерації на сході України та збереження загрози розгортання повномасштабного військового конфлікту; 2) посилення активності іноземних розвідок; 3) зростання напруження на світовій арені між державами із потужним військовим потенціалом, що відбувається на фоні боротьби за економічні інтереси та зміні векторів у використанні енергоносіїв, що у сукупності має значний вплив на загальносвітову політичну (й геополітичну) ситуацію; 4) тенденції, які містять нові виклики монолітності існуючим об'єднанням держав (наприклад НАТО) та утворення нових союзів, блоків, альянсів (у тому числі військових, наприклад, AUKUS); 5) спрямованість України на посилення співробітництва та взаємодії із НАТО, що вимагає підвищення стандартів, у тому числі і у сфері державної безпеки; 6) загострення проблеми захисту інформації, що відбувається на фоні цифровізації та діджиталізації, а також супроводжується появою нових інформаційних технологій та технічних можливостей у суб'єктів розвідки; 7) наявність прецедентів занадто вільного оперування інформацією, яка має гриф секретності, з боку високих державних посадовців (в тому числі і в Україні, наприклад, за відомостями Bellingcat та інших засобів масової інформації). 8) Збереження суттєвих корупційних загроз, навіть серед високих державних посадовців (продемонстрованих, наприклад, розслідуванням Pandora Papers), які в тому числі мають або можуть мати допуск до державної таємниці.

Реагування на усю сукупність перелічених викликів безперечно вимагає посилення охорони державної таємниці в Україні, як на рівні проведення відповідних організаційних заходів, так і на рівні змін нормативно-правового регулювання, що підвищує актуальність розгляду обраної нами теми дослідження.

Наразі практика свідчить про проведення відповідних заходів, як законотворцями, так і органами, що мають безпосередньо забезпечувати належний рівень охорони державної таємниці в Україні. Спираючись на аналіз змін чинного законодавства та інші доступні факти, спробуємо виділити основні напрямки, які забезпечують перспективу посилення охорони державної таємниці в нашій державі.

З цього приводу увагу, перш за все, доцільно звернути на профільний закон, яким внормована відповідна сфера діяльності. Розмови про доцільність його докорінного оновлення продовжуються вже декілька років, проте, це питання наразі залишається дискусійним. Разом із тим, підкреслимо, що чинний Закон України 1994 року № 3855-XII «Про державну таємницю» за час свого існування зазнав майже два десятки правок та змін: у 1999 році – відбулася його нова редакція; у 2003 році – до закону була внесена 1 правка; у 2004 році – 1 правка; у 2008 році – 1 правка; у 2010 році – внесені 2 зміни; у 2011 році – 2 зміни; у 2012 році – 2 зміни; у 2014 – внесені 2 зміни, а також відбулася втрата чинності Закону України № 2592-VI виданого від 07.10.2010 року; у 2015 році – внесені 2 зміни; у 2017 році – здійснена 1 правка; у 2018 році – 1 правка та у 2020 році – внесені 3 зміни. Отже, минулий (2020 рік) став одним з найбільш активних за проведеними заходами із вдосконалення Закону «Про державну таємницю».

Останні на сьогоднішній день доповнення до названого закону, доречі, безпосередньо стосуються вдосконалення процедури доступу до відомостей, що містять державну

таємницю. Ними зокрема передбачено проведення відповідної перевірки народних депутатів України (у зв'язку з допуском до державної таємниці) перед наданням їм доступу до відомостей з грифом секретності усіх рівнів, що стосуються діяльності органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, правоохоронних органів спеціального призначення та розвідувальних органів [1, ч. 8 ст. 27]. Отже, означені зміни роблять процедуру надання доступу для високих осіб законодавчої влади значно суворішою, надійнішою, а відтак – безпечнішою.

Певних змін зазнали і підзаконні акти. Так, у 2020 році був переглянутий Звід відомостей, що становлять державну таємницю (відповідний нормативний документ закріплено Наказом Центрального управління Служби безпеки України від 23.12.2020 року № 383, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України від 14 січня 2021 року за № 52/35674).

Вдосконалення зазнала структура відомостей, що подаються режимно-секретними органами (РСО) до Служби безпеки України у щорічних звітах.

Ще раніше було посилено вимоги до осіб, що призначаються на посади начальників режимно-секретних органів.

Як показує практика, Служба безпеки України також посилює й вдосконалює проведення організаційних заходів, наприклад таких що стосуються планових та інших перевірок суб'єктів, які провадять діяльність пов'язану із державною таємницею, зокрема тих, що здійснюються з метою надання «спеціального дозволу» на провадження відповідної діяльності.

Висновок. Протягом 2020 року було активізовано заходи спрямовані на забезпечення охорони державної таємниці в Україні, які були реалізовані зокрема й на рівні законів та підзаконних нормативно-правових актів. Проведені зміни дозволяють виділити такі напрямки вдосконалення: питання надання допуску та доступу до державної таємниці; процедури засекречування відомостей; вимог до осіб, що займають посади начальників режимно-секретних органів; контроль, нагляд та моніторинг відомостей, що стосуються характеристик суб'єктів провадження діяльності, пов'язаної із державною таємницею та обсягом і характером секретних документів тощо.

Зміни, реалізовані у відповідних нормативно-правових документах, наразі потребують подальшого додаткового детального вивчення з позицій аналізу практики їх застосування та отриманих результатів впровадження.

Список бібліографічних посилань

1. Про державну таємницю : Закон України від 21.01.1994 р. № 3855-ХІІ (із змінами). Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 16, ст. 93. Дата оновлення: 24.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12> (дата звернення: 19.10.2021).

Одержано 19.10.2021

УДК 35:340.12:342.721(477)

Юрій Дмитрович ДРЕВАЛЬ,

доктор наук з державного управління, професор,

професор кафедри охорони праці та техногенно-екологічної безпеки

Національного університету цивільного захисту України

СПІВВІДНОШЕННЯ СВОБОДИ ТА БЕЗПЕКИ: ВІД «ЧОТИРЬОХ СВОБОД» Ф. РУЗВЕЛЬТА І ДО СЬОГОДЕННЯ

З іменем Франкліна Делано Рузвельта, який упродовж 1933-1945 рр. обіймав посаду Президента США, першочергово пов'язується подолання глобальної економічної

кризи («Великої депресії») та значний внесок у перемогу антигітлерівської коаліції в Другій світовій війні.

За часи президентства він декілька десятків разів виступав у зверненнях до нації з промовами, які значною мірою впливали на правлячий курс та на суспільну думку (це, наприклад, промова від 8 грудня 1941 року, яка відома під образною назвою «Дні Ганьби», що знаменувала крах політики американського ізоляціонізму та мала безпосереднім наслідком проголошення війни Японії).

Менш відомою є промова Ф. Рузвельта від 6 січня 1941 року під назвою «Чотири свободи», яку було проголошено за 11 місяців до раптового нападу Японії на США, і яка стала етапною для сучасного розуміння свободи як непересічної соціальної та особистісної цінності. Якраз у ній була поставлена під сумнів доктрина «невтручання», якою країна керувалася упродовж останніх десятиліть, і акцентувалася увага на принципові свободи у багатьох проявах, яким слід керуватися у тому числі і в міжнародних відносинах.

У «чотирьох свободах» до базових компонентів свободи віднесено: перше – це свобода слова та вираження поглядів (у всьому світі); друге – це свобода кожної людини поклонятися Богу по-своєму (скрізь у світі); третє – це свобода від бідності, що в перекладі на зрозумілу всім мову означає економічний принцип з основою у забезпеченні населенню кожної країни достатній рівень життя (скрізь у світі); четверте – це свобода від страху, що в перекладі на зрозумілу світові мову означає всесвітнє скорочення озброєнь до такого рівня, щоб жодна країна не була спроможна здійснити акт агресії проти сусідів (у будь-якій точці світу).

Загалом же йшлося про складне співвідношення свободи і безпеки, чим актуалізувалося вже відоме з XVIII століття гасло: «Ті, хто готові пожертвувати нагальною свободою заради короткочасної безпеки, не гідні ні свободи, ні безпеки» (*Those who would give up essential Liberty, to purchase a little temporary Safety, deserve neither Liberty nor Safety*) [1; 2].

У складних умовах сьогодення питання щодо співвідношення свободи і безпеки не лише не втратило актуальності, але і набуло нового звучання. Насамперед це пов'язано із стрімким примноженням небезпек, що загрожують безпечному існуванню окремих людей та соціуму в цілому. Так, процеси глобалізації об'єктивно призводять до послаблення ролі держави, що зумовлює гостру необхідність перебудови політики у сфері національної та соціокультурної безпеки. З іншого боку, все масштабнішими стають випадки тероризму у різних проявах. До цього додається і епідемія COVID-19, масштаби якої взагалі поставили під сумнів розповсюджені тези про свободу і безпеку у традиційному розумінні.

Уява в західному світі про співвідношення свободи і безпеки зазнала суттєвих змін під впливом теракту 11 вересня 2001 року, який став безпосередньою причиною так званої «війни проти тероризму», яку тогочасний президент США Дж. Буш проголосив вже 20 вересня (її першим етапом стала атака на керований талібами Афганістан, де ймовірно переховувався очільник терористів, вдосконалення системи безпеки в аеропортах та інших місяцях масового перебування людей, а також впровадження в багатьох країнах антитерористичних заходів, які в окремих випадках обмежують громадянські права).

Як стверджує Г. Баум у зв'язку з наведеною та подібними до неї обставинами, «в полі напруги між свободою і безпекою ми вже давно рухаємося до полюсу безпеки». Проте, і за умов появи навіть реальних загроз автор виходить з того, що обмеження основних прав може бути виправдане лише в тому випадку, коли передбачувана небезпека підтверджена конкретними фактами, тобто існує достатній ступінь ймовірності, що в допустимому для огляду часу правовому благу буде завдано шкоди (вказуючи, що «дати тероризму гідну відсіч не означає поступатися правами і свободами та правовим устроєм держави» [3, с. 20, 52]).

Поступово окреслена проблематика долає межі соціокультурних студій та національної безпеки як соціального явища, стаючи предметом окремих наукових дисциплін. Наприклад, П.-А. Альбрехт у річищі кримінально-правової проблематики вказує на

суперечливість гасла «свобода через безпеку» і стверджує: «Якщо стан загроз ущемляє свободу людини, то обіцяна безпека можлива лише як тотальна державна безпека, яка є, однак, державним тероризмом» [4, с. 13].

Отже, у складних умовах сьогодення проблематика співвідношення свободи і безпеки все частіше набуває суто інструментального характеру. Від її оптимального вирішення залежить як забезпечення безпеки соціуму та людини як найвищої соціальної цінності, так і дотримання принципів демократичної і правової держави.

Список бібліографічних посилань

1. The speech given by Franklin Delano Roosevelt, President of the U.S.A. to the U.S.A. Congress. Given on 6 January 1941 / The Four Freedoms speech. URL: https://en.wikisource.org/wiki/The_Four_Freedoms_speech
2. Бернс Дж.М. Франклин Рузвельт: Человек и политик / пер. с англ. М.: Центрполиграф, 2004. 411 с. URL: http://loveread.ec/read_book.php?id=35636&p=12
3. Баум Г. Спасти права граждан. Свобода или безопасность. Полевые заметки. М.: Сектор, 2015. 136 с.
4. Альбрехт П.-А. Забытая свобода. Принципы уголовного права в европейской дискуссии о безопасности / [пер. с нем]. Харьков: Право, 2012. 184 с.

Одержано 14.09.2021

УДК 351.74

Іван Володимирович ІЩЕНКО,

кандидат юридичних наук,

начальник Головного управління Національної поліції

в Вінницькій області

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРЕВЕНТИВНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ ТА МІСЦЕ СЕРЕД НИХ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Одним з безумовних пріоритетів правової демократичної та соціальної держави є забезпечення належних умов для реалізації прав і свобод людини та громадянина. Вирішення цієї проблеми зумовлює необхідність ужиття системних заходів інноваційного характеру для удосконалення діяльності органів правопорядку [1, с. 188].

На сьогодні на території сучасної України діє нова, реформована система органів Національної поліції, яка активно запозичує кращі міжнародні практики з метою оптимізації власної діяльності. Однією з таких практик є зміна вектору роботи вказаних органів шляхом перетворення їх з каральних на попереджувальні, а в окремих випадках – на сервісні відомства [2].

Із прийняттям нового Закону «Про Національну поліцію» стратегічними напрямками діяльності поліції визнано превенцію (роз'яснювально-превентивну діяльність) та інтервенцію (застосування легітимних заходів примусу) [3, с. 57].

Структурним підрозділом Національної поліції України, який у межах своєї компетенції реалізує державну політику у сферах забезпечення превентивної та профілактичної діяльності є Департамент поліції превентивної діяльності.

Згідно з визначенням у Академічному словнику української мови термін «превентивний» означає попереджати щось, запобігати чомусь, а дієслово «діяльність» означає застосування своєї праці до чого-небудь [4].

Якщо звернутися до значення слова «превенція» (від лат. *prevention*), то воно означає «попереджаю» – попередження, запобігання кримінальним правопорушенням. У праві превентивними заходами називають профілактичні та інші заходи, спрямовані на запобігання кримінальним правопорушенням та іншим правопорушенням [5, с. 188, 6].

У правовій науці виділяють такі види превенції як загальна превенція – попередження скоєння правопорушень іншими особами. Це попередження вчинення кримінальних правопорушень громадянами, схильними до протиправних учинків; превенція приватна – означає профілактику (попередження) учинення нових кримінальних правопорушень особами, які вже скоїли будь-які правопорушення [6].

Щодо правових засад то у науковій юридичній літературі існує точка зору, згідно з якою під правовими засадами необхідно розуміти сукупність правових норм, котрі закріплюють юридичну необхідність і створюють умови для досягнення тих чи інших завдань різних видів державної діяльності, безпосередньо визначають правові, організаційні і тактичні положення організації і здійснення такого роду діяльності [7, с. 35–36].

Так, В.Б. Пчелін відзначає, що категорію «правові засади» можна сприймати принаймні з двох позицій – її широкого та вузького розуміння. У першому випадку мова йде про нормативно-правові засади відповідної діяльності, а також правовідносини, які виникають під час такої діяльності, з характерним для них складом (системи суб'єктів та їх правового статусу). Говорячи про вузьке розуміння правових засад, наголошує вчений, мову слід вести лише про сукупність нормативно-правових актів, у відповідності до яких здійснюється вплив на відповідні суспільні відносини [8, с. 53-54].

Окремо слід наголосити на тому, що правові засади діяльності Національної поліції України щодо реалізації превентивної функції держави представлені сукупністю не будь-яких правових актів, а саме нормативно-правових актів. Це пов'язано з тим, що правові акти, окрім нормативних, включають до свого складу й акти індивідуальної дії, які, як відомо, норм права не містять, направлені конкретному адресату й розраховані, як правило, на одноразове застосування. Також слід враховувати й те, що вказані нормативно-правові акти, які в своїй сукупності утворюють правові засади діяльності поліції в окресленому напрямку, взаємодіють між собою з урахуванням ієрархічних зв'язків, які представлені юридичною силою окремо взятого з таких правових актів.

В контексті адміністративно-правового регулювання діяльності Національною поліцією України щодо реалізації превентивної функції держави адміністративно-правові норми закріплюються у відповідних офіційних документах, через які фактично набувають юридичного вираження та значення. Основним серед останніх, безперечно, є Конституція України, яка закріплює належний формат діяльності органів державної влади при виконанні покладених на них повноважень, наприклад, провадження поліцією превентивної діяльності. Так, в Основному Законі зазначається, що правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [9]. Відповідно до зазначеної конституційної норми превентивна діяльність поліції повинна ґрунтуватись на нормах права встановлених у законодавчих положеннях і тільки в цьому вона буде, по-перше, правильною та законною, а, по-друге, ефективною та суспільно корисною.

Центральне місце серед нормативних актів, в яких закріплено адміністративно-правові норми регулювання превентивної діяльності поліції займає Закон України «Про Національну поліцію». Це обумовлено декількома аспектами:

– по-перше, даний закон є основним в системі нормативно-правових актів, які регулюють діяльність Національної поліції, у зв'язку із чим усі інші підзаконні документи видані в тому ж напрямку повинні йому відповідати;

– по-друге, у ньому закріплено організаційні основи діяльності поліції України, відповідно до яких побудовано її структуру та систему підрозділів, які провадять превентивну діяльність;

– по-третє, в цьому законодавчому акті прописано особливості роботи Національної поліції загалом, її повноваження і обов'язки, а також порядок, сутність, підстави, вигоди та види превентивних заходів, що використовуються у роботі вказаного правоохоронного органу. Втім варто також відмітити, що адміністративно-правове регулювання превентивної діяльності також виражено у багатьох положеннях інших офіційних документів, як то: законів (Закон України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі»), постановах Кабінету Міністрів України (Постанова «Про затвердження Положення про дозвільну систему»), численних нормативних документах Міністерства Внутрішніх Справ (Накази Міністерства внутрішніх справ «Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції», «Про затвердження Положення про патрульну службу МВС»), внутрішніх нормативних актах (Наказ Національної поліції «Про затвердження Положення про Департамент превентивної діяльності Національної поліції України») тощо [2].

Отже нормативно-правовими актами, які регламентують діяльність Національної поліції України щодо реалізації превентивної функції держави, є: Закон України «Про Національну поліцію» від 02 липня 2015 р. № 580-VIII; Наказ МВС України № 123 від 27 листопада 2015 р. «Про затвердження положення про Департамент превентивної діяльності Національної поліції України»; Наказ МВС України від 28.07.2017 № 650 «Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції»; Наказ МВС України від 02.07.2015 № 796 «Про затвердження Положення про патрульну службу МВС»; Наказ Національної поліції України від 6 листопада 2015 року №73 «Про затвердження Положення про Департамент патрульної поліції»; Наказ МВС України від 04.12.2017 № 987 «Про затвердження Положення про підрозділи поліції особливого призначення»; Наказ МВС України від 19.12.2017 № 1044 «Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України»; Наказ МВС України «Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення» від 06 листопада 2015 р. № 1376; Наказ МВС України «Про затвердження Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі» від 07 листопада 2015 р. № 1395; Наказ МВС України «Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події» від 06 листопада 2016 р. № 1377; Наказ МВС України від 29 грудня 2015 р. № 1644 «Про реалізацію повноважень Національної поліції України з питань видачі та анулювання дозволів» та ін. [4, с. 187].

Таким чином, правові засади діяльності Національної поліції України щодо реалізації превентивної функції держави представлено наступним чином: Конституція України; міжнародні договори України; закони України, в тому числі кодифіковані акти. При цьому особливе місце відведено актам адміністративного законодавства – указам Президента України, постановам Кабінету Міністрів України, наказам МВС України, в тому числі тим, що були прийняті спільно з іншими відомствами.

Під правовими засади діяльності Національної поліції щодо реалізації превентивної функції держави слід розуміти сукупність нормативно-правових актів, положеннями яких керується Національна поліція, реалізуючи заходи, направлені на запобігання та протидію правопорушенням.

Список бібліографічних посилань

1. Дідик Н.І. Превентивні функції в діяльності патрульної поліції. / Н.І. Дідик // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2016. № 2. С. 188-194;
2. Лакійчук Я.О. Адміністративно-правове забезпечення превентивної діяльності поліції / дисертація URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/14708/1/dis_Lakiichuk_ya.pdf
3. Gnuchtel R. Einsatzrecht kompakt / R. Gnuchtel // Stuttgart: Boorberg, 2000. – 317 s.
4. Превенція / Вікіпедія. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Превенция#cite>.

5. Волокітенко І.О. організаційно-правові основи діяльності підрозділів превентивної служби національної поліції України. *Юридичний науковий електронний журнал*. С. 187-191. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2018/51.pdf.

6. Про Міністерство внутрішніх справ України: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 878 URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248608057>.

7. Козаченко І. П. Правові, морально-етичні та організаційні основи оперативно-розшукової діяльності / І. П. Козаченко, В. Л. Регульський. – Л. : Львів. ін-т внутр. справ при Нац. акад. внутр. справ України, 2000. – 219 с.

8. Пчелін В. Б. Організація адміністративного судочинства України: правові засади : монографія. Харків : У справі, 2017. 488 с.

9. Конституція України: закон від 28.06.1996 №254к/96-ВР. *Офіційний вісник України*. 2010. №72/1. ст.2598.

Одержано 19.10.2021

УДК 342.9+349.6+553

Ірина Дмитрівна КАЗАНЧУК,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри адміністративного права та процесу факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА НА ПРИКЛАДІ ДОСВІДУ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ДЕЯКИХ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА США

Належне правове регулювання сфери охорони навколишнього природного середовища, забезпечення екологічно збалансованого природокористування визнано одним з пріоритетних завдань української держави на шляху до членства в Євросоюзі. У цьому напрямку Україна має врахувати рекомендації міжнародних документів щодо перегляду та оновлення законодавчих і нормативних актів щодо біологічного різноманіття та з метою припинення втрат біологічного різноманіття. Міжнародні зобов'язання України в природоохоронній сфері випливають з положень багатьох міжнародних конвенцій та двосторонніх угод, ратифікованих Верховною Радою України, та дають змогу визначити основні напрями розвитку національного законодавства та розробки загальнодержавних і регіональних програм у сфері реалізації екологічної політики, його подальшого розвитку з метою забезпечення належної охорони навколишнього природного середовища та екологічної безпеки.

На підставі ухваленої у вересні 2015 року Резолюції Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року» в Україні було розроблено національну систему цілей сталого розвитку задля забезпечення підґрунтя для подальшого подолання дисбалансів, які існують в економічній, соціальній та екологічній сферах; забезпечення такого стану довкілля, що сприятиме якісному життю і благополуччю нинішніх та прийдешніх поколінь; створення необхідних умов для суспільного договору між владою, бізнесом і громадянським суспільством щодо підвищення якості життя громадян і гарантування соціально-економічної та екологічної стабільності [1].

Важливим елементом формування сучасного національного адміністративного (природоохоронного) законодавства відповідно до міжнародно-правових стандартів є законодавство Європейського Союзу, інших неурядових організацій Європи,

міжнародно-правові угоди з питань охорони навколишнього середовища, законодавство окремих європейських держав, а також створені державами-учасницями спільні об'єднання щодо охорони навколишнього середовища. На сьогодні забезпечується виконання понад 50 двосторонніх угод, проводяться заходи щодо розширення міжнародного співробітництва [2, с. 158-161]. Україна є членом 20 природоохоронних конвенцій та протоколів до них, співпрацює з різними міжнародними організаціями, які надають фінансову допомогу у реалізації в нашій країні природоохоронних проектів. Ці проекти спрямовані на модернізацію промисловості та впровадження механізмів Кіотського протоколу, реформування механізму правового регулювання відносин у сфері природоохорони, екологічної безпеки, розвитку екологічної дозвільної системи в Україні, поліпшення управління відходами, водними і лісовими ресурсами тощо.

Іншим цікавим договором регіонального типу є Угода щодо Асоціації Карпатського Єврорегіону, укладена з ініціативи України, Польщі, Словаччини, Угорщини й Румунії. Функціонування Карпатського Єврорегіону одержало визнання і підтримку в Раді Європи, а діяльність його керівних органів сприяла зверненню уваги Європейського банку реконструкції та розвитку на вдосконалення прикордонної інфраструктури, програми «PHARE» на підтримку малого й середнього бізнесу в регіоні [3, с. 143]. Крім того, Україною налагоджено тісні зв'язки з Союзом транскордонних регіонів Європи. До речі, Україна стала 37 членом представницької міжнародної організації Ради Європи. Зазначимо, що пріоритетне місце в діяльності Ради Європи, як представницького міжнародного органу, посідає вирішення екологічних проблем. Враховуючи це, стає актуальним для України дослідження та впровадження провідного міжнародного досвіду природоохоронної діяльності в діяльність українських правоохоронних органів.

Слід зазначити, що у законодавстві більшості європейських країн охорону навколишнього природного середовища розглядають як складову частину соціально-економічної політики. Але існують різні пріоритети в охороні окремих природних об'єктів в різних країнах. Так, для Німеччини, Швейцарії та деяких інших країн – це формування й належний стан ландшафту і тільки тоді використання і охорона земель, лісів, вод тощо. У свою чергу в Румунії, Болгарії і Угорщині – передусім це охорона повітря, вод, інших природних ресурсів. У законі Німеччини донедавна не було норм про відповідальність за його порушення, а закон Румунії встановлює кримінальну й адміністративну відповідальність за окремі екологічні правопорушення.

Цікавим є досвід США, де перші спроби охорони природних ресурсів були зроблені з прийняттям у 1891 році Закону «Про лісові резерви». На початку ХХ ст. були зроблені перші кроки щодо охорони тваринного світу. В умовах сьогодення у США діє спеціально створене Агентство з питань охорони навколишнього середовища, яке має право видавати підзаконні акти, котрими регулюються критерії і стандарти якості води, атмосферного повітря, нормативи промислових відходів, стічних вод тощо, а також кримінального переслідування корпорацій та інших порушників встановлених екологічних правил та обмежень. Важливо зазначити, що у США функції контролю за дотриманням екологічного законодавства виконують насамперед правоохоронні органи, такі як поліція, прокуратура, федеральне бюро розслідувань та його територіальні підрозділи. Слідчі підрозділи зазначених служб проходять регулярну підготовку та тренування з навичок розслідування екологічних злочинів [4, с. 323-325].

У деяких штатах щодо спеціалізації в галузі природоохоронної діяльності створені і діють підрозділи спеціальної екологічної поліції, що структурно входять або до системи природоохоронних відомств, або до загальної поліцейської служби. Екологічні слідчі працюють у федеральному Агентстві з охорони навколишнього середовища. Загалом у штаті екологічної поліції працює 35 слідчих. Оперативні поліцейські, яких нараховується приблизно 215, розташовані у дев'яти регіональних відділах міністерства, найбільш великих містах штату. На рахунку екологічних поліцейських великі заслуги у боротьбі з кримінальними та адміністративними правопорушеннями, пов'язаними з

недотриманням положень законів про охорону навколишнього середовища штату, що стосуються охорони тваринного світу, водно-болотних угідь, мінеральних ресурсів, забруднення вод. За обсягом своїх прав та привілеїв екологічна поліція не відрізняється від загальних поліцейських служб. При цьому екологічні поліцейські носять зброю, мають право безперешкодного відвідування підконтрольних об'єктів за пред'явленням посвідчення, на доступ до необхідної інформації, затримання, арешту тощо [4, с. 324].

Як бачимо, досвід діяльності поліцейських структур США свідчить про те, що кваліфіковано виявити та розслідувати екологічні правопорушення здатні лише спеціально підготовлені кадри, при цьому не обтяжені завданнями попередження та боротьби з усіма іншими видами правопорушень. Враховуючи досвід США, пропонуємо створити спеціалізований державний правоохоронний орган в Україні – екологічну поліцію, наділивши її відповідними повноваженнями у природоохоронній сфері, з подальшим розширенням процесуальних повноважень щодо підвідомчості справ про адміністративні правопорушення, закріплені у Кодексі України про адміністративні правопорушення (глава 7 «Адміністративні правопорушення в галузі охорони природи, використання природних ресурсів, охорони пам'яток історії та культури»)

Також у межах реалізації регіональних програм з охорони навколишнього природного середовища буде доречним запровадити спільні семінари-наради керівників поліції з керівниками інших природоохоронних органів щодо обговорення проблемних питань у сфері природоохорони, визначення спільних заходів з їх вирішення.

Висновок. Отже, необхідно зазначити, що вивчення правових засад та провідного досвіду країн ЄС та США у сфері охорони навколишнього природного середовища дає можливість визначити пріоритетні напрями реформування та оптимізації системи правоохоронних органів у сфері природоохорони України. Разом із тим практика діяльності поліцейських структур США свідчить про те, що кваліфіковано виявити та розслідувати екологічні правопорушення здатні лише спеціально підготовлені кадри. Приклад тому – екологічна поліція, яка не повинна бути обтяжена завданнями попередження та боротьби з усіма іншими видами правопорушень, окрім екологічних.

Список бібліографічних посилань

1. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 № 2697-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 16. Ст.70.
2. Адміністративно-деліктне законодавство: Зарубіжний досвід та пропозиції реформування в Україні / авт.-упоряд. О.А. Біленчук. К. : Книги для бізнесу, 2007. 912 с.
3. Улютіна О.А. Аналіз міжнародного досвіду діяльності суб'єктів, уповноважених здійснювати охорону довкілля. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2014. Вип. 197. Ч. 3. С. 141-149.
4. Орехов С.М. Становлення і розвиток екологічної політики і права Європейського Союзу. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Вип. 6. Том 4. 2017. С. 323-326.

Одержано 19.10.2021

УДК 347

Ксенія Едуардівна КОСЯЧЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІСТЬ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Актуальність проблеми питань національної безпеки України визначається історичним феноменом: розвиток міждержавних стосунків супроводжується зростанням кількості воєнних конфліктів, техногенних і природних катастроф, матеріальних витрат і людських втрат. У зв'язку з цим вихідна ідея полягає у тому, що захист національних інтересів як основи національної безпеки України необхідно розглядати в ракурсі історичної взаємодії народів. Лише в процесі взаємодії держав, національних і соціальних груп визначається і досягається бажаний рівень захисту національних інтересів від прихованих загроз та очевидних небезпек.

Система національної безпеки України (СНБУ) є предметом наукового аналізу з початку 90-х рр. ХХ ст. – періоду, позначеного прийняттям доленосних для України рішень у ключових суспільних сферах. Час, що минув, переконливо засвідчує складність та суперечливість становлення СНБУ, яка все ще не набула завершених структурно-функціональних, цільових, ресурсних та інших ознак [1, с. 561-563].

Законодавчого визначення даної системи не існує. У широкому розумінні її слід сприймати як багатоконпонентне, багаторівневе, діяльнісно-активне утворення, яке прямо чи опосередковано впливає на ключові аспекти суспільної життєдіяльності. В літературі існує таке визначення: це відкрита, динамічна соціальна система, головною метою якої є створення умов для реалізації національних інтересів, забезпечення цілісності суспільства та держави. При цьому СНБУ, маючи національні витоки та спрямованість діяльності, одночасно виступає елементом безпекових систем більш високого порядку – регіональних і глобальних, з якими пов'язана у політичний, економічний, юридичний та інші способи [2, с. 467-468].

Система забезпечення національної безпеки України створюється і розвивається відповідно до Конституції України та інших нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини в сфері національної безпеки.

Основа системи забезпечення національної безпеки України складають органи, сили та засоби забезпечення національної безпеки, які вживають систему теоретико-методологічних, нормативно-правових, інформаційно-аналітичних, розвідувальних, організаційно-управлінських, оперативних-розшукових, кадрових, контррозвідувальних, науково-технічних та інших заходів, спрямованих на забезпечення процесу управління загрозами та небезпеками, за якого державними і недержавними інституціями гарантується прогресивний розвиток українських національних інтересів, джерел духовного і внутрішнього добробуту народу України, ефективне функціонування самої системи національної безпеки України.

Основні функції системи забезпечення національної безпеки в усіх сферах її діяльності такі:

1. Створення й підтримка в готовності сил та засобів забезпечення національної безпеки, що охоплює: створення та постійне вдосконалення правових засад для побудови, розвитку та функціонування системи;
2. Управління діяльністю ладу забезпечення національної безпеки, що охоплює вироблення стратегії та планування конкретних заходів щодо забезпечення національної безпеки;

3. Здійснення планової й оперативної діяльності щодо забезпечення національної безпеки, що охоплює:

- визначення національних інтересів та їх пріоритетів;
- прогнозування, виявлення й оцінку можливих загроз, причин їх виникнення та наслідки їх вияву;
- запобігання й усунення впливу загроз та дестабілізуючих чинників на національні інтереси.

Основними принципами вступає: пріоритет прав людини; верховенство права; пріоритет договірних засобів у вирішенні конфліктів; адекватність заходів захисту національних інтересів реальним та потенційним загрозам; дотримання балансу інтересів особи, суспільства та держави, їх взаємна відповідальність; демократичний цивільний контроль за військовою сферою, а також іншими структурами в системі забезпечення національної безпеки; чітке розмежування повноважень органів державної влади; використання в інтересах України міждержавних систем та механізмів міжнародної колективної безпеки.

На окрему ремарку заслуговує персоналізація суб'єктів забезпечення національної безпеки України. У Законі України «Про основи національної безпеки України» від 19 травня 2003 р. до них віднесені Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Рада національної безпеки і оборони України, міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, суди загальної юрисдикції, Національний банк України, Національне антикорупційне бюро України, прокуратура України; органи місцевого самоврядування та місцеві державні адміністрації, Збройні Сили України, Державна прикордонна служба України та інші військові формування, утворені відповідно до законів України; органи і підрозділи цивільного захисту, а також громадяни України, об'єднання громадян [3].

Для досягнення завдань національної безпеки у політичній сфері здійснюється за такими напрямками: створення дієвих механізмів захисту прав людини в країні та у світі; запобігання й усунення спроб втручання у внутрішні справи України; уникнення політичного екстремізму; створення повноцінного, ефективного місцевого і регіонального самоврядування та побудова надійної системи захисту конституційних засад.

Державна політика національної безпеки визначається виходячи з пріоритетності національних інтересів і здійснюється реалізацією стратегій, концепцій, доктрин у різних сферах національної безпеки відповідно до чинного законодавства. Вибір конкретних засобів і шляхів забезпечення національної безпеки України зумовлений необхідністю своєчасного вжиття заходів адекватного характеру і масштабам загроз національних інтересів [4, с. 527].

Висновок. Отже, система забезпечення національної безпеки України демонструє розгалужені причинно-наслідкові зв'язки між нацією та необхідністю досягнення стану її захищеності в сучасному глобалізованому світі, який невпинно генерує різнохарактерні виклики, загрози та небезпеки. Дана система є більш складним утворенням, ані ж система національної безпеки України. Це пояснює складність рефлексії системних засад національної безпеки України з боку не лише широких верств населення, а й наявного політикуму.

Список бібліографічних посилань

1. Сурмін Ю.П. Система. Енциклопедія державного управління: у 8 т. Нац. акад. держ. упр. При Президентові України; наук.-ред. колегія: Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. Київ; НАДУ, 2011. Т.2: Методологія державного управління, наук.-ред. колегія: Ю. П. Сурмін (співголова), П. І. Надолішній (співголова) та ін. 2011. С. 561-563.
2. Чернишова Т.О. Нація. Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: [Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін.]; за ред. м. П. Требіна. Харків: Право. 2015. С. 467-468.
3. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.2003. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text>.

4. Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики: вибр. наук. пр. Київ; НІСД. 2016. С. 527.

Одержано 12.10.2021

УДК 349.2

Костянтин Юрійович МЕЛЬНИК,

доктор юридичних наук, професор,

завідувач кафедри трудового та господарського права факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОЄКТУ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ДЕЯКИХ ЗАКОНІВ УКРАЇНИ ЩОДО ПРОХОДЖЕННЯ СЛУЖБИ В ПОЛІЦІЇ»

Закон України «Про Національну поліцію» діє вже більше шести років. За час його дії було прийнято близько тридцяти законів, що вносили до нього зміни. Сьогодні Національною поліцією України розроблено проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо проходження служби в поліції» (далі - Проект), який вносить чергові зміни у Закон України «Про Національну поліцію».

Аналіз змісту Проекту свідчить про невідповідність окремих пропонованих ним норм Конституції України та законодавству про працю. Так, Проектом пропонується ч. 8 ст. 65 Закону України «Про Національну поліцію» доповнити новим абзацом такого змісту: «Поліцейські зобов'язані проходити службу там, де це викликано інтересами служби і обумовлено наказами керівника органу (закладу, установи) поліції, до повноважень якого належить право призначення на посаду та звільнення з посади.». Слід звернути увагу на те, що зазначена норма певним чином суперечить нормі ч. 3 ст. 43 Конституції України про заборону примусової праці. Сьогодні ч. 1 ст. 43 Конституції України гарантує право кожного на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Кодекс законів про працю України передбачає, що встановлення трудової функції (професії, спеціальності, кваліфікації чи посади) при прийнятті на роботу здійснюється у договірному порядку, а подальша її зміна з ініціативи роботодавця можлива лише за згодою працівника (ст.ст. 2, 21, 31, 32). Проектом же пропонується дозволити керівникам поліцейських органів без згоди поліцейського, який вільно обрав цей вид діяльності за певною посадою, змінювати йому посаду, направляти його в іншу місцевість, що є нічим іншим ніж примусовою працею.

Проектом пропонується у ч. 7 ст. 65 Закону України «Про Національну поліцію» слова «Переведення поліцейських» замінити словами «Переведення є формою переміщення поліцейських, яке». Такий підхід є неправильним, оскільки «переведення» і «переміщення» є різними категоріями про що свідчить законодавство про працю (ст. 32 КЗпП України) та судова практика (п. 31 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами трудових спорів» від 6 листопада 1992 р. № 9). Так, переведення пов'язано зі зміною місця роботи (підприємство, установа, організація) та/або трудової функції (професія, спеціальність, кваліфікація, посада), а при переміщенні місце роботи та трудова функція зберігаються, змінюється лише конкретний структурний підрозділ (відділ, цех тощо) та/або конкретне робоче місце (кабінет, верстат тощо).

Взагалі ж до норм діючої сьогодні ст. 65 Закону України «Про Національну поліцію» є значні зауваження. Зокрема, у зазначеній статті терміном «переміщення» називається класична (передбачена законодавством про працю та судовою практикою) категорія «переведення». Так, у ч. 1 ст. 65 Закону України «Про Національну поліцію» передбачено,

що переміщення поліцейських здійснюється на вищу, рівнозначну, нижчу посаду. А відповідно до п. 31 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами трудових спорів» від 6 листопада 1992 р. № 9 переведенням на іншу роботу вважається доручення працівникові роботи, що не відповідає спеціальності, кваліфікації чи посаді, визначеній трудовим договором. Тобто зміна посади є переведенням, яке потребує, відповідно до ч. 1 ст. 32 Кодексу законів про працю України, згоди працівника.

Проект не виправляє дану ситуацію, а лише погіршує її. Тому вважаю, що існує необхідність повністю переробити статтю 65 Закону України «Про Національну поліцію» керуючись Конституцією України, Кодексом законів про працю України та Постановою Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами трудових спорів» від 6 листопада 1992 р. № 9.

Одержано 19.10.2021

УДК 342.9.03:347.965.1]:342.7(477)(06)

Дмитро Геннадійович ПАДАРЯН,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗАВДАННЯ АДВОКАТА В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ

Як професійний захисник і представник інтересів клієнта адвокат може брати участь у величезній сфері матеріальних та процесуальних правовідносин, в кожних з яких він має певне коло завдань, функцій, прав та обов'язків, що у своїй сукупності визначають його правове становище у цих відносинах.

Згідно Конституції України «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави...» (ст. 3); «в Україні визнається і діє принцип верховенства права...» (ст. 8); «усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними» (ст. 21), «громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом...» [1].

Забезпечення нормальної реалізації конституційних гарантій покладається на державу, яка створює для цього відповідні державні механізми. Втім і громадянське суспільство також бере активну участь у забезпеченні прав, свобод і законних інтересів як всього суспільства загалом, так і кожного з його членів окремо. При цьому одним із головних інструментів громадянського суспільства є інститут адвокатури, гарантований статтею 59 Конституції України, у якій зазначається, що «...для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура» [1]. Адвокатура має недержавний самоврядний характер і створена та функціонує, перш за все, для здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі людині та громадянину, а також іншим учасниками суспільних відносин [2, с. 154]. Адвокат, як представник інтересів клієнта та професійний захисник його прав, свобод та законних інтересів, зазвичай бере участь у матеріальних та процесуальних правовідносинах, в яких він має певне коло завдань, прав та обов'язків, що у своїй сукупності визначають його правове становище у цих відносинах.

Особливий інтерес становить правове положення адвоката в адміністративному судочинстві, адже воно пов'язане з розв'язанням конфліктів у публічно-правовій сфері,

тобто коли однією зі сторін у адміністративному процесі завжди є державно-владний або приналежний до органів місцевого самоврядування суб'єкт. А той факт, що адвокатура не має відношення до жодної з державних чи з органів місцевого самоврядування структур, дозволяє адвокату більш ефективно протистояти інтересам публічних суб'єктів та їх адміністративному ресурсу... Вчені-адміністративісти загалом визначають правовий статус адвоката в адміністративному судочинстві як комплексну категорію, яка включає завдання, функції права та обов'язки адвоката під час розгляду в адміністративних судах справ адміністративної юрисдикції [2, с. 154 – 155].

Основними нормативно-правовими актами, що регламентують адміністративно-процесуальний статус адвоката, є Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [3] і Кодекс адміністративного судочинства (КАС) України [4].

У Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» завдання та функції адвоката прямо не визначені. Сформулювати завдання та функції адвоката у адміністративному процесі, можна, спираючись на статтю 19 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», в якій перераховано такі види адвокатської діяльності: 1) надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, правовий супровід діяльності юридичних і фізичних осіб, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, держави; 2) складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру; 3) захист прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення; 4) представництво інтересів потерпілого під час розгляду справи про адміністративне правопорушення, прав і обов'язків потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача у кримінальному провадженні; 5) представництво інтересів фізичних і юридичних осіб у судах під час здійснення цивільного, господарського, адміністративного та конституційного судочинства, а також в інших державних органах, перед фізичними та юридичними особами; 6) представництво інтересів фізичних і юридичних осіб, держави, органів державної влади, органів місцевого самоврядування в іноземних, міжнародних судових органах, якщо інше не встановлено законодавством іноземних держав, статутними документами міжнародних судових органів та інших міжнародних організацій або міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України та інші [3].

Але що ж стосується КАС України, то у ньому викладені тільки загальні завдання адміністративного судочинства, до яких згідно з ч. 1 ст. 2 належать: справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень [4].

Низка адміністративістів вважає, що основними завданнями адвоката в адміністративному процесі є: надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, що виникають у результаті розгляду адміністративної справи; складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів адміністративно-правового характеру; захист прав, свобод і законних інтересів особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення; представництво інтересів потерпілого під час розгляду справи про адміністративне правопорушення; представництво інтересів фізичних і юридичних осіб у судах під час здійснення адміністративного процесу. До головних функцій адвоката в адміністративному процесі можна віднести представницьку і консультативну функції, які він виконує

безпосередньо, а також превентивну, відновлювальну та охоронну функції, які є для адвоката супутніми [2, с. 155].

Чудик Н. надає такий перелік завдань адвоката у адміністративному судочинстві: 1) здійснення захисту прав, свобод та законних інтересів осіб у процесі судового розгляду справ адміністративної юрисдикції; 2) здійснення представництва інтересів клієнта в адміністративному суді; 3) сприяння здійсненню правосуддя, зокрема, забезпечення його повноти та об'єктивності; 4) підтримка режиму законності та стану правопорядку; 5) підвищення рівня правової культури та правосвідомості населення. Борисов Г.В. до кола головних завдань адвоката в адміністративному судовому провадженні відносить такі: 1) ретельне вивчення матеріалів справ у адміністративному судочинстві; 2) збирання відомостей про факти, які можуть бути використані як докази у справах про адміністративні правопорушення; 3) формування адвокатом власної позиції, згідно з якою він буде будувати власну роботу у конкретній справі; 4) прогнозування вирішення справи; 5) підготовка та досконале складання процесуальних документів [2, с. 156].

Висновок. Участь адвоката у забезпеченні прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина має вагоме значення як для всього суспільства загалом, так і для кожного з його членів окремо. Він є самостійним учасником адміністративного судочинства із власними завданнями, функціями та повноваженнями; самостійно формує правову позицію у справі, на власний розсуд обирає засоби та методи відстоювання прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Чудик Н. Участь адвоката в адміністративному процесі. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Випуск 4 (12). С. 153 –158.
3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5.07.2012 № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>.
4. Кодекс адміністративного судочинства (КАС) України: Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.

Одержано 19.10.2021

УДК 659

Ірина Вікторівна ПАНОВА,

кандидат юридичних наук, професор,

завідувач кафедри правоохоронної діяльності та поліціїстики факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Анна Сергіївна ШЕВЦОВА,

слухач магістратури факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

В умовах сучасності важливим аспектом є забезпечення інформаційної безпеки України як складової національної безпеки. Для дослідження даної проблеми слід визначити поняття «інформаційна безпека». Інформаційна безпека – стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому відбувається запобігання нанесення шкоди через: неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування

інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації [1].

Засоби забезпечення інформаційної безпеки – це інструменти державного управління у сфері інформаційної безпеки. До основних засобів забезпечення інформаційної безпеки можна віднести: правові, політичні, інформаційні, технологічні.

На думку П. Рабіновича, правові засоби – це є інституційні утворення (установлення, форми) правової дійсності, які у своєму реальному функціонуванні, використанні в спеціальній правовій діяльності призводять до досягнення певного результату у вирішенні соціально-економічних, політичних, моральних та інших завдань і проблем, що стоять перед суспільством і державою на сучасному етапі [2, с. 55] і, звісно, слід зазначити, що правові засоби посідають важливе місце у системі засобів забезпечення інформаційної безпеки, так як саме правове регулювання суспільних відносин у сфері інформаційної безпеки України дає змогу ефективно протидіяти загрозам інформаційної безпеки держави.

Політичні засоби, як засоби забезпечення інформаційної безпеки мають на меті сприяти вирішенню наступних проблем: забезпечення реального волевиявлення народу України, як єдиного джерела влади, що здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії. Вирішення цих питань залежатиме від впровадження ефективних політико-правових, адміністративно-правових засобів регулювання правовідносин у цій сфері. Забезпечення цивілізованої політичної боротьби, які виключають застосування брудних прийомів, способів дій опонентів (політичних партій, громадських організацій) у процесі виборчих кампаній, та в діяльності законодавчої гілки влади [3, с. 66]

Також одним із засобів забезпечення інформаційної безпеки України вирізняють інформаційні засоби. Інформаційні засоби – це засоби державної інформаційної політики, що спрямовані на забезпечення державної внутрішньої і зовнішньої політики інформаційної безпеки, а саме:

- формування у населення позитивного сприйняття напрямів, заходів і цілей державної політики інформаційної безпеки;

- викриття внутрішніх і зовнішніх джерел негативних інформаційних та інформаційно-психологічних впливів, що застосовуються проти України та відповідна їх правова оцінка на підставі як правових норм чинного законодавства, так і норм міжнародного права;

- координація діяльності інформаційних підрозділів і служб усіх гілок влади про інформування власного населення та світової спільноти щодо державної політики у сфері, що досліджується, та узгодження оцінок подій і процесів у цій сфері [3, с.67].

До засобів забезпечення інформаційної безпеки відносять технологічні засоби, які являють собою сукупність організаційних, організаційно-технічних, інженерно-технічних, криптографічних, спеціальних засобів, спрямованих на формування і ефективне функціонування правового режиму системи забезпечення інформаційної безпеки [4, с.67]. Використання технологічних засобів з метою захисту від ймовірних загроз у сфері інформаційної безпеки можливе лише при умові розбудови національної інформаційної інфраструктури.

Підсумовуючи викладене, можемо зазначити, що раціональне залучення комплексу засобів забезпечення інформаційної безпеки України в умовах сьогодення має на меті захист життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави від реальних та потенційних загроз в інформаційному просторі.

Список бібліографічних посилань

1. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 –2015 роки : Закон України. *Урядовий кур'єр*. — 2007. — 14 лютого.
2. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави. Вид. 5-те, зі змінами: навч. посіб. К.: Атіка. 2001. 176 с.

3. Олійник, О. В. «Адміністративно-правові засоби забезпечення інформаційної безпеки». *Наукові праці Національного авіаційного університету*. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право», вип. 1, вип. 34, Березень 2015, с. 65-69, DOI: 10.18372/2307-9061.34.8180

Одержано 18.10.2021

УДК 342.41

Станіслав Геннадійович ПЕВКО,

*доцент кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

Віталій Вадимович ПОСТОЛЬНИК,

студент 2 курсу факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ ЯК ОСНОВА ПРАВОПОРЯДКУ

Україна є правовою державою. У правових державах існують відповідні принципи на яких ґрунтується, як правова система, так і діяльність органів влади. Конституція є відображенням втілення принципу Верховенства права (в розумінні змісту даного принципу, виходячи із ієрархії нормативно-правових актів), в формальному втіленні і змістовному, вона відображає пріоритетність прав, свобод людини та громадянина її життя і здоров'я, як найвищої соціальної цінності у державі. З іншої складової, її формального втілення, Конституція України є законом, що має вищу юридичну силу.

В Основному законі втілені правові норми, що закріплюють основоположні правила існування як суспільства, так і діяльності органів влади, питання території тощо. Зокрема там закріплені основні права та обов'язки людини і громадянина. Основна їх частина знаходиться у другому розділі Конституції України, що має назву: «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина».

Постає питання цільового призначення угруповання правових норм в єдиний інститут. На самперед відповідно до ст.3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Конституція України є саме тим найголовнішим і беззаперечним нормативним актом в якому закріплено поділ влади на три гілки. Діяльність всіх трьох гілок влади спрямована саме на захист прав, свобод і обов'язків.

Законодавча гілка має своєю метою розвиток правової системи, шляхом видання нормативно-правових актів, внесення змін до вже існуючих за для більш ефективного регулювання суспільних відносин, або скасування діючих нормативно-правових актів.

Виконавча є саме тією гілкою влади яка контролює дотримання прав і свобод у всіх сферах життя людини та громадянина.

Судова. Ця гілка відповідає за правосуддя. Згідно ст.21 Конституції України всі люди є рівними у своїй гідності та правах, але є ті хто порушує ці самі конституційні права саме для цього є судова влада, вона розглядає справу та виносить вирок. Звісно не вся судова система це здійснює наприклад: Конституційних суд України - він існує для того щоб зміни або нові впровадження до Конституції були законними та не обмежували права та свободи людини та громадянина.

Також є голова держави - це президент. Згідно ст.102 Конституції України, президент є гарантом додержання Конституції, прав і свобод людини і громадянина. Тобто згідно основному закону України голова держави повинен робити все для того щоб було додержано особисті права кожної людини і громадянина.

Всі державні служби, адміністрації та інше. Усі правові акти створенні для того, щоб були додержані права кожного без винятку. Для того щоб права кожного індивіда не

було порушено, тому що це є головним завданням держави та всіх нормативно-правових актів, а якщо таке сталося то щоб держава могла гарантувати, що ця особа на законних підставах понесе покарання, бо це також є загально-правовим наслідком для кожного.

Висновок. Конституція України є основним правовим актом на який спираються всі інші. Його основна функція є закріплення прав та свобод а також обов'язків людини і громадянина. Закріплення того що всі права будуть оберігатися державою, що ніхто не може обмежувати тебе в твоїх конституційних правах, окрім випадків правопорушення. Також згідно ст.5 Конституції України владу здійснює народ, тобто у кожного є право обирати та бути обраним, наприклад на державні посади, також це означає що саме народ регулює всі гілки влади для того щоб права не обмежували, а рівень життя не погіршився

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 18.10.2021).
2. Годованець В.Ф., Головін А.С. Конституційне право України : навч. посіб.. К. : ДП: Персонал, 384 с.
4. Кравченко В.В. Конституційне право України : навч. посіб.. К.: Атіка, 2008. 592 с.
5. Погорілко В.Ф. Конституційне право України: підруч.. К. : Юридична думка, 2006. 544 с.

Одержано 18.10.2021

УДК 347.9

Марина Геннадіївна ПОЛІЩУК,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Євген В'ячеславович ГЕРАСИМ,

студент 3 курсу юридичного факультету

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ПРИРОДА ПОЗОВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Сутність позовного провадження полягає у наявності спору між сторонами про цивільне чи адміністративне, господарське право. Незалежно від виду процесуального права, тобто чи то Господарський процесуальний кодекс чи цивільний процесуальний кодекс, з одного боку завжди буде існування сторін, учасників судового процесу із різними інтересами, а з іншого завжди буде наявність предмету спору.

Оскільки більшість справ розглядаються у порядку позовного провадження, то його можна визначити як основний вид цивільного судочинства. Щодо природи позовного провадження, то її можна охарактеризувати як універсальну по тій причині, що процедурний регламент, який застосовується до розгляду справ позовного провадження, також має місце і у врегулюванні спорів, пов'язаних із публічними правовідносинами.

З метою кращого розуміння позовного провадження, потрібно звернутись до цивільного процесуального кодексу для встановлення особливостей та отримання загального розуміння змісту. Так, Відповідно до ч. 2 ст. 19 ЦПК України, цивільне судочинство здійснюється у порядку: наказного, позовного (загального або спрощеного) та окремого провадження. Тобто, спрощене провадження, віднедавна, є окремим видом позовного провадження. Проте, у ч. 1 ст. 279 ЦПК України йдеться, що розгляд справ у порядку спрощеного позовного провадження здійснюється судом в порядку загального позовного провадження, з особливостями, що вказані у главі X розділу III ЦПК України. Це означає, що спрощене провадження має похідний характер від загального позовного

провадження. Так, спрощене позовне провадження призначене для розгляду малозначних справ, справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи. Загальне позовне провадження призначене для розгляду справ, які через складність або інші обставини недоцільно розглядати у спрощеному позовному провадженні. Отже, метою спрощеного провадження є швидке вирішення справи. Так, відповідно до ст. 275 ЦПК, суд розглядає справи у порядку спрощеного позовного провадження протягом розумного строку, але не більше шістдесяти днів з дня відкриття провадження у справі [1].

З прийняттям нового Цивільного процесуального кодексу України, який набрав чинності 15 листопада 2017 року, появився новий категорійний апарат та запровадились нові інститути. Нова форма судового процесу – спрощене провадження, включає поняття малозначних справ, малозначних спорів, справ незначної складності та інших справ, швидке вирішення яких є пріоритетним. До моменту внесення змін до процесуального законодавства наказне провадження часто відносили до процедури спрощеного провадження, іноді – заочного розгляду справи, що є неправильним.

Доцільність таких змін, на думку експертів, пояснюється тим, що «цивільний процес повинен бути гнучким, тобто передбачати найбільш оптимальні шляхи досягнення завдання цивільного судочинства, зокрема шляхом встановлення спеціальних (спрощених) процедур для розгляду та вирішення певних категорій цивільних справ, для яких використання загального порядку дійне доцільно» [2, с. 126].

Важливою новизною змін цивільного судочинства є запровадження системи "Електронний суд". Системи електронних судів давно використовуються багатьма державами світу, але в Україні цей процес був сповільненим, що часто пояснювалось відсутністю фінансування. Проте 4 червня 2018 року 18 судів розпочали тестування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС) – «Електронний суд». Система "Електронний суд", безперечно, є позитивною зміною у судочинстві. Головною її новелою є перехід до ведення судових справ в електронному виді, що повинно прискорити процес правосуддя. Це в разі вдосконалисть функціонування судової системи особливо щодо відправки та отримання матеріалів справи, так як не доведеться користуватись послугами звичайної пошти і будуть скорочені в тисячу разів строки отримання таких матеріалів. Особливо актуальним це буде при відкритті апеляційного провадження, де суд зможе миттєво отримати доступ до усіх матеріалів справи і матиме можливість в разі швидше приймати рішення щодо відкриття апеляційного або касаційного провадження.

Таким чином можна відзначити важливу роль позовного провадження у цивільному судочинстві та підкреслити особливу роль у його вдосконаленні через комплекс змін та поправок, які вносяться у цивільний процесуальний кодекс.

Список бібліографічних посилань

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. *Вісник Верховної Ради*. 2018. № 36. Ст. 272.
2. Короєд С.О. Спрощене позовне провадження – новела цивільного судочинства України за проектом нової редакції ЦАК: оцінка ефективності процесуальних підстав застосування. *Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства*. Зб. наук. праць. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7 лип. 2017 р.) за заг. ред. І.О. Ізарової, Р.Ю. Ханик-Посполітак. Київ: ВД Дакор, 2017. С. 126- 130.
3. Електронний суд: як працюватиме і про які зміни потрібно знати українцям URL: <https://ukr.segodaya.ua/ukraine/elektronnyy-sud-kak-budet-rabotat-i-okakih-izmeneniyah-nuzhno-znat-ukraincam1147722.html>.

Одержано 19.10.2021

УДК 351.746:007(477)

Лілія Миколаївна ПОПОВА,

*доктор юридичних наук, кандидат економічних наук, доцент,
професор кафедри фінансів та кредиту*

Харківського національного університету будівництва та архітектури;

Анатолій Володимирович ХРОМОВ,

кандидат історичних наук, голова Державної архівної служби України

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА: ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ

На сьогоднішній день питання інформатизації суспільства належать до одних із найактуальніших у світі. Процес інформатизації – це явище, яке охопило майже всі сфери діяльності людини і пов'язане із застосуванням новітніх інформаційних технологій, дозволяє активно і широко застосовувати все багатство інтелектуального наслідування і розвитку суспільства. Підвищення ролі інформації перетворило її на рушійну силу всього виробничого і суспільного життя, є важливим засобом організації і регулювання приватної і суспільної життєдіяльності. У свою чергу виникає ряд загроз, пов'язаних з інформаційною безпекою, що є актуальною не тільки для окремих громадян, підприємств, установ, організацій, а має національний характер.

Згідно із Законом України «Про Національну програму інформатизації» інформатизація – це сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, що спрямовані на створення умов для задоволення інформаційних потреб громадян та суспільства на основі створення, розвитку і використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, які побудовані на основі застосування сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки [1]. Національна програма інформатизації визначає стратегію розв'язання проблеми забезпечення інформаційних потреб та інформаційної підтримки соціально-економічної, екологічної, науково-технічної, оборонної, національно-культурної та іншої діяльності у сферах загальнодержавного значення; спрямована на розв'язання найважливіших загальносуспільних проблем (забезпечення розвитку освіти, науки, культури, охорони довкілля та здоров'я людини, державного управління, національної безпеки та оборони держави та демократизації суспільства) та створення умов для інтеграції України у світовий інформаційний простір відповідно до сучасних тенденцій інформаційної геополітики. Однак, враховуючи важливість інформатизації всіх процесів життєдіяльності, нині зростає технічний рівень реалізації кіберзагроз, постійно вдосконалюються та розробляються нові інструменти і механізми кібератак. Посилюється тенденція щодо використання кібератак як інструменту спеціальних інформаційних операцій, маніпулювання суспільною думкою, впливу на виборчі процеси тощо [2], що становить загрозу національній безпеці країни.

Комплексний характер актуальних загроз національній безпеці в інформаційній сфері обумовлює необхідність визначення інноваційних підходів до формування системи захисту та розвитку кіберпростору в умовах глобалізації та вільного обігу інформації. Принципи, пріоритети та напрями забезпечення кібербезпеки України визначені Стратегією кібербезпеки України «Безпечний кіберпростір – запорука успішного розвитку країни», затвердженої Указом Президента України від 26 серпня 2021 року № 447/2021 [3].

Загрозами кібербезпеці України є:

– гібридна агресія Російської Федерації проти України у кіберпросторі (кібератаки держави-агресора спрямовані, насамперед, на інформаційно-комунікаційні системи державних органів України та об'єкти критичної інформаційної інфраструктури з метою

виведення їх з ладу (кібердиверсія), отримання прихованого доступу і контролю, здійснення розвідувальної та розвідувально-підривної діяльності тощо);

– кіберзлочинність, що завдає шкоди інформаційним ресурсам, суспільним процесам, особисто громадянам, знижує довіру суспільства до інформаційних технологій та призводить до значних матеріальних втрат (набуває поширення використання кіберпростору для вчинення злочинів проти основ національної безпеки України, а також кримінальних правопорушень, пов'язаних із легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, торгівлею людьми, незаконним поводженням зі зброєю, бойовими припасами тощо);

– організовані та спонсоровані урядами інших держав кібератаки, що пов'язані з викраденням у політичних, економічних або військових цілях чутливої інформації (кібершпигунство) та здійсненням розвідувально-підривної діяльності;

– використання терористичними організаціями кіберпростору для вчинення актів кібертероризму, фінансової та іншої підтримки терористичної діяльності[3].

Ураховуючи загрози, що постали перед Україною у кіберпросторі, критично зростає роль кібербезпеки в процесах цифрової трансформації держави. Забезпечення кібербезпеки є одним із пріоритетів у системі національної безпеки України. Реалізація зазначеного пріоритету повинна здійснюватися шляхом посилення спроможностей національної системи кібербезпеки для протидії кіберзагрозам у сучасному безпековому середовищі [2].

Додаткову напругу в інформаційній сфері у всьому світі створила пандемія COVID-19, що має значний вплив на світовий порядок у довгостроковій перспективі, посилюючи роль електронних комунікацій у повсякденному спілкуванні та роботі, і підвищуючи ступінь вразливості процесів обробки інформації, зокрема персональних даних. Це, у свою чергу, вимагає від держави і бізнесу впровадження додаткових механізмів і заходів щодо належного функціонування і захисту всіх необхідних для життєдіяльності інформаційних ресурсів і систем.

Головною проблемою забезпечення інформаційної безпеки є своєчасне поповнення інформаційного простору держави ефективними новітніми технологіями для розвитку та розбудови держави. Україна має бути здатною забезпечити свій соціально-економічний розвиток у цифровому світі, що вимагає набуття спроможності ефективно стримувати деструктивні дії в кіберпросторі, досягнення кіберстійкості на всіх рівнях та взаємодії всіх суб'єктів забезпечення кібербезпеки.

Найбільших успіхів у теперішній час досягають ті органи державного контролю для виявлення та протидії протиправній діяльності, які орієнтовані на використання високих технологій, залучення освічених фахівців та провідних вчених. Тобто, інтелектуальний капітал та високі технології є головним фактором ефективного виявлення протиправної діяльності в сучасному інформаційному світі[5].

Важлива роль у забезпеченні здійснення інформаційної політики держави, фінансування програм, пов'язаних з інформаційною безпекою, координації роботи міністерств, інших органів виконавчої влади у цій сфері належить, безперечно, державі. З метою розбудови національної системи кібербезпеки необхідним є вжиття низки заходів, серед яких: забезпечення розвитку комунікації, координації та партнерства між суб'єктами забезпечення кібербезпеки на національному рівні, залучення до вирішення завдань у цій сфері суб'єктів господарювання, громадських об'єднань, окремих громадян України; розвиток стратегічних відносин у сфері кібербезпеки із ключовими іноземними партнерами.

Список бібліографічних посилань

1. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 04.02.1998
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України»: Указ Президента України № 447/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4472021-40013>.

3. Стратегія кібербезпеки України «Безпечний кіберпростір – запорука успішного розвитку країни», затверджена Указом Президента України від 26 серпня 2021 року № 447/2021 URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4472021-40013>.

4. Попова Л. М. Роль державного контролю в боротьбі з протиправною підприємницькою діяльністю в умовах карантину. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка : науковий журнал*. 2020. Випуск 2 (90). С. 147-155.

Одержано 19.10.2021

УДК 342.9.03:3.072.22](477)(06)

Світлана Миколаївна ПОПОВА,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри правоохоронної діяльності

та поліціїстику факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

АНТИКОРУПЦІЙНА ЕКСПЕРТИЗА ЯК ЗАСІБ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

Протидія корупції як виду діяльності в сфері соціального управління, що включає систему заходів політичного, правового, організаційного, ідеологічного, соціально-психологічного, та іншого характеру, які спрямовані на зменшення її обсягів, зміну характеру корупційних проявів, обмеження впливу корупції на соціальні процеси, збільшення ризику для корупціонерів, усунення соціальних передумов корупції, причин та умов корупційних діянь, виявленню та розмежуванню проявів корупції, притягнення осіб, винних у скоєнні корупційних правопорушень, до юридичної відповідальності, поновлення законних прав та інтересів фізичних і юридичних осіб, усунення наслідків корупційних діянь, повинно здійснюватися відповідними суб'єктами та базуватися на основі певних принципів.

Саме тому засади антикорупційної політики (Антикорупційна стратегія) визначаються Верховною Радою України (ВРУ), яка щороку не пізніше 1 червня проводить парламентські слухання з питань ситуації щодо корупції в нашій країні, затверджує та оприлюднює щорічну національну доповідь щодо реалізації засад антикорупційної політики, Антикорупційна стратегія розробляється Національним агентством з питань запобігання корупції (НАЗК) на основі аналізу ситуації щодо корупції, а також результатів виконання попередньої антикорупційної стратегії [1].

Та, корупція в Україні, незважаючи на всі заходи, які вживаються Урядом, негативно впливає на реалізацію конституційних прав і свобод людини й громадянина, проведення соціальних перетворень та економічний розвиток, викликає недовіру до державних інститутів, створює негативний імідж держави на міжнародній арені. Тому законодавством України встановлено низку положень, які за змістом є обмеженнями та заборонами певних видів поведінки посадових осіб, а за своїм призначенням це – засоби запобігання корупції. Крім того, законодавство встановлює низку вимог та процедур, спрямованих на запобігання корупції. Усі ці інструменти становлять комплекс антикорупційних механізмів, які виступають бар'єром на шляху вчинення корупційних правопорушень.

З метою виявлення в чинних нормативно-правових актах та проектах нормативно-правових актів факторів, що сприяють або можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень, розроблення рекомендацій з метою їх усунення проводиться антикорупційна експертиза [1].

Обов'язкова антикорупційна експертиза здійснюється Міністерством юстиції України, крім експертизи проектів нормативно-правових актів, внесених на розгляд

Верховної Ради України народними депутатами України, яка здійснюється комітетом Верховної Ради України, до предмета відання якого належить питання боротьби з корупцією. Міністерство юстиції України визначає порядок і методологію проведення ним антикорупційної експертизи, а також порядок оприлюднення її результатів.

Обов'язковій антикорупційній експертизі, яка проводиться Міністерством юстиції України, підлягають усі проекти нормативно-правових актів, що вносяться на розгляд Кабінету Міністрів України, а також закони України, акти Президента України та Кабінету Міністрів України у таких сферах:

- 1) прав та свобод людини та громадянина;
- 2) повноваження органів державної влади та органів місцевого самоврядування, осіб уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;
- 3) надання адміністративних послуг;
- 4) розподілу та вираження коштів державного та місцевого бюджету;
- 5) конкурсних (тендерних) процедур [1].

Антикорупційна експертиза нормативно-правових актів державних органів, акти яких підлягають державній реєстрації, здійснюються під час такої реєстрації.

Проведення Антикорупційної експертизи проектів актів, можна розділити на три етапи:

- перший – загальна оцінка проекту акта;
- другий – антикорупційна оцінка положень проекту акта;
- третій – підготовка висновку та розроблення рекомендацій щодо усунення корупційних чинників.

На першому етапі визначається належність проекту акта до проектів потенційно високим ступенем корупційних ризиків, дається загальна характеристика проекту, оцінюється рівень обґрунтованості його прийняття, визначається відповідність проекту акта антикорупційному законодавству.

На другому етапі проводиться оцінка кожного положення проекту акта на предмет наявності корупційних чинників, а також ступінь внутрішньої узгодженості і доступності для розуміння положень проекту акта.

На третьому етапі оформляється висновок, а також розробляються рекомендації щодо усунення корупційних чинників та зазначаються можливі способи їх усунення [2].

Результати антикорупційної експертизи чинних нормативно-правових актів у разі виявлення факторів, що сприяють або можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень, підлягають обов'язковому оприлюдненню на офіційному веб-сайті органу, який проводив відповідну експертизу. За ініціативою фізичних осіб, громадських об'єднань, юридичних осіб може проводитися громадська антикорупційна експертиза чинних нормативно-правових актів та проектів нормативно-правових актів. Результати антикорупційної експертизи, в тому числі громадської, підлягають обов'язковому розгляду суб'єктом видання (прийняття) відповідного акта, його правонаступником або суб'єктом, до якого перейшли відповідні нормотворчі повноваження у даній сфері [1].

Спеціальна перевірка проводиться: Національною поліцією і Державною адміністрацією України; Міністерством юстиції України та Національною поліцією з цінних паперів та фондового ринку; НАЗК; центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я; органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері освіти; Міністерством оборони України. До проведення спеціальної перевірки можуть бути залучені інші органи виконавчої влади або спеціально уповноважені органи у сфері протидії корупції.

Висновок. У запобіганні та протидії корупційним правопорушенням вагомим значення набуває антикорупційна експертиза, яка проводиться для виявлення та усунення корупціогенних факторів у нормативно-правових актах та їх проектах. Адже у теперішній час корупція не тільки створює атмосферу несправедливості та напруги у суспільстві, а й загрожує національній безпеці України.

Список бібліографічних посилань

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 року №1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.
2. Про затвердження Методології проведення антикорупційної експертизи. Наказ Міністерства юстиції України від 24.04.2017 №1395/5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1395323-17>.

Одержано 19.10.2021

УДК 342.51

Олена Валеріївна ПТУХІНА,

*аспірант кафедри правоохоронної діяльності та поліціїстики факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ З ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ ТА КОНТРОЛЮ ЗА НАРКОТИКАМИ ЗІ ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ЯКІСТЮ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ

Державна служба України з лікарських засобів та контролю за наркотиками та контролю за наркотиками (Держлікслужба) докладає чимало зусиль до реформування фармацевтичного ринку та посилення контролю якості ліків.

Серед основних завдань, які покладаються Держлікслужбу є вироблення та реалізація державних цільових програм з питань здійснення контролю якості лікарських засобів і медичних виробів та здійснення контролю у сферах обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, протидії їх незаконному обігу, та приймають участь у забезпеченні виконання таких програм [1].

Слід наголосити, що в Україні імplementовано вимоги належної виробничої практики (GMP) та належної практики дистрибуції (GDP) ліків. Із 2013 року на територію нашої країни було заборонено ввозити лікарські засоби, виробництво яких не відповідає вимогам GMP. Це надзвичайно важливий крок з точки зору гарантії якості й ефективності лікарських засобів, на що сподіваються наші пацієнти. Крім того, Україна стала першою державою, яка ратифікувала Конвенцію Ради Європи з протидії фальсифікації лікарських засобів та аналогічним злочинам, що несуть загрозу суспільному здоров'ю — Конвенцію Медікрайм. І першою країною на пострадянському просторі, яка впровадила кримінальну відповідальність за фальсифікацію ліків. Усе це дало можливість створити в Україні сучасну ефективну державну систему контролю якості лікарських засобів, визнану на рівні міжнародної фармацевтичної спільноти.

Аби сучасна система контролю функціонувала повноцінно, потрібно, щоб кожен, хто причетний до неї, на своєму рівні дотримувався найвищих стандартів і відповідально ставився до своїх обов'язків – професійних і громадянських. У зв'язку з чим, є необхідно жорстко дотримуватися європейських підходів і водночас допомагати власному виробнику, бо тут маємо всі можливості щодо перевірки якості, та відповідно, застосувати весь спектр нормативних актів — від цивільного до кримінального права [2].

Отже, ключовим напрямком діяльності Держлікслужба є здійснення контролю за якістю контролю лікарських засобів. Як зазначає Ю. Добромислов, основним засобом захисту споживачів на ринку лікарських засобів є контроль, оскільки він є основним адміністративним засобом попередження, виявлення і припинення порушень законодавства в досліджуемій сфері. Результативність функціонування державного контролю багато в чому визначається кількістю і цінністю інформації, одержаної в результаті проведених

перевірок, що може бути використана для внесення коректив у регулюючий процес. При цьому вона повинна бути отримана при найменших затратах часу, матеріальних і фінансових засобів [3, с. 9].

Як зазначає Т.О. Коломоєць, контроль – це активне втручання суб'єкта публічної адміністрації в діяльність підконтрольного об'єкта [4, с. 194]. У цілому сутність контролю як соціального явища полягає в перевірці відповідності діяльності учасників суспільних відносин встановленим у суспільстві приписам, у межах яких вони мають діяти. У свою чергу, мета такої діяльності полягає у виявленні результатів впливу суб'єктів на об'єкт, допущених відхилень від прийнятих вимог, діючих принципів організації і регулювання, причин цих відхилень, а також визначення шляхів подолання наявних перешкод для ефективного функціонування всієї системи.

У свою чергу О. М. Бандурка та М.М. Тищенко, звертають увагу, що контроль як специфічний вид діяльності виявляється в різних аспектах. Щодо контрольних проваджень, які є органічною частиною адміністративно-процесуальною діяльності, вчені відзначають наступні важливі обставини. По-перше, контрольна діяльність в адміністративному процесі тією чи іншою мірою реалізується в кожному адміністративно-процесуальному провадженні. Елементи контролю органічно вплітаються в загальний хід реалізації адміністративно-процесуальної діяльності при розв'язанні індивідуальних адміністративних справ. По-друге, результати контрольної діяльності можуть бути підставою для порушення адміністративних проваджень юрисдикційного характеру, в ході яких винні особи притягаються до адміністративної чи іншого виду відповідальності. Крім того, розмаїтість контрольних проваджень значною мірою залежить від сфери діяльності, яка підлягає контролю [5, с. 190]

В той же час, Законом України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» державний нагляд (контроль) визначається, як діяльність уповноважених законом центральних органів виконавчої влади, їх територіальних органів, державних колегіальних органів, органів виконавчої влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування в межах повноважень, передбачених законом, щодо виявлення та запобігання порушенням вимог законодавства суб'єктами господарювання та забезпечення інтересів суспільства, зокрема належної якості продукції, робіт та послуг, прийняттого рівня безпеки для населення, навколишнього природного середовища [6].

В цілому, діяльність Державної служби України з лікарських засобів та контролю за наркотиками з здійснення контролю за якості лікарських засобів становить собою сукупність дій щодо спостереження за функціонуванням відповідного об'єкта контролю з метою: а) отримання об'єктивної та достовірної інформації про нього; б) застосування заходів щодо попередження правопорушень (з правом прямого втручання в оперативну діяльність об'єкта контролю); в) надання допомоги підконтрольній структурі у поновленні законності і дисципліни; г) встановлення причин і умов, що сприяють порушенню вимог правових норм; д) вжиття заходів щодо притягнення до правової відповідальності винних осіб.

Список бібліографічних посилань

1. Про затвердження Положення про Державну службу України з лікарських засобів та контролю за наркотиками : постанова Кабінету Міністрів України від 12.08.2015 № 647. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/647-2015-%D0%BF>.
2. Роль уповноважених осіб у забезпеченні якості ЛЗ. URL: <https://www.dls.gov.ua/-news/%D1%80%D0%BE%D0%BB%D1%8C>.
3. Добромислов Ю. Т. Адміністративно-правове регулювання у сфері захисту прав споживачів : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2011. 18 с.
4. Коломоєць Т. О. Адміністративне право України. академічний курс : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 576 с.

6. Бандурка О. М., Тищенко М. М. Адміністративний процес : підруч. для вищих навч. закл. Київ : Літера ЛТД, 2002. 228 с.

7. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 05.04.2007 № 877-V URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/877-16>

Одержано 19.10.2021

УДК 351.741.072.22(477)

Олена Юрїївна САШУРІНА,

провідний фахівець відділу організації служби

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗАСТОСУВАННЯ НАСИЛЬСТВА ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ: СУЧАСНА ПРОБЛЕМАТИКА ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Відповідно до Конституції України права і свободи людини є непорушними та невідчужуваними. Саме права і свободи та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава в свою чергу відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Ці положення Основного Закону є загальнообов'язковими для усіх органів державної влади. Не є виключенням і Національна поліція України, до завдань якої відносять охорону прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави [2]. Важливим для поліцейської діяльності є врахування міжнародних положень захисту прав і свобод, що закріплені у Міжнародному Біллі про права людини.

У результаті сучасної реформи Міністерства внутрішніх справ України, пріоритетними напрямками якої є врахування міжнародних стандартів поліцейської діяльності, слід виокремити появу Управління забезпечення прав людини, що надає змогу здійснювати контроль за дотриманням основних прав і свобод людини в умовах арешту та затримання поліцейськими. Даний крок є важливим з огляду на сучасний стан дотримання прав людини в Україні. Так більшість порушень прав людини поліцейськими стосуються безпідставних затримань, катувань та жорстокого поводження.

За результатами Національного моніторингу незаконного насильства в поліції за 2020 рік, оцінюючи загальні тенденції незаконного насильства (побиття, катувань, залякувань) у поліції, більшість респондентів (51,8%) вказали, що вважають такі випадки розповсюдженими. Кожен дев'ятий (11,4%) вважає насильство в поліції дуже розповсюдженим. Загальна кількість таких, що вказали на нерозповсюдженість незаконного насильства в поліції, склала 22,7%. Однак, коли питання стосувалось місцевої поліції, респондентів, які вважають, що незаконне насильство є звичайною практикою для неї, дещо менше — 29% [3, с. 19].

Поруч із даними, отриманими в результаті офіційних опитувань, із практики конкретних кримінальних справ нам стають відомі випадки фізичного та психічного насильства громадян, вчиненого поліцейськими. За матеріалами сайту Державного бюро розслідувань, досудовим розслідуванням встановлено, що 9 червня 2019 року поліцейський, перебуваючи в наряді з охорони публічного порядку у складі автопатруля групи реагування патрульної поліції, за допомогою пробісикових маячків зупинив автомобіль Opel, у якому знаходились троє громадян. У подальшому правоохоронець безпідставно застосував до двох громадян силу, в результаті спричинив їм легкі тілесні ушкодження. Відносно третього громадянина без наявних на те підстав застосував спецзасіб поліцейського примусу — кайданки. За результатами Звіту Державного бюро розслідувань за 2020 рік передано 83 обвинувальних вироків до суду щодо правопорушень, вчинених

працівниками правоохоронного органу, щодо застосування катувань та іншого порушення прав людини [1].

До основних факторів, що породжують вчинення насильства поліцейськими слід віднести наступні:

1. безкарність працівників Національної поліції, що породжує виникнення почуття самовпевненості при вчиненні протиправних дій;
2. некваліфікований добір кадрів, у результаті якого до лав поліції потрапляють особи з садистськими нахилами, нестійкою психікою тощо;
3. низький професійний та культурний (етичний) рівень поліцейських;
4. слабкий контроль керівництва;
5. існування показників у звітності.

З огляду на сформовану проблематику необхідно вказати, що ефективним вирішенням проблеми незаконного та безпідставного застосування фізичного та психічного насильства поліцейськими є посилення кримінальної відповідальності за перевищення службових обов'язків та застосування насильства, поліпшення добору кандидатів на службу в Національній поліції України шляхом удосконалення незалежного фізичного та психічного тестування, покращення професійної підготовки поліцейських за міжнародними стандартами, а також посилення контролю з боку керівництва за діяльністю своїх підлеглих.

Як показує світовий досвід поліцейської діяльності будь-яке обмеження чи порушення прав людини повинно проходити чітку та законну процедуру, що ґрунтується на невідкладних та виключних випадках. Так, наприклад, у європейських країнах арештована судом особа лише у виключних випадках може знов утримуватись у підрозділі поліції. Поліцією більшості країн Європи особи утримуються протягом мінімального проміжку часу. У Великобританії час утримання особи в поліцейських закладах несвободи, є одним з показників ефективності роботи поліції, і чим він коротший, тим вищий показник ефективності підрозділу.

Тож, підсумовуючи слід акцентувати увагу на тому, що людина, її права і свободи є найвищою соціальною цінністю держави. Їх порушення чи обмеження на незаконних на те підставах є неприпустимим та суворо забороняється законом. Національна поліція України є тією ланкою органів державної влади, що навпаки повинна слідкувати за дотриманням прав і свобод людини. Наразі відбувається протилежне явище, що вказує на недосконалість професійного добору кадрів та системи покарань за виявлені правопорушення.

Список бібліографічних посилань

1. Звіт про діяльність Державного бюро розслідувань за 2020 рік. URL: <https://dbr.gov.ua/-reports/zvit-pro-diyalnist-derzhavnogo-byuro-rozsliduvan-za-2020-rik> (дата звернення 19.06.2021)
2. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 19.06.2021)
3. Національний моніторинг незаконного насильства в поліції в 2020 році. Харків, Харківський інститут соціальних досліджень (ХІСД), 2020. 64 с.

Одержано 29.09.2021

УДК 351.83

Олександр Сергійович СКЛЯР,

*викладач кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

Олена Сергіївна ЄЛІСЄВА,

курсантка 3 курсу факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПУБЛІЧНА БЕЗПЕКА ТА ОХОРОНА ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ: ПРОБЛЕМИ ДЕФІНІТИВНОГО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ

Одним із ключових завдань Національної поліції України, відповідно до його нормативного визначення, є забезпечення публічної безпеки і порядку (ст. 1 Закону України «Про Національну поліцію») [3]. Із розвитком правоохоронних структур та їх якісною реформацією очевидним стає наявність певних недоліків нормотворчого механізму у напрямку виокремлення основних законодавчих визначень понять, що мають єдиний та уніфікований характер. Це стосується і дефініції визначень публічної безпеки та охорони публічного порядку, що наразі не мають встановленого законом єдиного значення. В свою чергу, це створює певні труднощі у роботі поліцейських, які пов'язані із неоднозначним їх тлумаченням.

Цікавими з цієї точки зору є міркування Зозулі І.В., який у своїй праці комплексно аналізує присутність понять публічної безпеки та публічного порядку у правовій нормі українського законодавства [1]. Так, звертаючись до Конституції України, а саме у результаті оцінки її норм, нам стає відомо, що згадка, вказаних вище понять, повністю відсутня. Натомість у ст. 34, 35, 36, 39, 92, 116, 138 Основного закону, присутнє поняття громадської безпеки, що набуває особливого значення на рівні з основами національної безпеки України, протидії злочинності тощо. У статті 92 Конституції України наголошується на тому, що виключно законами України визначаються основи національної безпеки, організації Збройних Сил України і забезпечення громадського порядку [2]. Тоді, чи можна назвати один із стратегічних напрямів діяльності Національної поліції України щодо охорони публічного порядку та безпеки таким, що відповідає Конституції? На нашу думку ні, адже він хоч і не прямо суперечить конституційній нормі, проте не виконує свого головного призначення – відповідати основним демократичним засадам українського суспільства, що закріплені на рівні тієї ж таки Конституції. Тому важливим завданням залишається створення законодавчого визначення понять публічна безпека та охорона публічного порядку. В Законі України «Про Національну поліцію» має бути чітка їх характеристика. Розбіжності щодо існування двох нібито схожих, проте законодавчо-різних понять «громадський порядок» та «публічний порядок» не створює особливих труднощів у поліцейській практиці, проте є підставою для констатації колізії норм права.

Для більш детальної характеристики понять «публічна безпека» та «публічний порядок» нам необхідно звернутися до словникової сутності категорій «порядок» та «безпека». Так, звертаючись до тлумачного словника української мови, необхідно проаналізувати чи є ці поняття ідентичними.

«Порядок» означає стан, коли все робиться, виконується так, як слід, відповідно до певних вимог, правил (упорядкованість, лад). Натомість «безпека» є категорією, що означає стан, коли кому-, чому-небудь ніщо не загрожує [4]. Отже, дані поняття не є тотожними, проте вони є взаємодоповнюючими, тобто від стану забезпечення порядку залежить те, наскільки кожен з нас буде почувати себе в безпеці. Це і є основний циклічний механізм правового регулювання суспільних відносин. Проте не лише значення даних категорій повинно окреслювати правову дефініцію поняття «публічний порядок» та

«публічна безпека». З огляду саме на суспільну спрямованість даних понять, слід розкрити значення «публічності», що є понятійною серцевиною даної категорії та визначає її суспільне значення, особливо при виконанні функцій органу державної влади. «Публічний» означає той, що відбувається в присутності публіки, людей; прилюдний; призначений для широкого відвідування, користування [4].

Розкривши тлумачення категорій «порядок», «безпека» та «публічність», слід об'єднати їх в рамках характеристики правового визначення публічної безпеки та охорони публічного порядку, що є головним завданням Національної поліції України. На першому етапі первинного аналізу та дослідження ми пропонуємо наступні визначення, які мають як смислову, так і правову особливість та являє собою єдність основних компонентів. Тож, під «публічною безпекою» слід розуміти стан повного врегулювання суспільних відносин нормами чинного законодавства, що мають результативну складову у вигляді забезпечення безпечних умов життєдіяльності кожного, захищеність від протиправних посягань. Тобто створюється безпечне стійке правове поле, яке характеризується існуванням режиму законності, рівності, верховенства права, цінності людського життя, моральних принципів тощо. В рамках діяльності поліції, показник забезпечення дотримання режиму публічної безпеки є результатом ефективності виконання покладених на неї функцій, адже наразі існування численних девіацій людської поведінки у суспільстві мають розповсюджений характер. Що ж до охорони публічного порядку, то, як згадувалося вище, порядок є безпосереднім чинником, що впливає на стан забезпечення публічної безпеки. Тому, під «охороною публічного порядку», як напрямую діяльності правоохоронних органів, слід розуміти сукупність заходів, що мають профілактичну спрямованість, направлених на підтримання режиму публічної безпеки у сталому вигляді.

Отже, доцільним є нормативне закріплення на рівні Конституції та інших законів України поняття публічної безпеки та охорони публічного порядку, що є різноплановими правовими категоріями. Це є необхідним з метою уникнення протиріч між конституційною нормою, що містить застаріле вживання поняття «громадської безпеки» та нормами сучасного Закону України «Про Національну поліцію». Внесення змін до законодавчих актів повинно мати обґрунтований характер, з урахуванням їх юридичної сили. Тому наразі ми можемо говорити про неконституційність вживання у Законі України «Про Національну поліцію» поняття публічної безпеки та порядку, проте ми не можемо стверджувати про недоцільність вживання саме такої інтерпретації поняття. Це налаштовує на логічний умовивід про необхідність глибшого дефінітивного визначення понять публічної безпеки та охорони публічного порядку для змін саме конституційної норми, що полягає в основі наступного дослідження.

Список бібліографічних посилань

1. Зозуля І. В. Закон України «Про Національну поліцію»: публічна чи громадська безпека? *Форум права*. 2015. № 5. С. 85-92. URL:http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/607/zakon_ukrayini_pro_nacional_nu_policiyu.pdf?sequence=2&isAllowed=y (дата звернення 08.09.2021)
2. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 08.09.2021)
3. Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення 08.09.2021)
4. Словник.UA. Портал української мови та культури: веб-сайт. URL: <https://slovnuk.ua/index.php> (дата звернення 08.09.2021)

Одержано 27.09.2021

УДК 351.741:591.5

Олександр Сергійович СКЛЯР,

викладач кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ;

Руслана Сергіївна ЗОСИМ,

заступник начальника сектору моніторингу
Харківського районного управління поліції № 1

Головного управління Національної поліції в Харківській області;

Олександр Олександрович ДАВИДОВ,

курсант 2 курсу факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЕЛЕМЕНТИ САМОЗАХИСТУ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ВІД НАПАДУ СОБАКИ

В 2020 році у всевітній системі Інтернет з'явилися подібні заголовки: “На Рівненщині на поліцейських спустили бійцівського собаку”.

Так, за інформацією відділу комунікації поліції Рівненської області, 30.05.2020 на гарячу лінію 102 від громадян надійшло звернення про те, що водій у нетверезому стані на автомобілі Mazda рухається у м. Вараш по вул. Набережній. На місці події о 20:30 встановивши вказаний автомобіль Mazda, у працівників СРПП конструктивної розмови, з 39-річним водієм автомобіля, не склалося, останній відмовився пред'явити документи, що посвідчують його особу, натомість повернувся в бік свого 35-річного товариша, який був на подвір'ї будинку із собакою без намордника породи кане-корсо (порода собак, офіційно предки яких вважаються давньоримські бойові собаки, які використовувалися в якості травильних собак-гладіаторів).

Один із правоохоронців, передчуваючи біду у власника тварини вимагав взяти собаку на повід, але законна вимога не виконалася. За мить собака накинувся на одного з поліцейських, який з метою самозахисту застосував вогнепальну зброю, і влучним пострілом, ранив собаку в лапу, що неабияк розлютило двох винуватців події.

Виникла сутичка, під час якої одному поліцейському наносилися удари собачим повідком по голові, а в іншого ледь не відібрали вогнепальну зброю. Поліцейські, вимагаючи припинити злочинні дії попередили про намір застосувати проти правопорушників заходи примусу, в результаті чого власник собаки був поранений в ногу з вогнепальною зброєю поліцейського, а проти власника авто застосовувався засіб, споряджений речовинами сльозогінної та дратівної дії. [1]

Проведеним дослідженням встановлено, що такі випадки нападу собак на поліцейських не поодинокі, і не важливо, має собака власника чи ні. Статистики нападу собак на поліцейських і отриманих від них травм під час несення служби – немає. Однак у всевітній системі Інтернет багато подібних інформаційних заголовків, які не піддаються підрахунку.

Згідно із статистикою, щороку в Україні близько 3,7 мільйони людей стають жертвами нападу на них собак. Чисельність наявного населення України – 44,26 мільйонна людей. Штатна чисельність поліцейських, які утримуються за рахунок Державного бюджету України, станом на 01 січня 2021 року становила 119 000 осіб. З урахуванням статистики постраждалих логічно припустити, що щорічно 13,01 % населення України є жертвами нападу собак, з них 3,72 % є поліцейськими.

Встановлено, що розповсюдженими причинами нападу собак на поліцейських можуть бути:

– *захист території* – негативно реагують на поліцейських, коли порушується їх територія. Собаки вважають своєю територією місце, де вони проживають або місце, яке

вони захищають, при цьому собака за відсутності господаря може не звертати увагу на хатнього крадія, а при господарі вести себе агресивно до правоохоронців;

– *їжа* – голодний собака може напасти на перехожих, які потім потребуватимуть допомоги поліцейських, відчуття голоду активізує у тварини інстинкт самозбереження шляхом грубого відібрання їжі у перехожих громадян;

– *зараження вірусом* – сказ у собак стрімко пошкоджує центральну нервову систему тварини, що проявляється у її агресивній поведінці, намаганнях когось вкусити;

– *інстинкт мисливця* – рухливі об'єкти: службові автомобілі, мотоцикли, велосипеди, переслідування поліцейськими правопорушників збуджують у собак бажання догнати та зупинити жертву, шляхом укусу і придушування щелепами.

Якими ж способами захиститися поліцейському від нападу розлюченого собаки?

Законодавець згідно Закону України «Про Національну поліцію» дає поліцейським право для самозахисту від нападу собак використовувати:

1. Фізичну силу для забезпечення особистої безпеки або/та безпеки інших осіб (ст. 44).

У випадку нападу собаки втекти від нього практично не можливо, оскільки собаки набагато швидші людини. Бігти можна лише в тих випадках, якщо ви гарантовано потрапите до укриття (забігти до будинку зачинивши за собою двері, вилізете на дерево тощо). Якщо схованка не вдалася, а собака вже близько, головне не панікувати та приготуватися до самозахисту. Під час самозахисту від нападу собаки застосовуючи фізичну силу слід пам'ятайте, що схопленого собаку, своїми руками належить тримати міцно доки не прийдуть на допомогу, в іншому ж випадку спіймавши собаку не тримайтеся за нього, а пам'ятаючи про найбільш уразливі місця тварини: кінчик носу, очі, перенісся, потилиця, лапи, пах – нанесіть у вказані ділянки сильний удар.

2. Гумові та пластикові кийки, засоби, споряджені речовинами сльозогінної та дратівливої дії, електрошокові пристрої, пристрої світлозвукової дії, засоби акустичного впливу для відбиття нападу на поліцейського чи іншу особу (ст. 45).

Крім того, для самозахисту від нападу собак можна використовувати предмети, які знаходяться під рукою: каміння, палицю, арматуру, пісок (який можна сміливо кинути в очі собаки, щоб дезадаптувати його) тощо.

Кінологи стверджують, що собаки нападають на об'єкт, який знаходиться ближче всього до нього: папку, кашкет, гумовий чи пластиковий кийок, парасольку тощо, необхідно виставити назустріч собаці, щоб він вчепився в нього, при цьому необхідно обов'язково тягти предмет на себе, маніпулятивно змушуючи тварину утримувати його.

3. Вогнепальну зброю для знешкодження тварини, яка загрожує життю чи здоров'ю поліцейського та інших осіб (ст. 46).

Використання найбільш суворішого заходу примусу нашим суспільством, найбільш імовірно, не сприйметься доцільним. Тому вивчивши психологічні особливості собаки, провівши аналіз рекомендацій щодо самозахисту від нападу собаки, додатково доцільно рекомендувати, під час несення служби:

- уникати зіткнення з собакою, не дивитися йому в очі, не показувати невпевненість та свій страх перед собакою;
- не тікати від собаки, щоб не спровокувати його напад та не стати здобиччю;
- намагатися не торкатися собаки, особливо під час вживання ним їжі та сну;
- якщо собака проявляє ознаки агресії не кричати на нього, не замахуватися, уникати конфлікту;
- якщо на вас напав великий собака – захищайте шию, опустивши підборіддя до грудини тіла;
- можна дезадаптувати собаку накривши його одягом;
- собаки бояться води, якщо під рукою є ємність з водою, то швидко вилийте воду собаці в обличчя;

- пам'ятайте, як правило погляд собаки направлений у напрямку укусу;
- у собак больовий поріг вище ніж у людей, вони можуть нападати навіть після того, як їм завдали легких ушкоджень;
- сильно здавивши ніс собаки змусить її розімкнути щелепу;
- при необхідності використовувати ультразвуковий свисток.

Травмування поліцейських від нападу собак не рідкість, інформація про що знаходиться в легкодоступній всесвітній системі Інтернет. Під час навчання поліцейські мають за мету отримати знання та навички дій в типових та екстремальних ситуаціях. Враховуючи, що не тільки особа правопорушник, а й собака, у виняткових випадках, розцінюється як живий об'єкт небезпеки для поліцейських, вищезазначені дослідження з рекомендаціями можуть бути ефективною пам'яткою щодо дій поліцейських під час нападу собаки на них та/або відбиття нападу на інших осіб та збереження їх життя.

Список бібліографічних посилань

1. У Вараші на поліцейських нацькували собаку бійцівської породи. Новини України від LB.ua. URL: https://lb.ua/society/2020/05/30/458766_v_varashe_politseyskih_spustili.html (дата звернення 08.10.2021)
2. Населення України. Онлайн енциклопедія Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Населення_України#:~:text=За%20оцінкою%20Державної%20служби%20статистики,осіб (дата звернення 12.10.2021)
3. Зоопсихологія: навч. посіб. / В. В. Доценко; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2019. — 240 с.

Одержано 13.10.2021

УДК 342.951:316.77](477)

Тетяна Миколаївна СМАЗНА,

*аспірантка кафедри адміністративного права факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ*

АДМІНІСТРАТИВНІ ЗАХОДИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВОПОРЯДКУ

Інформаційні перетворення, які здійснюються останнім часом у світовому просторі, настільки глибокі та масштабні, що при усій їх непослідовності та суперечності неважко помітити процес докорінного оновлення інформаційного суспільства.

При цьому змінюється роль та місце держави, суспільства та особи у сфері інформаційних правовідносин, виникають нові вимоги та правила здійснення інформаційної діяльності, а також цінності у сфері інформаційного правопорядку, що проголошуються та захищаються державою.

Мета і принципи правової держави в інформаційній сфері поки ще не стали реальною. Більш того, на цей час держава не в змозі у повному обсязі забезпечити надійний захист та охорону інформаційного правопорядку, інформаційних прав і свобод людини і громадянина, організувати та проводити належну діяльність щодо протидії правопорушенням у сфері інформаційного правопорядку. У зв'язку з цим, охорона та забезпечення інформаційної безпеки, попередження та припинення правопорушень у сфері інформаційного правопорядку були та залишаються найважливішими завданнями державних органів і суспільства у цілому.

Управління інформаційним суспільством, забезпечення інформаційної безпеки і правопорядку здійснюється за допомогою активних засобів цілеспрямованої дії на свідомість і поведінку людей, в якості яких виступають адміністративно-правові заходи.

Розгляду питань щодо системи адміністративно-правових заходів у різні часи присвятили свої праці багато відомих науковців, зокрема, Д. К. Бахрах, Ю. П. Битяк, І. І. Веремєєнко, В. М. Гаращук, В. Д. Гурвич, В. Я. Настюк, В. Є. Севрюгін, О. Ф. Шитое та ін. Однак, у наукових працях цих учених наголос, головним чином, робиться на теоретичних аспектах адміністративно-правових заходів.

Адміністративно-правові заходи забезпечення інформаційного правопорядку полягають в психологічному та фізичному впливі з боку суб'єктів владних повноважень на посадових осіб учасників інформаційної діяльності, громадян, які мають право на інформацію, та свідомо, навмисно чи з необережності, не виконують або не намагаються виконувати діючі правила, процедури. У першу чергу застосуванню підлягають заходи психологічного плану, що не допускають обмеження свободи дій, пересування, розпорядження майном, особистої недоторканості об'єкта управління. Але якщо учасник інформаційної діяльності не вживає самостійно зусиль для повернення до стану інформаційного правопорядку, після законної вимоги посадової особи суб'єкта владних повноважень не порушувати інформаційний правопорядок, виправданим виступає застосування до нього більш жорстких, інтенсивних владних заходів фізичного примусу, як реакції на продовжувану протиправну поведінку. Таким чином, заходи фізичного примусу застосовуються як крайній засіб, для припинення особливо зухвалого порушення інформаційного законодавства. Вони передбачають суттєве обмеження особистісної і майнової сфери правопорушника. Це обумовлює необхідність їх докладного законодавчого визначення.

Адміністративно-правові заходи протидії правопорушенням у сфері інформаційного правопорядку можуть застосовуватися як самостійно (закриття у зв'язку із закінченням ліцензії суб'єкта інформаційних правовідносин), так й у сукупності з адміністративними стягненнями, при цьому вони забезпечують можливість стягнення і, як правило, їм передають (затримання порушника інформаційного порядку з подальшим накладенням на нього адміністративного штрафу).

Тобто, виходячи з теорії адміністративного права, адміністративно-правові заходи поділяються на три види заходів:

- 1) адміністративні стягнення (штраф, конфіскація, виправні роботи тощо);
- 2) заходи припинення (особисте затримання, позбавлення спеціального права тощо);
- 3) адміністративно-попереджувальні заходи (огляд, перевірка документів, вимога припинення окремих дій тощо).

Кожен з цих заходів має своє призначення, специфіку та водночас спільні риси, що витікають з державно-владного характеру управлінських функцій та є обов'язковим для виконання.

Можна виділити наступні особливості адміністративно-правових заходів щодо протидії правопорушенням у сфері інформаційного правопорядку, а саме:

- 1) застосовуються для негайного припинення порушення закону, вимог та правил здійснення інформаційної діяльності;
- 2) носять вольовий і достатньо жорсткий характер;
- 3) носять, як правило, стислий тимчасовий характер;
- 4) застосовуються владними суб'єктами, що мають функції із забезпечення інформаційного правопорядку.

В адміністративно-правовій літературі існують різні переліки адміністративно-правових заходів. Однак, відносно переліку таких заходів щодо протидії правопорушенням у сфері інформаційного правопорядку слід урахувувати повноваження основних суб'єктів інформаційних правовідносин, тобто у процесі односторонньої реалізації їх юридично-владних повноважень.

Заходи такого роду багатоманітні, застосовуються у різних сферах суспільного життя й різними суб'єктами. В основному вони носять галузевий профіль, але можуть здійснюватися й органами із загальною управлінською компетенцією.

Слід відзначити, що адміністративно-правові заходи попередження, припинення, профілактики правопорушень у сфері інформаційного правопорядку покликані забезпечити максимально можливе їх обмеження та доведення до такого стану, при якому ці правопорушення перестали би бути загрозою інформаційній безпеці України.

Підсумовуючи вищевикладене можна надати наступне визначення поняттю адміністративно-правових заходів протидії правопорушенням у сфері інформаційного правопорядку, зокрема – це законодавчо закріплена сукупність взаємопов'язаних заходів владного впливу компетентних органів держави організаційно-правового та спеціального характеру, які спрямовані на забезпечення захисту інформаційного правопорядку, інформаційної безпеки та інформаційних прав і свобод держави, суспільства, людини та громадянина.

Одержано 19.10.2021

УДК 349.95(477)

Віталій Валерійович СОКУРЕНКО,
кандидат юридичних наук,
помічник адвоката АТ «Legal Strategy»

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІМПЕРАТИВУ ПРЕЗУМПЦІЇ ПРАВОТИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ НА ПРИКЛАДІ «QUALIFIED IMMUNITY POLICE» (СПОЛУЧЕНІ ШТАТИ АМЕРИКИ)

Низький рівень довіри до правоохоронних органів, зокрема Національної поліції, спотворений імідж її попередника – міліції та низький рівень правової культури суспільства, призводить до свідомо агресивного ставлення до правомірних дій поліцейських, некоректних висловлювань на їх адресу, супроводжуючись демонстрацією повної неповаги як до поліції взагалі, так і до цієї складної та небезпечної професії. Зазначене рівною мірою впливає на загострення конфлікту між громадянами та поліцією, змушуючи перших все частіше безпідставно сумніватися у законності дій поліцейських, обґрунтовуючи це їх суцільною корумпованістю. У той же час Національна поліція створювалась та функціонує як правоохоронний орган європейського зразка, де оперативно виявляються та попереджаються всі незаконні діяння як от порушення прав і свобод громадян, вчинення корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень.

Викладене свідчить про нерідко упереджене ставлення громадськості до поліцейських, котре по-суті не має а ні правового, а ні морально-етичного підґрунтя. Між тим це лише заважає поліцейським якісно виконувати поставлені перед поліцією завдання. Більш того презумпція правоти поліцейських є сучасним заходом їх соціального захисту, не менш важливим за медичне, грошове забезпечення та державний захист.

Так звана презумпція правоти поліцейських, яка діє в Сполучених Штатах Америки на протязі багатьох років, є складовою «qualified immunity police» (кваліфікований імунітет поліцейських). Його сутність полягає в тому, що імунітет захищає поліцейського від судових позовів, у яких стверджується, що він порушив права позивача, фактично дозволяючи позови лише у випадках, коли поліцейські порушили «чітко встановлене» законодавцем право. Кваліфікований імунітет – це не імунітет від виплати грошового відшкодування, а, швидше, імунітет від необхідності нести судові витрати взагалі.

При визначенні того, чи було право чітко встановлено, суди розглядають, чи знав поліцейський, що його поведінка порушила права позивача. Суди, які проводять

відповідний аналіз, застосовують закон, який діяв на момент передбачуваного порушення, а не закон – на момент розгляду справи судом. Кваліфікований імунітет застосовується лише до позовів проти посадових осіб, зокрема тих, що працюють в органах поліції, як до фізичних осіб, але не до позовів проти уряду за шкоду, заподіяну діями таких працівників.

Наведемо низку аргументів на користь запровадження кваліфікованого імунітету поліцейських (презумпції правоти поліцейських), зокрема:

1) офіцерам поліції необхідний кваліфікований імунітет для виконання своїх професійних обов'язків: вони виконують важливі завдання, які можуть вимагати прийняття миттєвих рішень у стресових обставинах, натомість відсутність кваліфікованого імунітету призводить до того, що поліцейські не наважуються діяти, коли це найбільше необхідно;

2) відсутність кваліфікованого імунітету може призвести до необґрунтованих судових процесів щодо поліції, в яких судді та присяжні можуть переглядати рішення може призвести до значних витрат бюджетних коштів;

3) поліцейські не мають абсолютної недоторканності і можуть бути притягнуті до відповідальності за порушення чітко встановлених конституційних прав, попри перспективну наявність у них кваліфікаційного імунітету;

4) поліцейських не слід змушувати застосовувати «абстрактне право», тобто ті положення, які прямо не передбачені чинним законодавством, але впливають із його положень, до конкретних обставин, також не можна очікувати від поліцейських, що вони будуть вченими-юристами та використовуватимуть юридичні аргументи під час арешту.

5) поліцейські повинні мати можливість діяти професійно, не переймаючись судовим переслідуванням.

Одержано 03.11.2021

УДК 342.9

Альона Олегівна СТРИЖАК,

начальник управління патрульної поліції в Харківській області

Департаменту патрульної поліції

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ПАТРУЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ КАЗАХСТАНУ ЗАСОБІВ ФІКСАЦІЇ ПОРУШЕНЬ ПРАВИЛ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

Патрульна поліція України, як підрозділ «першого контакту» є ключовою ланкою системи Національної поліції України від дій якої, у багатьох випадках, залежить стан публічної безпеки та порядку на території країни, оперативність захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, а також реалізація сервісної функції правоохоронної системи України, яка полягає у наданні поліцейських послуг особам, які потребують термінової допомоги. Одним із ключових напрямів роботи патрульної поліції є, безумовно, здійснення контролю за станом безпеки дорожнього руху та запобігання виникненню дорожньо-транспортних пригод.

У вищезазначеній сфері діяльності патрульної поліції суспільні відносини є швидко змінюваними: постійно удосконалюється нормативно-правова база в частині реагування поліції на порушення правил дорожнього руху, змінюється відповідна судова практика, з'являються чисельні законодавчі ініціативи, а отже можна сказати що існує об'єктивна потреба наукового моніторингу та опрацювання зазначеного питання. Слід підкреслити, що під час розбудови системи патрульної поліції України слід спиратися на найкращий світовий досвід, який визнаний багатьма експертами, зокрема, реформування патрульної поліції Казахстану. Таким чином маємо наголосити, що досвід

організації діяльності патрульної поліції зарубіжних країн у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зокрема Казахстану, та його подальша імплементація у національну практику мають відповідну актуальність та доцільність.

Головним суб'єктом, який в системі МВС Казахстану відповідає за питання забезпечення безпеки дорожнього руху є Комітет адміністративної поліції [1]. В свою чергу, підрозділи патрульної поліції країни підпорядковані обласним Департаментам поліції. Структурно патрульна поліція Казахстану складається із стройових підрозділів патрульної поліції Департаментів поліції областей, міст республіканського значення, столиці, на транспорті та Управління поліції на метрополітені [2].

Організаційні питання здійснення патрулювання відповідними підрозділами поліції врегульовані наказом Міністра внутрішніх справ Республіки Казахстан від 28 січня 2016 року №10 ДСП «Про затвердження Інструкції щодо забезпечення охорони громадського порядку та дорожньої безпеки співробітниками органів внутрішніх справ Республіки Казахстан» (zareєстрований в Реєстрі державної реєстрації нормативних правових актів № 13410).

Забезпечення безпеки дорожнього руху, безумовно, є пріоритетним напрямом роботи поліції Казахстану, і для цього підрозділи поліції використовують усі законні засоби та методи серед яких слід виділити камери автоматичної фіксації відповідних порушень. Станом на початок 2021 року на дорогах країни вже функціонує 13 258 камер автоматичної фіксації порушень правил дорожнього руху, з допомогою яких в 2020 році було виявлено понад 3,6 млн. порушень [3].

Відповідно до статті 31 Кодексу про адміністративні правопорушення Республіки Казахстан При фіксації адміністративного правопорушення сертифікованими спеціальними контрольно-вимірвальними технічними засобами і приладами, що працюють в автоматичному режимі, до адміністративної відповідальності за адміністративні правопорушення в галузі дорожнього руху притягуються власники (власники) транспортних засобів. Власник (власник) транспортного засобу звільняється від адміністративної відповідальності за правопорушення, вчинене за участю цього транспортного засобу, якщо в ході перевірки за його повідомленням або заявою буде встановлено особу, у володінні якого воно знаходилося в момент фіксації правопорушення або воно вибуло з його володіння в результаті протиправних дій інших осіб. Під сертифікованими спеціальними контрольно-вимірвальними технічними засобами і приладами в законодавстві Казахстану слід розуміти технічні засоби і прилади спостереження і фіксації правопорушень, які пройшли метрологічну перевірку, фото-, відеоапаратуру, здатні фіксувати факт і час вчинення правопорушення, вид, марку, державний реєстраційний номерний знак, а також швидкість і напрямок руху транспортного засобу.

Під час несення служби патрульні поліцейські Казахстану для фіксації дій порушників правил дорожнього руху та інших осіб використовують радары та мобільні відеореєстратори, порядок застосування яких регулюється наказом Міністра внутрішніх справ Республіки Казахстан від 31.12.2014 № 971 Про затвердження Інструкції використання технічних засобів для фіксації фактів здійснення кримінальних і адміністративних правопорушень і дій співробітників органів внутрішніх справ Республіки Казахстан.

Нагрудні камери та радары зберігаються в підрозділах поліції у відповідальності особи і видаються співробітнику патрульної поліції перед початком виконання службових обов'язків під розпис в журналі обліку видачі і здачі. Відповідальна особа після установки знімних карт пам'яті камери або радара, опечатує печаткою зазначений роз'їм.

Вивантаження на сервер зберігання даних проводиться в автоматичному режимі під час зарядки акумулятора нагрудної камери чи радара. Термін зберігання записів: за злочинами - 5 років; у справах про адміністративні правопорушення за застосуванням превентивних заходів - 3 роки; по іншим випадкам, що не містять ознак злочинів і правопорушень - 2 місяці.

В салоні службового автотранспорту патрульних поліцейських на лобовий і задній частині для широкого охоплення дорожнього покриття і внутрішньої частини салону встановлюються три додаткові відеокамери, причому вони повинні мати додаткове кріплення, на склі, що дозволяє утримувати відеокамери знизу від тряски і вібрації при русі автомобіля, а також не мати можливості зняття і перестановки без порушення цілісності кріплення, з адаптацією під відповідний кут нахилу скла автомобіля.

Для радарів, що використовують патрульними поліцейськими під час служби пред'являються такі вимоги: 1) забезпечення фіксації порушень Правил дорожнього руху в автоматичному режимі, з подальшою автоматичною передачею виявлених порушень в Процесинговий центр; 2) фіксація всіх транспортних засобів (суцільний контроль); 3) реєстрація карти пам'яті на датчику для виключення можливості несанкціонованого встановлення сторонніх карт пам'яті; 4) функція захисту карти пам'яті від несанкціонованого видалення фото-, відеозаписів; 5) можливість трансляції та відеозйомки оглядового відео.

До фото та відеоматеріалів, що зафіксовані радаром патрульних вноситься наступна інформація: найменування радара, заводський номер радара, дата і час фіксації події, тип фіксованої події, напрямок руху транспортних засобів, координати місця установки радара, інформація про місце фіксації події, номер та термін дії свідоцтва про повірку [4].

Для фіксації порушень правил дорожнього руху патрульна поліція Казахстану разом із провідними ІТ-компаніями у великих містах розпочала реалізацію проекту «Сергек». Так у 2019 році в місті Алмати було встановлено 400 комплексів фото- і відео-фіксації порушень правил дорожнього руху. Комплекс «Сергек» спрямований на забезпечення безпеки на дорогах, в тому числі – на зниження кількості ДТП і смертності на дорогах. Всі комплекси оснащені спеціальними оглядовими камерами, які ведуть відеозапис подій, та забезпечує збереження даних не менше 30 діб в цілодобовому режимі. Цікавим є те, що «Сергек» працює не тільки на забезпечення дорожньої безпеки, але й на профілактику злочинності у громадських місцях.

Серед функціоналу комплексу можна виділити перевищення швидкісного режиму, проїзд на заборонний сигнал світлофора, порушення вимог дорожньої розмітки та рух по смузї громадського транспорту (де вона передбачена). Комплекс дозволяє проводити оперативні-профілактичні заходи і зупиняти автомобілі, що знаходяться в розшуку, осіб що ховаються від сплати штрафів. Крім того, «Сергек» може визначати автомобіль з підробленими та іноземними номерами. Система фіксує порушення правил дорожнього руху в автоматичному режимі і після цього дані передаються в процесинговий центр, де їх переглядає інспектор поліції, завіряє електронно-цифровим підписом і тільки потім відправляє постанову порушнику. Згідно зі статтями 50 і 51 Бюджетного кодексу Казахстану штрафи, пені, санкції, стягнення, що накладаються державними установами, надходять до бюджету, і тому, відповідно, штрафи за порушення правил дорожнього руху, зафіксовані в певному місті, йдуть до бюджету міста. Компанія-розробник системи «Сергек» проходить атестацію державної технічною службою Комітету національної безпеки Казахстану. Апаратно-програмний комплекс є сертифікованим приладом, має сертифікат типу засобів вимірювальної техніки і внесений до державного реєстру. На кожен окремо встановлений апаратно-програмний комплекс у компанії-розробника є сертифікати повірки, номери яких вказуються в приписах [5].

Висновок. Таким чином, крім існування практики використання відомчих технічних засобів фіксації порушень правил дорожнього руху патрульна поліція Казахстану активно співпрацює із приватним сектором, що дозволяє впроваджувати в її діяльність найсучасніші інформаційно-комунікаційні технології та засоби контролю. Важливим фактом використання означених приладів є те, що рішення по справі все одно приймається співробітником поліції на основі аналізу отриманих даних, крім того усі програмні та апаратні засоби проходять сувору перевірку та сертифікацію у Комітеті національної безпеки.

Список бібліографічних посилань

1. Об утверждении положений о ведомствах и территориальных органах Министерства внутренних дел Республики Казахстан: Приказ Министра внутренних дел Республики Казахстан от 01.10.2014 №662. URL:<https://adilet.zan.kz/rus/docs/V14C0009792#z510> (дата звернення 18.07.2021).
2. Об утверждении образцов жетонов сотрудников строевых подразделений патрульной полиции Департаментов полиции областей, городов республиканского значения, столицы, на транспорте и Управления полиции на метрополитене, а также специализированной службы охраны органов внутренних дел Республики Казахстан, а также Правила их выдачи: Приказ Министра внутренних дел Республики Казахстан от 31.10.2013 №630. URL:<https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1300008933#z2> (дата звернення 18.07.2021).
3. Принимаемые меры по сокращению количества ДТП (2020). Офіційний сайт МВС Республики Казахстан. URL:<https://tinyurl.com/уk5tqvvk> (дата звернення 18.07.2021).
4. Об утверждении Инструкции использования технических средств для фиксации фактов совершения уголовных и административных правонарушений сотрудниками органов внутренних дел Республики Казахстан» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 21.06.2019г.): Приказ Министра внутренних дел Республики Казахстан от 31.12.2014 №971. URL:https://online.zakon.kz/-document/?doc_id=31677103#pos=249;-54 (дата звернення 18.07.2021).
5. Які порушення не помічають камери «Сергек». URL:<https://tinyurl.com/уhj33fnz> (дата звернення 18.07.2021).

Одержано 18.10.2021

УДК 351.746

Олег Борисович ФАРИОН,

доктор військових наук, доцент,

доцент кафедри прикордонної безпеки

факультету підготовки керівних кадрів

Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ ЗА РАХУНОК УПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ВИМОГ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОПЕРАТИВНО- СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ

Національною безпекою України є захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів держави від реальних та потенційних загроз. Реалізація державної політики у сфері безпеки державного кордону та охорони суверенних прав в її виключній (морській) економічній зоні здійснюється органами Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ). Так, безпосереднє виконання завдань із забезпечення недоторканності державного кордону здійснюється органами охорони державного кордону ДПСУ та підпорядкованими їм підрозділами. З цією метою відповідно до вимог законодавства України органами управління усіх ланок ДПСУ у встановленому порядку виконується чітко визначена процедура з формування потреб, планування та підготовки до організації оперативно-службової діяльності (далі – ОСД) в наступному календарному році або на інший період. Підготовка до організації ОСД передбачає проведення органами управління прикордонного загону (регіонального управління) комплексу заходів з підготовки підпорядкованих підрозділів до виконання завдань за призначенням та дій у разі зміни

обстановки. Основним етапом підготовки до ОСД є визначення (корегування) порядку та способів виконання завдань на період із урахуванням прогнозованого фінансово-ресурсного забезпечення. Із урахуванням того, що прийняття бюджету України передбачено на період 2022-2024 роки, виникає потреба й у внесенні коректив у процес підготовки до ОСД органів ДПСУ на цей же період. Отже, актуальним є питання відпрацювання пропозицій за напрямками діяльності до проекту керівного документу Адміністрації ДПСУ щодо реалізації державної політики у сфері безпеки державного кордону України, охорони суверенних прав України в її прилеглий та виключній (морській) економічних зонах у 2022-2024 роках.

Існує низка аспектів щодо ОСД органів ДПСУ, наприклад, одним із них передбачено застосування технічних засобів охорони державного кордону та безпілотних авіаційних комплексів на постійній основі із урахуванням аналізу ризиків та загроз, уразливості ділянок відповідальності, часових показників та найбільш активних спроб протиправної діяльності через державний кордон України. Однак в сучасних умовах, коли обстановка на державному кордоні динамічно змінюється через гібридний вплив загроз національній безпеці, чітко спрогнозувати стан прикордонної безпеки України та визначити конкретні завдання прикордонним підрозділам на перспективу неможливо, тому тут важливе значення має своєчасне уточнення переліку та змісту заходів ОСД.

Таким чином, практичною новизною в організації ОСД органів ДПСУ є впровадження сучасних вимог, спрямованих на удосконалення системи забезпечення національної безпеки України у сфері безпеки державного кордону.

Одержано 06.10.2021

УДК 623.64

Максим Олександрович ФІЛІПОВ,

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри загальновійськових дисциплін

факультету безпеки державного кордону

Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Збройний конфлікт на території України, який триває вже понад шість років, створює нові реалії функціонування держави та існування суспільства. Не маючи змоги забезпечити безпеку громадян України на непідконтрольній території, необхідно шукати все нові шляхи розв'язання проблем, що накопичуються. З цією метою було прийнято Закон України «Про захист прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» відповідно до Конституції України, міжнародних договорів України, а також принципів і норм міжнародного права. Стаття 1 цього закону визначає поняття «внутрішньо переміщені особи» – це громадяни України, особи без громадянства або іноземці, які легально проживають на території України, які були змушені залишити свої будинки або місця звичайного проживання, зокрема, в результаті для того, щоб уникнути наслідків збройного конфлікту, окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини, стихійних або антропогенних лих, і які не перетинали межі кордону України [1].

Вирізняються дві категорії переміщених осіб:

особи, які були вимушені залишити країни походження або місце постійного мешкання, перетнули державний кордон, і опинилися у становищі, подібному до становища біженців, але залишилися під захистом свого уряду;

особи, котрі, хоча й залишилися в кордонах своїх країн, але були вимушені покинути місце свого постійного мешкання, або припинити звичайну економічну діяльність через те, що їхнє життя, безпека або свобода опинилися під загрозою внаслідок насильства, збройного конфлікту або внутрішнього безладдя [2].

Отже, особи, переміщені всередині країни, – це люди чи групи людей, які були вимушені покинути свої домівки, щоб урятуватись від збройних конфліктів, проявів насилля або масових порушень прав людини.

Також до них варто віднести осіб, які потерпіли від стихійного лиха чи техногенних катастроф. Аналізуючи правовий статус зазначених осіб, варто проаналізувати додаткові права й гарантії, які були надані їм унаслідок нещодавньої еволюції нормативно-правової бази.

Слід пригадати статтю 21 Конституції України, яка гарантує рівність усіх людей у своїй гідності та правах, права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними [3].

Відмінність внутрішньо переміщених осіб від біженців та осіб, що отримують додатковий та тимчасовий захист, полягає в тому, що останні перебувають поза межами країни своєї громадянської належності чи попереднього постійного місця проживання. Натомість внутрішньо переміщені особи є громадянами України, іноземцями чи апатридами (особами без громадянства), попереднє постійне місце проживання яких було в Україні.

Ще одним болючим питанням в правовому статусі внутрішньо переміщених осіб є впровадження ефективного методу контролю за місцем проживання/перебування таких осіб, які мають офіційний статус та отримують адресну грошову допомогу. Водночас порядок проведення, контролю фінансування та статус суб'єктів їх проведення мають бути чітко регламентованими. Крім того, у залежність від матеріальних умов проживання особи можуть бути поставлені виключно ті виплати, які на законодавчому рівні від них залежать, а також спеціальні допомоги, які передбачені виключно для внутрішньо переміщених осіб. Тож, ті виплати які не залежать від матеріального благополуччя отримувача, можуть ставитись у залежність лише від факту проживання внутрішньо переміщеними особами на підконтрольній Україні території. В цьому питанні проявляється і діяльність органів та підрозділів Державної прикордонної служби України за переміщенням осіб (напрямом, тривалістю) через лінію розмежування. Окремі державні органи України роблять відповідні висновки з такої інформації.

Висновок. Отже, біженці і внутрішньо переміщені особи належать до однієї категорії осіб – вимушених мігрантів, різновидами якої є також особи, які отримали додатковий і тимчасовий захист. Захист, що отримують ці особи, охоплюється категорією «притулок», основою якої є суворя заборона повернення в ситуацію небезпеки. Обсяг правового статусу зазначених осіб та заходи їх захисту є різними, як і причини, що змушують їх покинути місце проживання. Це і є підставою для встановлення спеціальних правових режимів їх притулку.

Список бібліографічних посилань

1. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>.
2. Гудвін-Гілл Г. С. Статус біженця в міжнародному праві. М., 1997. 648 с., с. 314-315.
4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

Одержано 14.10.2021

УДК 351.751

Анастасія Валентинівна ХОЛДОЄНКО,

аспірантка кафедри правоохоронної діяльності та поліціїстику факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ

ВІЙСЬКОВО-ЦИВІЛЬНІ АДМІНІСТРАЦІЇ – ЕЛЕМЕНТИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ З ОСОБЛИВИМ ПРИЗНАЧЕННЯМ

Забезпечення державних та суспільних інтересів є провідною функцією публічного управління. Сучасні соціальні, політичні та економічні процеси в Донецькій та Луганській областях вимагають підвищеної участі органів публічного управління у вирішенні суспільних питань.

Публічне управління – це управління суспільством, тобто вироблення та здійснення дій щодо цілеспрямованого свідомого впливу на суспільну систему загалом та на її окремі ланки. Публічне управління як системне суспільне явище представляє собою багатогранну діяльність органів трьох гілок влади та органів місцевого самоврядування (в межах повноважень, делегованих їм за принципом демократичної децентралізації) по здійсненню внутрішніх і зовнішніх функцій держави, спрямовану на формування політики, вироблення, ухвалення та реалізацію форм і механізмів впливу на всі сфери та процеси життєдіяльності суспільства з метою досягнення та підтримання соціоекономічної рівноваги на підставі взаємоузгодження загальнодержавних, регіональних, групових і індивідуальних інтересів [1, с. 13-14].

З лютого 2015 року Верховна Рада України, шляхом прийняття Закону України «Про військово-цивільні адміністрації», запровадила на території Донецької та Луганської областей особливу систему публічного управління.

Військово-цивільні адміністрації - це тимчасові державні органи у селах, селищах, містах, районах та областях, що діють у складі Антитерористичного центру при Службі безпеки України (у разі їх утворення для виконання повноважень відповідних органів у районі проведення антитерористичної операції) або у складі Об'єднаного оперативного штабу Збройних Сил України (у разі їх утворення для виконання повноважень відповідних органів у районі здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях) [2].

Військово-цивільні адміністрації є юридичними особами публічного права і наділяються цим та іншими законами повноваженнями, у межах яких діють самостійно і несуть відповідальність за свою діяльність відповідно до закону [2].

Військово-цивільні адміністрації є державним органом, який має певну відносну самостійність у складі всіх державних органів.

Особливість правосуб'єктності військово-цивільних адміністрацій полягає в тому, що це специфічний орган державної влади із перехресним підпорядкуванням:

– Антитерористичному центру при СБУз огляду на законодавче закріплення та специфіку виконуваної функції в межах АТО, або Об'єднаному оперативному штабу ЗСУ в межах здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях;

– Кабінету Міністрів України – по вертикалі виконуваних функцій державної адміністрації відповідного району чи області;

– Президенту України – у зв'язку зі створення ним військово-цивільних адміністрацій та призначення їх голів;

– Верховній Раді України – з питань реалізації військово-цивільних відносин [2].

Військово-цивільні адміністрації, маючи вагому особливість, яка полягає в адміністративно-правовому статусі, утворюються в селах, селищах, містах, районах та областях і їх утворення залежить від адміністративно-територіального устрою держави.

Окрім цього, всі військово-цивільні адміністрації, крім обласної, знаходяться на лінії зіткнення, що також підтверджує особливий статус, пов'язаний з територіальним розташуванням і повернення повноважень від вже утворених військово-цивільних адміністрацій населених пунктів до органів місцевого самоврядування, у той час коли близько їх території фактично йдуть бойові дії та де необхідне оперативне вирішення питань життєдіяльності населення є неприпустимим.

Військово-цивільні адміністрації мають спеціальне призначення, яке полягає у забезпеченні дії Конституції України та законів України, забезпеченні безпеки і нормалізації життєдіяльності населення, правопорядку, участі у протидії актам збройної агресії, диверсійним проявам і терористичним актам, недопущенні гуманітарної катастрофи в районі відсічі збройної агресії Російської Федерації, зокрема проведенні антитерористичної операції. З вказаного можна зробити висновок, що військово-цивільні адміністрації виступають одним із провідних суб'єктів боротьби з тероризмом[2].

Військово-цивільні адміністрації мають тимчасовий характер, який є основною причиною їх виникнення, функціонування та правового статусу, що передбачає передачу відповідних повноважень до різних структур і органів державної влади або місцевого самоврядування після завершення виконання завдань АТО.

У теорії держави і права державні органи за часом функціонування повноважень поділяються на: постійні – створюються без обмеження строку дії; тимчасові – створюються для досягнення короткострокових цілей. Тобто, тимчасові органи створюються для виконання чітко визначеної функції і після виконання цієї функції, припиняють своє існування [3, с. 165].

В ЗУ «Про військово-цивільні адміністрації» вказується, що повноваження військово-цивільних адміністрацій району, області починаються в день набрання чинності акта Президента України про їх утворення і припиняються в день відкриття першої сесії новообраної ради. У разі створення обласних, районних військово-цивільних адміністрацій для здійснення керівництва у сфері забезпечення громадського порядку та безпеки – до завершення антитерористичної операції [2].

Висновок. Військово-цивільні адміністрації можна вважати однією зі складових елементів публічного управління, яка має особливий характер, пов'язаний із характерним функціональним навантаженням, який охоплює функції державної влади, військової адміністрації та місцевого самоврядування.

Список бібліографічних посилань

1. Вороніна Ю. Є. Теорія та практика публічного управління та адміністрування: навчальний посібник. Мелітополь: ТОВ «Колор Принт», 2020. – 204 с.
2. Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 03.02.2015 № 141-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19#Text>.
3. Скакун О.Ф. Теорія права і держави : Підручник. – 4-те видання. – К.: Алерта, 2017. – 528 с.

Одержано 18.10.2021

УДК 342.97

Оксана Олександрівна ШЕВЧЕНКО,

ад'юнкту відділу організації освітньо-наукової підготовки

Харківського національного університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОЦЕДУРИ ОСКАРЖЕННЯ РІШЕННЯ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ДИСЦИПЛІНАРНОГО СТЯГНЕННЯ В ОРГАНАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

На сьогоднішній день перед державою Україна постає основне завдання щодо реалізації гарантії додержання прав і свобод людини та громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб, інтересів держави, зростання добробуту та якості життя, створення привабливого інвестиційного клімату, своєчасного, ефективного і справедливого вирішення правових спорів на засадах верховенства права [1]. Все вищезазначене вказує на необхідність дослідження інструменту захисту прав поліцейських у випадку порушення процедури притягнення останніх до дисциплінарної відповідальності та поновлення прав поліцейських.

Безпосереднє звернення до ст. 24 Закону України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» дає можливість стверджувати, що поліцейський має право оскаржити застосоване до нього дисциплінарне стягнення шляхом подання рапорту до прямого керівника особи, яка застосувала дисциплінарне стягнення, а також шляхом звернення до суду в установленому порядку [2]. В даному контексті нормами діючого законодавства закладено відповідні гарантії законності при здійсненні дисциплінарного провадження в органах Національної поліції, тобто позасудовий (адміністративний) порядок оскарження застосування дисциплінарного стягнення поліцейського та судовий.

Так, Д.П. Полівчук звертає увагу, що основне призначення оскарження рішення про застосування заходів дисциплінарного впливу є перевірка законності та обґрунтованості прийняття рішення про застосування заходів дисциплінарного впливу. Крім того, Д.П. Полівчук робить відповідний акцент на рішеннях про накладення дисциплінарного стягнення, які можуть бути оскаржені: а) суворість рішення (наприклад, стягнення не відповідає характеру проступку); б) необґрунтованість рішення (наприклад, не вивчені всі обставини справи); в) незаконність рішення (наприклад, застосовано стягнення, що не передбачено законом або рішення прийнято не уповноваженим на те суб'єктом) [3, с. 11].

Як слушно зазначає В. П. Тимошук, однією з форм правового захисту особи у відносинах з органами публічної адміністрації, в нашому аспекті Національною поліцією, є інститут адміністративного оскарження, тобто оскарження рішень, дій чи бездіяльності до органу або посадової особи вищого рівня [4, с. 205]. Доречно вказати, що відповідна норма якраз і закріплена в ст. 24 Закону України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України».

Розглядаючи питання щодо позасудового (адміністративного) оскарження рішення, слід звернути увагу на гарантоване Конституцією України право на звернення до суду, а також на рішення Конституційного Суду щодо офіційного тлумачення ч. 2 ст. 55 Конституції України про те, що скарги на рішення, дії чи бездіяльність будь-якого органу державної влади, органу місцевого самоврядування, посадових і службових осіб «підлягають безпосередньому розгляду в судах незалежно від того, що прийнятим раніше законом міг бути встановлений інший порядок їх розгляду (оскарження до органу, посадової особи вищого рівня по відношенню до того органу і посадової особи, що прийняли рішення, вчинили дії або допустили бездіяльність). Подання скарги до органу, посадової особи вищого рівня не перешкоджає оскарженню цих рішень, дій чи бездіяльності до суду» [5].

В той же час, варто вести мову не про применшення значення судового захисту прав особи, а про оновлення інституту позасудового (адміністративного) оскарження, враховуючи його переваги, як економічність, оперативність та меншу формалізованість [4, с. 206].

Крім того, ефективне адміністративне оскарження суттєво зменшує навантаження і на судову владу. Необхідно зважати на економічний аспект нашого життя, адже ефективність судового захисту значною мірою залежить від його своєчасності. Переважно в порядку адміністративного оскарження є можливість переглянути рішення на предмет його доцільності. Крім того, необхідно пам'ятати, що суд, навіть визнавши оскаржуване рішення незаконним, не може прийняти позитивне рішення замість адміністративного органу, і особа ще чекатиме, поки орган виконає судове рішення і прийме відповідний адміністративний акт. У цьому сенсі адміністративне оскарження є додатковою гарантією захисту прав та законних інтересів особи [6, с. 165].

Варто констатувати, що на сьогоднішній день є доцільним поєднувати механізми позасудового (адміністративного) і судового захисту прав поліцейських, як відповідної гарантії законності при здійсненні дисциплінарного провадження в Національній поліції.

Список бібліографічних посилань

1. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки : Указ Президента України від 11.06.2021 № 231/2021 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/231/2021>.
2. Про Дисциплінарний статут Національної поліції України : Закон України від 15.03.2018 № 2337-VIII URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/2337-19>.
3. Полівчук Д. П. Дисциплінарне провадження в органах внутрішніх справ : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.07. Дніпропетровськ, 2011. 21 с.
4. Державне управління : проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ. : Факт, 2003. 384 с.
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянки Дзюби Галини Павлівни щодо офіційного тлумачення частини другої статті 55 Конституції України та статті 248-2 Цивільного процесуального кодексу України (справа громадянки Дзюби Г.П. щодо права на оскарження в суді неправомірних дій посадової особи) від 25 листопада 1997 року. *Офіційний вісник України*. 2003. № 28. Стор. 100. Ст. 1377.
6. Тимошук В. П. Адміністративні акти : процедура прийняття та припинення дії : моногр. Київ. : Конус-Ю, 2010. 296 с.

Одержано 19.10.2021

УДК 159.9:351.749

Тихін Віталійович ШЕВЧЕНКО,

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки

факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ;

Альона Олегівна СІРОШТАН,

курсантка 3 курсу факультету № 3

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ

Під час несення служби поліцейські постійно стикаються з ситуаціями, які можна охарактеризувати як екстремальні. У Харківському національному університеті внутрішніх постійно проводилися комплексні та всебічні дослідження з питань діяльності поліцейських у екстремальних ситуаціях. Актуальність даного напрямку досліджень підтверджують результати опитування, які безпосередньо показали, що працівники слідчих органів у 50% службових ситуаціях знаходяться в екстремальних умовах, працівники

поліції, які забезпечують публічну безпеку - 52%, працівники кримінальної поліції - 60% і працівники поліції особливого призначення - 64%. У свою чергу більше 66% правоохоронців зазначили, що їм бракувало знань та вмінь в екстремальних ситуаціях, а більше 47% зазначали, що хоча б раз знаходилися у смертельній ситуації під час несення служби. Опитування свідчать про те, що майже усі поліцейські, незалежно від органу чи підрозділу, в якому вони проходять службу, значну кількість робочого часу перебувають у екстремальних ситуаціях.

Таким чином, підготовка поліцейських до дій в екстремальних ситуаціях повинна розглядатися Національною поліцією України та Міністерством внутрішніх справ України як одним із найважливіших напрямків своєї діяльності.

Важливу роль у готовності поліцейських до дій в екстремальних ситуаціях відіграє безпосереднього психологічна готовність та психологічна підготовка. Вивчаючи питання психологічної готовності поліцейських до дій в екстремальних умовах, у тому числі аналізуючи попередні дослідження вчених у цьому напрямку, ми звернули увагу на той факт, що значна кількість вчених лише обмежується декларуванням принципів та напрямків підготовки, таких як необхідність психологічної готовності або підготовки (П. Фрес, Л. А. Китаєв-Смик), чи, навпаки, розглядає готовність до дій у екстремальних ситуаціях як результат набутого досвіду (В. І. Малічевський). На нашу думку порядок, методи, способи та тактики підготовки поліцейських до дій в екстремальних умовах вивчені та освітлені недостатньо.

З метою покращення підготовки та забезпечення готовності правоохоронців до дій в екстремальних умовах необхідно:

1. Надавати не тільки теоретичний аналіз станів, таких як стрес, втома, страх, шок, паніка, тощо, а ще й демонструвати їх практичні прояви метою яких є ідентифікація таких станів.

2. Відходити від «цивільних» способів боротьби із негативним впливом екстремальних ситуацій. В умовах швидкоплинної, загрозливої та небезпечної екстремальної ситуації вони не дієві та не ефективні.

3. Розробити та впровадити, адаптовані для поліції та поліцейських, способи та методи боротьби з негативними проявами екстремальних ситуацій.

Розробка та впровадження методів, способів та тактики підготовки особового складу Національної поліції України до системи професійного навчання суттєво знизить негативний вплив екстремальних ситуацій на правоохоронців та позитивно впливатиме на забезпечення особистої безпеки поліцейських, забезпечення виконання покладених на Національну поліцію обов'язків, а також на забезпечення прав і свобод, життя і здоров'я громадян, у тому числі стан безпеки у державі в цілому.

Список бібліографічних посилань

1. Сіроштан А.О., Власенко І.В. Готовність поліцейських до дій в екстремальних ситуаціях / Матеріали XII-ї наукової інтернет-конференції студентів, аспірантів і молодих вчених Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого «Безпека людини і реалізація права на працю в сучасних умовах життєдіяльності», 22 – 23 квітня 2021 р. – Х.: Нац. юрид. ун-т, 2021. – 516 с.

2. Китаєв-Смик Л. А. Психологія стреса. М.: Наука, 1983. с. 374-379

3. Малічевський В. І. Психологічні методи вогневої підготовки в підрозділах органів внутрішніх справ МВС України: дис. канд. психол. наук: 19.00.06 / Національна академія внутрішніх справ України. К., 2003. 263 с

4. Шевченко Т. В. Екстремальні умови під час виконання повноважень поліцейськими та їх вплив на гарантування особистої безпеки поліцейського. *Право і суспільство*. 2017. С. 135-139.

5. Кушченко В.О. Водолазський Я.О. Психологічна адаптація працівників Національної поліції до дій в екстремальних ситуаціях на прикладі масових заворушень. *Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України* : зб. наук. пр. [конф. (м. Харків, 28 трав. 2021 р.)] / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Каф. тактич. та спец.-фіз. підгот. ф-ту № 2. – Харків : ХНУВС, 2021. – С. 153-156.

УДК 343.346.2

Максим Олександрович ШЕВЯКОВ,

викладач кафедри загальноправових дисциплін

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Світлана Євгеніївна ЗОРІНА,

студентка 1 курсу юридичного факультету

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОГО СКЛАДУ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

Як і кожна сфера суспільних відносин, сфера безпеки дорожнього руху має свої особливості, за наявності яких має місце бути правопорушення. Зазвичай до таких ознак належить юридичний склад. Юридичний склад будь-якого правопорушення являє собою сукупність суб'єктивних та об'єктивних ознак, які характеризують конкретне протиправне діяння як правопорушення.

Однак, перед тим, як з'ясувати ключові елементи юридичного складу правопорушень у сфері безпеки дорожнього руху все ж таки необхідно з'ясувати що таке безпека дорожнього руху.

Безпека дорожнього руху – це комплекс спеціальних заходів, які врегульовані чинним законодавством, які забезпечують виконання правил дорожнього руху всіма учасниками дорожнього руху, а в разі невиконання вищевказаних правил регламентують притягнення правопорушника до відповідальності.

Об'єктом правопорушень у сфері безпеки дорожнього руху виступають суспільні відносини у сфері дорожнього руху, а також встановлені законодавством правила, які пов'язані з безпекою дорожнього руху [2, с.55].

Об'єктивною стороною даного виду правопорушень слугують діяння, які становлять загрозу для безпеки дорожнього руху, а також встановленого порядку використання транспортних засобів або життя чи здоров'я громадян.

Суб'єктом правопорушень пов'язаних з безпекою дорожнього руху є фізична особа, яка досягла віку, з якого може наставати адміністративна відповідальність, а саме, з 16 років. Однак, існують окремі статті у Кодексі України про адміністративні правопорушення, які передбачають, що суб'єктом конкретного виду правопорушення є виключно водій транспортного засобу [1].

Суб'єктивна сторона вищевказаного виду правопорушень представлена внутрішнім ставленням особи до вчиненого діяння (дії або бездіяльності) та до його наслідків. Так, правопорушення може бути вчинене умисно, або з необережності [2, с. 57].

Слід звернути увагу, що лише за наявності всіх вищезгаданих 4-х ознак юридичного складу можна говорити про наявність правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху. Досить часто виникають випадки, коли на перший погляд всі ознаки наявні, проте, у подальшому з'ясується, що одна з ознак відсутня, тому таке діяння не може підпадати під адміністративні правопорушення пов'язані з безпекою дорожнього руху.

Отже, підсумовуючи все вищезгадане, можна зробити висновок, що юридичний склад відіграє дуже важливу роль при притягненні осіб до відповідальності за

правопорушення пов'язані з безпекою дорожнього руху. Лише при наявності складу даного виду правопорушення можливо говорити про притягнення особи до адміністративної відповідальності.

Список бібліографічних посилань

1. Ніколаєв О. А. Суб'єкти адміністративної відповідальності за вчинення проступків у сфері безпеки дорожнього руху. *Часопис Академії адвокатури України* : електрон. наук. фах. вид. К. : Акад. адвокатури України, -2012. - № 2. URL: <http://e-pub.aau.edu.ua/index.php/chasopys/article/view/328/349> (дата звернення: 10.10.2021р.)
2. Остапенко О. І. Кваліфікація адміністративних правопорушень: навчально-практичний посібник. Львів : Вид. ЛІВС при Української академії внутрішніх справ, 2000. -173 с.

Одержано 14.10.2021

УДК 351.741

Максим Олександрович ШЕВЯКОВ,

*старший викладач кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності*

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Гліб Євгенович ІВАНЕНКО,

*курсант 2 курсу факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції*

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ ЯК СУБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ЮРИСДИКЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Разом з тим необхідно визнати, що до теперішнього часу не відбулися ні «легалізація» (офіційне визнання), ні «суверенізація» (придбання самостійного статусу) галузі адміністративно-процесуального права, інакше кажучи, воно продовжує перебувати в положенні дитини, чиє народження не зареєстрували, не забезпечили документами, що засвідчують його особу і закріплюють юридично значущі для нього факти [1].

Крім означеного питання, в теорії права залишаються і інші питання, відповіді на які ще не знайдені. В.Д. Сорокін обґрунтовано відзначав, що формування наукових уявлень про сутність процесу як фундаментальної правової категорії відбувалося на базі реально існуючого цивільного і кримінального процесів. Не випадково на перший план висувалося головна відмітна властивість цих видів процесу – їх юрисдикційна природа: вирішення спору про право (цивільний процес) і застосування примусу (кримінальний процес).

Останнім часом став помітно зростати інтерес вітчизняних правознавців до інших видів процесу: законодавчого, конституційного, особливо адміністративного.

Для протидії фактам вчинення адміністративних правопорушень держава використовує весь наявний у нього арсенал економічних, організаційних і правових засобів впливу. Значне місце серед юридичних засобів впливу займають заходи адміністративної відповідальності. Їх застосування не тільки надає превентивний вплив на осіб, які роблять адміністративні правопорушення, а й сприяє попередженню злочинів [2].

Основним нормативним актом, в якому закріплені загальні принципи адміністративної відповідальності, ключові поняття, процесуальні правила розгляду справ про адміністративні правопорушення, їх підвідомчість, порядок виконання постанову справах про адміністративні правопорушення, є закон про адміністративні правопорушення [4].

Даний закон є рамковим, так як його основним принципам і положенням повинні відповідати всі інші федеральні, земельні і муніципальні нормативні правові акти. Так,

даний закон передбачає адміністративну відповідальність за порушення деяких норм в області охорони порядку, в сфері державних приписів та деяких інших.

Сутність дисциплінарного провадження, здійснюваного в Національній поліції, полягає в тісному, нерозривному зв'язку з дисциплінарною відповідальністю, оскільки без дисциплінарного провадження неможлива реалізація дисциплінарної відповідальності, яка має яскраво виражену превентивну спрямованість [1]. Мета дисциплінарного провадження похідна від мети дисциплінарної відповідальності, полягає у формуванні позитивної поведінки осіб, що проходять службу в Національній поліції. Із цього випливає, що здійснення дисциплінарного провадження безпосередньо впливає на стан дисципліни і законності в Національній поліції.

Чим якісніше здійснення дисциплінарного провадження, тим вище рівень дисципліни і законності серед особового складу Національній поліції. Попередження та припинення дисциплінарних проступків не може бути результативним, якщо не розроблений у необхідній мірі інститут дисциплінарного провадження [3]. Цілком очевидно, що позитивна результативність дисциплінарного провадження, тобто ступінь досягнення його мети, більшою мірою залежить від удосконалення його правового регулювання. Разом із тим у даний час, не дивлячись на те, що дисциплінарне провадження є за своєю природою юрисдикційним, можна констатувати неповноту його правового регулювання, що створює певні труднощі в правозастосовній діяльності, призводить до порушення прав осіб, що притягаються до дисциплінарної відповідальності [4].

Загальнотеоретичний аналіз підходів до розуміння поняття «адміністративно-юрисдикційна діяльність Національної поліції України», виокремлення його сутності, встановлення ознак адміністративно-юрисдикційної діяльності як базових елементів, що формують його сутність, окреслення основних напрямів адміністративно-юрисдикційної діяльності Національної поліції України дали підстави сформулювати висновки про те, що адміністративно-юрисдикційною діяльністю Національної поліції України є визначена чинним законодавством процедура розгляду адміністративних правопорушень уповноваженими на це поліцейськими без звернення до суду, що характеризується унормованістю, наявністю декількох суб'єктів, обов'язковістю прийняття рішення та притягнення до відповідальності до звернення до суду та іншими ознаками.

Список бібліографічних посилань

1. Про Національну поліцію: закон України. – Київ : Паливода А. В., 2015. – 104 с.
2. Кузьменко О.В. Курс адміністративного процесу. К.: Юрінком Інтер, 2013. 208 с.
3. Апаров А.М. Поняття і особливості адміністративної юрисдикції. *Верховенство права*. Міжнародний науковий журнал. 2016. № 2. URL: <http://sd-vp.info/2016/ponyattuyai-osoblivosti-administrativnoyi-yurisdiksiyi/>.
4. Мартинюк О.Г. Дисциплінарні провадження в органах прокуратури: теоретичні аспекти. *Науковий Вісник Херсонського державного університету*. 2017. № 2. Т. 2. С. 41–43.

Одержано 14.10.2021

УДК 342.951

Максим Олександрович ШЕВЯКОВ,

викладач кафедри загальноправових дисциплін

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Юліана Ігорівна ЛУК'ЯНЧЕНКО,

студентка 1 курсу юридичного факультету

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ФОРМИ ТА МЕТОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ

Безпека дорожнього руху є досить важливою сферою діяльності патрульної поліції. Поліцейські щоденно стикаються з десятками адміністративних правопорушень пов'язаних з безпекою дорожнього руху.

У своїй діяльності поліція керується Конституцією України, міжнародними договорами України, Законом України «Про національну поліцію» та іншими законами України, актами Кабінету Міністрів України, а також виданими відповідно до них актами Міністерства внутрішніх справ України, іншими нормативно-правовими актами. Основним документом, який регулює безпеку дорожнього руху є Правила дорожнього руху, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 10.10.2001р. №1306 [1].

Цей документ містить в собі права та обов'язки всіх учасників дорожнього руху. Ці Правила відповідно до Закону України «Про дорожній рух» встановлюють єдиний порядок дорожнього руху на всій території України.

Особи, які порушують ці Правила, несуть відповідальність згідно із законодавством. Патрульна поліція має право прийняти рішення про зупинення транспортного засобу та подальших оформленнях документів відповідно до порушень правил дорожнього руху з метою притягнення до відповідальності правопорушника.

У сфері забезпечення безпеки дорожнього руху поліція регулює дорожній рух, здійснює контроль за дотриманням Правил дорожнього руху його учасниками та за правомірністю експлуатації транспортних засобів на вулично-дорожній мережі; здійснює супроводження транспортних засобів у випадках, визначених законом; видає відповідно до закону дозволи на рух окремих категорій транспортних засобів; у випадках, визначених законом, видає та погоджує дозвільні документи у сфері безпеки дорожнього руху, тимчасово затримує і доставляє транспортний засіб, у тому числі з використанням спеціальних транспортних засобів (коли розміщення затриманого транспортного засобу суттєво перешкоджає дорожньому руху), на спеціальні майданчики чи стоянки для тимчасового зберігання, відповідно до закону тимчасово вилучає посвідчення водія.

Основні напрями діяльності підрозділів поліції у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху :

1. Участь у формуванні державної політики

-узагальнення практики застосування законодавства у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху;

– розробка пропозицій щодо закріплення у відповідних нормативно-правових актах та технічній документації;

2. Охоронна діяльність

– регулювання дорожнього руху;

– здійснення супроводження транспортних засобів;

3. Превентивна діяльність

– виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню правопорушень у сфері безпеки дорожнього руху;

4. Контрольна діяльність

- контроль за дотриманням Правил дорожнього руху;
- видання дозволів на рух окремих категорій транспортних засобів;
- видання та погодження дозвільних документів у сфері безпеки дорожнього руху.

Контроль за дотриманням правил дорожнього руху та забезпеченням безпеки дорожнього руху здійснюється у двох формах: безпосередній контроль під час патрулювання поліцією, а також притягнення до відповідальності осіб, які вчинили порушення Правил дорожнього руху.

Проте, існують особливості розгляду адміністративних проваджень пов'язаних з безпекою дорожнього руху. Однією з таких особливостей є можливість розглядати провадження (окремі статті в КУпАП) за місцем обліку транспортних засобів або за місцем проживання правопорушників, у разі якщо ці правопорушення вчинено саме водієм, однак роз'яснення понять «місце проживання» та «місце обліку» законодавцем не надається. Також, виникає питання, чому лише за умови, якщо правопорушення вчинив саме водій, чому не враховуються інші учасники дорожнього руху. 22 глава Кодексу України про адміністративні правопорушення [3].

Окрім попередньої особливості також має місце процедура спрощеного провадження, яка також має свої особливості, які на жаль, не завжди врегульовані законодавством. Я вважаю, на сьогоднішній день вищевказані проблемні питання пов'язані з застарілістю законодавства і тому не відповідає сьогоденним реаліям.

Отже, можна зробити висновок лише за умовою оновлення законодавства поліція зможе працювати на повну, однак зараз вони не мають належного законодавчого закріплення і це значно погіршує роботу поліції.

Список бібліографічних посилань

1. Чернявський С.С., Левченко К.Б. Довідник поліцейського –Х.: Фоліо, 2018.- 352 с.
2. Правила дорожнього руху : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 р. № 1306. *Офіційний вісник України*. 2001. № 41. Ст. 1852. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF#Text> (дата звернення 16.10.2021)
3. Бандурка О.М. Адміністративна діяльність поліції : навчальний посібник. Х., 2017.

Одержано 18.10.2021

УДК 342.951

Максим Олександрович ШЕВЯКОВ,

*старший викладач кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності*

*факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;*

Ангеліна Олександрівна М'ЯЛО,

*курсантка 2 курсу факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції*

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ЩОДО КАРАНТИНУ ЛЮДЕЙ

В умовах поширення в Україні гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, держава вимушена була вживати різного роду заходів, спрямованих на нейтралізацію цієї хвороби, усунення причин і умов її поширення. На різні органи державної влади покладено обов'язок протидіяти поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) та здійснювати захист усіх систем життєдіяльності країни від негативних наслідків пандемії та нових біологічних загроз.

Метою є виявлення проблемних питань кваліфікації порушення правил щодо карантину людей, недоліків конструювання ст. 44-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення, визначення шляхів їх усунення (далі КУпАП).

Наукова новизна полягає в тому, що в ній визначено об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт, суб'єктивну сторону адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 44-3 КУпАП, що є необхідною умовою ефективного застосування цієї норми як заходу адміністративного примусу.

Проблемним питанням порушення правил щодо карантину людей присвятили свої праці А.А. Вознюк, В.В. Крикун, С.С. Ковальова, Є.В. Курінний, О.С. Кузембаєв, М.А. Самбор, С.С. Чернявський та ін. Однак у зазначених публікаціях не досить уваги звернено на актуальні проблеми застосування поліцією статті 44-3 КУпАП «Порушення правил щодо карантину людей», що зумовлює потребу в подальших наукових розробках цієї тематики.

З метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, Кодекс України про адміністративні правопорушення доповнено ст. 44-3 «Порушення правил щодо карантину людей». Також постановою Кабінету Міністрів України від 22 лип. 2020 р. № 641 Про встановлення карантину та запровадження посилених протиепідемічних заходів на території із значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2. Законом України «Про захист населення від інфекційних хвороб». В цих нормативно-правових актах йдеться про порушення, профілактичні заходи та захист щодо пандемії [1].

Коронавіруси становлять велике сімейство вірусів з доведеними хвороботворними властивостями по відношенню до людини або тварин. Відомо, що ряд коронавірусів здатний викликати у людини респіраторні інфекції в діапазоні від звичайної застуди до більш серйозних станів, таких як близькосхідний респіраторний синдром (ББРС) і важкий гострий респіраторний синдром (ВГРС). Останній з недавно відкритих коронавірусів викликає захворювання COVID-19.

COVID-19 – інфекційне захворювання, викликане останнім з недавно відкритих коронавірусів. До спалаху інфекції в Ухані, Китай, в грудні 2019 року про новий вірус і захворювання нічого не було відомо [2].

Статтею 19 Конституції України передбачено, що органи влади, місцевого самоврядування та їх посадові особи повинні діяти в межах, порядку і способів визначених законами України.

Згідно з вимогами пункту 22 частини 1 статті 92 Конституції України діяння, яке є адміністративним правопорушенням, визначено законом.

Статтею 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі - КУпАП) визначено, що Адміністративне правопорушення (проступок) - протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність.

Це означає, що особу можна притягти до відповідальності за дію чи бездіяльність лише в тому випадку, якщо відповідальність за такі дії передбачена відповідним законом, а не відповідною статтею КУпАП, не якимись правилами, нормами, порядками, інструкціями, рішеннями органів місцевого самоврядування [3].

Так, ще на думку заступника Голови Національної поліції України О.Ю. Фацевича, правоохоронці націлені на профілактичну роботу при проведенні епідеміологічних заходів та забезпеченні правопорядку. «Ми сподіваємося на розуміння громадян щодо необхідності дотримання обмежувальних умов карантину. Якщо особа вперше порушує протиепідеміологічні заходи і одразу ж усуває недоліки, то відповідно з нею поліцейські проводять профілактичну бесіду і не складають адміністративні протоколи. Проте у нас є багато фактів систематичного порушення суб'єктами господарювання та керівниками комунальних підприємств. У таких випадках поліцейські реагують відповідно –

складають адміністративні протоколи», - сказав О.Ю. Фацевич. Також посадовець зазначив, що підрозділи Національної поліції України несуть службу в посиленому режимі з березня, з початком пандемії. Загалом із початку введення карантину поліцейські склали 21 628 адміністративних протоколів, пов'язаних з порушенням карантинних заходів. Слід звернути увагу на те, що Національна поліція України як держаний орган сьогодні в умовах пандемії займається не лише складанням адміністративних протоколів за порушення карантинних правил. Так, ситуація з коронавірусною інфекцією (COVID-19) використовується злодіями для здійснення протиправних дій, зокрема шахрайств. Так, співробітники кіберполіції постійно перевіряють інформацію щодо вчинення можливих протиправних дій, у тому числі онлайн-шахрайств, пов'язаних з коронавірусом. За результатами розпочинаються кримінальні провадження, ідентифікуються особи, які причетні до організації чи участі в шахрайських схемах, використовуючи ситуацію з COVID-19. Також із початку карантинних заходів кіберполіція постійно блокує Інтернет-посилання, що використовувалися шахраями в злочинних цілях [4].

Отже, Сучасний етап розвитку ситуації з поширенням коронавірусної інфекції (COVID-19) в Україні потребує більш рішучих дій від усіх органів державної влади, спрямованих на блокування поширення цієї інфекції та лікування хворих. Вважаємо, що невідкладними заходами мають бути максимальне обмеження культурно-масових та спортивно-масових заходів, максимальний перехід на дистанційне навчання та дистанційну роботу, запровадження загальних карантинних обмежень вихідного дня, впровадження дієвих механізмів відшкодування підприємцям відповідних втрат, закупівля та розповсюдження вакцини від коронавірусної інфекції, забезпечення медичних закладів необхідним обладнанням та медикаментами для лікування цієї інфекції. Національна поліція України у цих умовах має діяти більш рішуче, жорстко припиняти порушення карантинних норм, зокрема притягати до відповідальності порушників режиму носіння медичних масок як серед громадян, так і серед осіб, які повинні такий режим забезпечувати у громадських, торгівельних та інших місцях скупчення населення.

А якщо ж громадяни все ж таки будуть порушувати ці всі карантинні заходи, то як передбачено ст. 44-3 КУпАП, до відповідальності будуть притягнуті за:

1) порушення правил щодо карантину людей, санітарно-гігієнічних, санітарно-протиепідемічних правил і норм, передбачених Законом України "Про захист населення від інфекційних хвороб", іншими актами законодавства,

2) порушення рішень органів місцевого самоврядування з питань боротьби з інфекційними хворобами.

Та буде відповідне покарання у вигляді штрафу: від 17 000 грн до 34 000 грн для громадян та від 34 000 грн до 170 000 грн. для посадових осіб [5].

Список бібліографічних посилань

1. Дрозд О., Мотиль В. Актуальні проблеми застосування поліцією статті 44-3 «Порушення правил щодо карантину людей» Кодексу України про адміністративні правопорушення // *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. Київ, 2021. С.1-7.

2. Волуйко О., Волуйко О. «Порушення правил щодо карантину людей: аналіз складу правопорушення». *Національної академії внутрішніх справ*. Вип. 20, вип. 2, Лютий 2021. с. 46-55. URL:<https://lawjournal.naiu.kiev.ua>.

3. Адміністративна відповідальність за порушення карантину. URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php> (дата звернення: 10.10.2021).

4. Швець Д. В. Окремі аспекти діяльності Національної поліції України в умовах карантинних обмежень, спрямованих на запобігання поширенню коронавірусної інфекції / Швець Дмитро Володимирович // *Європейські перспективи*. - 2020. - № 3. - С. 40-46. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/>.

5. Мотиль В.І., Дякін Я.О. «Проблеми адміністративної відповідальності за порушення правил щодо карантину людей» // *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*, вип. 4, вип. 92, Грудень 2020, с. 224-33. URL: <http://yuv.onua.edu.ua/index.php/yuv/article/view/1937>.

Одержано 18.10.2021

УДК 351.811.12:004(477)

Валентина Петрівна ЯЦЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри адміністративного права та процесу факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

Однією із глобальних проблем сьогодення в державі є недотримання учасниками дорожнього руху безпеки дорожнього руху на автошляхах держави. Як результат такої ситуації - збільшення дорожньо-транспортних пригод, в тому числі і людських жертв. Так, «у 2020 році на українських дорогах трапилось понад 168 тисяч ДТП, із яких близько 26 тисяч – з постраждалими. За цей же період загалом загинула 3541 людина, зокрема 168 дітей, 1198 пішоходів та 235 велосипедистів. При цьому 31974 людини отримали травми» [1]. Причини такої сумної статистики різні. Це і перевищення швидкості, порушення правил маневрування, проїзду перехресть, пішохідних переходів та недотримання дистанції[1]. Крім того, до характерних правопорушень в даній сфері слід також віднести проблеми з дотриманням правил зупинки, стоянки та паркування транспортних засобів. Дані правопорушення, як правило, не мають тяжких наслідків, але створюють суттєві незручності як для пішоходів, так і для водіїв інших транспортних засобів.

Розуміючи важливість висвітленої проблеми виникає необхідність в удосконаленні механізму притягнення осіб, що порушують вимоги ПДР до адміністративної відповідальності. Насамперед, існує потреба в деталізації процедури розгляду справ про адміністративні правопорушення та ретельного дослідження окремих питань в цьому напрямку. У зв'язку із цим законодавець розробив проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення ролі суспільства у заходах контролю за безпекою дорожнього руху та дотриманням правил зупинки, стоянки, паркування транспортних засобів» (реєстр № 5798). Детально проаналізувавши положення зазначеного Законопроекту слід визнати, що в цілому запропоновані зміни є доцільними. Разом з тим, хотілось би звернути увагу на окремі аспекти.

Так, запропоновані зміни до ст. 256 КУпАП передбачають можливість складення протоколу про адміністративне правопорушення у формі електронного документа з дотриманням вимог Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» [2]. Разом з тим, такий підхід суперечить вимогам ч.2 ст. 254 КУпАП, яка передбачає не лише вручення протоколу особі, відносно якої він був складений, а й засвідчення його підписом цієї особи [3]. При цьому, Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» (ст.11) передбачає необхідність «повідомлення в електронній формі від адресата про одержання цього електронного документа, якщо інше не передбачено законодавством або попередньою домовленістю між суб'єктами електронного документообігу» [4]. Проте враховуючи ту обставину, що не кожна фізична особа має смартфони чи вміє працювати з їх програмним забезпеченням, а також не всі мають електронні адреси, то залишається незрозумілим, яким чином має відбутися дане підтвердження факту отримання протоколу? Крім того, як саме особа, що притягається до адміністративної відповідальності має зафіксувати свої зауваження до протоколу у разі їх наявності? І якщо такі заперечення мають надаватися в формі електронного документа, то чи зможе вона їх належним чином засвідчити, адже не кожен має цифровий електронний підпис.

Це стосується і запропонованих змін до ст.283 КУпАП щодо можливості складення постанови в формі електронного документа, порушуючи вимоги передбаченні чинним законодавцем щодо вручення постанови по справі про адміністративне правопорушення. При цьому залишається не врегульованим підтвердження факту отримання такої постанови.

Крім того, автори законопроекту № 5798 пропонують впровадити в КУпАП ще одну процесуальну особу – сповіщувача. Відповідно до ст.272¹, запропонованої в законопроекті № 5798 «сповіщувачем є громадянин, який звернувся із заявою або повідомленням про адміністративне правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху або порушення правил зупинки, стоянки, паркування транспортних засобів, зафіксоване в режимі фотозйомки (відеозапису), до органу, уповноваженого розглядати справу про адміністративне правопорушення, і не є потерпілим» [2]. Виходячи з того, що сповіщувачу відомі обставини, що підлягають установленню по даній справі і він володіє певними доказами на підтвердження даного факту, то автоматично він отримує статус свідка. В такому разі немає необхідності в запровадженні нової процесуальної фігури.

З іншого боку доцільно було б в КУпАП деталізувати права та обов'язки свідка. При цьому, окремо слід передбачити обов'язок збереження оригіналів електронних доказів, якщо особі було повернено електронний носій після того, як була зроблена копія електронних доказів. Такий підхід забезпечить виконання запропонованих у ч.10 змін до ст.251 КУпАП («Якщо подано копію (паперову копію) електронного доказу, яка викликає сумніви з приводу її достовірності, орган, уповноважений розглядати справу про адміністративне правопорушення, за клопотанням потерпілого, або особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, або з власної ініціативи може витребувати у відповідної особи оригінал електронного доказу») [2]. Адже у разі неподання оригіналу електронного доказу цією особою, відповідний доказ не буде братися до уваги, і відповідно, мова йтиме про відсутність доказової бази щодо факту вчинення правопорушення. А це може призвести до закриття провадження у справі та нівелювання принципу невідворотності покарання у разі порушення норм закону.

Список бібліографічних посилань

1. У 2020 році кількість ДТП зростає майже на 8 тисяч. *Українська правда* від 13 січня 2021. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/01/13/7279729/> (дата звернення 18.10.2021).
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення ролі суспільства у заходах контролю за безпекою дорожнього руху та дотриманням правил зупинки, стоянки, паркування транспортних засобів: проект Закону України від 16.07.2021 №5798// База даних «Законодавство України»/ ВР України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72564(дата звернення 18.10.2021).
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073. Законодавство України. Веб-сайт Верховної Ради України. Дата оновлення 01.10.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#n719> (дата звернення: 18.10.2021)
4. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 № 851-IV// База даних «Законодавство України»/ВР України. Дата оновлення 01.08.2021. URL: <http://aphd.ua/v-ukrani-nabuv-chynnosti-dstu-83022015-pro-oformlennia-bibliografichnykh-posyilan/>(дата звернення 18.10.2021).

Одержано 19.10.2021

UDC 342.72/.73

Mustafa YAYLA,

*Ph.D. in Human Rights, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Criminal Justice
of the Institute of Security Sciences,
Turkish National Police Academy, ANKARA*

STATES POLICIES RESPECTING HUMAN RIGHTS FOR SECURE AND SAFE PUBLIC ADMINISTRATION

У тезах розкритий зв'язок між позитивним обов'язком держави забезпечити захист прав людини та її соціальною політикою. Робиться висновок, що соціальний розвиток держави прямопропорційний повній реалізації прав людини її громадянами.

Human rights are the rights of people whoever they are, wherever they live and not limited with borders, before and above the positive law as they are basic or intrinsic rights, enjoyable independently of any laws, agreements or conventions. Socially or politically created rights depend entirely on laws, agreements or conventions. Individuals can claim human rights against the state just because of being human without needing any contract. The state therefore has both negative and positive duties for everyone living in its territory. Human rights, enshrined in international documents such as the *European Convention on Human Rights* and so on, are one of the minimum standards and basics of a democratic state ensuring its citizens and non-citizens live together in peace and harmony by respecting and protecting human rights.

It is the state responsibility to guarantee and protect fundamental rights and freedoms to make sure human rights are fully enjoyed freely not only in private but also in public space. Secure and safe streets, decent living and work environment and to make sure both individuals and groups will enjoy the life as being free from fear and hunger with utmost respect for the *right to life* which these three fundamental rights and freedoms are to be considered as the basics of human security. The contemporary and current human rights policies, procedures and practices in relation to the state, need to be reviewed in the light of the new developing issues such as terror, pandemic, flooding, climate changes and so on. In this paper the basic requirements of safety and security issues regarding individuals and groups in the society, would be dealt with as follows:

1. Right to life, 2. Freedom from want, 3. Freedom from fear

The reason of choosing to review three issues mentioned above is that, the state has a positive duty towards these human rights standards by interfering in a positive way to ensure those essential rights as minimum requirements for further rights, are to be fully enjoyed. The social policies to be revised in the context of those three issues should be yearly or periodically done in order to reach the target and goal for the human rights concerned.

1. *Right to life*; human **life** is believed sacred and the inherent dignity of the **human person** is considered as the foundation of a moral vision for both individuals and society. It is the most significant human rights which no right makes sense without fully enjoying this right as punishments and sanctions such as degrading and inhuman conduct of human being will amount to very serious violation of human rights, perhaps torture when inflicted by the state organs. Therefore every policy enhancing the quality of *right to life* would be the most significant, and help for improving other rights accordingly.

2. *Freedom from want*; this freedom is a complimentary element to the main *right to life* as nutritious food and healthy eating are needed for both surviving and dignified life of human person. Therefore the state policies relating to this freedom and essential to the physical body of human person, should also be reconsidered quite often, provided the quality of living is at the standard level not at the line of surviving. This freedom also makes neighbourhous or close people morally responsible to help people in need of the community as individuals also before the state.

3. *Freedom from fear*; this freedom is also important factor regarding the spritual side of the human life. It is less likely to enjoy other human rights fully with feeling fear and anxiety as human body does not consist of only flesh and bone. The free and secure public and healthy environment in this context are needed to get human rights fully nourished.

CONCLUSION

The main indicator of social development of the state can be seen by the quality of life and happiness of its individual citizens, who are able to fully enjoy all human rights enshrined in international human rights documents. It indicates that the state has done its best by respecting and protecting human rights which burdens the state some positive and negative duties. The social policies of the state regarding *right to life, freedom from fear and hunger* need a well-established secure and safe public administration which should be provided by the state. These policies need to be revised according to the new developments and situations in order to provide sustainability. The state will develop and survive when fully respecting and promoting human rights of its citizens. "Let the people live so that the state can live", as Edebali (1206-1326) the first Judge of the Ottoman State advising Osman Bey (1258-1324), the founder. The social development of the state is directly proportional to the full enjoyment of human rights by its citizens. Therefore all the political parties need to play a crucial role in securing and promoting human rights standards, from the inspiration for the *Universal Declaration of Human Rights* and related international documents in order to keep public secure and safe.

References

1. "Universal Declaration of Human Rights", https://www.ohchr.org/en/udhr/documents/-udhr_translations/eng.pdf, A.D. 18.10.2021
2. "Declaration of Independence, United States history", <https://www.britannica.com/topic/-Declaration-of-Independence>, A.D. 16.10.2021
3. "What is human security?", https://www.iidh.ed.cr/multic/default_12.aspx?contentidoid=-ea75e2b1-9265-4296-9d8c-3391de83fb42&Portal=IIDHSeguridadEN, A.D. 15.10.2021
4. *The Case for the Human Rights Act*, https://www.legislationline.org/download/id/5694/file/-UK_case_human_rights_act.pdf. A.D.14.10.2021

Received 19.10.2021

СЕКЦІЯ 2. ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ

УДК 343.1

Вікторія Володимирівна ВІНЦУК,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального процесу,

криміналістики та експертології факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОТИДІЯ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ ЯК НАЙБІЛЬШ НЕБЕЗПЕЧНОМУ ФАКТОРУ

Організована злочинність являє собою дуже небезпечне явище, що характеризується об'єднанням кримінального середовища для постійної і розгалуженої злочинної діяльності з метою здобуття максимальної користі.

Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти організованої злочинності від 21.07.1997 р. визначає організовану злочинність як групову діяльність трьох чи більше осіб, яка характеризується ієрархічними зв'язками чи особистими відносинами, що дають можливість їх керівникам дістати прибуток або контролювати території і ринки, внутрішні і зовнішні, за допомогою насильства, залякування чи корупції як для продовження злочинної діяльності, так і для проникнення в легальну економіку [1, с. 70].

Організована злочинність стає одним із найбільш небезпечних факторів, що ускладнюють оперативну обстановку в Україні. Її частка в загальній структурі злочинності залишається досить стабільною. Число зареєстрованих злочинів, вчинених організованими групами і злочинними організаціями, безумовно не може повністю відобразити реальних масштабів їх злочинної діяльності, враховуючи значну кількість латентних злочинів та зареєстрованих нерозкритих злочинів, які не були віднесені до зазначеної групи, у зв'язку з недоведеністю причетності до них представників організованої злочинності.

Однак, не можна організувати ефективну протидію цим видам злочинів, не знаючи справжньої картини явища і його природи. Істотною рисою сучасної організованої злочинності є її інтернаціональний характер, вихід за національні кордони, інтеграція в зарубіжну організовану злочинність. Злочинна активність спрямована на монополізацію найбільш дохідних її видів і територіальну експансію.

З позиції кримінального процесу та криміналістики питання боротьби з організованими формами злочинності досліджувалися в різних аспектах Р.С. Белкіним, С.В. Бородіним, О.В. Дуловим, В.М. Корогодіним, В.П. Лавровим, А.М. Ларіним, В.П. Корж, Л.М. Корнеєвою, А.А. Чувилевим та багатьма іншими вченими.

Такі вчені, як О.М. Бандурка, О.Ф. Долженков, В.П. Захаров, А.В. Іщенко, І.П. Козаченко, В.А. Некрасов, В.Л. Ортинський, О.П. Снігер'єв розглядали боротьбу з організованою злочинністю у площині оперативно-розшукової діяльності.

Вивчення організованої злочинної діяльності дозволило деяким авторам дійти висновку про створення самостійної, окремої теорії щодо їх вивчення. Водночас іншими вченими зроблено спробу визначити особливості розслідування організованої злочинної діяльності [2, с. 36].

На теперішній час майже неконтрольована прогресуюча еволюція організованої злочинності призвела до інтеграції даного виду злочинності, як в політичну, так й в економічну сфери. Стрімка зміна відносин власності, приватизація, масова поява

шахрайських фінансових пірамід, хвиля їх банкрутств, незаконний гральний бізнес, економічний спад в умовах зростаючого безробіття, не тільки поглибили соціальне розшарування населення, а й загострили міжособну боротьбу за сфери впливу між конкуруючими угрупованнями та відновили небезпечний симбіоз економічної злочинності. ...Характерну небезпеку організована злочинність становить для країн, які йдуть шляхом економічних перебудов і зазнають серйозних кризових явищ. Саме в тих умовах, коли держава недостатньо може впливати на регулювання законних та інших соціально-економічних відносин, організована злочинність намагається встановити над цими відносинами свій контроль. У такому становищі перебуває й Україна [3, с. 169]. Ступінь впливу організованої злочинності на економіку держави часто залежить від дуже багатьох факторів як зовнішніх (відкритість кордонів, наявність міждержавних економічних угод, національні конфлікти, різниця в рівні доходів громадян країн та ін.), так і внутрішніх (законодавче поле, соціально-економічне становище в державі, суспільне прийняття злочинності та ін.) [4].

Визначальною ознакою угруповань є створення легального суб'єкта підприємництва, яким частково здійснюється його статутна діяльність, для надання діяльності злочинного угруповання вигляду правомірності, а також отримання додаткових можливостей для легалізації отримуваних злочинним шляхом грошових коштів та іншого майна або використання зі злочинною метою вже діючих підприємств, установ та організацій незалежно від форм їх власності [5, с. 114–115].

А.А. Бова означив, що у деяких країнах організована злочинність тримається у певних межах, не завдаючи істотної шкоди економіці і політиці, в інших – значною мірою підмінює легальні інститути, а соціальні норми мафії конкурують за силою примусу з позитивними законами [6]. В нашому суспільстві тон стали завдавати ділки «тіньової» економіки і корумповані чиновники, які вже не бояться виявляти свої неправомірні доходи. Більш того, вони стали їх характеризувати як легальні видобутки. І це все відтворюється у вищих ешелонах влади, а про прояви корупції в Україні говориться і в пресі, і на телебаченні, і на численних нарадах, і в залі засідань Верховної Ради [7, с. 106].

Отже, враховуючи внутрішні характеристики організованої злочинності, особливості її виникнення та розвитку, а також наявний досвід протидії їй, можна небезпідставно стверджувати, що вона є соціальним негативним явищем, має вплив на економічні процеси у державі, а віднесення виявленого злочинного угруповання за певними ознаками до окремого виду, дозволить організувати правоохоронним органам цілеспрямоване документування його злочинної діяльності з використанням методик, зорієнтованих на найбільш повне збирання та процесуальне закріплення доказів.

Список бібліографічних посилань

1. Міжнародні правові акти та законодавство окремих країн про корупцію. М. І. Камлик та інші. – К. : Школяр, 1999. – 480 с.
2. Михеєнко М. М. Про предмет і засоби доказування в кримінальному процесі. Проблеми розвитку кримінального процесу в Україні : Вибрані твори. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – с. 196–197.
3. Вінчук В.В. Історичний нарис правового та організаційного регулювання протидії організованій злочинності спеціальними підрозділами за часів незалежності України. Матеріали Міжнар. наук.- практ. конф. ХНУВС. – Харків, 2017 с. 169-170
4. Лапінський І.Е. Ознаки соціального інституту організованої злочинності та напрями впливу на економічну безпеку. *Вісник*. Серія «Економічні науки». Наукова бібліотека ЧДТУ. 2012. URL: <https://economic-vistnic.stu.cn.ua/index.pl?task=arcls&id=107>
5. Организованная преступность. Под ред. А. И. Долговой, С. В. Дьякова. – М.: Криминологическая ассоциация, 1993. – 408 с.
6. Бова А.А. Організована злочинність за умов глобалізації 2002. URL: http://www.universum.org.ua/journal/2002/bova_7.html.
7. Даньшін І. Організована злочинність. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/4127/1/Danshin_100.pdf

Одержано 19.10.2021

УДК 343.12:343.985(477)

Олександр Васильович ГОРБАЧОВ,

кандидат юридичних наук,

професор кафедри оперативно-розшукової діяльності

та розкриття злочинів факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРЕВЕНЦІЇ В СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ КРИМІНАЛЬНІЙ ПРОТИПРАВНОСТІ

Демократичні перетворення на шляху розбудови правової держави та громадянського суспільства висувають нові пріоритети у реформуванні діяльності щодо протидії злочинам в Україні. У теорії превенції злочинності протидія злочинам, як складна системна діяльність, поєднує такі підсистеми:

1) загальну організацію боротьби (інформаційно-аналітична діяльність, кримінологічне прогнозування, визначення стратегії й тактики боротьби зі злочинністю, програмування боротьби зі злочинністю, створення і вдосконалення правової основи, реалізація, коректування програм боротьби зі злочинністю, координація діяльності суб'єктів щодо боротьби зі злочинністю, організація та розвиток наукових досліджень у цій сфері, підготовка професійних кадрів і підвищення їх кваліфікації, формування правової культури членів суспільства тощо);

2) профілактику злочинів як систему заходів, які застосовують у суспільстві, щоб стримати зростання злочинності і знизити, за можливості, її рівень усуненням детермінант злочинності, а також за допомогою запобігання та припинення конкретних злочинів;

3) правоохоронну діяльність, що передбачає репресивну (каральну) практику (здебільшого, розкриття злочинів, притягнення винних до кримінальної відповідальності, призначення покарання особам, винним у вчиненні злочинів тощо), а також право відновлювальної діяльності (відновлення порушених злочином законних прав і інтересів, забезпечення відшкодування завданої шкоди тощо). При цьому у кожному конкретному випадку щодо різних видів злочинів співвідношення правоохоронної діяльності та профілактики має бути максимально збалансованим [1, с. 399].

Разом з тим, зважаючи на специфіку реалізації оперативно-розшукової профілактики, що пов'язано з наявністю заходів негласного характеру, її значення у системі протидії злочинам в Україні необґрунтовано нівелюється упродовж тривалого періоду часу. Отже, з'ясування значення, особливостей, функції оперативно-розшукової профілактики сприятиме подальшому розвитку системи протидії злочинам в Україні у напрямку її гуманізації.

Значна кількість наукових досліджень у кримінальному судочинстві стала фундаментом формування принципів і теоретичних концепцій як оперативно-розшукової (ОРД) загалом, так і її самостійної форми – оперативно-розшукової профілактики.

Отже, особливої актуальності набуває наповнення новим змістом поняття «оперативно-розшукова профілактика» як самостійного інституту в сучасній оперативно-розшуковій діяльності.

Оперативно-розшукова профілактика злочинів як форма ОРД забезпечує один із принципів, а саме наступальності (оперативності), спрямованості на упередження. Отже, завдання оперативно-розшукової профілактики злочинів слід визначити пріоритетним щодо інших завдань ОРД, оскільки в разі його виконання немає потреби у вирішенні двох інших – припинення та розкриття.

У класичному варіанті оперативно-розшукова профілактика передбачає комплекс оперативно-тактичних дій, спрямованих на недопущення злочину, припинення кримінальної діяльності на стадії підготовки або навіть на стадії злочинного задуму.

Розглядаючи різноманітні підходи до поняття оперативно-розшукової профілактики злочинів, становлять інтерес, насамперед, її функції та матеріальний зміст, а саме мета, спрямованість і характер впливу на конкретний об'єкт, які можуть змінюватися в процесі аналізування й оцінювання виконаної роботи, ужиття додаткових заходів впливу чи досягнення остаточного результату.

Так, В. В. Шендрик до основних функцій превенції злочинів відносить такі: захист суспільства від злочинних посягань; виховання осіб, стосовно яких уживають заходів профілактики, та їх оточення; ліквідація та нейтралізація згубного впливу оточення на таких осіб; контроль та покращення криміногенної ситуації; нейтралізація протидії розкриттю та розслідуванню злочинів; віктимологічна профілактика [2, с. 127].

В цілому підтримуючи зазначені функції варто зазначити, що оперативно-розшукова профілактика, як будь-яка інша управлінська діяльність ґрунтується на загальних та спеціальних принципах.

Так, відповідно до ст. 4 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», ОРД ґрунтується на точно визначених принципах (законності, дотримання прав і свобод людини, взаємодії з органами управління й населенням), що безпосередньо належать до оперативно-розшукової профілактики як однієї з її форм і, на думку автора, як окремого інституту ОРД.

Особливе місце серед принципів оперативно-розшукової превенції відведено спеціальним принципам, зокрема: наступальності (оперативності), конспірації, конфіденційності та поєднання гласних і негласних оперативно-розшукових заходів. Правильне уявлення про зміст оперативно-розшукової профілактики значною мірою визначає вибір найефективніших прийомів і методів впливу на об'єкти, що підлягають профілактиці. Усвідомлення змісту дає змогу визначити рівень її здійснення і характер зв'язку з іншими формами ОРД [3].

Висновок. Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що оперативно-розшукова превенція як форма ОРД є сукупністю правових норм, які здійснюють оперативні працівники в поєднанні з комплексом гласних і негласних оперативно-розшукових заходів, які охоплюють цілісну систему контролю за оперативною ситуацією з метою запобігання виникненню умов, що сприяють їх учиненню, а також виявлення осіб, від яких слід очікувати вчинення злочинів, та здійснення на них превентивного впливу для недопущення вчинення ними задуманих злочинів або тих, що готуються, та припинення таких, що розпочалися.

Список бібліографічних посилань

1. Криминологія: учебник для вузов / Под ред. А. И. Долговой. – 2-е изд. перераб. и доп. – М.: ИНФРА М), 2002. – 848 с.
2. Шендрик В.В. Структура інституту попередження злочинів в оперативно-розшуковій діяльності *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2011. № 3. С. 125-132. URL: http://nbuv.gov.ua/ujrn/vkhnuvs_2011_3_20.
3. Василичук В. І. Оперативно-розшукова профілактика як форма оперативно-розшукової діяльності. *Правознавець* : електронна б-ка юрид. л-ри. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/-period/article/13648/%C2>.

Одержано 19.10.2021

УДК 343.125

Іван Андрійович ГРАБАЗІЙ,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності

та розкриття злочинів факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ОБІГОМ ПОРНОГРАФІЧНИХ ПРЕДМЕТІВ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Удосконалення технології комунікаційних мереж дало можливість: упровадити новітні інформаційні розробки в повсякденне життя мільйонів людей; досягти глибоких змін у різноманітних сферах суспільства; посилити інтернаціоналізацію сучасного світу; запобігти фрагментації суспільства та індивідуалізації пізнання; зміцнити демократичні засади розвитку, домогтися суспільного зімкнення та включення широких мас у єдиний соціальний простір; забезпечити подальший розвиток людського потенціалу, але разом з тим створило колосальні умови для обігу порнографічної продукції в мережі Інтернет [1, с. 16].

Виходячи з цього, ми будемо розглядати особливості виявлення злочинів, пов'язаних з обігом порнографічних предметів у запропонованій нами послідовності.

Отже, виявлення факту розповсюдження або збуту предметів порнографічного характеру відбувається у ситуації повної відсутності даних про особу, яка скоює такі дії. Адже переважно розповсюдження порнографії здійснюється через мережу Інтернету, що гарантує розповсюдженню та споживачеві анонімність, відносну доступність способів її оприлюднення та отримання. Це сприяє широкому споживанню предметів порнографічного характеру, ускладнюючи пошук розповсюдників та реалізаторів такої продукції, тим більш, якщо вони громадяни інших країн, які використовують мережу Інтернету для збуту, розповсюдження, замовлення або споживання порнографічних творів [2, с. 207].

Суб'єктів віртуального простору Інтернет-мережі умовно можливо поділити на наступні категорії: 1) провайдери; 2) менеджери; 3) споживачі мережевих послуг. Усі ці суб'єкти представляють оперативний інтерес, оскільки кожен з них є або злочинцем або свідком.

Найчастіше використовуються мережеві сервіси WWW і E-mail. У останній час доступ до інтернет-сторінок або до окремих її частин може бути обмежений паролем. У випадках використання електронної пошти для надсилання рекламних повідомлень (спамів), злочинці часто застосовують чужі електронні скриньки, користуючись їх адресами. Це є тими реальними перешкодами, які не сприятимуть скорому виявленню злочинців. Але, правоохоронцям слід мати на увазі відомості про сучасні можливості виявлення осередків злочинного розповсюдження порнографії.

1. Спеціальна комп'ютерна програма «Child Exploitation Tracking System», яка є автоматизованою системою відстеження усіх шляхів, по яким у мережу надходить порнографія. Ця програма дозволяє виявити перше джерело, звідки почав розповсюджуватися файл з порнографією. За її допомогою можливо встановити комп'ютери, до яких ці файли надходили, та сервери, які зберігають ці файли. Недоліком є те, що програма не може назвати особу, яка надала команду щодо розповсюдження відповідного файлу.

2. Програми біометричного сканеру, за їх допомогою можливо в автоматичному режимі ідентифікувати певні ознаки тіла людини (статеві органи), і відповідно блокувати подальше розповсюдження файлу у мережу Інтернету. Біометричний сканер деякий час зберігає заблокований файл в архіві з зазначенням шляхів його надходження, а після ці файли знищуються, хоча їх можливо зберегти шляхом копіювання на електронні носії інформації або на жорсткий диск комп'ютера.

3. Програма «G-8», дозволяє створювати інформаційну базу файлів порівняльних зображень. Тобто програма автоматизовано обробляє файли з зображеннями порнографічного характеру і з певного масиву файлів відокремлює однакові (ідентичні) із зазначенням їх кількості та джерел надходження.

4. Програми щодо проведення моніторингу чатів дозволяють виявляти групи користувачів, які приймають участь в обороті порнографії [3, с 82].

Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що опанування співробітниками оперативних підрозділів ОВС сучасних можливостей виявлення осередків злочинного розповсюдження порнографії в мережі Інтернет, а також впровадження в практичну діяльність правоохоронних органів програмних комплексів спеціального призначення для пошуку порнографічних матеріалів та каналів їх передачі, значно підвищить ефективність протидії цьому ганебному явищу.

Список бібліографічних посилань

1. Добровольська А. Глобалізація інформаційного простору: адаптація України до загальносвітових тенденцій. *Інтернет-холдинг Олега Соскіна*. – URL: <http://soskin.info/ea/2005/9-10/20050918.html>. – Назва з екрана.

2. Жилін Є.В. Особливості профілактики виготовлення, розповсюдження та збуту предметів порнографічного характеру. *Попередження злочинів суб'єктами оперативно-розшукової діяльності*. Матеріали науково-практичної конференції (Харків, 17 грудня 2010 р.). Харків: ХНУВС, 2010. С. 206-209.

3. Боротьба з порнографією: криміналістичні та оперативно-розшукові аспекти: навчальний посібник / В.В. Шендрик, І.О. Крепаков, С.О. Сафронов, Є.В. Жилін. - Харків: ОО «Оберіг», 2010. – 216 с.

Одержано 19.10.2021

УДК 343.721

Адам Лаврентійович ДАЛЬ,

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності

та розкриття злочинів факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПОГРАБУВАННЯМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ОРГАНІЗОВАНОЮ ГРУПОЮ

На теперішній час в Україні спостерігається зростання негативних тенденцій щодо динаміки та структури кримінальної протиправності, отримує розповсюдження організована та групова кримінальна протиправність, набули поширення загально кримінальні корисливо-насильницькі кримінальні правопорушення, зокрема пограбування, які є підґрунтям або безпосередньо пов'язані з організованою кримінальною протиправністю. Протидіяти цим кримінальним правопорушенням тільки шляхом проведення слідчих або гласних оперативно-розшукових заходів практично неможливо. Саме практичні потреби протидії кримінальним правопорушенням вказаної категорії вимагають застосування спеціалізованої системи оперативно-пошукових заходів, засобів і методів, які за своєю природою відрізняються від засобів і методів інших видів діяльності правоохоронних органів.

Процес оперативно-розшукової протидії пограбуванням є одним із найбільш складних видів правоохоронної діяльності. Специфіка цієї діяльності визначається тим, що

працівник оперативного підрозділу здійснює значну кількість пізнавальних дій і операцій, спрямованих на встановлення цих кримінальних правопорушень та осіб, що причетні до їх вчинення, що в кінцевому результаті призводить до викриття цих кримінальних правопорушень.

Разом з тим на сьогодні існує ряд проблем оперативно-розшукової протидії зазначеному виду кримінальних правопорушень, зокрема: 1) недостатність теоретичної та практичної розробленості проблем оперативно-розшукової протидії підрозділами кримінальної поліції пограбуванням, що вчиняється організованою групою; 2) недосконалість нормативно-правових актів, що спрямовані на протидію пограбуванням, що вчиняється організованою групою; 3) неефективність організації діяльності правоохоронних органів з виявлення фактів пограбувань, що вчиняється організованою групою та осіб, що причетні до їх вчинення, оскільки великий відсоток цих кримінальних правопорушень є латентними; 4) недостатній рівень протидії пограбуванням взагалі, що, у свою чергу, сприяє повторному вчиненню з боку осіб до них причетних нових кримінальних правопорушень; 5) недостатній рівень підготовки оперативних працівників, в першу чергу тих, які безпосередньо займаються оперативно-розшуковою протидією загально кримінальним корисливо-насильницьким кримінальним правопорушенням, зокрема пограбуванням.

Відповідно до п. 5 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» до обов'язків підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність відноситься обов'язок здійснювати взаємодію між собою та іншими правоохоронними органами [1].

Проте, як засвідчує практика, велика забюрократизованість та складність процесів організації взаємодії на всіх рівнях не дає змоги швидко реагувати на повідомлення про вчинення пограбувань, що вчиняється організованою групою. В першу чергу це стосується небажанням повідомляти про наявність оперативної інформації стосовно таких груп злочинців суміжні територіальні підрозділи або оперативні підрозділи на рівні управління у зв'язку з можливим витоків інформації та викриття оперативних джерел.

По-друге, документування кримінально протиправної діяльності групи грабіжників вимагає залучення потужних оперативних ресурсів та великих обсягів часу, що взагалі неможливо реалізувати в сучасних умовах на прикладі відокремленого територіального органу поліції.

Слід також додати сюди небажання слідчих підрозділів та працівників прокуратури здійснювати підтримку оперативних працівників, непоодинокі випадки коли події з ознаками кримінального правопорушення (ст. 186 КК України «Грабіж») кваліфікувались самими оперативними працівниками, як менш «тяжкі» кримінальні правопорушення, наприклад, крадіжка або взагалі втрата особистого майна громадянином.

І це, на нашу думку, є третьою проблемою, недосконалість кримінального та кримінально-процесуального законодавства, відповідно до якого від оперативних працівників вимагають беззаперечних доказів вчинення саме вказаних кримінально протиправних дій. Наявність відео доказів з камер зовнішнього спостереження, наявність речових доказів, наявність свідків і таке інше [2; 3].

Респонденти з числа слідчих і оперативних працівників кримінальної поліції стверджують, що в ході досудового розслідування групових корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень, зокрема розбійних нападів та пограбувань, скоєних у громадських місцях, у 80% випадків їм доводиться стикатися з протидією злочинців ходу розслідування. В більшості випадків воно проявляється у психічному і фізичному впливі на свідків і потерпілих. З цієї причини чимало потерпілих, свідків та очевидців надалі відмовляються співпрацювати з представниками поліції з остраху за своє життя і здоров'я, а також життя і здоров'я своїх близьких, збереження свого майна.

Оперативно-розшукова протидія пограбуванням, що вчиняється організованою групою вимагає від оперативних працівників великого досвіду, постійного вдосконалення оперативних навичок, придбання та насадження кваліфікованого негласного апарату.

До загальних проблем, можна ще додати досить високий рівень латентності кримінальних правопорушень вказаної категорії та низький рівень підготовки оперативних працівників, саме тих, які займаються оперативно-розшуковою протидією корисливо-насильницьким кримінальним правопорушенням, повне знищення інституту наставництва, велика плінність кадрів.

Таким чином, оперативно-розшукова протидія підрозділами кримінальної поліції пограбуванням, що вчиняється організованою групою – це діяльність уповноважених оперативних підрозділів, яка врегульована нормативно-правовими актами із застосуванням комплексу заходів, спрямованих на своєчасне виявлення, припинення, усунення, нейтралізацію та розкриття кримінальних правопорушень вказаної категорії, що вчиняється організованими групами.

Запорукою підвищення ефективності оперативно-розшукової протидії підрозділами кримінальної поліції пограбуванням, що вчиняється організованою групою є поліпшення нормативно-правового регулювання діяльності оперативних підрозділів, належна організація діяльності з протидії кримінальним правопорушенням вказаної категорії, покращення інформаційно-аналітичного забезпечення, а також професійне кадрове забезпечення оперативних підрозділів.

Список бібліографічних посилань

1. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII. – Із змінами і доп. станом на 01.01.2015 р. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Про прокуратуру : Закон України, прийнятий 14 жовтня 2014 р. / № 1697-VII // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. (зі змінами) URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

Одержано 18.10.2021

УДК [343.123.12:343.7](477)

Олексій Олександрович ДЕРЕВЯГІН,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності

та розкриття злочинів факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДИК ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

Традиційно в юридичній літературі превенція кримінальної протиправності зводиться до оснащення суб'єкта виявлення та розслідування технічними та організаційними можливостями протидії злочинам, а також забезпечення процесуального документування результатів розслідування шляхом умілого використання тактичних і методичних рекомендацій теорії оперативно-розшукової діяльності та криміналістики. Останнє власно виступає надійним та доступним засобом подолання можливих спроб протидії розслідуванню з боку зацікавлених осіб. Враховуючи темпи інформатизації сучасного суспільства та зумовлене цим закономірне збільшення рівня злочинів проти власності, не можна залишитись осторонь питань протидії злочинності в цілому та інноваціям у сфері превенції злочинів проти власності зокрема [1].

Згідно із схваленою Кабінетом Міністрів України Концепцією розвитку штучного інтелекту в Україні, штучний інтелект – це організована сукупність інформаційних

технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань [2].

Серед напрямків впровадження технологій штучного інтелекту слід звернути увагу на сферу інформаційної безпеки. Мова йде по суті про активне впровадження у практику правоохоронних органів інформаційно-аналітичних комплексів, що об'єднують в єдиному інформаційному просторі основні та найсучасніші методи і методики аналізу та аналітичного пошуку в реальному часі.

Так, наприклад, сьогодні активно впроваджується в практику роботи Головних управлінь Національної поліції в областях України відеоаналітична платформа «Vezha» [3], будучи спрямованою на розпізнавання об'єктів, номерних знаків транспорту, обличчя людини вона прискорить процес отримання, обробки та зберігання даних, користуватися якими зможе кожний поліцейський в своїй роботі задля забезпечення громадської безпеки та пошуку розшукуваних осіб та транспорту в місті та області.

Впровадження інтелектуальної системи кримінального аналізу «RICAS» дозволяє значно підвищити ефективність і результативність протидії злочинам проти власності по гарячих слідах і нерозкритих раніше злочинів. Цей інформаційно-аналітичний комплекс об'єднує в єдиному просторі методи і методики кримінального аналізу та аналітичного пошуку. RICAS дозволяє виконувати наступні види аналізу: аналіз кримінального стану; аналіз загального профілю; аналіз конкретного розслідування; порівняльний аналіз; аналіз групової злочинності; аналіз особливостей профілю; аналіз розслідувань [4]. По-суті цей комплекс дозволяє суттєво підвищити якість та своєчасності управлінських рішень керівників підрозділів Національної поліції, що позитивно впливатиме й на темпи усунення недоліки в роботі правоохоронних органів в цілому.

Слід зауважити, що обробка з використанням технологій штучного інтелекту великих обсягів інформації, які генеруються під час повсякденної діяльності сучасної людини, створює нові небезпеки, серед яких доречно навести: а) можливість впливу на поведінку людини шляхом персоналізації контенту соціальних медіа та інших джерел інформації; б) комерційність переважної більшості проєктів у сфері штучного інтелекту.

Аксіомою є те, що представники кримінального світу також використовують технологічні досягнення. Розробки у сфері штучного інтелекту не є винятком.

Вплив на поведінку людей шляхом формування персонального інформаційного середовища може бути використано для профілювання значної кількості людей із метою подальшого шахрайства шляхом автоматизованого фішигу або вішингу. Вірогідними можуть стати масштабні кібератаки на основі автоматизованого виявлення уразливостей комп'ютерних систем та їх знову ж таки автоматизованого використання. Протиправне використання технологій штучного інтелекту можливе також шляхом створення високоякісних підробок відео- або аудіоконтенту, розробки надскладних схем легалізації доходів, здобутих злочинним шляхом тощо [5, с. 40-56].

Використання технологій штучного інтелекту здатне не тільки значно збільшити масштаби традиційної кримінальної протиправності, можливою є поява принципово нових видів кримінальних правопорушень. Ідеться про так звані «змагальні» атаки (adversarial attacks) та «отруєння» штучного інтелекту. Перші полягають у відшукуванні недосконалостей створених систем розпізнавання образів або мовлення (звуку) та подальшому їх використанні для приведення пристроїв зі штучним інтелектом у некоректний режим роботи. «Отруєння» штучного інтелекту полягає у втручанні в процес розробки пристроїв шляхом внесення змін до так званих «навчальних» наборів даних. У результаті подібних дій пристрій зі штучним інтелектом у певних ситуаціях функціонує у спосіб, який значно відрізняється від запланованого розробниками [5, с. 58-60].

Вплив технологій штучного інтелекту на протидію кримінальній протиправності в цілому та злочинам проти власності зокрема, на нашу думку, не вичерпуються оновленням злочинності та новими методами роботи правоохоронців. Самостійним сегментом тут слід вважати нові можливості в дослідженні кримінальної протиправності. «Зростаюча інтеграція технологій у наше життя надає доступ до безпрецедентних обсягів даних про повсякденну поведінку суспільства. Такі дані відкривають нові можливості для роботи в напрямі розуміння наших складних соціальних систем у рамках нової обчислювальної соціальної науки (Computational Social Science)».

Список бібліографічних посилань

1. Самойленко О. Н., Стаурська О. М. Протидія кіберзлочинам: інноваційні засоби криміналістичної профілактики. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/15193/-%D0%A1%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%B9%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%9E.%D0%90.%2C%20%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%83%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%9E.%D0%90..pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення 16.10.2021).
2. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження Кабінета міністрів України від 2 грудня 2020 р. за № 1556-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення 16.10.2021).
3. Офіційний портал Вінницької обласної державної адміністрації. Впровадження штучного інтелекту. URL: <http://www.vin.gov.ua/news/ostanninovyny/34089-vpershe-v-ukraini-hu-natsionalnoi-politsii-u-vinnytskii-oblastizaprovadzhuie-v-svoiu-robotu-bezpekoyi-proiekt-vezha-v-osnovi-iakoholezhyt-vykorystannia-shtuchnoho-intelektu> (дата звернення 16.10.2021).
4. Про допомогу штучного інтелекту у запобіганні та виявленні злочинів URL: <https://nure.ua/pro-dopomogu-shtuchnogo-intelektu-u-zapobiganni-tavijavlenni-zlochiv> (дата звернення 16.10.2021).
5. Dupont B., Stevens Y., Westermann H., Joyce M. Artificial Intelligence in the Context of Crime and Criminal Justice, Korean Institute of Criminology, Canada Research Chair in Cybersecurity, ICC, Université de Montréal, (2018). URL: https://www.cicc-iccc.org/public/media/files/prod-publication/files/Artificial-Intelligence-in-the-Context-of-Crime-and-Criminal-Justice_KICICCC_2019.pdf (дата звернення 16.10.2021).

Одержано 19.10.2021

УДК 343.12(477)

Олена В'ячеславівна ДЖАФАРОВА,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри поліцейської діяльності та

публічного адміністрування факультету № 3

Харківського національного університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Прийняття в 2012 році Кримінально-процесуального кодексу України потреба в якому була пов'язана із необхідністю реформування кримінального процесу відповідно до міжнародних принципів та цінностей судочинства була обумовлена не лише практичною необхідністю здійснення таких кроків всередині нашої держави, а й потребою виконання Україною взятих на себе міжнародних зобов'язань, викликало багато правозастосовних колізій.

Зміни стосувались багатьох складових кримінального процесу ключовим аспектом всіх запропонованих змін було встановлення порядку кримінального провадження на засадах пріоритетності прав і свобод людини.

Не минули новели КПК вдосконалення порядку проведення негласних слідчих дій. Обґрунтовувались ці зміни важливим завданням, на виконання якого спрямований зміст всіх положень КПК, а саме недопущення порушень конституційних прав і свобод особи під час проведення негласних слідчих дій (оперативно-розшукової діяльності).

З метою унеможливлення випадків отримання доказів шляхом порушення конституційних прав громадян КПК встановлює чіткий перелік негласних слідчих дій, а також порядок їх здійснення. При цьому передбачається, що всі негласні слідчі дії, пов'язані з обмеженням конституційних прав громадян, можуть здійснюватися при розслідуванні лише тяжких або особливо тяжких злочинів.

Крім того, більшість негласних слідчих дій можуть провадитися виключно на підставі ухвали суду за клопотанням слідчого, прокурора, в якому вони зобов'язані обґрунтувати неможливість отримання відомостей про злочин та особу, яка його вчинила, в інший спосіб.

Все вищенаведене стало підставою для внесення змін до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» в частині виключення п. 16 ст. 8 «Права підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність»: «.....створення з метою конспірації підприємства, організації, використовуючи документи, які зашифровують особу чи відомчу належність працівників, приміщень і транспортних засобів оперативних підрозділів...».

Відсутність вищенаведеної правової норми унеможлиблює якісне та ефективне виконання покладених на оперативні підрозділи обов'язків.

Варто зауважити, що на сьогодні ст. 273 КПК України визначає засоби, що використовуються під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій серед яких – створення та використання спеціально утворених підприємств, установ, організацій. Проте дана стаття («Засоби, що використовуються під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій») має лише окремі ознаки законодавчого забезпечення можливості використання засобів конспірації при проведенні НСРД.

Ці спеціально підприємства, установи, організації згідно чинного законодавства створюються на підставі ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та ст. 246 КПК «Підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій» з обов'язковим зазначенням терміну проведення негласної слідчої дії.

Отже, можна зробити висновок, що спеціально утворенні підприємства, установи, організації, як захід негласної слідчої дії створюється для виконання конкретної оперативно-розшукової справи та має встановлений законодавством термін дії.

В цілому не заперечуючи проти наявних позитивних змін, які відбулись з прийняттям КПК слід констатувати, що з прийняттям останнього виникло ряд правозастосовних проблем, які ускладнюють, а в деяких випадках унеможлиблюють здійснення працівниками оперативних підрозділів, покладених на них обов'язків. Це стосується питання, яке пов'язано із конспіративністю діяльності оперативних підрозділів.

Виконання оперативними підрозділами кримінальної та спеціальної поліції доручень слідчого, прокурора на проведення негласних слідчих (розшукових) дій не може бути ефективним без комплексного підходу до забезпечення їх конспірації шляхом обмеження доступу до відповідних відомостей та дезінформації об'єктів впливу. Сьогодні немає достатніх законодавчих підстав для здійснення такої дезінформації. Тому до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» мають бути внесені відповідні зміни.

Що ж стосується можливості створення легендірованих організацій з метою конспірації діяльності відповідних оперативних підрозділів Національної поліції то остання, як пряма правова норма відсутня.

Також, на що слід звернути увагу, Закон України «Про Національну поліцію» визначає принципи діяльності останньої. Серед яких в ст. 9 названо принцип відкритості та прозорості в діяльності поліції, що не кореспондується із принципом конспіративності.

Відповідно до статті 13 Закону України «Про Національну поліцію», систему поліції становлять центральний орган управління поліцією та територіальні органи поліції. У складі поліції функціонують кримінальна поліція; патрульна поліція; органи досудового розслідування; поліція охорони; спеціальна поліція; поліція особливого призначення. У системі поліції можуть утворюватися науково-дослідні установи та установи забезпечення. Однак визначення терміна «установи забезпечення» Закон України «Про Національну поліцію» не містить.

Згідно з пунктом 21 частини першої статті 22 Закону України «Про Національну поліцію», до основних повноважень керівника поліції віднесено, зокрема, утворення, ліквідацію, реорганізацію підприємств, закладів та установ, затвердження їх положень (статутів), здійснення інших повноважень з управління об'єктами права державної власності, що належать до сфери управління поліції, тобто узгоджується правомірність утворення та функціонування таких установ. На сьогодні в системі поліції, крім Центру обслуговування, який є установою забезпечення, утворені та функціонують інші державні установи, а саме: Житомирський навчальний центр підготовки поліцейських, Навчальний центр Вибухотехнічної служби Національної поліції України, Академія патрульної служби, дошкільні навчальні заклади та дитячі заклади оздоровлення і відпочинку.

Отже, недосконалість вимог Закону України «Про Національну поліцію» в частині утворення у системі поліції підприємств, закладів та установ, а також відсутність визначення терміна «установа забезпечення» призводять до неоднозначного трактування його норм, що потребує відповідного правового врегулювання.

Науково-практичний коментар до п. 4 ст. 13 Закону України «Про Національну поліцію» за загальною редакцією доктора юридичних наук, професора В. В. Сокурєнка, містить такі положення: «Науково-дослідні установи здійснюють наукові дослідження проблем законодавчого та відомчого правового регулювання і безпосередньо розробляють проекти нормативних актів, які ґрунтуються на результатах таких досліджень, а також беруть участь у підготовці проектів нормативних актів спільно зі структурними підрозділами МВС України.

Діяльність установ забезпечення у переважній своїй більшості пов'язана з виконанням матеріально-технічних дій (операцій). Вони мають чимале значення в управлінській практиці, оскільки створюють умови для належного функціонування органів поліції.

Виникає питання чи можуть утворюватися науково-дослідні установи та установи забезпечення в складі Національної поліції з метою конспірації діяльності оперативних підрозділів? Навіть якщо припустити можливість створення такої установи для конспірації мети створення, її реєстрація та засновником буде – Національна поліція, що вже розкриває приналежність працівників, які будуть працювати в останній до органів правопорядку (Національної поліції) і нівелює легенду та можливість дезінформації.

Отже, створення та функціонування легендарованих організацій як засіб забезпечення негласної слідчої дії в рамках конкретної оперативно-розшукової справи законодавчо визначено, але безпосередньо порядок створення та функціонування як суб'єкта цивільно-правових відносин потребує свого нормативного визначення і закріплення.

Одержано 19.10.2021

УДК 342.97

Олена В'ячеславівна ДЖАФАРОВА,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри поліцейської діяльності та
публічного адміністрування факультету № 3

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Діана Вячеславівна КАЛЮЖНА,

студентка 2 курсу магістратури Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ПРОТИДІЇ БУЛІНГУ

На сьогоднішній день проблема булінгу набула масового розповсюдження у всіх країнах світу, Україна-також не є виключення. Серед підлітків поширенні прояви жорстокості по відношенню до однолітків та інших учасників освітнього процесу, а у інтернет-середовищі з'явилось таке поняття як «кібербулінг». Згідно з дослідженнями «Юнісеф» в Україні:

- 67% дітей в Україні у віці від 11 до 17 років стикалися з проблемою булінгу;
- 24% дітей стали жертвами булінгу;
- 48% дітей нікому не розповідали про випадки булінгу;
- 44% школярів були спостерігачами булінгу, але ігнорували його, бо їм було страшно за себе;
- більшість дітей булять за те, що вони виглядають, говорять, думають не так, як інші діти [1; 2]

Булінг (цькування) - це діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого.

Варто пам'ятати, що булінг (цькування) відрізняється від сварки або конфлікту між дітьми кількома типовими ознаками: по-перше, це систематичність діяння - вчинення різних формах насильства (фізичного, економічного, психологічного, сексуального, в тому числі за допомогою засобів електронної комунікації) двічі і більше разів стосовно однієї і тієї ж особи; по-друге, булінг майже завжди має злий умисел, коли метою дій кривдника є умисне заподіяння психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страху, тривоги, бажання підпорядковувати потерпілого своїм інтересам та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого; по-третє, для булінгу (цькування) характерний дисбаланс сил - між кривдником і потерпілим, різниця у фізичному розвитку, соціальному статусі, стані здоров'я (наявність інвалідності чи особливих освітніх потреб).

Верховна Рада України 18 грудня 2018 року прийняла Закон України №8584 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо протидії булінгу» [3], який вперше визнає юридично поняття булінгу в українському законодавстві та передбачає відповідальність не тільки за вчинення, але й за приховування випадків булінгу. Також, Закон вносить зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення, згідно з якими встановлюється відповідальність за булінг.

У законі визначені напрямки протидії булінгу, зокрема, на засновника закладу освіти здійснення контролю за виканням заходів, які спрямовані попередження та запобігання булінгу, а на керівника освітнього закладу-затвердження та оприлюднення плану заходів спрямованих на попередження та протидію булінгу.

Отже, новий закон визначає чіткий алгоритм дій у випадку прояву булінгу. Дитина яка стала його свідком або жертвою, може звернутися до батьків, директора, шкільного

психолога. Окрім цього, можна звернутись на гарячу лінію ГО «Ла Страда – Україна» з протидії насильству в сім'ї або із захисту прав дітей, до соціальної служби з питань сім'ї, дітей та молоді, до Національної поліції або Центру надання безоплатної правової допомоги.

Але проблема булінгу часто навмисно замовчується дорослими або вихователями, педагогічним колективом. Педагоги та вихователю дбаючи про власну репутацію або репутацію навчального закладу ігнорують цю проблему, а батьки часто не вважають її булінг проблемою, тому не надають їй достатньої уваги. Також, мають місце випадки залучення самих вчителів у булінговий процес, де вони можуть виступати в ролі ініціаторів чи навіть агресорів, оскільки вважають булінг способом дисциплінарного впливу на дитину. Врешті, непоодинокі випадки, коли насильство проявилось по відношенню до самих вчителів, які стають жертвами булінгу з боку учнів та неадекватно реагуючих батьків.

На нашу думку, в Україні має бути ухвалена Національна програма із протидії булінгу, яку окрім законодавців, будуть створювати громадські організації й інституції, органи місцевого самоврядування, служби в справах дітей, правоохоронні органи.

Також важливою складовою частиною щодо профілактики цього явища є робота та поведінка вчителя та батьків, які мають не ігнорувати дану проблему, адже в школі та вдома можливо зупинити прояви булінгу, якщо застосовувати правильні методики й знаходити підходи до дітей.

Необхідно зауважити, що профілактика булінгу повинна включати в себе роботу не тільки з дітьми, але й із сім'ями школярів, вивчення типу виховання дітей у сім'ї, а також корекцію порушень відносин, які є причиною зниження емоціонального благополуччя дитини та відхилень в її оптимальному психічному розвитку.

Отже, булінг - явище, що впливає на всіх його учасників, призводячи до порушення не тільки навчально-виховного процесу в школі, а й до порушення нормальних стосунків у сім'ї та девіантної поведінки у суспільстві. На жаль, нині ця проблема є дуже розповсюдженою. Знущання, цькування, якому піддається дитина в школі, заважає побудувати повноцінні відносини в соціумі, досягти вершин у професії, а також може призвести до самогубства. Тому наше суспільство має наполегливо протистояти цій проблемі шляхом протидії та запобігання. І в цьому процесі повинні брати участь не тільки батьки та педагоги, але й інші суб'єкти, діяльність яких спрямована на захист дітей.

Список бібліографічних посилань

1. Протидія булінгу. URL : <https://mon.gov.ua/ua/tag/protidiya-bulingu>
2. Булінг та кібербулінг у підлітковому середовищі. URL : <https://www.unicef.org/ukraine/-bullying-cyberbylling-teens-Ukraine>.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькування) : Закон України від 18.12.2018 № 2657-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#Text>.

Одержано 19.10.2021

УДК 343.98

Володимир Веніамінович ЄФІМОВ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри фінансових та стратегічних розслідувань

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Ростислав Олександрович САДОВИЙ,

курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців

для органів досудового розслідування

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ЩОДО ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У КРЕДИТНО-ФІНАНСОВІЙ СФЕРІ

До правоохоронних органів інформація про наявність ознак вчинення кримінального правопорушення може надходити з різних каналів. Алгоритм дії оперативних співробітників Національної поліції по розкриттю того або іншого кримінального правопорушення залежить не тільки від джерела отримання оперативно-значущої інформації, а й від багатьох інших факторів. Наприклад, від того, чи є можливість використовувати весь спектр оперативно-розшукових можливостей чи ні, які сили і засоби можуть бути залучені для реалізації отриманої інформації і т.п. [1, с. 106].

Залежно від джерела отримання первинної інформації, її достовірності та об'єктивності, виникають різні оперативно-розшукові ситуації по виявленню і розкриттю кримінальних правопорушень. Перша оперативно-розшукова ситуація полягає в тому, що до органів Національної поліції надійшла заява безпосередньо від потерпілого. Таким потерпілим може бути як фізична, так і юридична особа. У заяві можуть зазначатися конкретні факти скоєння протиправних дій або тільки деякі ознаки здійснення таких дій. Більш того, надіслана інформація може містити як відомості про конкретний факт розкрадання грошових коштів, так і про передбачуване коло осіб, причетних до скоєння даного кримінального правопорушення. Слід зазначити, що кредитна організація, де зберігалися гроші заявника, на момент його звернення до правоохоронних органів вже проінформована про те, що трапилося (як правило, самим заявником). За зверненням клієнта співробітники банку проводять перевірку інформації, що надійшла. Така перевірка в багатьох банках носить назву внутрішнього аудиту або внутрішньої перевірки, і до її проведення залучаються фахівці різних підрозділів і служб [2, с. 62].

Алгоритм дій співробітників підрозділів буде виглядати дещо інакше, коли кредитна організація сама звернулася із заявою в правоохоронні органи про те, що нею виявлені ознаки складу кримінального правопорушення в діях своїх співробітників. У цьому випадку завдання оперативників спрощуються, тому що крім своєї заяви кредитна організація повинна представити підтверджуючі документи. До таких документів слід віднести матеріали службової перевірки (або так званого внутрішнього аудиту) по фактом виявлених ознак складу кримінального правопорушення і, якщо необхідно, експертний висновок відповідних фахівців.

Друга оперативно-розшукова ситуація. Інформація про наявність ознак вчинення кримінального правопорушення в конкретних підрозділах кредитно-фінансової системи його співробітниками отримана оперативним шляхом з використанням конфіденційного співробітництва. Перевіряючи оперативну інформацію, співробітникам оперативних підрозділів слід пам'ятати про те, що працівники кредитної організації не завжди зацікавлені в наданні їм допомоги.

Перевірка первинної оперативної інформації про причетність до розкрадання коштів співробітників підрозділів бухгалтерського обліку, кредитного відділу або іншого підрозділу кредитної організації знайде підтримку у власників і топ-менеджерів банку. Вони сприяють у наданні співробітникам правоохоронних органів всієї необхідної інформації і зацікавлені в як найшвидшому розкритті такого кримінального правопорушення, тому банк зазнає збитків і страждає його репутація. В цій ситуації у власників і топ-менеджерів немає прямої корисливої зацікавленості в скоєнні кримінального правопорушення і до них непридатний вищезгаданий критерій [3, с. 41].

Іншим чином йде справа з наданням сприяння співробітникам правоохоронних органів перевірці первинної інформації про наявність ознак кримінального правопорушення, якщо фігурантами такої інформації є власники або топ-менеджери банку. Вищевказані особи будуть всіляко протидіяти роботі правоохоронних органів, тим більше якщо вони самі є ініціаторами, розробниками і виконавцями злочинної шахрайської схеми розкрадання грошових коштів банку.

З огляду на вищевикладене, дану оперативно-розшукову ситуацію слід розглядати в двох напрямках оперативної перевірки:

- оперативна перевірка проводиться за первинною інформації про розкрадання грошових коштів, що здійснюється топ-менеджерами або власниками банку;
- оперативна перевірка проводиться за первинною інформації про розкрадання грошових коштів, що здійснюється іншими співробітниками кредитної установи [4, с. 69].

Дещо інша справа, коли ми планується проведення оперативної перевірки первинної інформації про розкрадання грошових коштів, що здійснюються рядовими співробітниками кредитної установи. У цій ситуації можемо розраховувати на допомогу керівництва кредитної організації не тільки в здійсненні намічених заходів, а й у проведенні внутрішнього аудиту.

Висновок. Отже, основу матеріалів перевірки первинної інформації, що надійшла складають результати пошукових (перевірочних) заходів разом з висновками з проведеного аудиту. По закінченню оперативної перевірки всі зібрані матеріали направляються до слідчого підрозділу Національної поліції України для прийняття процесуального рішення по суті.

Список бібліографічних посилань

1. Лисенко В. В. Міжнародне співробітництво податкової міліції України у здійсненні протидії податковим злочинам. *Підприємництво, господарство і право*. 2002. № 3. С. 103–106.
2. Клочко А. М. Злочини у сфері банківської діяльності. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2014. № 1 (10). С. 68–71.
3. Бондар С. В. Розслідування злочинів у сфері банківської діяльності: актуальність досліджуваного питання. *Правові реформи в Україні: матеріали V Всеукр. наук.-теорет. конф.* (м. Київ, 16 жовт. 2013 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2013. С. 169–171.
4. Бондар С. В. Криміналістична характеристика кредитно-банківської діяльності та класифікація злочинів у сфері банківського кредитування. *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія: «Право». 2019. Вип. 18. С. 8–16.

Одержано 18.10.2021

УДК 351.741.343.2(477)

Олена Петрівна ЗАВОРИНА,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального процесу та

організації досудового слідства факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Максим Олегович ШЕПІТЬКО,

курсант 4 курсу факультету № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

На сьогоднішній день проблема збуту наркотичних засобів через мережу Інтернет набула значної актуальності. Такі злочини мають не лише регіональний характер, а й транснаціональний характер, тому, нині країни всього світу гостро відчувають проблему протидії незаконному обігу наркотичних речовин та ведуть активну протидію. За останній час світовий ринок розповсюдження наркотичних речовин змінився, сьогодні основною ареною для розповсюдження наркотиків є всесвітня мережа Інтернет та, зокрема, «безконтактний» засіб збуту, в якому наркаторговці можуть діяти роками і при цьому не втрачати свою анонімність. Зважаючи на те, що в Інтернеті більшість користувачів є молодими людьми, то й розповсюдження наркотичних речовин, в більшості відбувається серед молоді. В наш час завдяки Інтернету, не маючи жодних зв'язків зі злочинним світом можна швидко і без зайвих проблем придбати наркотичні речовини, при цьому залишаючись безіменним та неідентифікованими. Сьогодні скористувавшись загальнодоступним месенджером таким, наприклад, як «Телеграм», можна відшукати наркомагазини, які займаються продажем найрізноманітніших наркотичних речовин. При цьому, на жаль, мусимо констатувати, таких наркозбувачів, які обізнані як зберегти анонімність в кіберпросторі практично не можливо ідентифікувати. Тому, розслідування таких злочинів, як збут наркотичних речовина через мережу Інтернет має досить специфічний характер і цілу низку особливостей завдяки яким документувати протиправну діяльність та притягти до кримінальної відповідальності осіб, які займаються таким «бізнесом» дуже не просто. Основною проблемою розслідування таких злочинів полягає в анонімності злочинця, - на всіх етапах збуту наркотичних речовин його особа залишається не ідентифікованою.

Складність досудового розслідування таких кримінальних правопорушень полягає в наступних чинниках: 1) можливість перебувати організаторам та координаторам по таким кримінальним правопорушенням у будь-якому місці та за будь-який час виходити на зв'язок зі співучасником, перебуваючи в цей час поза межами України, що значно ускладнює їх викриття та притягнення до кримінальної відповідальності; 2) наявність так званих Інтернет-пейджерів (наприклад, Telegram, Skype, ICQ, Miranda, QIP) з анонімними акаунтами, які дають можливість підтримувати зв'язок збувальника наркотичних засобів та психотропних речовин із їх продавцем та покупцем без встановлення їхніх особистостей; 3) використання Інтернет-мережі ускладнює пеленгацію та своєчасне встановлення місцезнаходження збувальника наркотичних засобів та психотропних речовин працівниками правоохоронних органів; 4) особа, яка збуває наркотичні засоби чи психотропні речовини, має можливість підтримувати одночасний зв'язок з великою кількістю потенційних покупців, що значно збільшує кримінальні прибутки, порівняно з традиційними способами збуту; 5) відсутність реального, зокрема візуального, контакту між збувальником наркотичних

засобів та психотропних речовин та їх покупцем виключає можливість упізнання першого, що значно знижується небезпеку його викриття і ускладнює проведення в подальшому слідчих (розшукових) дій, спрямованих на впізнання злочинця; б) розміщення збувальником в Інтернет-мережі каталогу наркотичних засобів та психотропних речовин дає змогу легше та швидше реалізовувати заборонені засоби та речовини [1, с. 9].

Методика виявлення і документування протиправних діянь, пов'язаних з використанням можливостей мережі Інтернет для розповсюдження наркотиків, на практиці повинна розглядатися в поєднанні з методиками виявлення «традиційних» злочинних посягань, пов'язаних зі збутом наркотиків. У даному випадку напрямами діяльності слідчого є встановлення: 1) фактів незаконного розповсюдження інформації щодо купівлі/продажу наркотиків за допомогою мережі Інтернет, а також осіб, які причетні до розміщення такої інформації; 2) фактів спілкування продавця з покупцями наркотиків з приводу їх збуту, що здійснювалось за допомогою мережі Інтернет чи іншим способом; 3) факту незаконного збуту наркотиків та осіб, які причетні до цього; 4) схем оплати за придбані наркотики та осіб, які причетні до отримання вказаних коштів; 5) обставин, які сприяють вчиненню злочинів даної категорії [2, с. 73].

В більшості випадків типові слідчі ситуації складаються наступним чином: 1) незаконний обіг наркотиків з використанням сучасних телекомунікаційних та інших технологій, наявні певні відомості про особу збувальника. Зазначена ситуація виникає, як правило, при встановленні слідчим ознак незаконного розповсюдження наркотиків з використанням мережі Інтернет при розслідуванні іншого злочину у межах іншого кримінального провадження. Основні тактичні завдання у цій ситуації полягають у фіксації ознак вчиненого затриманими злочину та встановленні особи (осіб), які продали наркотики з використанням мережі Інтернет; 2) має місце систематичний збут наркотиків з використанням сучасних телекомунікаційних та інших технологій, інформація про збувальника незначна або відсутня. Зазначена слідча ситуація характерна для самостійного виявлення слідчим, детективом чи оперативними працівниками ознак збуту наркотиків, що здійснюється через мережу Інтернет чи із використанням інших сучасних телекомунікаційних технологій або перевірки отриманого від громадян повідомлення про виявлення ознак розповсюдження наркотиків даним способом. Основні тактичні завдання у цій ситуації полягають у необхідності фіксації факту незаконного збуту наркотиків з використанням сучасних телекомунікаційних та інших технологій та встановленні конкретних осіб (збувальника і його співучасників), причетних до цього [3, с. 51-52].

При виявленні і розслідуванні незаконного обігу наркотичних речовин можуть виникати найрізноманітніші слідчі ситуації до кожної з яких потрібен індивідуальний підхід, адже з кожним роком злочинців в даній сфері удосконалюються, знаходять нові шляхи збуту, способи прикриття і конспірації злочинної діяльності. Світ інформаційних технологій не стоїть на місці, а разом з ним прогресує і кримінальний світ. На відмінну від розслідування збуту наркотичних речовин без використання мережі Інтернет, окрім знань відомостей про наркотичні речовини цей злочин потребує глибоких знань методик розслідування в сфері інформаційних технологій, проведення додаткових слідчих розшукових (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, призначення окремих видів експертиз, таких як комп'ютерно-технічна та інші [4, 51-54]. Отже дослідження теми досудового розслідування збуту наркотичних речовин в мережі Інтернет на сьогодні, мабуть є найактуальнішим, адже слідчим, які протидіють таким кримінальним правопорушенням необхідно щодня удосконалювати свої знання в цій сфері для успішного досудового розслідування відповідних злочинів. Досудове розслідування потребує ефективної взаємодії з працівниками Департаменту кіберполіції Національної поліції України, який координує протидію кримінальним правопорушенням в мережі Інтернет. Саме через вищезазначені фактори та складність встановлення особи злочинця досудове розслідування таких кримінальних правопорушень має свою специфіку та

складність для слідчого. Протидія таким видам злочинної діяльності може бути ефективною за рахунок напрацювання нових методик розслідування таких видів злочинів.

Список бібліографічних посилань

1. Татаров О. Ю., Стрільців О. М. та ін. Кваліфікація та розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним збутом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів за допомогою мережі інтернет: метод. реком. Київ: ГСУМВС України, Нац. акад. внутр. справ. 2012. 30 с.
2. Бугайчук К.Л., Савченко О.О. Особливості досудового розслідування незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів: метод. реком. Харків 2015. с.73.
3. Кобзар О., Дубівка І. Особливості розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, отруйних, сильнодіючих речовин, отруйних сильнодіючих лікарських засобів із використанням сучасних телекомунікаційних та інших технологій: Навчальний посібник. Харків. 2021. с.156
4. М. Цуцкірідзе, С. Гайду, О. Юхно, В. Бурлака та ін. Досудове розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, отруйних, сильнодіючих лікарських засобів із використанням сучасних телекомунікаційних та інших технологій. Харків. Факт. 188 с.

Одержано 19.10.2021

УДК 343.9

Світлана Володимирівна КОРОГОД,

викладач кафедри кримінального права та кримінології

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Андрій Юрійович ГОНЧАРЕНКО,

курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців

для органів досудового розслідування

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ЯК ЗАПОРУКА ПРОТИ- ДІЇ ПОШИРЕННЮ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Сучасний розвиток Української держави характеризується багатьма особливостями у всіх сферах суспільного життя, зокрема й у сфері правоохоронної діяльності, зумовленими внутрішніми і зовнішніми процесами, серед яких чільне місце займає євроінтеграційний вплив. В національній системі правоохоронної діяльності останніми роками відбуваються досить суперечливі явища, спрямовані на докорінне реформування системи правоохоронних органів. За таких обставин ця система потребує негайної модернізації, що дало б змогу створити ефективну сучасну систему правоохоронних органів.

Законодавча невизначеність діяльності правоохоронних органів України спричиняє негативні наслідки, що тягнуть за собою неузгодженість: нечітке формулювання функціональних обов'язків, що призводить до дублювання та неефективного виконання професійних обов'язків; відсутність механізму втілення нормативно-правових гарантій соціальної та правової захищеності правоохоронних органів; заплутана система принципів діяльності та завдань кожного правоохоронного відомства. Зазначене свідчить, що вітчизняна правоохоронна система потребує певної реорганізації і доцільних змін [4].

Україні у сфері реформування правоохоронної системи треба визначитись з моделлю поліцейської діяльності, для того, щоб не виникало необхідності постійно перебудовувати її після затвердження запропонованої структури. Для реформування

механізму реалізації правоохоронної діяльності ще багато чого потрібно зробити, як законодавцям, так й в сфері реалізації відповідних правових норм, тому аналіз і творче використання позитивного досвіду країн ЄС є актуальним завданням для України, правда із урахуванням вітчизняного досвіду. Забезпечення належної реалізації правоохоронної діяльності, його механізму, запровадження в Україні існуючих європейських стандартів, звісно, мають відбуватися з урахуванням специфіки національної правової системи, рівня розвитку громадянського суспільства та першочергових національних інтересів, потреб народу України, якому доводиться відстоювати справжню незалежність держави і територіальну цілісність [1, с. 151-155].

Ще одним напрямом розвитку діяльності правоохоронних органів слід назвати посилення демократичного контролю у сфері діяльності правоохоронних органів. Система цивільного демократичного контролю за діяльністю правоохоронних органів є важливим інструментом забезпечення дотримання в ній прав громадян, здійснювана не лише державними, але також й відповідними суспільними інститутами і окремими громадянами згідно з актуальними вимогами громадянського суспільства [3].

Для підвищення ефективності правоохоронної діяльності в умовах євроінтеграційних процесів в Україні доцільним є впровадження наступних напрямів розвитку правоохоронних органів, а саме: впровадження розгалуженості і різноманітності поліцейських систем, наявність поліцейських органів у різних міністерствах і відомствах, незалежність їх одна від одної (побудова системи підготовки фахівціворієнтована не лише на загальні завдання правоохоронної діяльності, а, передусім, на специфіку конкретної роботи в конкретній поліцейській службі); поділ правоохоронних структур за джерелами фінансування на державні, муніципальні, приватні за умов тісної співпраці між ними; підвищення соціальної спрямованості роботи поліції, яка орієнтована, насамперед, на захист прав і свобод громадянина; покращення високого професіоналізму поліції, який досягається не лише завдяки глибокій професійній підготовці у фахових поліцейських закладах освіти; обґрунтування позапартійності у роботі поліції, що накладає певні обмеження на прояви політичних, партійних переконань, забезпечує неупередженість у службовій діяльності, усвідомлення і переконання того, що поліція служить народові, державі, а не окремим партіям, кланам, групам; розвиток активної діяльності громадських добровільних об'єднань, спрямований на підтримку і допомогу поліції; підтримання відкритості, гласності, постійної апеляції до громадської думки при розв'язанні складних ситуацій, що виникають у правоохоронній практиці, забезпечуючи поліції довіру і підтримку населення [2].

Таким чином, проаналізувавши викладений матеріал, робимо висновок, що підвищення ефективності правоохоронної діяльності в умовах євроінтеграційних процесів в Україні є необхідним кроком для протидії поширенню злочинності та розбудови демократичної соціальної правової держави, а головне – забезпечення реальності й захищеності прав громадян. Розвиток системи правоохоронних органів повинен мати планомірний і послідовний характер, а також вимагає адекватного наукового, правового, фінансового і матеріально-технічного забезпечення.

Список бібліографічних посилань

1. Білас А.І. Правоохоронна діяльність країн ЄС: порівняльно-правове дослідження. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/dissertation/1740/dysertaciyanazdobuttyanaukovogostupenyakandydataurydychnyhnaukbilasai.pdf> (дата звернення: 18.10.2021);
2. Білас А.І. Суб'єкти правоохоронної діяльності країн Європейського союзу: теоретичні та практичні аспекти. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 3. С. 198-208;
3. Соколенко О.Л. Перспективи розвитку системи та діяльності правоохоронних органів. *Право і суспільство*. 2012. № 5. С. 90-96;
4. Шай Р. Перспективи модернізації правоохоронних органів в умовах глобалізації. URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/may/12804/219-224.pdf> (дата звернення: 18.10.2021).

Одержано 18.10.2021

УДК 342.9

Марина Юріївна КРЕПАКОВА,

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри поліцейської діяльності та

публічного адміністрування факультету № 3

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ОКРЕМІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Відповідно до Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю [1]. Боротьба за здорову людину має починатися з раннього дитинства, тому захист дітей та їх здоров'я завжди буде пріоритетним напрямом діяльності держави. Це пояснюється визначальною роллю підростаючого покоління в гарантуванні благополуччя суспільства та прогнозуванні його майбутнього розвитку. На сьогодні у сфері охорони дітей існує багато складнощів: загострення проблеми здоров'я дітей, зростання антисоціальної поведінки неповнолітніх, та ін. Найпоширенішим прикладом є куріння серед неповнолітніх.

Щоденно близько 200 дітей в Україні починають вживати тютюнові вироби внаслідок недостатньо ефективного антитютюнового законодавства [2]. Дослідження «Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин – ESPAD», яке проводилося в Україні у 2019 році показало, що 7,4% дітей віком 14-17 років мають досвід вживання тютюнових виробів. На період проведення анкетування їм було 15-16 років [3].

Досить часто неповнолітні курять тютюнові вироби у місцях, де це заборонено законом, а також в інших місцях, визначених рішенням відповідної сільської, селищної, міської ради, чим порушують вимоги Закону України «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення» [4] та вчиняють адміністративні правопорушення передбачені ч.1 ст.175-1 КупАП [5].

За статистичними даними Управління превентивної діяльності ГУНП в Харківській області протягом 2017-2021 років було складено 205 протоколів про адміністративні правопорушення за скоєння адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 175-1 КупАП, що вчинялися неповнолітніми віком 16-18 років. І це не враховуючи кількість вчинених неповнолітніми віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років правопорушень, до відповідальності за які, згідно ч. 3 статті 184 КупАП, притягнуто батьків або осіб, які їх замінюють. Якщо запитати неповнолітнього, якого виявили під час вживання тютюнових виробів де він їх отримав, то більша частина з підлітків відповість, що їм придбала та передала тютюнову продукцію незнайома людина за їхнім проханням. Як притягнути до юридичної відповідальності визначену категорію осіб, якщо на сьогодні в країні адміністративна відповідальність осіб, які купують та передають тютюнові вироби неповнолітнім не передбачена. Так, у Кодексі України про адміністративні правопорушення та інших законах, які встановлюють адміністративну відповідальність, нерідко містяться прогалини, що призводить до труднощів у застосуванні вказаного законодавства на практиці. Чинний КупАП зазнав багатьох змін й доповнень з моменту його прийняття, проте все рівно існують питання, які потребують вивчення. Отже, нормативно-правова база з даної проблематики потребує її наукового опрацювання та вдосконалення.

Підсумовуючи викладене, доцільно закріпити на законодавчому рівні положення, що особа, яка залучає неповнолітнього до вживання тютюну, є правопорушником.

Подальшої оптимізації в світлі розглядуваного питання потребує Закон України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і

плодового, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального». Пропонуємо доповнити ч.1 ст. 15-3 та викласти в такій редакції: забороняється продаж пива (крім безалкогольного), алкогольних, слабоалкогольних напоїв, вин столових, тютюнових виробів, електронних сигарет, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, пристроїв для споживання тютюнових виробів без їх згоряння, залучення дітей до процесу вживання тютюну шляхом придбання для них або передачі їм тютюнових виробів або тютюнової продукції, пропозиції, вимоги вжити тютюнові вироби будь-яким способом. Також потребує змін і Кодекс України про адміністративні правопорушення. Доповнивши новою статтею, яка встановить відповідальність за залучення неповнолітнього у процес споживання тютюну, не дасть змогу особам, що придбають та передають неповнолітнім тютюнові вироби уникнути адміністративної відповідальності. Об'єктом правопорушення виступатиме здоров'я населення. Об'єктивною стороною даного правопорушення вважатиметься в здійсненні дій по залученню неповнолітнього в процес споживання (куріння) тютюну вищевказаними способами. Суб'єктивна сторона правопорушення характеризуватиметься наявністю вини у формі умислу. Суб'єктом правопорушення виступатимуть батьки неповнолітнього, особи, які їх замінюють, або інші особи, яким виповнилося 18 років.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 18.10.2021).
2. «Діти, приречені на куріння». URL: <https://rpr.org.ua/news/dity-pyrecheni-na-kurinniahromads-kist-provela-aktsiiu-na-pidtrymku-kompleksnoho-antytiutiunovoho-zakonoproiektu-4358/> (дата звернення: 18.10.2021).
3. Куріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед підлітків, які навчаються: поширення й тенденції в Україні : за результатами дослідження 2019 року в рамках міжнародного проекту «Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин – ESPAD» / О.М. Балакірева (кер. авт. кол.), Д.М. Павлова, Н.М.К. Нгуєн, О.Г. Левцун, Н.П. Пивоварова, О.Т. Сакович; О.В. Флярковська. – К. : ТОВ «ОБНОВА КОМПАНІ», 2019. – 214 с. http://www.uisr.org.ua/img/upload/files/V_Report_ESPAD_2019_Internet.pdf (дата звернення: 18.10.2021).
4. Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення : Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2899-15#Text>. (дата звернення: 18.10.2021).
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення : закон України від 07.12.1984 № 8073-X ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 18.10.2021).

Одержано 19.10.2021

УДК 347.963(477)

Андрій Васильович ЛАПКІН,

доктор юридичних наук, доцент,

доцент кафедри організації судових та правоохоронних органів

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

СУТНІСТЬ І ЗНАЧЕННЯ ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ ЯК ФОРМИ ЗАКІНЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Актуальність обраної теми обумовлена тим, що згідно зі статистичними даними, щороку в Україні закривається близько половини від розпочатих кримінальних

проваджень, що робить вказану форму закінчення досудового розслідування найбільш поширеною та обумовлює актуальність дослідження питань сутності й значення закриття кримінального провадження як форми закінчення досудового розслідування.

На підставі аналізу зарубіжного досвіду можна дійти висновку, що загалом виділяються дві форми закінчення досудового розслідування: передання справи до суду і її закриття. При цьому обидві вони пов'язуються із рішенням прокурора про продовження або припинення обвинувальної діяльності. У тих випадках, коли під час досудового розслідування встановлені підстави для пред'явлення кримінального позову і зібраних доказів достатньо для його доведення перед судом, прокурор приймає рішення про направлення кримінального провадження до суду. В інших випадках прокурор відмовляється від кримінального переслідування, що тягне за собою припинення досудового розслідування і закриття кримінального провадження. Таким чином, закінчення досудового розслідування ставиться у залежність від продовження або припинення обвинувальної діяльності прокурора.

За законодавством України форми закінчення досудового розслідування визначаються ч. 2 ст. 283 КПК України, згідно з якою прокурор зобов'язаний у найкоротший строк після повідомлення особі про підозру здійснити одну з таких дій: 1) закрити кримінальне провадження; 2) звернутися до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності; 3) звернутися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. Це означає, що із вчиненням прокурором відповідних дій та прийняттям рішень процесуальна діяльність, що складає зміст стадії досудового розслідування, остаточно припиняється.

Водночас, наявна певна колізія у визначенні такої форми закінчення досудового розслідування, як закриття кримінального провадження, яке відповідно до ст. 284 КПК України, можливе як в цілому, так і щодо особи. Так, відповідно до ч. 5 ст. 284 КПК України, рішення прокурора про закриття кримінального провадження щодо підозрюваного не є перешкодою для продовження досудового розслідування щодо відповідного кримінального правопорушення. Однак продовження у цьому випадку досудового розслідування не дозволяє вести мову про його закінчення. Таким чином, наявна колізія, яка має бути вирішена таким чином, що закриття кримінального провадження щодо підозрюваного, коли досудове розслідування після цього продовжується, не є формою закінчення досудового розслідування. Для уникнення термінологічної плутанини пропонуємо вважати, що такі випадки взагалі не повинні охоплюватися терміном «закриття кримінального провадження». Натомість в КПК доцільно закріпити інститут припинення прокурором обвинувальної діяльності щодо підозрюваного, яке слід відмежувати від припинення процесуальної діяльності в цілому, про що мова йтиме далі.

Можна вважати, що значна кількість закритих кримінальних проваджень передусім зумовлена тією обставиною, що відомості про кримінальні правопорушення вносяться до ЄРДР без належної перевірки і оцінки. Відповідно, в сучасних умовах, коли законодавець відмовився від практики винесення постанов про відмову у порушенні кримінальної справи (як і про саме її порушення), аналогічну функцію виконують постанови про закриття кримінального провадження. Очевидно, що перевірка подібних постанов додає навантаження слідчим, дізнавачам, а також прокурорам-процесуальним керівникам, однак запропонувати якийсь прийнятний вихід із цієї ситуації досить складно, оскільки вона корелюється із автоматичним початком досудового розслідування. Тому передбачення у ст. 214 КПК України можливості винесення постанов про відмову у початку досудового розслідування, яке значно зменшило б кількість закритих кримінальних проваджень, означало би повернення до моделі початку досудового розслідування, яка існувала до 2012 р.; крім того, постанови про відмову у початку досудового розслідування також потрібно було б перевіряти прокуророві. Отже, за умови збереження існуючої моделі кількість постанов про закриття кримінального провадження залишатиметься значною, і оптимальним варіантом вбачається якомога більш наближене до

моменту початку досудового розслідування вирішення питання про те, чи потрібне його продовження, чи воно підлягає закриттю.

Ще в радянській процесуальній науці була сформульована своєрідність закінчення досудового розслідування у формі закриття кримінального провадження, яка полягає у тому, що: воно є заключним етапом розслідування, на якому уповноважений державою орган підводить підсумок виконаній роботі, аналізує й оцінює сукупність зібраних доказів, а також розв'язує інші питання, що впливають із прийнятого рішення по суті справи; розслідування завершується вирішенням його по суті, без подальшого руху; приймається рішення про неможливість здійснювати кримінальне судочинство за певних передбачених законом обставин; у негативній формі в результаті підбиття підсумків досудового розслідування вирішується питання про кримінальну відповідальність підозрюваного; уповноваженими на те органами та посадовими особами визнається повна або часткова неможливість провадження у кримінальній справі з метою уникнення необґрунтованого притягнення громадян до кримінальної відповідальності та зосередження уваги органів слідства на розкритті дійсно злочинних діянь, встановленні та викритті дійсних злочинців.

З наведеного випливають такі сутнісні ознаки закриття кримінального провадження: (1) підбиття підсумків досудового розслідування; (2) констатація на їх основі неможливості або недоцільності притягнення особи до кримінальної відповідальності; (3) припинення внаслідок цього процесуальної діяльності. Таким чином, цей інститут виконує роль процесуального фільтру кримінальних проваджень, які не можуть бути предметом судового розгляду, внаслідок застосування якого вивільняються зусилля системи кримінальної юстиції на здійснення інших кримінальних проваджень.

Висновок. Закриття кримінального провадження доцільно розглядати як припинення обвинувальної діяльності прокурора у разі неможливості або недоцільності притягнення особи до кримінальної відповідальності, що в ряді випадків передбачає закінчення досудового розслідування та виступає альтернативою направленню кримінального провадження до суду, слугуючи процесуальним фільтром кримінальних проваджень, які не мають судової перспективи.

Одержано 19.10.2021

УДК 343.9(477):658.567.1

Андрій Миколайович ЛИСЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності

та розкриття злочинів факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Ірина В'ячеславівна ЛИСЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри права Національного технічного університету

«Харківський політехнічний інститут»

ПОСТАНОВЛЕННЯ СУДДЕЮ (СУДДЯМИ) ЗАВІДОМО НЕПРАВОСУДНОГО ВИРОКУ, РІШЕННЯ, УХВАЛИ АБО ПОСТАНОВИ: СУЧАСНА КРИМІНОГЕННА ОБСТАНОВКА

Динаміку виявлення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 375 КК України можна простежити за статистичними даними опублікованими на офіційному сайті Генеральної прокуратури України, які відображають основні показники роботи органів

досудового розслідування за кількістю виявлених злочинів (кримінальних правопорушень), а також зведену інформацію про рух справ кримінального провадження, направлених до суду з обвинувальним актом [1].

В Україні в 2011 р були виявлені 4 досліджуваних злочини і направлено до суду 4 справи з обвинувальним актом щодо 4 осіб; в 2012 р таких злочинів не виявлено; в 2013 р обліковано в Єдиному реєстрі досудових розслідувань 52 повідомлення про скоєння злочинів, передбачених ст. 375 КК України, разом з тим з них всього 2 особам вручені підозри та 1 кримінальне провадження направлено до суду з обвинувальним актом щодо особи; в 2014 р – відповідно 110 повідомлень обліковано, 13 особам вручені підозри та 7 проваджень направлено до суду з обвинувальним актом стосовно 7 осіб; в 2015 р – 206 повідомлень обліковано, 22 особам вручені підозри та 11 проваджень направлено до суду з обвинувальним актом стосовно 11 осіб; в 2016 р – 174 повідомлення обліковано, 7 особам вручені підозри та 8 проваджень направлено до суду з обвинувальним актом щодо 9 осіб; в 2017 – 285 повідомлень обліковано, 12 особам вручені підозри та 5 проваджень направлено до суду з обвинувальним актом щодо 5 осіб; в 2018 – 295 повідомлень враховано, 1 особі вручена підозра та 6 проваджень направлено до суду з обвинувальним актом стосовно 7 осіб; в 2019 – 408 повідомлень враховано, 3 особам вручені підозри та 2 провадження направлено до суду з обвинувальним актом щодо 2 осіб; за 4 місяці 2020 року було враховано 608 повідомлень про вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 375 КК України.

Аналізуючи зазначені дані, необхідно звернути увагу на значне збільшення кількості виявлених кримінальних правопорушень, передбачених ст. 375 КК України, починаючи з 2013 року. Однак, на нашу думку, це не пов'язано зі збільшенням ефективності протидії досліджуваним правопорушенням з боку правоохоронних органів, а обумовлено прийняттям у 2012 році нового Кримінального процесуального кодексу України. В результаті змін кримінально-процесуального законодавства кримінальне провадження починається з моменту внесення відомостей про вчинення кримінального правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань, що практично виключає можливість проведення попередньої перевірки отриманої інформації. Проведене дослідження вказує на те, що така процедура часто призводить до подальшого припинення кримінального провадження. Так, якщо до введення даної правової норми проводилася ретельна оперативна розробка з документуванням злочинної діяльності фігурантів, то в справжніх правових умовах до початку кримінального провадження такої можливості немає. Такий стан призводить до безпідставного відкриття кримінальних проваджень та подальшого їх припинення, що ми і спостерігаємо при аналізі співвідношення кількості виявлених кримінальних правопорушень, з кількістю осіб, яким були вручені підозри та справ направлених до суду з обвинувальним актом.

Як бачимо, в 2011 р (до прийняття нового КПК України) було виявлено 4 злочини, передбачених ст. 375 і 4 справи з обвинувальним актом направлено до суду (100%). Починаючи з 2013 року статистичні дані за цими показниками демонструють зовсім іншу ситуацію, так в 2013 р було виявлено 52 досліджуваних кримінальних правопорушення та всього 1 кримінальне провадження направлено до суду з обвинувальним актом (1,92%); в 2014 р ці показники відповідно склали 110 і 7 (6,36%); в 2015 р – 206 і 11 (5,34%); в 2016 р – 174 і 8 (4,6%); в 2017 – 285 і 5 (1,75%); в 2018 – 295 і 7 (2,37%); в 2019 – 408 і 2 (2,04%).

Таким чином, незважаючи на значне збільшення починаючи з 2013 р кількості виявлених кримінальних правопорушень, відсоток кримінальних проваджень направлених до суду з обвинувальними актами залишається вкрай низьким від 1,75% до 6,36%. Таким чином, більшість кримінальних проваджень після проведення перевірки припиняються у зв'язку з тим, що інформація про кримінальне правопорушення не знайшла свого підтвердження при проведенні досудового розслідування.

Аналіз статистичних даних Міністерства юстиції України про розгляд кримінальних проваджень, розпочатих за фактом вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 375 КК України також може свідчити про незадовільну роботу правоохоронних і судових органів по боротьбі з ними. Так, у 2017 році судовими органами було засуджено за все одну особу за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 375 КК України. У 2018 році в судах на розгляді перебувало 28 кримінальних проваджень, стосовно 32 осіб, при цьому було розглянуто 8 кримінальних проваджень та внесено 1 обвинувальний вирок. У 2019 відповідно – 30 кримінальних проваджень, стосовно 32 осіб, при цьому розглянуто було всього 2 справи, за якими не було ухвалено жодного звинувачувального вироку [2].

Висновок. Аналіз наведених вище статистичних даних свідчить про значне зростання кількості вчинених кримінальних правопорушень, передбачених ст. 375 КК України у період з 2011 р. до 2020 р. При цьому факти притягнення осіб за їх вчинення до кримінальної відповідальності становлять лише поодинокі випадки. Слід зазначити, що дійсний стан поширеності досліджуваних нами правопорушень відрізняється ще більшими кількісними показниками їх вчинення. Це пов'язано з високим рівнем латентності кримінальних правопорушень, передбачених ст. 375 КК України, яка обумовлена: 1) складністю документування злочинної діяльності, що вчиняється суддями, з огляду на їх недоторканність й особливий статус; 2) механізмом їх вчинення, при якому існують спільні інтерес і взаємна зацікавленість, як у суб'єкта кримінального правопорушення, так й у особи на користь якої виноситься завідомо неправосудний вирок, рішення, ухвала або постанова, що сприяє збереженню конфіденційності таких відносин і нерозголошення ними інформації про злочинну діяльність.

Список бібліографічних посилань

1. Офіційний сайт Генеральної прокуратури України. URL : http://www.gp.gov.ua/ua/-stst2011.html?dir_id=113651&libid=100820&c=edit&_c=f (дата звернення: 18.10.2021).
2. Офіційний сайт Міністерства юстиції України. URL : https://minjust.gov.ua/open_data (дата звернення: 18.10.2021).

Одержано 18.10.2021

УДК [343.982.32:351.741](477)

Павло Миколайович МІТРУХОВ,

кандидат юридичних наук,

старший оперуповноважений в особливо важливих справах

відділу розшуку злочинців і зниклих громадян управління карного розшуку

Головного управління Національної поліції в Харківській області

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ПОЛІЦІЄЮ

Інформаційні ресурси єдиної інформаційної системи МВС – визначені групи взаємозв'язаних задокументованих одиниць інформації, які формуються і об'єднуються в автоматизованих інформаційних системах суб'єктів єдиної інформаційної системи МВС за певними ознаками, у тому числі зазначені в переліку пріоритетних інформаційних ресурсів єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 14 листопада 2018 р. № 1024.

Відомості про осіб, затриманих за підозрою у вчиненні правопорушень (адміністративне затримання, затримання згідно з дорученнями органів правопорядку, затримання осіб органами досудового розслідування, адміністративний арешт, домашній

арешт) віднесено до пріоритетних інформаційних ресурсів єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ. Суб'єктом цієї єдиної інформаційної системи МВС є Національна поліція [1].

Аналіз сучасного законодавства та реалій практики свідчить про наявність проблем формування інформаційних ресурсів поліцією, у зв'язку з чим виникає потреба їх вивчення та вирішення.

Окремі аспекти формування інформаційних ресурсів поліцією вивчали Г.О. Блінова [2], П.М. Мітрухов [3], Г.М. Шорохова [4] та інші. Однак, у їх роботах є деякі прогалини, вивченню яких присвячені ці тези.

Під час наповнення баз (банків) даних щодо осіб, затриманих за підозрою у вчиненні правопорушень (адміністративне затримання, затримання згідно з дорученнями органів правопорядку, затримання осіб органами досудового розслідування, адміністративний арешт, домашній арешт), поліція забезпечує збирання, накопичення мультимедійної інформації (фото, відео-, звукозапис) та біометричних даних (дактилокартки, зразки ДНК) [5]. Однак, під час формування інформаційних ресурсів поліцією виникає низка актуальних проблем, а саме:

По-перше, відповідно до діючих нормативно-правових актів відсутній єдиний процес (підстави, порядок, правила, документальне оформлення тощо) проведення дактилоскопіювання.

Відповідно до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) отримання зразків для експертизи – це слідча (розшукова) дія, що проводиться згідно з вимогами КПК України, а відповідно до відомчих нормативно-правових актів – це дактилоскопіювання, тобто процес проводиться згідно з вимогами Інструкції про порядок функціонування дактилоскопічного обліку експертної служби МВС України (далі – Інструкція) [6, 7]. Однак, слід зазначити, що на практиці захисники витребують проведення цієї процесуальної дії як отримання зразків для експертизи.

У зв'язку з тим, що норми КПК України мають вищу юридичну силу, ніж норми відомчих нормативно-правових актів, то посилатися слід саме на них. Разом із тим, Інструкцію доцільно привести у відповідність.

По-друге, діючі нормативно-правові акти не містять чіткого переліку осіб, відносно яких проводиться дактилоскопіювання.

Відповідно до ч. 2 ст. 26 Закону України «Про Національну поліцію» наповнення баз (банків) даних відбувається щодо осіб, затриманих за підозрою у вчиненні правопорушень (адміністративне затримання, затримання згідно з дорученнями органів правопорядку, затримання осіб органами досудового розслідування, адміністративний арешт, домашній арешт), проте, п. 1.5. Інструкції зазначає, що працівники ОВС відповідно до чинного законодавства проводять дактилоскопіювання осіб, які: затримані за підозрою у вчиненні злочину; взяті під варту; звинувачуються у вчиненні злочину; піддані адміністративному арешту. За ч. 3 ст. 245 КПК України відбирання біологічних зразків у особи здійснюється за правилами, передбаченими ст. 241 цього Кодексу. А саме: частина перша ст. 241 КПК України наголошує, що слідчий, прокурор здійснює освідування підозрюваного, свідка чи потерпілого для виявлення на їхньому тілі слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу [5, 6, 7].

Отже, підсумовуючи викладене, слід зазначити, що ОВС юридично вже не існує, а вказані вище норми не повинні викликати непорозумінь на практиці, саме тому їх слід негайно привести у відповідність.

По-третє, чинні нормативно-правові акти по-різному визначають суб'єкти дактилоскопіювання.

Зокрема, частина перша ст. 245 КПК України передбачає, що у разі необхідності отримання зразків для проведення експертизи, вони відбираються стороною

кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертиза призначена слідчим суддею. У випадку, якщо проведення експертизи доручено судом, відбирання зразків для її проведення здійснюється судом або за його дорученням залученим спеціалістом.

За частиною 3 ст. 245 КПК України – відбирання біологічних зразків у особи здійснюється за правилами, передбаченими ст. 241 цього Кодексу. Зокрема, ч. 1 ст. 241 КПК України зазначає, що слідчий, прокурор здійснює освідування підозрюваного, свідка чи потерпілого для виявлення на їхньому тілі слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу. Згідно з ч. 2 ст. 241 КПК України освідування здійснюється на підставі постанови прокурора та, за необхідності, за участю судово-медичного експерта або лікаря [6].

Що стосується Інструкції, то за п. 2.1.8 організація дактилоскопіювання осіб, які підозрюються, звинувачуються або заарештовані за вчинення злочину, покладається на слідчих (працівників органів дізнання), які прийняли рішення про затримання особи за підозрою у вчиненні злочину або застосування запобіжного заходу, пред'явили звинувачення або якщо до особи, у відношенні якої порушено кримінальну справу, є рішення суду щодо тримання її під вартою. Дактилоскопіювання організовується безпосередньо після прийняття зазначених рішень.

За п. 2.1.9 Інструкції організація дактилоскопіювання осіб, які піддані адміністративному арешту, та постановка їх дактилокарт на облік, покладається на працівників, відповідно, приймальників-розподільників, спеціальних приймальників, де вони утримуються.

Пункт 2.1.11 Інструкції передбачає проведення дактилоскопіювання осіб відповідно до п. 1.5 цієї ж Інструкції або організація постановки їх на дактилоскопічний облік у підрозділах експертної служби покладається за напрямками діяльності на: підрозділи карного розшуку, боротьби з організованою злочинністю, боротьби з незаконним обігом наркотиків, служби дільничних інспекторів міліції, які здійснюють дактилоскопіювання осіб, затриманих за підозрою або звинувачених у вчиненні злочину, взятих під варту; підрозділи кримінальної міліції у справах неповнолітніх, що здійснюють дактилоскопіювання неповнолітніх, затриманих за підозрою, звинувачуються або взяті під варту за вчинення злочинів; спеціальні приймальники, приймальники-розподільники, що забезпечують дактилоскопіювання осіб, які утримуються в даних установах.

Для одержання відбитків рук згідно із чинним законодавством України можуть залучатися фахівці експертної служби [7].

Однак в цих застарілих нормах вказані підрозділи, кримінальні справи яких вже не існує або які вже мають іншу юридичну назву. Саме тому ці положення слід привести у відповідність до вимог сьогодення.

По-четверте, цей перелік проблем не є вичерпним і вони потребують більш глибокого і системного вивчення та вирішення [5, 6, 7].

Висновок: запропоновані автором окремі аспекти вирішення проблем формування інформаційних ресурсів поліцією забезпечать більш якісне виконання сучасного законодавства на практиці.

Список бібліографічних посилань

1. Про затвердження Положення про єдину інформаційну систему Міністерства внутрішніх справ та переліку її пріоритетних інформаційних ресурсів : наказ МВС України від 14.11.2018 № 1024 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1024-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.10.2021).

2. Блінова Г.О. Використання державних електронних інформаційних ресурсів в превентивній діяльності підрозділів Національної поліції. *Організаційно-правове забезпечення підрозділів превентивної діяльності Національної поліції*. 2020. С. 28-34. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/5688/1/4.pdf> (дата звернення: 18.10.2021).

3. Мітрухов П.М. Вирішення окремих проблем формування інформаційних ресурсів поліцією. *Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я*. 2019. Ч. IV. С. 260

URL: https://www.kpi.kharkov.ua/archive/microcad/2019/%D0%A1%D0%B5%D0%BA%D1%86%D0%B8%D1%8F_21/s21_15.pdf (дата звернення: 18.10.2021).

4. Шорохова Г.М. Інформаційне забезпечення діяльності територіальних органів поліції України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 6. С. 264-267. URL: https://www.lsej.org.ua/6_2018/73.pdf (дата звернення: 18.10.2021).

5. Про Національну поліцію : закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 18.10.2021).

6. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 18.10.2021).

7. Про затвердження Інструкції про порядок функціонування дактилоскопічного обліку експертної служби МВС України : наказ МВС України від 11.09.2001 № 785 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1066-01#Text> (дата звернення: 18.10.2021).

Одержано 19.10.2021

УДК 343.359

Ігор Віталійович НАЗАРЕНКО,

кандидат юридичних наук,

професор кафедри оперативно-розшукової діяльності

та розкриття злочинів факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРЕВЕНЦІЇ ПІД ЧАС ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ЗБУТУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН ТА ЇХ АНАЛОГІВ У МІСЦЯХ, ПРИЗНАЧЕНИХ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ І КУЛЬТУРНИХ ЗАХОДІВ

Статистичні дані свідчать, що за останні декілька років кількість осіб, що вживають та збувають наркотичні речовини знатно збільшилась. В той же час, практика протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів вказує на те, що також розширюється їх «ринок» збуту, зокрема наркотичні засоби все частіше поширюються в місцях масового збору населення (в 79 % - молоді), що призначені для проведення навчальних і культурних заходів. Вказане пов'язано із декількома причинами, серед яких, по-перше, скупчення в одному місці великої кількості осіб одночасно задля отримання емоцій, в тому числі адреналіну. По-друге, здебільшого в місцях, що призначені для проведення навчальних і культурних заходів, в більшості випадків, збираються особи віком від 14 до 22 років, які легко піддаються сторонньому впливу, віянням «моди» на спосіб життя, стиль, поведінку. Так, наприклад, більшість із респондентів вказали, що вперше спробували наркотичні речовини у місцях, що призначені для проведення навчальних і культурних заходів. Діти та підлітки проводять значну частину свого часу саме в таких місцях: навчальних закладах, розважальних або спортивних гуртках, закладах культурно-спортивного розвитку та відпочинку тощо. Тобто, місця, що призначені для проведення навчальних і культурних заходів відіграють важливу роль у створенні умов для здобуття ними знань, формуванні ставлень та виробленні навичок, які потрібні, щоб уникнути та запобігти ризикам для здоров'я особи, наприклад, пов'язаних із вживанням наркотиків. У той же час, статистика відкрито свідчить про збільшення

фактів збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів у місцях, що призначені саме для проведення навчальних і культурних заходів. Отже, перед правоохоронцями нашої держави стоїть завдання протидії вказаному виду злочинної діяльності. Водночас, як свідчить правоохоронна практика, одним із найдієвіших способів такої протидії є проведення оперативно-профілактичних заходів працівниками кримінальної поліції. Враховуючи вказане, розглянемо, окремі організаційні аспекти їх проведення.

Взагалі, профілактичні заходи (далі – ПЗ) - це дії поліції, спрямовані на недопущення правопорушень та запобігання їх учиненню, ліквідацію причин та умов, що їх викликають [1]. Разом з цим, відповідно до діючого законодавства така діяльність поліцейських, під час проведення ПЗ, будується на принципах верховенства права, дотримання прав і свобод людини, законності, відкритості та прозорості, політичної нейтральності, взаємодії з населенням на засадах партнерства, безперервності.

Слід відзначити, що в практичній діяльності ПЗ знаходять своє відображення в рамках проведення профілактичних операцій. Зокрема, на території нашої держави щорічно проводиться більше двох десятків різнопланових профілактичних операцій, направлених на протидію злочинності. Так, наприклад, на протязі більше 10 років на території нашої держави з метою протидії незаконному обігу наркотичних речовин проводиться оперативно-профілактична операція під умовною назвою «Мак» [2; 3], під час якої правоохоронці виявляють та знищують нелегальні посіви нарковмісних рослин маку та конопель, а також перекриватимуть канали надходження цих рослин до споживачів наркотиків.

В той же час, практика свідчить, що проведення профілактичних операцій відбувається в декілька етапів: підготовчий, практичний, підведення підсумків. Розглянемо їх детальніше.

Аналіз емпіричного матеріалу свідчить, що підготовчому етапу проведення профілактичних операцій передують прийняття рішення про проведення профілактичних заходів, що в практичній діяльності здебільшого формується під час аналізу стану протидії конкретному виду злочинності, зокрема незаконному обігу наркотичних речовин, визначаються причини, що призвели до низького рівня протидії злочинності, особи, які відповідають за проведення профілактичних заходів та заходи, обов'язкові для їх проведення, що у 89,9 % випадків виражається в Рішеннях колегії керівництва НП країни, ГУНП в областях тощо.

Після прийняття рішення про необхідність проведення ПЗ розпочинається підготовчий етап, зокрема шляхом розробки та підписання наказу про проведення ПЗ. Як відзначено в Порядку організації проведення профілактичних заходів, затвердженого наказом НП України від 27.12.2016 №1377, підставою для проведення ПЗ є наказ за підписом Голови Національної поліції України або особи, яка виконує його обов'язки (у разі проведення загальнодержавних профілактичних заходів), або за підписом начальника Головного управління або особи, яка виконує його обов'язки, виданий відповідно до наказу Національної поліції України або з ініціативи ГУНП (у разі проведення заходів на регіональному або місцевому рівнях) [1]. Водночас, вказаним нормативним актом визначено, що наказ розробляється з урахуванням:

- вимог нормативно-правових актів та інших документів, у яких Національну поліцію України визначено виконавцем або співвиконавцем заходів;
- результатів моніторингу стану превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню, розкриття та розслідування правопорушень, ужиття, у межах компетенції, заходів щодо їх усунення.

Під час підготовки наказу про проведення загальнодержавних та регіональних ПЗ строки їх проведення обов'язково узгоджуються з керівництвом Національної поліції України, ДОАЗОР та всіма зацікавленими сторонами [1].

Після видання наказу, розробляється план, у якому зазначається:

- дата початку та строки проведення підготовчого і практичного етапів (кількість днів), періодичність надання звітів та підбиття підсумків;

- конкретизовані завдання виконавцям на кожному окремому етапі проведення ПЗ зі сторонами їх виконання;

- порядок обміну інформацією між ініціатором проведення заходів та ГУНП;

- способи координації дій органів і підрозділів поліції, що взаємодіють із заінтересованими центральними органами виконавчої влади та їх територіальними органами [1].

Водночас, в плані визначаються строки проведення заходів, відповідальні особи за кожний пункт плану, порядок аналізу та узагальнення відомостей, що отримані в результаті проведення ПЗ тощо.

Разом з цим, практика свідчить, що від якості складання такого плану залежить безпосередньо кінцевий результат проведення ПЗ. На підставі вказаного плану в територіальних органах поліції розроблюються власні плани проведення ПЗ, направлені на протидію злочинності, зокрема незаконному обігу наркотичних засобів, які в 97, 8 % є ідентичними до первинного плану ПЗ (відрізняються лише особливості території обслуговування та оперативної обстановки на ній). В той же час, слід підкреслити, що на цій стадії негативним моментом є те, протягом багатьох років плани проведення загальнодержавних ПЗ є незмінними.

Вказаними заходами закінчується підготовчий етап проведення ПЗ та розпочинається практичний етап, який включає в себе проведення конкретних заходів, направлених на протидію злочинності, зокрема у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів. Аналіз емпіричного матеріалу дозволяє констатувати, що у 78,9 % випадків практичний етап полягає у проведенні різного виду заходів, які в залежності від кінцевої мети (виду злочинної діяльності), можуть варіюватись. Зокрема, при проведенні ПЗ, направлених на протидію досліджуваному виду злочинів такими заходами є:

1) заходи, передбачені Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», які не обмежують конституційні права громадян та не потребують дозволу суду;

2) спільні заходи оперативних та іншими підрозділів НП України, направлені на відпрацювання місць перебування осіб, що становлять оперативний інтерес, а саме:

- спільне патрулювання із працівниками патрульної поліції місць, що призначені для проведення навчальних та культурних заходів;

- перевірка за місцем мешкання раніше засуджених осіб за вчинення злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків разом із підрозділами превентивної поліції;

- перевірка місць, що призначені для проведення навчальних та культурних заходів на наявність в них наркотичних речовин за допомогою використання можливостей службової собаки;

- проведення заходів із залученням негласних позаштатних працівників, направлених на отримання первинної оперативно-розшукової інформації.

Під час проведення вказаних заходів, відповідальним працівником в кожному підрозділі, що визначені відповідальними за проведення ПЗ щодобово (в 96,7 % випадків) складаються звіти про проведення заходів, здебільшого по наростаючій, із зазначенням конкретних проведених заходів та їх результатів та передаються до підрозділу, на який покладено обов'язок по узагальненню відомостей та підбиття підсумку.

Після закінчення проведення практичного етапу ПЗ визначений відповідальним за них підрозділом узагальнюється всі показники роботи, проведені заходи та їх результати та складається відповідний документ (рапорт, доповідна записка тощо) на ім'я особи, яка призначила проведення ПЗ із зазначенням результатів проведення ПЗ, допущених недоліків та пропозицій щодо їх усунення.

Висновок. Можна констатувати, що превентивні заходи, направлені безпосередньо на профілактику досліджуваного виду злочину на території нашої держави не проводяться, що, є значним прорахунком з боку правоохоронних органів. Однак, враховуючи викладене, можна дійти висновку, що в загальному вигляді алгоритм організації проведення ПЗ, направлених на оперативно-розшукову протидію наркотичних засобів,

психотропних речовин та їх аналогів в місцях, що призначені для проведення навчальних і культурних заходів, має наступний вигляд: 1) аналіз оперативної обстановки, виявлення умов та причин, що сприяють її погіршення, заходів, що є перспективними для їх усунення, відповідальної служби за вказаний напрямок діяльності; 2) підготовка та підписання наказу про проведення ПЗ; 3) розробка плану проведення ПЗ, визначення конкретних заходів, відповідальних за їх проведення осіб, строків проведення, тощо; 4) проведення практичних заходів, направлених на профілактику злочинності; 5) підведення підсумків та одночасного прийняття рішення щодо доцільності повторного проведення аналогічних ПЗ, 6) визначення позитивних та негативних моментів проведених ПЗ.

Список бібліографічних посилань

1. Про затвердження Порядку організації проведення профілактичних заходів : наказ Національної поліції України від 27.12.2016 №1377
2. Оперативно-профілактична операція «Мак». URL: <https://www.3849.com.ua/news/1669617>
3. На Сокальщині стартувала комплексна оперативно-профілактична операція «Мак». URL: <https://sokalfm.com/?p=12526>.

Одержано 19.10.2021

УДК 343

Наталія Валеріївна ПАВЛОВА,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри криміналістики та домедичної підготовки

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ЩОДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ШАХРАЙСЬКІ ДІЇ ПРИ УКЛАДАННІ ПРАВОЧИНІВ ЧЕРЕЗ МЕРЕЖУ ІНТЕРНЕТ

З 2015 року електронна комерція набуває обертів і розвивається стрімкими темпами. При цьому розвиток електронної комерції відбувається у двох напрямках: 1) зростає кількість інтернет-користувачів, які зацікавлені покупкою товарів зазначеним способом (збільшення попиту); 2) збільшується кількість інтернет-магазинів, а лідери ринку розширюють діяльність, впроваджують нові технології, удосконалюють асортимент (збільшення пропозиції) [1, с. 117].

В той же час, поряд із існуванням Інтернет - платформ, набуває поширення шахрайського заволодіння коштами громадян внаслідок їх користування послугами інтернет-аукціонів, інтернет-магазинів, сайтів та укладання угод із фізичними особами, які виступають реалізаторами товару.

Якщо внаслідок укладання електронного правочину розрахунки здійснюються через накладний платіж або через обмін грошей на товар при безпосередній зустрічі покупця з реалізатором, ризики шахрайства зменшуються. За таких обставин споживач має можливість ознайомитися із пропонованим товаром, після чого, встановивши належну якість та відповідність заявленим характеристикам, здійснюється сплата за отриманий товар. Інакше обстоїть ситуація, коли розрахунки здійснюються в електронному форматі.

У цьому розрізі Т. І. Батракова та А. Ю. Грінченко слушно наголошують, що «стрімкий розвиток інформаційних технологій сприяє зміні способу життя більшості населення України, і з ростом проникнення Інтернету вони все більше звикають до електронних платежів. Окрім того, більшість працездатного населення країни вже активно використовують банківські платіжні картки, використовуючи їх для оплати товарів і послуг, наприклад для оплати товару в Інтернет магазині» [2, с. 703].

Обіг електронних грошей характеризується сукупним обсягом наперед передплачених електронних платіжних коштів, які належать приватним особам, підприємствам, державі і використовуються для обслуговування грошового обороту. Відповідно, суб'єкти господарювання є контрагентами по платежах, а кожен акт платежу передбачає пряму участь контрагентів: платника і одержувача, і опосередковану – банківську установу. Використання інноваційних технологій дозволяють здійснювати розрахунки електронними грошима як між фізичними особами, так і між юридичними та фізичними особами [3, с. 252].

Як свідчить практика, ряд інтернет-магазинів висувають вимоги й щодо оплати покупки через електронний гаманець, на який повинні надходити гроші з банківського рахунка, за допомогою мобільного телефону або іншого електронного гаманця. Натомість, не дивлячись, на перший погляд, на зручний спосіб розрахунків, слід визнати і його неповну захищеність від шахрайських посягань.

На незахищеності інформації і ненадійності електронних платежів звертає увагу й Т.В. Куклінова. Адже досить часто персональні дані покупців «витікають» в мережу через недостатню захищеність сайту магазину. На її думку, основними напрямками загального попередження злочинності в Інтернет-торгівлі є:

- вдосконалення кримінальної політики у сфері комп'ютерної злочинності;
- створення ефективної системи соціально-правового контролю над розповсюдженням фальсифікації в Інтернет-торгівлі;
- кримінологічна експертиза нормативно-правових актів щодо функціонування Інтернету в Україні;
- внесення змін до законодавства з метою вилучення процедур укладання угод, здійснених в електронній формі тощо [4, с. 101].

У разі порушення права юридичних чи фізичних осіб внаслідок укладання цивільно-правових угод щодо купівлі-продажу, реалізації товарів дистанційним способом, захист **порушених прав здійснюється в межах того законодавства**, під норми якого підпадають правовідносини, в яких виникло **порушення**. Зокрема, адміністративна відповідальність передбачається за порушення в галузі торгівлі, громадського харчування, сфері послуг, в галузі фінансів і підприємницької діяльності. За порушення зобов'язань, що передбачені договором, настає цивільна відповідальність.

Якщо під час «віртуальної» купівлі-продажі мало місце заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом шахрайства, постає питання щодо притягнення винних до кримінальної відповідальності. Втім, як свідчить практика, за наявності ознак, що свідчать про вчинення кримінального правопорушення, також можуть виникнути сумніви щодо їх правової кваліфікації.

Зокрема, часто злочинні дії з розміщення на певних сайтах неправдивої інформації про продаж неіснуючих товарів та отримання винним за них передоплати деякі суди кваліфікують як шахрайство, учинене шляхом незаконних операцій із використанням електронно-обчислювальної техніки (ч. 3 ст. 190 КК України). Інші суди подібні діяння кваліфікують за ч. 1 або ч. 2 ст. 190 КК України, обґрунтовуючи це тим, що перерахування грошей потерпілими на рахунок винного не є незаконною операцією з використанням електронно-обчислювальної техніки. Однак, за таких обставин залишається поза увагою сам механізм злочинної дії – реєстрація на сайтах, розміщення неправдивих оголошень, незаконне отримання передоплати тощо [5, с. 481-487]. Якщо обман чи зловживання довірою при шахрайстві полягають у вчиненні іншого злочину, дії винної особи належить кваліфікувати за відповідною частиною статті 190 КК і статтею, що передбачає відповідальність за цей злочин [6].

Отже, відповідальність за порушення прав споживачів та реалізаторів товарів і послуг настає залежно від того, норми якого права порушені. За неправомірні дії при укладанні правочинів щодо купівлі-продажу товарів та послуг через мережу Інтернет може наступати три види відповідальності – адміністративна, цивільна та кримінальна.

Список бібліографічних посилань

1. Капцош В.Я. Стан та особливості розвитку Інтернет-торгівлі товарами в міжнародному вимірі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. № 13 (1). 2017. С. 115-119.
2. Батракова Т.І., Грінченко А.Ю. Проблеми та перспективи розвитку електронних грошей в Україні. *Економіка та суспільство*. № 7. 2016. С. 702-706.
3. Вавдюк Н.С., Талах Х.В. Обіг та регулювання електронних грошей в Україні. *Економічний форум* 2/2017. С. 249-259.
4. Куклінова Т.В. Сучасні тенденції та фактори інтернет-торгівлі в Україні. *Вісник соціально-економічних досліджень*, № 1 (65), 2018.С. 95-102.
5. Тарасова О.В. Удосконалення законодавства щодо кримінальної відповідальності за шахрайство, учинене шляхом незаконних операцій із використанням електронно-обчислювальної техніки (ч. 3 ст. 190 Кримінального Кодексу України) *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 72. С. 481-488.
6. Про судову практику у справах про злочини проти власності: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 06.11.2009 N 10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index> (дата звернення 12. березня 2021 р.).

Одержано 06.10.2021

УДК 343

Наталія Валеріївна ПАВЛОВА,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри криміналістики та домедичної підготовки

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Богдан Олегович АНТРОПОВ,

курсант 4 курсу факультету підготовки фахівців

для органів досудового розслідування

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ТАКТИКИ ДОПИТУ ЗАЛЕЖНО ВІД ОСОБИ ДОПИТУВАНОВОГО

Допит – це слідча дія, яка є невід’ємною майже у кожному кримінальному провадженні і є найбільш поширеною і займає майже 25 % від загальної кількості робочого часу слідчого. Водночас зі всього бюджету часу, що витрачається слідчим на провадження слідчих (розшукових) дій, на проведення допитів припадає понад 80 %. Не зважаючи на те, що остання є найбільш повторюваною процесуальною дією, однак залишається найскладнішою, у кожному конкретному випадку індивідуальною, а іноді – неповторною [1, с. 244]. Тому й обрання тактики цілком залежить від того, в якому статусі знаходиться допитувана особа і які її особливості.

Актуальною є проблематика встановлення психологічного контакту під час допиту, адже для отримання інформації про відомі факти та події, що мають значення для слідства, слідчий повинен виконати не лише все згідно з регламентом кримінально-процесуальних норм, а й визначити певні психологічні особливості допитуваного.

Без встановлення психологічного контакту важко отримати необхідну інформацію щодо обставин кримінального правопорушення від допитуваного. Встановлення вказаного контакту є загальним тактичним заходом і без належної підготовки, планування допиту та прогнозування поведінки допитуваного важко досягти успіху. Варто не забувати, що власне вміння знаходити спільну мову з допитуваним залежить не тільки від його особистості, а й від соціально-демографічних ознак (стать, рівень освіти, вік, рід занять, сімейний стан, місце проживання тощо). Під час допиту це теж варто враховувати, адже кожна людина є індивідуальною і не схожою на іншу.

Як свідчить практика, встановлення віку є важливим не лише у кримінально-правовому та кримінально-процесуальному сенсі, а й з позиції криміналістичної тактики та психології. При цьому, проведення допиту дітей дошкільного року обов'язково вимагає врахування їх вікових особливостей та кропіткої попередньої підготовки слідчого, внаслідок якої слідчий повинен вивчити індивідуально-психологічні особливості малюка, його «сильні та слабкі місця»; захоплення; улюблені ласощі, з'ясувати відносини у сім'ї [2].

У загальному вигляді тактика допиту неповнолітніх осіб відрізняються вразливістю психіки, зміною настрою та бажанням фантазувати. Згідно з даними судової статистики впродовж останніх п'яти років за вчинення кримінальних правопорушень в Україні у середньому щороку засуджується близько 2 453 дітей у віці від 14 до 16 років та близько 6 240 неповнолітніх осіб у віці від 16 до 18 років [3, с. 170]. Складність допиту таких осіб полягає у особливому сприйнятті ними життя, розвитку особистості та рівні особистих знань. Також, психічне ставлення та виникнення певних реакцій під час допиту такої особи майже непередбачуване. Неповнолітній може весь час мовчати, перебуваючи в шоковому стані, або навпаки – перебільшувати та надавати хибну інформацію задля привертання уваги, тим самим заводити слідчого у «глухий кут», або спонукати до можливих хибних версій.

Велике значення має й кримінально-процесуальне становище допитуваного. В залежності від того, ким виступає допитуваний: підозрюваним, свідком чи потерпілим, з'являється необхідність скорегувати та налаштувати слідчу (розшукову) дію на досягнення необхідної мети або встановлення істини. Адже не кожний підозрюваний зізнається у скоєні того чи іншого злочину, або свідок чи потерпілий може перебільшувати, надавати хибну, невірну та непотрібну інформацію.

Опитуванням осіб, які проводять досудове розслідування, встановлено, що існує певна необізнаність слідчих щодо встановлення психологічного контакту та обрання правильної тактики проведення допиту, залежно від особи допитуваного. Насамперед, під час допиту слідчому потрібно мати певні якості та бути уважливим, коректним, серйозним та справедливим, стійким. Передусім це впливає на сприйняття слів та дій слідчого не як гравця, а людини, яка здійснює серйозну справу і яка викликає довіру.

Отже, допит є слідчою (розшуковою) дією, що чітко регламентована законом і потребує ретельної підготовки. Дана слідча (розшукова) дія є основною для зібрання доказів. Водночас, під час проведення допитів виникає низка проблем, які пов'язані зі встановленням психологічного контакту та обранням правильної тактики його проведення. На нашу думку, вже під час навчання у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання системи МВС необхідно надати змогу здобувачам вищої освіти пізнавати заняття у формі квестів, під час яких надати можливість проводити допити різноманітних категорій осіб, із застосуванням всіх норм кримінально процесуального законодавства та проробленням тактик проведення допиту.

Список бібліографічних посилань

1. Плетенець В.М., Особливості встановлення психологічного контакту під час допиту. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 3. С. 244-247.
2. Зелені кімнати: психологічні особливості організації роботи з дітьми: методичні рекомендації / Н.П. Бочкор, О.М. Цільмак, О.В. Швед та ін. Київ: ТОВ «Агентство «Україна», 2012. 112 с.
3. Туркот М., Щербакова Г. Тактика подання доказів прокурором під час судового розгляду кримінальних проваджень щодо неповнолітніх. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 1. С. 170–178.

Одержано 15.10.2021

УДК 343.3/.7

Юрій Іванович ПАРШИН,

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансових та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Владислав Романович ТИШКОВ,

курсант 2 курсу факультету підготовки фахівців
для підрозділів стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ЗЛОЧИНИ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ПРАЦІВНИКАМИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Вчинення злочинів громадянами України – це дії які є розповсюдженими в житті суспільства. Але також ніхто не дивується, коли кажуть, що злочин вчинив працівник правоохоронних органів. Справа в тім, що в наш час це також є звичайною справою. Парадоксом є те, що органи, які повинні попереджувати та припиняти злочини, самі їх вчиняють.

Одним із завдань правоохоронних органів – є протидія злочинності [2]. Але чи можливо досягнути тієї мети, задля якої вони були створені, якщо ті ж самі органи власноручно вчиняють злочини? Така ситуація присутня у багатьох країнах світу, і викликана вона наявністю різноманітних факторів: від низької оплати праці, до недосконалості законодавства.

Одною з основних форм вчинення злочинів у правоохоронних органах є отримання неправомірної вигоди від сторонньої фізичної чи юридичної особи, тобто отримання будь-яких вигод (матеріальних та нематеріальних) на незаконних підставах [1]. Для попередження таких злочинів держава створила всі умови: забезпечення житлом, достойної заробітної плати тощо. Але людська жадібність немає кордонів, тому працівники відповідних органів все одно вчиняють злочини.

Наступною формою вчинення злочинів у правоохоронних органах є корупція, яку не слід ототожнювати з отриманням неправомірної вигоди. Останнє – це отримання вигоди у будь-якій формі (послуги, майно, матеріальні, нематеріальні, грошові та не грошові) від сторонньої фізичної чи юридичної особи, у той час як корупція – є свідомим використанням свого службового становища для отримання неправомірної вигоди для себе, або її надання (обіцянки надати) сторонній фізичній чи юридичній особі [1].

Для попередження таких злочинів держава створила органи, які контролюватимуть правоохоронців на наявність корупції. Таким державним органом є, наприклад, Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК). Його діяльність полягає в перевірці декларацій всіх державних службовців, їх даних на правдивість тощо [5].

Розкриття корупційних злочинів, вчинених високопосадовцями є компетенцією Національного антикорупційного бюро України (НАБУ). Ті справ які не відносяться до їх компетенції – розглядає Державне бюро розслідувань (ДБР), які також вирішують справи з питань корупції в самому НАБУ [5].

Діяльність вищезазначених органів, як і планувалось, приносить свої результати. Так, наприклад, 29.02.2016 до ЄРДР було внесено справу про розкрадання 2,87 млн. грн. при побудові бліндажів у зоні ООС. 01.07.2021 справу було скеровано до Вищого антикорупційного суду [3, с. 1].

Окрім вище зазначених злочинів правоохоронці можуть вчиняти інші злочини, перелік яких невичерпний. Так, наприклад, на Київщині затримали двох поліцейських затримали за підозрою у вчиненні злочину, а саме у зґвалтуванні 26-ти річної дівчини, яка звернулася до лікарні невеликого райцентру Караглик [4].

У ніч на День незалежності, двоє поліцейських прибули у селище Криве Озеро на Миколаївщині. Їх викликала місцева жителька через сварку зі свої чоловіком який був

напідпитку. Поліцейські наділи на нього кайданки, після чого забили кийками та зробили в нього 4 постріли з травматичного пістолета впритул, після чого чоловік загинув [4].

Висновок. Держава, в якій правоохоронні органи самі вчиняють злочини, які вони повинні попереджувати та припиняти, не може розраховувати на успішне майбутнє. Вище зазначені органи можуть вчиняти будь-які злочини: отримання неправомірної вигоди, корупція та інші види злочинів, список яких є невичерпним. І як би держава не намагалася попередити вчинення злочинів відповідними органами, вони все одно вчиняються. Тому їй необхідно, задля майбутнього держави та її народу, зробити висновки та правильно застосувати знання, які вони отримали за весь час.

Список бібліографічних посилань

1. Закон України «Про запобігання корупції». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 03.10.2021)
2. Закон України «Про національну поліцію». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення 02.10.2021).
3. Реєстр справ. Національне антикорупційне бюро України. URL: <https://nabu.gov.ua/geestr-sprav> (дата звернення 02.10.2021)
4. Реформована поліція: п'ять гучних злочинів за участю правоохоронців. URL: <https://www.slidstvo.info/articles/reformovana-politsiya-p-yat-guchnyh-zlochyniv-za-uchasti-pravoohorontsiv/> (дата звернення 01.10.2021)
5. Які органи України борються з корупцією? URL: <https://www.dw.com/uk/які-органи-в-україні-борються-з-корупцією/a-50560784> (дата звернення 02.10.2021).

Одержано 05.10.2021

УДК 343.73

Сергій Володимирович ПЕНЬКОВ,

доктор юридичних наук;

Владислав Володимирович ШЕНДРИК,

доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,

завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності та

розкриття злочинів факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

НАПРЯМИ НОРМАТИВНОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ЗАСТОСУВАННЯ ОПЕРАТИВНОЇ ТЕХНІКИ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Важливе значення у правильному застосуванні оперативної техніки для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності відіграє належна організація процесу її застосування. Організаційний процес повинен спиратися на міцну нормативну базу, а також враховувати соціально-економічні реалії, у яких він відбувається. І. Ф. Хараберюш, досліджуючи оперативну техніку, невипадково відзначає, що вона будучи суспільним явищем невільна від дій об'єктивних законів розвитку суспільства. Тому дії соціальних законів проявляються відносно неї опосередковано. Тим самим оперативна техніка повинна відповідати визначеним правовим відносинам суспільства та його економічним можливостям [1, с. 212].

З точки зору правильної організації роботи з оперативною технікою важливо якісно виписати пов'язані із нею процедурні норми, аби забезпечити як об'єктів, так і суб'єктів здійснення оперативно-розшукової діяльності.

І. О. Крепаков виділяє два напрями такої нормативної регламентації – гласний (застосування у кримінальному судочинстві) і негласний (підзаконні акти, що повинні

розглядатися як елементи правової основи застосування оперативно-технічних засобів та відповідних прийомів їх використання) [2, с. 89]. Враховуючи сучасні умови здійснення негласної роботи, слід відмітити, що напрям реформування кримінальної юстиції як в Україні, так і у розвинених країнах йде шляхом поступового унормування застосування оперативної техніки у відкритих актах.

Серед головних відкритих нормативних актів, які регламентують застосування оперативної техніки, можна назвати Конституцію України від 28.06.1996 (ст. 30-32); Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 (глава 21); Закони України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 (ст. 31); «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 (ст. 8); «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23.12.1993 (ст. 10); «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23.12.1993 (ст. 5); «Про телекомунікації» від 18.11.2003. (ст. 39); Указ Президента «Про додержання прав людини під час проведення оперативно-технічних заходів» від 07.11.2005 №1556/2005; Постанову Пленуму Верховного Суду України «Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав громадян під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства» від 28.03.2008 р. № 2; Нормативний документ. Технічні засоби для здійснення уповноваженими органами оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій у телекомунікаційних мережах загального користування України. Загальні технічні вимоги, затверджені спільним наказом Служби безпеки України, Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України : від 13.02.2014 № 48/75 (далі – Технічні вимоги).

Останній з наведених документів торкається сфери стандартизації перехоплення телекомунікацій. Його було розроблено з урахуванням рекомендацій Резолюції Ради Європейського Союзу 96/С 329/01 «Про законне перехоплення телекомунікацій» від 17.01.1995 та «Про оперативні запити правоохоронних органів стосовно телекомунікаційних мереж загального користування та послуг» від 20.06.2001 (ENFOPOL 55).

Наведена редакція Технічних вимог не є першою. Раніше застосовувалися попередні версії цього документу, затверджені спільними наказами Служби безпеки України, Мінтрансзв'язку України від 11.12.2007 № 1140/882 та від 31.07.2008 № 645/962. Відправною ж точкою початку стандартизації законного перехоплення телекомунікацій в Україні можна вважати Указ Президента України «Про додержання прав людини під час проведення оперативно-технічних заходів» від 01.11.2005 № 1556/2005. Саме на виконання п. 5 цього Указу було розроблено першу редакцію описаних вище загальних технічних вимог.

Слід також зазначити, що у 2016 році в Україні втратила чинність Постанова Кабінету Міністрів від 26.09.2007 № 1169, яка регламентувала порядок отримання дозволу суду на здійснення заходів, які тимчасово обмежують права людини, та використання добутої інформації. Сама ця постанова була прийнята на виконання вимог Указу Президента України «Про додержання прав людини під час проведення оперативно-технічних заходів» від 01.11.2005 № 1556/2005. Натомість не було прийнято нових актів на заміну скасованому, що деякою мірою утворило прогалину і у процедурі застосування оперативної техніки [3, с. 87, 88, 89].

Враховуючи викладене, можна констатувати, що на теперішній час питання організаційної процедури застосування оперативної техніки потребує удосконалення у нормативній частині. Серед іншого слід приділити увагу розробці відповідних підзаконних актів з урахуванням сучасних вимог.

Список бібліографічних посилань

1. Хараберюш І. Ф. Проблеми використання оперативно-технічних засобів в сучасних умовах. *Шляхи розвитку оперативно-розшукової діяльності в сучасних умовах*: матеріали наук.-практ. конф. на базі Харк. нац. ун-ту внутр. справ / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ,

Навч.-наук. ін-т підготовки фахівців кримінальної міліції. – Х : Вид-во Харківського національного ун-ту внутр. справ. 2009. С. 210-214.

2. Крепаков І. О. Проблеми оперативно-технічного забезпечення у боротьбі з організованою злочинністю. *Шляхи розвитку оперативно-розшукової діяльності в сучасних умовах*: матеріали наук.-практ. конф. – Х : Вид-во Харк. нац. ун-ту. внутр. справ. 2008. С. 87-92.

3. Манжай А. В., Пеньков С. В. Стандартизація в сфері законного перехвату телекомунікацій. *Leges si Viata*. 2017. № 5/2 (305). С. 86-89.

Одержано 19.10.2021

УДК 347.91

Марина Геннадіївна ПОЛІЩУК,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ТА ЕЛЕМЕНТИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ СУДУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Інститут правового статусу суду посідає провідне місце серед інститутів цивільного процесуального права, оскільки саме норми цього органу відповідають на питання про те, які права та обов'язки має суд сам по собі. Правовий статус є невід'ємною частиною кожної сторони цивільного судочинства, включаючи суд. Без правосуб'єктності ні суд, ні особи, які беруть участь у справі, не можуть брати участь у цивільному процесі.

Законодавець зобов'язує суд вчиняти процесуальні дії. На основі результатів аналізу Цивільного процесуального кодексу України видається необхідним зазначити, що існують статті, що визначають як права, так і обов'язки суду. Суд не має процесуального чи матеріального інтересу в результаті спору [1, ст. 848].

Слід зазначити, що інститут правового статусу суду не був суб'єктом окремого наукового дослідження. Загалом чомусь дослідники вирішили вивчати абсолютно різні юридичні інститути, такі як інститут перегляду рішень у цивільному процесі, інститут третіх осіб.

З нормативної точки зору, стаття 124 Конституції України передбачає, що правосуддя в Україні здійснюється виключно судами [1]. Делегування або розподіл судових функцій не дозволяється. У цивільному процесуальному законодавстві немає статті, яка б визначала правовий статус суду. Сучасний стан наукових розробок показує, що статті, що стосуються структурних елементів правосуб'єктності суду, розпорошені відповідно до цивільного процесуального законодавства і, крім того, не розповсюджені в жодній частині.

Суд є особливим суб'єктом цивільних процесуальних відносин. Суд розглядає справи, які підпадають під його юрисдикцію, у порядку, встановленому законом, на підставі норм про юрисдикцію. Враховуючи різноманітність справ, що розглядаються в цивільному процесі, законодавець розрізняє три типи провадження. Отже, правова ситуація суду в різних видах провадження неоднакова. Цивільний процесуальний кодекс України для кожного виду провадження містить вичерпний перелік осіб, які беруть участь у провадженні. Однак суд не належить до жодної групи [2, ст. 960].

Головною передумовою участі суду у цивільному процесі є його правовий статус. З огляду на те, що, як уже зазначалося, правовий статус суду у цивільному процесі не був предметом широкого кола досліджень, слід зазначити, що в прецедентній практиці не існує єдиного підходу до визначення основного складу конституційного права громадянина. Різні вчені включають такі елементи: 1) права і свободи; 2) обов'язки; 3) гарантії фактичного здійснення прав та обов'язків; 4) правоздатність та дієздатність;

5) громадянство; 6) правосуб'єктність; 7) громадянство; 8) юридична відповідальність; 9) правові принципи; 10) загальні правовідносини (статусний тип).

Для того, щоб проаналізувати "можливий" елементарний склад правового статусу суду в цивільному процесі, зупинимось на аналізі таких елементів, як правові норми, дієздатність, права та свободи, відсотки, правовідносини з точки зору теорії статус і право та цивільний процес. Позиції вчених як С. С. Алексєєв, І. А. Ільїн, С. Я. Фурса, В. В. Ярков, Д. М. Чечот, К. С. Юдельсон, О. Є. Лейст, Р. Гукасян, В. М. Шерстюк, Н. А. Чечина, М. А. Гурвич, В. В. Молчанов. Особливого значення набуває питання оцінки співвідношення правосуб'єктності та правової ситуації [3, ст. 20].

Враховуючи, що правовий статус, безумовно, є однією з найважливіших та найскладніших правових категорій, існують різні ставлення до співвідношення правового статусу та правосуб'єктності. Таким чином, згідно з однією позицією є включення правосуб'єктності як структурного елементу правового статусу, іншою є те, що правосуб'єктність є передумовою виникнення правового статусу, інша позиція полягає в тому, що правосуб'єктність представляє більшу категорію по відношенню до категорія правового статусу і стосується другої категорії.

Суд для участі у цивільному процесі має різні повноваження, які в сукупності складають його юрисдикцію. Компетентність, як основа участі суду у цивільному процесі відображає авторитетний початок судової діяльності та її правовий статус [4, ст. 1055].

На мій погляд, елементи правової ситуації повинні включати правосуб'єктність, яка є сукупністю прав та обов'язків, що виражаються через юрисдикцію. Вчені, які вивчали інститут правового статусу, також включають такі елементи, як громадянство, інтерес, відповідальність, гарантії. У подальших дослідженнях видається необхідним визначити, чи доречно розглядати вищезазначені інститути як елементи правового статусу суду.

О. В. Колісник зазначає, що цивільну процесуальну правосуб'єктність суду можна називати його здатністю бути суб'єктом цивільних процесуальних відносин, що повинно відповідати вимогам цивільної юрисдикції та повноваженням суду та осіб, його членів, здійснювати справедливість у цивільних справах за умов виконання, умов для складу певного суду та за відсутності обставин, що заважають йому здійснювати справедливість у цивільних справах [5, с. 420].

Таким чином, правовий статус є більш складним поняттям, ніж юридична суб'єктність. Насправді ці поняття багато в чому ідентичні, і тому існує тенденція до їх ідентифікації. Як правовий статус, так і правосуб'єктність базуються на правових нормах, з яких виникають права та обов'язки. Оскільки сторони мають права та обов'язки, вони мають правосуб'єктність, що виявляється у здатності вступати в правовідносини, які є специфічними в цій справі за участю суду, оскільки суд як орган державної влади вступає до них із певний правовий статус.

Список бібліографічних посилань

1. Цивільний процес України : академічний курс : підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.; за ред. С. Я. Фурси. К.: Видавець Фурса С. Я.: КНТ, 2019. 848 с.
2. Європейська конвенція з прав людини: основні положення, практика застосування, український контекст. За ред. Жуковської О. Л. ЗАТ «ВІПОЛ». Київ, 2014. 960 с.
3. Колісник О. В. Суд як суб'єкт цивільних процесуальних відносин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : Спец. 12.00.03 О. В. Колісник. Харків, 2018. 20 с.
4. Шопіна І. М. Щодо концептуальних підходів до визначення поняття правового регулювання. *Форум права*. 2015. № 2. С. 1055-1061.
5. Бичкова С. С. Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження : монографія С. С. Бичкова. Київ : Атіка, 2017. 420 с.

Одержано 29.09.2021

УДК 347.9

Марина Геннадіївна ПОЛІЩУК,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Мирослава Ростиславівна ПОЛІЩУК,

студентка 4 курсу юридичного факультету

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ПРОЦЕСУАЛЬНІ СТРОКИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Останнім часом все більше процесуалістів намагаються обґрунтувати єдність та відмінність видів цивілістичного процесу, а також інститутів і окремих норм галузей процесуального права. Одним із таких процесуальних інститутів є процесуальні строки, які відіграють важливу роль у механізмі судового захисту прав.

Слід вказати, що на відміну від Цивільного кодексу України, де строк визначений як певний період у часі, зі спливом якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення, ЦПК України не містить визначення процесуальних строків.

Проте, М.Й. Штефан зазначає, що категорія "строк" у ЦПК України визначається як момент часу (*diesinguo, terminus*) - останній день триває до 24-ї години, і як проміжок часу (*diesintraquem, dilatio*) - обчислюється роками, місяцями та днями. Згідно з його визначенням, цивільно-процесуальні строки - це строки, встановлені ЦПК України для вчинення процесуальних дій судом та учасниками цивільного процесу.

О.В. Андрійчук більш детально пояснює цивільно-процесуальний строк через його владно-регулятивну правову природу як елемент регулювання поведінки учасників, встановлений нормами цивільного процесуального права або визначений судом і розрахований роками, місяцями або днями, проміжком часу, моментом у часі чи вказівкою на подію, і за допомогою якої ЦПК встановлює можливість або необхідність суду та учасників процесу конкретних процесуальних дій, а також настання певних процесуальних наслідків.

Згідно з визначенням, зазначеним В.І. Тертишніковим, процесуальний строк - це період часу, визначений для здійснення процесуальних дій учасниками процесу або іншими особами, як це передбачено законом або рішенням суду. Він також вказує, що законом не встановлені процесуальні строки для судді чи суду, насамперед з формальної точки зору, оскільки норми щодо них не містяться в главі про процесуальні строки. Тому було б точніше називати їх службовими строками. Вони також відрізняються від процесуальних строків наслідками їх пропуску, оскільки пропуск службових строків не звільняє суд чи суддю від обов'язку здійснити цю процесуальну дію чи сукупність дій [2, с. 221-222].

Також, варто зазначити, що покладаючи різні підстави в основу класифікації процесуальних строків, усі науковців тій чи іншій мірі розглядають суд як суб'єкт, який або самостійно встановлює певний процесуальний строк, або виконує певну процесуальну дію у встановлений процесуальний строк як обов'язок.

У теорії цивільного процесу найбільш поширеним є підхід за яким процесуальні строки поділяються на види за такими ознаками: 1) за способами визначення поділяються на встановлені законом та встановлені судом [1, ст.120]. Встановлені законом за чіткістю визначення є абсолютно визначеними; відносно визначеними (встановлений судом строк для пред'явлення заявником до держателя втраченого цінного папера на пред'явника або векселя не може бути більшим двох місяців; 2) за суб'єктами вчинення процесуальних дій процесуальні строки поділяються на встановлені для суду та осіб, які беруть участь у розгляді справи; 3) за тривалістю вчинення процесуальної дії. Фактично, таких самих підходів у класифікації процесуальних строків дотримується С.С. Бичкова.

С.В. Васильєв крім зазначених вище пропонує в основу класифікації ще покласти таку ознаку, як характер здійснюваної процесуальної дії. За такою ознакою він пропонує

виокремлювати загальні процесуальні строки та спеціальні процесуальні строки [3, с. 143]. Суд має розпочати розгляд справи по суті не пізніше ніж через шістьдесят днів з дня відкриття провадження у справі, а у випадку продовження строку підготовчого провадження - не пізніше наступного дня з дня закінчення такого строку. Суд розглядає справу по суті протягом тридцяти днів з дня початку розгляду справи по суті [1, ст. 210].

Особливістю Цивільного процесуального кодексу України є визначення юрисдикції для вирішення питання про поновлення або продовження пропущеного строку. Це питання вирішує суд, в якому мали бути здійснені процесуальні дії або до якого потрібно було подати документ або докази. Також особливістю ЦПК України є норма про те, що одночасно із клопотанням про поновлення або продовження строку слід вчинити дії або подати документ чи докази, щодо якого подається клопотання. В господарському та адміністративному процесах такі норми не закріплені, а юрисдикція питання про поновлення або продовження пропущеного строку та необхідність подання заяви про поновлення (продовження) строку визначаються апріорі.

Крім того, не виключається застосування цих положень ЦПК України в господарському та адміністративному процесі за аналогією закону. Після вирішення суду питання про поновлення або продовження процесуальних строків, у разі відмови в продовженні чи поновленні строку, суди усіх спеціалізацій виносять ухвалу. В господарському процесі про відновлення пропущеного терміну також може бути зазначено в рішенні або постанові господарського суду.

В усіх сферах цивільного процесу допускається апеляційне та касаційне оскарження лише ухвал про відмову поновити або продовжити пропущений процесуальний строк. У разі ж прийняття судового рішення про поновлення (продовження) процесуального строку заперечення на нього можуть бути викладені в апеляційній чи касаційній скарзі на рішення (постанову) суду [4, с. 11].

Отже, розгляд справи в суді складається з сукупності процесуальних дій, що виконуються судом і учасниками цивільного процесу у встановленому порядку, кожна процесуальна дія повинна мати свою тривалість, яку можна визначити як цивільно-процесуальний строк. В цивільному процесі строки не лише відіграють важливу роль у контексті своєчасних спорів з мінімальними втратами часу, але є також визначальними категоріями забезпечення гарантій реалізації суб'єктивних процесуальних прав суб'єктами цивільних процесуальних відносин та виконання цивільно-правових процесуальних зобов'язань.

Список бібліографічних посилань

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42, ст.492.
2. Білик Л. Д. Правові питання строків у цивільному судочинстві. *Вісник Академії адвокатури України*. 2011. Число 2. С. 221-224.
3. Захарова О. С. Процесуальні строки як гарантія своєчасного розгляду цивільної справи. *Форум права*. 2014. № 4. С. 142-146.
4. Бобрик В. І. Оптимізація інституту процесуальних строків у цивілістичному судочинстві України. *Юридична наука*. 2015. № 4. С. 7-13.

Одержано 19.10.2021

УДК 343.9

Сергій Валерійович РАЙКО,

доктор філософії,

старший викладач кафедри загальновійськових дисциплін

факультету безпеки державного кордону Національної академії

Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького;

Олег Володимирович БАШНЯНИН,

старший викладач кафедри загальновійськових дисциплін

факультету безпеки державного кордону

Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького

ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ПРАВОВИХ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ПРОБЛЕМ ЗАПОБІГАННЯ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ПРОТИДІЮ ЯКИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ ВІДНЕСЕНО ДО КОМПЕТЕНЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

В умовах сьогодення, однією з ключових проблем, що значно ускладнюють запобігання кримінальним та адміністративним правопорушенням, протидію яким віднесено до компетенції Державної прикордонної служби України (відповідно до п. 5 ст. 19 Закону України «Про Державну прикордонну службу України»), є недостатня облаштованість державного кордону в інженерно-технічному відношенні. Про це наголосив і міністр внутрішніх справ України Денис Монастирський, презентуючи 6 вересня цього року пріоритетні напрями діяльності Міністерства внутрішніх справ України. Він відзначив як одне з першочергових завдань відомства, облаштування майже 4,5 тис. км. ділянки сухопутного кордону з Російською Федерацією, Республікою Білорусь та Республікою Молдова сучасними системами відеоспостереження та інформування.

Актуальною також залишається проблема підвищення рівня професійної підготовки різних категорій персоналу відомства, в частині, що стосується юридичної компоненти, насамперед, знання нормативно-правової бази, що регламентує діяльність Державної прикордонної служби України, міжнародного законодавства, криміногенної обстановки на ділянці відповідальності підрозділу, договірно-правових документів і міжурядових угод, що регламентують пропуск через державний кордон осіб, транспортних засобів та вантажів.

Інтенсифікація підготовки у вказаному напрямку, дасть змогу офіцерському складу вдосконалити: володіння базовими поняттями щодо правових аспектів забезпечення національної безпеки України у прикордонній сфері; розуміння правових засад адміністративної та оперативної-розшукової діяльності; вміння юридично правильно кваліфікувати факти й обставини кримінально-процесуальної діяльності органів охорони державного кордону, тлумачити основні положення національного та міжнародного права щодо охорони державного кордону, а також здатність застосовувати нормативно-правові акти, норми права в оперативній-службовій діяльності, приймати юридично обґрунтовані, правильні управлінські рішення, працювати з правовою інформацією тощо.

Включення перерахованих чинників в систему підготовки інспекторського складу дозволить підвищити кваліфікацію молодшого персоналу в частині використання наявних правових механізмів під час охорони державного кордону, здійснення прикордонного контролю відносно різних категорій осіб, транспортних засобів та вантажів; застосування адміністративних норм та процесуальних дій відповідно до вимог чинного законодавства України.

Висновок. Саме від швидкості впровадження вказаних пріоритетних напрямів діяльності, в частині, що стосується інженерно-технічного облаштування державного

кордонну та підвищення рівня правової компетентності окремих категорій персоналу, залежить здатність відомства своєчасно та ефективно відповідати на новітні загрози та виклики у сфері прикордонної безпеки.

Одержано 14.10.2021

УДК 342.95

Сергій Анатолійович РЕЗАНОВ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри поліцейської діяльності

та публічного адміністрування факультету № 3

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРИТЯГНЕННЯ ОСОБИ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Питання щодо притягнення особи до адміністративної відповідальності завжди були актуальними та на часі. Поряд з великою кількістю змін, які були внесені до Кодексу про адміністративні правопорушення, залишилось багато проблемних моментів. Є певні зауваження до правого та організаційного регулювання порядку встановлення особи правопорушника, доказування його вини, фіксації та надання доказів, здійснення адміністративного затримання та інше. Недостатня увага законодавця щодо питань притягнення осіб до адміністративної відповідальності призводить до збільшення кількості цих правопорушень, які в свою чергу стають суттєвим підґрунтям для вчинення у подальшому кримінальних правопорушень та закріпленню у свідомості порушника почуття безкарності. Усі згадані аспекти призводять до погіршення стану боротьби зі злочинністю, підтримання правопорядку та безпеки, забезпечення охорони прав і свобод людини.

Таким чином, сьогодні на перший план виходить розроблення ефективних організаційно-правових засад притягнення осіб до адміністративної відповідальності та урегулювання існуючих прогалин та невідповідностей.

Першим проблемним аспектом у провадженні в справах про адміністративні правопорушення є встановлення особи правопорушника.

Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» [1], поліцейський має право вимагати в особи пред'явлення нею документів, що посвідчують особу, у спосіб, який дає можливість поліцейському прочитати та зафіксувати дані, що містяться в документах. Зокрема, найрозповсюдженіша підстава перевірки документів, коли у поліцейського існує достатньо підстав вважати, що особа вчинила або має намір вчинити правопорушення.

У випадку коли правопорушник пред'являє свої документи, що посвідчують особу, проблем не виникає, але якщо документи при ньому відсутні та він відмовляється назвати свої дані для ідентифікації починаються певні труднощі.

Законодавство дозволяє, на підставі статті 260 Кодексу України про адміністративні правопорушення [2], з метою встановлення особи та складення протоколу про адміністративне правопорушення у разі неможливості складення його на місці вчинення правопорушення, якщо складення протоколу є обов'язковим, здійснювати адміністративне затримання правопорушника.

Але все виглядає досить логічним і зрозумілим тільки в теорії. Загальний строк адміністративного затримання становить 3 години. Початком цього строку є фактичний момент затримання особи. Беручи до уваги «наші реалії»: інтенсивний трафік, стан доріг, затори та інше, на доставлення особи можна витратити половину усього строку

затримання. Але й це не найбільша проблема, затримана особа навіть у відділі поліції може мовчати та не називати свої дані. Яким чином поліцейським у залишок строку (2 години) повинен скласти протокол або винести постанову?

Стаття 263 Кодексу України про адміністративні правопорушення [2] дозволяє за ряд адміністративних правопорушень в необхідних випадках для встановлення особи та/або з'ясування обставин правопорушення – продовжувати строк адміністративного затримання до трьох діб.

Але якщо особа вчинила дрібне хуліганство або розпивала алкогольні напої чи вчинила куріння тютюнових виробів у заборонених місцях законодавець визначає остаточний строк адміністративного затримання тільки 3 години. І тому, якщо особа сама не піде на співпрацю з органами поліції та не організує доставку своїх документів то буде велика ймовірність, що вона залишиться без притягнення до адміністративної відповідальності за свої правопорушення.

Іншим проблемним аспектом у провадженні в справах про адміністративні правопорушення є саме адміністративне затримання, яке здійснюється посадовими особами органів поліції, а точніше його підстави. Для початку виникає питання, що законодавець у 2021 році має на увазі коли встановлює повноваження здійснення адміністративного затримання органами внутрішніх справ. З прийняттям Закону України «Про Національну поліцію» [1] ці повноваження перейшли до органів поліції.

Детально аналізуючи зміст вказаної статті, зокрема повний (вичерпний) перелік підстав здійснення адміністративного затримання саме Національною поліцією, можна зробити висновок, що у поліцейських відсутні законні підстави здійснення адміністративного затримання особи за порушення стаття 175⁻¹ «Куріння тютюнових виробів у заборонених місцях», тому що це не передбачено статтею 262 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Хоча як не дивно, здійснювати адміністративне затримання за дрібне хуліганство та розпивання пива, алкогольних, слабоалкогольних напоїв у заборонених законом місцях представники Національної поліції уповноважені.

Отже, як підсумок, поліцейський не уповноважений здійснити адміністративне затримання особи, яка порушила вимоги статті 175⁻¹ «Куріння тютюнових виробів у заборонених місцях», для встановлення її особи та складення відповідних процесуальних документів. А отже, у випадку ненадання документів, які посвідчують особу, такого порушника не буде притягнуто до відповідальності.

Висновки. Наведені вище проблемні моменти, які існують у провадженні у справах про адміністративні правопорушення, становлять суттєву загрозу правопорядку у державі. Недостатня увага законодавця щодо питань притягнення осіб до адміністративної відповідальності призводить до збільшення кількості цих правопорушень, які в свою чергу стають суттєвим підґрунтям для вчинення у подальшому кримінальних правопорушень та закріпленню у свідомості порушника почуття безкарності. Усі згадані аспекти призводять до погіршення стану боротьби зі злочинністю, підтримання правопорядку та безпеки, забезпечення охорони прав і свобод людини.

Список бібліографічних посилань

1. Про Національну поліцію: Закон України: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 08.10.2021).

Одержано 18.10.2021

УДК 343.131

Віталій Володимирович РОМАНЮК,

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри кримінального процесу

та організації досудового слідства факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Володимир Анатолійович УРБАН,

курсант 3 курсу факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА: ПРАВОВА ПРОБЛЕМАТИКА

Теоретична складова здійснення кримінального процесу базується на багатовікових науково-практичних досягненнях та з урахуванням досвіду працівників правоохоронних органів у сфері забезпечення кримінального провадження.

На сьогоднішній день кримінальне процесуальне законодавство цілеспрямовано націлене на непохитне забезпечення прав і свобод усіх учасників кримінального провадження, зокрема тих осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення, або осіб. Теоретико-правова позиція кримінального процесуального законодавства у сучасних реаліях передбачає певний відхід від «антигуманних» засобів забезпечення кримінального провадження. На першому місці посідають основоположні права та свободи людини, яку, у свою чергу, намагаються максимально вивести з під дії примусових заходів забезпечення кримінального провадження.

На нашу думку, кримінальне процесуальне законодавство певною мірою знаходиться у залежності від сучасного тренду наділення особи багатограними правами на «будь-які випадки». Таке забезпечення правами можливо й варто застосовувати до цивільно-правових, державно-регулюючих, адміністративних законодавчих процесів, проте кримінальний процесуальний закон на нашу думку повинен ґрунтуватись на засадах жорсткого примусу і покори.

Теоретичні основи забезпечення правами таких суб'єктів кримінального провадження, як підозрюваний та обвинувачений могли б мати зовсім іншу право забезпечувальну спрямованість. Перед тим, як привести приклад іншого бачення та проектування прав підозрюваного й обвинуваченого у кримінальному процесі, варто відповісти на питання: чи повинна особа яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, яке погіршує загальний стан суспільства та здійснює негативний вплив на функціонування державного механізму, особистого життя окремих громадян, користуватися тими ж самими правами й гарантіями як і особа, яка не вчиняє жодних кримінально караних протиправних дій?

З нашої точки зору особи, що отримали статус підозрюваного або обвинуваченого у кримінальному провадженні повинні мати суттєве обмеження прав тому, що вони вже є теоретично небезпечними особами для суспільства. Виходячи з цього, задля попередньої протидії такої небезпеки, доцільно обмежувати таких осіб у окремих правах.

Підозрюваний та обвинувачений у кримінальному процесі, на нашу думку повинні обмежуватись у користуванні наступними правами:

1) забезпечення права на свободу та особисту недоторканність (обмеження у користуванні цим правом, надає можливість помістити особу у місця тимчасового обмеження свободи, що забезпечує захист суспільства від потенційно небезпечної особи, та надає органам досудового розслідування можливість здійснювати нагляд за цією особою);

2) недоторканність житла чи іншого володіння особи (обмеження у користуванні цим правом, надає можливість органам досудового розслідування здобути більше

корисної для виконання завдань кримінального провадження інформації щодо об'єктів, осіб та подій, які могли б відбуватись у житлі чи іншому володінні підозрюваного або обвинуваченого);

3) таємниця спілкування/невтручання у приватне життя/недоторканність права власності (обмеження у користуванні цими правами, надає можливість органам досудового розслідування безперешкодно отримувати додаткову інформацію про особу, щодо якої відкрито здійснюється кримінальне провадження).

Обмеження у застосуванні вищезазначених прав у кримінальному провадженні могло б суттєво вплинути на функціональне призначення кримінального процесуального законодавства та надати розвиток примусовому та жорсткому кримінальному процесу. Здійснення кримінального процесу повинно відбуватись на примусових засадах та суттєво обмежувати права і свободи осіб, які можуть бути потенційно небезпечними для суспільства та громадян.

Одержано 19.10.2021

УДК 343.12:343.985(477)

Сергій Анатолійович САЛТОВЕЦЬ,

кандидат юридичних наук,

начальник управління міграційної поліції Головного управління

Національної поліції в Харківській області

ТЕОРЕТИЧНО-НОРМАТИВНІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОПЕРАЦІЇ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Тогочасний стан протидії кримінальній протиправності свідчить про те, що актуальною залишається проблема безпеки осіб, які беруть участь в організації та здійсненні спеціальної операції оперативного підрозділу, зокрема, суб'єктів оперативно-розшукової діяльності. Згідно із ст. 2 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» під оперативно-розшуковою діяльністю розуміють систему гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів.

Основним чинником цієї дефініції щодо питання нормативно-правового гарантування безпеки є те, що сфера застосування оперативно-розшукових заходів охоплює комплекс гласних і негласних заходів [1]. Зважаючи на це, головною правовою основою забезпечення безпеки суб'єктів ОРД є відомчі нормативні акти уповноважених підрозділів ОРД з грифом обмеженого доступу. З огляду на викладене можна дійти висновку, що дослідження цієї тематики має чітко окреслену межу гласності і відповідно обмежене коло допустимих осіб.

Відповідно до видів заходів ОРД, згідно зі ст. 2 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», суб'єкти ОРД можна класифікувати як гласні та негласні. Проте в системі суб'єктів ОРД є особлива категорія осіб, які, реалізуючи завдання та функції ОРД, ставлять під загрозу власне життя та здоров'я. Знову-таки йдеться про осіб, впроваджених у злочинне середовище з метою викриття та припинення організованої груп та злочинних організацій.

Слід зазначити, що серед багатьох напрямів протидії органами Національної поліції організованої злочинної діяльності найбільш дієвим і перспективним є спеціальна операція оперативного підрозділу із залученням негласних штатних та позаштатних

працівників. За своєю сутністю така діяльність може бути визначена як розвідувальна, про що неодноразово наголошували вітчизняні науковці [2, с. 28].

Спеціальна операція оперативного підрозділу – це комплекс оперативно-розшукових, пошукових, технічних, організаційних, фінансово-господарських та інших заходів, що проводяться із залученням негласних працівників для виявлення, попередження та припинення кримінальних правопорушень, отримання інформації про злочини, що готуються, нейтралізації кримінальної активності осіб, які розробляються. Даний комплексний оперативно-розшуковий захід здійснюється на підставі вимог, передбачених статтею 272 КПК України. Доцільно звернутися до диспозиції цієї статті «Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації», яка передбачає, що під час досудового розслідування тяжких або особливо тяжких злочинів можуть бути отримані відомості, речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, особою, яка відповідно до закону виконує спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації, або є учасником зазначеної групи чи організації, яка на конфіденційній основі співпрацює з органами досудового розслідування [3]. У відомчих нормативних актах правоохоронних органів та у теорії оперативно-розшукової діяльності (ОРД) такі дії традиційно зараховували до категорії оперативно-розшукових заходів як оперативне впровадження [4, с.71; 5, с. 3–12; 6, с. 354–357; 7, с. 230–231; 8, с. 92, 146–150].

Варто наголосити, що і чинним Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» (п.8 ст. 8) передбачено, що оперативні підрозділи мають право виконувати спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації згідно з положеннями статті 272 Кримінального процесуального кодексу України. Отже, формально-юридичний підхід дозволяє одночасно віднести оперативне впровадження у вигляді спеціальної операції оперативного підрозділу та виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації до різних категорій, що належать до окремих, хоча і взаємопов'язаних державно-правових діяльних систем – ОРД та кримінального процесу. Тому, залишаючись незмінним за своїм змістом, оперативне впровадження як засіб пізнавальної діяльності правоохоронних органів може мати дві різні юридичні форми залежно від сфери застосування. Це зумовлює потребу з'ясування взаємозв'язку та відособленості спеціальної операції оперативного підрозділу від виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації як ОРЗ та як НСРД, що в свою чергу, потребує комплексного осмислення у вигляді окремого дослідження.

Підводячи підсумок, зазначу, що юридична форма оперативного впровадження буде різною залежно від сфери застосування: в ОРД – оперативно-розшуковий захід, у кримінальному процесі – негласна слідча (розшукова) дія. Залежно від юридичної форми або спеціальної операції оперативного підрозділу, або виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації набуває різного статусу, що втілюється у визначенні законом різних суб'єктів ініціативи його застосування та санкціонування, різних наслідків не виконання доручень на його проведення.

Список бібліографічних посилань

1. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 р. № 2135–XII. – [Електронний ресурс]. – <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.
2. Албул С.В. Гносеологічна функціональність правоохоронної розвідки // Південно-український правничий часопис. – 2014. – № 2. – С. 28-31.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. [Електронний ресурс] // Офіц. веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
4. Оперативно-розыскная деятельность органов внутренних дел : Общая часть / под ред. В. М. Аتماжи-това. – М. : Акад. МВД СССР, 1990. – 564 с.

5. Прыгунов П. Я Психологическое обеспечение специальных операций: оперативное внедрение : учеб. пособ. / П. Я. Прыгунов. – К. : КНТ, 2006. – 472 с.
6. Теория оперативно-розыскной деятельности : [учебник] / под ред. К. К. Горяинова, В. С. Овчинского, Г. К. Синилова – М. : Инфра-М, 2006. – 832 с.
7. Оперативно-розшукова діяльність : [навч. посіб.] / [Є. М. Моїсєєв, О. М. Джужа, Д. Й. Никифорчук та ін.] ; за ред. О. М. Джужі. – К. : Правова єдність, 2009. – 310 с.
8. Некрасов В. А. Оперативне розпізнавання : [монографія] / [В. А. Некрасов, В. Я. Мацюк, Н. Є. Фі-ліпенко, Л. В. Родинюк]. – К. : КНТ, 2007. – 216 с.

Одержано 18.10.2021

УДК 343.72

Сергій Васильович ТІХОНОВ,

*завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ;*

Віктор Іванович ВАСИЛИНЧУК,

*доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ*

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ПРОКУРАТУРИ ТА ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Нормативно-правове удосконалення оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД) є запорукою створення сучасних та ефективних оперативних підрозділів, здатних ініціативно виконувати завдання за напрямками їх діяльності та виправдовувати суспільні очікування.

Безперечно, неможливо розглядати вдосконалення роботи оперативних підрозділів окремо від органів прокуратури, від якої залежить успішний перебіг ОРД та її кінцевий результат.

Слушною є думка Юрія Дьоміна, який зазначає, що прокурорський нагляд за додержанням законів органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, – це сфера прокурорського нагляду, що характеризується специфічними об'єктом і предметом нагляду, повноваженнями прокурора, необхідністю дотримання прав і свобод людини та громадянина в процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності, встановленого порядку проведення оперативно-розшукових заходів, законності рішень, що приймаються оперативними підрозділами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність [1, с. 67–73].

У відповідності до вимог ст. 25 Закону України «Про прокуратуру», прокурор здійснює нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство, користуючись при цьому правами і виконуючи обов'язки, передбачені Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та Кримінальним процесуальним кодексом України.

Письмові вказівки прокурора органам, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство, надані в межах повноважень, є обов'язковими для цих органів і підлягають негайному виконанню [2].

У чинному законодавстві роль прокуратури обмежується наглядом за дотриманням законів під час здійснення ОРД, що, на нашу думку, негативно впливає на взаємодію цієї системи з піднаглядними суб'єктами.

Природно, що всі елементи системи працюють більш ефективно, коли вони націлені на досягнення спільного результату та несуть рівну відповідальність за його настання. Тому посилення відповідальності прокуратури повинно відбуватися одночасно із розширенням її повноважень та отримання нових можливостей.

На нашу думку, у ході нормативно-правового вдосконалення ОРД роль прокуратури повинна посилитися за напрямками процесуального супроводження оперативно-розшукових справ.

Процесуальне супроводження прокурором оперативно-розшукових справ, після того як матеріали ОРД використовуються як приводи та підстави для початку досудового розслідування чи отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні [3], одночасно з оперативним супроводженням оперативними працівниками кримінального провадження, відкритого за матеріалами ОРД, повинно стати добре збалансованою системою прокурорського нагляду та взаємодії у досягненні мети кримінального процесуального та оперативного-розшукового законодавства.

У відповідності до вимог «Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідування», керівник оперативного підрозділу, в якому перебувають оперативно-розшукові справи, заведені відносно осіб, які готують вчинення злочинів, у випадку виявлення ознак кримінального правопорушення під час проведення оперативно-розшукових заходів невідкладно направляє відповідні матеріали до відповідного органу досудового розслідування [4].

Такий алгоритм дій керівника оперативного підрозділу, визначений відомчою інструкцією, на нашу думку, не є досконалим.

По-перше, автори інструкції, використавши термін «відповідний орган досудового розслідування», фактично надали право керівнику оперативного підрозділу на власний розсуд визначати орган досудового розслідування, в який направляються матеріали ОРД.

По-друге, слідчий, отримавши вказані матеріали, вимушений приймати рішення про реєстрацію інформації в Єдиному реєстрі досудових розслідувань (ЄРДР), не володіючи всіма обставинами, які виникали у ході ОРД та керуючись тільки інформацією та матеріалами, з якими йому дозволили ознайомитися оперативні працівники. У такому самому положенні знаходиться й новопризначений процесуальний керівник, який немає права ознайомлюватися з матеріалами ОРД і вимушений приймати процесуальні рішення на підставі стислої інформації у новому кримінальному провадженні.

На нашу думку, логічніше закріпити у законодавстві норму, яка б зобов'язувала керівництво оперативних підрозділів у разі фіксації оперативно-розшуковими заходами інформації про готування або вчинення кримінального правопорушення негайно повідомляти про це прокурора, який здійснює нагляд за дотриманням законності під час здійснення ОРД, для прийняття рішення про внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Прокурору, який ознайомлений з конкретною оперативно-розшуковою справою з моменту її заведення набагато легше розуміти наявність або відсутність ознак кримінального правопорушення в наданих матеріалах ОРД та прийняти правильне процесуальне рішення на відміну від слідчого або процесуального керівника, які з оперативно-розшуковою справою не ознайомлені.

Запропоновані зміни дозволять значно скоротити час, необхідний прокурору для прийняття рішення щодо реєстрації інформації в ЄРДР, а також вплинуть на якісну складову оцінки інформації та ухвалення подальших обґрунтованих процесуальних рішень, у тому числі вірного визначення органу досудового розслідування.

Крім того, з указаних вище причин, прокурора, який здійснює нагляд за дотриманням законності під час здійснення ОРД, доцільно призначати процесуальним керівником або включати до групи процесуальних керівників, якщо за матеріалами оперативного провадження вносяться відомості до ЄРДР.

Враховуючи те, що профільний закон передбачає нагляд прокурорів за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, користуючись правами і виконуючи обов'язки, передбачені Законом України «Про ОРД», а запропоновані зміни повинні позитивно відобразитися на діяльності всіх суб'єктів ОРД – їх впровадження необхідно саме в законі, який регламентує ОРД.

Список бібліографічних посилань

1. Дьомін Ю. Повноваження прокурора при здійсненні нагляду за оперативно-розшуковою діяльністю. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 3. С. 67–73. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/11-2016/diomin.pdf>
2. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> 3.
3. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
4. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затверджена наказом МВС № 575 від 07.07.2017.

Одержано 19.10.2021

УДК623.1/.7

Андрій Анатолійович ТОКАР,

викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Аліна Костянтинівна АНТИПОВА,

курсантка 3 курсу факультету підготовки фахівців

для підрозділів стратегічних розслідувань

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

В сучасному світі все підпорядковується закону, і кожна людина мусить йому підкорятися, саме на цьому принципі тримається будь-яка держава. Саме тому дуже важливим аспектом для кожної країни виступає саме правоохоронна система, адже саме на неї покладається завдання забезпечувати публічну безпеку та порядок.

Відтак ми розуміємо, що працівники правоохоронних органів повинні оберігати найвищі цінності держави, а це згідно статті 3 Конституції України є людина, її життя і здоров'я, честь і гідність [1].

Саме тому дуже важливим аспектом правоохоронної діяльності є забезпечення безпеки для життя людей. Проте як ми розуміємо не всі дотримуються закону й не порушують права інших. У даних випадках працівники поліції повинні вміти захистити порушенні права та припинити правопорушення, й бувають випадки коли вони застосовують вогнепальну зброю, саме тому дуже важливо розуміти, як саме побудована дана система і чи правильно вона функціонує.

Для цього ми пропонуємо звернутися до статті 46 Закону України «Про Національну поліцію» в якій нам надано вичерпний перелік коли працівники поліції можуть застосувати вогнепальну зброю у виняткових випадках, без попередження та коли можна її використати [2].

Відтак вивчаючи даний аспект ми просто не могли оминати увагою саме іноземний досвід у даній сфері. Саме тому ми наголошуємо, що питанню застосуванню

вогнепальної зброї приділено багато уваги й на міжнародній арені. Яскравим підтвердженням даного висловлювання може стати конвенція ООН «Основні принципи застосування сили та зброї офіційними особами, що підтримують правопорядок». З цього випливає, що навіть на міжнародному рівні розглядається дане проблемне питання, оскільки дані дії несуть велике правове навантаження. Необхідно також зазначити, що дана конвенція ратифікована Україною, а отже працівники правоохоронних органів у своїй діяльності повинні підпорядковуватись їй [3].

Також ми пропонуємо порівняти нормативно-правову базу застосування вогнепальної зброї в Україні та США. З метою кращого аналізу даного питання ми пропонуємо розглянути його на прикладі Закону України «про Національну поліцію» та його відповідником в законодавстві США The Las Vegas Metropolitan Police Department.

Відтак ми повинні наголосити, що працівники поліції України уповноважені застосовувати вогнепальну зброю у відповідності до статті 46 ЗУ НПУ лише у з метою заподіяння шкоди яка є необхідною і достатньою. Тобто для правоохоронців цей захід повинен бути виправданий і застосовуватись як найбільш суворий захід примусу. Говорячи ж про американський відповідник даного нормативно-правового акту ми повинні наголосити, що рівень силової протидії повинен відповідати рівню *Deadly Force*, тобто такого, який може призвести до смерті за допомогою вогнепальної зброї. Тобто ми розуміємо, що працівники поліції, як України так і Америки можуть застосовувати вогнепальну зброю лише у визначених законом випадках.

Також ми не могли не звернути увагу на той факт, що для України данні випадки чітко регламентовані законодавством, тоді ж як у США вони встановлюються за необхідністю і щорічно можуть змінюватись залежно від потреб суспільства.

Тобто ми можемо дійти висновку, що на сьогоднішній день Україна йде правильним шляхом у законодавчому визначення випадків можливості застосування вогнепальної зброї. На сьогодні наша держава підтримує не лише Європейське законодавство з даного питання, а й інших провідних країн світу, що не може не радувати.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України від 28.06.1996, № 30, поточна редакція 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 10.10.2021)
2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015, №580-VIII, поточна редакція 08.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19/ed20180831#Text> (дата звернення 10.10.2021)
3. Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку, від 07.09.1990. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_334#Text (дата звернення 10.10.2021)

Одержано 11.10.2021

УДК 343.359

Олександр Васильович ФІЛЬЧАКОВ,
кандидат юридичних наук,
керівник Харківської обласної прокуратури

ПРОКУРОРСЬКИЙ НАГЛЯД ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОННОСТІ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО- РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ: АКТУАЛІЗАЦІЯ У НАУКОВІЙ ПЛОЩИНІ

Питання здійснення прокурорського нагляду за додержанням законності під час проведення оперативно-розшукових заходів підрозділами кримінальної поліції протягом багатьох років було в центрі наукової уваги. Зокрема, аналізуючи фахову юридичну літературу, можна дійти висновку, що окремі питання були висвітлені під час розгляду проблематику пов'язаної із загальними аспектами дотримання принципу законності під час ОРД (наприклад, в роботах В.А. Глазкова, М.Й Курочки, О.В. Негодченка, Г.П.Середі, О.В. Федотової та ін.).

В той же час, безпосередньо питання пов'язані із проблематикою законності проведення оперативно-розшукових заходів були висвітлені у науковій літературі у працях таких українських науковців: А.В. Бабяка, Д.М. Бахраха, В.Т. Белоуса, В.М. Горшеньова, О.О. Зарубінського, О.Г. Кальмана, Ю.А. Кармазіна, Б.М. Лазарева, М.І. Мельника, І.О. Папуші, В.Л. Соколкіна, М.В. Стащак, В.В. Шендрика та ін. Водночас, після змін в 2012 році кримінального процесуального законодавства та фактичного закріплення оперативно-розшукових заходів в рамках кримінального провадження у вигляді негласних слідчих (розшукових) дій окремого інтересу становлять наукові праці Є.В. Бондаренка, Н.В. Гольдберг, Д.В. Скаліша, Р.С. Тагієва. Є.С. Шинкаренка та ін.

Відаючи належне вказаним вченим, можна резюмувати, що всі наукові праці, які тим чи іншим способом розглядають обрану нами проблематику в загальному вигляді можна розділити на такі групи:

- наукові праці, які безпосередньо присвячені проблематиці дотримання законності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, однак фрагментарно розглядають питання пов'язані із наглядом за цим, в тому числі зі сторони органами прокуратури;
- наукові праці, які присвячені питанням, пов'язаним із прокурорським наглядом за проведенням як взагалі оперативно-розшукової діяльності, так й безпосередньо окремих оперативно-розшукових заходів;
- наукові праці, які присвячені питанням, пов'язаним із прокурорським наглядом за додержанням законності під час проведення НСРД.

До першої групи слід віднести наукові праці таких вчених як В.А. Глазкова, М.Й Курочки, О.В. Негодченка, Г.П.Середі, О.В. Федотової та ін. Водночас, окремо слід відмітити кандидатську дисертацію О.В. Федотової на тему: «Забезпечення прав і свобод громадян в оперативно-розшуковій діяльності органів внутрішніх справ» та монографічне дослідження О.В. Негодченка на тему: «Забезпечення прав та свобод людини органами внутрішніх справ України». Серед положень наукових праць першої групи для обраної нами проблематики становлять інтерес лише ті, що в загальному вигляді характеризують організаційно-правові засади забезпечення законності оперативно-розшукової діяльності.

Що стосується наукових праць другої групи, то слід відмітити, що наприклад О.М. Бандурка визначив, що прокурорський нагляд – це особливий вид діяльності, уповноважених державою на її провадження посадових осіб - прокурорів - метою якого є забезпечення додержання і правильного застосування законів державними органами,

суспільними організаціями, підприємствами установами і організаціями незалежно від форм власності, посадовими особами і громадянами [1, с. 136]. Враховуючи вказане, не є дивним, що питання прокурорського нагляду за законністю під час ОРД вивчалось доволі ґрунтовно, зокрема, тільки за останні 15 років 6 кандидатських дисертацій були присвячені окресленій проблематиці. В той самий час, відмічу, що безпосередньо предмет даного вивчення ще глибоко не досліджувався, а лише розглядались окремі організаційно-правові чи тактичні засади. Що стосується останньої групи наукових праць, то слід відмітити, що починаючи з 2012 року проблематика законності під час проведення НРСД, прокурорського нагляду за чим знайшла своє відображення на всіх рівнях наукових досліджень та лише за останній рік висвітлена безпосередньо у двох однойменних кандидатських дисертаціях (в наукових дослідженнях на тему: «Прокурорський нагляд за додержанням законності при проведенні НРСД підрозділами Національної поліції України» Є.В. Шинкаренка та Є.В. Бондаренка) [2; 3]. Зважаючи на це, становлять інтерес положення щодо запропонованого змісту поняття «прокурорський нагляд за додержанням законності при проведенні НРСД підрозділами Національної поліції України», його різновидів, історичного генезису та багатьох інших питань [2, с. 5; 3, с. 5]. Однак, знов таки враховуючи, що оперативно-розшукові заходи та НРСД не є тотожними поняттями, вважаю, що дослідження вказаної групи становлять інтерес лише з точки зору теоретичного підґрунтя.

Висновок. Враховуючи вказане можливо дійти висновку, що сьогодні у науковій площині доцільно звернути увагу на окреслену проблематику з метою оптимізації такої діяльності, зокрема розглянути на монографічно-дисертаційному рівні окремо сучасні найбільш проблемні аспекти, пов'язані із прокурорським наглядом за додержанням законності під час проведення оперативно-розшукових заходів підрозділами кримінальної поліції.

Список бібліографічних посилань

1. Бандурка О.М. Оперативно-розшукова діяльність. Частина I: Підручник Харків, 2002. 336 с.
2. Бондаренко Є.В. Прокурорський нагляд за додержанням законності при проведенні НРСД підрозділами Національної поліції України : автореф. дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Київ, 2018. 20 с.
3. Шинкаренко Є.В. Прокурорський нагляд за додержанням законності при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій підрозділами. Національної поліції України : автореф. дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Х.2018. 20 с.

Одержано 19.10.2021

УДК 343.9

Михайло Ігоревич ФІАЛКА,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Анастасія Олександрівна ДОРОШ,

курсантка 4 курсу факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

СЛІДЧИЙ ЯК СУБ'ЄКТ ПОПЕРЕДЖУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Попередження злочинів – є одним з найгуманніших способів підтримки правопорядку, забезпечення безпеки цінностей, які охороняються правом. Здійснення цієї діяльності, поряд із захистом суспільства від злочинних посягань, зберігає також

нестабільних громадян від подальшого падіння моралі, не даючи їм стати злочинцями, і тим самим уберігає їх від кримінального покарання. Попередження злочинів є найбільш ефективним способом боротьби зі злочинністю, адже кримінально-правові заходи мають досить обмежений характер [1, с. 141].

Поняття «попередження кримінальних правопорушень» можна трактувати у вузькому (кримінально-правовому) та в широкому (соціально-політичному) значенні. Щодо кримінально-правового попередження, то мова йде про превентивні заходи, що здійснюються під час призначення покарання та його виконання. В даному сенсі ідея попередження кримінальних правопорушень пов'язує всю систему кримінально-правових, кримінально-процесуальних і кримінально-виконавчих інститутів.

До того ж, практичний аспект боротьби з кримінальною протиправністю ілюструє нам, що для істинного попередження кримінальних правопорушень необхідно враховувати ширші позиції – економічні, соціально-політичні, моральні, психологічні, правових тощо. Даний підхід дає можливість сформулювати це поняття у широкому значенні, яке міститиме різноманітні антикриміногенні заходи державних органів і громадських організацій. Річ в тому, щоб не допустити розвиток кримінальної протиправності в майбутньому, а в найближчій перспективі – щонайбільше скоротити її прояви у суспільному житті. Попередження правопорушень – це система дій щодо антисуспільних явищ та їх детермінантів з метою зменшення рівня кримінальної протиправності й зменшення впливу криміногенних факторів [2, с. 218].

Загалом, попередження кримінальних правопорушень вивчається як соціально-правовий процес, що обмежує чи ліквідує чинники, які детермінують злочинність. У найбільш загальному вигляді попередження кримінальних правопорушень підтримується всією сукупністю заходів, що здійснюються державними органами і громадськими організаціями, що спрямовані на покращення суспільних відносин і підвищення рівня життя людей.

Значну позицію серед суб'єктів попереджувальної діяльності Національної поліції України має слідчий, що виконує заходи як загальної, так і індивідуальної профілактики. У структуру поліції входять служби і підрозділи, одна чи головна мета яких полягає у реалізації профілактичних функцій.

Попередження кримінальних правопорушень підрозділами поліції є видом діяльності служб, підрозділів та співробітників названих органів, що здійснюється в межах їх компетенції, по запобіганню та припиненню злочинів, виявленню причин та умов, що сприяють їх скоєнню, застосуванню заходів до осіб з протиправною поведінкою з метою недопущення з їх боку злочинних дій. Характерною рисою роботи слідчого, як суб'єкта діяльності з попередження злочинів є комплексний характер, який проявляється в таких аспектах:

1) слідчий, на відміну від інших суб'єктів попереджувальної діяльності, впливає на дуже широке коло об'єктів профілактики;

2) займає одне з центральних місць у системі суб'єктів профілактики злочинів, що проявляється у цілісній взаємодії з усіма суб'єктами, наданні даних щодо стану оперативної обстановки, виявленні причин і умов злочинності та осіб, які потребують індивідуального профілактичного впливу, у наданні методичної і практичної допомоги в проведенні попереджувальних заходів;

3) слідчий, під час здійснення досудового розслідування, не лише сам виявляє і ліквідує причини і умови злочинів, але у встановленому законом порядку пред'являє іншим суб'єктам вимоги щодо виконання покладених на них функцій у сфері зміцнення правопорядку;

4) слідчий здійснює попереджувальну діяльність на всіх рівнях, у всіх видах і формах, використовуючи при цьому широкий арсенал різноманітних методів і засобів як гласних, так і оперативних, даючи доручення [3, с. 160].

Проаналізувавши етапи становлення слідчої профілактики можемо стверджувати, що роль слідчих підрозділів у виконанні функцій попередження кримінальним

правопорушенням не була однаковою протягом багатьох років формування та становлення системи досудового слідства і залежала в різні періоди від існуючої на той час моделі органів розслідування. Довгий час слідчі підрозділи, як представники судових органів та органів прокуратури, виконували виключно загальнопрофілактичну функцію, проте згодом, коли слідчі апарати стали структурною одиницею підрозділів правоохоронних органів, зміст слідчої профілактики було розширено: відтоді на слідчих МВС поступово було покладено й функції здійснення спеціальної профілактики злочинності, а профілактична діяльність набула ролі окремого напрямку роботи слідчого.

Проте, до сьогодні чітко не визначено обсяг профілактичних дій, що мають здійснюватися слідчими підрозділами в цілому та його окремими працівниками – слідчими, методистами, керівниками слідчих підрозділів; також невизначеними залишаються основні напрямки профілактичної роботи слідчих підрозділів. Все це наочно демонструє необхідність, по-перше, декларування профілактичної діяльності слідчого, як такої що здійснюється слідчим в межах виконання кримінально-процесуальних функцій, та, по-друге, нормативно-правового закріплення, принаймні, основних положень цього окремого повноцінного напрямку роботи слідчих підрозділів. [4, с. 160].

Список бібліографічних посилань

1. Зелинский А.Ф. Криминология: Курс лекций. Харьков, 1996. 260 с.
2. Криминология: Загальна та Особлива частини: підручник; за ред. І.М. Даньшина; І.М. Даньшин, В.В. Голіна, О.Г. Кальман, О.В. Лисодед. Харків: Право, 2003. 352 с.
3. Джужа О.М., Іванов Ю.Ф. Криминология: навч. посіб. Київ: Паливада А.В., 2006. 264 с.
4. Криминология. Особлива частина: навчальний посібник для студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти; за ред. І.М. Даньшина; І.М. Даньшин, В.В. Голіна, О.Г. Кальман та ін. Харків, 1999. 232 с.

Отримано 19.10.2021

УДК 343.9

Михайло Ігоревич ФІАЛКА,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права і криминології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Дарина Григорівна ЗАВРІЧКО,

курсантка 4 курсу факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В ПОПЕРЕДЖЕННІ ПОШИРЕННЯ ПРОСТИТУЦІЇ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ

Проституція, як слово, походить від лат. «*prostitutio*» – ганьба, осквернення, або ж «*prostituere*» – виставляти привселюдно [1, с. 379]. Законодавчого визначення проституції немає, але, під проституцією розуміють позашлюбні статеві відносини за плату, що не мають у своїй основі почуттєвого потягу. Як негативне соціальне явище – вона наносить шкоду суспільній моральності.

На сьогоднішній день однією із причин підвищеної небезпеки виступає все більше залучення малолітніх осіб до заняття проституцією. Феномен «проституції» як явища, в сучасному українському суспільстві, полягає в тому, що на сьогодні воно стає цілком нормальним явищем. Така ситуація обумовлюється наступними факторами: різноманіття неконтрольованої інформації в соціальних мережах, яку майже без перешкод

можуть дивитися підлітки; брак часу в батьків для контролю над захопленнями своєї дитини; відсутність в системі освіти цільових програм, націлених на попередження таких негативних соціальних явищ як проституція тощо.

Враховуючи той факт, що проституція як суспільне явище має високий рівень латентності, інформація про об'єктивний стан речей в цьому середовищі має дуже обмежений характер. Але, певна інформація все ж з'являється в наукових дослідженнях та публікаціях в засобах масової інформації. Так, наприклад, говорячи про віковий розподіл серед осіб, які займаються проституцією, О. Муравйов, Т. Милованов та О. Талавера наголошують на тому, що в Україні проституцією займаються в 13-17 років 5% осіб, в 18-19 років – 11%, в 20-24 років – 34%, в 25-29 років – 27%, в 30-39 років – 19%, в 40 років і старше – 3% [2].

В наслідок цього, профілактика такого фонового вища, як проституція серед неповнолітніх, є дуже важливим напрямком діяльності Національної поліції України. Сумна статистика, яка була наведена нами вище стосовно залучення до секс-бізнесу неповнолітніх створює необхідність розробки алгоритму дій підрозділам ювенальної превенції для попередження розповсюдження проституції серед підлітків.

По-перше, важливе місце у попередженні процесу передчасного формування цікавості у дітей до сексу належить батькам, які повинні проводити статеве виховання. Але на превеликий жаль, в більшості українських сімей ця тема стоїть під забороною, батьки соромляться розмовляти на таку «інтимну» тему з дітьми, а іноді взагалі, вважають це непотрібним. Такі дії батьків призводять до того, що підлітки починають знайомитися з цією темою самостійно, використовуючи різноманітні аморальні джерела в мережі Internet або на вулиці. На нашу думку, доцільно залучати підрозділи ювенальної превенції, наприклад, на батьківські збори, на яких потрібно підіймати тему про необхідність статевого виховання власних дітей батьками і наводити приклади, до чого веде відсутність такого виховання.

По-друге, коли підлітки не дотримуються загальноприйнятих суспільних норм (наприклад, прогуляють заняття у школі, порушують дисципліну або займається бродяжництвом) є «тривожним дзвінком» для працівників Національної поліції. Алгоритм дій в даному випадку, на нашу думку, може виглядати наступним чином:

- відокремити підлітка від ненадійного контролю та впливу сім'ї, проводити бесіди з батьками про настання негативних наслідків такої поведінки їх дітей (наприклад, неотримання освіти та потрапляння у компанії маргінального характеру тощо);
- інспектором ювенальної превенції повинен обов'язково встановити довірливі та доброзичливі стосунки з підлітком, завдяки чому вдасться спостерігати за оточенням такої дитини;
- за допомогою однокласників допомогти підлітку у навчанні, а також соціалізації у колективі, якщо це є за потрібне. Такі дії сприятимуть підвищенню поваги у дитини до себе та формуванню самооцінки.

По-третє, інспекторам ювенальної превенції доцільно звертати увагу на складні родини, а саме: алкоголіків, наркоманів, колишніх ув'язнених тощо. Загальновідомо, що значна кількість дівчаток-повій виховувалася у таких сім'ях. Жорстоке і зневажливе поводження з дітьми у таких сім'ях зустрічається досить часто. Виявлено, що в Україні у середньому кожний п'ятий-шостий підліток піддавався сексуальному насильству, а кожна третя дівчинка піддавалася сексуальним домаганням, кожна п'ята - насильним ласкам і одна з десяти була жертвою зґвалтування. Один з семи хлопчиків піддавався сексуальному насильству. І лише 2% випадків такого роду закінчувалися судовою процедурою і кримінальним покаранням [3, с. 192-193]. Такі підлітки потребують найбільшої підтримки та уваги зі сторони правоохоронних органів, вони повинні почувати себе потрібними та захищеними, для роботи з такими дітьми інспекторам ювенальної превенції доцільно залучати психологів та соціальних педагогів, постійно зустрічатися та спілкуватися з дітьми із маргінальних сімей.

По-четверте, на формування свідомості підростаючого покоління негативно впливає демонстрація кінофільмів з елементами насильства, сексу, а також перегляд порнографічних фільмів, які знецінюють людське тіло та пропагують сексуальність як матеріальний продукт для споживання та отримання вигоди. Для профілактики попередження таких дій інспекторам ювенальної превенції необхідно проводити з підлітками лекції про негативний вплив та наслідки, які випливають з перегляду таких фільмів.

Підсумовуючи викладене вище, можемо наголосити на тому, що недоліки статевого виховання, сексуальна революція та недбалість дорослих створює у неповнолітніх уявлення про вседозволеність, викривлене уявлення про статеве життя, позитивне ставлення до секс-бізнесу. Ці чинники лише сприяють розповсюдженню проституції серед підлітків, але завдяки активній профілактичній роботі підрозділів поліції та належного виховання батьками дітей, можливо подолати таке негативне фонове явище, як проституція серед неповнолітніх.

Список бібліографічних посилань

1. Шевчук Т. Проституція // Велика українська кримінологічна енциклопедія. У 2 т. Т. 2: М-Я / редкол.: В. В. Сокуренько (голова), О. М. Бандурка (співголова) та ін.; наук. ред. О. М. Литвинов. Харків: «Факт», 2021. С. 379-382.
2. Муравйов О., Милованов Т., Талавера О. Легалізація Проституції в Україні: бути чи не бути. *ВоксУкраїна*: незалежна аналітична платформа. URL:<https://voxukraine.org/legalizing-prostitution-in-ukraine-to-be-or-not-to-be-ua/> (дата звернення: 29.09.2021)
3. Мінц О. М. Соціологія девіантної поведінки: навч. посіб. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. 244 с.

Одержано 19.10.2021

УДК 343.911

Михайло Ігоревич ФІАЛКА,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Сергій Дмитрович ХАРА,

курсант 4 курсу факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

«ВОР У ЗАКОНІ»: ХАРАКТЕРНІ ОЗНАКИ ТА ВРАХУВАННЯ ЇХ У ПРОЦЕСІ ПРОТИДІЇ ПРОФЕСІЙНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Питання протидії професійній злочинності в нашій державі наразі стоїть дуже гостро та йому приділяється досить велика увага. Це є обґрунтовано: через свій негативний вплив на більшість сфер функціонування держави, професійна злочинність завдає істотної шкоди розвитку як українського суспільства так і державного апарату управління. Тому подолання такого впливу перетворюється в надзвичайно складну проблему для української правоохоронної системи.

Перш за все, варто зазначити те, що професійній злочинності притаманні сталість, постійний характер. Кримінальні правопорушники-професіонали системно та регулярно займаються вдосконаленням власних навичок, знань та умінь, які характеризують та розвивають їх кримінально-протиправний промисел. Послідовність та системність вчинення кримінальних правопорушень формує у злочинців певну звичку до вчинення нових кримінальних правопорушень та в процесі цього, з часом, це стає нормою поведінки для такої

категорії осіб. Що стосується професійних «ворів в законі», то вчинення кримінально-протиправної діяльності можна порівняти з їх так званим ремеслом або фахом [1].

Буде доцільно розглянути такий тип професійного злочинця, як «вор в законі». До «ворів в законі» варто зараховувати осіб, що вже були неодноразово судимими (хоча серед сучасних «ворів в законі», як в Україні, так і в країнах пострадянського простору, можна спостерігати також і значну кількість злочинців, які взагалі не були раніше судимими), а саме тих з них, що глибоко засвоїли кримінальну субкультуру; мають високий авторитет у злочинному світі; визнані, як правило, такими особами, що вже мають статус «вора в законі».

Визнання злочинця, як «вор в законі» в більшості випадків здійснюється на злодійській сходці, що являє собою певний «законодавчий орган» злочинного світу, повноважний визначати систему злодійської етики («злочинної ідеології»), вирішувати найбільш важливі та складні питання життя в злочинному світі. До таких питань, зокрема, відносять визначення джерел поповнення «общаку»; ліквідацію осіб, котрі зрадили інтереси злочинної спільноти або завдали цій спільноті значної шкоди; вибір форм і методів протиправної діяльності; концептуальне ставлення злочинного світу та членів цього світу до окремих законодавчих актів.

Отже, «вор в законі» це особа, яка має статус професійного злочинця, який підтверджує його належність до злочинної еліти, найвищий авторитет і можливості впливу в середовищі злочинців та за його межами, отриманий завдяки специфічній корпоративній процедурі визнання досягнень його кримінальної кар'єри й особистісних якостей одного з лідерів злочинного угруповання [2, с. 210-211].

При цьому, варто зазначити те, що незалежно від тієї чи іншої злочинної спрямованості організованого злочинного угруповання та злочинів, які вони вчиняють, їм притаманні загальні ознаки лідера, які зводяться до того, що це особа, яка:

- здатна об'єднати навколо себе членів злочинного угруповання;
- керує діями членів злочинного угруповання;
- планує такі заходи, що є найефективніші для досягнення злочинного результату;
- організовує і діє на підставі визначених процедур правил членами злочинного угруповання для досягнення злочинного результату;
- має велике бажання і вміння мобілізувати членів злочинного угруповання;
- виступає гарантом керівного становища серед членів злочинного угруповання;
- має силу волі та здатність вести членів злочинного угруповання до поставленої мети;
- має вплив на членів злочинного угруповання і здатний мобілізувати їх на вчинення будь-яких злочинних дій.

Розглянуті нами ознаки особи «вора в законі» перебувають у взаємозв'язку і взаємозалежності. Ознаки та характерні риси «ворів в законі» потребують досконалого вивчення, адже це буде гарантією більш повного виявлення чинників генезису лідерів злочинного світу з метою застосування адекватних заходів для її корекції і не допущення вчинення злочинів у майбутньому.

З урахуванням останніх змін у кримінальному законодавстві (передбачення кримінальної відповідальності за: створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участь у ній – ст. 255 КК України; встановлення або поширення злочинного впливу – ст. 255-1 КК України; організацію, сприяння у проведенні або участь у злочинному зібранні (сходці) – ст. 255-2 КК України) ми бачимо те, що наразі увага такій проблемі, як нейтралізація та максимальне обмеження діяльності «ворів в законі» та інших кримінальних авторитетів, приділяється доволі велика увага, але тільки подальше активне правозастосування таких кримінально-правових новел та напруження відповідного алгоритму профілактичного впливу на дану категорію осіб, призведе до покращення криміногенної ситуації та зменшенню негативного злочинного впливу «ворів в законі» на життєдіяльність українського суспільства.

Список бібліографічних посилань

1. Пивоваров В. В. Професійна злочинність як прояв злочинного корпоративізму. *Теорія і практика правознавства*. 2015. Вип. 1 (7). С. 1-11. URL: file:///C:/Users/Asus/AppData/Local/Temp/63488-Article%20Text-130686-1-10-20160317(1).pdf (дата звернення: 20.09.2021).
2. Канібер Ю. Вор у законі // Велика українська кримінологічна енциклопедія. У 2 т. Т. 1: А-Л / редкол.: В. В. Сокурєнко (голова), О. М. Бандурка (співголова) та ін.; наук. ред. О. М. Литвинов. Харків: «Факт», 2021. С. 210-214.

Одержано 19.10.2021

УДК 343.140.02:004.891

Андрій Миколайович ХАНЬКЕВИЧ,

кандидат юридичних наук, професор,

професор кафедри оперативно-розшукової діяльності

та розкриття злочинів факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Олексій Васильович БОЧКОВИЙ,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,

завідувач навчально-наукової лабораторії

з дослідження проблем превентивної діяльності

факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІДКРИТОГО СУСПІЛЬСТВА

Останніми роками «великі дані» (Big Date) стали загальноновизнаним трендом економічного та технологічного розвитку, який формують одночасно багато факторів: 1) проникнення Інтернету у повсякденне життя; 2) розвиток електронної комерції; 3) поява та розвиток пошукових сервісів, які мають у своїй основі рекламну бізнес-модель, котра передбачає збирання великих масивів інформації про поведінку індивідів у мережі Інтернет; 4) поява соціальних мереж, які агрегують дані не тільки про індивіди, але й про відношення між ними; 5) розповсюдження смартфонів та планшетів, котрі дозволяють постійно (он-лайн) відслідковувати маршрут пересування своїх користувачів, а також обмінюватись миттєвими повідомленнями.

Але, не дивлячись на відносну ефективність положень чинного законодавства про персональні дані стосовно сталих методів обробки масивів даних, ізольованих рамками окремих організацій, технології «Великих даних» несумісні з низкою базових принципів, які складають основу законодавства про персональні дані, що зумовлює необхідність його реформування.

Недостатнє розуміння можливостей та ролі сучасних інформаційних технологій у житті суспільства призвело до виникнення триаспектної проблеми:

1) держава не виробила дієвих механізмів впливу та контролю в сфері нових суспільних відносин, які виникли на фоні стрімкого розвитку інформаційних технологій;

2) вказаним упущенням зі сторони держави скористались окремі особи, які почали використовувати сучасні інформаційні здобутки з протиправною метою, залишаючись при цьому безкарними;

3) вищевказані факти сформували у населення занепокоєння та загрозу своїм правам та свободам.

Ігноруючи вказані проблеми держава створює небезпеку порушення прав та свобод громадян, адже позбавляє можливості захистити їх відповідними правоохоронними органами, які діють виключно в рамках правового поля, в яке не заведені нові суспільні відносини.

Рівень розвитку та можливості сучасних інформаційних технологій дозволяють стверджувати, що ми прямуємо до формування відкритого суспільства. При цьому, у даному випадку, ми маємо на увазі не концепцію Карла Поппера [1], а відкрите суспільство як об'єктивну реальність. Практично кожен громадянин сьогодні знаходиться у віртуальній мережі. Це відбувається незалежно від того, хочемо ми цього чи ні. Залишитися сьогодні поза віртуальною мережею практично неможливо, адже знаходячись ще в утробі матері, інформація про майбутню людину вноситься до різноманітних інформаційних обліків та комп'ютерних систем. Можемо з упевненістю сказати, що у сучасному цивілізованому світі у практично кожної реальної особи є свій віртуальний двійник.

Якщо припустити, що усі системи та мережі об'єднані, то застосування технологій розпізнавання обличчя у поєднанні з активним розповсюдженням відеоспостереження дозволить спостерігати за життям будь-якого громадянина у режимі реального часу як у фільмі. Такий громадянин стає дійсно відкритий для структур, які контролюють таку систему.

Тож можна сказати, що, називаючи суспільство відкритим, ми не ототожнюємо його з суспільством інформаційним, що часто вживається як синоніми.

Інформаційним суспільством слід вважати:

- суспільство нового типу, яке формується в результаті глобальної соціальної революції і породжується розвитком інформаційних і комунікаційних технологій;
- суспільство знання, тобто суспільство, в якому головною умовою благополуччя кожної людини і кожної держави стає знання, здобуте завдяки вільному доступу до інформації та вмінню працювати з нею;
- глобальне суспільство, в якому обмін інформацією не буде мати ні часових, ні просторових, ні політичних кордонів; яке, з одного боку, сприяє взаємопроникненню культур, а з іншого – відкриває кожному співтовариству нові можливості для самоідентифікації [2].

Висновок. Сьогодні слід розуміти, що поняття інформаційного та відкритого суспільства відносяться одне до одного як частка й ціле. Тобто відкрите суспільство не може існувати без відповідної інформаційної складової у її сучасному розумінні, з сукупністю систем, програм, та мереж. Разом з тим, інформаційне суспільство стає відкритим тільки тоді, коли формується відкрита громадянська позиція, коли безпека кожного індивіда у суспільстві визнається найвищою цінністю й підтримується усіма. Відкрите суспільство – це ментальна готовність активної поведінки задля суспільної безпеки, у тому числі й застосовуючи сучасні інформаційно-технічні досягнення.

Проте, будучи реалістами, змушені констатувати, що запровадження нових технологій у вітчизняних державних структурах є на вкрай низькому рівні. Навіть давно використовувані у інших країнах прийоми та способи застосування інформаційних технологій не застосовуються в правоохоронних цілях. Основна проблема, яка сьогодні не дозволяє ефективно застосувати всі новітні технології та розроблені на її основі програми у правоохоронній діяльності – це відсутність нормативно-правової бази. Надія тільки на те, що стрімкий розвиток інших держав не дозволить в Україні ігнорувати новітні технології, і ми будемо розвиватися, хоч з певним запізненням.

Список бібліографічних посилань

1. Поппер К. Открытое общество и его враги. Т. 1: Чары Платона. Пер. с англ. Садовского В. Н. М.: Феникс, Международный фонд «Культурная инициатива», 1992. 448 с.
2. White Paper on growth, competitiveness and employment – the challenge and ways forward into 21st century // European Commission. Belgium, 1993. 54 p.

Одержано 19.10.2021

УДК 343.359

Євген Сергійович ХИЖНЯК,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального процесу,

детективної та оперативно-розшукової діяльності

Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗМІСТ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ПРОГНОЗУВАННЯ УМИСНИХ УБИВСТВ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

В умовах протидії умисним вбивствам особливої актуальності набуває вміння передбачити розвиток криміногенної ситуації, запобігти розвитку подій у небажаному напрямку. Зазначені чинники вимагають від правоохоронних органів застосування відповідних заходів, засобів і методів протидії кримінальній протиправності, впровадження сучасних прийомів і форм оперативно-розшукової діяльності. Сьогодні однією з таких форм є оперативно-розшукова профілактика, і її частина – оперативно-розшукове прогнозування.

Термін “прогноз” (греч. prognosis <pro – вперед + gnosis – пізнання) тлумачать як передбачення, прогноз, оснований на визначенні конкретних позицій [4, с. 221].

Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає «прогноз», як передбачення на основі наявних даних напряму, характеру та особливостей розвитку й закінчення явищ і процесів у природі й суспільстві [2, с. 1148].

Сучасна юридична наука розглядає термін «прогнозування» як адміністративно-управлінську діяльність керівництва правоохоронного органу, яка здійснюється на основі аналізу стану оперативної обстановки, що дає можливість своєчасно виявити проблеми, тенденції, суперечності в організації протидії кримінальній протиправності, правильно оцінювати та здійснювати пошук шляхів і засобів їх вирішення, обґрунтувати ухвалення управлінських рішень [3, с. 128].

Прогнозування – це різновид передбачення, воно базується на раніше зібраній упорядкованій (систематизованій) інформації, на знанні закономірностей розвитку злочинної поведінки осіб, які становлять оперативний інтерес, особливостей умов, у яких діє агента або застосовуються методи ОРД, на оцінюванні тактичних можливостей оперативних працівників, негласного апарату та інших учасників [4, с. 129].

Оперативно-розшукове прогнозування – це важливий елемент тактичного мислення, інформаційно-логічний процес, який передуює прийняттю тактичного рішення, який впливає на їх зміст і вибір засобів та методів реалізації в оперативно-розшукових діях (заходах, операціях) [5, с. 7].

Прогнозування оперативної обстановки здійснюється шляхом висунення на основі інформації, що надходить, оперативно-розшукових версій про можливі дії осіб, схильних до скоєння кримінальних правопорушень; про умови, що сприяють учиненню кримінальних правопорушень, зокрема умисних вбивств; про ймовірні методи приховування слідів учинених і здійснюваних умисних вбивств тощо.

Основні види оперативно-розшукового прогнозування:

– стратегічне прогнозування тенденцій та чинників середовища функціонування, кримінологічної обстановки, сил та засобів правоохоронних органів, результативності протидії кримінальній протиправності, громадської думки про стан середовища функціонування, криміногенної ситуації, результативності діяльності правоохоронних органів взагалі;

– оперативно-тактичне прогнозування, що полягає у розробленні оперативно-розшукових версій розвитку ситуації, які сприяють здійсненню оперативно-розшукових заходів для вирішення конкретних завдань оперативно-розшукової діяльності, в короткостроковій перспективі.

Під стратегічним прогнозуванням можна розуміти формування уявних моделей, що відображають:

- імовірність розвитку оперативної обстановки в місті, області, або в будь-якому регіоні, чи на території держави;
- можливість виявлення кримінальної активності за окремими ознаками;
- наявність непрямих ознак (перспективи появи нових каналів незаконного зброї, вибухових речовин та пристроїв; нових потоків незаконної міграції; каналів торгівлі людьми)
- вплив загальних криміногенних процесів на тенденції розвитку кримінальної протиправності в окремих регіонах;
- вплив соціально-економічних, демографічних, екологічних та інших чинників на тенденції та рівень кримінальної протиправності;
- тенденції розвитку оперативної обстановки залежно від вжиття заходів, спрямованих на її стабілізацію тощо.

Основна мета оперативно-тактичного прогнозування полягає в розробленні та актуалізації оперативно-розшукових версій. До найперспективніших напрямів такого прогнозування можна віднести:

- прогнозування ймовірної поведінки окремих груп або злочинних організацій, неформальних об'єднань з антигромадською спрямованістю – для визначення необхідності, форм і методів їх профілактики;
- прогнозування індивідуальної кримінально-протиправної поведінки – з тією ж метою;
- прогнозування ймовірної ситуації, яка може виникнути в період оперативної перевірки і розробки;
- прогнозування ймовірної поведінки осіб, які сприяють органам, уповноваженим на здійснення ОРД, у певних умовах [6, с. 57-58].

Логічною основою оперативно-розшукового прогнозування є важливі категорії пізнання: *екстраполяція* – розповсюдження встановлених в минулому тенденцій на майбутній період часу; *умовивід за аналогією* – перенесення знань про вивчені об'єкти, явища на об'єкти і явища, які щойно виявляються, подібні за істотними ознаками й якими; *моделювання* – дослідження будь-яких явищ і процесів шляхом побудови певного «сценарію» подій, з окресленням та подальшим відпрацюванням всіх можливих версій.

Моделювання, як елемент тактики, виконуючи пізнавальну роль, дозволяє визначити коло осіб, що можуть бути причетними до вчинення кримінального правопорушення. Зокрема, уявна модель кримінальної події формується у свідомості оперативного працівника на основі отриманої інформації. Прогнозування використовується для вироблення правильної програми дій і прийняття управлінських рішень, що забезпечують досягнення найкращих результатів при виконанні завдань протидії кримінальній протиправності [7, с. 120].

Оперативно-розшукове моделювання у формі побудови «сценарію подій» можна розглядати як один із способів подолання невизначеності його індивідуально-особистісної (персональної) детермінації. Оперативно-розшукове моделювання є результатом мислення оперативного працівника, пошуку ним відповідей на питання про те, як може змінитися оперативно-тактична ситуація, як необхідно діяти в очікуваній ситуації, якою буде поведінка злочинця (особи, яка вчиняє чи може вчинити певні протиправні дії).

В оперативно-розшуковому прогнозуванні мають значення не тільки встановлені факти, але більшою мірою методи кримінального аналізу. Нерідко використовуються психологічні, медичні, технічні, економічні й інші знання фахівців для прогнозування вірогідного розвитку подій і поведінки конкретних осіб, що потрапили в поле зору оперативних працівників під час здійснення оперативно-розшукової діяльності. А також важливе значення для здійснення оперативно-розшукового прогнозування мають загальнонаукові та прикладні методи. До загальнонаукових методів належать: спостереження,

опис, аналіз, синтез, індукція та дедукція, абстрагування, аналогія, порівняння, моделювання, експеримент тощо.

Потреба в прогнозуванні під час організації оперативно-розшукової профілактики з метою протидії умисним вбивствам зумовлена низкою чинників:

а) наявність великої кількості вогнепальної зброї, що надходить з місць проведення операції об'єднаних сил;

б) різке зростання кількості осіб схильних до вчинення тяжких злочинів (зокрема умисних вбивств), в першу чергу це колишні військовослужбовці з бойовим досвідом, внутрішньо переміщені особи з кримінальним досвідом, учасники колишніх «добровольчих батальйонів»;

в) зростання інших видів кримінальних правопорушень, зокрема: нелегальна міграція, торгівля людьми, торгівля зброєю та наркотиками;

г) необхідністю протиставлення оперативно-розшукової діяльності з протидії означеним видам кримінальних правопорушень у межах чинного законодавства, з метою їх успішної нейтралізації.

Як спеціальні самостійні види оперативно-розшукового прогнозування щодо протидії умисним вбивствам можна виділити такі:

– прогнозування імовірних напрямів, об'єктів кримінально протиправної діяльності та імовірної ситуації, що може скластися у період початкової перевірки (документування), яким визначаються напрями оперативного й аналітичного пошуку, вибір і розміщення сил, підбір засобів і вибір тактики оперативної перевірки тощо;

– прогнозування імовірної поведінки окремих осіб в процесі підготовки ними до вчинення умисного вбивства, вибір напрямів оперативного й аналітичного пошуку (включаючи можливість протидії з боку розроблюємих осіб), необхідності вибору тактичних прийомів їх виявлення, належного документування, затримання, а також для подальшого оперативного супроводження тощо [8, с. 218].

Залежно від терміну оперативно-розшукове прогнозування може бути:

– тактичне – для планування та проведення окремого заходу або оперативно-розшукової операції;

– короткострокове – квартал, півріччя, рік;

– середньострокове – до 5 років;

– довгострокове – 10–15 років [6, с. 59].

Висновок. На підставі викладеного необхідно зазначити, що оперативно-розшукове прогнозування в організації оперативно-розшукової діяльності у протидії умисним вбивствам – це різновид передбачення, що ґрунтується на раніше зібраній впорядкованій інформації, логічна й уявна модель вірогідного розвитку ситуації щодо кримінального правопорушення зазначеного виду та здійснення оптимального вибору і застосування оперативно-розшукових заходів, сил і засобів, достатніх для здійснення оперативно-розшукової протидії.

Складовими поняття оперативно-розшукового прогнозування:

– суб'єктами оперативно-розшукового прогнозування є оперативні, оперативно-технічні, інформаційно-аналітичні підрозділи та їхні посадові особи і певною мірою інші працівники Національної поліції та негласні співробітники;

– механізм оперативно-розшукового прогнозування передбачає низку дій суб'єкта його застосування (аналіз, складання прогнозу, ухвалення рішення);

– предметом оперативно-розшукового прогнозування є відкрита інформація й інформація обмеженого доступу, до якої належить конфіденційна, таємна та службова;

– метою оперативно-розшукового прогнозування є наукове передбачення майбутнього на основі оперативного аналізу минулого та сьогодення на підставі раніше зібраної оперативної інформації.

Список бібліографічних посилань

1. Краткий словарь иностранных слов / под. ред. С. М. Локшиной. – М.: Дело, 1976. – 420 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ; Ірпінь: Перун, 2005. – VIII, 1728 с.
3. Межевой В.П., Межевой О.В. Оперативно-розшукове прогнозування як важливий елемент тактичного мислення оперативника. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2008. № 4. С. 128.
4. Бірюков Г. М. Оперативно-тактичне прогнозування як елемент оперативно-розшукової тактики. *Вісник Академії управління МВС*. 2010. № 2 (14). С. 128–134.
5. Ортинський В. Особливості інформаційного забезпечення оперативно-розшукового прогнозування у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки : збірник наукових праць. 2017. № 876. С. 4–9.
6. Мовчан А. В. Інформаційно-аналітична робота в оперативно-розшуковій діяльності Національної поліції: навч. посібник / А. В. Мовчан. – Львів: ЛьвДУВС, 2017. – 244 с.
7. Погорецький М.А. Співвідношення криміналістичної та оперативно-розшукової тактики в контексті нового КПК України. *Реформування системи кримінальної юстиції в Україні: кримінально-правові, кримінально-процесуальні та криміналістичні проблеми*: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди 10-річчя Ірпінської фінансової юрид. акад. та 80-річчя з дня народження відомого вченого – криміналіста сучасності, д.ю.н., проф. Бахіна В.П. Ірпінь, 2012. 372 с.
8. Постіка І. В. Оперативно-розшукове прогнозування та оперативно-аналітичний пошук у боротьбі з організованою злочинністю, що супроводжується корумпованими зв'язками / І. В. Постіка, Л. І. Аркуша // *Теорія оперативно-службової діяльності правоохоронних органів України: наук. вид. / за гол. ред. проф. Регульського*. – Львів: Львівський інститут внутрішніх справ при НАВС України. – 2000. – С. 218–224.

Одержано 18.10.2021

УДК 343.359

Сергій Анатолійович ЧИЖ,

кандидат юридичних наук,

заступник начальника головного управління – начальник слідчого управління

Головного управління Національної поліції в Харківській області

СПЕЦИФІКА ОПЕРАТИВНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ МАШИНОБУДІВНОГО КОМПЛЕКСУ

Машинобудівний комплекс є базовою галуззю економіки, її системоутворюючим елементом, що визначає стан виробничого потенціалу й обороноздатності держави. Від результатів його діяльності багато в чому залежить функціонування всіх інших галузей промисловості [1, с. 406]. Машинобудівний комплекс України включає в себе понад 20 галузей, 58 підгалузей, у яких працює 11 267 підприємств (146 великих, 1 834 середніх, 9 287 малих), на яких зайнято близько 1,5 млн працівників [2].

Слід зазначити, що машинобудівний комплекс України охоплює понад 20 спеціалізованих галузей, тобто практично всі галузі машинобудування. Залежно від того, на який ринок орієнтована продукція, що випускається підприємствами машинобудівного комплексу, їх умовно можна об'єднати у п'ять груп: 1) інвестиційне (важке) машинобудування – група галузей, розвиток яких визначається насамперед інвестиційною активністю металургійного, будівельного, енергетичного і транспортного комплексів; 2) тракторне і сільськогосподарське машинобудування – група галузей, розвиток яких залежить від платоспроможності сільгоспвиробників і переробників сільськогосподарської продукції, а також частково від попиту населення; 3) залізничне машинобудування –

спрямоване на задоволення попиту залізничного господарства країни; 4) автомобільна промисловість – випуск продукції орієнтований на попит кінцевих споживачів (виробництво легкових автомобілів), а також на потребу підприємств, фірм і виконавчих органів влади (виробництво вантажівок і автобусів); 5) електротехніка, приладобудування, верстатобудування – група наукоємних галузей, так званих комплектуючих, що розвиваються услід за потребами всіх інших галузей промисловості, враховуючи і саме машинобудування [3, с. 445].

У процесі протидії злочинам на об'єктах машинобудівного комплексу оперативне обслуговування слід здійснювати у таких напрямках:

- оперативне обслуговування підприємств важкого машинобудування;
- оперативне обслуговування підприємств сільськогосподарського (тракторного) машинобудування;
- оперативне обслуговування підприємств залізничного машинобудування;
- оперативне обслуговування підприємств автомобільної промисловості;
- оперативне обслуговування підприємств з виготовлення електротехніки, приладобудування, верстатобудування.

Під час планування оперативного обслуговування на підприємствах машинобудівного комплексу працівникам підрозділів кримінальної поліції слід врахувати стан розташування об'єктів машинобудівного комплексу, що дозволить зосередити основну увагу саме на тих галузях економіки, які найбільш представлені в окремих регіонах. Так, на сьогодні основні центри галузей машинобудування розташовані в таких містах України:

1) важке машинобудування – Харків, Дніпро, Кривий Ріг, Маріуполь, Київ, Львів, Дрогобич;

2) електротехнічна промисловість – Запоріжжя, Харків, Одеса, Київ, Хмельницький, Бердянськ, Полтава, Кам'янець-Подільський;

3) транспортне машинобудування – Харків, Дніпро, Кременчук, Маріуполь, Миколаїв, Херсон, Київ, Запоріжжя, Львів, Одеса, Луцьк, Мелітополь;

4) верстатобудування – Харків, Київ, Бердичів, Одеса, Черкаси, Дніпро;

5) приладобудування – Київ, Харків, Івано-Франківськ, Львів, Суми, Черкаси, Житомир, Луцьк;

6) сільськогосподарське машинобудування – Харків, Дніпро, Тернопіль, Херсон, Одеса, Київ, Бердянськ, Умань, Новоград-Волинський, Ніжин, Коломия [3, с. 445].

Аналіз нормативно-правових актів відповідного спрямування показав, що для оперативного обслуговування зазначеної галузі економіки мають значення такі відомості:

- інформація про злочини, що готуються або вчинені, та інші правопорушення;
- інформація про осіб, схильних до вчинення злочинів, вивчення їх способу життя, виявлення кримінально протиправних намірів і дій з метою превенції злочинів;
- інформація про фінансово-господарську діяльність підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності, виявлення порушень, зловживань і протиправних дій у сфері економіки;
- інформація про латентні злочини та осіб, які їх учинили;
- фактичні дані, що можуть бути використані як докази у кримінальному провадженні;
- інформація, направлена на забезпечення відшкодування збитків, заподіяних злочинами;
- інформація про причини і умови, що сприяють учиненню злочинів.

Висновок. Зважаючи на наведене та результати аналізу емпіричного матеріалу, констатовано, що однією зі специфічних рис оперативного обслуговування підрозділами кримінальної поліції машинобудівного комплексу є налагодження систематичної інформаційної взаємодії з: а) представниками підприємств галузей машинобудування;

б) представниками контролюючих органів та органів ліцензування; в) представниками засобів масової інформації; г) спеціалістами певної галузі знань у машинобудуванні.

Список бібліографічних посилань

1. Кравченко М. О., Уваровський Р. Д. Аналіз ефективності інноваційної діяльності вітчизняних машинобудівних підприємств. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2017. № 14. С. 405–411.
2. Промисловість України – 2016: стан та перспективи розвитку : наук.-аналіт. доп. / О. І. Амоша, І. П. Булеєв, А. І. Землянкін та ін. ; НАН України, Ін-т економіки промисловості. Київ, 2017. 120 с.
3. Пігуль Є. І., Пігуль Н. Г. Сучасний стан та перспективи розвитку машинобудівного комплексу України. *Економіка та суспільство*. 2018. № 15. С. 444–449.

Одержано 19.10.2021

УДК 342.951

Максим Олександрович ШЕВЯКОВ,

старший викладач кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Земфіра Рустамівна ЧЕРЕМІСІНА,

курсантка 2 курсу факультету підготовки фахівців

для підрозділів кримінальної поліції

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ: ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ

Відповідно до Конституції, Україна є демократичною, правовою державою, в якій людина, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а права та свободи людини визначають зміст і спрямованість діяльності держави [2].

Проте сучасний етап розвитку української держави характеризується процесами перетворень соціально-політичних та економічних відносин, які відбуваються в умовах доволі високого рівня злочинності. Зазначене, безумовно, загрожує стабільності й безпеці України. Особливої актуальності проблема протидії злочинності набуває в умовах подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності нашої держави [1]. Враховуючи зростання рівня латентної злочинності, використання окремими суб'єктами протиправної діяльності сучасних інноваційних технологій, методів здобуття інформації тощо, виникає необхідність розробки адекватної системи протидії з боку правоохоронних органів з метою забезпечення належного рівня правопорядку в країні, захисту законних інтересів особи, суспільства та держави від протиправних посягань.

Щодо організаційної діяльності прокуратури, то в науковій літературі наводяться різні визначення цього поняття. Так, В.В. Півненко визначає організацію роботи прокуратури як комплекс заходів з упорядкування й оптимізації діяльності конкретного органу прокуратури шляхом умілого розміщення кадрів, визначення завдань, забезпечення їх своєчасного та якісного виконання на базі узгоджених дій з метою найефективнішої реалізації усіх функцій прокуратури. О.Р. [2]

Михайленко вважає, що це комплекс взаємопов'язаних дій і заходів, спрямованих на ефективне використання функцій і завдань, покладених на прокуратуру (прокурора). М.В. Руденко та В.І. Бабенко переконані, що під організацією роботи прокуратури слід розуміти сукупність взаємозалежних і взаємопов'язаних заходів (елементів) з підбору,

розміщення, підвищення кваліфікації кадрів; збору інформації, її аналізу та оцінки; планування роботи та її виконання; об'єднання зусиль оперативного складу прокуратури з метою досягнення найкращих кінцевих результатів на всіх напрямках прокурорської діяльності [3].

У теорії правозастосовної практики питання про те, будь-якого чи вимозі співробітника поліції, удаваному громадянинуві незаконним, він має право не підкорятися, вирішується неоднозначно.

При відповіді на це питання необхідно враховувати, що з об'єктивних причин законодавець нерідко надає правозастосовувачу певну ступінь самостійності в прийнятті рішень, т. е. можливість розсуду, під яким слід розуміти вибір посадовою особою оптимального, на її думку, рішення в рамках, встановлених правовими актами. Чи не виключено, що прийняте рішення може виявитися неоптимальним, а то і незаконним. Врегулювати діяльність поліції так, щоб повністю виключити її розсуд, просто неможливо.

Розсуд ж передбачає ризики визнання права на помилку, а, отже, і права співробітника поліції на безперешкодне здійснення відповідного повноваження в допустимих законом рамках. Іншими словами, ставити розсуд співробітників поліції, на яких лежить відповідальність за виконання службових обов'язків, в залежність від розсуду осіб.

Одним з головних напрямків зміцнення зв'язків органів внутрішніх справ з населенням є врахування громадської думки, яка узагальнює уявлення людей про ті чи інші напрямки діяльності або якість роботи поліції. Цінність громадської думки полягає ще й в тому, що вона пропонує шляхи удосконалення роботи органів внутрішніх справ [1].

Результати, що отримуються під час вивчення думки населення про діяльність поліції, можуть бути використаними для: а) переконання людей змінити думку щодо поліції; б) інформаційного насичення населення; в) підсилення існуючої громадської думки; г) типологізації груп населення в залежності від можливості надати допомогу або спричинити шкоду стосункам і взаємодії населення і поліції; д) розрахунку часу, необхідного для зміни громадської думки про органи внутрішніх справ.

Список бібліографічних посилань

1. Кулик О.Г. Сучасна кримінальна ситуація в Україні: тенденції і прогноз URL: <http://www.nbuv.gov.ua>.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [укл. О. Єрошенко] – Донецьк :ТОВ «Глорія Трейд», 2012. – 864 с.
4. Півненко В.П. Прокурорський нагляд в Україні : [курс лекцій] / В.П. Півненко. – Х. : «Харків юридичний», 2005. – 240 с.

Одержано 18.10.2021

УДК 343.431

Ірина Ігорівна ШИНКАРЕНКО,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності

та розкриття злочинів факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Ігор Ростиславович ШИНКАРЕНКО,

кандидат юридичних наук, професор,

професор кафедри права Національного аерокосмічного

університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»

ПРИЧИНИ ТА УМОВИ НИЗЬКОГО РІВНЯ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ПЕРЕДБАЧЕНИМ СТ. 149 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

За статистичними даними, опублікованими на офіційному сайті Генеральної прокуратури України, які відображають основні показники роботи органів досудового розслідування за кількістю виявлених кримінальних правопорушень, а також зведеною інформацією про рух справ кримінального провадження, направлених до суду з обвинувальним актом за ст. 149 ККУ, у 2014 були виявлені 118 досліджуваних кримінальних правопорушень (злочини) і направлено до суду 55 справи з обвинувальним актом щодо 55 осіб; у 2015 були виявлені 110 досліджуваних злочини і направлено до суду 59 справи з обвинувальним актом щодо 59 осіб; у 2016 були виявлені 114 досліджуваних злочини і направлено до суду 45 справи з обвинувальним актом щодо 45 осіб; у 2017 були виявлені 340 досліджуваних злочини і направлено до суду 97 справи з обвинувальним актом щодо 97 осіб; 2018 були виявлені 268 досліджуваних злочини і направлено до суду 106 справи з обвинувальним актом щодо 106 осіб; 2019 були виявлені 316 досліджуваних злочини і направлено до суду 160 справи з обвинувальним актом щодо 160 осіб; 2020 були виявлені 205 досліджуваних злочини і направлено до суду 74 справи з обвинувальним актом щодо 74 осіб [1, 2].

Аналіз статистичних даних ст. 149 ККУ за 2014-2020 рр. показав значне збільшення кримінальних правопорушень (злочинів). Однак слід звернути увагу на постійне низький рівень направлених до суду справ та отриманих обвинувальних актів в середньому за ці роки він був на рівні 30-53 %. Причинами такої ситуації, на наш погляд, є наступне.

По-перше, це пов'язано з внесенням інформації про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань, що унеможлиблює проведення попередньої перевірки отриманої інформації.

По-друге, недостатній досвід у значної частини працівників досудового слідства та оперативних підрозділів, що пов'язано з постійним реформуванням правоохоронних органів та швидкоплинністю кадрів.

По-третє, корупційні зв'язки осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення передбачені ст. 149 ККУ. Згубний вплив корупції, тобто зловживання владою в особистих цілях (продажність влади), відчувається у всьому світі. Це відбувається тому, що владні та управлінські повноваження містять у собі велику спокусу для осіб, схильних до протиправного збагачення. Цим користуються учасники організованих злочинних угруповань, зближуючись з чиновництвом. Слід підкреслити, що деякі державні службовці нерідко самі йдуть назустріч кримінальним елементам, бажаючи найдорожче продати свої послуги[3].

По-четверте, недостатній рівень взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми;

Цей перелік не є вичерпним та може постійно доповнюватися.

Висновки: Неефективність економічних й політичних трансформацій у державі, корумпованість чиновників, зростання економічної та соціальної прірви між населенням, перетворили Україну в країну, громадяни якої найчастіше стають жертвами торгівлі людьми. Отже, незважаючи на здійснення певних зусиль з боку державних органів та безпосередньо НПУ визначена тенденція недостатнього рівня протидії кримінальним правопорушенням передбаченим ст. 149 ККУ. На державному рівні вирішенню цього питання сприяє схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року.

Список бібліографічних посилань

1. Офіційний сайт Генеральної прокуратури України. URL : http://www.gp.gov.ua/ua/-stst2011.html?dir_id=113651&libid=100820&c=edit&c=f(дата звернення: 19.10.2021).
2. Офіційний сайт Міністерства юстиції України. URL : https://minjust.gov.ua/open_data (дата звернення: 19.10.2021).
3. Кримінологія. Особлива частина: Навчальний посібник для студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, О. Г. Кальман; За редакцією І. М. Даньшина. Харків: Право, 1999. 232 с. URL : https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/-123456789/410/1/084.html#%D0%A0%D0%9E%D0%97%D0%94%D0%86%D0%9B_7_2 (дата звернення: 19.10.2021).

Одержано 19.10.2021

УДК 343.98(477)

Олександр Олександрович ЮХНО,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри криміналістики, судової експертології

та домедичної допомоги факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Андрій Олександрович ДЕМЧЕНКО,

курсант 4 курсу факультету № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ ТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ШАХРАЙСТВ

Теоретична та прикладна проблемність протидії і розслідування шахрайств залишається бути актуальною, що пов'язано з динамічністю їх вчинення та появою нових досягнень науки і техніки, які використовують кримінально налаштовані особи. Вказані чинники змінили різноманітні види, форми та способи вчинення кримінальних правопорушень, а на відміну від попередніх десятиліть проникли також й до сфери підприємницької діяльності, зокрема : інвестиційної, довірчої, страхової, банківської та ін. Окрім цього виникають нові види шахрайства - у сфері обігу житла, шахрайство на споживчому ринку, у сфері вексельних відносин, у галузі високих технологій, Інтернет-шахрайство, шахрайство у галузі мобільних, телекомунікаційних, інформаційних, цифрових та інших систем і мереж, тощо. Таким чином шахрайство є досить поширеним видом кримінальних правопорушень [1, с. 401].

Актуальність дослідження підтверджується наявними статистичними даними. Так, у 2007 році було зареєстровано 21487 таких злочинів, з яких вчинено групою осіб - 2096, організованою групою або злочинною організацією - 892. Така ж тенденція простежується й у подальші роки. Так, у 2010 р. було зареєстровано -24879 шахрайств, у 2011р. -

22192, у 2012 р.- 23317, у 2013 р.- 51315, у 2014 р. - 41205, у 2015 р. - 45904, у 2016 р. - 45764, у 2017 р.- 33650, у 2018 р.- 33136, за 8 міс. 2019 р.- 21789 таких видів злочинів [2]. Суттєві зміни та доповнення внесені у чинний КПК України, в який, станом на вересень поточного року їх складає понад 600. Вказане вимагає до переосмислення концепцій, змін, новел та до подальших теоретичних і прикладних досліджень з метою розроблення більш удосконалених методик розслідування, зокрема щодо досудового розслідування шахрайств та внесення відповідних змін до чинного законодавства та відомчих нормативно-правових актів з питань викриття, розкриття та розслідування такої категорії кримінальних правопорушень.

В той же час, в дисертаційних дослідженнях минулих років (Т.А. Пазинич - 2007 р., Н.В. Павлова - 2007 р., О.Л. Мусієнко - 2009 р., С.С. Чернявського - 2010 р.) методика розслідування окремих видів шахрайств вивчалась до прийняття у 2012 році КПК України без врахування змін процедури та процесуального механізму самого досудового розслідування, збирання і оцінки доказів і доказування та судового розгляду. Простежується тенденція щодо відсутності за останні роки наукових досліджень з цієї тематики, що обумовлено певними особливостями та складними обставинами вчинення різновидів такого кримінального правопорушення, а також механізму викриття, розкриття та розслідування шахрайств, а також недостатністю формування сучасних методик з питань досудового розслідування, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності відносно виявлення, розкриття та розслідування таких різновидів кримінальних правопорушень. Як свідчить правозастосовна діяльність, працівники органів досудового розслідування і дізнання поліції та оперативних підрозділів і детективів все частіше стикаються з новими способами і схемами злочинних дій з боку осіб, які вчиняють шахрайство, але з цих питань ще не розроблено визначень і напрацювань у криміналістичній і процесуальній літературі, а особливості їх розслідування в правозастосовній діяльності не забезпечені в повному обсязі належним науково-методичним забезпеченням та відповідними сучасними методиками. Вказані обставини зумовлюють актуальність обраної теми, що нами розглядається.

При кваліфікації злочинних дій такої категорії слідчому, дізнавачу, прокурору, оперативним працівникам і детективам слід керуватись чинною постановою Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності» від 25 грудня 1992 року № 12 в якій звернута увага судів на особливості кваліфікації обману, що слід враховувати на практиці. Методика розслідування шахрайств розробляється на основі криміналістичної класифікації цих кримінальних правопорушень. За визначенням К.Д. Заяць така класифікація повинна здійснюватись на підставі окремих елементів механізму вчинення злочинів, які суттєво впливають на формування слідчих ситуацій, тактичних завдань розслідування та засобів їх вирішення. Ним обґрунтовується доцільність класифікації шахрайств виходячи із виду правових відносин, що були використані для реалізації схеми обману з метою заволодіння майном потерпілого або його майнових прав. Він запропонував наступну класифікацію : 1) шахрайства, що вчиняються під оболонкою цивільних правових відносин і побутових угод; 2) шахрайства, що вчиняються під оболонкою адміністративних правових відносин; 3) шахрайства, що вчиняються під оболонкою господарських правових відносин [4, с. 207-210]. Однак, ми вважаємо, що посилення при цій класифікації на слово «оболонка» не є коректною і його слід було б замінити на слово «у сфері».

Доцільну та більш вдалу класифікацію, на наш погляд, надали вчені А.Ф. Волобуєв, О.В. Одерій, Р.Л. Степанюк, В.О. Малярова та ін., яку вони поділили на п'ять груп : 1) шахрайства, що вчиняються у сфері задоволення повсякденних потреб людини («вуличні шахрайства»); 2) шахрайства, що вчиняються у сфері побутових стосунків; 3) шахрайства, що вчиняються у сфері функціонування державних інститутів, які в свою чергу можна поділити на дві підгрупи : а) шахрайства з використанням атрибутів управлінських,

контролюючих чи правоохоронних структур, а також громадських та релігійних організацій; б) шахрайства, спрямовані на отримання майна з державних чи громадських фондів; 4) шахрайства, що вчиняються у сфері підприємницької діяльності; 5) шахрайства, що вчиняються у сфері використання новітніх електронних засобів і технологій (з використанням мобільного зв'язку, електронної системи банківських розрахунків, мережі Інтернет та ін.) [5, с. 145-146; 6, с. 147-151], що ми підтримуємо, бо надана ними класифікація в деякій мірі більше деталізує сучасні способи вчинення таких злочинів та буде в цілому сприяти розробці і удосконаленню сучасних методик розслідування різновидів вчинених шахрайств.

Із усього комплексу існуючих проблемних питань слід зупинитись на характеристиці особи злочинця, яка суттєво змінилась за останні роки у цьому складі злочину. Такі особи, з погляду на зовнішність намагаються виглядати поважними людьми, які уміють себе «подати». Здебільшого такі злочини вчиняють чоловіки (65,1%), а жінки біля 34,9 (%) у віці від 23 до 40 років. Встановлено, що шахрайства вчиняють особи віком від 30 до 50 років, зокрема з 18 до 25 років у 26,8% випадках; від 25 до 35 років відповідно у 39,9%. Значне «омолодження» підозрюваних у нових видах шахрайств визначається у його нових видах, зокрема: у сфері і мережі Інтернет та мобільного та іншого зв'язку, при використанні новітніх телекомунікаційних, інформаційних, цифрових та інших досягнень. За освітою підозрювані та засуджені розподіляються : з середньою або незакінченою вищою освітою – 49,3%, з професійно-технічною освітою – 27,9%.

Шахраїв можна поділити на певні групи, зокрема: 1) шахраї «нової формації», які використовують механізми ринкових відносин, можливості кредитно-банківських операцій, створених ними фіктивних фірм «одноденок», страхової, інвестиційної і довірчої діяльності; 2) шахраї-гастролери з можливостями пересуватися по різних населених пунктах, з яких вони раптово зникають після вчинення злочинів; 3) шахраї-гравці з азартних ігор; 4) шахраї, що неодноразово судимі за шахрайство та не мають постійного місця проживання і роботи; 5) шахраї, що вчинили злочин вперше за легковажністю, під впливом інших осіб та ситуацій; 6) шахраї, що вчиняють злочини групою осіб, зокрема з розподілом ролей [1, с. 404].

На нашу думку до цього розподілу слід додати й наступних потенційних криміногенних осіб, зокрема: 1) осіб, що вільно володіють знаннями та навичками в галузі новітніх технологій, зокрема у мережі Інтернет, телекомунікаційних мереж, систем та технологій; 2) учнів та студентів, що вивчають сучасні комп'ютерні технології; 3) працівників ІТ фірм, які розробляють різноманітні програми і окремі з них, що мають незначну заробітну платню, але суб'єктивно оцінюють, що їх праця повинна бути більшою; 4) потенційні «хакери»; 5) осіб, що висловлюють наміри вчинити шахрайство та ін.

Відносно проблемних питань щодо методики розслідування розглянутого виду злочинів слід зазначити, що на початковому етапі розслідування досить рідко здійснюється огляд місця події, оскільки це «інтелектуальний» злочин, що вчиняється через суб'єктивні двосторонні й активні стосунки потерпілого і винної особи. Однак, особливістю такого огляду, зокрема й пов'язаного з вчиненням кримінального правопорушення із використанням комп'ютерної техніки та мережі є те, що при їх огляді слідчий, дізнавач, прокурор повинні виконувати із залученням фахівців з комп'ютерної техніки (зокрема й працівників кіберполіції), які допоможуть слідчому професійно її вилучити, убезпечивши від будь-якого пошкодження або знищення наявної інформації, яка може бути доказом вчинення шахрайських дій. Перший допит шахрая слід проводити без зволікань. Потребує удосконалення методика розслідування таких видів злочинів, виходячи з криміналістичної характеристики різновидів шахрайств. Втім, підняті питання потребують окремого дослідження або наукового вивчення. Пропоную учасникам науково-практичної конференції прийняти участь у обговоренні піднятих питань та наданих пропозицій.

Список бібліографічних посилань

1. Панов М.І., Шепітько В.Ю., Коновалова В.О. та ін. Настільна книга слідчого. 3-тє вид., переробл. і доповн. Київ. Ін Юре. 2011. 736 с. 49 іл.
2. Статистика Генеральної прокуратури.
3. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. За заг. ред. Тація В.Я., В И Борисова, В.І. Тютюгіна та ін. 5-те вид. доповн. Харків. Право. 2013. С. 215-217. Т.2 Особлива частина. Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. 2013. 1040 с.
4. Заяць К.Д. Особливості сучасних форм вчинення шахрайств та їх криміналістичне значення. *Підприємство, господарство і право*. 2017. № 11 (216). С. 207-210.
5. Волобуєв А.Ф., Одерій О.В., Степанюк Р.Л. та ін. Криміналістика : підручник у 2 т. Т.2.МВС України. Харьк. нац. у-нт. внутр. справ. Харків. 2018. 312 с.
6. М. Цуцкїрїдзе, С. Гайду, О. Юхно, В. Бурлака та ін. Досудове розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, отруйних, сильнодіючих лікарських засобів із використанням сучасних телекомунікаційних та інших технологій. Харків: Факт, 2021. 188 с.

Отримано 19.10.2021

УДК 343.85:004

Олександр Олександрович ЮХНО,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри криміналістики, судової експертології

та домедичної підготовки факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Марія Артемівна ЗАВОРІНА,

студентка 2 курсу факультету комп'ютерних наук

Харківського національного університету радіоелектроніки

ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПІД ЧАС ДАКТИЛОСКОПІЮВАННЯ ОСОБИ

Розвиток цифрових технологій зумовлює появу фундаментальних змін у всіх сферах нашого повсякденного життя, в тому числі у галузі попередження та розкриття злочинів. Одним із найвідоміших прикладів є виявлення, збір та дослідження відбитків пальців рук, що допомагає ідентифікувати особу того, хто вчинив правопорушення.

Ще у 1877 році англієць Вільям Гершель висунув гіпотезу про унікальність і незмінність папілярного малюнка на долонях людини [1, с. 97]. У Великобританії перші згадки про використання методів дактилоскопії для ідентифікації злочинця відносяться до 1902 року. Існують свідоцтва, що дактилоскопія цікавила людей задовго до 1877 року, як примітивний приклад можна привести хіромантію (древній вид ворожіння по папілярним і флексорним лініях долоні людини) [2]. Проте, саме у криміналістиці дактилоскопія знайшла своє наукове підтвердження та найширше застосування у правозастосовній діяльності.

Ми підтримує думку А.С. Мокляк, який слушно зазначає «дактилоскопічна експертиза, як і раніше, залишається найпоширенішим видом криміналістичних досліджень, зважаючи на те, що відбитки пальців рук – це «традиційна складова» місця події за багатьма видами злочинів. Крім того, вони є джерелом цінної криміналістичної інформації, зокрема про особу, що їх залишила, про час та особливості механізму слідоутворення (окремі обставини злочинної події, а також анатомічні і функціональні ознаки певної особи)» [3, с. 134].

На нашу думку, однією з найголовніших проблем у цій галузі є те, що методи зняття та збереження відбитків пальців рук вже застарілі, а ті, що є новітніми, ще не набули

належного поширення. Наприклад, зняття відбитків за допомогою фарби є не дуже сучасним та ефективним способом для формування цілісної бази даних відбитків пальців осіб і потребує чимало часу. На заміну цьому способу прийшли спеціальні сканери для дактилоскопування. Більш новітнім словом у методах виявлення і ідентифікації перевірки відбитків пальців рук є застосування штучного інтелекту.

Згідно із нещодавно схваленою Кабінетом Міністрів України Концепцією розвитку штучного інтелекту в Україні, штучний інтелект – це організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань [4].

Крім цього, основною перевагою сучасних досягнень - нейронних мереж є їх здатність до адаптивного навчання, тобто, на відміну від звичайних, більш звичних нам комп'ютерних комплексів, коли творець мережі задає загальні правила для аналізу інформації і надає дані для навчання [5, с. 45].

Так, слід дослідити технічну частину цього процесу. Отже, кожен відбиток пальця руки має певні петлі, долини та хребти, які й аналізує нейронна мережа. З цього процесу ми отримуємо матрицю характеристик кожного зображення відбитка пальця. Ці матриці використовуються як вхідні дані до набору даних нейронної мережі. Після цього нейронну мережу необхідно навчити розрізняти відбитки пальців з метою їхньої ідентифікації, яка приймає вхідні дані з вхідного файлу, щоб зменшити похибку між прийнятим висновком та фактичним виходом. Коли ми отримуємо похибку, є необхідним сформулювати файл ваги, і ми отримуємо прийнятний результат для нашої системи щодо ідентифікації відбитків пальців, потім процес навчання буде зупинено. Навчальний процес буде генерувати ваговий файл, який містить вагу нейронної мережі. Файл ваги знадобиться для тестування системи ідентифікації відбитків пальців.

В такому режимі навчання буде виконано з різними стратегіями підвибірки. Результати роботи нейронних мереж буде перевірено шляхом застосування наборів тестових даних та конвертуванням їх із усім зображенням [6, с. 14].

Таким чином, слід зробити висновок, що тема ідентифікації відбитків пальців особи за допомогою штучного інтелекту ще залишається у дискусійному полі і є дійсно актуальною. Штучний інтелект - як засіб, що забезпечує процес взаємодії людини з програмами, надає допомогу при прийнятті рішень в рамках певних завдань і алгоритмів. Втім, підняті питання є не остаточними, потребують додаткового та окремого дослідження або наукового вивчення у співпраці науковців технічних і правових галузей.

Список бібліографічних посилань

1. Herschel William J. The Origin of Finger-Printing. — Oxford University Press, 1916. URL: <https://www.nature.com/articles/098268a0>
2. Ларина Е.А., Глушко А.А. Сканирующие методы получения отпечатков пальцев. *Молодой учёный*. Технические науки. 2016. № 27 (131). URL: http://31.43.159.142/files/-Project/!BF/Aqua/moluch_131_ch1_1.pdf#page=103
3. Мокляк А.С. Биометрика у криміналістиці як один із методів покращення розслідування та розкриття злочинів. *Вісник Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України*. 2019. Випуск №5. URL: <http://ondise.minjust.gov.ua/wp-content/uploads/2019/06/VisnykONDISE052019.pdf#page=133>
4. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження Кабінету міністрів України від 2 грудня 2020 р. за № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>
5. Бахтеев Д.В. Искусственный интеллект в криминалистике: состояние и перспективы использования. *Российское право: образование, практика, наука*. 2018. №2. URL:

<https://cyberleninka.ru/article/n/iskusstvennyy-intellekt-v-kriminalistike-sostoyanie-i-perspektivy-ispolzovaniya/pdf>

6. Atanu Chatterjee, Shuvankar Mandal, G. M. Atiqur Rahaman, and Abu Shamim Mohammad Arif Fingerprint Identification and Verification System by Minutiae Extraction Using Artificial Neural Network. URL: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.667.4449&rep=rep1&type=pdf>

Одержано 19.10.2021

УДК 343.98:343.344(477)

Олександр Олександрович ЮХНО,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри криміналістики, судової експертології

та домедичної допомоги факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Маргарита Вячеславівна УШАКОВА,

курсантка 4 курсу факультету № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНІВ У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ УЧЕНИХ

За дослідженням встановлено, що криміналістична характеристика кримінального правопорушення (злочину) і його визначення увійшли в науковий обіг в кінці 60 років минулого століття як складова частина окремої методики досудового розслідування. Запровадження, становлення та удосконалення структури окремих криміналістичних методик також має свою генезу. На першому місці до неї відносять криміналістичну характеристику; опис типових слідчих ситуацій, особливостей планування; дій слідчого, дізнавача, прокурора на першому і на наступних етапах розслідування; і визначення тактики першопочаткових слідчих дій та паралельних супутніх оперативно-розшукових заходів; й особливості тактики подальших слідчих дій. Відповідно до досліджень встановлено, що у 1975-1976 роках при визначенні структури окремих методик вченими все частіше стало застосовуватись поняття «криміналістичної характеристики злочину». У розуміння її сутності вкладали систему типових ознак і в кримінального правопорушення (злочину) того чи іншого виду або групи. В той же час, структура криміналістичної характеристики різними авторами інколи визначалась по різному. Однак, ряд ознак кримінального правопорушення (злочину) вказувалось у всіх варіантах криміналістичної характеристики, і насамперед у тих з них, які характеризують об'єктивну сторону складу злочину: спосіб вчинення злочину, місце і час його вчинення та ін. За дослідженням розглянутого питання перше запровадження і застосування щодо висловлення про криміналістичну характеристику зустрічається в роботах О.Н. Колесніченка, який в авторефераті докторської дисертації зазначав, що до числа найбільш суттєвих положень загальних і всіх окремих методик відноситься «загальна криміналістична характеристика даного виду злочинів», а в подальшому він відмічав, що «злочин має і загальні ознаки криміналістичного характеру» [1, с.19]. В дискусії з цих питань більш розгорнуте визначення про криміналістичну характеристику кримінального правопорушення (злочину) надав Л.А. Сергєєв, однак його міркування з цих питань на той час його наукова позиція не була підтримана [2, с. 4-5]. У подальшому таке питання також досліджував й С.П. Митричев, який визначав, що «видова криміналістична характеристика повинна включати

найбільшу кількість ознак, що мають криміналістичне значення» та запропонував розгорнутий їх перелік [3, с. 28]. За дослідженням, у подальшому такі питання вивчали науковці, зокрема: І.Ф. Пантелєєв, В.Г. Танасевич, В.О. Образцов, І.В. Возгрін, В.А. Образцов, А.Н. Васильєв, М.П. Яблоков, І.Ф. Герасимов, В.А. Гуняєв, С.І. Винокуров та ін. Науковий аналіз позицій вищезазначених та інших вчених про криміналістичну характеристику кримінального правопорушення (злочину) засвідчив, що вони передбачали дві цілі: виявити те, що слід визначати суттєвим для цього поняття, а також й визначити місце криміналістичної характеристики в системі елементів окремої криміналістичної методики. При вивченні генезису криміналістичної характеристики зверталась увага на її окремі елементи та наголошувалось на її ролі для обрання напряму і організації досудового розслідування. У той період до її елементів відносили: спосіб вчинення і приховування злочину; обстановку вчинення злочину; місце, час та інші умови; дані про особу злочинця; характеристику вихідної інформації та слідчих ситуацій. Слід зазначити, що зарахування елементів криміналістичної характеристики при розробці окремих методик в криміналістиці фактично здійснюється з моменту її зародження. На початковому етапі зародження, запровадження і розвитку криміналістичної методики ці дані наводились не системно, але в подальшому вказані недоопрацювання усувались, зокрема це визначалось в роботах В.А. Ледацева, А.Н. Басалаєва, В.А. Гуняєва, М.О. Селиванова, В.Я. Осеніна, А.Н. Позднякова. Зокрема, О.М. Васильєв та інші, до структури окремої методики на перше місце відносили криміналістичну характеристику, а потім й інші елементи [4, с. 26]. Вищезазначені та інші вчені пропонували йменувати наступні елементи криміналістичної характеристики: типові слідчі ситуації (на першому етапі їх називали вихідні дані); спосіб вчинення злочину; спосіб приховування злочину; маскування; типові матеріальні сліди злочинів і ймовірні місця їх знаходження; характеристику особи злочинця; обстановку злочину (місце, час та інші обставини). Згідно наукових позицій окремих вчених таких, як О.Н. Колесниченко, І.О. Возгрін та ін. в якості елемента криміналістичної характеристики пропонували визначати ще й криміналістичну класифікацію кримінальних правопорушень (злочинів). В той же час, інші вчені розглядали останню не як елемент криміналістичної характеристики, а як основу криміналістичних характеристик та побудови системи окремих криміналістичних методик. Згідно результатів дослідження, в перших наукових роботах з криміналістичної методики була прийнята класифікація злочинів за змішаними підставами. Така система окремих криміналістичних методик будувалась на підставі кримінально-правової класифікації - по родам і видам злочинів. Зокрема, І.М. Якимов визначав окремі криміналістичні методики таким чином: 1) злочини проти особи: вбивства, спричинення тілесних ушкоджень; 2) майнові злочини: а) викрадення чужого майна (крадіжка, грабіж, розбій (бандитизм), б) пошкодження чужого майна; 3) злочини проти суспільства: службове підроблення. В деяких випадках цей вчений використовував другу підставу для класифікації - спосіб вчинення злочину [5, с. 193]. Таким чином на той час виникало питання чи є криміналістична класифікація кримінальних правопорушень (злочинів) як така і якщо так, то за яких підстав вона будується та в чому є її методичне значення та як вона корелюється з криміналістичною характеристикою злочину. Сьогодні криміналістична характеристика кримінального правопорушення (злочину) визначається, як ознаки, що мають загальний характер для усіх однорідних злочинів, об'єднує їх в групи, що різняться за об'ємом наприклад, усі крадіжки або крадіжки з домоволодінь (що на сьогодні стали більш розповсюдженими). Таким чином загальні для групи ознаки відповідним чином систематизовані та типізовані й складають криміналістичну характеристику певного роду, виду чи навіть підвиду кримінальних правопорушень (злочинів). Узагальнюючи можна визначити, що це умовно кажучи, типовий «портрет» злочину, наукова абстракція, що опирається на те загальне, що об'єднує багато конкретних кримінальних правопорушень. Таку наукову абстракцію пропонують вважати інформаційною моделлю типового кримінального

правопорушення конкретного виду чи роду. Криміналістична характеристика це ймовірна модель (події) і як така, що може бути підставою для ймовірних розумових умовиводів, тобто - слідчих версій. І при цьому вона грає роль умовної матриці, що накладається на конкретний випадок та дозволяє побудувати його ймовірну модель. В цьому й полягає її прикладне значення, яке не слід перебільшувати, оскільки інформація, що є в криміналістичній характеристиці як в знанні, не є достовірною, а носить ймовірний характер. Однак, на початковому етапі досудового розслідування будь-яке істинне знання, навіть ймовірне, має високу цінність, оскільки надає слідчому, дізнавачу, прокурору можливість знизити інформаційну невизначеність. Криміналістична характеристика за структурою є достатньо складною. Дослідження цієї структури свідчить, що в ній відображено усі типові обставини, які слід встановити у відповідності до уявлення про предмет доказування за певною категорією кримінальних проваджень. Завданням слідчого дізнавача, прокурора є конкретизувати їх відповідно до специфіки кримінального правопорушення, що розслідується. Елементи криміналістичної характеристики, навіть, якщо між ними не має кореляційної залежності, безсумнівно грають для слідчого, дізнавача, прокурора орієнтуючу роль. За дослідженням, генеза формування визначення і сутності поняття «криміналістичної характеристики» слугувало їх об'єднанню в науковий комплекс, підвищило ймовірність судження про їх істинність відносно до конкретної слідчої ситуації. На сьогодні більшість вітчизняних вчених дотримуються загальної наукової позиції про криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень (злочинів) як практично значущу наукову категорію, що є невід'ємною складовою частиною окремих методик розслідування, що ми підтримуємо. Втім, підняті питання не є остаточною і підлягають додатковому і окремому дослідженню або науковому вивченню. Пропоную учасникам науково-практичної конференції прийняти участь у обговоренні піднятих питань та наданих пропозицій.

Список бібліографічних посилань

1. Колесниченко А.Н. Общие положения методики расследования отдельных видов преступлений. Харьков. 1976. С. 19.
2. Сергеев Л. А. Расследование и предупреждение хищений, совершенных при производстве строительных работ: автореферат кандидатской диссертации. Москва. 1966. С. 4-5.
3. Митричев С.П. Криминалистика и судебная экспертиза: методика расследования отдельных видов преступлений. Вып. 10. Киев. 1973. С. 28.
4. Васильев А.Н. Методика расследования преступлений: о криминалистической классификации преступлений. Москва. 1976. С. 26.
5. Якимов И.Н. Практическое руководство к расследованию преступлений. Москва. 1924. Часть III. С.57.

Одержано 19.10.2021

UDC 341.348:343.7](478)

Valentin CHIRITA,

Associate Professor of the Chair of Penal Law and Criminology

Doctor of Law, Associate Professor, Police Colonel

Academy „Stefan cel Mare” of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Moldova

SOME ASPECTS REGARDING THE QUALIFICATION OF TAKING HOSTAGES PERFORMED IN MATERIAL INTEREST ACCORDING TO THE PENAL LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Взяття заручників, здійснене у матеріальних інтересах, є діянням, вчиненим для отримання вигоди, переваги чи вигоди майнового характеру. Матеріальний інтерес, по суті егоїстичний і підлий, був кваліфікований законодавцем як мотив, здатний обтяжувати злочин захоплення заручників.

The aggravating circumstances of the composition of the crime constitute an important means of differentiation, because they are brought to reflect the considerable changes of the prejudicial degree of the committed deed.

A complete list of aggravating circumstances is established for the offense of hostage-taking. These are stipulated in art. 280 para. (2) and (3) CP. In the present scientific study we will focus only on the aggravating circumstance provided by let. e) para. (2) art. 280 Penal Code.

The aggravation „of material interest” assumes the existence of a pecuniary purpose - the receipt of a sum of money or other material advantages in exchange for the release of the hostage [1, p. 622].

The material interest is nothing but a reason, because the reason in criminal law is the impulse by which the person is led to commit the deed [2, p. 14]. Namely the reason is presented as a basic subjective determinant of any behavior [3, p. 52].

The material reason, being a sign of the subjective side of the offence, denotes the increased prejudicial degree of the deed and the moral degradation of the perpetrator. It places money, patrimony and other material goods on a higher level than human values, even higher than the person's life [4, p. 14].

The material interest consists in the amoral tendency to satisfy one's individual needs by: illegal possession of a foreign patrimony, patrimonial rights that do not belong to the perpetrator or illegal exemption from certain patrimonial obligations [5, p. 71].

This is one of the most powerful and widespread impulses that determines the person to commit the offence. According to the force of its random influence on the person and the dynamic ability to provoke an increased activism, it practically has no equivalent and can give way only to the reproductive instinct [6, p. 43].

In the vision of the author Ion Dobrinescu, the material interest expresses „possession, ownership, use of movable property or real estate, patrimonial vocation over a stuff or right, the benefit of a will of the victim, the disappearance of obligations or their transformation, obtaining by the perpetrator a privileged position in the administration of goods” [7, p. 67].

In more details, the material interest is commented in the Decision of the Plenum of the Supreme Court of Justice of the Republic of Moldova no. 11 of 24.12.2012 „On judicial practice in criminal cases relating to crimes committed by murder (art. 145-148 CP of the Republic of Moldova)”. In point 5.2 we read the following explanation: „Material interest is the reason generated by the perpetrator's need to increase his patrimonial assets (to obtain or retain a material gain) or to decrease his patrimonial liabilities (to release of material expenses)” [8].

These explanations can also be fully applied to the understanding of the material interest of the offence of hostage-taking.

So, the offence provided in art. 280 para. (2) lit. e) CP intends committing the taking or retaining of the person as a hostage in order to:

- obtaining a material income for the culprit or for other persons;
- exemption from material expenses.

The first variety of the perpetrator's purposes is most often met in judicial practice.

Starting from these purposes, the perpetrators formulate their requirements, the fulfillment of which is the condition for the release of the hostage.

Thus, in many of the cases of hostage-taking in the Russian Federation: Mineralnâe Vodî region, t. Moscow (Vladimirski Spusk), the school in Rostov, the perpetrators acted in order to receive large sums of money from the state [9, p. 73].

The aggravation provided in art. 280 para. (2) lit. e) CP is formulated in such a way that for the recognition of the given deed as consumed it is not necessary that the material interest from which the perpetrator acted was realized, it is sufficient that this interest exists at the time of taking or retaining the person as hostage and be reflected in the requirements submitted to third parties (addressee). If, however, the material interest was realized and the perpetrator received those material goods that were requested, the deed given, in our opinion, does not require an additional qualification.

The taking of hostages committed in order to recover the borrowed amounts or material damages cannot be recognized as being committed out of material interest, because there is no intention to obtain a material gain.

A variety of this crime committed out of material interest is, in our view, the taking of hostages committed by command. In this case, the deed can be qualified based on art. 280 para. (2) lit. e) CP only on the condition that the perpetrator is guided by material reasons.

Hostage-taking can be defined as an act committed by a person (or several persons) specially employed for it, who operates for the interests of the client (organizer) for profit (i.e. for a certain payment, remuneration, compensation) or for other purposes. This is about the person who orders the taking of hostages, on the one hand, and the professional criminal (combatant, terrorist, etc.), on the other hand.

The professional criminal usually possesses abilities and skills in this field. As it is known, the preparation of the offender, on the one hand, is based on the already accumulated criminal experience regarding the criminal elements of this category, and on the other hand, it is perfected based on the trials and errors encountered in the existing social environment. Often these qualities and skills are obtained even within the law enforcement agencies, the armed forces, in the process of exercising the service, etc. [10, p. 99].

Usually, the material interest of the perpetrator is not contained in the requirements submitted to the addressee (although such a situation is not excluded), consisting in receiving remuneration from the ordering party. Sometimes the connection between the organizer of the deed and its executor (author) is made through intermediaries.

For the qualification, it does not matter when the perpetrator received the remuneration (until the commission of the deed, after or during the commission) or if he received it in general. In this situation, it is important that the perpetrator fulfills the „will”, the „wish” of the person who orders the taking of the hostages. At the same time, the persons who organized, instigated or contributed to the taking or retaining of hostages in order to receive a reward are subject to criminal liability based on the respective paragraph of art. 42 and art. 280 para. (2) lit. e) CP.

Sometimes, however, when committing hostage-taking on command, the perpetrator does not seek to receive a remuneration, i.e. he is not driven by the material interest. He may also have an intangible interest, which consists in solving personal problems, for example receiving a passport, illegally traveling abroad, illegally releasing a close relative from places of detention, etc. In this case, in our opinion, the aggravating circumstance provided in art. 280 para. (2) lit. e) CP is missing, and the deed is to be qualified according to art. 280 para. (1) CP (in the absence of other aggravating circumstances).

Therefore, the material reason is presented as a mandatory sign of the subjective side of the crime provided in art. 280 para. (2) lit. e) CP, therefore its establishment is a necessary condition for attracting the person to criminal liability for taking hostages committed out of material interest.

As a result of those mentioned above, we conclude that the deed provided in art. 280 para. (2) lit. e) CP involves committing the taking or retaining of hostages in order to obtain a material income or exemption from material expenses. At the same time, for the qualification it does not matter if the material interest was realized or not, it is sufficient that this interest exists at the moment of committing the deed.

Conclusion. At the same time, taking into account the previously analyzed, it is necessary to introduce in the legislation a new aggravating circumstance, namely „hostage-taking committed by command”, where for qualification would not be important material or immaterial interest that leads the offender to commit given deed. This aggravating factor could find its place in art. 280 para. (3) lit. f) CP.

References

1. Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu. Redactor responsabil și conducător de ediție Barbăneagră A., dr. hab. în drept, prof.univ. Chișinău, 2009. - 860 p.
2. Tararuhin S.A. Ustanovlenie motiva i kvalifikacijaprestuplenija. Kiev,1977. - 149 p.
3. AntonjanJu.M., Golubev V.P., KudrjakovJu.N. Lichnost' korystnogoprestupnika. Tomsk, 1989. - 160 p.
4. Minenok M.G., Minenok D.M. Koryst': kriminologicheskie i ugovovno-pravovyeproblemy. Sankt-Peterburg: Jurid. centr Press, 2001. - 367 p.
5. Zelinskij A.F. Koryst': opytkriminologicheskogo i psihologicheskogo analiza// Gosudarstvo i pravo. Moskva, 1993. - No. 4. - pp. 67-72.
6. Volkov B.S. Motivyprestuplenij. Ugolovno-pravovoe i social'no-psihologicheskoeissledovanie. Kazan', 1982. - 152 p.
7. Dobrinescu I. Infrațiuni contra vieții persoanei. București, 1987. - 184 p.
8. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova cu privire la practica judiciară în cauzele penale referitoare la infrațiunile săvârșire prin omor (art. 145-148 CP al RM) nr. 11 din 24.12.2012 (http://jurisprudenta.csj.md/search_plen_csj.php?id=234 (visited at 2.09.2021).
9. Ovchinnikova G.V., PavlikM.Ju., Korshunova O.N. Zahvatzalozhnika: ugovovno-pravovye, kriminologicheskie i kriminalisticheskieproblemy. Sankt-Peterburg: Jur. centr Press, 2001. - 259 p.
10. Cușnir V., Berliba V., Pareniuc A. Omorul la comandă. Studiu de drept penal. Chișinău, 2005. - 198 p.

Received 24.09.2021

СЕКЦІЯ 3.

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ ТА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

УДК 657.24

Людмила Анатоліївна БЕЛЯЄВА,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри обліку та оподаткування

Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна

СУЧАСНІ КОЛІЗІЇ ВИКОРИСТАННЯ ТОВАРНО-ТРАНСПОРТНИХ НАКЛАДНИХ

Ми живемо у час інформаційних технологій коли кожна компанія може використовувати безмежні можливості інтернету для спрощеного документообігу. Товарно-транспортна накладна (далі – ТТН) – це один з основних первинних документів, який супроводжує перевезення вантажу та використовується як юридичними, так і фізичними особами, об'єднуючи всіх учасників транспортного процесу (покупця, продавця, перевізника, водія та інших сторін, наприклад експедитора). ТТН визначена як єдиний документ для: обліку ТМЦ на шляху їх переміщення; проведення розрахунків за перевезення вантажу; обліку виконаної роботи. Така роль ТТН визначена розділом 1.1 Правил перевезення вантажів автомобільним транспортом в Україні [1].

Саме цим положенням керуються органи ДПС у ході перевірок, коли виступають проти відсутності ТТН на перевезення у межах України й не визнають достатності інших документів: видаткових накладних, актів виконаних робіт, актів приймання-передачі тощо. ТТН також може використовуватися як один з документів для: списання; оприбуткування; складського, оперативного та бухгалтерського обліку ТМЦ (розділ 1 Правил № 363) [1]. Окрім Правил № 363 обов'язок використання ТТН при вантажних перевезеннях, які здійснюються на договірних умовах, зафіксовано в ст. 48 Закону України «Про автомобільний транспорт» [2].

Виходячи з вищенаведених документів, ТТН обов'язково повинен мати водій, який здійснює перевезення на договірних умовах, юридичної особи або ФОП, також при перевезенні вантажу на легковому автомобілі, при використанні особистого автотранспорту (директора чи іншого працівника). ТТН входить у перелік тих документів, які водій має пред'явити поліції (разом з посвідченням водія, техпаспорту, полісом обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності).

Але існують випадки, коли можна не використовувати ТТН, і при цьому не буде претензій ні у ДПС ні у поліції, коли перевезення здійснюється для власних потреб власним водієм, між підрозділами підприємства. В даному випадку відсутні договірні відносини і послуги з перевезення. Водію в цих випадках достатньо мати накладну чи акт приймання-передачі товару що підтверджує, належність матеріальних цінностей підприємству, на якому він працює.

З 1 жовтня 2021 року у Законі про автотранспорт набули чинності зміни, якими визначено створення Реєстру ТТН – спеціалізованої електронної бази даних. На початок жовтня 2021р. Реєстр ТТН не працює, і порядок ведення та надання інформації з реєстру ТТН теж відсутній. Реєстр ТТН наразі має містити інформацію про зареєстровані у ньому ТТН, як в електронній, так і паперовій формах; його метою є державний контроль за перевезенням вантажів на території України; його адмініструванням має займатися орган виконавчої влади, який здійснює державну політику у сфері автотранспорту. Однак

Реєстр ТТН буде не єдиним, тому яквже існує Єдиний реєстр ТТН на переміщення алкогольних напоїв, який містить дані про спеціальні ТТН складені виробниками спирту або алкогольних напоїв, адміністратором якого є Державна податкова служба.

Також з 1 жовтня 2021р. з'явилися нові вимоги до реквізитів товарно-транспортної накладної щодо питань габаритно-вагового контролю - параметрів транспортного засобу, на якому здійснюється перевезення, а саме: довжина (Д); ширина (Ш); висота (В); загальна вага; загальна вага з вантажем і ці всі параметри має зазначати у ТТН Вантажовідправник. Все це викликає труднощі, тому як вантажовідправник може точно не знати, яким саме транспортним засобом та з якими параметрами буде надана послуга перевізником. Бути певним у технічних параметрах автомобіля можна лише тоді, коли вантажовідправник є сам собі перевізником. Проблем щодо зазначення технічних параметрів автомобіля також безліч, різні габарити автомобілів відрізняються у залежності від року випуску.

Окрім цих параметрів відтепер необхідно обов'язково вказувати код платника податків за ЄДР як для вантажовідправника, так і вантажоодержувача.

Без ТТН податківці заперечують реальність господарської операції перевезення, а інколи й придбання самих ТМЦ. У ситуації, коли перевізник є платником ПДВ у питаннях податкового кредиту за послугою перевезення без ТТН не обійтись. Потреба у ТТН може постати, наприклад, у ситуації блокування податкової накладної, коли необхідно буде надати підтверджувальні документи по операції, і тут незайвою буде належно оформлена ТТН.

З 12 липня 2019 року можливим є використання електронних ТТН, при наявності кваліфікованого електронного підпису (КЕП), які мають такі особливості: для водія замовником друкується паперова копія е-ТТН, щоб він міг пред'явити її поліції як супровідний документ до вантажу. Водій або експедитор при цьому на копії ставить свій підпис, який підтверджує, що він прийняв до перевезення вантаж. Але в перспективі, достатньо буде скористатися єдиним порталом державних послуг «Дія»; супровідні документи також треба оформити в електронній формі з використанням КЕП. Водію ж доведеться окрім накладання КЕП ще й підписати паперову копію ТТН, яка йому видається.

Але виникає колізія, коли зміни у стандартну форму ТТН станом на початок жовтня 2021 року не внесені, діє стара форма ТТН що є порушенням закону, тому як ст. 48 Закону про автотранспорт уже чинна. В той же час для всіх сторін процесу перевезення існує ризик визнання старої ТТН недійсною: у процесі самого перевезення – поліцією у разі зупинки що приведе до адміністративного штрафу 340 грн за порушення водієм правил перевезення вантажів (абз. 1 ст. 122 КУпАП); податківцями при перевірці, адже ДПС отримує формальний привід визнати документ недійсним, при відсутності обов'язкових реквізитів, визначених законодавством. Отже, господарська операція відсутня, відсутній податковий кредит з ПДВ і т.д.

Вважаємо за доцільне терміново розробити та затвердити внутрішнім наказом по підприємству власну форму ТТН на основі існуючої, в якій передбачити розділ габаритно-вагового контролю - параметрів транспортного засобу, коди платників податків за ЄДР вантажовідправника і вантажоодержувача. Удосконалену ТТН можна використовувати тимчасово – до прояснення ситуації або появи нової форми.

Список бібліографічних посилань

1. Правила перевезень вантажів автомобільним транспортом в Україні: Наказ Міністерства транспорту України від 14.10.97 № 363. URL: <http://surl.li/aldfv>
2. Про автомобільний транспорт: Закон України від 05.04.2001 № 2344-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2344-14#Text>

Одержано 19.10.2021

УДК 658.0

Костянтин Геннадійович ГАРБУЗЮК,

кандидат юридичних наук,

декан факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Сергій Олександрович ТКАЧЕНКО,

кандидат економічних наук, доцент,

завідувач кафедри соціальних та економічних дисциплін факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ФІНАНСОВИЙ АНАЛІЗ У СИСТЕМІ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ СУБ'ЄКТА

Фінансовий стан - найважливіша характеристика економічної діяльності суб'єкта господарювання, що визначає конкурентоздатність, економічний потенціал у діловому співробітництві, що є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин і тому визначається всією сукупністю виробничо-господарських факторів.

Фінансовий стан суб'єкта вимагає систематичної оцінки, прогнозування й управління. Цьому служить фінансовий аналіз, що представляє собою спосіб нагромадження, трансформації й використання інформації фінансового характеру, відбитої в бухгалтерському обліку й звітності. Зміст і основна цільова настанова фінансового аналізу - оцінка фінансового стану й виявлення можливостей підвищення ефективності функціонування господарюючого суб'єкта за допомогою раціональної фінансової політики.

Оцінка фінансового стану може бути виконана з різним ступенем деталізації залежно від цілей і завдань аналізу, наявної інформації, програмного, технічного й кадрового забезпечення. Найбільш доцільним є виділення процедур експрес-аналізу і поглибленого аналізу фінансового стану суб'єкта господарювання в просторово-часовому розрізі (ретроспективного аналізу).

Фінансовий аналіз ефективний, коли він здійснюється за допомогою різних типів моделей, що дозволяють структурувати і ідентифікувати взаємозв'язок між показниками. До основних типів моделей належать: дескриптивні моделі оптимального характеру, що є основними для оцінки фінансового стану; предикативні моделі - прогностичного характеру; нормативні моделі - нормативи оціночних показників.

Аналіз фінансового стану не повинен закінчуватися просторово-часовим розрізом - ретроспективним аналізом. Важливе значення пов'язано із визначенням перспективних характеристик тенденцій змін у фінансовому стані, формування фінансової стратегії розвитку підприємства й недопущення банкрутства.

В основі перспективного аналізу фінансового стану лежать прогностичні аналітичні предикативні моделі, на основі яких прогнозується прибуток (розрахунок крапки критичного обсягу виробництва й реалізації), прогнозування банкрутства, оцінка реальних можливостей відновлення платоспроможності й майбутнього фінансового стану.

Предметом фінансового аналізу є фінансові ресурси і їх потік у процесі торгово-виробничої діяльності. Ці ресурси у своєму кругообігу проходять всі фази відтворювального процесу. Тому фінансовий стан є результатом взаємодії всіх елементів фінансових відносин, відображаючи всі сторони торгово-виробничого процесу.

Набір економічних показників, що характеризують фінансовий стан, залежить від цілей і глибини дослідження. Однак незалежно від цілей аналізу характеристика фінансового стану повинна включати наступні укрупнені блоки оцінки, відображені в схемі змісту й послідовності аналізу фінансового стану (рис. 1).

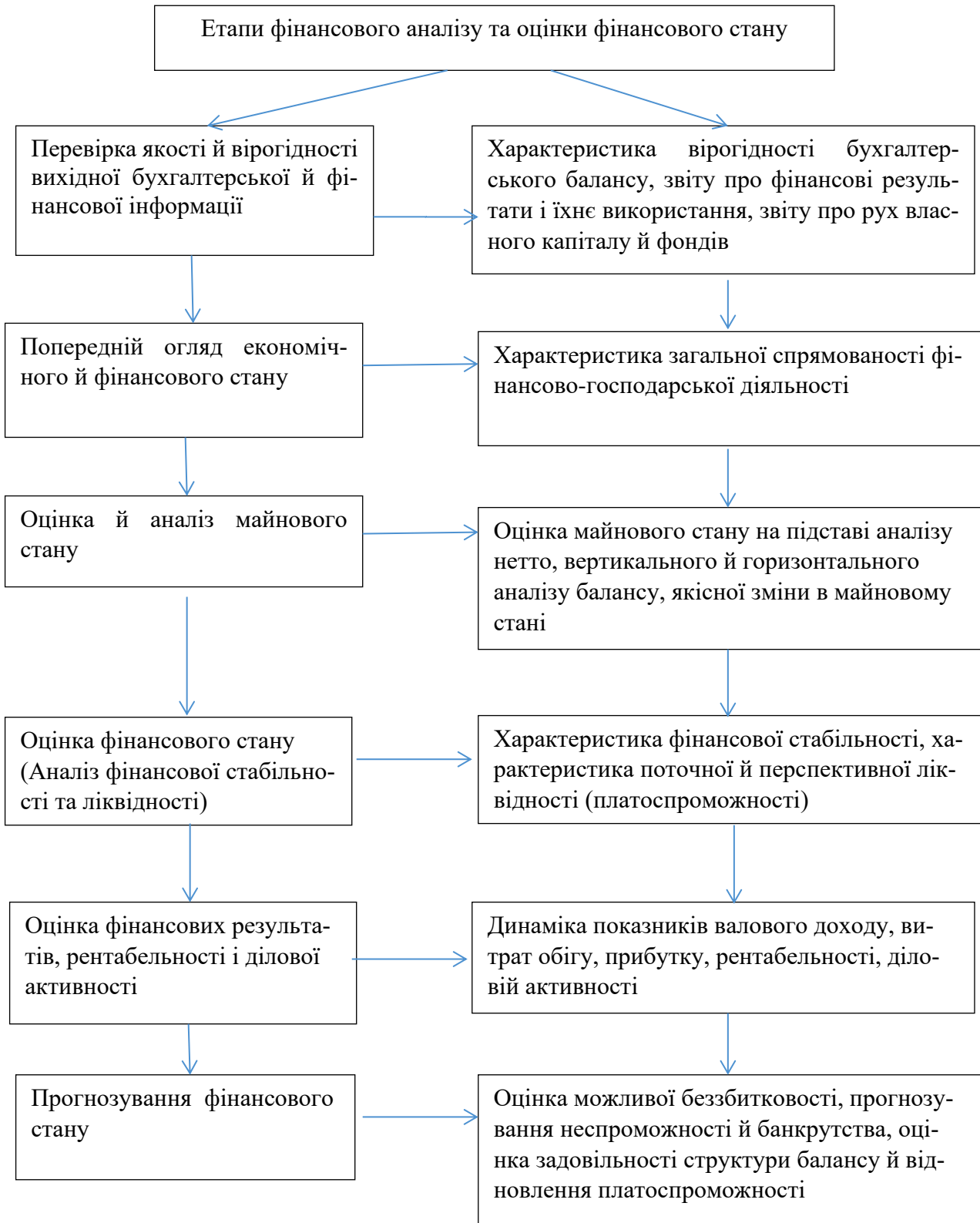

Рис. 1. Концептуальна схема змісту й послідовності аналізу фінансового стану

Фінансовий стан як економічна категорія - є комплексним поняттям, економічний зміст якого впливає з наявності й потоку фінансових ресурсів суб'єкта, що знаходить висвітлення в бухгалтерському балансі.

На нашу думку, сутність категорії «фінансовий стан» суб'єкта господарювання не може характеризуватися лише «наявністю й використанням» ресурсів, або їх «наявністю й розміщенням», рівною мірою також і «утворенням, розподілом і використанням

фінансових ресурсів». Тут відсутнє головне: обсяг фінансових ресурсів і їхній потік, що й спотворює зміст самої категорії «фінансовий стан», сутність і завдання його аналізу й оцінки. На цей бік проблеми звертають увагу багато економістів у своїх дослідженнях.

Таким чином, аналіз фінансового стану має за мету оцінку поточного й перспективного фінансового стану; оцінку можливих і доцільних темпів розвитку суб'єктів з позиції фінансового забезпечення; виявлення основних факторів, що викликають зміни у фінансовому стані; прогноз основних тенденцій у фінансовому стані.

Виходячи з виконаного нами аналізу ми можемо зробити висновок про те, що фінансовий стан будь-якого господарюючого суб'єкта - це комплексне поняття, що характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення й використання фінансових ресурсів.

Одержано 18.10.2021

УДК 338:242

Наталя Григорівна ГОНЧАРЕНКО,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри менеджменту та військового господарства

Національної академії Національної гвардії України

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ТА ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ НА ПІДСТАВІ ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПІВ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Сучасний стан економіки країни свідчить про негативні наслідки скорочення обсягів виробництва продукції та зменшення рівня ВВП на душу населення. Все це призводить до зменшення фінансових показників в державі і, як наслідок до зниження соціальних стандартів населення та поглиблення економічної кризи в країні.

Зміна показників економіки країни тісно пов'язана зі зміною економічних показників та розвитком господарюючих суб'єктів (підприємств, організацій, установ). В разі, якщо у них відбувається скорочення виробництва це призводить до зниження рівня їх фінансової незалежності та фінансової стійкості. Одночасно ці негативні фактори діяльності підприємств будуть впливати і на формування економічних і фінансових показників держави. Приймаючи до уваги, що підприємства будують свою роботу на умовах прозорості та чистої конкуренції, це вимагає від них значних зусиль, щоб мати змогу триматися у відповідному сегменті ринку та уникати будь-якого негативного впливу з зовні і не допускати їх прояву на рівні самого підприємства.

В такій ситуації на допомогу приходить належно організована робота системи економічної безпеки підприємств. Саме на необхідності та практичному застосуванні економічної безпеки зосереджують свою увагу Зось-Кіор М.В., Дячков Д.В. та Павлик Р.В. Зокрема вони відмічають: «зараз перед більшістю підприємств України постає завдання створення і застосування системи оцінки й забезпечення своєї економічної безпеки як механізму мобілізації та оптимального управління ресурсами підприємства з метою найбільш ефективного їх використання та забезпечення стійкого функціонування підприємства в умовах мінливого зовнішнього середовища» [1, с. 104].

Досить цікаві та корисні результати розглянуто в роботі Шинкар С.М. де він досліджує як розвиток самого поняття «економічної безпеки підприємства» та і розробляє її теоретичну модель. В своїй моделі він вказує на зв'язок рівнів економічної безпеки, вплив зовнішніх та внутрішніх ризиків та загроз. Автор пропонує зосередити увагу на таких параметрах: взаємозв'язку економічної безпеки всіх рівнів (від підприємства до

держави); прийняття до уваги, як внутрішніх так і зовнішніх чинників та загроз; чітко розробленого механізму її забезпечення; ролі керівництва підприємства, яке саме і є головними суб'єктами реалізації засад економічної безпеки [2 с.136].

Звертаючи увагу на досить високий рівень актуальності даного питання слід зазначити, що одним з основних напрямків стабільної роботи та умов розвитку підприємств, забезпечення їх фінансової стійкості є саме дотримання принципів економічної безпеки. За їх допомогою досягається та реалізується цілий комплекс завдань починаючи від процесу виробництва продукції та закінчуючи етапом отримання прибутків та забезпечення собі фінансової незалежності та фінансової стійкості. Саме фінансовий аспект вважається найбільш вразливий, з точки зору забезпечення економічної безпеки, оскільки він є кінцевим результатом діяльності та за позитивної роботи створює умови для подальшого відтворення виробництва і розвитку підприємств. То ж саме на забезпечення фінансової безпеки необхідно будувати роботу підприємства та розробляти принципи взаємодії фінансової стійкості та економічної безпеки.

Діяльність складових систем підприємств, зокрема і системи економічної безпеки, повинна бути зрозумілою для всіх учасників процесу та будуватися на чітких принципах, які дозволять скоординувати роботу в потрібному напрямку за умови уникнення будь-яких непередбачуваних ситуацій.

В літературних джерелах існує велика кількість досліджень автори яких вивчають та досліджують питання, що відносяться до принципів економічної безпеки. Однак, як показує аналіз, на сьогодні ще не розроблено єдиних підходів до їх визначення та аналізу впливу на діяльність підприємств. Оскільки процес економічної безпеки підприємств базується на тому, щоб забезпечити економічну та фінансову їх стабільність, а досягти цього можна тільки на підставі реалізації намічених заходів економічної безпеки то як зазначає Фісуненко П. А. доцільно і принципи економічної безпеки систематизувати за цими ж напрямками.

Таблиця 1

Систематизація принципів економічної безпеки

Принципи економічної безпеки підприємства	Складові принципів економічної безпеки
Принципи побудови забезпечення економічної безпеки	системність
	безперервність
	комплексність
	законність
	інноваційність
Принципи реалізації забезпечення економічної безпеки підприємства	ефективність
	варіативність
	збалансованість
	адекватність
	залученість

Систематизовано на підставі [3, с. 187].

Зазначені принципи економічної безпеки дозволять кожному з суб'єктів господарювання розробити саме такий механізм їх реалізації, який буде спрямований на максимальне задоволення учасниками економічної діяльності зрозумілих правил в роботі підприємств, прозорій співпраці між конкурентами та гарантовано забезпечуватимуть їх фінансову незалежність та фінансову стійкість.

Висновок. Таким чином, на підставі проведеного дослідження слід зазначити, що забезпечення фінансової незалежності та фінансової стійкості підприємств може досягатися на підставі принципів економічної безпеки. За їх допомогою можна розробити системний та комплексний підхід до вирішення фінансових проблем, які виникають у підприємств під час реалізації їх економічної політики.

Список бібліографічних посилань

1. Зось-Кіор М.В., Дячков Д.В., Павлик Р.В. Система економічної безпеки підприємства: поняття, принципи, сутність. *Держава та регіони*. 2019. №5 (110). С. 103-109.
2. Шинкар С.М. Система економічної безпеки підприємства: методичні засади формування. *Причорноморські економічні студії*. 2018. випуск 25. с. 133-137.
3. Фісуненко П. А. Забезпечення економічної безпеки підприємства: сутність, принципи, функції, методи, засоби. *Економічний простір*. 2019. № 152. с. 176-203.

Одержано 18.10.2021

УДК 339.9

Вікторія Олексіївна ГОНЧАРОВА,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

«М'ЯКА СИЛА» ДЕРЖАВИ ЯК ЧИННИК НАЛАГОДЖЕННЯ СПІВРОБІТНИЦТВА З БІЗНЕСОМ

Нагальні проблеми людства вже давно потребують сумісної роботи держав та бізнесу. Так, у 2015 році для рішення цих проблем Організація Об'єднаних Націй (ООН) для заміни Цілей розвитку тисячоліття (їх було 8) розробила 17 Цілей сталого розвитку. Для реалізації цих цілей ООН залучила бізнес. Багато провідних гравців різних секторів економіки з досвіду участі в реалізації Цілей розвитку тисячоліття зрозуміли, що прагнучи до досягання цілей, тобто допомагаючи боротися з бідністю і голодом, розвиваючи якісну освіту, виробляючи чисту енергію тощо, можна отримувати конкурентну перевагу та мати непоганий прибуток. Офіційно зазначено, що ця програма мала великий успіх, бо за останні два десятиліття майже вдвічі скоротилася частка людей, які живуть за межею бідності. Однак за словами Марка Креймера, управляючого директора консалтингової компанії FSG та старшого викладача Гарвардської школи бізнесу, приватний сектор поки що дуже мало допомагає у боротьбі з нагальними проблемами людства [1]. Більшість світових компаній просто перейменували існуючі ініціативи корпоративної відповідальності у відповідності з Цілями сталого розвитку. До того ж у більшості компаній асортимент продукції або вид діяльності в загалі суперечить цим цілям. Так, доволі є абсурдним, коли тютюнові гіганти піклуються про здоровий спосіб життя [2].

Узагалі небагато компаній, які роблять щось нове або інакше для досягнення Цілей сталого розвитку. Проте дані цілі вимагають такі масштаби впливу, що корпоративна соціальна відповідальність разом із благодійними програмами не зможуть їх забезпечити.

Налагодження партнерських відносин із приватним сектором виявилось нелегким завданням. Навіть перспектива отримати нові можливості на \$12 трлн. далеко не для всіх світових компаній стала приводом вживання заходів щодо досягнення Цілей сталого розвитку. Все ж таки від компаній очікують рішення соціальних, екологічних та економічних проблем. Так обговорення суспільного договору з бізнесом було актуальною темою Всесвітнього економічного форуму «Давос-2020». Слід зазначити, що цей договір, як зазначалось в сумісному дослідженні ВЕФ та компанії Accenture «Seeking New Leadership», це плата бізнесу за «право на процвітання» [2]. Такий метод впливу, як примус, як і стимулювання бізнесу до досягнення Цілей сталого розвитку можливістю отримання прибутку, не є «м'якою силою», однозначно відноситься до «жорсткої» [3, с. 216]. Тому заходи ні ООН, ні ВЕФ не приносять належного результату. Співробітництво під тиском взагалі не можна назвати співробітництвом.

До співробітництва може привести тільки «м'яка сила» шляхом привабливості за допомогою використання таких ресурсів, як цінності, культурні установки, правила [3, с. 216]. Саме співробітництво в межах Євросоюзу та «двадцятки» «допомогло країнам «утриматися від сповзання у другу Велику депресію» [4]. Отже, як під час світової економічної кризи 2008 року, так і зараз під час пандемії коронавірусу знадобилося втручання держави в якості регулятора соціальних відносин. Саме вона, яка вдається до ресурсів «м'якої сили», має великі шанси налагодити співробітництво з бізнесом для вирішення нагальних проблем людства.

Список бібліографічних посилань

1. Креймер М., Агарвал Р., Шринивас А. Почему бизнес плохо помогает решать проблемы человечества. *Ведомости*. 17.12.2019. URL: <https://www.vedomosti.ru/management/articles/2019/12/17/818953-biznes-ploho-pomogaet>.
2. Петрова Ю., Федотова Е. Как бизнес расплачивается за право зарабатывать деньги. *Ведомости*. 20.01.2020. URL: <https://www.vedomosti.ru/management/articles/2020/01/20/821047-kak-biznes>.
3. Лебедева М.М. «Мягкая сила»: понятие и подходы. *Вестник МГИМО-Университета*. 2017. №3 (54). С. 212-223.
4. Башкатова А. Глобализм с человеческим лицом. *Независимая газета*. 06.04.2011. URL: https://www.ng.ru/economics/2011-04-06/1_globalizm.html.

Одержано 19.10.2021

УДК 349.2

Вікторія Олександрівна ДЕГТЯРЬОВА,

аспірантка Харківського національного університету внутрішніх справ

ЩОДО НАСЛІДКІВ ЗОВНІШНЬОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ

Проблема зовнішньої трудової міграції з кожним роком набуває все більшої актуальності для України, з огляду на збільшення її обсягів та впливу на національну економіку. Закон України «Про зовнішню трудову міграцію» визначає, що зовнішня трудова міграція – це переміщення громадян України, пов'язане з перетинанням державного кордону, з метою здійснення оплачуваної діяльності в державі перебування [1].

По даним Міністерства соціальної політики в 2019 році налічувалось 3,2 млн трудових мігрантів. В окремі періоди, під час сезонних робіт, було 7-9 млн мігрантів. Водночас на постійне проживання за кордон виїхали 11 тис. 311 осіб, а повернулися – 1 тис. 996 осіб. В 2020 році, по даним голови Національного банку України, близько 3 млн трудових мігрантів. А в 2021 році, по даним Інституту демографії та соціальних досліджень, кількість трудових мігрантів становить 2,5-3 млн. Протягом року в країну повернулися 400-500 тисяч осіб, але переважно через пандемію коронавірусу. Країни Євросоюзу закривалися на локдаун, люди втрачали роботу і змушені були повертатися [2]. Найбільше трудових мігрантів України наразі працюють в Чехії, Німеччині, Словаччині, Ізраїлі, Польщі, Фінляндії, Франції.

Контингент трудових мігрантів складається з двох порівнянних за чисельністю груп — довгострокових мігрантів, які перебувають у країнах-реципієнтах по кілька років, і короткострокових, зазвичай т. з. циркулярних — що виїжджають час від часу на сезонні або разові роботи з постійним поверненням на Батьківщину. В будь-який момент частина (від 30 до 70 %) короткострокових працівників перебуває в Україні [3].

Сутність трудової міграції населення полягає в забезпеченні кількісної та якісної відповідності між потребою в робочій силі та наявністю її в різних регіонах держави та

світу, а також у реалізації прагнень працівників задовольнити особисті потреби соціального, професійно-кваліфікаційного та духовного характеру [4, с. 165].

До основних причин виникнення трудової міграції в Україні можна віднести:

- недостатня кількість робочих місць;
- низька заробітна плата;
- відсутність перспектив;
- погана економічна ситуація.

У науковій літературі виділяють як позитивні, так і негативні наслідки зовнішньої трудової міграції. І. Гарна-Іванова відносить до позитивних (сприяння інтеграції України до світового ринку праці; послаблення потоку безробіття на національний ринок праці, зниження соціальної напруженості у суспільстві; надходження до України іноземної валюти у формі грошових переказів трудових емігрантів та інвестування коштів в економіку через створення спільних підприємств з іноземними засновниками; важливий чинник розвитку технологій, обміну досвідом роботи, чинник перебудови професійної та кваліфікаційної структури зайнятості, швидкого й ефективного пристосування до умов світового ринку), до негативних наслідків (втрата Україною конкурентоспроможної частини власної робочої сили (особливо науковців і фахівців), що призводить до уповільнення темпів науково-технічного прогресу; збільшення тиску на національний ринок праці внаслідок створення іноземними громадянами конкуренції місцевій робочій силі; втрата Україною іноземної валюти, що вивозиться іммігрантами як власні заощадження; дискримінація та експлуатація наших громадян з боку місцевих роботодавців; виникнення політичних та економічних претензій до України з боку країн-реципієнтів у зв'язку зі збільшенням нелегальної трудової міграції українців; зростання злочинності та соціальної напруженості у суспільстві через міжнаціональні конфлікти) [5, с.45]. В. Масний вказує, що для більшості людей трудова міграція – це можливість покращити свої соціально-економічні умови життя. Для держави – грошові перекази, які надходять із-за кордону та оптимістично впливають на розвиток банківської системи, стимулюють внутрішній попит та дозволяють розвиватися торгівлі. Виїзд людей на роботу також дозволяє в українських умовах знижувати ризик соціальної напруги. Однак причиною глибокої кризи на ринку праці є саме міграція, яка насамперед позначається на гострому дефіциті трудових ресурсів. Якщо подивитися стратегічно, то трудова міграція українців буде мати дуже серйозні наслідки на подальший економічний розвиток нашої країни. Це пов'язано не тільки з виїздом людей, а з демографічною ситуацією, яка складається в країні. Кількість українців кожного року скорочується і вже за оцінками демографів до кінця 2030 року кількість працездатного населення в Україні скоротиться майже на 3 млн осіб. У зв'язку з цим, через декілька років функціонування системи соціального забезпечення припиниться, бо на одного працездатного українця буде троє пенсіонерів [6].

Вважаємо, що сьогодення ситуація, що склалася із зовнішньою трудовою міграцією є загрозовою та несприятливою для розвитку економіки України. Негативні її наслідки значно перевищують позитивні. Адже саме міграція здійснює вплив на суспільство, який негативно позначається на демографічному становищі, ринку праці, розвитку економіки, що призводить до втрати кваліфікованої частини населення у трудовому віці.

Вирішення даної проблеми можливе за умов: збереження існуючих та створення нових робочих місць в достатній кількості; підвищення рівня доходів суспільства до тих країн, в які виїжджають українці на заробітки, щоб зберегти кваліфіковану частину населення; імпорту робочої сили шляхом залучення фахівців з інших країн, де рівень заробітної плати нижчий та гірші умови для роботи; здійснення професійного навчання та розвитку працівників відповідно до потреб роботодавців; забезпечення належної підготовки кадрів; держаної підтримки у розв'язанні житлової потреби; стимулювання внутрішньої мобільності робочої сили; удосконаленні чинного законодавства.

Таким чином, сучасна зовнішня трудова міграція переважно негативно впливає на розвиток України у демографічній, фінансовій, соціальній та трудовій сферах. Слід

розуміти, що зовсім припинити трудову міграцію населення до інших країн неможливо, але зменшити даний потік мігрантів та повернути їх до України в цілому реально, якщо забезпечити вище наведені умови вирішення даної проблеми.

Список бібліографічних посилань

1. Закон України «Про зовнішню трудову міграцію» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-19#Text>;
2. Трудова міграція: скільки українців працювали за кордоном в 2019-2021 роках. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/03/18/infografika/suspilstvo/trudova-mihracziya-skilky-ukrayincziv-pracyuvaly-kordonom-2019-2021-rokax> (дата звернення 04.10.2021)
3. *Демографія та соціальна економіка*. 2020. №4(42). С.25-40. URL: <https://doi.org/10.15407/dse2020.04.025>
4. Гуцу С. Ф. Трудова міграція: сутність та наслідки. *Право і безпека*. 2011. № 4 (41). С. 164-168.
5. Міграційне право України : підручник / [С.М. Гусаров, А.Т. Комзюк, М 57 О.Ю. Салманова та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, чл.-кор. НАПрН України С.М. Гусарова. — Харків : Дім реклами, 2016. – 296 с.
6. Чи можливо повернути в Україну трудових мігрантів. Пояснює експерт. URL:<https://suspilne.media/149652-ci-mozливо-povernuti-v-ukrainu-trudovih-migrantiv-poasnue-ekspert/> (дата звернення 04.10.2021)

Одержано 19.10.2021

УДК 332.14:338.2

Анастасія Володимирівна ДІДЕНКО,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри аналітичної економіки та менеджменту

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Формування ефективної системи протидії загрозам економічній безпеці країни завжди була актуальною та загострилася останніми роками. Ця проблематика не оминає й територіальні громади, економічна безпека яких є елементом загальнонаціональної економічної безпеки. Інший підхід до розподілення грошових потоків формує самостійні одиниці, однією з задач яких є забезпечення своєї соціальної, фінансово-економічної безпеки з використанням власних фінансових, людських та інфраструктурних ресурсів.

Серед складових системи безпеки територіальної громади особливу увагу концентрують на економічній, інформаційній, екологічній та соціальній безпеці. У роботі [1] економічну безпеку територіальної громади розглядають як стан рівня її життєздатності. При цьому життєздатність трактують як одночасне гарантування виконання місії і цілей її функціонування, сталість розвитку та забезпечення захищеності від внутрішніх і зовнішніх ризиків [1]. Також економічну безпеку територіальної громади розглядають як систему заходів по формуванню її захищеності від зовнішніх та внутрішніх загроз, здатності до фінансової спроможності та створення умов для забезпечення необхідного рівня якості населення громади за умов раціонального використання наявних ресурсів.

У статті [2] автори зазначають, що для територіальних громад значною проблемою є розробка чіткого механізму побудови якісних прогнозів соціально-економічного розвитку громади. Тому дослідження, що направлені на вирішення цієї проблеми є вкрай актуальними. Так, у роботах [3-4] представлено підхід до оцінки фінансово-бюджетної ситуації територіальної громади на основі аналізу та порівняння результатів фінансової діяльності новоутвореної територіальної громади з результатами інших громад, як своєї області, так і сусідніх. Такий підхід дає змогу сформувати достатні ресурси для

фінансування пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку громади та підвищити ефективність використання бюджетних коштів.

Для територіальної громади виділяють як зовнішні загрози для її безпеки, так і внутрішні. Однією з загроз є незадовільний стан її інфраструктури, ця проблема на перших етапах функціонування громад планувалася вирішувати за допомогою державної підтримки у вигляді інфраструктурної субвенції, основною перевагою якої є формування переліку проектів безпосередньо сільськими, селищними та міськими радами. Також брак необхідних знань з фінансово-бюджетного планування та стратегічного управління керівниками місцевих рад знижує ефективність проведеної реформи. Загальний низький рівень фінансової грамотності населення громад, відсутність розуміння важливості податкових платежів як джерела фінансових ресурсів та базису забезпечення її життєздатності також виділяють як одну із загроз економічній безпеці громади. При цьому варто звернути увагу на один з факторів становлення успішної та конкурентоспроможної громади як інформаційна прозорість, становлення якої сприяє залученню інвесторів, що у свою чергу не тільки створює нові робочі місця, підтримує розбудову її інфраструктури, а й продукує додаткові ефекти у вигляді суспільного блага. Також інформаційна прозорість сприяє розумінню розподілу фінансових потоків. А отже важливим етапом формування загальної інформаційної прозорості територіальної громади становиться забезпечення прозорості бюджетного процесу. У докладі [5] зазначено, що прозорість бюджетних процесів є запорукою успішного розвитку громад, в яких процеси управління місцевим бюджетом ґрунтуються на взаємній довірі та відповідальності сторін, та є фактором підвищення їх конкурентоспроможності.

Отже, необхідно зазначити, що економічна безпека територіальних громад виступає важливим елементом економічної безпеки країни, а формування системи дій по забезпеченню високого рівня конкурентоспроможності країни в цілому необхідно проводити з урахуванням рівня окремих громад через розбудову системи протистояння та попередження загрозам. Така система базується на комплексному підході з формування інформаційної прозорості діяльності місцевих рад загалом та фінансових потоків зокрема, заходах забезпечення захищеності від фінансово-економічних ризиків та підтримці інноваційного розвитку.

Список бібліографічних посилань

1. Волосюк М. В., Сіренко І. В. Економічна безпека територіальної громади в системі забезпечення її сталого розвитку. *Економіка та держава*, 2021. № 6. С. 105-109.
2. Надрага В. І., Пекін А. Ю. Проблеми соціально-економічної безпеки територіальних громад. *Ринок праці та зайнятість населення*. 2019. № 3(59). С. 60-67.
3. Bakurova A.V., Didenko A.V. Analysis of structural features of the development of communities. *Моделі системного аналізу в управлінні економічними процесами: монографія / Под ред. докт. екон. наук, проф. В.С. Пономаренко, докт. екон. наук, проф. Т.С. Клебановой, докт. екон. наук, проф. Л.С. Гурьяновой – Братислава-Харьков, ВШЕМ – ХНЭУ им. С. Кузнеця*, 2021. С. 125-141
4. Бакурова А. В., Діденко А. В. Портфельний аналіз фінансової стабільності ОТГ. Сучасні інноваційно-інвестиційні механізми розвитку національної економіки в умовах Євроінтеграції: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції, 30-31 жовтня 2019 р. Полтава: ФОП Пусан А.Ф., Полтавський національний технічний університет ім. Ю.Кондратюка. 2019. С. 95-97
5. Індекс прозорості місцевих бюджетів 2019. Об'єднані територіальні громади. URL : http://probudget.org.ua/db_pic/images/files/file_1574179990.8486.pdf (дата звернення 12.10.2021).

Одержано 18.10.2021

УДК 323.11

Андрій Сергійович ДЯДІН,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

СТІЙКИЙ МЕНТАЛІТЕТ СУСПІЛЬСТВА – ЗАПОРУКА НЕЗАЛЕЖНОСТІ КРАЇНИ

Поняття «ментальність» дає можливість проаналізувати психологічний склад людей у етнічному, соціальному та політичному контексті. Ментальність демонструє певну усталену поведінку та цінності конкретного народу й носить світоглядний характер. Аналіз міфології, фольклору, архетипів і колективної підсвідомості дає можливість побачити ціннісно-сміслові утворення етнічних суб'єктів. Вони є головними компонентами у структурі етнічної ментальності.

Український народ протягом усієї його історії супроводжує світоглядна толерантність, яка проявляється у різних формах втечі від зовнішнього світу на самоту, в ідеалізований, вигаданий міфічний світ. Можливо тому, в українському суспільстві – родина відігравала й відіграє велику роль і має особливу цінність. Без родини українець не уявляє повноцінного, змістовного життя.

Поняття національний характер охоплює типові якості і психологічні особливості етнічної групи, яка має спільну територію, мову, історію, культуру, звичаї, символи, що відрізняють її від сусідніх народів. Територія кожного народу має свої природні особливості і певною мірою впливає на формування національного характеру. Багатство українських земель сприяло закоханості в природу, ліризму, спогляданню і спокою. Проте відзначається і така риса, як відсутність активності, бо родюча земля обдаровує людину без особливих зусиль з її боку. На войовничість українського народу вплинули історичні чинники, оскільки наша країна завжди потребувала захисту від численних завойовників. Таким чином, утворився «авантюрно-козацький» тип характеру.

Важливою рисою характеру як конкретної особистості, так і етнічної групи, є здатність до саморегуляції. Це рівень самостійності, розвитку самосвідомості, самоконтролю, відповідальності за своє життя. Проте тривала відсутність в Україні державності не сприяла формуванню в нації відповідальності за власну долю, породила політичну пасивність, очікування, що хтось інший допоможе вирішити її проблеми. Якщо сподівання щодо вирішення проблем не здійснюються, українці мають особливість – шукати винуватців не в собі, а в образі представників інших етнічних груп (поляків, росіян та ін.). В свою чергу такі риси ментальності українців як емоційність, підвищена чутливість душі, схильність до образів породжують слабку вольову регуляцію. Тривале повторення таких ситуацій закріпило у поведінці тенденції очікування, котрі особливо проявляються у скрутні переломні періоди життя нації.

«Національний характер» – поняття багатогранне, воно вміщує як позитивні так і негативні компоненти. Та у кожного народу є риси характеру, за якими його пізнають у світі. Такі риси формуються під впливом історичних та культурних чинників і є своєрідною візитною карткою етносу. Національними позитивними рисами українців є працелюбність, гостинність, статичність сімейних стосунків, повага до старших, мужність, здоровий оптимізм.

Національний характер не може зводитись до якої-небудь однієї домінуючої риси і тому слід уникати акцентуації і абсолютизації в характеристиці будь-якого народу, в тому числі й українського.

З усіх наведених вище міркувань треба виділити ті риси, котрі можуть бути використані ворогом і визначені ним як об'єкт впливу. Як було зазначено вище це,

насамперед: пасивна терплячість; досить низька практична життєздатність; потяг до особистої свободи, з відсутністю організації, стійкості і дисципліни; відсутність особистої та суспільної активності; пошук винуватців не в собі, а серед представників інших етнічних груп; аполітичне мислення.

У зв'язку із цим, можна і треба впливати на всі ці риси менталітету з боку держави, щоб не допустити такий вплив ззовні.

Відповідно, мова йде про штучну, керовану зміну негативних рис менталітету, що можуть бути визначені агресором як «слабкі ланки» українського суспільства, нації.

1. Список бібліографічних посилань.

1. Що таке менталітет: значення слова, фактори, що формують менталітет. Коли піднімається питання менталітету? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://goodhouse.com.ua/poradi/10887-shho-take-mentalitetznachennya-slova-faktori-shho-formuyut-mentalitet-koli-pidnimayetsya-pitannya-mentalitetu.html>.

2. Ментальність та національний характер українців [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://studopedia.su/13_61804_mentalnist-ta-natsionalniy-harakter-ukraintsiv.html.

Одержано 18.10.2021

УДК 347.51

Володимир Веніамінович ЄФІМОВ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри фінансових та стратегічних розслідувань

факультету підготовки фахівців для підрозділів стратегічних розслідувань

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ ВІД КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ УКРАЇНИ

Стаття 56 Конституції України закріпила норму про те, що кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень [1]. Разом з тим, вкрай важливим аспектом є вироблення сталого механізму на законодавчому рівні щодо відшкодування збитків, завданих від кримінальних правопорушень. Але, на жаль державні інституції щодо забезпечення відшкодування матеріальних збитків формуються занадто повільно.

Залишимо за межами цієї роботи загальну статистику щодо завданих збитків від кримінальних правопорушень в базових галузях економіки, зокрема в агропромисловому комплексі України. Тому що суми завданих матеріальних збитків й так вражають та по ворожому лякають. Прикладом є той факт, що у 2020 році Національною поліцією було відкрито кримінальне провадження по факту викрадення 2700 вагонів зерна з державного резерву. Про суму завданих збитків навіть думати жахливо. Ця інформація майорить на шпальтах електронних видань в мережі Інтернет. Але, теж на жаль, більш конкретної інформації стосовно розслідування вказаної справи не надається, й тому залишається тільки здогадуватись як чином буде здійснено повернення викраденого зерна, або відшкодування в грошовому еквіваленті.

Стаття 127 Кримінального процесуального кодексу України закріплює норму щодо відшкодування (компенсації) шкоди потерпілому [2].

Частиною 2 статті 127 КПК України закріплено те, що шкода, завдана кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням, може бути стягнута судовим рішенням за результатами розгляду цивільного позову в кримінальному провадженні. Детального механізму на реалізацію вказаної норми не вироблено.

Для вирішення даного питання фахівцями рекомендується застосувати досвід зарубіжних країн, які чітко закріпили механізм відшкодування матеріальної шкоди, зокрема: Австрії, Австралії, Великобританії, Німеччині, Іспанії, Мексики, Нідерландів, Нової Зеландії, Норвегії, Польщі, США, Фінляндії [3].

Особливу увагу привертають на законодавстві Іспанії [3]. У цій країні існує можливість заміни суб'єкта відшкодування страховиком. Також є можливість покладання цивільної відповідальності, в тому числі додаткової, на фізичних і юридичних осіб, діями яких створені умови для вчинення кримінального правопорушення. Вказується, наприклад, про батьків неповнолітніх, про юридичних осіб, які нестимуть відповідальність за кримінальні правопорушення, вчинені їх працівниками при виконанні трудових обов'язків; про фізичних та юридичних осіб, що володіють джерелами підвищеної небезпеки, з використанням яких було вчинено кримінальні правопорушення. У випадках, коли засуджений зобов'язаний сплатити штраф як призначено йому як покарання, відшкодувати збиток, а також оплатити гонорар своєму адвокату. Усі стягнення з його майна здійснюються в наступному порядку: спочатку відшкодовуються збитки, потім витрати на гонорар, а вже потім стягується штраф. Судимість не може бути знята, якщо особа не виконала громадянську відповідальність щодо відшкодування завданих збитків.

На думку Пчеліної О.В., під забезпеченням відшкодування завданої злочинном матеріальної шкоди необхідно розуміти всю сукупність учинених дій та відносин, що виникають у результаті учинення таких дій, покликаних гарантувати виконання відповідних завдань кримінального процесу. Така сукупність включає в себе накладення арешту на майно, процесуальні дії з відшукування, вилучення, забезпечення зберігання майна та матеріальних цінностей як можливих джерел відшкодування такої шкоди. До того ж, економічними злочинами є діяння, які вчиняються з використанням суб'єкта господарської діяльності, то вчиняються вони від імені юридичної особи (під її прикриттям). Цим обумовлюється виникнення проблеми відшкодування заподіяної злочином матеріальної шкоди, вирішення якої залежить від встановлення низки обставин, зокрема за рахунок чистого майна повинно бути відшкодування – фізичної чи юридичної особи. Адже викрадене майно може як надійти на баланс підприємства, так і бути привласненим службовою особою даного підприємства [4, с. 184-185].

Способи встановлення характеру та розміру шкоди, завданої в результаті вчинення кримінальних правопорушень в сфері економіки, обумовлюються передусім особливостями механізму вчинення зазначеної категорії кримінальних правопорушень, наявності розроблених криміналістичних та інших рекомендацій, засобів і технологій їх застосування працівниками правоохоронних органів з метою оптимізації та полегшення діяльності із забезпечення відшкодування шкоди потерпілій стороні (фізичні та юридичні особи та держава в цілому, якщо стосується інтересів національної безпеки).

Висновок. Отже, враховуючі думки дослідників вказаної тематики, можемо впевнено стверджувати, що для ефективного вирішення проблем забезпечення відшкодування збитків завданих кримінальними правопорушеннями, слід: - чітко закріпити механізм реалізації потерпілими права на відшкодування шкоди за рахунок держави шляхом внесення відповідних змін до правових актів; - створити Фонд [3] потерпілого України, за допомогою якого реально б відшкодовувався збиток постраждалих в позначених законом випадках; визнати пріоритетом відновлення потерпілого в його правах, оскільки держава взяла на себе функцію щодо захисту прав та інтересів громадян; -

проводити роз'яснювальну роботу з потерпілими на всіх стадіях кримінального процесу щодо прав на відшкодування шкоди в установленому порядку; потерпілим забезпечувати необхідну правову допомогу для ефективної реалізації їх права на відшкодування шкоди, заподіяної злочинними діями.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Київ: Просвіта, 1996. 80 с. (із наступними змінами та доповненнями).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № № 9-13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
3. О возмещении материального вреда. URL: <https://pravo.ua/articles/o-vozmeshhenii-materialnogo-vreda/>.
4. Пчеліна О.В. Криміналістичне забезпечення встановлення характеру та розміру шкоди, завданої економічним злочином. *Право і безпека*. 2011. №1. С. 183-187.

Одержано 19.10.2021

УДК 342.95

Артем Олександрович ЄФРЕМОВ,

кандидат юридичних наук,

начальник Головного управління ДПС у Харківській області

як відокремленого підрозділу Державної податкової служби України

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ І СИСТЕМИ СУБ'ЄКТІВ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ

Позитивні економічні зміни в суспільстві не можливі без виваженої та збалансованої державної податкової політики, яка останнім часом в нашій державі має не системний та невпорядкований характер. На ці процеси впливає багато різних чинників, які на пряму гальмують її повноцінну реалізацію. Одним із таких вагомих чинників є інституціональний аспект. Останнім часом саме інституціональна складова знаходиться в перманентному стані. Зміна влади, реформи та переорієнтація векторів розвитку держави в бік європейських стандартів дотримання прав людини в цілому та у сфері оподаткування негативно відобразилась на стані податкової політики, оскільки постійні зміни та не стабільність в практиці правозастосування гальмують її повноцінну реалізацію. Одним із ключовим аспектів, який потребує своєї уваги, є визначення кола суб'єктів формування та реалізації державної податкової політики, оскільки саме останні є вагомим ланцюгом в реалізації останньої і як слідство наповнення бюджету та виконання соціальних функцій держави.

Зауважимо, що ст. 10 Господарського Кодексу України, визначає, що до основних напрямів економічної політики держави, належить податкова політика, яка спрямована на забезпечення економічно обґрунтованого податкового навантаження на суб'єктів господарювання, стимулювання суспільно необхідної економічної діяльності суб'єктів, а також дотримання принципу соціальної справедливості та конституційних гарантій прав громадян під час оподаткування їхніх доходів [1]. При цьому термін «державна політика» використовується у законодавстві як такий, що окреслює коло повноважень окремих державних структур та органів в певній сфері регулювання суспільних відносин. В нашому випадку мова повинна йти про державні інституції, які мають повноваження у сфері реалізації державної податкової політики.

Аналіз чинного законодавства дає нам привід виокремити таких суб'єктів формування та реалізації державної податкової політики, а саме: 1) Верховна Рада України суб'єкт формування такої політики; 2) Кабінет Міністрів України, який відповідно до ч. 3 ст. 116 Конституції України, виконує функцію забезпечення проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики [2]; 3) Міністерство фінансів України – забезпечує формування та реалізацію єдиної державної податкової політики [3]; 4) Державна податкова служба України – безпосередній суб'єкт реалізації державної податкової політики [4]; 5) органи місцевого самоврядування – в частині формування місцевої державної податкової політики щодо встановлення місцевих податків та зборів п. 24ст. 26 Закону України «Про місцеве самоврядування»[5]; 6) Бюро економічної безпеки України – в частині реалізації зазначеної політики; 7) громадські інституції в частині формування державної податкової політики щодо обговорення та проведення експертиз проектів нормативних актів, які стосуються зазначеного питання та прийняття участі в громадських радах при відповідних органах, також громадськість є суб'єктом реалізації оскільки в рамках громадського контролю виявляє факти порушень у сфері оподаткування.

Отже, під системою суб'єктів формування та реалізації державної податкової політики будемо розуміти взаємопов'язану, взаємообумовлену сукупність державних та громадських інституцій, які об'єднанні спільною метою щодо досягнення оптимального балансу між наповненням бюджету та підтримкою умов економічного зростання і підвищення суспільного добробуту.

До основних ознак системи суб'єктів формування та реалізації державної податкової політики слід віднести: 1) наявність спільної мети та завдань функціонування; 2) елементи системи взаємопов'язані виконання спільної мети, що відображається в нормативно закріпленій компетенції цих суб'єктів; 3) елементи системи постійно взаємодіють; 4) елементи системи створюються з метою виконання окремої функції формування та реалізації державної податкової політики при цьому в сукупності забезпечують досягнення мети її запровадження, а саме оптимального балансу між наповненням бюджету та підтримкою умов економічного зростання і підвищення суспільного добробуту, виконання соціальних функцій.

Список бібліографічних посилань

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/436-15>.
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254к/96-вр>.
3. Про затвердження Положення про Міністерство фінансів України : постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 375-2014-п. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-2014-п>.
4. Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України : постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 № 227 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/227-2019-%D0%BF>.
5. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/280/97-%D0%B2%D1%80>

Одержано 19.10.2021

УДК 343.53

Ілона Василівна ЖУК,

кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник наукової лабораторії
з проблем протидії злочинності
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ

ВИДИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121 банківська діяльність визначається як залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб. Банк має право надавати банківські та інші фінансові послуги (крім послуг у сфері страхування). Крім надання фінансових послуг, банк може здійснювати діяльність щодо: 1) інвестицій; 2) випуску власних цінних паперів; 3) випуску, розповсюдження та проведення лотерей; 4) зберігання цінностей або надання в майновий найм (оренду) індивідуального банківського сейфа; 5) інкасації коштів і перевезення валютних цінностей; 6) ведення реєстрів власників іменних цінних паперів (крім власних акцій); 7) надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських та інших фінансових послуг (ст. 47).

В цілому, кримінальні правопорушення у сфері банківської діяльності можна визначити як передбачені Кримінальним кодексом (далі – КК) України суспільно небезпечні винні діяння, що посягають на майно (грошові кошти) банків або інших кредитно-фінансових установ, вчинені з використанням кредитно-банківських операцій уповноваженими на їхнє здійснення суб'єктами або іншими особами.

Чинний КК України не визнає банківську діяльність окремим об'єктом правової охорони. Наразі, відповідальність за кримінальні правопорушення у зазначеній сфері встановлена різними статтями багатьох розділів Особливої частини КК України. Відтак класифікувати кримінальні правопорушення у сфері банківської діяльності можна за різними ознаками, зокрема, за об'єктом посягання:

1) проти власності: шахрайство (ст. 190); привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191); заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою (ст. 192) та ін.;

2) у сфері господарської діяльності: незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення (ст. 200 КК); легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 209); доведення банку до неплатоспроможності (ст. 218-1); порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності (ст. 220-1); фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи (ст. 220-2); шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК України); розголошення комерційної або банківської таємниці (ст. 232 КК) та ін.;

3) проти авторитету органів державної влади: підкуп працівника підприємства, установи чи організації (ст. 354); примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань (ст. 355); підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів (ст. 358) тощо;

4) у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку: несанкціоноване втручання у

роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку (ст. 361 КК); несанкціоновані збут або розповсюдження інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або на носіях такої інформації (ст. 361-2); несанкціоновані дії з інформацією, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї (ст. 362 КК) та ін.;

5) у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг: зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК), а також зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 364-1); службове підроблення (ст. 366 КК); службова недбалість (ст. 367); прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368); пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369) тощо;

б) проти правосуддя: невиконання судового рішення (ст. 382); незаконні дії щодо майна, на яке накладено арешт, заставленого майна або майна, яке описано чи підлягає конфіскації (ст. 388) тощо.

Залежно від суб'єкта посягання можна виділити кримінальні правопорушення: 1) вчинені працівниками банку або іншої фінансово-кредитної установи (службовою особою, працівником або особою, яка працює на користь такої установи); 2) споживачами банківських послуг (клієнтами банку); 3) сторонніми особами, які не є безпосередньо клієнтами фінансових установ; 4) працівниками фінансових установ за змовою з їх клієнтами та (або) іншими особами.

Крім того, кримінальні правопорушення у сфері банківської діяльності можна поділити за формою вини (умисні та необережні); залежно від предмета правопорушення (посягання на майно та грошові кошти банку, посягання на майно та грошові кошти споживачів банківських послуг та інших осіб); залежно від способу вчинення злочину (з використанням підроблених документів, платіжних карток та інших засобів доступу до банківських рахунків; шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки тощо); залежно від виду банківських послуг (у сфері кредитування, обслуговування банківських рахунків, у сфері здійснення валютних операцій та операцій з цінними паперами тощо) та інші види.

Одержано 19.10.2021

УДК 351.95

Ірина Дмитрівна КАЗАНЧУК,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри адміністративного права та процесу факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Ілля Олегович ТИТАРЕНКО,

слухач 4 курсу факультету № 5

Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ У СФЕРІ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІКОЮ

На шляху до розвитку правової української держави актуальним завданням залишається реформування органів виконавчої влади в Україні, удосконалення правових засад їх діяльності в управлінні сферою економіки країни.

Після подій 2014 року в нашій державі відбуваються стрімкі соціально-економічні зміни, які пов'язані з демократизацією суспільства, проведенням ряду економічних та соціальних реформ, орієнтованих на європейську модель розвитку України, у тому числі приведення положень чинного адміністративного законодавства відповідно до норм і стандартів права Європейського Союзу в різних галузях публічного управління. Звісно, ефективне функціонування економічної сфери неможливе без її грамотного управління з дотриманням вимог чинного законодавства.

Публічне управління в сфері економіки є дуже складною та багатогранною діяльністю, в якій приймають участь майже всі органи та посадові особи публічної адміністрації [1, с.107]. На це навіть вказує назва глави 2 Господарського кодексу України – «Основні напрями та форми участі держави і місцевого самоврядування у сфері господарювання».

Повноваження публічної адміністрації у сфері публічного управління економікою базуються на фундаментальних конституційних засадах регулювання господарських відносин. У цьому аспекті, зокрема, виділимо такі як: рівність суб'єктів права перед законом, право кожного суб'єкта розпоряджатися своєю власністю, забезпечення державою усіх прав суб'єктів власності та господарювання, забезпечення плюралізму економічної системи та інші. Втім у механізмі правового регулювання сферою економіки важливим компонентом виступають суспільні відносини, які утворюються, змінюються між суб'єктами господарювання та органами державної влади (органами публічної адміністрації) з приводу господарської діяльності [2, с.58].

Слід зазначити, що основною метою державного регулювання сферою економіки є реалізація поставлених завдань, які впливають на організацію ринкових відносин, досягнення певних економічних та соціальних цілей спрямованих на забезпечення ринкового порядку в державі, забезпечення якісного розподілу ресурсів для впливу на господарюючу структуру. Для досягнення поставленої мети правового регулювання економікою потрібно виконати ряд завдань, які допоможуть в організації ринку, сприятимуть формуванню конкурентних ринкових відносин. Це допоможе досягнути таких політичних, економічних, а також фіскальних цілей, що будуть спрямовані на підтримку та забезпечення в країні ринкового порядку, а також відкоригує вдалий розподіл ресурсів, що значною мірою позитивно вплине на розвиток господарської структури та покращить структуру національного продукту.

Крім того, адміністративно-правове регулювання відносин у сфері економіки здійснюється за кількома основними напрямками:

1) забезпечення стратегічних пріоритетів розвитку економіки: стимулювання розвитку окремих галузей і виробництв, сфер економічного розвитку; залучення іноземних інвестицій; ціноутворення тощо;

2) впорядкування відносин власності шляхом визначення тих сфер економіки, які можуть становити об'єкт недержавної власності та механізм її набуття, наприклад, шляхом приватизації, а також антимонопольного регулювання (створення конкурентного середовища) та чітке закріплення статусу суб'єктів державної власності [3, с. 123];

3) застосування адміністративно-правових методів державного впливу у сфері економічних відносин;

4) впровадження адміністративно-правових засобів регулювання економіки у зовнішньо-політичній сфері.

Враховуючи той факт, що публічне управління в сфері економіки здійснюється через складну систему органів публічної влади, відповідно у процесі здійснення адміністративно-правового впливу на економічну систему держава використовує низку методів і форм державного управління, доцільних із точки зору особливостей і специфіки цієї сфери. В свої більшості методи державного управління поділяються на: правові, адміністративні, економічні та інші специфічні методи [4, с.78]. Ці методи поєднують у собі різноманітні прямі та непрямі форми, за допомогою яких можна запобігти диспропорції та значно стимулювати попит на товари та послуги. Найхарактернішими специфічних методів є: демонополізація економіки; утворення вільних економічних зон; створення промислово-фінансових груп; залучення інвестицій (інвестування економіки); роздержавлення власності (приватизація) [3, с. 125].

Висновок. Враховуючи вище викладене, слід зробити наступні висновки:

1. публічне управління економікою є нормативне врегулювання відносин між суб'єктами господарювання та органами державної влади з приводу господарської діяльності, яке має владний, організаційний, виконавчий характер та здійснюється за допомогою специфічних методів управління;

2. за допомогою належного правового регулювання сфери економіки держава зможе забезпечити безпеку громадян від можливих несприятливих наслідків введення господарської діяльності;

3. правове регулювання економічними процесами повинне органічно поєднуватися з ринковими механізмами, не підмінюючи та не зменшуючи ролі останніх. Саме в такому вигляді публічне управління сферою економіки зможе стати невід'ємною складовою частиною сучасної ринкової економіки, що і визначає його зміст.

Список бібліографічних посилань

1. Строцький Р. Є. Публічне управління у сфері економіки. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Серія : Юридичні науки. 2015. № 824. С. 106-124.

2. Коров'як О. Я. Публічне управління у сфері фінансів України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 4. С. 57-60.

3. Танько О. Адміністративно-правове регулювання в галузі економіки. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. №5. С. 124-127.

4. Чернов С.І. Публічне адміністрування: методичні рекомендації. Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О.М. Бекетова. Х.: ХНУМГ, 2014. 97 с.

Одержано 19.10.2021

УДК 330.34

Анатолій Миколайович КЛОЧКО,

доктор юридичних наук, професор,

проректор Харківського національного університету внутрішніх справ

СИСТЕМА БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

Створенню служби безпеки підприємства зазвичай передують дві події: бажання керівництва відреагувати на раптово виниклі реальні загрози або заснований на результатах дослідження висновок про незадовільний стан безпеки підприємства. У першому випадку створена служба безпеки здатна деякою мірою захищати від загроз і надалі реагувати на їхню появу за принципом «погроза–відбиття».

Водночас системне уявлення про реалізацію другого варіанта дозволяє усвідомлено й цілеспрямовано здійснювати роботу із забезпечення безпеки підприємницької діяльності і самого підприємства всіма його підрозділами та працівниками. При цьому провідна роль служби безпеки не зникає, навпаки, розуміння своєї ролі та місця в системі безпеки підприємства призведе до позитивних результатів.

Варто підкреслити, що дотепер немає єдиного підходу до визначення поняття «система безпеки підприємства». На нашу думку, під загрозою безпеці підприємства варто розуміти потенційну або реально можливу подію, дію, процес або явище, що здатні порушити його стабільність і розвиток або призвести до зупинки його діяльності. Загрозу можна класифікувати за різними підставами і виміряти їх у кількісних параметрах. За ступенем імовірності загроза оцінюється як неймовірна, малоімовірна, імовірна, досить імовірна та цілком імовірна. За ступенем розвитку загроза проходить чотири етапи: виникнення (зародження), експансія, стабілізація та ліквідація. Віддаленість загрози в часі визначається як безпосередня, близька (до 1 року) і далека (понад 1 року), а віддаленість у просторі – територія підприємства, що прилягає до підприємства, територія регіону, територія країни, зарубіжна територія. Темпи наростання загрози вимірюються за місяцями, кварталами, роками. Напруженість загрози відображається у двох вимірах: а) нормальна, підвищена, близька до межі, надлишкова; б) збільшення, стабільність або зниження.

Метою забезпечення безпеки підприємства є комплексний вплив на потенційні й реальні загрози, що дає можливість йому успішно функціонувати в нестабільних умовах зовнішнього та внутрішнього середовища.

Досягнення цієї мети вимагає реалізації таких завдань:

- виявлення загроз для стабільності й розвитку підприємства та формування заходів щодо протидії їм;
- забезпечення захисту технологічних процесів;
- реалізація заходів протидії всім видам шпигунства (промислового, науково-технічного, економічного тощо);
- своєчасне інформування керівництва підприємства про факти порушення законодавства з боку державних і муніципальних органів, комерційних і некомерційних організацій, що торкаються інтересів підприємства;
- всебічне вивчення ділових партнерів;
- своєчасне виявлення й адекватне реагування на дезінформаційні заходи;
- розробка й удосконалення локальних правових актів, спрямованих на забезпечення безпеки підприємства;
- реалізація заходів із захисту комерційної та іншої інформації;
- організація заходів щодо протидії несумлінній конкуренції;
- забезпечення захисту всіх видів ресурсів підприємства;
- організація взаємодії із правоохоронними та контрольними органами з метою попередження і припинення правопорушень, спрямованих проти інтересів підприємства;

– відшкодування матеріального та морального збитку, завданого підприємству в результаті неправомірних дій організацій і окремих фізичних осіб.

Система безпеки підприємства може бути побудована на основі таких принципів:

– пріоритет заходів попередження (зміст цього принципу припускає своєчасне виявлення тенденцій і передумов, що сприяють розвитку загроз);

– законність (заходи безпеки підприємства розробляються на основі чинних правових актів);

– координація та взаємодія всередині і поза підприємством (заходи протидії загрозам здійснюються на основі взаємодії й координації зусиль усіх підрозділів, служб підприємства, а також встановлення необхідних контактів із зовнішніми організаціями, здатними сприяти в забезпеченні безпеки підприємства);

– економічна доцільність (вартість фінансових витрат на забезпечення безпеки не повинна перевищувати той оптимальний рівень, за якого втрачається економічний зміст їхнього застосування);

– планова основа діяльності (діяльність із забезпечення безпеки повинна будуватися на основі комплексної програми, підпрограм забезпечення безпеки за основними його видами і виконання планів роботи підрозділів підприємства й окремих працівників);

– системність (цей принцип припускає облік усіх факторів, що мають вплив на безпеку підприємства, залучення в діяльність із його забезпечення всіх працівників підрозділів, використання в цій діяльності всіх ресурсів).

Політика безпеки підприємства – це загальні орієнтири для дій і прийняття рішень, які полегшують досягнення цілей. У такий спосіб для встановлення цих загальних орієнтирів необхідно спочатку сформулювати цілі забезпечення безпеки підприємства:

– зміцнення інтелектуального потенціалу підприємства;

– збереження й збільшення власності;

– підвищення конкурентоздатності виробленої продукції;

– максимально повне інформаційне забезпечення діяльності підприємства та підвищення його ефективності;

– надання сприяння управлінським структурам у досягненні цілей підприємства;

– недопущення залежності від випадкових і несумлінних ділових партнерів.

Враховуючи вищевикладене, можна визначити такі загальні орієнтири для дій і прийняття рішень, які полегшують досягнення цілей:

– збереження та нарощування ресурсного потенціалу;

– проведення комплексу превентивних заходів щодо підвищення рівня захищеності власності і персоналу підприємства;

– залучення в діяльність із забезпечення безпеки підприємства всіх його працівників;

– професіоналізм і спеціалізація персоналу підприємства;

– пріоритетність несилових методів запобігання та нейтралізації загроз.

Для успішного виконання цієї політики необхідно реалізувати стратегію безпеки підприємства, під якою розуміється сукупність найбільш значущих рішень, спрямованих на забезпечення прийняттого рівня безпеки функціонування підприємства.

Одержано 18.10.2021

УДК 351.82

Євген Васильович КОБКО,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри публічного управління та адміністрування

Національної академії внутрішніх справ

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ В СИСТЕМІ СТРУКТУРНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

Економічна дійсність ставить нас перед принциповими питаннями необхідності зміни концепції ринкових реформ, розробки шляхів виходу з кризи, відновлення економічного потенціалу, оздоровлення фінансів.

Застосовувані протягом останніх років різних різновидів шокового впливу на попит та пропозицію, як засобів регулювання в період спаду, не завжди відповідали сформованій ситуації.

Зменшення рівня виробництва й інвестиційної діяльності викликано одночасним обмеженням грошової маси, реальних грошей, різким секвестром урядових витрат і високим рівнем податкових навантажень.

На нашу думку, для успішного проведення твердої грошової політики необхідний розвинутий ринок капіталу, включаючи ринок облігацій із властивими йому механізмами й інфраструктурою, де Національний банк має не лише виступати державним органом, що розподіляє кредитні ресурси та змушений безпосередньо регулювати ставку відсотка і кредитну емісію, а і здійснює операції на відкритому ринку облігацій, цілеспрямовано формує ринок і його інфраструктуру, здійснюючи систематичне регулювання найбільш нестабільних сегментів.

Необхідно переглянути політику формування бюджетного дефіциту, проведену протягом останніх років. Справа в тому, що дефіцит є наслідком не лише бюджетно-податкової політики. Його збільшення може бути результатом коливань економічного циклу.

Здійснення незмінної по своїй суті політики фінансової стабілізації в її нинішньому варіанті перетворюється в реальну загрозу економічній безпеці, де сформований ступінь відкритості виступає каталізатором проблемних питань у валютній сфері, коли при значній потребі в інвестиційних ресурсах, уряд, по суті, виступає кредитором інших країн.

Вирішити проблемні питання зміни напрямів руху валютних ресурсів лише економічними методами неможливо, що акцентує увагу на використанні системи заходів спрямованих на створення сприятливого інвестиційного клімату, - на основі реалізації ефективної бюджетної, податкової, кредитної політики, раціонального грошового обігу, валютного і митного регулювання.

Зменшення рівня втрат валютних ресурсів припускає створення твердої й ефективної системи державного валютного контролю за діяльністю експортерів. До такої системи взаємозалежних і одночасно діючих мір доцільно віднести наступні:

- створення кваліфікованої аудиторської служби, головними завданнями якої повинні стати відстеження об'єктивності і повноти обліку валютних операцій учасниками зовнішньоторговельних операцій;

- реформування фінансової і податкової служби в напрямку створення сприятливих умов для здійснення зовнішньоторговельних операцій;

- налагодження ефективної системи єдиного митно-банківського контролю за надходженням валютних ресурсів.

При цьому повинна бути сформована повноцінна система державного впливу на економіку, що дозволяє здійснювати з найменшими втратами регулювання найважливіших структурних зрушень і здатна взяти на себе функцію підтримки економіки країни на безпечному рівні на основі чітко визначених меж і критеріїв державного втручання.

Усі вищесказані погляди на проблематику забезпечення економічної безпеки не повною мірою розкривають усі її аспекти, проте державна стратегія знаходиться у взаємопов'язаних структурних елементах інвестиційної політики, заходів у фінансовій і кредитно-грошовій сфері, регіональній політиці, зовнішньоекономічній діяльності тощо.

З огляду на те, що економічна безпека держави базується насамперед на ефективному господарюванні кожного агенту ринку, на перший план виходить робота з проведення структурних перетворень.

Зміна типу господарювання поклала початок істотним структурним змінам, лібералізації цін і умов зовнішньоекономічної діяльності, зміні структури виробництва та її пристосування до платоспроможного попиту.

Виходячи з цього структурна політика повинна реалізовуватися на макро- і мікроекономічному рівнях по трьох основних напрямках, що визначають орієнтири діяльності органів державної влади по селективній підтримці елементів економіки для забезпечення економічної безпеки держави, а саме: підвищенні сукупного попиту; збільшенні норм заощаджень і забезпечення умов трансформації нагромаджень в інвестиції; стимулюванні руху усіх видів ресурсів зі стагнуючих секторів у сектори росту; стимулюванні і регулюванні розвитку фондового ринку в інтересах забезпечення міжгалузевих руху капіталу.

Реалізація зазначених цілей вимагає розробки державної політики в галузі захисту прав інтелектуальної власності; дієвого регулювання діяльності некомерційних наукових організацій; підтримки міжнародних зв'язків наукових шкіл у пріоритетних галузях фундаментальних досліджень; розвитку наукової інфраструктури.

З метою стабілізації суспільства проведена державою соціальна політика повинна сприяти консолідації суспільства при умовах досягнення стійкого економічного стану громадян, підвищення рівня життя населення, у тому числі за рахунок збільшення грошових доходів, що дозволить запобігти загрози безпеки з погляду можливих соціальних конфліктів.

Одержано 18.10.2021

УДК 339:005

Ганна Миколаївна КОПТЄВА,

доктор економічних наук, доцент,

професор кафедри менеджменту та оподаткування

Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Формування стратегії забезпечення економічної безпеки бізнес-процесів підприємства має велике практичне значення у забезпеченні його ефективної діяльності в поточному періоді та сталому розвитку у майбутньому. Стратегічний підхід в управлінні економічною безпекою підприємства дозволяє проводити моніторинг впливу негативних факторів на бізнес-процеси підприємства, розробляти превентивні заходи щодо усунення або запобігання їх впливу, підвищувати інформованість та визначеність їх стану у майбутньому періоді, забезпечувати керованість й ефективність змін та досягнення цілей функціонування та розвитку підприємства.

Сучасне підприємство з точки зору інституційної теорії є певним пулом взаємовідносин, які відбуваються як всередині самого підприємства, так і з його зовнішніми контрагентами. Як правило, ці взаємовідносини виникають під час виконання бізнес-процесів підприємства та підтримуються реалізацією соціальних, економічних або екологічних інтересів його стейкхолдерів (ключових зацікавлених сторін). У зв'язку з тим, що задоволення інтересів певної групи стейкхолдерів може спричинити порушення балансу інтересів інших груп, виникає конфлікт інтересів, а його зворотним ефектом є підвищення уразливості або зниження захищеності бізнес-процесів.

Захищеність бізнес-процесів підприємства набуває важливості через значну кількість його трансакцій, у результаті яких можливі фінансові, матеріальні, інформаційні втрати, а також репутаційні ризики через втрату довіри ключових стейкхолдерів, інтереси яких залишаються незадоволеними.

Опрацювання наукових джерел [1-5] демонструє розмаїття досліджень з питань розробки стратегії економічної безпеки підприємства. Незважаючи на значний обсяг проведених

досліджень, питання розробки стратегій забезпечення економічної безпеки бізнес-процесів підприємств, спрямованих на укріплення економічного потенціалу та формування стратегічної стійкості підприємства, не знайшли відображення в публікаціях повною мірою.

Концепція стратегічного забезпечення економічної безпеки бізнес-процесів підприємства має реалізацію лише в стратегічно орієнтованому підприємстві, який використовує систему стратегічного планування. Це дає можливість розробляти та втілювати в життя систему стратегічних планів, здійснювати поточну діяльність, скеровуючись на досягнення поставлених стратегічних цілей.

Розроблення стратегії забезпечення економічної безпеки бізнес-процесів підприємства повинно ґрунтуватися на таких вимогах:

- орієнтація на місію і довгострокові цілі і завдання;
- забезпечення взаємозв'язку сукупності елементів економічної стратегії для реалізації загальної стратегічної цілі діяльності підприємства;
- забезпечення взаємозв'язку стратегічного, поточного та оперативного рівнів забезпечення економічної безпеки бізнес-процесів підприємства;
- багатоваріантність напрямів розвитку і комплексність розроблення стратегії;
- узгодженість економічних інтересів стейкхолдерів, дотичних до підприємства;
- орієнтація на соціальну відповідальність підприємства і стейкхолдерів;
- поетапної зрілості бізнес-процесів;
- відповідності стратегії загальному сценарію розвитку підприємства та його стратегічним економічним інтересам.

Відповідно до логіки дослідження [6], економічна безпека бізнес-процесів підприємства визначається захищеністю бізнес-процесів з урахуванням рівня їх зрілості, узгодженістю економічних інтересів стейкхолдерів із наявним потенціалом і заявленими цілями, що сприяє розробці концептуального підходу до формування стратегії забезпечення економічної безпеки бізнес-процесів підприємства та типів стратегій за ними (рис. 1).

Рис.1. Стратегії забезпечення соціально-економічної безпеки підприємства залежно від зон безпеки

Висновок. Економічна безпека бізнес-процесів підприємства характеризується сукупністю якісних і кількісних показників, найважливішими серед останніх є рівень безпеки, який визначається станом захищеності бізнес-процесів. Отже, при виборі того чи іншого типу стратегії забезпечення економічної безпеки бізнес-процесів підприємства необхідно враховувати зазначені концептуальні аспекти питомої категорії, що систематизує елементи системи економічної безпеки підприємства та робить механізм її забезпечення дієвим.

Список бібліографічних посилань

1. Домашенко М. Д. Формування зон економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності машинобудівних підприємств. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2011. № 4. Т. 2. С. 181–185.
2. Ксенофонтов М. М., Іванько А. В. Стратегія забезпечення стану економічної безпеки як складова стратегії розвитку сільськогосподарського підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2017. № 6. Т. 3. С. 46–52.
3. Роженько О. В. Стратегії економічної безпеки підприємства. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2015. № 51. С. 51–55.
4. Нагорняк І. С. Стратегічне управління забезпеченням соціально-економічної безпеки підприємств. Сучасні соціально-економічні проблеми теорії та практики розвитку економічних систем: колективна монографія. Т. : ФОП Осадца Ю.В., 2016. С. 117–128.
5. Прокопенко О. В., Школа В. Ю., Домашенко М. Д. Стратегії та механізм забезпечення економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємств. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Серія: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку : збірник наукових праць. 2015. № 819. С. 73–81.
6. Коптева Г. М. Забезпечення економічної безпеки бізнес-процесів підприємства торгівлі : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.04 / Харківський державний ун-т харчування та торгівлі. Харків, 2020. 497 с.

Одержано 19.10.2021

УДК 338.242:658.5

Оксана Сергіївна МАКОВОЗ,

доктор економічних наук, доцент,

професор кафедри менеджменту та оподаткування

Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»;

Михайло Олександрович БУРЯК,

аспірант кафедри менеджменту та оподаткування

Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

СТРАТЕГІЯ БЕЗПЕКИ БІЗНЕСУ В УМОВАХ VUCA-СВІТУ

Для успішного функціонування суб'єкти бізнесу розробляють певний план дій, який відображається в стратегії безпеки. Безпека в узагальненому розумінні – це стан захищеності від зовнішніх та внутрішніх загроз і ризиків. Зрозуміло, що передбачити виникнення всіх подій неможливо, але бізнесу вигідніше приймати превентивні заходи, ніж нейтралізувати вже виникнення негативних подій. Захист – це запобіжний захід, який гарантує, що компанія може протистояти спробам отримати доступ до своїх даних або приміщень. Переважна більшість науковців та практиків вважають, що захист – це вигідна інвестиція, яка дозволяє бізнесу не реінвестувати прибуток на вирішення проблем в довготривалій перспективі в сучасних умовах VUCA-світу. VUCA– це абревіатура з англійських слів: volatility (мінливість - швидкі і масштабні зміни), uncertainty (невизначеність - неможливість точного передбачення майбутнього), complexity (складність - багатофакторність і багатопричинність, ускладнення проблем-викликів), ambiguity (неоднозначність - неможливість однозначного трактування подій і їхнього потенційного впливу) [1].

На думку професора Коптевої Г. М. виділення складових частин економічної безпеки може здійснюватися на підставі критеріальних ознак класифікації її видів з огляду на пріоритетність завдань забезпечення саморегуляції, скоординованості дій, спрямованих на розвиток підприємства як цілісної органічної системи, що інтегрує різні її сфери (фінансову, кадрову, маркетингову, інформаційну, техніко-технологічну тощо), та сукупності наявних негативних чинників (загроз, ризиків, небезпек), а також на створення нових умов для функціонування системи на якісно новому рівні [2, с. 98]. У VUCA світі без

належного захисту бізнес, швидше за все, зазнає невдач через нездатність впоратися з постійними загрозами крадіжок конфіденційної інформації, зокрема корпоративної чи інформації про клієнтів.

Належною відповіддю на виклик VUCA вбачається стратегія з аналогічним найменуванням, але вже з іншими складовими: vision (бачення - постійна комунікація; впевненість і фокусування зусиль команди на потрібні сфери); understanding (розуміння того, що щоденні зміни є статус-кво вашої організації; емпатія; відкритий розум); clarity (ясність - відкидання всього зайвого і виявлення сутнісного; інтуїцію; системне мислення); agility (спритність - рішучість, швидка адаптивність; безальтернативна інноваційність і креативність; делегування повноважень) [3]

В умовах нових реалій пандемії 15-16 травня 2021 року бізнес-спільнотою світу було вдруге проведено онлайн «AGILE SUMMIT 2021», за результатами якого визначено що Agile(гнучкі)-компанії значно випереджають бізнес з традиційними підходами в управлінні. Лозунг гнучкого бізнесу: «Співпрацювати», «Додати», «Поміркувати», «Покращити», не тільки повертає первісний зміст розвитку, але й робить його більш потужним і легшим для засвоєння. Гнучкість бізнесу є основною характеристикою будь-якого підприємства, щоб залишатися конкурентоспроможним на цьому глобальному ринку. Сучасним організаціям необхідно постійно вдосконалювати свої способи роботи на підприємстві для досягнення більшої спритності. Це вимагає невинного зосередження на вдосконаленні, узгодженні між організаціями, створенні культури інновацій та адаптації до змін [4].

За останній рік подолання безпрецедентної пандемії організації з усіх сфер діяльності були змушені повернути свій бізнес та моделі роботи, щоб адаптуватися до швидких технологічних змін. Багато компаній швидко почали інвестувати та практикувати методи розвитку Agile. Слід зазначити, що на початку пандемії 40% компаній вважали що високोगнучкі, коли справа доходила до гнучкого внесення змін – сьогодні ця цифра впала лише до 18%. Для тих небагатьох Agile-компаній притаманні процеси постійного вдосконалення, який зосереджено на експериментах, співпраці, ітерації та зосередженні на клієнті [5].

Висновок. Вважаючи що сучасні тренди бізнес середовища спонукають розглядати бізнес як проєкт, вважаємо що розвиток безпеки в організації слід розглядати як окремий проєкт. Для ефективного управління проєктом у VUCA-світі краще підійдуть гнучкі методології так як в їх основі полягає швидка адаптація до змін. У сучасній методології Scrum не має спеціально виділеної ролі для управління впровадженням безпеки у рамках організації, але можна зробити допущення та по аналогії додати два нових елемента у цю методологію.

По перше дослідження пропонує додати нову роль – власник безпеки. Ця роль, допоможе команді розробки виробляти більш безпечні інкременти, коли вони мають справу з вимогами безпеки. Власник безпеки допоможе у виявленні, розгляді та управлінні вимогами безпеки, які стосуються системи, що розробляється. З огляду на існуючі ролі Scrum, вони не підходять для ідентифікації, розгляду та управління вимогами безпеки. Власник продукту може не знати найкращих практик безпеки, і вони більше зосереджені на функціональних вимогах користувачів та рентабельності інвестицій.

Другий новий елемент це Беклог із безпеки (securitybacklog) який би використався командою розробки для розгляду завдань щодо впровадження безпеки, які пов'язані з основними вимогами користувачів або клієнтів системи. Беклог безпеки повинен зберігати гнучкість системи при прийнятті рішення про використання гнучкої структури або структури Scrum, а також гнучкість контролюється та підтримується власником безпеки. Власник безпеки має визначити потенційні ризики з точки зору безпеки та відповідно відобразити їх у необхідній документації. Беклог безпеки має бути простим для створення простих документів, не зачіпаючи принципу гнучкості.

У всьому світі бізнес функціонує в умовах VUCA, щоб бути готовим до майбутнього, кожна компанія повинна розробляти стратегію безпеки трансформації підприємства.

Стратегія безпеки бізнесу в умовах VUCA світу полягає в активному застосуванні філософії Agile, гнучких методів управління, з метою превенції викликів і подолання невизначеності.

Список бібліографічних посилань

1. Коптева Г. М. Стратегічне планування як процес забезпечення економічної безпеки бізнес-процесів підприємства торгівлі. *Бізнес-навігатор*. 2020. Вип. 3 (59). С. 95 –100.
2. Baran, B. (2017). On the Origins of VUCA and How it Affects Decision Making. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/origins-vuca-how-affects-decisionmaking-ben-baran-ph-d-sphr> (дата звернення: 18.10.2021).
3. Johansen, B. (2018). Leaders Make the Future: Ten New Leadership Skills for an Uncertain World Publisher: Berrett-Koehler Publishers. URL: <https://visionroom.com/sums/Sums%E2%80%93Leaders-Make-the-Future.pdf> (дата звернення: 18.10.2021).
4. Agilesummit. *Global Online Thought Leadership Event*. URL: <https://agilesummit.org/> (дата звернення: 18.10.2021).
5. Diana Bersohn, Leading future-ready organizations. *IDG Communications, Inc.* URL: <https://www.cio.com/article/3615232/leading-future-ready-organizations.html> (дата звернення: 18.10.2021).

Одержано 19.10.2021

УДК 64.033.7

Олександр Семенович МОШЕНСЬКИЙ,

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ХАРЧОВА БЕЗПЕКА УКРАЇНЦІВ ЯК СУСПІЛЬНА ПРОБЛЕМА

Навряд чи хто стане заперечувати той факт, що сьогодні в Україні дуже гостро стоїть проблема якості харчових продуктів. Країна, яка по багатьох позиціях аграрного виробництва займає передові позиції в світі, не може похвалитися відносно гідною якістю продуктів харчування, що поставляються на внутрішній споживчий ринок. Побутує думка, мабуть небезпідставно, що на підприємствах харчової промисловості, які продають свою продукцію на експорт, є окремі цехи, де виробляють таку продукцію і де, зрозуміло, якість продукції не викликає сумнівів. Важко собі уявити, щоб німці чи французи споживали б менш якісну продукцію ніж ту, що експортують. У їхніх реаліях можливе скоріше навпаки. Якщо раніше, коли вартість продуктів харчування в Україні була набагато нижчою, ніж, зокрема, у країнах Євросоюзу це ще можна було б якось виправдати, то сьогодні, коли ціни майже зрівнялися, а по деяких позиціях навіть вищі, така практика є ганебною і неприпустимою.

Українські лікарі констатують, що в багатьох випадках хвороби, з якими до них звертаються пацієнти, значною мірою виникли внаслідок споживання неякісних (шкідливих) продуктів харчування. Вони говорять про те, що дуже часто серцево-судинні, шлунково-кишкові захворювання, що найбільш розповсюджені серед українців, пов'язані саме з цим.

Люди, які намагаються раціонально організувати своє харчування і ретельно підходять до вибору продуктів констатують, що незважаючи на вщент заповнені харчами полиці магазинів, мають великі проблеми з тим, щоб купити продукти, які, на їхню думку, будуть безпечними для здоров'я.

У багатьох телевізійних програмах присутні сюжети про численні випадки фальсифікації харчових продуктів. Дійшло до того, що нерідко фіксують факти фальсифікації продуктів дитячого харчування. Експерти на перше місце по кількості випадків фальсифікації ставлять молочні та ковбасні вироби. Прес-служба міністерства аграрної

політики та продовольства України заявляє, що у 7 з 10 випадків виробники вводять в обману споживачів недостовірною інформацією в маркуванні продуктів харчування, приховуючи вміст шкідливих інгредієнтів.

Виглядає так, що держава у цьому вкрай важливому і нагальному для здоров'я нації питанні займає пасивно-споглядальницьку позицію. Споживачам пропонують самі контролювати якість продуктів, вимагаючи від продавців сертифікати відповідності. При цьому ж по телебаченню показують сюжети, де під час перевірок такі продавці чинять агресивний, жорсткий опір, наділеним відповідними повноваженнями, представникам контролюючих державних органів, які нерідко ганебно ретируються.

Одних телесюжетів із закликами та апеляціями до совісті виробників замало. У державі має з'явитися некорумпована, дієва, ефективна та всюдисуща система контролю за якістю продуктів харчування, яка б охоплювала всі ланки – від виробника до реалізатора, була б наділена значними повноваженнями і, що вкрай важливо, спиралася у своїй діяльності на достатній законодавчий та нормативно-правовий інструментарій.

У 2014 році постановою Кабінету Міністрів України було утворено Державну службу України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів на чолі з Головним управлінням в м. Києві та територіальними підрозділами. Загальна штатна чисельність працівників даної служби складає близько 40 тис. штатних одиниць. Чи можемо ми, споживачі, говорити про те, що зі створенням цієї структури, якісні показники харчових продуктів почали покращуватися, а наші права стали більш захищеними? Навряд чи. Не буде великою помилкою сказати, що скоріше навпаки – стало гірше. Було б неправильно винити у такій ситуації лише новостворену структуру, повноваження якої постійно обмежують. Очевидно, що на державному рівні, у силу різних причин, поки що відсутня політична воля навести лад у цій, чутливій для кожного українця сфері, а аграрно-продовольче лоббі проявляє неабияку активність у захисті своїх корпоративних інтересів.

Важливою також є проблема, пов'язана з перманентним здорожчанням продуктів, що змушує українців споживати дешеві і менш якісні ерзац-харчі. Харчуватися більш менш пристойно, за європейськими цінами, маючи українські зарплати, стає дедалі проблематичніше. У фіскальних та антимонопольних органів мали б виникнути питання, зокрема, до виробників олії. Чому одна й та ж сама пляшка олії одного й того ж самого українського виробника у Чехії коштує дешевше, ніж в Україні, і який економічний зиск з такого експорту має виробник та в чому він полягає? Серйозні підозри такого ж плану останнім часом виникли до вітчизняних виробників цукру. Аргументи на кшталт того, що зростання цін в Україні пов'язане з подібними тенденціями на світових ринках лише частково пояснюють цю тривожну тенденцію. Якщо з усього обсягу української олії лише 7% іде на внутрішній ринок, а решта на експорт, то за бажання, можна було б знайти механізми стримування зростання цін. Ввести, наприклад, експортне мито. Російські експортери платять близько 200 дол. вивізного мита з кожної тони експортованої олії. Там, до речі, вивізним митом обкладається і експорт зернових.

Узагалі роль антимонопольних органів у незрозумілій і непрозорій політиці ціноутворення на продукти харчування, яка сьогодні склалася в Україні, має стати предметом окремого аналізу.

Одержано 17.10.2021

УДК 336.14

Анна Юрїївна МУНЬКО,

кандидат наук з державного управління,

доцент кафедри управління та адміністрування

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

УПРАВЛІННЯ МІСЦЕВИМИ ФІНАНСАМИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

На сучасному міжнародному просторі поняття «місцеві фінанси» все частіше виокремлюють в окрему законодавчу категорію, тим самим формуючи чіткі легітимні межі для фінансового ресурсу муніципалітетів, управління ним, нарощування та постійного відтворення. Наприклад, у Португалії ще з 2007 р. діють два окремі закони: «Про місцеві фінанси» (Local Finance Law 2/2007) та «Про регіональні фінанси» (Regional Finance Law 1/2007). При цьому Local Finance Law визначає не лише особливості бюджетного механізму, а й включає в себе статті щодо «управління власністю», «місцевого податкового боргу», «резервного фонду» тощо. Залежно від державної політики в країні відрізняються джерела і наповнюваність фінансових ресурсів регіонів та їх муніципальних утворень за його основними складовими та інструментами управлінського впливу. Практика США ще більше поглиблює законодавче управління місцевими фінансами аж до рівня міст. Місто Нью-Йорк має власний закон про місцеві фінанси – 2006 New York Code – Laws: Local Finance: (10.00 - 11.00).

У різних країнах світу мають особливості пріоритетних напрямків розвитку місцевих фінансів. В державах-членах ЄС розглядаються усі можливості щодо розширення фінансових ресурсів без надання переваги жодному з них. У США акцентується увага на розвитку ринків місцевих облігацій.

У багатьох країнах світу розробляються національні кодекси з управління громадськими фінансами та подібні їм методичні документи. Вони включають добровільні, рекомендовані стандарти, впровадження яких не пов'язане з вимогами законодавства. Серед рекомендацій міжнародних організацій виокремлюються європейські правові інструменти з питань удосконалення управління місцевими фінансами, такі як Європейська Хартія місцевого самоврядування; Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи з фінансових питань; робочі звіти Європейського комітету з питань місцевої та регіональної демократії Ради Європи, зокрема щодо місцевих фінансів в Європі та бюджетного процесу.

Загалом світова практика управління місцевими фінансами вказує на тенденції розширення можливостей органів місцевого самоврядування щодо застосування фіскальних регуляторів у вигляді встановлення додаткових місцевих податків і зборів, а також диференціації податкових ставок із урахуванням поточних чи стратегічних потреб муніципальних утворень або ж регіонів у цілому. У цьому руслі розкриваються європейські принципи функціонування системи місцевих податків і зборів, які полягають у такому:

- співвідношення розмірів місцевих податків і якості послуг, що надаються органам місцевого самоврядування;
- високий рівень рентабельності й низький рівень адміністративно-управлінських витрат;
- транспарентність податкового тягаря для фізичних і юридичних осіб;
- визнане право органів місцевого самоврядування встановлювати ставки податків у межах визначених законодавством;
- певна еластичність, що давала б змогу коректувати обсяг податкових надходжень залежно від зміни рівня витрат.

Розглядаючи закордонний досвід слід виокремити такі інструменти забезпечення ефективного використання коштів місцевих бюджетів:

- застосування моделі бюджетування, орієнтованої на результат (США, Нова Зеландія, Австралія, Великобританія, Німеччина та інші);
- різноманітність варіантів кооперації муніципалітетів з їх можливим подальшим укрупненням;
- закріплення за органами місцевого самоврядування законодавчо встановлених бюджетних зобов'язань (мандатів);
- збільшення частки власних джерел оподаткування в місцевих бюджетах;
- велика увага до загальнодержавних стандартів бюджетного забезпечення при формуванні міжбюджетних відносин у ланці «органи державної влади – органи місцевого самоврядування»;
- здійснення фінансової допомоги з центру на основі локальних програм соціально-економічного розвитку;
- бенчмаркінг і SWOT-аналіз як інструменту, що дозволяють визначити найкращі практики і сильні і слабкі сторони органів місцевого самоврядування у фінансовому менеджменті.

Найпотужнішими та широко використовуваними фінансово-управлінськими інструментами регіонального і муніципального розвитку розглядаються фонди розвитку. Система фондів розвитку у всіх країнах світу є різноманітною, характеризується широким колом джерел їх наповнення, специфікою та механізмами фінансування.

У багатьох країнах у питаннях збільшення фінансових ресурсів регіонів відіграє державно-приватне партнерство, де приватний сектор виконує такі головні завдання: забезпечити додатковий капітал; забезпечити альтернативні управлінські навички та їх реалізацію; забезпечити додаткову вигоду споживачеві та громадськості в цілому; забезпечити ефективно визначення потреби у ресурсах та оптимальне їх використання [1].

Разом із тим, очевидно, що зміст, систематизація і технології реалізації фінансових повноважень і завдань органів місцевого самоврядування повинні бути чітко представлені в інституційно-змістовому полі управління як взаємопов'язана, взаємообумовлена і взаємодоповнююча діяльність, об'єднана в окрему підсистему, що створює умови їх належного здійснення і потребує виділення на локальному рівні системи управління місцевими фінансами.

Список бібліографічних посилань

1. Guidelines for Successful Public-Private Partnerships. URL: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/guides/ppp_en.pdf.

Одержано 23.09.2021

УДК 347.454(1-751.3)

Тетяна Олексіївна НІКОЛАЙЧУК,

аспірант Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень
Національної академії наук України

УГОДИ КОНЦЕСІЇ У СФЕРІ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕКОНОМІКО- ЕКОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА БЕЗПЕКИ ГАЛУЗІ

На сьогоднішній день природно-заповідний фонд розглядається як частина світової системи природних територій та унікальних об'єктів, що перебувають під охороною та потребують особливого режиму. Забезпечення екологічної безпеки, підтримання екологічної рівноваги, розширення та фінансово-організаційна підтримка існуючих та створення нових

об'єктів природно-заповідного фонду визначається одним з напрямків Стратегії державної екологічної політики України на період до 2020 року [1]. Залучення інвестицій у сферу природно-заповідного фонду (далі - ПЗФ), участь у цільових програмах розвитку, регулювання відносин у кардинально новій економіко-екологічній площині потребує державно-приватного партнерства, оскільки виключно державний сектор не в змозі подолати багатовікову економічну кризу, що зумовила зупинку розвитку та подекуди занепад природно-заповідних установ. Питання договірного використання природних ресурсів у період активного розвитку ринкових відносин в Україні набуває все більшої актуальності.

На сьогоднішній день, у нашій державі досить поширеною формою використання природних ресурсів була оренда, проте даний правовий інститут не має достатньої кількості інструментів для комплексного вирішення проблем раціонального та ефективного використання природних ресурсів, та, одночасного забезпечення економіко-організаційних та еколого-соціальних, суспільно-інфраструктурних аспектів таких відносин [2]. Саме збереження унікальних природних комплексів та об'єктів, відтворення рідкісних видів флори та фауни, і в той же час, дотримання інтересів держави у процесі приватного використання об'єктів публічної власності, що мають особливий еколого-правовий режим та цінність, зумовила імплементацію інституту концесії у царину заповідної справи [3].

З метою спрощення та формування прозорості реалізації договорів концесії, передінвестиційний етап укладення концесійних угод варто розділити на декілька елементів, комплексний аналіз яких мінімізує у майбутньому економіко-екологічні ризики для обох сторін договору та стане підґрунтям їх успішної реалізації, а саме:

1) формування переліку об'єктів ПЗФ, які мають сприятливі еколого-економічні та організаційні передумови для інвестицій

2) визначення підстав неефективного використання або функціонування об'єктів ПЗФ;

3) аналіз експертних висновків щодо об'єкту ПЗФ: особливий режим охорони, заборона переходу права користування, наявність належної правовстановлюючої документації, тощо;

4) розробка еколого-економічного проекту з боку приватного партнера, який відповідатиме вимогам інвестування та реформування об'єкту ПЗФ;

5) моніторинг діяльності установи ПЗФ протягом 2-5 років (фінансова дисципліна, наявність юридично значущих документів, алгоритм управління) та наявність екологоорієнтованих підприємств на відповідній території;

6) чітке зонування суб'єктів, що будуть здійснювати процедуру державно-приватного партнерства: представники державної влади, місцевого самоврядування (громади), фізичні та юридичні особи (статус, права, обов'язки, відповідальність);

7) недопущення формального копіювання моделей ДПП з інших галузей народного господарства, пріоритет формування індивідуальної моделі ДПП з урахуванням геополітичних, соціально-економічних особливостей регіону, місцевого населення, інших еколого-економічних чинників;

8) попереднє визначення та обґрунтування правової природи найбільш економічно вигідної та юридично доцільної угоди державно-приватного партнерства (концесія, лізинг, угода про спільну діяльність, змішана угода);

9) розробка бізнес-плану з боку державного партнера, який буде містити чіткий алгоритм отримання прибутку для приватного партнера з урахуванням усіх ризиків участі в угодах ДПП;

10) визначення темпоральних рамок співробітництва, меж повноважень та компетенції, умов фінансування концесійних угод на всіх етапах виконання.

Концесія може бути ефективним способом для збереження унікальних природних комплексів та об'єктів ПЗФ в Україні, але при цьому варто докласти зусиль, аби з часом цей механізм не став трансформацією для привласнення природних ресурсів держави

приватним сектором та об'єктом для маніпуляції недобросовісних підприємців-інвесторів. В умовах існуючих прогалин та колізій у нормах чинного природоохоронного законодавства державі та суспільству необхідно мати право в потрібний момент втрутитися в хід виконання концесійної угоди, з метою гарантування збереження цих об'єктів для наступних поколінь.

Список бібліографічних посилань

1. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року: Закон України від 21.12.2010 №2818-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 26. Ст.218. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997-14>
2. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. ст.546. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12?>
3. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16.06.1992 № 2456-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 34. ст.502. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12?>

Одержано 10.10.2021

УДК 330.142.23(477)

Наталія Вікторівна ПАВЛЕНКО,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ІНСТРУМЕНТИ Й ЕФЕКТИВНІСТЬ БОРОТЬБИ З ОЛІГАРХІЄЮ

Нещодавно Верховна Рада України прийняла у другому читанні Закон України «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну або політичну вагу в суспільному житті (олігархів)» (далі – Закон). Цей законопроект був широко розрекламований у ЗМІ, а його ухвалення позиціонувалося як «історичний шанс на побудову цивілізованих і чистих відносин між великим бізнесом і державою» [1]. Схвальні відгуки з боку європейської преси [2] мали лише посилити впевненість, що нарешті в Україні створено ефективний інструмент боротьби з олігархією. Проте уважний та неупереджений аналіз згаданого Закону викликає побоювання щодо його здатності досягнути офіційно визначену мету – «подолання конфлікту інтересів, викликаного злиттям політиків, медіа та великого бізнесу, унеможливлення використання політичної влади для збільшення власних капіталів, забезпечення національної безпеки України в економічній, політичній та інформаційній сферах, захист конституційних прав та свобод громадянина, захист демократії, забезпечення державного суверенітету та уникнення випадків маніпулювання свідомістю громадян шляхом умисного спотворення інформації задля отримання доступу до ресурсів, що належать на праві власності Українському народові» [3].

Передусім, виникає питання: чи можна захищати демократію і конституційні права та свободи громадян, порушуючи Конституцію? На думку експертів, Закон містить неконституційні положення [4], які призводять до перевищення Президентом та його координаційним органом, РНБО, своїх повноважень. Запровадження санкцій проти громадян власної країни, непричетних до терористичної діяльності, взагалі є сумнівним з точки зору своєї правомірності.

Чи передбачені у Законі запобіжники, що унеможливлять використання олігархами політичної влади для збільшення власних капіталів? Формально вони існують, але

їх ефективність викликає сумніви. Заборона на офіційне фінансування політичних партій та політичних мітингів є суто номінальною, оскільки політична корупція завжди має прихований характер і побудована на неформальних відносинах. Олігархи, переважно, фінансують не політичні партії, а конкретних депутатів, чиновників, керівників державних підприємств, суддів, силовиків. І доки антикорупційна система не почне працювати ефективно, продовжуватимуть безкарно це робити.

Обмеження на участь у великій приватизації є суттєвим. Проте воно не зможе перешкодити олігархам продовжити зловживати монопольним становищем, примножуючи свої статки. І поки Антимонопольний комітет України не почне якісно виконувати свої функції, будуть робити це і надалі.

Необхідність декларування контактів з олігархами можна легко обійти, якщо довірити цю місію особам, на яких Законом не покладено такий обов'язок (наприклад, неформальним кураторам, які, зазвичай, не мають офіційних статусів), а декларування доходів взагалі не становить проблеми, коли на вас працює ціла армія юристів і фінансових консультантів.

Звичайно, статус олігарха може зіпсувати ділову репутацію на міжнародних ринках, проте його ще потрібно довести. А це може бути не так просто, оскільки з тексту Закону не зрозуміло, хто саме і як буде підтверджувати вартість активів олігархів, до того ж для визначення монопольного становища потрібно провести спеціальне розслідування, яке може тривати дуже довго.

Таким чином, запропоновані у Законі інструменти боротьби з олігархією не виглядають вельми продуктивними. Їх взагалі не потрібно було б вигадувати, якби правоохоронна і судова системи, а також Антимонопольний комітет ефективно виконували свої функції хоча б в межах тих повноважень, які мають на теперішній час.

Марно сподіватися, що олігархи припинять відстоювати власні інтереси і залишать спроби вплинути на формування правил гри на ринках, які їх цікавлять, тому потрібно зробити цей процес прозорим, запровадивши легальний інститут лобювання. Крім того, політичний вплив олігархів через ЗМІ можна послабити, відокремивши на законодавчому рівні медіабізнес від інших видів бізнесу.

Економічну владу олігархів можна обмежити, лише змусивши їх сплачувати податки у повному обсязі, перекривши їм доступ до ресурсів державного бюджету та державних підприємств, усунувши їх вплив на формування тарифів, припинивши зловживання ними своїм монопольним становищем, тобто ліквідувавши екстрактивні інститути, які є основою їх економічної могутності.

Зрозуміло, що всі перелічені заходи вимагають тривалої наполегливої праці, пов'язаної з інституційною перебудовою, як економічної, так і політичної системи, в результаті чого зміниться розподіл всіх видів влади у суспільстві, але іншого шляху приборкання олігархії немає.

Ті ж інструменти, що пропонуються зараз, виглядають не як спроба знищити олігархію, а як намагання взяти під контроль олігархів. Це припущення підтверджується не лише персоналізацією санкцій, а й визначенням органу, що буде вести Реєстр осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті, (РНБО), а також десятирічним терміном дії Закону, за який, напевно, має сформуватися нове покоління «своїх» олігархів, вирощених в рамках таких проектів, як «Велике будівництво».

Висновок. Запропоновані Законом інструменти обмеження впливу олігархів не є дієвими, а сам Закон є прикладом симуляції реформ.

Список бібліографічних посилань

1. Зеленський про антиолігархічний закон: Олігархічної гілки влади в Україні більше не буде. *Економічна правда*: сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/09/23/678105/> (дата звернення 16.10.2021)

2. Український закон про деолігархізацію «сколихнув Європу». Огляд західної преси. *Радіо Свобода*: сайт. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/zakon-pro-deoliharkhizatsiyu/31476763.html> (дата звернення 16.10.2021)

3. Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну або політичну вагу в суспільному житті (олігархів): Проект Закону України від 02.06.2021 № 5599. *Верховна Рада України*: Офіційний веб-портал. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72105 (дата звернення 16.10.2021)

4. Добровольська В. Закон про олігархів. *Центр спільних дій*: сайт. URL: <https://centreua.org/monitoring-rishen/zakon-pro-oligarhiv/> (дата звернення 16.10.2021).

Одержано 19.10.2021

УДК 338.054.23

Юрій Іванович ПАРШИН,

доктор економічних наук, професор,

професор кафедри фінансових та стратегічних розслідувань

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

МЕТОДИ ТА ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ МАСШТАБІВ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА МАКРОРІВНІ

В даний час термін «тіньова економіка» не має єдиного загальноприйнятого визначення і ми спостерігаємо його використання в багатьох публікаціях під різними назвами. Враховуючи неоднозначність цього соціально-економічного феномена він все ж таки використовується у протиставленні всім легальним видам господарювання. Також можна спостерігати використання таких найбільш поширених його трактовок як сіра економіка, підпільна, нелегальна, готівкова, прихована, чорна економіка тощо. Але незважаючи на таке трактування та їх різноманітність, всі вони відображають узагальнюючу її особливість, а саме господарську діяльність поза державних законодавчих норм. Змістове наповнення цього явища можна сформулювати як «всі види економіки, приховані від офіційної влади, що регулюють грошовий обіг та інституційні рамки» [1].

Якщо розглянути причини виникнення цього явища, то слід звернути увагу на те, що всі типи економічної діяльності, до яких застосовується ці терміни, могли б бути легальними та пройти офіційну реєстрацію, отримати офіційний дозвіл на свою діяльність та сплачувати податки державі. Отже основною метою такої діяльності є з одного боку уникнення сплати податків, а з іншого мінімізація ризиків та невпевненість підприємців в успіху своєї справи.

Тіньова активність у більшості випадків діє поза адміністративного контролю та супроводжується порушенням трудового законодавства, санітарних норм та іншими протизаконними діями. Продукція, або послуги таких суб'єктів господарювання, стають тіньовими, коли її виробляють суб'єкти економіки, які не мають офіційних дозволів або ліцензій, встановлених державою. Отже підприємства по факту є легальними, за типом вироблених товарів і послуг, але вони є порушниками закону, оскільки приховують сам факт свого існування та ухиляються від сплати податків [2].

Зазначимо, що методи оцінки масштабів тіньової економіки теж є різними та їх поділяють на дві групи: макрометоди (непрямі) та мікрометоди (прямі).

Непрямі методи, які використовуються для вимірювання параметрів тіньової економіки на макрорівні, ґрунтуються на показниках офіційної статистики, а також даних фінансових і податкових органів. До таких методів відносять метод за показником зайнятості («італійський» метод), монетарний метод, експертний метод, структурний метод, метод технологічних коефіцієнтів та метод оцінки детермінантів.

- «Італійський» метод засновується на розрахунках показників зайнятості населення, таку назву має оскільки використовується Італійським інститутом статистики ІСТАТ, який в даний час вважається найбільш авторитетним в питаннях визначення параметрів тіньової економіки.

- Монетарні методи засновуються на оцінці використання готівкових коштів при здійсненні фінансових операцій, оскільки чеки, векселі та інші платіжні документи можуть бути відслідковані правоохоронними органами. Тобто здійснюється оцінка використання обсягу грошової маси, яка в кожній країні емітується центральним банком і величина якої є відомою величиною.

Різновидом цього методу є метод аналізу попиту на готівкові гроші. Він заснований на припущенні, що неофіційні операції здійснюються за допомогою готівки, а збільшення обсягу грошового обігу, в порівнянні з деяким «нормальним» рівнем, може служити індикатором тіньової економіки.

- Експертний метод використовує знання та навички експертів, де на першому етапі експерт визначає, наскільки можна довіряти даним з якої-небудь галузі, а потім, на другому, після збору даних зі звичайних джерел їх автоматично долічують на певну величину.

- Метод технологічних коефіцієнтів ґрунтується на визначенні динаміки промислового виробництва на основі спостережень за виробництвом та споживанням електроенергії, перевезень транспортом вантажів та інших непрямих показників, які відносно просто обраховуються, та подальше порівняння їх з офіційними даними. Але умовою його застосування є високий розвиток ринкових відносин і адекватні ціни на електроенергію та вантажні перевезення.

- Метод оцінки детермінантів ґрунтується на виділенні сукупності факторів, що визначають тіньову економіку, подальшому визначенні низки можливих причин тіньової діяльності та надання кожної з них певної ваги у загальній математичній моделі.

Висновок. Розглянувши основні методи та підходи до оцінки масштабів тіньової економічної діяльності можна констатувати, що їх різноманіття свідчить про відсутність єдиної методичного підходу щодо кількісної оцінки її параметрів. Кожний з наданих методів має свої переваги та недоліки, сфери оцінки їх різноманітні, треба також врахувати, що різні методи дадуть неоднакову оцінку тіньової економіки.

Список бібліографічних посилань

1. Тіньова економіка в сучасному світовому господарстві. ІМЕМО. URL: <https://www.imemo.ru/en/news/events/text/tenevaya-ekonomika-v-sovremennom-mirovom-hozyaystve> (дата звернення: 14.09.2021)

2. Мамбетжанов К.К. Теоретические основы методов измерения и функционирования теневой экономики. *Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар*. № 5, 2017. URL: https://www.researchgate.net/publication/338229700_TEORETICESKIE_OSNOVY_METODOV_IZMERENIA_I_FUNKCIONIROVANIA_TENEVOJ_EKONOMIKI/citation/download (дата звернення: 19.09.2021)

Одержано 24.09.2021

УДК 338.27

Юлія Сергіївна ПЕНЯК,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри обліку та оподаткування

навчально-наукового інституту «Каразінський банківський інститут»

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВ

Для забезпечення розвитку підприємства в сучасних умовах керівництво повинно спочатку мати можливість реально оцінити як фінансовий стан підприємства, так і його потенційних конкурентів. Саме тому, фінансовий стан - це найважливіша характеристика господарської діяльності підприємства. Він визначає як конкурентоспроможність, потенціал ділового співробітництва та показує ступінь гарантування економічної вигоди компанії та її партнерів у фінансових та трудових відносинах.

Функціонуючи в умовах ринкової економіки кожне підприємство прагне забезпечити такі умови та стан своїх ресурсів, щоб забезпечити безперебійне виробництво та виконання своїх фінансових зобов'язань. Серед основних з них – це забезпечення необхідного рівня прибутковості як основи стабільної роботи та бюджету підприємства, виконання зобов'язань перед кредиторами та іншими, посилення комерційного обліку, скорочення витрат, визначення рівня економічної безпеки. Разом з цим, належний рівень фінансового стану підприємства потребує спрямування фінансової діяльності на те, щоб забезпечити систематичне надходження та ефективне використання фінансових ресурсів, дотримуватись розрахункових та кредитних дисциплін, отримувати раціональне співвідношення власних і залучених коштів тощо.

Все це в свою чергу обумовлює необхідність аналізу фінансового стану підприємства та пошук напрямків оптимізації його роботи. Тому, рівень фінансового стану потребує систематичної та усебічної оцінки за допомогою таких засобів, як аналітичні методи, прийоми і методики.

Об'єктивність даних, отриманих за допомогою того чи іншого методологічного підходу, залежить від низки зовнішніх та внутрішніх факторів. Серед факторів, які впливають на його застосування, слід зазначити національні відмінності у стані економічного розвитку (стабільність економічної системи), стабільність законодавства, інтерпретацію даних, критерії порівняння в процесі аналізу та необхідність для додаткових методів формулювання тощо [1].

Усі методи мають значну кількість недоліків, серед основних методів вони стикаються з проблемою економічної нестабільності при аналізі фінансового становища українських підприємств.

В умовах постійної зміни інформації багато фінансово - економічних показників, з часом, через нестабільність національних валют, повністю втрачають свою аналітичну цінність. Тобто неможливо претендувати на достовірність та актуальність результатів аналізу. Інший негативний аспект аналізу показників фінансового стану полягає в нестабільності законодавчої бази (податкового законодавства), що також ускладнює аналіз фінансового становища компанії [2].

Крім того, складність проведення фінансового аналізу також полягає в нерегулярності та слабкості використання різних методів та методів фінансового аналізу у корпоративній діяльності.

Буде доречним зауважити, що сьогодні більшість вітчизняних власників, менеджерів та державних службовців не мають вичерпного бачення переваг найбільш повного та об'єктивного аналізу свого фінансового стану, і вони виявляють негативні тенденції

та низький рівень фінансових результатів. Кредитний статус вітчизняних підприємств має негативне інвестиційне середовище на ринку капіталу [3].

Таким чином, для подолання проблем, пов'язаних із застосуванням методологічних підходів, методів оцінки фінансового стану підприємств в цих сучасних умовах господарювання, рекомендується:

- кілька разів на рік робити (індивідуальний підхід до визначення ключових показників) оцінку найважливіших показників фінансового становища підприємства;
- розробити нові методи оцінки фінансового стану та шляхи його покращення, підвищення платоспроможності та ліквідності, особливо складності;
- стандартизувати, стабілізувати та привести фінансове та податкове законодавство до міжнародних стандартів;
- покращувати інформаційно-методологічне забезпечення аналітики та включення методів у формати фінансової звітності для підвищення аналітичних можливостей та реалістичності оцінки активів;
- прийняти зарубіжні методи аналізу основного фінансового становища у процесі впровадження соціально-економічних умов та ділової практики сучасної національної економіки;
- проводити систематичні семінари для осіб, відповідальних за аналіз фінансового стану, для формування мотиваційних аспектів, таких як покращення фінансового стану та підвищення кваліфікаційного рівня.

Отже, фінансовий стан підприємства є однією з найбільш важливих характеристик, пов'язаних з результатами підприємницької діяльності, яку можна означити як взаємодію кожної складової у фінансових відносинах, сукупність усіх виробничо-господарських факторів.

У сукупності ці рекомендації становлять основу для оптимізації вирішення проблем та пошуку більш глибоких шляхів оптимізації комплексного аналізу фінансового становища вітчизняних підприємств.

Список бібліографічних посилань

1. Зоріна О.А. Проблеми аналізу фінансового стану підприємств України. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/problemi-analizu-finansovogo-stanu-pidpriemstv-ukrayini>
2. Мудь М. Проблеми оцінки фінансового стану підприємства в сучасних умовах розвитку економіки. URL: <http://libfor.com/index.php?newsid=266>
3. Набатова Ю.О. Шляхи та напрямки поліпшення фінансової діяльності суб'єкта господарювання. URL: http://mdu.edu.ua/spaw2/uploads/files/16_13.pdf

Одержано 17.10.2021

УДК 349.2

Євген Юрійович ПОДРОЖНІЙ,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри трудового та господарського права факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ І ЗНАЧЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ЯК ВАЖЛИВОГО ЧИННИКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРАЦІВНИКА

Конкурентоспроможність працівника на ринку праці залежить від багатьох чинників та факторів. Втім, більшість вчених сходяться на думці, що ключовим фактором у даному контексті виступає його кваліфікація. Відповідно до юридичної енциклопедії Ю.С. Шемшученко поняття «кваліфікація» розкривається, як наявність підготовки,

професійних знань, навичок та досвіду, які дають можливість особі належним чином проводити певні дії; рівень підготовленості, майстерності, ступінь готовності до виконання праці за визначеною спеціальністю чи посадою, що визначається розрядом, класом чи іншими атестаційними категоріями [1].

Таким чином, загально-етимологічні, а також енциклопедичні визначення пов'язують категорію «кваліфікація» із професійною діяльністю та надають їй значення системи притаманних суб'єкту такої діяльності навичок, знань, вмінь і таке інше. В цілому саме таке визначення у нормативних джерелах, як то Законі України «Про освіту» від 05.09.2017 №2145-VIII, згідно з яким кваліфікація – це визнана уповноваженим суб'єктом та засвідчена відповідним документом стандартизована сукупність здобутих особою компетентностей (результатів навчання) [2].

Згідно інших документів, наприклад, Класифікатору професій «ДК 003:2010» термін «кваліфікація» витлумачується, як здатність виконувати завдання та обов'язки відповідної роботи. У Міжнародній стандартній класифікації професій /занять (ISCO-08) немає прямого відсилання до поняття «кваліфікація» при визначенні поняття «професія». Поняттям кваліфікація послуговуються тоді, коли йдеться про рівні умінь/майстерності (англійська – skill, саме так в однині, а не в множині, бо множина має значення «уміння та навички») як про здатність виконувати завдання та обов'язки певної роботи [3].

Водночас, в сфері наукових розробок вчених поняття кваліфікації варіюється. Наприклад, І.П. Лотова визначає її як наявність спеціальної освіти, широкої, спільної та спеціальної ерудованості, постійне підвищення власної науково-професійної підготовки [4]. Натомість, О.В. Смірнов вважає, що під кваліфікацією слід розуміти ступінь оволодіння трудящими теоретичними знаннями і практичним навичками для виконання роботи за певною спеціальністю. Вчений наголошує: «Кваліфікація характеризує насамперед якісну сторону здатності працівника до праці, вона дає можливість визначити, якої складності роботу він в змозі виконувати» [5, с.57]. Д.П. Богиня, О.А. Грішнова визначають кваліфікацію, як сукупність загальної і спеціальної професійної освіти працівника, необхідних знань, умінь, професійних навичок та виробничого досвіду для виконання в даних організаційно-технічних умовах окремих видів робіт певної складності [6].

Комплексне визначення поняття «кваліфікація» надають С.М. Прилипко та О.М. Ярошенко за якого – це рівень підготовленості, майстерності, ступінь готовності до виконання праці за визначеною спеціальністю чи посадою, що визначається розрядом, класом чи іншими атестаційними категоріями. Кваліфікація є ступенем професійної навченості, тобто рівнем підготовки, досвіду і знань із певної спеціальності. У дипломі спеціаліста чи іншому документі про професійну підготовку кваліфікація визначається через назву професії (економіст, юрист тощо) [7, с. 295–296].

Цікаву думку пропонує Н.І. Шаталов, яка вважає, що кваліфікація - це сукупність властивостей працівника, що характеризують обсяг його професійних знань і трудових навичок, якими він повинен володіти для здійснення трудової діяльності на конкретному робочому місці [8].

Комплексною є позиція Д.С. Корольова, відповідно до розуміння якого кваліфікація – це ступень професійної навченості працівника, наявність у нього знань, вмінь та навичок, необхідних для виконання певної роботи. Автор зауважує, що термін «кваліфікація» широко застосовується у вітчизняному освітньому, соціально-медичному та трудовому законодавстві, оскільки відповідність певному рівні кваліфікації є підґрунтям для підтвердження рівня професійної освіти, визначення ступеня втрати професійної працездатності, встановлення рівня заробітної платні та ін. Найчастіше в нормативно-правових актах законодавства України, що регламентують сферу трудових відносин, кваліфікація визначається як здатність виконувати завдання та обов'язки професійної роботи [9].

Таким чином, кваліфікація – це комплексна характеристика працівника, яка включає в себе наявність в нього відповідного рівня освіти, а також професійних навичок,

вмінь, майстерності, досвіду виконання якихось процесів та дій, що в сукупності характеризують його, як досвідченого суб'єкта реалізації певного виду трудової діяльності. Фактично, кваліфікація є фактором який визначає, чи може особа виконувати працю, наприклад, проходити службу в поліції, та чи володіє вона для цього всіма суб'єктивними та об'єктивними показниками. При цьому, ступінь освіти відповідного працівника та обсяг практичних знань і вмінь, якими він в зв'язку з цим володіє, визначають рівень кваліфікації. Чим вище кваліфікація працівника, тим вищою є цінність та якість результатів його трудової діяльності. Однак, визначним аспектом кваліфікації всіх категорій працівників, у тому числі поліцейських, є освіта та рівень обізнаності, тобто, наявність ґрунтовних знань про виконувану роботу.

На завершення слід відзначити, що кваліфікація працівника нерозривно пов'язана із процесом його професійного навчання, оволодінням новими навиками, вміннями, а також отриманням спеціальних знань. Дослідження правозастосовної практики показує, що чим ширше рівень освіти має працівник, тим вище його цінність для відповідного підприємства, установи, організації. В своїй сукупності вказані фактори дозволяють конкурувати з іншими працівниками у питанні професійних перспектив та можливості займати керівні посади.

Список бібліографічних посилань

1. Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001. Т. 3 : К—М. 792 с.
2. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 №2145-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2017. №38-39. ст.380.
3. Семигіна Т., Рашкевич Ю. Базові поняття системи кваліфікацій у контексті трансформації освітньої парадигми // Репрезентація освітніх досягнень, мас-медіа та роль філології у сучасній системі наук. 2021. С.20.
4. Лотова І.П. Психологічні умови ефективності професійної діяльності працівників соціальних служб. М. : Видавництво МГСУ "Союз", 1999. 127 с.
5. Смирнов О.В. Природа і сутність права на працю в СРСР. - М.: Юридична література, 1964. 210 с.
6. Богиня Д.П., Грішнова О.А. Основи економіки праці: Навч. посіб. К.: Знання-Прес, 2002. 313 с.
7. Прилипко С. М. Трудове право України: [підручник] / С. М. Прилипко, О. М. Ярошенко. 2-ге вид., перероб. і доп. Х.: ФІНН, 2009. 728 с.
8. Шаталова Н.І. «Кваліфікація» // Соціологія праці. Теоретико-прикладний тлумачний словник / Відп. Ред. В.А. Ядов, СПб. : Наука, 2006
9. Корольов Д.С. Кваліфікація працівника як базова категорія управління персоналом на засадах компетентнісного підходу. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 39(1). С. 94-98.

Одержано 19.10.2021

УДК 336.145:332.1

Ганна Вікторівна РАЗУМОВА,

доктор економічних наук, доцент,

професор кафедри аналітичної економіки та менеджменту

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Олександр Володимирович ВАРБАНСЬКИЙ,

студент магістратури

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД (НА ПРИКЛАДІ БЮДЖЕТУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ М. ТОКМАК ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ)

На сьогодні механізму державного управління бюджетною системою України притаманне використання певного набору інструментів і стимулів, спрямованих на посилення ролі місцевих бюджетів в управлінні розвитком адміністративно-територіальних одиниць. За допомогою таких інструментів, що пов'язані з передачею певних повноважень місцевим органам влади і управління, здійснюється максимальне наближення послуг адміністративного та суспільного характеру до населення адміністративно-територіальної одиниці, посилюється здатність та ресурсозабезпеченість територіальних громад вирішувати існуючі на місцевому рівні проблеми власними силами з максимальною ефективністю. За таких умов місцеві органи влади і управління, органи місцевого самоврядування відіграють важливу, ключову роль в стимулюванні соціально-економічного розвитку територій.

Основою існування місцевого самоврядування є доходи місцевих бюджетів. Місцеві бюджети (бюджети територіальних громад) грають важливу роль у рішенні як національних, так і регіональних економічних та соціальних питань: розвитку інфраструктури, житлового будівництва, фінансування видатків на утримання соціально-культурної сфери та інших проблем, що постають перед суспільством на кожному етапі його розвитку.

Як зазначається в Бюджетному кодексі України, місцеві бюджети – це бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування. У свою чергу бюджети місцевого самоврядування – це бюджети сільських, селищних, міських територіальних громад, а також бюджети районів у містах [1].

Законодавством України визначається, що місцеве самоврядування спрямоване на забезпечення гарантованого державою права та реальної здатності територіальної громади самостійно або під відповідальністю органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення згідно діючого законодавства України [2].

Бюджетним кодексом України передбачено принцип розподілу доходів, які спрямовуються до органів місцевого самоврядування на фінансування делегованих державою та власних повноважень. Тому, забезпеченість бюджетно-фінансовими ресурсами органів місцевого самоврядування на виконання власних повноважень є однією із важливих умов стабільного розвитку територіальних громад.

Згідно з Пояснювальною запискою до звіту про виконання бюджету ОТГ міста Токмак міського бюджету за 2020 рік надійшло 261 468 275 млн грн податків і зборів, що складає 102,0 % до уточненого плану на рік, перевиконання склало 20,2 млн грн. Порівняно з 2019 роком надходження до міського бюджету міста Токмак зросли на 117,5 млн грн або 12,9 %, зокрема, доходи загального фонду зросли на 82,4 млн грн, спеціального фонду – на 35,1 млн грн.

За 2020 рік отримано 482,8 млн грн міжбюджетних трансфертів, їх частка в загальному обсязі доходів бюджету м. Токмак склала 47,1 %, що на 2,4 % більше, ніж у 2019 році [3].

Висновки. Проведений аналіз структури доходів бюджету на прикладі бюджету ОТГ міста Токмак, показав що місцеві бюджети наповнюються доходами з різних джерел, кожен з яких за своєю суттю є специфічним. Такий підхід відіграє важливу роль для ефективного функціонування органів місцевого самоврядування.

Проте, залишаються спірними та потребують подальших досліджень питання щодо існуючого порядку формування доходів органів місцевого самоврядування. Це стосується, перш за все, відсутності зв'язка між розмірами доходів бюджету та обсягами й якістю надання муніципальних послуг. До того ж потребують уточнення та узгодженості питання щодо зручності та вартості адміністрування нових податкових проектів, а також визначення загального податкового навантаження, що відчують на собі суб'єкти господарської діяльності.

Слід також зазначити, що окремого обговорення потребує існуюча модель здійснення вирівнювання соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць. Отже, ці та інші суперечливі питання фінансового забезпечення функціонування органів місцевого самоврядування та виконання ними своїх функцій залишаються наразі однією з основних тем обговорення вчених, економістів, дослідників та політичних діячів.

Необхідність вдосконалення існуючої системи формування доходів місцевих бюджетів обумовлена викликами сучасності, посиленням регіоналізації, потребою узгодженості бюджетної політики на загальнонаціональному та місцевому рівнях. Результатом впровадження політики децентралізації має стати формування таких соціополісів, які націлені на вирішення соціально-економічних завдань розвитку регіону та стимулювання розвитку національної економіки в цілому.

Список бібліографічних посилань

1. Бюджетний кодекс України : Кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 26. 09. 2021).
2. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 26. 09. 2021).
3. Токмацька міська рада: офіційний сайт. URL: <http://meriatokmak.gov.ua/index.php/-tarifi/diyuchi-tarifi> (дата звернення: 26. 09. 2021).
4. Разумова Г.В., Протопопова Н.А. Реформування бюджетної системи України як напрям регулювання розвитку національної економіки. *Вісник ЖДТУ*. Серія: Економіка, управління та адміністрування. 2019. № 2 (88). С. 52-58. URL: [https://doi.org/10.26642/jen-2019-2\(88\)-52-58](https://doi.org/10.26642/jen-2019-2(88)-52-58).
5. Иванов С.В., Разумова Г.В., Протопопова Н.А. Реформа механизма управления местными бюджетами в Украине - направление и способ решения социально-экономических проблем. *Известия НАН Азербайджана*. 2018. № 6. С. 279-290.

Одержано 01.10.2021

УДК 342.9:346.26](477)(06)

Максим Андрійович ТЕЛЬНИЙ,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

НЕОБХІДНІСТЬ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

На сьогоднішній день в Україні підприємці розвивають свою діяльність у зовсім непростих умовах: необхідність ведення безлічі документів, які повинні підтверджувати та супроводжувати підприємницьку діяльність, перевірки податкових та інших контролюючих

органів, що нерідко бувають як планові, так і позапланові, та ще велика ймовірність опинитися під загрозою рейдерських атак... За цих умов вагомим значення набуває адміністративно-правовий захист суб'єктів підприємницької діяльності від різного роду загроз.

Згідно статті 1 Закону України «Про національну поліцію» Національна поліція України – центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічного порядку та громадської безпеки.

Так, у статті 2 Закону України «Про національну поліцію» зазначено, що поліція виконує: профілактичну, адміністративну, оперативно-розшукову, кримінально-процесуальну, виконавчу, охоронну функції, а також основними завданнями поліції є: забезпечення особистої безпеки громадян, захист їх прав і свобод, законних інтересів; захист власності від злочинних посягань; запобігання правопорушенням та їх припинення, вжиття заходів до усунення причин і умов, що сприяють вчиненню правопорушень; охорона громадського порядку і забезпечення громадської безпеки; запобігання та припинення насильства в сім'ї, дитячої безпритульності та правопорушень серед дітей; виявлення і розкриття злочинів; проведення досудового слідства та дізнання в межах визначеної підслідності; експертне-криміналістичне забезпечення розкриття та розслідування злочинів та інших правопорушень; розшук громадян та майна у випадках, передбачених законодавством України та міжнародними договорами; забезпечення безпеки дорожнього руху; забезпечення безпеки осіб, що беруть участь у кримінальному судочинстві; виконання кримінальних покарань і адміністративних стягнень, провадження у справах про адміністративні правопорушення, розгляд яких законом покладено на органи внутрішніх справ; конвоювання й утримання затриманих, взятих під варту, підсудних (засуджених) осіб на вимогу судових органів; охорона майна та об'єктів, у тому числі на договірних засадах; участь у поданні соціальної та правової допомоги громадянам, сприяння у межах своєї компетенції державним органам, підприємствам, установам і організаціям у виконанні покладених на них законом обов'язків [1].

У виконанні завдань і функцій, покладених на Національну поліцію України, значна роль належить адміністративно-правовій діяльності, зокрема спрямованій і на захист прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності.

На сьогодні існує цілий ряд проблемних аспектів, які вказують на прогалини у всебічному і якісному забезпеченні прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності в Україні. Така ситуація вимагає вжиття заходів щодо вдосконалення чинного законодавства України з метою усунення наявних у ньому недоліків. Адже саме чинне законодавство має бути надійною гарантією порушених прав усіх суб'єктів господарювання [2, с. 5].

Конституцією України закріплено право на захист, у свою чергу Господарським кодексом України уточнено реалізацію права на захист суб'єктами господарського права. У частині 4 статті 13 Конституції України зазначено, що держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом [3]. У статті 5 Господарського Кодексу України також зазначено, що усі суб'єкти права власності є рівними перед законом. [4].

Проте для належного захисту прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності України необхідно врегулювати дане питання в нормах адміністративного права, оскільки закріплення даного права замало для практичної реалізації прав вказаних суб'єктів.

Так, видання правового акту суб'єктом владних повноважень, можливо, і було стосовно вчинення підприємцем господарського правопорушення, а тому включало певні санкції відносно здійснюваної ним підприємницької діяльності чи з інших питань господарювання. Однак, якщо підприємець вважає, що його права при цьому було порушено, то він реалізує право на захист. І відносини, які виникають при реалізації права на захист вже не будуть господарськими відносинами.

Вказані відносини характеризуються наступними ознаками: 1) їх суб'єктами є підприємці, з одного боку, та суб'єкти владних повноважень, – з іншого; 2) передбачають використання імперативного методу правового регулювання; 3) оснований на підпорядкуванні керованого волі керуючого; 4) являють реалізацію владних повноважень; 5) забезпечені можливістю застосування державного примусу. Виходячи з наступних ознак, можна зробити висновок про їх адміністративну правову природу, а, отже, регулювання і охорону нормами адміністративного права, а не господарського [5, с. 191].

Якщо права підприємців порушуються в межах вище зазначених відносин, то захист забезпечується нормами саме адміністративного права, що обумовлює його найбільшу ефективність.

Сферою дії адміністративного права є відносини між підприємцями та іншими суб'єктами господарського права, що будуються на взаєминах влади та підпорядкування. Підпорядкування керованого об'єкта управляючому суб'єкту передбачає використання методів адміністративного права як у зв'язках таких суб'єктів, так і стосовно вирішення конфліктів між ними. Такі методи відрізняються імперативним характером впливу, вираженням державного публічного інтересу, нерівністю сторін відносин, жорстким підпорядкуванням управлінській волі [6, с. 136].

Висновок. У теперішній час неабиякого значення набуває необхідність адміністративно-правового захисту суб'єктів підприємницької діяльності від різного роду загроз. Правові основи захисту суб'єктів підприємницької діяльності в Україні визначаються Конституцією України, де закріплено право на захист. У свою чергу Господарським кодексом України уточнено реалізацію права на захист суб'єктами господарського права. Однак, саме адміністративним правом регулюються відносини, що утворюються у сфері господарювання між суб'єктами підприємницької діяльності та органами державної влади. У той же час вище зазначені відносини будуються на принципах влади та підпорядкування, застосуванні імперативних методів впливу та державного примусу.

Список бібліографічних посилань

1. Про Національну поліцію: Закон України від 2.07.2015 року № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 40-41. ст.379.
2. Понікаров В.Д. Попова С.М., Попова Л.М., Назаренко Д.В. Правове забезпечення, організація та захист господарської діяльності. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури. 2012. – 328 с.
3. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Офіційний вісник України*. 2010. № 72/1. Спеціальний випуск.
4. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18.
5. Петров Є.В. До дискусії про правову природу господарського права. *Університетські наукові записки*. 2013. № 1. С. 191 – 196.
6. Поярков В.О. Адміністративно-правові методи діяльності суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави. *Наукові праці МАУП*. 2014. Вип. 42. С. 136 – 141.

Одержано 19.10.2021

УДК 346

Лілія Михайлівна ТИМЧЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

НОВИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ З ПРОЦЕДУР БАНКРУТСТВА ЯК ЗАСІБ ЗАПОБІГАННЯ НЕЗАКОННОМУ ПОГЛИНАННЮ ТА ЗАХОПЛЕННЮ ПІДПРИЄМСТВ

Актуальність теми дослідження полягає у тому, що нещодавно, а саме 21 жовтня 2019 року, набрав чинності новий Кодекс України з процедур банкрутства, який має багато нововведень та змін. Вивчення засад нового кодексу має важливе теоретичне та практичне значення не тільки для правників, а й для суспільства загалом задля підвищення їх обізнаності та правової свідомості.

Для з'ясування новацій нового кодексу насамперед потрібно визначити, що таке банкрутство і хто є його учасниками. Згідно ст. 1 Кодексу України з процедур банкрутства банкрутство – це визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедури санації та реструктуризації і погасити встановлені у порядку, визначеному цим Кодексом, грошові вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури [1]. Проведення у справах про банкрутство регулюються також Господарським процесуальним кодексом України та іншими відповідними нормативно-правовими актами. Учасниками банкрутства можуть бути боржник, кредитор, арбітражний керуючий або інші особи, встановлені законом. Боржником є фізична особа чи юридична особа, чи фізична особа-підприємець, яка в строк не виконала свої грошові зобов'язання. Кредитор - юридична або фізична особа, а також контролюючий орган, уповноважений відповідно до Податкового кодексу України здійснювати заходи щодо забезпечення погашення податкового боргу та недоїмки зі сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування у межах своїх повноважень, та інші державні органи, які мають вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника [1]. Арбітражний керуючий - фізична особа, яка отримала відповідне свідоцтво та інформація про яку внесена до Єдиного реєстру арбітражних керуючих України.

По-перше, згідно нового кодексу процедура ініціювання банкрутства змінилася в кращу сторону. На сьогодні не існує ліміту для початку процедури банкрутства, але при цьому потрібно оплатити послуги арбітражного керуючого. Нагадаємо, що раніше потрібна була бути заборгованість мінімум 300 мінімальних зарплат.

По-друге, згідно ч.3 ст. 9 Кодексу України з процедур банкрутства у касаційному порядку не підлягають оскарженню постанови апеляційного господарського суду, прийняті за результатами перегляду судових рішень, крім: ухвали про відкриття провадження у справі про банкрутство, ухвали за результатами розгляду грошових вимог кредиторів, ухвали про закриття провадження у справі про банкрутство, а також постанови про визнання боржника банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури. Тому можна зробити висновок, що кількість оскаржень зменшилася, і як наслідок – скоротилися строки розгляду справ.

По-третє, була запроваджена процедура банкрутства фізичної особи. Проведення про це може бути відкрите лише за заявою боржника і при присутності наступних умов: розмір прострочених зобов'язань повинен становити не менше 30 розмірів мінімальної зарплати; боржник припинив погашення кредитів чи здійснення інших планових платежів у розмірі більше 50 відсотків місячних платежів за кожним з кредитних та інших зобов'язань упродовж двох місяців; у боржника відсутнє майно для стягнення з ухваленням постанови про це; або інші обставини, які підтверджують, що фізична особа найближчим часом не може здійснювати свої грошові зобов'язання.

По-четверте, посилилася відповідальність за банкрутство власників. Тепер, якщо банкрутство підприємства відбулося з вини його власників, то вони також несуть фінансову відповідальність перед кредиторами. Навіть якщо майна підприємства буде недостатньо для погашення заборгованості, то вони повинні будуть шукати кошти для оплати боргів.

По-п'яте, відповідно до ч. 2 ст. 51 Кодексу з процедур банкрутства останній може містити такий захід щодо відновлення платоспроможності боржника як відстрочення, розстрочення або прощення боргу чи його частини. Тому скасовується мирова угода, її елементи – це складові плану санації[2].

Висновок. Отже, можна зробити висновок, що новий кодекс переважно захищає права кредиторів, ніж боржників. Це пояснюється тим, що кредитор тепер може відкрити справу про банкрутство без мінімальної суми. З іншого боку, це підштовхує боржника до скоріших розрахунків зі своїми боргами. Кодекс України з процедур банкрутства повинен збільшити ефективність процедури банкрутства в Україні та приблизить її до світових стандартів.

Список бібліографічних посилань

1. Кодекс України з процедур банкрутства від 18.10.2018 р. № 2597-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2019. № 19. ст. 74.
2. Корнієнко Я. Банкрутство фізособи: хто може скористатися і як запустити процедуру. URL: <http://bankruptcy-ua.com/articles/10214> (дата звернення 20.09.2021).

Одержано 30.09.2021

УДК 346

Лілія Михайлівна ТИМЧЕНКО,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;*

Анастасія Андріївна МУХАЙ,

студентка Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

МЕДІАЦІЯ ЯК СПОСІБ ВИРІШЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ

При виникненні спорів та правових конфліктів у сфері господарювання можуть застосовуватися альтернативні методи їх вирішення, до яких можна віднести медіацію.

Варто зазначити, що в чинному законодавстві України не закріплено, що медіація відноситься до альтернативних методів вирішення правових спорів, а також не передбачається можливість застосування медіації до, під час чи замість звернення до суду. Але слід також зазначити, що Конституція України надає кожному громадянину захищати свої права та інтереси будь-якими способами, що не заборонені законом. На законодавчому рівні перелік способів захисту прав та інтересів не деталізований. Це означає, що кожен громадянин держави має право використовувати альтернативні методи вирішення спорів, а саме медіацію.

У перекладі з латинської термін «медіація» («mediatio») означає посередництво [3, с. 574]. Метою застосування медіації є вирішення спорів, досягнення компромісу та розв'язання проблеми на користь обох сторін. Тобто, в результаті немає тих, хто «переміг» та «переможених». Виходячи з аналізу справ, що розглядаються господарськими судами, можна зазначити, що за наслідками розгляду господарських справ, одна сторона залишається невдоволеною результатом. Тому, застосування медіації було б досить доречним у таких ситуаціях. Під медіацією в господарському праві та процесі слід розуміти новий спосіб вирішення спорів у сфері господарювання, що являє собою логічно

структуровану процедуру, здійснювану медіатором (кваліфікованим посередником), який допомагає вирішити конфлікт сторонам. Головна мета медіатора – допомогти сторонам дійти згоди з проблемних питань та задовольнити інтереси кожної зі сторін [2, с. 173].

Наразі питання інституту медіації на законодавчому рівні не вирішене. У 2019 році був розроблений проєкт Закону України «Про медіації», де в ст. 2 закріплено, що медіація може застосовуватися у будь-яких конфліктах (спорах), які виникають у цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних правовідносинах, а також кримінальних провадженнях під час укладання угод про примирення між потерпілим та підозрюваним, обвинуваченим та в інших сферах суспільних відносин [4].

До умов застосування процедури медіації у господарському праві слід віднести: 1) наявність конфліктної ситуації, яка потребує негайного вирішення; 2) бажання сторін вирішення ситуації альтернативним способом. Тобто, мова йде про автономію волі сторін щодо виходу з проблемної ситуації з мінімальними втратами для кожної. Для більш ґрунтовного розуміння ефективності медіації слід проаналізувати її основоположні ознаки. В господарському праві медіацію слід характеризувати таким чином: 1) процедура медіації є добровільною та конфіденційною; 2) медіатор – ключова фігура у вирішенні спору, на нього покладається процес організації та ведення переговорів щодо вирішення спору у сфері господарювання. Медіатор має бути компетентним та обізнаним з питань предмету спору, обов'язковою умовою успішного процесу медіації є нейтральність та неупередженість медіатора. 3) сторони мають самостійно прийняти рішення в результаті медіації. Медіатор не має повноважень щодо прийняття рішення у сфері господарських спорів.

Розглянемо стадії вирішення господарського спору з використанням інституту медіаторства:

- початкова стадія. вивчення позицій кожної зі сторін, деталізація ролі медіатора та ознайомлення сторін зі специфікою діяльності медіатора.
- друга стадія є ключовою. сторони з'ясовують, що стало джерелом виникнення конфлікту, кожна зі сторін пропонує свою позицію та уважно слухає позицію опонента.
- третя стадія передбачає пошук варіантів мирного врегулювання господарського спору з мінімальними втратами для кожного учасника.
- четверта стадія є фінальною. вона передбачає укладення угоди між сторонами.

Зауважимо, що медіація має декілька переваг у порівнянні з іншими методами вирішення спорів у сфері господарювання [1, с. 67]:

- 1) не публічність як засада вирішення конфлікту, це означає, що ділова репутація сторін спору не погіршиться в результаті обговорення та вирішення проблеми;
- 2) швидкий процес вирішення справи та виходу із конфліктів, адже строки вирішення спорів за допомогою медіаторства коротші, ніж у судовому розгляді;
- 3) доступність, вартість послуги медіаторства менша, ніж розмір судового збору при розгляді майнових спорів;
- 4) медіація спрямована на вирішення справи та пошуку компромісу, який буде вигідний для обох сторін;
- 5) зниження рівні корупції при вирішення справ, адже медіатор – є незацікавленою особою, яка не може надавати перевагу ні одній, ні іншій стороні господарського спору;
- 6) можливість самостійного волевиявлення. Тобто, сторони самостійно приймають рішення, яке задовольнить обох. В процесі волевиявлення не застосовуються заходи примусу. В результаті, немає невдоволених, адже кожна із сторін отримає те, чого бажає.

Попри усі переваги інституту медіації та ефективність при вирішення господарських спорів існує низка проблем щодо невизначеності цього способу вирішення спорів. Це пов'язано з тим, що в Україні відсутній нормативно-правовий акт, котрий би деталізував та описував сферу дії та порядок застосування медіації на теренах України.

Сторони господарських спорів не впевнені в доцільності та дієвості інституту медіації через відсутність законодавчого регулювання цієї діяльності.

Підсумовуючи, можна зазначити, що медіація може стати ефективним способом вирішення спорів у сфері господарського права. Запровадження та законодавче закріплення інституту медіаторства в Україні допоможе підвищити рівень правової культури та сприятиме розвитку громадянського суспільства.

Список бібліографічних посилань

1. Гойко О. Від судового захисту до альтернативних методів вирішення спорів. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2010. № 6 (56). С. 54–60.
2. Залізник В. А. Медіація у вирішенні господарських спорів. *Правове регулювання економіки*. 2017. №16. С. 171 – 178.
3. Медведська В. В. Медіація як перспективна форма вирішення господарських спорів. *Вісник Національного транспортного університету*. 2012. № 26 (2). С. 573–578.
4. Про медіацію: проєкт Закону України від 01 вер. 2019 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877 (дата звернення: 12.09.2021).

Одержано 30.09.2021

УДК 341.323.3

Наталія Олександрівна ФІЛПСЬКА,

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри конституційного

і міжнародного права факультету № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЕКОНОМІЧНА ІНКЛЮЗІЯ ЯК СКЛАДОВА ІНКЛЮЗИВНОГО СУСПІЛЬСТВА

Орієнтація України на міжнародні стандарти у галузі прав людини передбачає позиціонування та розбудову держави як хумацентричної, такої, що створює сприятливі умови для реалізації прав і свобод людини, а також їх захисту. Такий підхід зумовлює відповідне корегування перспективних програм розвитку держави у бік врахування інтересів суб'єктів громадянського суспільства, всіх соціальних груп, у тому числі й осіб з обмеженими можливостями.

Безперечно, однією з найважливіших сфер діяльності держави є економічна, як така, що тісно пов'язана із соціальною та створює підґрунтя для функціонування інших сфер. Сучасні тенденції економічного розвитку передбачають інклюзію і у цій площині – економічну інклюзію. ООН ще у 2015 році під час Саміту зі сталого розвитку в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї у Нью-Йорку, за підтримки 193 держав-членів визначила нові орієнтири та задекларувала інклюзивну трансформаційну економіку, яка базується на стійких структурах виробництва і споживання, важливим фактором забезпечення нової динаміки розвитку [5, с. 225].

Для більшості людей термін «інклюзія» асоціюється із архітектурною доступністю для мало мобільних осіб та інклюзивною освітою для дітей, які мають ті чи інші вади здоров'я. Однак, це поняття динамічно розвивається та є значно ширшим, увібрало в себе абсолютно всі галузі, незважаючи на те, що в Україні ще не здобуло популярності.

Як зазначають дослідники, найбільш повно економічна сутність інклюзії мститься у творі «Чому нації занепадають. Походження влади, багатства і бідності» (Дарон Аджемоглу, Джеймс Робінсон) [1]. Автори дотримуються думки, що головною цінністю є рівні економічні та політичні права кожного, при чому, це є запорукою достатку кожного окремого члена суспільства та держави в цілому. В Україні це поняття досить нове, тому недостатньо

вивчене. В той же час викликають цікавість дослідження у цій галузі таких вітчизняних науковців, як І. Бобух, В. Геєць, А. Гриценко, І. Манцуров, О. Прогнімак, С. Щегель тощо.

Взагалі ж загальноприйнятим розумінням інклюзії як процесу та інклюзивного суспільства як результату є фактичне «включення» у суспільне життя абсолютно всіх людей, без виключенням та дискримінації за будь-якою ознакою для підвищення якості їх життя та життя інших членів цього суспільства. Цей термін вперше був використаний у Сполучених Штатах у 70-х роках минулого століття [2, с. 29]. Він мав досить вузький зміст та сприймався як збільшення ступеню участі всіх громадян у соціумі, коли кожна людина сприймається суспільством як унікальна, цінна і така, що має можливість повноцінно брати участь в усіх сферах життя суспільства та громади. Людські відмінності, індивідуальні особливості усвідомлено сприймаються в контексті соціальної інтеграції, але їх значення обмежене. Право участі у соціумі базується на соціальній етиці. Згодом це поняття поширилося на всі сфери життя, без чого неможлива розбудова інклюзивного суспільства.

Як зазначає В. Решетило, у сучасній економічній літературі розглядаються поняття «інклюзивне зростання», «інклюзивні інновації», «інклюзивний розвиток», «інклюзивна економіка» тощо. Попри досить велику кількість визначень поняття «інклюзивний розвиток», дослідники Світового банку дотримуються думки, що під інклюзивним розвитком слід розуміти сталий швидкий розвиток усіх галузей економіки, що залучає значну частину трудових ресурсів країни і характеризується рівністю можливостей у доступі до ринку праці та ресурсів [3, с. 7]. На наш погляд, таке визначення цілком корелюється з загальним принципом рівності та концепцією інклюзивного суспільства як суспільства рівних можливостей кожної особи. Безперечно, створення умов для можливості реалізувати особами з обмеженими можливостями свого права на працю як підґрунтя для достатнього життєвого рівня. Це надзвичайно важливо, зважаючи на констатацію Організацією Об'єднаних Націй факту, що люди з обмеженими можливостями та члени їх родин часто живуть на межі бідності.

Не можна не підтримати позицію зазначеного вище вченого, що інклюзивне зростання є процесом, спрямованим на розвиток людини, підвищення її добробуту та зниження рівня бідності та нерівності, вимагає активної участі в економіці людського ресурсу, а також підкреслює, що населення країни повинно впливати не лише на результати розподілу ВВП, але й на його виробництво.

Варта уваги думка О. Бервено, який зазначає, що забезпечення інклюзивного зростання може відбуватися двома шляхами: по-перше, за рахунок скорочення нерівності та бідності серед населення країни, по-друге, за рахунок розширення залученості та активної участі в суспільному відтворенні якомога більшої кількості людей, в ширшому розумінні всіх бажаючих. Фокус на інтересах людини зумовив акцент на підвищенні рівня та якості життя населення за рахунок забезпечення ефективної зайнятості та досягнення максимальної рівномірності у розподілі доходів [4, с. 14-15]. Обидва зазначені напрями потребують значних зусиль держави.

Висновок. Безумовно, масштабна інклюзія вимагає від держави певних позитивних дій задля забезпечення можливостей для всіх людей «включитися» в усі сфери життя суспільства. Для України переорієнтація економіки на інтереси людини, розвиток економіки як інклюзивної є певним викликом, складним, але особливо важливим, враховуючи її Євроатлантичний курс. Ми вважаємо, що на даному етапі розвитку нашої держави необхідно вживати заходи щодо проведення комплексного реформування економічної, соціальної, політичної та інших площинах. Лише за умови проведення ефективних змін у зазначених сферах діяльності держави можлива реалізація одного з найважливіших принципів – рівності та визнання людини найвищою соціальною цінністю, інклюзивного суспільства.

Список бібліографічних посилань

1. Daron Acemoglu, James Robinson. Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty. New York: The Crown Publishing Group, 2012. 544 pp. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10803920.2012.742407?scroll=top&needAccess=true>

2. Войчук М.В. Етимологія поняття «економічна інклюзія» в контекст іциклічного розвитку економіки. *Інноваційна економіка*. Науково-виробничий журнал. 2021. № 3-4 [87]. С. 28-33.
3. Решетило В.П. Концепція інклюзивного сталого розвитку та її реалізація в умовах децентралізації // Інклюзивний розвиток економіки в умовах глобальних викликів сьогодення: матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Харків, 1-28 лютого 2020 р. / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2020. С. 7-10.
4. Бервено О.В. Інклюзивність як системна характеристика в актуальній структурі якості життя // Інклюзивний розвиток економіки в умовах глобальних викликів сьогодення: матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Харків, 1-28 лютого 2020 р. / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2020. С. 14-16.
5. Самсонова Я.О. Поняття інклюзивної моделі розвитку сільського господарства: теоретико-правовий аспект // Економіко-правові проблеми розвитку та сприяння господарській діяльності в сучасних умовах: зб. наук. пр. за матеріалами III круглого столу (м. Харків, 25 червня 2020 року). Харків: НДІ ПЗІР НАПрН України, 2020. С. 224-230.

Одержано 19.10.2021

УДК 332.2.021.8.001.25(477)

Олена Вікторівна ХАДЖИНОВА,

доктор економічних наук, професор,

директор Навчально-наукового інституту економіки та менеджменту

ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»;

Павло Валерійович БУРАК,

асистент кафедри маркетингу і бізнес-адміністрування

ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Проблеми забезпечення економічної безпеки підприємств в умовах ускладнення соціальних, економічних, політичних процесів і явищ набувають все більшої актуальності. Масове впровадження інформаційних і програмних технологій, створення штучного інтелекту, поява блокчейна, визнання і впровадження в практику розрахунків криптовалют, широке застосування віртуальної реальності та інші явища, що супроводжують розвиток цифрової економіки є джерелами раніше невідомих викликів і загроз, що, відповідно, вимагає розробки нових принципів, методів і інструментів їх мінімізації.

Особливості цифрової економіки і відповідні загрози економічній безпеці підприємств виявляються в таких аспектах:

1. **Особливість:** наявність інтелектуальних активів, які використовуються для підвищення економічної ефективності бізнесу. Сьогодні найбільш привабливими для інвесторів є компанії, що володіють значним обсягом інтелектуальних ресурсів. Представники інтернет економіки, такі як Google, Facebook, Alphabet, Amazon, Alibaba, Tencent, Instagram, Youtube, Uber працюють в секторі інформаційно-пошукових послуг і по суті, не маючи фізичних активів, являють собою цифрові платформи і обганяють за своєю капіталізації багатьох промислових гігантів.

Загроза: втрата інвесторів у зв'язку зі зміною їх пріоритетів, зменшення капіталізації бізнесу.

2. **Особливість:** суттєве підвищення ролі та значимості даних в економічній діяльності. Зростання обсягів інформації, потреба аналізу великих даних, потреба оперативного управління базами даних визначили появу «хмарних» технологій. Такі технології являють собою модель, яка забезпечує доступ до необхідних послуг з управління даними

в гнучкому, масштабованому варіанті. Основними перевагами використання «хмарних» технологій є їх висока продуктивність і доступність, еластична масштабованість і швидке розгортання.

Загроза: зниження ступінь конфіденційності інформації, що використовується, крадіжка і витік інформації, підробка і фальсифікація інформації внаслідок кібератак, втрата інформації, забезпечення безпеки даних.

3. Особливість: основною організаційною структурою стає мережа, а не ієрархія. Конкурентоспроможність сучасних економік базується на мережевій взаємодії підприємств і організацій, що виробляють, розповсюджують і використовують спільні ресурси. Інтерактивний характер мережевих структур передбачає, що інноваційні ідеї генеруються на всіх стадіях виробничого циклу.

Загроза: неможливість швидкої зміни організаційної структури підприємства, неможливість або неспроможність вступу до підприємницької мережі.

4. Особливість: основним інструментом пошуку інформації та зв'язку є інтернет. Розвиток широкосмугового інтернету, мобільного інтернету, інтернет-додатків і гаджетів докорінно змінило способи комунікації в суспільстві. Використання веб-сайтів, цифрових платформ, месенджерів набагато ефективніше, ніж використання раніше визаних засобів комунікації.

Загроза: порушення доступності, цілісності або конфіденційності інформаційних систем, на яких ґрунтується економічна діяльність підприємства, недостатня забезпеченість цифровими технологіями, компетентними кадрами і т. д.

5. Особливість: обмін даними носить глобальний характер.

Загроза: економічні агенти, які не мають доступу до глобальної мережі передачі даних, ринків і технологій інших країн, що вимушені функціонувати лише на обмежених локальних ринках, в результаті залишаються в тісних рамках і поступаються в глобальній боротьбі.

Висновок. Для мінімізації негативного впливу на діяльність підприємства і забезпечення можливості його сталого розвитку в умовах цифрової економіки, необхідно створити захист від негативного впливу середовища, перш за все, впровадити режим антикризового управління, здатний забезпечити прогнозування, попередження і подолання кризових ситуацій, що одночасно дозволяє утримувати стабільне функціонування. Система антикризового управління підприємства за таких умов не може обмежуватися тільки організацією кібербезпеки, а має бути комплексною, з урахуванням негативного впливу процесу цифровізації на всі напрямки розвитку бізнесу, з огляду на безпеку цифрових технологій для підприємства.

Забезпечення економічної безпеки підприємства в умовах цифрової економіки має містити виявлення та оцінку відомостей про зовнішнє і внутрішнє середовище підприємства, пов'язане з цифровою економікою, а також аналіз реальних загроз зовнішнього і внутрішнього характеру (цифрові технології майбутнього, штучний інтелект, блокчейн, курси та легалізація біткоіну, хмарні сервіси, віртуальна реальність і т.п.). правління має бути направлено на ідентифікацію ризиків, їх аналіз, оцінку, ранжування, розробку заходів щодо управління ризиками; постійний моніторинг різного роду ризиків із застосуванням відповідних показників та індикаторів, цифрових технологій (RFID, IoT і ін.) в забезпеченні своєчасного реагування.

Список бібліографічних посилань

1. Лігоненко Л.О., Хріпко А.В., Доманський А.О. Зміст та механізм формування стратегії діджиталізації в бізнес-організаціях. *International Scientific Journal «Internauka»*. URL: <http://www.inter-nauka.com/>

2. Global Top 100 companies. March 2021. URL: <https://www.pwc.com/gx/en/services/audit-assurance/publications/global-top-100-companies.html>

Одержано 11.10.2021

УДК 342.9

Сергій Олександрович ШАТРАВА,

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач науково-дослідної лабораторії
з проблем забезпечення діяльності поліції*

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Олена Валеріївна ПОГОРІЛЕЦЬ,

*науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем
забезпечення діяльності поліції*

Харківського національного університету внутрішніх справ

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ТА ІНШИХ ОБМЕЖУВАЛЬНИХ ЗАХОДІВ (САНКЦІЙ)

На початку доречно зазначити, що механізм санкцій є міжнародно-правовим інструментом та був сформований як один із механізмів дотримання міжнародного права, що застосовується проти іноземних громадян за певних обставин: по-перше, якщо немає інших механізмів протидії правопорушенню: наприклад, немає підстав для застосування кримінальної відповідальності проти іноземного громадянина на території України; по-друге, якщо конкретне правопорушення (наприклад, терористична діяльність) встановлене компетентним органом іноземної держави, а міжнародна спільнота хоче підтримати таку державу в застосуванні відповідальності до правопорушника; по-третє, за наявності підстав застосування таких санкцій згідно з міжнародним та національним правом.

Є лише практика міжнародних організацій – таких як ООН, Європейський Союз або Рада Європи. Є також практика окремих країн. Ця практика доволі різна.

Міжнародне право вимагає лише в деяких дуже вузьких напрямках застосування санкцій, наприклад, щодо фінансування тероризму. Зазначимо, що існує Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму, яка встановлює мінімальні стандарти щодо застосування санкцій. Зокрема, йдеться про санкції щодо юридичних осіб, щодо інших країн і цікавий момент – там немає вимог щодо санкцій відносно фізичних осіб. Там навпаки зазначено, що до фізичних осіб має застосовуватися юридична відповідальність.

Використання санкцій чи інших обмежувальних заходів з боку держав та багатосторонніх організацій посилилось за останні роки у відповідь, зокрема, на Арабську весну 2011 року, ядерні програми Ірану та Північної Кореї, а також на анексію Росією Кримського півострова. Сьогодні діє в цілому 14 санкційних режимів Організації Об'єднаних Націй (ООН), кожен з яких санкціонований статтею 41 Статуту Організації Об'єднаних Націй і управляється комітетом під головуванням непостійного члена Ради Безпеки ООН (РБ ООН).

Так, у статусі члена ООН Австралія вводить багатосторонні санкції, головним чином, відповідно до наказів РБ ООН та відповідно до Статуту Закону ООН від 1945 р. (Cth). Австралія також вводить власні санкції, головним чином, згідно із Законом про автономні санкції 2011 року (Cth) (Закон про санкції Австралії) та Положеннями про автономні санкції 2011 року (Cth). Санкції відповідно до певних резолюцій РБ ООН мають автоматичну юридичну силу. З 1 січня 2020 року австралійським режимом санкцій керує Австралійське бюро санкцій (ASO), яке створюється під егідою Департаменту закордонних справ і торгівлі (DFAT). ASO веде «Зведений перелік» усіх осіб та організацій, на яких поширюються санкції Австралії.

Серед заходів, які Австралія може застосувати при введенні санкцій, є: i) обмеження торгівлі товарами та послугами, наприклад географічно націлені заборони на експорт та імпорт товарів та послуг; ii) обмеження на ведення комерційної діяльності, наприклад

торгівля цінними паперами; iii) фінансові санкції, спрямовані на визначених осіб та організації, наприклад «Заморожування» активів визначеної особи або організації; та iv) заборони на перетин кордону визначеним особам, що перешкоджають в'їзду до Австралії.

Суворі штрафи можуть бути накладені у разі порушення австралійського режиму санкцій, включаючи надання неправдивої інформації, зокрема, до 10 років ув'язнення або штрафи в розмірі 2500 одиниць штрафу для фізичних осіб або 10000 одиниць штрафу для компаній (станом на 1 липня 2020 р. одна одиниця штрафу - 222,00 австралійських доларів). Відповідно до австралійського кримінального законодавства, корпоративна кримінальна відповідальність може бути покладена на окремих працівників компанії.

Що стосується того, чи можуть застосовуватися австралійські санкції проти громадян Австралії, розділ 4 Закону про санкції Австралії визначає «автономні санкції» як санкції, «призначені для впливу на... іншу особу або організацію за межами Австралії». Законодавство має широке застосування, і тому теоретично можливо, що австралійські санкції можуть бути спрямовані проти австралійських громадян, які перебувають за межами Австралії, з метою впливу на їх діяльність відповідно до державної політики.

На відміну від Австралії, усі санкції, що діють у Швеції, вперше були введені або ООН, або ЄС. Як країна-член ЄС з 1995 р., Швеція більше не підтримує політику нейтралітету або позаблоковості, якою вона віддавна славилася, поза межами питань, що стосуються закордонних справ; і дедалі частіше в цій країні проходять дискусії щодо членства в НАТО у відповідь на геополітичний клімат, де традиційний страх Росії стає ще сильнішим (Шв. *gysskräcken*). Санкції ООН наразі реалізуються в рамках Спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС та регламентів ЄС, минаючи необхідність ухвалення спеціального внутрішнього законодавства.

У Швеції санкції вводяться в дію відповідно до Закону про певні міжнародні санкції (1996: 95) (Закон про санкції Швеції). Закон про санкції Швеції уповноважує уряд (Шв. *regering*) застосовувати санкції ООН згідно з указом, який потім подається на затвердження парламенту (Шв. *riksdagen*). Такі санкції, які застосовуються згідно з указом, обмежуються певними суб'єктами, зокрема: i) проживанням у Швеції іноземних громадян; ii) ввезення та/або вивезення товарів, грошей чи інших активів; iii) виробництво; iv) комунікації; v) підприємницька діяльність; і vi) освітньо-професійне навчання. Санкції координуються Департаментом політики ООН при Міністерстві закордонних справ. З точки зору Швеції, санкції повинні бути тимчасовими, регулярно переглядатися і скасовуватися після досягнення їхньої мети. Будь-які санкції ООН або ЄС, спрямовані проти громадян Швеції, будуть виконуватися в тій мірі, в якій вони не порушують економічну та соціальну відповідальність шведської держави.

Попри відсутність кримінальної відповідальності за незначні правопорушення, §8 Закону про санкції Швеції передбачає, що у разі серйозного порушення режиму санкцій Швеції покарання передбачає позбавлення волі на строк до чотирьох років; тоді як порушення з необережності може призвести до шести місяців позбавлення волі або обмежитися грошовим штрафом. Крім того, будь-який прибуток, отриманий у результаті такого порушення, може бути конфіскований відповідно до пунктів §11-12 Шведського закону про санкції.

Юридична відповідальність і санкції - різні механізми оскільки вони мають різні цілі. По-перше, йдеться про різні підстави для застосування. Для того, щоб засудити людину, потрібні переконливі докази, отримані у процесуальному порядку, вони повинні бути достовірними тощо. Є цілий перелік вимог до цих доказів. Для санкцій докази такого рівня не потрібні. Потрібні обґрунтовані підстави для підозри людини в цій діяльності або інша інформація, яка зібрана, наприклад, спецслужбами. Ця інформація часто не може бути доказами у кримінальному процесі.

Другий важливий момент, що санкції — це тимчасовий захід. В усіх міжнародних процедурах санкції переглядаються через певний період часу. Тобто це не так як у випадку зі злочиним, коли майно конфісковано, чи воно вилучене, бо є знаряддям злочину.

Третій важливий момент – це те, що санкції застосовуються доволі швидко. Щоб спрацювало правосуддя, щоб справді покарати людину, наприклад, за міжнародні злочини, де йдеться про юрисдикцію багатьох країн, потрібно проводити розслідування роками. Санкції є миттєвою реакцією на певні суттєві загрози національній безпеці.

Ще один важливий момент, застосування санкцій жодним чином не скасовує обов'язку держави проводити належне кримінальне розслідування і притягати винних до кримінальної відповідальності.

Одержано 14.10.2021

УДК 349.6

Артем Сергійович ЯРОШЕНКО,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри цивільного права та процесу

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Вікторія Василівна ДОБОШ,

курсантка 3 курсу факультету підготовки фахівців

для підрозділів стратегічних розслідувань

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В ЕКОЛОГІЧНІЙ СФЕРІ

На сучасному етапі розвитку суспільства основним питанням державного регулювання в Україні посідає забезпечення екологічних прав. Відтак на сьогодні ми можемо спостерігати взаємозв'язок між екологічною складовою навколишнього середовища із здоров'ям особи, саме тому на даному етапі проблема регулювання екологічних відносин посідає провідне місце у будь-якій державі.

Говорячи про екологічну політику України необхідно звернути увагу, на те, що вона ґрунтується насамперед на Конституції України, а отже екологічні права людини повні захищатися на вищому законодавчому рівні [1].

Відтак вивчаючи нормативно правову базу даного питання ми не можемо не наголосити, на тому, що основні принципи екологічної політики наведені на у статті 3 Законі України «Про охорону навколишнього середовища». Тож законодавство в даній сфері повинно відповідати даним принципам [2].

Також ми повинні зазначити, що провідне місце у вирішенні питань екологічної політики на державному рівні займають центральні органи виконавчої влади. Необхідно наголосити, що саме вони відповідно до покладених на них завдань повинні регулювати використання природних ресурсів, їх захист, необхідності створення проектів господарювання, а також реалізовувати освіту в даній сфері [3, с. 23—24].

Також важливим аспектом в законодавстві стосовно державного регулювання екологічних відносин виступає той факт, що органи місцевого самоврядування нашої держави мають певну автономність у своїх діях, та виступають повноцінними суб'єктами екологічного права. Дане положення закріплюється у статті 142 Конституції України. Тобто важливу роль у галузі державного регулювання даної сфери покладається на органи місцевого самоврядування, котрі повинні забезпечувати реалізацію даного права.

Відтак необхідно зауважити, що на органи місцевого самоврядування законодавець покладає обов'язок створення цільових програм розвитку регіону у різних сферах, видавати дозволи на користування надрами регіону, організовувати захист природних об'єктів місцевого значення, визначати об'єкти екології, що мають особливу цінність.

Необхідно наголосити, що дані повноваження вони виконують у відповідності до Закону України «Про місцеве самоврядування» [4].

Також необхідно зауважити, що реалізація державного управління в сфері екологічної політики також проводиться шляхом моніторингу місцевого природокористування, встановлення нормативів забруднення екології, забезпечення необхідних експертних аналізів, забезпечення виконання нормативно правових актів, інформаційну політику, розробку програм тощо.

Вивчаючи даний аспект українського законодавства ми не могли не звернути особливу увагу, на те, що там де з'являються права людини неодмінно повинні бути й обов'язки. Відтак законодавець надає нам перелік обов'язків громадян у сфері екологічного права у статті 12 Закону України «Про охорону навколишнього середовища». Тож ми розуміємо, що необхідно не лише наділяти правами особу, але й обмежувати її в них, адже саме тоді ми зможемо реалізовувати екологічну політику у захисті навколишнього середовища.

Необхідно зазначити, що заходи державного управління, котрі регулюють екологічну сферу, виражаються в діяльності по створенню законодавчих актів з екологічної безпеки з боку представників органів державної влади. До прикладів таких заходів можна віднести створення стандартів у галузі екологічної безпеки, визначення небезпечних екологічних зон, вироблення нормативної бази із захисту екології, встановлення екологічних лімітів.

Тобто ми можемо дійти висновку, що державне управління в екологічній сфері повинно не лише гарантувати дотримання екологічних прав особи, але й створювати нагляд за дотриманням екологічних обов'язків покладених на громадян. Відтак реалізовувати права та здійснювати нагляд за дотриманням обов'язків повинно здійснюватися відповідно до законодавства України.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України від 28.06.1996, № 30, поточна редакція 01.01.2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 17.10.2021).
2. Про охорону навколишнього середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII, поточна редакція 01.01.2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення 17.10.2021).
3. Заржицький О.С. Актуальні проблеми правового забезпечення екологічної політики України (теоретичні аспекти). Д.: Національний гірничий університет, 2012.
4. Про місцеве самоврядування: Закон України від 25.05.1997 № 280/97-ВР, поточна редакція 29.08.2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 17.10.2021).

Одержано 18.10.2021

УДК 658.1-049.5

Артем Сергійович ЯРОШЕНКО,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри цивільного права та процесу

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Вікторія Вікторівна УСАТЕНКО,

курсантка 4 курсу факультету підготовки фахівців

для підрозділів стратегічних розслідувань

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНИЙ СТАН ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУЧАСНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Сьогодні діяльність компаній здійснюється в динамічному конкурентному середовищі, складних ринкових умовах, асиметричному інформаційному просторі і циклічності розвитку економіки. Результати діяльності кожної окремої компанії відображають поточні тенденції та процеси на макроекономічному рівні.

При цьому, як найбільш продуктивний структурний член економічного механізму держави, саме підприємства виробляють значну частку товарів, надають різні послуги, здійснюють науково-дослідну та інноваційну діяльність, створюють конкурентоспроможний потенціал країни та значним чином впливають на економічний розвиток всієї країни.

Таким чином, ми можемо з упевненістю сказати, що підприємства є центральною ланкою в економічній системі будь-якої держави, безпосередньо впливаючи на його стабільність і соціально-економічні досягнення. У зв'язку з цим важливим завданням ефективного функціонування підприємств є забезпечення їх економічної безпеки, яка особливо актуалізується в умовах нестабільної і небезпечної ситуації бізнес-середовища [1, с.54].

Слід зазначити, що в сучасних умовах особливої важливості набуває здатність одного регіону формувати економічну безпеку держави, самостійно залишаючись стабільною і прогресивною територією, здатної ефективно нейтралізувати економічні загрози. Однак поточними загрозами економічної безпеки регіонів України є недосконалість нормативно-правового законодавства, нестабільність інституціонального середовища, високий ступінь централізації влади, зростання білокомірцевої злочинності та низький рівень професіоналізму керівного складу регіональних державних органів.

В даний час визначення поняття економічної безпеки підприємств присвячено безліч наукових публікацій. Однак, як зазначив А. Атаманов, практично всі вони «мають один і той же недолік: відсутні більш-менш логічні і чіткі визначення досліджуваного явища», тобто феномена економічної безпеки компанії.

Крім того, як відзначили В. Козаченко та Т. Адаменко, сьогодні спостерігається розбіжність між постулатами і категоріями теоретичних побудов забезпечення економічної безпеки підприємств і реальною практикою безпеки вітчизняних компаній. Безумовно, трактування кожним автором досліджуваної категорії відповідає цілям конкретного дослідження, і тому думки є досить різними [2, с.25].

Слід зазначити, що поява категорії економічної безпеки компанії і зростаюча актуальність її сучасних досліджень в першу чергу пов'язані з наявністю безлічі загроз, які необхідно враховувати при прийнятті управлінських рішень. Адже ефективність його діяльності залежить від здатності компанії своєчасно адаптуватися до наслідків цих загроз.

У той же час, аналізуючи результати різних досліджень характеру досліджуваної категорії, можна було зробити висновок про наявність певних показників економічної безпеки підприємства, при наявності яких можна домогтися певного рівня його продуктивності [3, с.120].

Тому доречним буде запропонувати виділити такі характерні риси економічної безпеки підприємств:

- економічний баланс компанії – забезпечує її стійке функціонування в умовах циклічного розвитку економіки і різних життєвих циклів самого підприємства, проявляється в підтримці оптимальної структури капіталу і забезпечує виконання власних зобов'язань перед іншими економічними одиницями, забезпечення фінансових інтересів і цілей в певний період часу;

- конкурентоспроможність компанії – проявляється в збереженні її конкурентних позицій в умовах посилення конкуренції і невизначеності економічного середовища, забезпечуючи тим самим досягнення кількісних і якісних показників підприємства;

- економічна свобода підприємства, містить синтез економічної незалежності і відповідальності – по відношенню до економічної безпеки проявляється в можливості самостійного формування якісного ресурсного потенціалу компанії і контролю за його раціональним використанням для досягнення цієї мети в найкоротші терміни в нестабільному бізнес-середовищі;

- економічний розвиток компанії – реалізує можливості розширеного відтворення основних бізнес-процесів, а саме інноваційної модернізації виробництва, здійснення інвестиційної діяльності, накопичення інтелектуального потенціалу та впровадження нових інформаційних технологій.

- гармонійна взаємодія підприємства із зовнішнім середовищем – припускає своєчасну адаптацію компанії до факторів зовнішнього середовища, важко піддається контролю і має суттєвий вплив на формування її внутрішнього балансу.

Підводячи підсумок, можна сказати, що економічна безпека в сучасних економічних умовах набуває статусу складної багаторівневої системи, оскільки вимагає захисту всіх її компонентів на різних ієрархічних рівнях – від глобального до окремих бізнес-одиниць.

Звичайно, досягнення економічної безпеки важливо на всіх рівнях і вимагає постійних наукових досліджень на теоретичному, методологічному та практичному рівнях. Однак передумовою для досягнення глобальної, національної та регіональної безпеки є гарантія економічної безпеки, особливо на рівні компаній, економічна природа якої полягає в створенні умов для їх ефективного функціонування і стратегічного розвитку під впливом різних загроз.

Список бібліографічних посилань

1. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: монографія. Львів: Арал, 2008. 384 с.
2. Дічек О. І. Економічна безпека регіонів – складова системи національної безпеки. *Вчені записки університету «КРОК»*. 2013. Випуск 33. С. 24-30
3. Гриценко А. С. Стратегічні засади зміцнення економічної безпеки сільськогосподарських підприємств. *Облік і фінанси*. 2018. № 2(80). С. 118-124

Одержано 19.10.2021

UDC 005.35

Pavlo BRIN,

*Ph.D., Professor of Department of Management and Taxation,
National technical university "Kharkov polytechnic institute"*

Mohamad NEHME,

*Ph.D., Assistant of Department of Management and Taxation,
National technical university "Kharkov polytechnic institute"*

MANDATORY APPLYING OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY CONCEPT

Тези присвячено питанню впровадження концепції корпоративної соціальної відповідальності як обов'язкової складової стратегії компаній. У дослідженні розглянуто сутність корпоративної соціальної відповідальності, основні етапи становлення концепції КСВ та останні тенденції щодо трансформації застосування концепції КСВ від добровільної до обов'язкової, розглянуто основні стандарти КСВ та законодавче регулювання.

Corporate Social Responsibility (CSR) is a concept whereby organizations and companies take into account the interests of society, take responsibility for the impact of their activities on society and other public stakeholders. As CSR has passed through significant academic and practical milestones, the concept is gradually transforming from a voluntary initiative concept to a mandatory law contributing to sustainability and corporate governance. From the Commission for Economic and Development, which created the CSR context (Barbier, 1987), to the Global Compact CSR guideline set by the United Nations (Cetindamar, 2007), to the international standards for CSR (ISO, 2010), backed up by enormous academic models and theories (Brin et al., 2020), the CSR concept reached a maturity level where it can be officially legalized. By considering economic, ethical, political, social, and ecological factors, CSR offers a framework to address global challenges and ensure prosperity and sustainability.

The European Parliament and the council of Parliament Union issued Directive law 2014/95/EU which requires listed companies, banks, insurance companies, and other public-interest entities to disclose non-financial and diversity information in their reports (Schulz & Vedova, 2014). As the first step on the road to CSR legislation, the act imposes ethical transparency requirements on public entities. In addition, the UNGC which is considered as the largest international organization set out 17 Sustainable Development Goals framed in various socially responsible business process models and guidelines. Although developed countries and international organizations have attempted to incorporate various CSR perspectives into their directives and reports, the global community has been unable to curb harsh economic conditions by the global recession in 2008, and the COVID-19 pandemic catastrophic consequences. Several factors have been attributed to the ineffectiveness of global authorities' CSR recommendations in addressing economic, social and ecological challenges:

- CSR principles are not considered as a code of conduct in management systems. It has been described as a voluntary effort only that motivates entities to attain economic, social, and environmental progress.
- Insufficient laws or organizations to track, monitor, audit, and judge companies that adopt CSR strategies; UNGC has not produced a standard form for the Communication on Progress report. It is based upon self-reporting by participating companies.
- There are large number of uncommitted companies who are registered as socially responsible companies in the UN, 56 % of the companies considered as unactive companies and 23 % of the companies failed to meet SDG principles (Zemanová & Druláková, 2020).
- Scattered CSR models have made it difficult for stakeholders to choose the most appropriate CSR model that suits their business type and circumstances (Brin & Nehme, 2021).

Therefore, there is a need for governments and international organizations to take advantage of the immense power of CSR through transforming it into laws that address the following issues:

–As a first step, the United Nations Organization and formal authorities should legislate unified international laws towards corporate social responsibility.

–Governments in corporate with the UNGC should play a supervisory role over companies that adopt CSR based on the principle of reward and punishment. This means that companies that have fulfilled their responsibilities effectively receive tax exemptions, investment opportunities, or low-interest loans from the international bank. In contrast, if a company fails to follow its stated responsibilities, it has to pay a social and environmental tax as part of its annual revenue to make amends.

–Developing a unified CSR business system that incorporates organizational involvement, critical success factors, and key performance indicators which strategically contribute to sustainability (Brin, Nehme, Prokhorenko, & Trabulsi, 2020).

–Governments, decision-makers, researchers, stakeholders, and NGOs should hold periodic summits organized by the UNGC to assess CSR laws and identify future challenges that keep pace with sustainability.

Conclusion: For global threats to be defeated, CSR should be enforced as a law that binds companies together and offers maximum cooperation in financial or moral terms. The principle of CSR should be enforced as a mandatory law rather than an optional one by international organizations and governments. Introducing a CSR strategy as an essential strategy will enable the SDG to be achieved by 2030. In order to implement a CSR strategy, it is not necessary to spend vast amounts of money. However, it should be done by following labor and environmental laws and balancing stakeholders' interests in a transparent manner.

References

1. Barbier, E. (1987). The concept of sustainable economic development. *Environmental conservation*, 14(2), 101-110.
2. Brin, P., Prokhorenko, O., Nehme, M., & Trabulsi, H. (2020). Strategic contribution of a business process to company's performance. *Journal of Information Technology Management*, 12(3), 82- 99. DOI: 10.22059/jitm.2020.76296
3. Brin, P., & Nehme, M. (2021). Sustainable development in emerging economy: using the analytical hierarchy process for corporate social responsibility decision making. *Journal of information technology management*, 13, pp. 159-174. DOI: 10.22059/jitm.2021.80744
4. Brin, P., Nehme, M., & Polančič, G. (2020). Corporate social responsibility as an instrument of increasing country competitiveness. *Torun International Studies*, 1 (13), 131-150.
5. Brin P.V., Nehme M.N. (2019) Historical development of the corporate social responsibility concept *Науково-практичний журнал "Причорноморські економічні студії"*. Випуск 48 Частина 3. pp. 7-14.
6. Cetindamar, D. (2007). Corporate social responsibility practices and environmentally responsible behavior: The case of the United Nations Global Compact. *Journal of business Ethics*, 76(2), 163-176.
7. ISO. (2010). ISO 26000:2010 Guidance on social responsibility. Geneva: Report issued by International Organization for Standardization.
8. Schulz, M., & Vedova, B. (2014). Directive 2014/95/EU of the European Parliament and of the Council. Brussels: Official Journal of the European Union.
9. Zemanová, Š., & Drušáková, R. (2020). Mainstreaming Global Sustainable Development Goals through the UN Global Compact: The Case of Visegrad Countries. *Journal of Risk and Financial Management*, 13(3), 51-61.

Received 19.10.2021

UDC 338.001.36

Marharyta Yuriivna PARSHYNA,

Ph.D. in Economics, Assistant Professor

of International Economic Relations and Regional Studies Department

University of Customs and Finance

TYPES AND SOURCES OF THREATS OF ECONOMIC SECURITY OF MODERN ENTERPRISES

У тезах досліджено внутрішні та зовнішні умови, під впливом яких формується економічна безпека суб'єкта господарювання. Проаналізовано фактори, які розглядаються як домінантні загрози економічній безпеці суб'єкта господарювання. За результатами досліджень наведено класифікацію таких загроз.

One of the most important conditions of sustainable development of economic entities is availability of the effective support system of their economic security.

We can admit that economic security is developing under the influence of internal and external conditions, which are closely interconnected.

External component is the ability of enterprise to organize relations with external environment, providing its economy with strong measures of security [1].

Internal conditions are being formed under the influence of internal structure of the enterprise and relationships within specific enterprise with the purpose of providing their economic security at high level [1].

One of the most important features of modern business is ability to work in conditions of operating risks and threats of economic security [2]. As well there are always factors which can be defined as threats to economic security of the enterprise.

Such threats can be classified in these ways:

1. By the way of occurrence: internal threats – related to economic activity of the enterprise and its staff. These threats are driven by processes that occur during the execution of business processes and can have their own impact on business results; external threats – which arise outside the enterprise, they are not related to its life activities, this is a change in the environment, which can cause damage to the company.

2. By the possibility of forecasting: predictable threats – when not only the sources of these threats are known in advance, but also the nature of their impact on economic processes, conditions of their appearance, time and period of action, methods and tools for minimization of the negative impact of such threats on business results; unpredictable – threats which occur suddenly, uncontrollably, the source of their origin and the impact on business results is unknown.

3. Depending on the source: objective threats – occur without the participation and against the will of the entity, which are the circumstances of force majeure (war, local armed conflicts, natural disasters, scientific discoveries, etc.); subjective threats – which are generated intentionally or by unintentional actions of individuals (company's staff) or contractors of the enterprise.

4. On the probability of the onset: obvious threats – which are based on probabilistic nature, are quite understandable, so can be taken into account when the business plan of economic activity is being developed; hidden – which can be a serious danger to business. In this case, the most typical threats are competitors' actions, illegal actions of authorities or individuals of such groups, as well as operations of criminal groups, etc.

5. By the purpose of influence: related to employees and types of resources which are being used in economic activities of the enterprise (material, financial, etc.)

6. By the terms of damage: insignificant, significant, catastrophic.

7. By time of occurrence: direct threats and remote threats.

The most common threats are external and internal because of the diversity of economic relations of the enterprise and its relationships, in which the company takes part.

For each enterprise «external» and «internal» threats are purely individual, but under the influence of various environmental factors we can underline elements of threats which can include:

- threats of the state: unfavorable changes in political situation; changes in legislation that affects conditions of economic activity (tax, property relations, contractual, etc.);
- macroeconomic instability: economic on shaking (crisis, disruption of industrial relations, inflation loss of markets of raw materials, energy, goods, etc.);
- illegal actions of criminal structures;
- illegal actions of competitors: use of unfair competition, unauthorized access of customers to confidential information, industrially economic espionage;
- natural and technical emergencies of natural and technical, etc.

Conclusions. Taking into account such problems, entities must identify such threats, make the researches on assessment of the consequences which they can cause.

This can be achieved on the basis of modern philosophical and organizational approaches in the systematization process of the system taking into account prevention measures of different threats aimed at providing decent functioning of the enterprise in the process of goals achievement.

References

1. Козаченко Г.В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: [монографія] / Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьов, О.М. Ляшенко. К.: Лібра, 2015. 280 с.
2. Олійник Т. І. Економічна безпека суб'єкта господарювання: сутність та підходи до визначення. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 18. С. 42–46.

Received 16.10.2021

UDC 339.137

Maryna Valentynivna PETCHENKO,

Ph.D. of Economics,

Associate Professor of the Department of Social

and Economic Disciplines of the Faculty № 2

Kharkiv National University of Internal Affairs;

Taras Andriiovych LYTOVCHENKO,

cadet of Kharkiv National University of Internal Affairs

THE ASSESSMENT OF THE COMPETITIVENESS OF UKRAINE UNDER THE CONDITIONS OF A COVID-19 PANDEMIC

The competitiveness of a country is determined by a complex system of influencing factors that underlie its assessment. The conditions of the COVID-19 pandemic have somewhat changed the emphasis in assessing the competitiveness of countries, transformed the criteria of economic stability and the direction of ensuring a high international position. Such transformations necessitate further research in this area in view of the assessment of the competitiveness of Ukraine.

Expanding the traditional assessment of the competitiveness of countries in 2020 consists in the focus on the following parameters (Table 1).

Table 1

Expanding the traditional assessment of the competitiveness of countries in 2020

Characteristics of the traditional assessment of the competitiveness of countries used in the assessment of 2020	Additional characteristics of assessing the competitiveness of countries after the 2020 pandemic
--	--

Effective public administration (independence of the judiciary, anti-corruption policy, democracy, government adaptability to change, adaptation of the legal framework to digital business models, auditing and accounting standards)	Looking ahead ("markets of tomorrow") – development and implementation of new technologies, waste-free production and consumption, environmental friendliness
An effective system of social standards, social protection and social security	The growing importance of digitalization in the processes of public administration and service provision
Social justice and inclusiveness	Upgrading companies educating programs and expanding investment in the skills required by staff to work in "markets of tomorrow"
Energy efficiency and use of ICT	Priority of products and services based on 3D, 4D technology printing and modeling, biotechnology and DNA technology, clean energy technology (generation, storage, transmission), blockchain technologies, energy efficiency technologies, information processing technologies (artificial intelligence, big data, virtual reality), Internet of Things and cloud computing technologies, network security technologies and encryption protocols, innovative agricultural and food technologies, materials and technologies of composites, quantum computing, robots, satellites (data, connection) and space technologies, smart and energy efficient transport technologies, etc.
Public funding for health, education, environment	
Progressive taxation	
Employment policy	

Source: created based on [1]

As evidenced by the structure of the country competitiveness syndicators according to [1], the attention to macroeconomic indicators – GDP, international trade, foreign direct investment, inflation, balance of payments, public debt is significantly reduced. Macroeconomic indicators are analyzed by the World Forum of Economists in 2020 [1] only as a prerequisite, substantiation of the above components of competitiveness of the countries.

Taking into account that a limited number of countries were analyzed in 2020, we will consider new factors of the competitiveness of Ukraine that seem relevant during the COVID-19 pandemic.

The indicators of innovation activity in Ukrainian industry are only declining. The fact that the cost of innovation in 2019 is only 0.5% of the total volume of sold industrial products (goods, services), and the volume of sold innovative industrial products (goods, services) is only 1.3% of the total volume of sold industrial products (goods, services), confirms the impossibility of achieving a competitive position in the world economy in the coming years.

It should be noted that the share of innovative enterprises in the fields of electricity, gas, steam and air conditioning supply (10.7%) and water supply, sewerage, waste management (7.2%) is too low. The number of enterprises that sold innovative products (goods, services) in industry was only 8.9%, in the supply of electricity, gas, steam and air conditioning – 1.3%, in water supply, sewerage, waste management – 0.5% .

The volume of sold innovative industrial products (goods, services) outside Ukraine is 54.2% of the total volume of sold innovative industrial products (goods, services), i.e. more than half of innovative goods and services sold abroad.

The growing importance of digitalization in the processes of public administration and service provision is another factor of competitiveness in 2020. The number of public authorities and local governments that provide the opportunity to use the tools of digitalization (e-government) in Ukraine is quite high. Thus, digitalization processes in Ukrainian government can bring it closer to a competitive condition.

Today, the presence of specialists in the field of information and communication technologies, who are able to create modern economic systems of functioning in the digital environment, is of great importance. At the same time, only a quarter of Ukrainian enterprises have specialists in the field of ICT and only 6% of enterprises recruited them. The percentage of enterprises that conducted training in the field of ICT in Ukraine is also a limiting factor for the national economy.

Thus, according to the assessment of additional factors of the transformed system of competitiveness assessment of the country, outlined by the World Forum of Economists in 2020 and related to the impact of the COVID-19 pandemic, Ukraine cannot be considered ready for the change and resistant to the shocks of socio-economic life caused by the pandemic around the world. Accordingly, it is necessary to develop directions of the state policy to increase the competitiveness of the country under these conditions.

Reference

1. Global Competitiveness Report Special Edition 2020: How Countries are Performing on the Road to Recovery. URL: <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2020>.

Received 19.10.2021

UDC 338.24:620.9

Hanna Volodymyrivna TELNOVA,

*Doctor of Economics, Associate Professor, Senior Research Fellow,
Department of Organization of Scientific Work and Gender Issues of
Kremenchug Flight College of Kharkiv National University of Internal Affairs;*

Veronika Vladyslavivna BYTSIUK,

student of Kremenchug Flight College of Kharkiv National University of Internal Affairs;

Dmytro Serhiiovych KHODIN,

cadet of Kremenchug Flight College of Kharkiv National University of Internal Affairs

METHODOLOGICAL APPROACH TO FORECASTING THE ENERGY INTENSITY OF UKRAINIAN INDUSTRY

У роботі реалізовано сценарне прогнозування енергоємності промисловості за споживанням енергетичних ресурсів. Застосовано методи економіко-математичного прогнозування енергоємності ВВП України за рахунок структурних зрушень та енергоємності промисловості за споживанням енергетичних ресурсів у прогнозованому періоді, що дозволило встановити можливість досягнення цільових показників енергоємності України.

Forecasting the energy intensity of Ukraine and substantiation of measures on implementing the potential of energy saving should be the basis of improvement of the mechanism of development of the industry on the basis of the management of energy saving potential.

It is proposed to calculate the predicted reduction of energy intensity of industrial production by energy consumption as a result of the implementation of the technical potential of energy saving according to three scenarios:

the first scenario is based on the data on annual GDP growth provided in the Sustainable Development Strategy of Ukraine [1] (2021–2025 – 106.0; 2026–2030 – 107.0);

the second scenario assumes as light GDP growth during 2021-2025 – at 1% annually due to the state of economic recession and the lack of effective levers for economic recovery, after 2025 we predict annual GDP growth at 2%;

the third scenario (baseline) is based on annual GDP growth of 3% – in 2020-2024 and the resumption of economic growth of 4% during 2025-2030 annually.

According to the results of modeling via the tools of *Statistica 6*, a function is obtained that reflects the relationship of structural changes with the energy intensity of Ukraine's GDP:

$$EE=0,6445+0,0556*\ln(\mu(ДП))+0,1377*\ln(\mu(ПП))-0,0015*\ln(\mu(ПЕ)). \quad (1)$$

The multiple correlation coefficient of model (1) is $R=0.71392393$, and determination coefficient – $R^2=0.50968738$. That is, 51% of energy consumption is due to structural changes in industrial production.

The created model made it possible to forecast the energy intensity of GDP in 2025 and 2030 (Table 1).

Table 1

The forecast of the change in energy intensity of Ukraine's GDP due to structural changes

Year	The share of the mining industry in GDP, $\mu(MI)$, UAH/UAH	The share of the processing industry in GDP, $\mu(PI)$, UAH/UAH	The share of energy supply in GDP, $\mu(ES)$, UAH/UAH	Energy intensity in GDP, TPES in oil eq. tons./thousand dol.GDP (PPP), EI
2007	0.042	0.184	0.028	0.234
2008	0.054	0.159	0.027	0.220
2009	0.042	0.143	0.031	0.220
2010	0.059	0.132	0.028	0.245
2011	0.065	0.119	0.031	0.222
2012	0.058	0.124	0.031	0.214
2013	0.055	0.113	0.029	0.203
2014	0.050	0.122	0.028	0.198
2015	0.048	0.119	0.027	0.187
2016	0.055	0.122	0.031	0.192
2017	0.059	0.121	0.029	0.177
2018	0.060	0.116	0.031	0.179
2019	0.056	0.108	0.031	0.165
2025 (forecast)	0.036	0.100	0.038	0.147
2030 (forecast)	0.034	0.091	0.040	0.131

Source: calculated by the author on the basis of data of the State Statistics Service of Ukraine [2]

The forecasted savings of energy resources according to the technical potential of the industry are given in Table. 2.

Having the forecasted structural changes concerning the changes in the share of industry in GDP and the potential savings of energy resources as a result of technical measures, we obtain data on the forecasted energy intensity. To determine it, use the following formula:

$$EC_1^{nc} = \frac{Q_1}{BP_1} = \frac{Q_0 * \frac{BP_1}{BP_0} - E_1}{BP_1} = \frac{Q_0 * BP_1}{BP_1 * BP_0} - \frac{E_1}{BP_1} = \frac{Q_0}{BP_0} - \frac{E_1}{BP_1} = EC_0^{nc} - \frac{E_1}{BP_1},$$

where EC_1^{nc} - energy intensity of industry by consumption of energy resources in the forecast period, oil eq. ton/thousand dollars; Q_0 and Q_1 – the amount of energy resources consumed by industry in the base and forecast year, oil eq. ton.; BP_0 and BP_1 – the volume of gross industrial production at constant price in 2017 (PPP – purchasing power parity), thousand dollars; E_1 – forecast saving of energy resources as are result of realization of technical potential, oil eq. ton.; EC_0^{nc} – energy intensity of industry by consumption of energy resources in the base period, oil eq. ton/thousand dollars.

Table 2

Forecasted savings of energy resources according to the technical potential of the industry, thousand oil eq. ton

Branch of industry	2025	2030
Electricity		
Mining industry	19.69	23.46
Processing industry	81.33	166.94
Supply of electricity, gas, steam and air conditioning	43.42	56.23
Total electricity	144.44	246.63
Coal		
Mining industry	180.86	272.36
Processing industry	145.86	157.71
Supply of electricity, gas, steam and air conditioning	2056.95	3018.54
Total coal	2383.67	3448.61
Natural gas		
Mining industry	44.1	76.59
Processing industry	812.7	1170.0
Supply of electricity, gas, steam and air conditioning	14.4	21.6
Total natural gas	871.2	1268.19
Total	3399.31	4963.43

Source: created and calculated according to data [3]

Table 3 contains the calculations of the forecasted energy intensity of the industry according to the consumption of energy resources.

Table 3

Calculations of the forecasted energy intensity of the industry according to the consumption of energy resources

Indicator	2019 (fact)	2025	2030
The share of industrial output in GDP, %	0.195	0.174	0.165
Technical potential of energy saving in industry, thousand oil eq. ton	-	3399.31	3448.61
Scenario I			
GDP at constant 2017 prices (PPP), mlrd. dol.	538.4	749.3	1051.0
The volume of gross industrial production at constant prices in 2017 (PPP), mlrd. dol.	105.2	130.38	173.41
Energy intensity of industrial production by energy consumption, oil eq. ton /thousand dol.	0.153	0.13	0.10
Scenario II			
GDP at constant 2017 prices (PPP), mlrd. dol.	538.4	577.18	637.25

The volume of gross industrial production at constant prices in 2017 (PPP), mlrd. dol.	105.2	100.43	105.15
Energy intensity of industrial production by energy consumption, oil eq. ton./ thousand dol.	0.153	0.12	0.07
Scenario III			
GDP at constant 2017 prices (PPP), млрд. дол.	538.4	649.12	789.75
The volume of gross industrial production at constant prices in 2017 (PPP), mlrd. dol.	105.2	112.95	130.31
Energy intensity of industrial production by energy consumption, oil eq. ton/ thousand dol.	0.153	0.12	0.09

Thus, in all scenarios there is a decrease in energy intensity of industrial production provided the technical potential is implemented.

References

1. Strategy of sustainable development "Ukraine - 2020". URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
2. State Statistics Service of Ukraine. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Maliarenko O. E., Maistrenko N. Yu., Stanytsina V. V. Substantiation of forecast volumes of energy saving potential in the enlarged sectors of the economy taking into account technological and structural changes. *Problems of general power engineering*. 2016. Iss. 4. P. 58-67.

Received 19.10.2021

СЕКЦІЯ 4. ГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

УДК 355.01.025.26

Тетяна Вікторівна Білецька,

кандидат соціологічних наук, доцент,

доцент кафедри психології, педагогіки

та соціально-економічних дисциплін

Національної академії Державної

прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького

СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ РОСІЙСЬКОЇ ГІБРИДНОЇ АГРЕСІЇ ДЛЯ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Анексія Російською Федерацією Криму та окупація окремих районів Донецької і Луганської областей породили цілий комплекс чинників як близької, так і віддаленої у часі дії, які суттєво впливають і впливатимуть на усі сфери життя нашого суспільства і характер взаємин України з її міжнародними партнерами. Однією з таких «больових точок» є проблема громадянської ідентичності мешканців анексованих і окупованих територій, і наслідкова соціально-політична проблема реінтеграції цих територій після їх звільнення. На сьогодні питання громадянства на означених територіях вже перетворилися на суттєвий фактор негативного впливу на стан національної безпеки України. Країна-агресор намагається надзвичайно активно маніпулювати інститутом громадянства, використовуючи його як елемент гібридної війни проти України, заклавши таким чином «бомбу уповільненої дії», яка може вибухнути навіть через кілька років після остаточного повернення окупованих територій під юрисдикцію України.

Виходячи із розуміння факту анексії як доконаного, на чому не рідко акцентує вищий російський політиком, та означених і деяких інших нормативно-правових новацій як легітимних, нинішня російська влада активно використовує їх для подальшої деструктивної політики відносно України. Так, фактичними заручниками її політики у сфері громадянства стали діти, що проживають на окупованих територіях і які виявились позбавленими права вибору свого громадянства.

Не менш важливим питанням, є проблема прощення та забуття злочинів, які були скоєні під час збройного протистояння. Амністія є необхідною умовою успішного початку припинення вогню та роззброєння учасників збройних формувань. Комбатанти лише тоді складуть зброю, коли будуть упевнені, що їхньому життю та безпеці нічого не загрожує. При цьому, згідно міжнародної практики, під амністією слід розуміти відмову від кримінального переслідування (цивільних позовів) проти осіб (груп осіб) за певні злочини, які були скоєні у минулому, а також анулювання раніше встановленої юридичної відповідальності. Міжнародне право щодо застосування амністії рекомендує державам: забезпечити, щоб особи, відповідальні за серйозні порушення прав людини і гуманітарного права, обов'язково були притягнуті до відповідальності; надати жертвам конфлікту безперешкодне право на правовий захист і юридичну підтримку, зокрема на компенсацію; дотримуватися максимальної відкритості та прозорості. Амністія не може перешкоджати жертвам або решті суспільства дізнатися правду про злочини учасників конфлікту. При цьому, на практиці застосування амністії регулюється місцевими законами, які можуть суттєво різнитися і передбачати як повне звільнення від покарання без

жодних умов, так і обмежені форми. Кожна держава самостійно визначає перелік правопорушень, стосовно яких застосовується/не застосовується амністія.

В Україні принципи та механізми амністії визначаються Законом України «Про застосування амністії» (1996 р.). У 2014 р. до закону було внесено суттєві зміни, розширено поняття «амністії», а також встановлена можливість прийняття окремого закону про амністію щодо певної категорії осіб (конкретної особи). Амністія в українському законодавстві розуміється виключно як часткове (або повне) звільнення особи від відбування покарання за наявності обвинувального вироку і не передбачає відмови від кримінального переслідування за окремі злочини. Такий підхід відрізняється від визнаного у світі трактування амністії у рамках постконфліктного врегулювання сепаратистських конфліктів. З огляду на це, чинне законодавство України не може бути безпосередньо застосоване у процесі врегулювання конфлікту на Донбасі й потребує прийняття окремого закону, в якому були б враховані всі особливості процесу прощення учасників незаконних збройних формувань та їхнього звільнення від кримінальної відповідальності за певні злочини.

Ще однією «гарячою» темою, наслідком гібридної агресії є спроби легітимізувати квазіреспубліки через механізм референдумів/виборів. За висновками іноземних дослідників, демократичні вибори виступають ключовим елементом постконфліктного врегулювання у регіонах, які пережили збройне протистояння на ґрунті сепаратизму. Вибори покликані відновити громадянський мир та значно активізувати реінтеграцію постконфліктних територій. Водночас передчасна організація волевиявлення місцевого населення, так само як і неналежна підготовка до виборів, може не лише не сприяти примиренню та реінтеграції, а навпаки спровокувати додаткове джерело конфронтації та відновити активну фазу бойових дій.

Загалом, оцінюючи ситуацію, перед якою постають усі учасники та заручники російсько-української «гібридної війни», слід вказати на тому, що невід'ємним елементом переходу населення до мирного життя у постконфліктних регіонах є роззброєння, демобілізація та реінтеграція колишніх комбатантів у громадянське суспільство. При цьому, на практиці виключно роззброєння та демобілізація не стають вирішальними факторами на шляху до стабільного громадянського миру та сталого розвитку країни, яка постраждала внаслідок сепаратистського конфлікту. Успішна реінтеграція учасників збройного протистояння до мирного життя виступає запорукою, що роззброєні комбатанти не повернуться до бойових дій чи не приєднаються до злочинних угруповань. Зрештою роззброєння, демобілізація та реінтеграція стосується не лише обсягу зданої зброї та кількості людей, що зняли військову форму. Це, насамперед, зміна менталітету колишніх учасників бойових дій, загальна переорієнтація громадської думки з воєнного на мирний лад.

Список бібліографічних посилань

1. Rule of Law Tools for Post-Conflict States. Vetting: an operational framework // Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. – UN, 2006. – 42p. URL: <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/RuleoflawVettingen.pdf>
2. Про застосування амністії в Україні: Закон України від 14.05.2014 №1246-VII URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/96>
3. Democracy and Deep-Rooted Conflicts: Options for Negotiators / Peter Harris, Ben Reilly. — Stockholm: IDEA, 1998. – 148p. URL: http://eprpinformation.org/files/peaceprocesses/negotiations/ddrc_options-for-negotiators-1of4.pdf

Одержано 30.10.2021

УДК 316.346.2

Наталія Валеріївна БОБРО,

кандидат соціологічних наук, доцент кафедри

соціальних та економічних дисциплін факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ОЦІНКА СТАНУ ПОЛІТИКИ РІВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ: РЕЗУЛЬТАТИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ (НА ПРИКЛАДІ ХНУВС)

За останні тридцять років Україна досягла значного прогресу у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

В Україні ухвалено та ратифіковано у встановленому законом порядку низку міжнародно-правових документів, які спрямовані на забезпечення гендерної рівності. Правові норми, що закріплюють гарантії прав та свобод людини і громадянина, зокрема працівників та здобувачів закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання містяться в нормативно-правових актах різної юридичної сили. Звідси можна стверджувати, що вона має чітко виражену ієрархічну структуру – починаючи з Конституції України [1], надалі закріплюється в законах України, міжнародних договорах та підзаконних нормативно-правових актах. Конституційне закріплення гарантій прав та свобод працівників та здобувачів закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, здійснюється на основі єдиного нормативного акту, що має найвищу юридичну силу, – Конституції України. Норми Конституції України закріплюють основоположні права та свободи людини та мають пряму дію, що зобов'язує державні органи поважати відповідні права та створює механізм їх захисту.

Одним із завдань закладу вищої освіти зі специфічними умовами навчання є підготовка висококваліфікованих фахівців для подальшої служби на посадах начальницького складу Національної поліції. Фахова підготовка можлива завдяки дотримання принципу гендерної рівності, запобігання гендерної дискримінації, паритетності. При цьому йдеться про виконання комплексу завдань від наукових досліджень і формування гендерної культури в університетському середовищі до імплементації нових підходів в організації навчального процесу та виховну роботу на основі загальнолюдських цінностей, які здобувачі вищої освіти будуть використовувати в майбутньому як у професійній діяльності, так і у особистісно-суспільному житті. У Плані заходів з реалізації зобов'язань Уряду України, взятих у рамках міжнародної ініціативи «Партнерство Біарріц» [2] визначено ряд заходів, спрямованих на забезпечення наскрізності принципів гендерної рівності в освіті, протидії домашньому та гендерно зумовленому насильству тощо, одним із виконавцем є МВС України. Один із пунктів плану щодо реалізації партнерства – проведення гендерного аудиту закладів вищої освіти, який дозволяє оцінити стан імплементації положень гендерної політики.

На сьогодні гендерний аудит розглядається дослідницькими та експертними колами як ефективний засіб удосконалення соціально орієнтованої політики як на рівні держави, так і на рівні окремої установи чи організації [3].

З метою вивчення питання щодо інтегрування гендерної складової у діяльності Харківського національного університету внутрішніх справ з лютого до березень 2021 Київським міжнародним інститутом соціології проведено гендерний аудит.

Для збору даних було використано онлайн-анкетування викладачів і здобувачів вищої освіти. Опитування було повністю анонімним, а результати представлені в узагальненому вигляді.

Дані результатів дослідження показують, що сьогодні освітній процес у вищій забезпечують 434 науково-педагогічних працівника, з яких 206 – жінки (47%). Слід

акцентувати увагу на позитивній тенденції збільшення кількості жінок, які обіймають керівні посади 37%. Відсоткове співвідношення дівчат і хлопців серед перемінного складу (за державним замовленням) університету складає 1265 (63%) хлопців та 737 (37%) дівчат, загальна кількість здобувачів вищої освіти – 2002.

Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків визнано в усьому світі найважливішим чинником досягнення сталого розвитку, а також умовою побудови правової та демократичної держави, в якій гарантуються та захищаються права і свободи людини. В ході дослідження респондентам було запропоновано оцінити наскільки сьогодні в Україні захищені права та основні свободи громадян. Згідно отриманих даних, позитивних відповідей трохи більше у жінок, ніж у чоловіків (відповідно 68,3% і 67,6%). Оцінки здобувачів вищої освіти щодо захищеності прав і свобод у країні є більш позитивними, а саме повністю або переважно захищеними права і свободи жінок вважають – 85,3% опитаних, чоловіків 83,4%. Як здобувачам, так і викладачам люди протилежної статі здаються більш захищеними, аніж самі респонденти.

Наступним кроком дослідження є оцінка наскільки важливо для них питання забезпечення принципу рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Результати дослідження показують, що для 79,1% здобувачів і 74% викладачів це питання є дуже важливим, для 17,7% викладачів і 16% здобувачів не важливе, 8,3% викладачів і 4,9% здобувачів не визначилися із відповіддю.

Гендерна нерівність залишається одним з базових порушень прав людини, що в переважній більшості випадків проявляється в обмеженні прав, можливостей та інтересів жінок, зокрема щодо доступу до ресурсів та ухвалення рішень. В ході дослідження важливим було дослідити прояви нерівності чи упередженості за ознакою статі у процесі навчання. Результати опитування показують, що 76,1% викладачів та 50,2% курсантів ніколи не стикалися із проявами гендерної нерівності чи упередженості. Проте 19,7% викладачів та майже у двічі більше (38,4%) курсантів стикалися з проявами нерівності чи упередженості за ознакою статі у процесі навчання. Звертає на себе увагу той факт, що хлопці-курсанти частіше повідомляють про наявність зіткнень з проявами нерівності чи упередженості за ознакою статі, аніж дівчата (41,5% порівняно із 33,7%). Данні по викладачам, також показують подібні гендерні особливості, але вони статистично незначущі (див. таблицю 1).

Незважаючи на декларування цінностей гендерної рівності, у курсантів ще зберігаються стереотипи щодо очолювання керівних посад. За даними дослідження, очолювання усіх посад для представників різної статі є більш-менш рівними на усіх рівнях управлінських рішень, окрім найвищого керівництва, а саме ректора, проректора і деканів, які продовжують сприйматися частиною здобувачів освіти «суто» чоловічими.

Таблиця 1

**Досвід зіткнень з проявами нерівності чи упередженості за ознакою статі.
(% серед опитаних викладачів і курсантів різної статі)**

Чи відчуваєте Ви у процесі навчання якісь прояви нерівності чи упередженості за ознакою статі?						
	Викладачі			Курсанти		
	<i>Чоловіки</i>	<i>Жінки</i>	<i>Разом</i>	<i>Хлопці</i>	<i>Дівчата</i>	<i>Разом</i>
Ні	72,4%	80,3%	76,1%	47,9%	54,0%	50,2%
Так, іноді	17,1%	10,6%	14,1%	27,5%	28,6%	27,9%
Так, досить часто	6,6%	4,5%	5,6%	13,8%	5,1%	10,5%
Важко сказати	3,9%	4,5%	4,2%	10,9%	12,2%	11,4%
Разом	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Серед усіх опитаних викладачів, 62,7% зазначають включення гендерної складової до навчальних програм / загально університетських заходів, запланованих в університеті. Також 57,7% викладачів повідомляють про висвітлення гендерних питань науково-педагогічними працівниками університету при викладанні навчальних дисциплін (частка курсантів, що так вважають є більшою – 65,8%). Обізнаність щодо наявності в університеті особи, відповідальної за гендерні питання висловлюють 54,9% викладачів і 40,4% курсантів. Тільки половина викладачів підтверджує, що в університеті впроваджуються активні стратегії із залучення або просування жінок на керівні посади. Водночас, три чверті опитаних викладачів вважають, що гендерна рівність цілком вписується «в образ» університету.

В ході дослідження була проаналізована публікаційна активність наукових та науково-педагогічних працівників, а саме публікації у вітчизняних та міжнародних фахових виданнях. Дані показують, що у 2020 році науково-педагогічні працівники результати своїх наукових досліджень у вітчизняних фахових виданнях опублікували 547 публікацій загальної кількості, серед них 286 публікацій жінок, і 261 публікацій чоловіків. У міжнародних фахових виданнях за 2020 рік опубліковано 210 публікацій загальної кількості, серед них 114 публікацій жінок, і 96 публікацій чоловіків, фактична різниця складає 18 публікацій. Порівнюючи данні з попередніми роками то найбільша кількість публікацій зафіксована в українських фахових виданнях у 2018 році. Їхня загальна кількість складала 523, проте найменша кількість публікацій в українських фахових виданнях зафіксована у 2017 році – 444 публікації, фактична різниця складає – 79 публікацій.

Отже, виходячи з вище зазначеного можна зробити висновок, що сьогодні університет має репутацію новатора в ініціюванні різних заходів і нововведень, які мають безпосереднє відношення до підтримки і розвитку гендерної рівності, а також осередку розвитку гендерного виховання, і як результат гендерно-чутливий фахівця.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України. {Із змінами, внесеними згідно із Законами № 2222-IV від 08.12.2004, ВВР, 2005, № 2, ст.44, № 2952-VI від 01.02.2011, ВВР, 2011, № 10, ст.68, № 586-VII від 19.09.2013, ВВР, 2014, № 11, ст.142, № 742-VII від 21.02.2014, ВВР, 2014, № 11, ст.143, № 1401-VIII від 02.06.2016, ВВР, 2016, № 28, ст.532, № 2680-VIII від 07.02.2019, ВВР, 2019, № 9, ст.50, № 27-IX від 03.09.2019, ВВР, 2019, № 38, ст.160}. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 10.10.2021).

2. План заходів з реалізації зобов'язань Уряду України, взятих в рамках міжнародної ініціативи «Партнерство Біаріц» з утвердження гендерної рівності. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-planu-zahodiv-z-realizaciyi-zobovyazan-uryadu-ukrayini-vzyatih-v-ramkah-t161220> (дата звернення 10.10.2021).

3. Світайло Н., Савельєва Ю., Давліканова О. Гендерний аудит діяльності вищих навчальних закладів : практичний посібник. Київ, 2016. 40 с.

Одержано 18.10.2021

УДК 11.01.137

Світлана Олександрівна ГАНАБА,

*доктор філософських наук, професор,
професор кафедри психології, педагогіки
та соціально-економічних дисциплін
Національної академії Державної
прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького*

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ТА СОЦІАЛЬНА ДЕРЖАВА: МІРА ВЗАЄМОДІЇ

Держава як соціальна інституція знаходиться у стані постійного розвитку й змін. Ця процесуальна її характеристика засвідчує потребу в окресленні ефективних шляхів у розвитку процесів державотворення. Одним із окреслених орієнтирів є розвиток громадянського суспільства, яке розуміється не лише як контролююча й регулююча інституція суспільного життя, а як прояв розвитку державності у напрямку реальної правової реалізації прав й свобод громадян, високого рівня розвитку соціальних інститутів тощо.

Варто зазначити, що громадянське суспільство – це суспільство вільних особистостей та рівних можливостей. Характерною ознакою громадянського суспільства є наявність політичної свободи особи. Йдеться про те, що вона є незалежною від держави, може бути повноправним учасником політичних й громадських організацій, об'єднань громадян, які здійснюють функції контролю за державою та її владними інститутами. Громадянське суспільство як об'єднання вільних індивідів та їх утворень базується на рівноправних відносинах усіх з усіма, стабільність яких забезпечується державою за допомогою юридичних приписів. Структурними елементами громадянського суспільства є соціальна, економічна та політична системи.

Соціальна система характеризує, передусім, чинники, які визначають її якість, показники гуманістичного змісту зовнішньої та внутрішньої політики. Її характерною ознакою є незалежність у діяльності будь-яких засобів масової інформації, наявність телекомунікаційних систем, наявність можливості у політичних партій, громадських організацій, органів місцевого самоврядування, державних й недержавних установ можливості засновувати засоби масової інформації й бути видавцем. Власне таке демократичне функціонування засобів масової інформації забезпечує інформаційні потреби громадянського суспільства, комунікативні зв'язки між його структурними елементами.

Як приклад, в українському суспільстві ми спостерігаємо складність та суперечливість процесу формування соціальної правової держави через не сформованість інституцій громадянського суспільства й нездатність їх у повному обсязі виконувати свої функції. Причинами такої ситуації є слабкі демократичні традиції перехідного суспільства, недосконалість національного законодавства, недостатній рівень політичної, економічної, правової тощо культури. Отож, актуальності набуває проблема одночасного створення засад громадянського суспільства й закладення основ правової, соціальної держави. Найскладнішим аспектом у виконанні цього завдання є визначення міри взаємодії та збалансованості у відносинах держави та суспільства, меж втручання держави у економічну й соціальну сфери, співвідношення регулюючої функції держави та можливостей суспільства тощо. Зауважимо, що світова практика такого досвіду не має. Тому, головною проблемою державотворчого процесу – це створення ефективної нормативної бази, демократичної правової системи, тобто створення основ правової державності, на підставі яких могли б формуватися інститути громадянського суспільства й соціальний аспект державності.

Таким чином, найдосконаліший, гармонійний тип відносин суспільства й держави досягається на вищих рівнях їх розвитку за умови становлення громадянського

суспільства й соціальної правової держави. Розвинутому громадянському суспільству відповідає демократична форма соціально-правової державності, у якій визначається пріоритет прав людини, виходячи з чого формуються функції, визначаються методи діяльності, відповідні інститути, механізми й засоби забезпечення прав людини й громадянина.

Одержано 14.10.2021

УДК 037.011.33(477)-057.30

Сергій Петрович ГІРЕНКО,

кандидат педагогічних наук, доцент,

заступник декана з навчально-методичної роботи факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Одним з багатьох сучасних викликів стосовно діяльності закладів вищої освіти (в подальшому ЗВО), в тому числі - зі специфічними умовами навчання, є успішне та повноцінне формування соціально-професійних компетенцій випускників щодо можливостей реалізації ними професійних завдань в складних умовах – напружених стосунків та спілкування, конфліктних відносин, психологічного протистояння, впливу стресогенних чинників на процес та результат правоохоронної діяльності.

Враховуючи вікові параметри абітурієнтів закладів Міністерства внутрішніх справ (переважно 17-18 років) під час визначення вектору майбутньої професії та відбору. Представляється сумнівним чітке розуміння більшістю з них соціально-психологічних та стресогенних умов майбутньої професійної діяльності. На практиці у вступників не діагностуються параметри стресо та конфліктостійкості (окрім декількох характерологічних та мотиваційних параметрів), які є професійно важливими для майбутніх поліцейських, їх психофізіологічні ресурси протистояння несприятливим умовам роботи. Більшість з них вже на початку навчання в ЗВО зтикаються з середовищем, яке вимагає змін у розкладі життя, пропонує нові вимоги щодо дисципліни, збільшується зовнішній контроль.

Говорячи про феномен «конфліктність особистості», ми виходимо з визначення її терміну. за яким такою прийнято вважати частоту різних форм прямої чи опосередкованої її участі у конфліктах і конфліктних ситуаціях (гострі, складні переживання, активні дії або захист, супротив, постконфліктний вплив конфліктогенів на активність суб'єкта, його психіку, здоров'я та ін.). Багаторічні дослідження цього терміну в Україні та за кордоном довели динамічність рівня особистої конфліктності у суб'єкту протиріччя та багатовекторність напрямків впливу (відображається на міжособистісних стосунках, рівні довіри та бажанні до співпраці, кліматі в колективі, ставленні до діяльності, самопочутті та безлічі інших параметрів).

Ключовим чинником для розуміння конфліктності виступає той безперечний факт, що в будь-якому протиріччі її рівень та показники визначається комплексною дією низки факторів: соціальних (умови життя і діяльності, соціальне оточення, можливості для задоволення потреб), психологічних (темперамент та активність, мотиви, установки та цінності, рівень агресивності, психологічна стійкість, стресо- та конфліктостійкість особистості), соціально-психологічних (ставленні до інших, комунікативні та інтерактивні компетенції та здатність впливати на оточення, емоційно «заряджати» інших), «менеджерські» вміння та навички тощо.

Практика викладання конфліктологічних дисциплін свідчить про те, що динамічні явища, які є предметом розгляду на практичних заняттях, успішно аналізуються та

перетворюються в знання та вміння саме в динамічному освітньому середовищі, коли здобувач освіти включений в активний та емоційний процес пізнання.

В арсеналі сучасних методів викладання в ЗВО МВС широке застосування сьогодні знаходять інтерактивні технології організації освітнього процесу. В першу чергу, за рахунок впровадження тренінгових, контекстно-ігрових вправ, методик із застосуванням мультимедійних та аудіо технологій, серед яких: відео та аудіозаписи записи конфліктних ситуацій, навчальні відеофрагменти, що демонструють провокаційні та маніпулятивні стилі спілкування та приклади різних типів конфліктогенів, форм реагування правоохоронців на комунікативно складні та стресові чинники – агресію, напад, застосування зброї, опір, лайку, обвинувачення, ультиматуми), алгоритми взаємодії з різними типами суб'єктів правопорушень – жертвами, нападниками, свідками, які, доречі, перебувають в різних психоемоційних станах.

Конфліктологічна освіта в більшості закладів вищої освіти знаходиться, на жаль, переважно на стадії становлення інтерактивної навчальної моделі. Сьогодні поки не можна вести мову про впроваджений систематизований процес формування комплексу актуальних компетентностей майбутніх фахівців конфліктологічних галузей, стійких конструктивних вмінь та навичок управління конфліктом. Освітній рівень переважної більшості навчально-методичної літератури конфліктологічної проблематики пропонує загальні теоретичні тлумачення наукових понять, інформацію щодо класифікацій, причин появи, етапів протікання різних конфліктних явищ, форм реагування суб'єктів, їх «конфліктні» стратегії та тактики поведінки. Здобувачам освіти здебільш пропонуються структуровані концепції вирішення конфліктів, які супроводжують лише загальні рекомендації та поради щодо ведення переговорних процесів, корекції власного ставлення та алгоритмів спільних дій з метою подолання напруженості та припинення руйнуючих наслідків дій конфліктогенів. Реаліями сьогодення є:

- *переважання теоретичного навчального матеріалу над інтерактивними практичними заняттями*, часткове застосування обмеженого арсеналу інноваційних педагогічних технологій (тренінг, контекстне навчання та ділові справи (ігри), «конфліктні дебати», аудіо тренінги та застосування навчальних відеоматеріалів) під час небагатьох аудиторних занять. Взагалі, останні півтора року практика використання активних методів навчання фактично нівелювалась в умовах широкого застосування дистанційного навчання на тлі протиепідемічних обмежень, що, на наш погляд, негативно вплинуло на формування операційно-дієвої складової конфліктологічної компетентності здобувачів.

- *застарілість психодіагностичного арсеналу та відсутність комплексних методів вивчення конфліктологічної сфери та конфліктних параметрів групи* (переважна більшість методик діагностують окремі показники досліджуваної сфери – рівень агресивності, домінуючи стратегії поведінки, з подальшим припущенням психолога щодо взаємозв'язків з іншими характерологічними та соціально-операційними параметрами досліджуваної особистості або колективу).

Будь-яка теоретизована навчальна інформація, навіть та, що містить наукову аргументацію та спирається на численні результати досліджень, нерідко критично сприймається особистістю, особливо, якщо суперечить власному досвіду та «закріпленим» паттернам поведінки. Навіть найбільш конструктивні рекомендації по подоланню конфлікту залишаються лише постулатами на папері та не знаходять усвідомленого використання в майбутньому, якщо не були інтеріоризовані в поведінку та свідомість учнів, не збагатили їх особисту конфліктологічну культуру, не поповнили арсенал мультиваріативної поведінки, не «блокували» залежність від деструктивного досвіду та стереотипних вчинків.

Крім того, елементи конфліктологічної самосвідомості впливають на ставлення до професії задоволеність нею та соціально-професійними умовами особистого розвитку.

Численні дослідження (2015-2021) умов навчання здобувачів закладів вищої освіти з специфічними умовами навчання, які готуються до професійної діяльності в

низці підрозділів Національної поліції України (карного розшуку, превенції, слідчих) свідчать про різновекторність конфліктологічної підготовки: основи компетентності формуються під час аудиторного навчання, проходження навчальної практики, несення служби при забезпеченні громадської безпеки разом з територіальними підрозділами ГУНП, проходження стажування на посаді у останній семестр навчання в ЗВО, управління курсантськими колективами та ін. Значна трансформація конфліктної самосвідомості курсантів відбувається протягом тривалого періоду навчання (3-4 року) та супроводжується особистісними змінами внаслідок адаптації здобувачів освіти до умов професійного середовища. Самоаналіз таких категорій, як комфортність/некомфортність навколишнього оточення (мікросоціуму), умови та проміжні результати професійного зростання (початкова професіоналізація), якість та практична цінність освіти, конфліктність/лояльність керівництва та перевіряючих осіб (офіцери чергової частини, викладачі, відповідальні особи від керівництва ЗВО), критичність сприйняття обмежень вільного часу, можливості/неможливості вільного пересування або реалізації власних бажань (специфічні умови навчання майбутніх офіцерів) - все це призводить до значного впливу зазначених чинників (шляхом переживання та розв'язання внутрішньоособистісних конфліктів рольової та мотиваційно-ціннісної сфер) на самооцінку та ставлення здобувачів освіти до вибраної професії, своїх успіхів та невдач, загальне емоційне забарвлення служби та навчання, задоволеність своїм вибором.

Внутрішня «обробка» особистістю професійно обумовлених протиріч відбувається шляхом «фільтрації» конфліктних ситуацій майбутнім фахівцем під час освітньої підготовки з подальшим формуванням суб'єктивного уявлення про складність професії та умов службової діяльності. На думку ряду дослідників (Є.Клімов, М.Козлов, А.Єлліс та ін.), особистісні процеси трансформації конфліктної самосвідомості протікають на декількох рівнях – *стереотипи, совість, звички, спрямованість, характер та самосвідомість* суб'єктів конфлікту (індивідів та груп). Причому, на наш погляд, важливими тут є два моменти: по-перше, явища психічної реальності не можуть бути суперечливими завжди; вони стають такими, що конфліктують лише в окремому середовищі. По-друге, розгляд конфліктологічної активності людини є більш цікавим перспективним для наукових досліджень, якщо сприймати його психіку процесуально, а не статично. Її властивості змінюються та корегуються під впливом безлічі чинників. І саме вони мають стати предметом вивчення на заняттях з конфліктології.

Як результат, рішення засвоїти під час навчання та залишити собі важливі та цікаві форми реагування, моделі комунікації чи поведінки в конфлікті здобувач вищої освіти приймає лише відчувши та усвідомивши їх переваги над минулим власним досвідом. Саме на платформі поєднання елементів самосвідомості, мотивованості на закріплення отриманого на заняттях результату у реальних життєвих ситуаціях та нового «прагматичного» та результативного досвіду базується особистісна культура майбутнього фахівця.

Отримано 19.10.2021

УДК 737.3:94(477)«1917/1921»

Олександра Владиславівна ГОЛОВКО,

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Діана Сергіївна ПРОТАСОВА,

курсантка 2 курсу факультету № 3

Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ГРОШОВОГО ОБІГУ ДОБИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 РР.

Розбудова будь-якої незалежної держави починається тоді, коли закладаються її підвалини і починають функціонувати власні економіка і фінанси. Пересічний український громадянин упевнений, що власна фінансова система на українських землях існувала лише за часів Давньокіївської держави (IX–XIII ст.), а потім до 1991 р. в обігу перебували гроші тих держав, до яких вона входила у якості складової частини (Річ Посполита, Австро-Угорська й Російська імперії, Чехословаччина, Румунія, СРСР). Тому метою представленої розвідки є аналіз процесу формування грошової системи України за часів української революції (1917–1921 рр.), коли дійсно вперше тривав процес формування власної розрахункової системи. Актуальність досліджуваної проблеми визначається динамізмом процесів які відбуваються у сучасному грошовому господарстві України, можливостями використання і запозичення позитивного історичного досвіду, запобігання прорахунків у галузі, які вже мали місце в минулому.

Першим кроком на шляху відокремлення від постімперської економічної системи стала ухвала урядом Центральної Ради Декларації «Про децентралізацію українських фінансів, створення спеціального бюджету та Національного банку» (вересень 1917 р.). У грудні 1917 р. Центральна Рада зініціювала розробку національної валюти й ухвалила «Тимчасовий закон про випуск державних кредитових білетів Української Народної Республіки». Створення власної фінансової системи та реалізація емісії національних грошових знаків були доручені Генеральному секретаріату фінансів та промисловості, очолюваному українським економістом Михайлом Туган-Барановським (1865—1919).

Спершу грошова одиниця УНР отримала назву «карбованець». Його вартість дорівнювала 17,424 долі золота (1 доля = 0,044 грама золота). Першою банкнотою, яка увійшла в обіг УНР у січні 1918 р., стала купюра в 100 карбованців, хоча на ній був вказаний 1917 р. Автором оформлення грошового знака став український художник-графік Георгій Нарбут (1886—1920). Оформлюючи українські купюри, Г. Нарбут застосував вишукані орнаменти в дусі українського Бароко XVII—XVIII ст., декоративні шрифти куші (самостріли герба Київського магістрату XVI—XVIII ст.). Напис «100 карбованців» подався на купюрі мовами чотирьох найчисленніших націй, які живуть на території України, — українською, російською, польською та єврейською (ідиш). Із випуском купюри у 100 карбованців пов'язаний вибір тризуба як державного герба України. Проектуючи ескіз купюри, Г. Нарбут звернув увагу на тризуб як знак, характерний для найдавніших національних грошей України — злотників та срібників князя Володимира, і вмонтував його до загальної композиції. Тризуб виступав як алегорія неперервності українського державотворення ще від часів Володимира Великого.

1 березня 1918 р. Центральна Рада ухвалила Закон «Про грошову одиницю, биття монети та друк державних кредитових білетів», яким було запроваджено нову грошову одиницю – гривню, яка поділялася на 100 шагів і дорівнювала 1/2 карбованця. 30 березня 1918 р. було ухвалено Закон «Про випуск на 100 млн знаків Держскарбниці». Формальне завершення формування системи українських грошових знаків відбулося 18 квітня

1918 р., коли Центральною Радою був прийнятий Закон «Про надання Міністрові фінансів права випустити розмінних марок». Розмінна монета у вигляді марок-шагів була випущена в обіг 8 липня 1918 р. (вже за часів Української держави).

Загалом Центральна Рада емітувала українських паперових грошових знаків на суму 115 млн. 626 тис. 300 крб., з яких було випущено купюр номіналом: у 100 крб. на суму в 53 млн. 250 тис. крб.; у 25 та 50 крб. — на суму 58 млн. 920 тис. крб.

Гетьман Павло Скоропадський, прийшовши до влади в Україні у квітні 1918 р., зберіг у своїй державі систему номіналів УНР. Протягом 1918 р. в Берліні було надруковано грошові знаки у 2, 10, 100, 500, 1000 та 2000 гривні. Ескіз першої купюри виконав Василь Кричевський (1872—1952), трьох наступних — Г. Нарбут. Гривневі купюри Г. Нарбута, як і попередня, визначалися вишуканим оформленням. Так, в ескізі 100-гривневої купюри — це зображення робітника з молотом та селянки з серпом на тлі розкішного вінка з квітів і плодів, 500-гривневої — художник зобразив алегорію «Молода Україна» у вигляді опроміненої дівочої голівки у вінку.

Протягом 1917–1919 рр. були надруковані банкноти номіналом у 10, 25, 50, 100, 250, 1000 карбованців. Протягом 1918–1919 рр. були надруковані грошові знаки у 2, 5, 10, 100, 500, 1000 та 2000 гривень. У грудні 1918 р. була продовжена емісія банкноти 1000 карбованців.

У січні 1919 р. уряд Директорії розробив проєкт грошової реформи. Він передбачав, що єдиними засобами платежів на території України залишаються гривні та карбованці, випущені за часів Центральної Ради і гетьманату П. Скоропадського. Російські царські рублі і рублі, випущені Тимчасовим урядом, анулювалися, державним установам заборонялося використовувати їх у фінансових оборудках. Населенню дозволялося їхнє тимчасове використання до остаточного вилучення державою з обігу. Курс рубля ставав плавучим. Директорія оголосила про збільшення золотого вмісту української валюти. У 1920 р. у Варшаві була проведена остання емісія українських грошей — 1000 карбованців.

Доба Українською революції ознаменувалася глибокими перетвореннями грошового обігу. Відбулося запровадження національної валюти (карбованці, гривні). Усі українські уряди часів революції тримали грошове господарство в зоні уваги, усвідомлюючи його доленосне значення для державотворення. Нажаль, у ті часи не вдалося у повній мірі побудувати власну економічну і фінансову систему. Це було обумовлене не лише зовнішніми геополітичними чинниками, небажанням держав – переможниць у Першій світовій війні бачити Україну самостійною, а й проблемами внутрішнього характеру. Йдеться про недостатню консолідацію суспільних верств, гострі ідейні протиріччя політичної еліти, прорахунки у виборі стратегічних союзників.

Одержано 07.10.2021

УДК 378. 37.03

Інна Миколаївна ГОЛОПІЧ,

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри українознавства факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

КУЛЬТУРА МОВИ ПРАВООХОРОНЦІВ В ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ

Стрімкий розвиток інформаційних технологій вплинув на всі сфери суспільного життя. Без використання глобальної мережі «Інтернет», яка є багатофункційним комунікативним середовищем, вже не можливо уявити жодну професію. Оскільки діяльність

правоохоронців передбачає активне спілкування з представниками різних верств населення, то для кращого виконання своїх обов'язків абсолютно логічним є використання сучасних віртуальних платформ «Telegram», «Viber», «Facebook» тощо. Разом із цим виникає необхідність розвивати й удосконалювати мовленнєві навички поліцейських, які безпосередньо пов'язані з комунікацією в соціальних мережах.

Нові засоби комунікації розширюють можливості спілкування в соціумі, але не скасовують їх попередні форми. Основними засобами комунікації залишаються усне й письмове мовлення, однак змінюється їхнє застосування. Як зазначає А. Мірошніченко, інтернет спричинив появу нової форми писемного мовлення – *інтернетної новомови*, що має ознаки усного інтерактиву. Письмове мовлення в інтернет-формах набуло рис усного мовлення – діалогічність, можливість моментального обміну репліками. Ще одна його особливість – принципова відсутність редакторської правки (як в усному мовленні): репліки в інтернет-діалозі одразу адресуються аудиторії[1].

Потреба в прискоренні письмового мовлення призводить до появи економії – скорочень (вельми різноманітними й подекуди зрозумілим лише контекстуально) і часто нехтування правилами письмового синтаксису та пунктуації. У поєднанні з невисокою грамотністю співрозмовників інтерактивні тексти часто неприємно вражають. Тож важливим стає використання в інтернеті правильної літературної мови, що є маркером соціального статусу людини.

Інтернеткардинально вплинув на логіку, структуру мови, мовні засоби й привів до появи та поширення феномена гіпертексту. Будь-яке слово тексту може бути посиланням на зовсім іншу тематичну лінію. Натиснувши клавішею миші на це слово, можна обірвати, не дочитавши, цей текст і почати читати наступний. Гіпертекст чимось схожий на потік свідомості – випадкові асоціації (гіперпосилання) перемикають із поточної теми на нову.

Комунікативний арсенал людини оновлюється швидше, оскільки інформаційні потоки, що передаються за допомогою телебачення та інтернету, величезні. Тепер не потрібно комунікантові бути присутнім безпосередньо, спілкування є масовим – у ньому водночас можуть брати участь мільйони отримувачів повідомлення. Комп'ютерна комунікація розширюється, формується нова комунікаційна культура. Розвиваються всі способи сприйняття інформації: акустичний, візуальний і текстовий.

Тому поліцейським необхідно вміти створити логічний і зрозумілий текст із послідовним викладом матеріалу, інформаційно та стилістично точним змістом, що дасть можливість читачам встановити його смисл і подолати ймовірні труднощі, які з'являються під час передавання інформації. Кожна мовленнєва ситуація в інтернет-просторі зобов'язує учасника комунікації розумітися на «комп'ютерно-мережевому» кодуванні інформації, навчитися уникати різноманітних комунікаційних бар'єрів у віртуальному світі, що традиційно постають під час живого спілкування (зовнішність, вік, соціальний статус). Вкрай важливо концентрувати увагу на формуванні та функціонуванні інтернет-тексту, що поширюється на масову аудиторію, створюючи стійке й водночас лояльне суспільство.

Із цією метою варто дотримуватись таких правил:

- не провокуйте конфліктних ситуацій;
- залишайтеся коректними, толерантними й пам'ятайте, що інтернетом користуються й діти;
- пишіть грамотно й логічно, дбайте про імідж поліції;
- слідкуйте за правдивістю фактів, які ви наводите;
- не зловживайте скороченнями та аббревіатурами;
- якщо під час офіційного листування ви ще не готові відповісти по суті справи, то повідомте респондента про отримання листа. Адресант знатиме, що його лист не потрапив у спам і спокійно чекатиме відповіді;
- будьте гнучкі в стилі та форматі спілкування. Зважайте на те, з ким, у який час і з якою метою ви спілкуєтесь. Те, що допустимо в одній групі, можуть вважати за образу та зневагу в іншій;

- будьте обережні з невербальними засобами спілкування. Поширюючи емоції, малюночки, світлини й гіфки, будьте обережні. Подумайте, чи доречно це саме в такому форматі спілкування й чи правильно зрозуміють їх ваші співрозмовники;
  - поважайте приватність (оприлюднення повідомлень, особистих світлин та іншої інформації є неприйнятним);
  - не пишіть текст суцільним блоком, використовуйте структурування й рубрикацію. Так текст буде простіше сприйматися,
  - надзвичайно важливими елементом, який свідчить про високу культуру мовлення, є вживання й використання кліше-привітання, кліше-прощання, кліше-прохання, а також словесні знаки подяки (*Добрий день / доброго дня, шановний / шановна...*, тощо).
- Дотримання цих правил уможливорює коректну та безпечну інтернет-комунікацію правоохоронців, а також допомагає у створенні позитивного іміджу Національної поліції України.

Список бібліографічних посилань

1. Глобальні науково-технічні та інформаційні комунікації в інноваційній сфері. URL: https://pidru4niki.com/85850/ekonomika/globalni_naukovo-tehnicni_informatsiyni_komunikatsiyi_innovatsiyniy_sferi (дата звернення 15.10.2021).

Одержано 17.10.2021

УДК 351.743

Валерія Миколаївна ГОЛУБ,

аспірантка кафедри правоохоронної діяльності та поліцієстики факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ – ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПРАВОВОГО СТАТУСУ БІЖЕНЦІВ В УКРАЇНІ

Ст. 3 Конституції України гарантує людині, що її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю і, що утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1]. Одним з основних положень міжнародної та правоохоронної політики держави є беззаперечне забезпечення прав і свобод людини, яка у даний час знаходиться на території України.

Біженці – це категорія населення, яка найбільш потрепає від незахищеності своїх прав і свобод.

Згідно Конвенції Організації Об'єднаних Націй про статус біженців (1951 р.), біженець – це особа, яка через обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань за ознакою расової належності, релігії, громадянства, належності до певної соціальної групи чи політичних поглядів знаходиться за межами країни своєї національної належності і не в змозі користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися таким захистом внаслідок таких побоювань; або, не маючи визначеного громадянства і знаходячись за межами країни свого колишнього місця проживання в результаті подібних подій, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок таких побоювань [2]. Поява біженців є наслідком як міжнародних, так і внутрішніх конфліктів, примусовою і небажаною для громадянина зміною місця (країни) свого проживання [3, с. 96].

Проблема біженців набуває все більшої гостроти. Офіс Верховного Комісара ООН у справах біженців стверджує, що на початку 2020 року у світі було 79,5 мільйонів біженців. За станом на друге півріччя 2020 року в Україні перебуває 1 276 іноземців, яких офіційно визнано біженцями. Але більш серйозніша проблема полягає в тому, що реальна кількість біженців в Україні набагато перевищує офіційні статистичні дані. Як повідомив

представник Управління Верховного Комісара ООН з питань біженців в Україні Пабло Матеу, точна кількість біженців в Україні нікому не відома, і ця кількість у разі перевищує офіційні дані [4]. Державна міграційна служба України інформує про наступне:

- станом на 31.12.2020 р. визнано біженцями 1 273 особи [5];
- станом на 31.03.2021 р. визнано біженцями 1 281 особу [6].

З одного боку біженець – це особа, яка не може користуватись захистом держави, громадянином якої вона є [7, с. 182], а з іншого боку особа – біженець, вимушено перебуваючи в іншій країні, об'єктивно не в змозі задовольняти свої першочергові життєві потреби, що є однією з причин скоєння порушень діючого законодавства країни – перебування. У зв'язку з цим ми вимушені констатувати наявність правопорушень законодавства України з боку такої категорії мігрантів, як біженці. Підтвердженням цієї тези є ситуація у Харківській області: станом на 2019/2020 роки маємо зростання кількості адміністративних правопорушень, скоєних мігрантами (5 375/11 639); у 2,3 рази зросла кількість кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом зброї, у 2 рази – зі згвалтуваннями [8]. Ситуація із біженцями в Україні має тенденцію до загострення, у зв'язку з чим виникає нагальна потреба до здійснення реформування діючого законодавства, а саме тих правових норм, які регулюють суспільні відносини щодо міграційної політики держави. Це стосується у першу чергу правових норм, які визначають відповідальність фізичних осіб – біженців за порушення вимог перебування на території України.

Враховуючи, що згідно статті 26 Конституції України: «Іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, – за винятками, встановленими Конституцією, законами, чи міжнародними договорами України» [1], а також, у статті 23 Закону «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» закріплено положення: «Незаконні мігранти та інші іноземці та особи без громадянства, які вчинили кримінальні, адміністративні або інші правопорушення, несуть відповідальність відповідно до закону [9].

Висновок. Згідно п.1 ст. 14 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту»: «особи, яких визнано біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, користуються тими самими правами і свободами, а також мають такі самі обов'язки, як і громадяни України, крім випадків, установлених Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України» [10], ми вважаємо за необхідне:

- внести зміни до діючого законодавства щодо визначення підстав притягнення такої категорії мігрантів, як біженці до адміністративної відповідальності, переглянути види адміністративної відповідальності;
- підготувати пропозиції щодо взаємодії правоохоронних структур системи МВС України, з правоохоронними структурами країн – сусідів щодо спільних дій у вирішенні питань міграційної політики;
- активізувати діяльність правоохоронних органів системи МВС, які мають завдання забезпечити належний стан взаємодії міграційних правоохоронних органів з громадськими організаціями, створеними в Україні за принципом національної приналежності та які одним з напрямків роботи мають діяльність щодо захисту прав біженців.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року №254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254k/96-vr/print>.
2. Про статус біженців: Конвенція Організації Об'єднаних Націй від 28.07.1951. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_011.
3. Крисаченко В.С. Сучасні міграційні процеси, стан, виміри, тенденції розвитку в Україні. *Політичний вісник*. 2002. №12. С.96-101.

4. Міграція в Україні. Цифри і факти. 2019 р. URL: https://iom.org.ua/sites/default/files/iom-ukraine_facts-ukr_2019.pdf.
5. Офіційний звіт Державної міграційної служби України за 2020 рік. Показники діяльності. URL: <https://dmsu.gov.ua/assets/files/statistic/year/2020>.
6. Офіційний звіт Державної міграційної служби України за 1 квартал 2021 року. Показники діяльності. URL: <https://dmsu.gov.ua/assets/files/statistic/year/2021>.
7. Римаренко Ю.І. Міжнародне міграційне право. Підручник. Університетський курс. К.: КНТ, 2007. 640 с.
8. Інформація щодо результатів роботи підрозділів поліції ГУ НП в Харківській області за 2020 рік. Управління превентивної діяльності ГУ НП в Харківській області. Звіт за результатами роботи до Департаменту Національної поліції України.
9. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>.
10. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 08.07.2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>.

Одержано 11.10.2021

УДК 316.77

Ніна Володимирівна ГРИЩЕНКО,

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ІМІДЖ ПОЛІЦІЇ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН

Концептуальні зміни в принципах діяльності та структурі МВС, які відбулися внаслідок процесів реформування, обумовили необхідність створення позитивного іміджу Національної поліції України. Позитивний імідж є втіленням престижу організації, її авторитету та високого рейтингу в суспільстві.

З самого початку реформування правоохоронної системи діяльність поліції знаходиться в полі прискіпливої уваги громадськості. До неї виявляють підвищений інтерес блогери, громадські активісти, журналісти, міжнародні організації, небайдужі громадяни. З одного боку, підвищився контроль над професійною діяльністю поліцейських, а з іншого – розширились можливості самих поліцейських для формування власного публічного іміджу.

У науковій літературі загальноприйнятого визначення іміджу не існує. В межах окресленої теми найбільш влучним вважається визначення іміджу як «уявлення про об'єкт (індивіда, організацію, предмет, явище), яке містить інформаційний та оцінювальний складники, що формуються в індивіда (як представника цільової аудиторії) на основі діяльності об'єкта [цит. за 1, с. 14]. В такому контексті імідж поліції «являє собою уявлення громадськості щодо діяльності цієї організації у цілому. Це уявлення охоплює сприйняття та почуття, оцінки та очікування людей щодо цієї організації» [1, с. 14-15]. Уявлення громадськості ґрунтуються на тому, яку роль відіграють співробітники поліції в суспільному житті громадян, якими морально-вольовими якостями вони наділені, як виконують свої професійні обов'язки.

Імідж поліції може бути як позитивний, так і негативний. Важливим інструментом впливу на формування суспільної думки щодо діяльності поліції залишаються засоби масової інформації та Інтернет. Проте, результат такого впливу далеко не завжди сприяє формуванню позитивного іміджу поліції. В періодичних виданнях, телевізійних випусках новин чи в українському YouTube-просторі часто висвітлюються події, пов'язані з непристойною поведінкою поліцейських, їх непрофесійністю чи зловживанням службовим

становищем. Така інформація, позбавлена фахових коментарів, об'єктивних оцінок та подальшого висвітлення розслідування «вражаючих подій» спрацьовує виключно на негативний окрас всієї правоохоронної системи. Між тим, як зазначив міністр внутрішніх справ України Денис Монастирський, «багато просвітницьких ініціатив поліції з тих чи інших причин були згорнуті, й поліція страждає від великого негативу».

Одним із ключових аспектів позитивного іміджу поліції є довіра до неї з боку населення. Як показало загальнонаціональне опитування, проведене з 14 по 19 травня 2021 року соціологічною службою Центру Разумкова спільно з Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва (опитано 2020 респондентів віком від 18 років), українці стали менше довіряти Національній поліції. Недовіра населення до поліції зросла із -25% до -31%. Те, що відбулося свого часу в Житомирі, Броварах, Одесі, Прилуках, де поліція не змогла впоратися з ситуацією і продемонструвати високий рівень професіоналізму, негативно позначилось і на довірі до неї з боку населення. При цьому варто зазначити, що з липня 2020 року і по теперішній час показник балансу довіри/недовіри має позитивну тенденцію як в МВС (+3,7%), так і в Національній поліції (+5,8%). І така тенденція – непоганий початок у процесі формування іміджу нової поліції, особливо якщо враховувати негативні стереотипи щодо міліції, які формувались впродовж довгих років існування правоохоронної системи. До того ж, показали свою ефективність поліцейські офіцери громади, отримавши за два роки своєї діяльності близько 70% довіри місцевих жителів[2].

Важливим показником позитивного іміджу поліції та логічним продовженням теми довіри є готовність населення звертатись до поліції за допомогою та співпрацювати з поліцією. Як свідчить статистика, кількість громадян, які готові допомагати поліції, зросла з 34% в 2019 році до 37,4% в 2020 році.

Важливими для формування позитивного іміджу поліції є морально-вольові якості поліцейських. Узагальненим зібранням професійно-етичних вимог, які висуваються суспільством до співробітників Національної поліції, є «Правила етичної поведінки поліцейських», затверджені Наказом Міністерства внутрішніх справ України № 1179 від 09.11.2016 року. У «Правилах» затверджено, що «незалежно від посади чи звання у відносинах із населенням поліцейський зобов'язаний:

- бути тактовним та доброзичливим;
- висловлювати вимоги чи зауваження, що стосуються особи, у ввічливій та переконливій формі;
- надати можливість особі висловити власну думку;
- до всіх потерпілих від злочинів або інших правопорушень проявляти повагу, охороняти їх безпеку та право на невтручання в особисте життя» (розділ 4, п.2).

Оцінюючи роботу Національної поліції в 2020 році, Голова Національної поліції України Ігор Клименко, зазначив, що «рівень ввічливості і доброзичливості поліцейських при спілкуванні з людьми виріс в порівнянні з 2019-м роком майже на 10%. 62,3% українців, які в минулому році контактували з поліцейськими, відзначили ввічливе звертання» [3].

На відношення громадян до поліції значною мірою впливають також гендерна ідентичність та місце проживання громадян. Так, чоловіки в оцінці діяльності правоохоронців більше уваги приділяють їх професійним якостям, в той час як жінки звертають увагу іще й на зовнішній вигляд та культуру мови. Більш високі вимоги до діяльності поліції висувають також жителі обласних центрів в порівнянні з жителями райцентрів чи селищ.

Отож, імідж поліції є складним соціокультурним феноменом, на формування якого впливають як внутрішні, так і зовнішні чинники. Їх подальше дослідження сприятиме вдосконаленню правоохоронної системи та формуванню позитивного іміджу поліції в цілому.

Список бібліографічних посилань

1. Байдак Т. М., Болотова В. О. Позитивний публічний імідж як чинник довірливих відносин патрульної поліції з громадськістю. *Габітус*. Науковий журнал з соціології та психології. 2021. Вип. 24. Том 1. С.13-18.

2. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2020 році. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2020/npu-zvit-2020.pdf>

3. Клименко І. Оцінка роботи Нацполіції в 2020 році: результати соціологічного дослідження. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/blog/731177.html>

Одержано 19.10.2021

УДК 332.2.021.8.001.25(477)

Ксенія Миколаївна ГУРТОВА,

*викладач кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

Анна Олександрівна КАБАЦЬКА,

*студентка 2 курсу факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ПРАВОВИЙ СТАТУС ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ

Оголосивши про свою незалежність, Україна стала на шлях побудови власної правової держави і громадянського суспільства. Серед всіх проблем, які вирішує український народ є і наступна проблема здійснення прав людини та громадянина.

Правовий статус громадян виражає її соціально-економічне і політичне становище в державі й суспільстві, а також можливості для реалізації прав і свобод та покращення свого становища за допомогою права і законодавства [1].

Держава і суспільство зацікавлені і значною мірою стимулюють правомірну діяльність і поведінку особи. Знання цих прав, свобод та обов'язків дає можливість захищати ці права законними методами і способами в судовому порядку, а також за допомогою інших юридичних гарантій. Знання свого правового статусу дає можливість особі знати, що дозволено робити, що вона зобов'язана робити і що заборонено робити [5].

Правовий статус особи – це система закріплених у нормативно-правових актах і гарантованих державою прав, свобод, обов'язків, відповідальності, відповідно до яких індивід як суб'єкт права (тобто як такий, що має правосуб'єктність) координує свою поведінку в суспільстві.

Матузов М.І. вважає, що «правовий статус - це юридично закріплене становище особи в суспільстві» [3]. Інші автори вважають, що це поняття складається з соціально допустимих і необхідних можливостей особи не просто як індивід, а як громадянина. Вітрук М.В. визначає «правовий статус як систему юридичних прав, свобод, обов'язків і законних інтересів в їх єдності, основу чи ядро її правового становища» [2].

Нараховують три види правових статусі особи :

- загальний статус, тобто однаковий для всіх громадян України (закріплений Конституцією України);

- спеціальний статус, тобто закріплюючої особливості правового положення деяких категорій громадян (державні що служать, підприємці, учні й т.д.);

- індивідуальний статус, тобто який виражає всю повноту суб'єктивних юридичних прав і обов'язків даного громадянина (визначається, наприклад, його статтю, віком, рідний станом, наявністю утворення, займаною посадою й т.д.).

Правовий статус особи відображає юридичне закріплення досягнутому суспільством обсягу свободи особи. Він ґрунтується на сучасному вченні про свободу, в підвалинах якого лежать такі ідеї:

- усі люди вільні від народження, і ніхто не має права відчужувати їх природні права. Забезпечення і охорона цих прав є головним обов'язком держави;

- свобода особи полягає у можливості робити все, що не завдає шкоди іншій особі;
- межі свободи можуть визначатися законом, який відповідає праву, а право є мірою свободи;
- обмеження прав є можливим виключно з метою сприяння досягання загального добробуту в демократичному суспільстві.

Існує 3 такі види правових статусів особи :

1) загальний - статус особи як громадянина держави закріплений у конституції і конституційних законах. Він є загальним, узагальненим і однаковим для всіх незалежно від національності, релігійних переконань, соціального стану; характеризується стабільністю і визначеністю; передбачає рівність прав і обов'язків громадян, рівність їх перед законом; є засадничим для всіх інших; є основою для набуття конкретних суб'єктивних прав, покладення обов'язків і несення відповідальності;

2) спеціальний - статус особи як представника тієї чи іншої соціальної групи, відокремленої за певним юридико-значущим началом (родом діяльності, віком та ін.), який наділений відповідно до законів та інших нормативних актів спеціальними, додатковими, правами і обов'язками, обумовлений особливостями становища особи і потребами її функціональної спеціальної активності (студент, пенсіонер, посадова особа та ін.), є загальним для певного кола осіб;

3) індивідуальний - статус особи як індивідуума, який становить персоніфіковані права і обов'язки в їх конкретних, природних і набутих здібностях і особливостях (стать, вік, родинний стан, стан здоров'я, релігійні переконання тощо), відрізняється рухливістю: змінюється відповідно до тих змін, що відбуваються в житті людини.

Висновок. Отже, правовий статус особи - це система закріплених у нормативно-правових актах і гарантованих державою прав, свобод, обов'язків, відповідальності, відповідно до яких індивід як суб'єкт права координує свою поведінку в суспільстві. Але єдиного поняття «правового статусу особи» немає. Найбільш повною вважається структура правового статусу, що складається з таких елементів: суб'єктивні права, свободи і юридичні обов'язки; громадянство; правові принципи і юридичні гарантії; законні інтереси; правосуб'єктність; юридична відповідальність.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с.
2. Вітрук М.В. Проблеми теорії правового положення особистості у розвинутому соціалістичному суспільстві : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Москва, 1979. 247 с.
3. Матузов М.І. Правова система і особистість : підр. : Саратов : вид-во Сарат. ун-ту. 1987. 293 с.
4. Колодій А.М., Олійник А.Ю. Права людини і громадянина в Україні: навч. посіб. : Київ: Юрінком-Інтер. 2004. 336 с.
5. Журавський В.С., Тодика Ю.М. Конституційне право України: підр. для студентів вищих навч. закл. : Київ, 2002. 82 с.

Одержано 19.10.2021

УДК 332.2.021.8.001.25(477)

Ксенія Миколаївна ГУРТОВА,

викладач кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;

Дар'я Сергіївна СТАДНИЦЬКА,

студентка 2 курсу факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ

ТЕОРІЇ ПОХОДЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Історія цивілізації знає десятки або сотні правових теорій. У минулому правові теорії були цілком завоювання людської культури та прагненням наукової думки проникнути в сутність міжособистісних людських відносин.

У найбільш загальному вигляді все розмаїття поглядів на право може бути зведене до протистояння двох вихідних принципів позицій. Одна з них полягає в поясненні держави і права як засобів сили, засобів подолання суспільних протиріч і забезпечення порядку насамперед шляхом насильства, шляхом примусу. З цього погляду держава і право є знаряддями і засобами в руках однієї частини суспільства для проведення своєї волі, для підпорядкування цій волі інших членів суспільства.

Теорія природного права осіб ґрунтується на тому факті, що існують як позитивне право, так і природне право, створене державою за допомогою законодавства. Природне право з'явилося в суспільстві задовго до появи держави. Якщо позитивний закон породжується волею народу та волею країни, то природний закон вищий і незмінний. У людей природний закон виражається як голос його совісті, і люди вивчають природний закон, маючи справу з ним. Природний закон походить від природного права і природним чином закарбовується в серцях людей. Природний закон також походить від вічної справедливості, властивої людям. У теорії переважає штучна інтерпретація закону та його причин (якщо закон породжений незмінною природою людини, то поки людина існує, він вічний і незмінний). Природне право включає такі невід'ємні права людини, як право на життя, право на вільний розвиток та право на участь у суспільстві та країні. Позитивне право повинно базуватися на природних вимогах, які є обов'язковими для кожної країни [2].

Соціологічна теорія права (Р. Ієринг, Є. Ерліх, Г. Канторович, Р. Паунд та ін., кінець XIX- друга половина XX ст.) мала девізом вивчення права в дії, у житті ("функціоналізм"), виводила право із суспільства, із фактичних суспільних відносин. Іншими словами, правові відносини вважалися первинними, а правові норми вторинними; законодавець — не творець нової норми, а лише фіксатор її після того, як вона склалася в суспільстві. Тут виток права вбачаються в судовій і адміністративній практиці. Р. Паунд розцінював право як "високоспеціалізовану форму соціального контролю, здійснювану на основі владних приписів у межах судового і адміністративного процесу". Цінними елементами соціологічної теорії є чітке розмежування права і закону; підкреслення залежності ефективності правового регулювання від правозастосовної практики, соціальних відносин; пошук джерел права в суспільстві. Проте соціологічна теорія права не лише переводила розуміння права зі сфери належного у сферу сущого, а й виразно "втікала" від виявлення його природи (сутності) [3].

У 1996 році з прийняттям Конституції Україна як країна пообіцяла повністю забезпечити, щоб кожен її громадянин і кожен, хто проживає на українській території, користувалися усіма правами, які містяться в Конституції. Українська влада ратифікувала Європейську конвенцію з прав людини у 1997 році та зобов'язалася перед міжнародним співтовариством забезпечити, щоб усі особи, які перебувають під її юрисдикцією, могли реалізувати права та свободи, передбачені конвенцією. Це дає кожному громадянину підстави вимагати поваги до прав, передбачених національними та міжнародними документами [1].

Висновок. Отже, незважаючи на давність ідеї виникнення прав людини, справжнього свого змісту вони набувають на основі принципів справедливості, демократії,

свободи, рівності, завдяки чому стало можливим закріплення основних прав людини в конституціях демократичних держав.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96с.
2. Крестовська Н.М., Матвеева Л.Г. Теорія держави і права : Елементарний курс. Видання друге. Харків, Одіссей, 2008. 432 с.
3. Забезпечення прав людини у правоохоронній діяльності: навч. посіб. / кол. авт.; ред. В.О. Боняк. 2-е вид., перероб. і доп. Дніпро : ДДУВС, Ліра ЛТД, 2018. 260 с.

Одержано 18.10.2021

УДК 332.2.021.8.001.25(477)

Ксенія Миколаївна ГУРТОВА,

*викладач кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

Юлія Олександрівна ШАПОВАЛ,

*студентка 2 курсу факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ*

СИСТЕМА МЕХАНІЗМІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ

Права людини – це природні можливості індивіда, що забезпечують його життя, людську гідність і свободу діяльності у всіх сферах суспільного життя. Права людини, гарантовані Конституцією та міжнародними угодами нашої країни, мають бути реалізовані.

Так в Конституції України окремий розділ присвячено правам і свободам людини і громадянина. Стаття 21 Конституції України визначає, що всі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Згідно статті 22 Основного Закону держави права і свободи людини і громадянина, закріплені Конституцією, не є вичерпними. Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані. Частина 3 ст. 22 Конституції України підкреслює, що за прийняття нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод. Частина 2 статті 3 Конституції України зазначає, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Зокрема, стаття 55 Конституції України передбачає право кожного будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань [1].

Юридичний механізм захисту прав людини – це можливість здійснення громадянами певних вчинків щодо захисту власних прав та свобод. Можливість здійснення громадянами певних вчинків щодо захисту власних прав і свобод і системи органів, які захищають і забезпечують ці права та свободи утворюють юридичний механізм захисту прав людини.

Конституція України досить чітко визначає систему органів та посадових осіб різних рівнів, які повинні захищати права і свободи людини і громадянина. Це: Президент України, Верховна Рада України, місцеві державні адміністрації, підсистема судів загальної юрисдикції та спеціалізованих судів, Конституційний Суд України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, прокуратура, адвокатура, інші правоохоронні органи України.

Особливе місце у системі гарантій посідає Президент України. Він зобов'язаний сприяти формуванню відповідних механізмів контролю та забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, а обстоюючи їх створювати умови нетерпимого ставлення до будь-яких випадків порушення таких прав і свобод.

Верховна Рада України здійснює захист прав і свобод через законодавчу діяльність шляхом визначення виключно в законах України прав і свобод людини і громадянина, гарантій цих прав і свобод, основних обов'язків громадян; громадянства, правосуб'єктності громадян, статусу іноземців і осіб без громадянства; прав корінних народів та національних меншин; основ соціального захисту; визначення правового режиму власності, правових засад і гарантій підприємництва, правил конкуренції та норм антимонопольного регулювання (п. п. 1-3, 6-8 ч. 1 ст. 92 Конституції) [2].

Основною ефективною формою захисту прав і свобод є судовий захист. Потреба у судовому захисті закономірно впливає з ускладнення характеру структури економічних відносин, зростанні конфліктності і соціальних протиріч у суспільному житті. Закон прямо не передбачає здійснення захисту прав людини Конституційним Судом, але це впливає із його завдань: гарантувати верховенство Конституції України на всій території держави, здійснюючи контроль за відповідністю Основному Закону законів та інших правових актів [4].

Діяльність з посилення гарантій захисту прав і свобод людини покладено на інститут Уповноваженого з прав людини, який існує в рамках парламентаризму. Зазначена посадова особа заповнює прогалини і компенсує недоліки судових засобів захисту, парламентського та відомчого контролю за адміністративними органами.

Широкими повноваженнями щодо захисту прав і свобод людини наділена прокуратура України при виконанні функцій нагляду за додержанням і застосуванням законів. Діяльність органів прокуратури по вирішенню заяв і звернень громадян, перевірці сигналів преси та інших засобів масової інформації про порушення законності забезпечує своєчасний і кваліфікований розгляд кожного звернення, всебічну перевірку доводів заявника і прийняття на місці правильного рішення, поновлення порушених прав і законних інтересів громадян, притягнення до відповідальності винних осіб [3].

Забезпечення прав і свобод громадян неможливе без такого інституту, як адвокатура. Адвокат зобов'язаний здійснювати представництво, сприяти захисту прав та законних інтересів громадян і юридичних осіб за їх дорученням в усіх органах, установах, організаціях. Вказана діяльність базується на принципах верховенства права, незалежності, гуманізму, демократизму і конфіденційності.

Висновок. Визначимо, що Конституція України закріплює систему елементів, що складають механізм реалізації конституційних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина. Також можна стверджувати, що в нашій країні діє система захисту прав людини, подібна до тієї, що існує у розвинутих демократичних країнах.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с.
2. Про Регламент Верховної ради України : Закон України від 10.02.2010 №1861-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 14-15. № 16-17, С. 133. Дата оновлення : 05.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17>.
3. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 №1697-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. №2-3, С. 12. Дата оновлення : 11.07.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>.
4. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 №2136-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 35. С.376. Дата оновлення : 11.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>.

Одержано 18.10.2021

УДК 159.942

Андрій Володимирович ДАНИЛЕВИЧ,

здобувач другого (магістерського) рівня
вищої освіти за спеціальністю 053 «Психологія»

Харківського національного університету внутрішніх справ

МЕХАНІЗМИ ВПЛИВУ ТЕЛЕВІЗІЙНИХ ПЕРЕДАЧ НА ЕМОЦІЙНУ СФЕРУ ОСОБИСТОСТІ

Отримання емоційного задоволення – один з важливих мотивів звернення особистості до засобів масової комунікації (ЗМК), особливо до такого, як телебачення. Незалежно від початкової мотивації звернення до ЗМК, будь-яка медіапродукція, як правило, впливає не тільки на когнітивну, а й на емоційну сферу особистості.

Емоції – особливі психічні явища, які містять суб'єктивну оцінку значущості для людини подій, предметів, явищ і людей у формі переживання. Таким чином, емоція обов'язково включає когнітивний компонент.

Основна функція емоцій складається в задоволенні потреб: негативна емоція говорить про неможливість задоволення потреб в даній ситуації або у взаємодії з даним об'єктом і викликає поведінку, спрямовану «від об'єкта». Позитивна емоція свідчить про можливість задоволення потреби і викликає поведінку, спрямовану «до об'єкта». Різна продукція ЗМК може викликати як позитивні, так і негативні емоції.

Для аналізу емоційного впливу продукції ЗМК використовують дослідження як фізіологічних показників глядачів, так і їх (само)звіти.

Більшість авторів виділяють наступні соціально-психологічні механізми впливу ЗМК на емоційну сферу особистості [1; 2; 3]:

– емпатія – співпереживання персонажу. Емпатія дозволяє глядачеві відчувати ті ж почуття, що відчуває герой, і відчувати себе співучасником того, що відбувається на екрані. Чим сильніше включається емпатія, тим сильніші емоції відчуватиме глядач. Емпатія включає когнітивний і емоційний компоненти. Когнітивний компонент передбачає здатність стати на позицію іншої людини, прийняти його точку зору, тому люди, схильні до децентрації, більш схильні і до емпатії. Емоційний компонент – безпосереднє емоційне «вживання» в іншу людину, відгук на її переживання. Емпатія знижується, коли глядачеві відомий сюжет фільму або результат передачі, тому при повторному перегляді глядач відчуває менш сильні емоції;

– ідентифікація з персонажем – ототожнення глядача з телегероєм. Ідентифікація посилюється, якщо глядач оцінює телегероя як схожого з собою, а також коли телегероєм викликає у глядача симпатію, повагу або є для нього авторитетною особою. Ідентифікація тісно пов'язана з емпатією і підсилює дію останньої. Таким чином, чим сильніше ідентифікація глядача з телегероєм, тим більше ймовірне виникнення емпатії, і тим сильніші почуття буде відчувати глядач;

– емоційне зараження – передача емоційного стану однієї людини іншій. Емоційне зараження є одним з механізмів впливу натовпу. Чим більша кількість людей навколо відчувають певну емоцію і чим інтенсивніше вони її висловлюють, тим більша ймовірність «зараження» цією емоцією спостерігача. Той факт, що люди перебувають «на екрані», лише незначно послаблює цей ефект, оскільки глядач, як правило, включений у події, що відбуваються на екрані. Така включеність, знову ж таки, посилюється при наявності ідентифікації з телегероями, тому ідентифікація підсилює не тільки дію емпатії, а й дію емоційного зараження. У серіалах і телепередачах часто використовують спеціальні прийоми, що підсилюють емоційне зараження, такі як, наприклад, закадровий сміх в комедіях або оплески глядачів в залі, де знімається передача;

– сублімація – переведення табуйованих переживань в іншу форму. В основному це стосується сексуальних і агресивних імпульсів. Так, переживання, що виникають при

перегляді спортивних передач, часто носять характер сублімованої агресії, тобто заміщають прояви агресії в реальній поведінці людини;

– опосередкований досвід – можливість за допомогою телебачення або інших ЗМК пережити ті емоції, які в реальному житті людина не відчуває або відчуває рідко. Цей механізм використовують популярні зараз кінотеатри 5D;

– напружене очікування – розрядка. При перегляді телепередачі виникає напружене очікування результату сюжету, пов'язане з переживанням почуття невизначеності. Чим вище невизначеність сюжету, тим напруженіше очікування. Напруга посилюється, якщо негативний результат сюжету (наприклад, загибель героя) здається досить імовірним, а позитивний – малоімовірним. Саме по собі напружене очікування є негативним емоційним переживанням, але коли раптом герой наприклад, «рятується» – глядач відчуває розрядку напруги і супутнє їй почуття задоволення. Напруга посилюється при високій включеності глядача в те, що відбувається на екрані, тобто, знову ж таки, при високому ступені ідентифікації глядача з телегероєм.

Висновок. З вищевикладеного бачимо, що ключовим механізмом емоційного впливу є ідентифікація, яка підсилює дію інших механізмів. Слід також зазначити, що всі механізми діють в тісному взаємозв'язку, і виділення їх можна лише на теоретичному рівні.

Список бібліографічних посилань

1. Голда Н., Піняк І., Фалович В. Моделювання психосоматичних процесів у рекламній діяльності. *Галицький економічний вісник*. 2020. № 5 (66). С.148–154.
2. Кузнєцова О. Психологічні тригери в ЗМІ: поняття, особливості, види, протистояння їх впливу. URL: <http://surl.li/argpl>.
3. Літвякова І. А., Ханецька Н. В. Дослідження впливу емоцій на стан особистості. *Молодий вчений*. 2017. № 11 (51). С. 806–809.

Одержано 18.10.2021

УДК 81`42

Наталія Ігорівна ЄЛЬНІКОВА,

*старший викладач кафедри українознавства факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ТРОЛІНГ ЯК АМБІВАЛЕНТНЕ ЯВИЩЕ В ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ КУРСАНТІВ-ПРАВООХОРОНЦІВ

Розвиток соціуму в ситуації постмодерну вирізняється перманентною нестійкістю, соціальною невизначеністю, що створює соціальну напруженість, водночас надаючи швидкоплинні можливості. З огляду на те, що у процесі соціальної адаптації соціальні актори гармонізують свої суспільні відносини, орієнтуючись на тотальну раціоналізацію своєї діяльності, вони подекуди забувають про моральні принципи, керуючись лише власними бажаннями та потребами. Стрімкі зміни в економічному та суспільному просторі продукують в учасників соціальних процесів споживацьке ставлення до інших членів соціуму як до ресурсу, що дозволяє реалізувати свої інтереси, отримуючи власну вигоду, часто всупереч потреб інших людей. Реалізуються окреслені явища за допомогою мережі «Інтернет», що сьогодні демонструє весь діапазон сучасних властивостей і концепцій української мови через морфологічний, стилістичний, синтаксичний, лексичний потенціали.

Такі зміни спричиняють нові девіантні форми соціальної взаємодії, коли учасники спілкування вважають прийнятним аномативне спілкування, якщо воно не шкодить власній репутації та реалізації їхніх потреб. Саме віртуальний світ каталізує всю гостроту інтернет-контенту, пришвидшуючи всі мовні та позамовні процеси, що реалізуються в

українській спільноті. Особливо яскраво це помічається в повсякденній неформальній інтернет-комунікації курсантів, оскільки коментарі, що залишають майбутні правоохоронці в соціальних мережах, несуть публічний характер і фіксують у собі допитливі та подекуди безпрецедентні властивості, що й зумовлює актуальність цього дослідження.

Комунікативна лінгвістика активно досліджує мовні тенденції та специфіку мовленнєвої картини інтернет-простору. Особливість віртуальної комунікації привертає увагу як вітчизняних, так і зарубіжних науковців (Ф. Бацевич, О. Селіванова, Я. Бондаренко, М. Гусар, І. Сусов, В. Красних, Г. Почепцов, В. Чернявська й інші). Розв'язання багатьох питань цієї сфери мовознавчих розвідок і сьогодні має дискусійний характер, зокрема, не всі науковці вважають явище тролінгу формою мовленнєвої агресії, надаючи цьому явищу іронічний характер.

В інтернет-комунікації сьогодні беруть участь особи, що є суб'єктом віртуального мовного контактування. Їм потрібно сформулювати допис у такий спосіб, щоб він був стилістично точним, адже всі мовленнєві ситуації у віртуальному просторі змушують соціальних акторів правильно кодувати та декодувати інформацію, реалізуючись у комунікації із урахуванням усіх мовних тактик і стратегій, наявних в інтернеті. Наявність нікнейма у кожного учасника віртуального спілкування надає змогу позбутися певних комунікаційних перешкод, які подекуди виникають при живому контактуванні (вік, соціальний статус, зовнішність). Таке спілкування має і негативні наслідки: зростання національної чи релігійної ворожості, пропаганда відособленості, упереджене ставлення до громадян за їхнім сприйняттям мовного питання тощо. Тому проблема девіантної комунікації є однією з провідних у галузі еколінгвістики, правознавства, педагогіки, психології, соціології, політології.

Аномальні щодо мовної нормативності коментарі в інтернеті є проявом девіантної комунікації, яка зумовлена низьким ступенем сформованості комунікативної компетенції. Така поведінка у віртуальному просторі носить провокативний характер, що виявляється у тролінгу, флеймінгу, кібербулінгу, хейтингу, холіварі тощо.

Тролінг як одна з форм девіантної комунікації має амбівалентний характер. Дехто з науковців (Д. Семенов, Р. Внебрачних, М. Акуліч) у своїх дослідженнях виокремлюють агресивну складову тролінгу, зауважуючи, що анонімне спілкування сприяє прояву агресивної поведінки, є різновидом віртуального натиску. Учені стверджують, що тролінг як спосіб порушення конструктивної дискусії всіляко сприятиме інформаційним війнам.

Натомість переважна більшість курсантів-правоохоронців вважають тролінг проявом іронії, сарказму, чорного гумору. Обґрунтовують свою позицію вони тим, що термін «тролінг» запозичений із рибальства, адже trolling (з англ.) – уведення приманки під час ловіння риби шляхом її буксирування за допомогою плавзасобу. В інтернет-комунікації тролінг нагадує таку риболовлю, адже реципієнт реагує на в'їдливий коментар і починає емоційно відповідати співрозмовнику, вступаючи в таку гру.

Незважаючи на визначення науковців, у розумінні курсантської молоді сьогодні будь-який гумористичний прояв, спрямований проти людини, сприймається як тролінг. Імовірно такі зміни пояснюються метаморфозним типом самого впливу в кіберпросторі: підвищується загальна анонімність у віртуальному спілкуванні, якщо учасники спілкування подають неправдиву інформацію про себе в популярних соціальних мережах.

Амбівалентність розуміння тролінгу можна пояснити різноманітністю вмотивованістю комунікантів інтернет-спілкування. Основою тролінгової комунікації є провокація, яка може застосовуватися для пожвавлення дискусії, підвищення креативності соціальних акторів, урізноманітнення інтелектуальної інтернет-гри.

Таким чином, тролінг у сучасному розумінні інтерпретується учасниками комунікативного акту не лише як вияв агресії, а як іронія на адресу реципієнта, є однією з популярних форм комічного в інтернет-просторі. Такого роду повідомлення в курсантському середовищі зазвичай носять не провокативний характер або породження агресії, вони здебільшого створюються для підняття настрою чи у виховному розумінні.

Водночас іронія та сарказм на адресу інших учасників комунікативного акту можуть бути приводом для рефлексії, а не створювати агресивну провокацію.

Список бібліографічних посилань

1. Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної генології. Київ: «Академія», 2006. 248 с.
2. Внебрачных Р. А. Троллинг как форма социальной агрессии в виртуальных сообществах. *Вестн. Удмурт. ун-та. Серия 3: Философия. Социология. Психология. Педагогика.* 2012. Вып. 1. С. 48–51.
3. Гарюнова Ю. О. Мовні засоби вираження іронії в кінокритичних текстах. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.* Сер.: Філологія. 2011. № 936. Вип. 61. С. 33–37.
4. Ельнікова Н. І. Тролінг в українськомовних медіа: лінгвістичний аспект. *Південний архів (філологічні науки).* № 87(2021). 2021. С. 16–20.

Одержано 18.10.2021

УДК 3.36.364(364.2)

Наталя Дмитрівна КАБУСЬ,

доктор педагогічних наук, доцент,

професор кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки

Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди;

Марія Іванівна СИРОТЮК,

студентка 3 курсу факультету психології і соціології

Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЯК СКЛАДОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Сталий розвиток держави – це безперервна еволюція; кроки у напрямку до постійно зростаючого ідеалу; а суспільство з прагненням до кращого – передумова міцної держави.

Українцям ніколи не бракувало жаги до кращого: вільного, рідного, свого...

Наразі, в країні затяжна війна. Вона вплинула на багатьох, залишила відбитки в житті кожного ветерана – хтось втратив фізичне, хтось – психічне здоров'я, ще хтось – близьких йому людей. Поступово змінився рядовий склад. В силу різних причин солдати покидають передову – тепер вони потребують у соціальному захисті, тривалій реабілітації.

За час, антитерористичної операції, вони змінились, адаптувались до ризику, екстремальних умов – стали іншими. Навіть найріднішим людям складно зрозуміти їх. Попри бажання допомогти, вони часто зустрічаються з опором. Тож повернення солдата може стати важким випробуванням для сім'ї [1].

Підтримка держави є вкрай необхідною для ветеранів та їх родин. А так, як їхня кількість невпинно зростає, то збільшується значення системності та технологічного підходу, здатного охопити максимум тих, хто вертається до мирного життя.

Тож, був прийнятий ЗУ «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [2], за яким список пільг для учасників антитерористичної операції/операції об'єднаних сил (АТО/ООС) налічує 22 різнопланових пункти.

Актуальною є і реабілітація ветеранів – їх відновлення. На сьогодні, реабілітаційний процес для військовослужбовців включає медичний, соціальний та психологічний види, де найпершим – є повернення фізичних можливостей організму. Кожен наступний вид реабілітації зароджується в попередньому і поступово стає основним [4].

Україна бере участь у міжнародних проєктах сприяння медичній реабілітації військовослужбовців, наприклад – у реабілітаційному центрі Болгарії. В той же час реалізуються інші мотиваційні проєкти для ветеранів АТО/ООС такі як: «Ігри нескорених» [3],

«Плече побратима», «Патріоти до влади». Ветерани продовжують активну діяльність: пишуть книжки («Життя після 16.30»), очолюють громадські організації: «Рапіра», «Щит нації», «Патріот». Зусилля волонтерів теж сприяють цьому.

Впродовж останніх років, реабілітація військовослужбовців стає все більш злагодженою, ефективною: надаються нові можливості, в тому числі професійні, послуги спеціалістів, соціальні гарантії, що неабияк сприяють поверненню ветеранів до мирного життя.

При цьому, ми вважаємо, що на сучасному етапі розвитку нашої держави – є потреба у сімейній формі реабілітації. Тому, бачимо необхідність у створення дозвіллевих центрів для змістовного проведення часу ветерана з родиною, налагодження втраченого контакту, покращення внутрішньо сімейних та міжлюдських стосунків.

Список бібліографічних посилань

1. Донець Ю., Глазкова А., Устінова Т. Батьки повертаються з війни: Розповідь про сімейне відновлення. К. 2020, 64 с.
2. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (28.08.2021)
3. Ігри нескорених. URL: <https://invictusgames.in.ua/promo/invictus-games-2020#Hague2020> (29.08.2021)
4. Магльована Г., Магльований А., Мухін В. Основи фізичної реабілітації. Львів 2006. 150 с.

Одержано 19.10.2021

УДК 796.323.2 (477)

Дар'я Володимирівна КАЗНАЧЕЄВА,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Питання забезпечення і дотримання академічної доброчесності є одним з пріоритетних напрямів діяльності сучасної науково-освітньої спільноти, а також одним з найбільш важливих і невідкладних завдань сьогодення, які стоять перед вищими навчальними закладами України та зарубіжних країн. Так, слід відзначити, що найбільш важливими кроками в цьому напрямі в Європейському регіоні є прийняття Бухарестської Декларації з етичних цінностей та принципів вищої освіти в Європейському регіоні (2004 р.), схвалення Міжнародною Асоціацією університетів та Magna Charta Observatory Керівництва для інституційних Кодексів етики в галузі вищої освіти (2012 р.), рішення Постійної конференції міністрів освіти Ради Європи з управління та якості освіти про Створення Пан-Європейської платформи з питань етики, прозорості та чесності в галузі освіти (ETINED) (Гельсінська Підсумкова Декларація, 2013 р.) та ін. [1, с. 12-18].

Реформування національної системи освіти є надзвичайно важливим та складним кроком, оскільки сучасне суспільство і сучасна держава потребують нових підходів і стандартів в освіті з урахуванням нагальних потреб сьогодення та використання міжнародного досвіду в освітній сфері. На нашу думку система запобігання та виявлення академічного плагіату в наукових (творчих), методичних роботах наукових, науково-педагогічних та педагогічних працівників закладів вищої освіти системи МВС України, а також в навчальних та наукових роботах здобувачів вищої і післядипломної освіти повинна передбачати здійснення таких процедур і заходів, як забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень шляхом формування у учасників освітнього процесу взаємоповаги, внесення до компонент програм навчальних

дисциплін, спроможних формувати компетентності із академічної доброчесності, виявлення академічного плагіату шляхом використання спеціальних комп'ютерних систем, створення умов, що унеможливають порушення принципів академічної доброчесності, притягнення до відповідальності за порушення таких принципів.

До речі, комп'ютерні системи (такі як система «Антиплагіат») здатні лише визначити текст, скопійований із інших джерел, та надають інформацію про ознаки плагіату. Така система дає інформацію про можливі «проблемні» місця в тексті, зокрема цитати, оформлені належним або неналежним чином (класика неналежного оформлення цитат – це коли посилання на першоджерела наявні, але текст поданий без лапок). Скопійований текст може не бути основною змістовною частиною роботи, тоді не варто робити висновки про плагіат поданих у цій роботі основних наукових результатів [3].

Отже, застосування технологій запобігання та виявлення академічного плагіату сьогодні є досить корисним. Результати перевірки ними дійсно несуть корисну інформацію, однак керуватись лише такими результатами, вочевидь, не можна. Алгоритму абсолютного доведення відсутності плагіату на сьогодні не винайдено.

Серед результатів навчання здобувача вищої освіти із академічної доброчесності, на нашу думку, доречно виділити такі, як здатність діяти у професійних і навчальних ситуаціях із позицій академічної доброчесності та професійної етики, самостійно виконувати навчальні завдання, коректно посилатися на джерела інформації у разі запозичення ідей, тверджень, відомостей, усвідомлювати значущість норм академічної доброчесності, оцінювати приклади людської поведінки відповідно до них, давати моральну оцінку власним вчинкам, співвідносити їх із моральними та професійними нормами тощо.

Академічний плагіат є лише одним із видів порушень академічної доброчесності, а заклад вищої освіти повинен забезпечити дотримання академічної доброчесності усіма учасниками освітнього процесу.

Нормативно-правове забезпечення впровадження принципів академічної доброчесності у закладах вищої освіти складається із законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про професійну (професійно-технічну) освіту», «Про наукову та науково-технічну діяльність», нормативних актів Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади, яким вони підпорядковуються, внутрішніх нормативних документів (кодекси честі, процедури прийняття рішень з питань ймовірних порушень академічної доброчесності тощо) [2].

На нашу думку заходами попередження академічного плагіату в закладах вищої освіти МВС України можуть бути:

- розробка відповідних інструкцій стосовно правил цитування, оформлення наукових (творчих) робіт, списків бібліографічних джерел, посилань на використані матеріали та ознайомлення з ними учасників освітнього процесу;
- ознайомлення здобувачів усіх ступенів вищої освіти з науковою етикою та проблемами, що можуть виникнути у ході наукового дослідження;
- навчання здобувачів грамотному викладу своїх думок, використання думок інших авторів, а також вмінню цікаво передавати матеріал (наукова робота має бути оригінальною та повинна повністю розкривати тему відповідно до плану);
- забезпечення таких компонент освітніх програм, як курсові проекти/ роботи, кваліфікаційні роботи тощо, такою кількістю тематик з вузькою і актуальною специфікою, щоб була можливість уникнути плагіатських робіт;
- запровадження поетапного звітування про хід виконання роботи, адже однією із причин академічного плагіату є неправильно організований час на виконання завдання.

Дотримання академічної доброчесності є не тільки важливим фактором забезпечення якості вищої освіти, а ще й тим важливим критерієм, який визначає, які моральні і етичні принципи будуть сформовані у здобувачів вищої освіти за роки їхнього навчання у ВНЗ. Тому, що саме такі складники академічної доброчесності, як

справедливість, довіра, повага, відповідальність, чесність є водночас і загальнолюдськими цінностями, і запорукою успішного розвитку держави.

Список бібліографічних посилань

1. Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / Міжнарод. благод. Фонд "Міжнарод. фонд. дослідж. освіт. політики"; за заг. ред. Т. В. Фінікова, А. Є. Артюхова. К.; Таксон, 2016. 234 с.
2. Про освіту: Закон від 05.09.2017 № 2145-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 17.04.2020).
3. Щодо рекомендацій з академічної доброчесності для закладів вищої освіти: Лист МОН України від 23.10.2018 № 1/9-650.

Одержано 19.10.2021

УДК 80

Наталія Анатоліївна КОВЕРСУН,

викладач Кременчуцького льотного коледжу

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОЄКТНІ ТЕХНОЛОГІЇ НА ЗАНЯТТЯХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

Предметна компетентність на заняттях української філології - це сукупність знань, умінь та навичок у межах предметів, що дозволяє особистості вивчати й застосовувати мовні явища, аналізувати літературні твори та інше.

Предметна компетентність – це можливість установлювати зв'язки між набутими мовними, літературними знаннями та застосовувати їх у творчій діяльності, успішно використовувати свої вміння, сформовані протягом вивчення української мови та літератури як навчальної дисципліни. Для того, щоб здобувачі освіти ефективно застосовували предметні компетентності у процесі навчання мови та літератури, викладачу необхідно звернутися до активних методів навчання, зокрема проєктного.

Технологія проєктного навчання у педагогіці вважається інноваційною методикою, яка сприяє цікавіше і творчо підійти до будь-якої теми. Завдання філолога полягає в тому, щоб здобувач освіти під час роботи на занятті й у позаурочний час усвідомив реалії, які її оточують, і вмів знаходити шляхи розв'язання проблем. Такий підхід співзвучний концепції особистісно зорієнтованого навчання та виховання із проєктною технологією.

На думку О. Пометун, проєктна технологія дає відповіді на запитання, як, яким чином (якими методами, прийомами, засобами) досягти поставленої мети, установлюючи порядок використання різноманітних моделей навчання[3, с.146].

Метод проєктів – це модель організації навчального процесу, орієнтована на творчу самореалізацію особистості, розвиток її можливостей у процесі створення певного «продукту» під контролем викладача.

В основі методу проєктів лежить: розвиток пізнавальних умінь і навичок здобувачів освіти; уміння орієнтуватися в інформаційному просторі; уміння самостійно конструювати свої знання; уміння інтегрувати свої знання з різних галузей науки; уміння критично мислити[1].

Педагогічна література подає кілька типів проєктів, які використовують на заняттях української мови та літератури, а саме:

– Дослідницькі (дослідницько-пошукові). Наприклад, здобувачі беруть участь у дослідницькому проекті «Стилістика культури мовлення. Дослідження сленгу української мови». Створюють порівняльні словники, де вказують нормативне слововживання на противагу суржику; колаж – виписки з публіцистичних видань (газет, журналів), де присутній суржик. Результат проекту представляють за допомогою презентації, доповідей, таблиць.

– Творчі проекти - проекти, які не мають детально опрацьованої структури діяльності учасників. Вона лише окреслена і розвивається відповідно до жанру і форми остаточного результату (спільна газета, твір, відеофільм, драматизація тощо). Наприклад, зразок проекту – оформлення тематичного кабінету.

– Пригодницькі та ігрові проекти – здобувачі освіти опрацьовують ролі, зумовлені характером і змістом проекту (герої, історичні персонажі та інше): створення есе, ілюстрацій, віртуальної карти.

– Інформаційні проекти, у яких збирається інформація з чіткою структурою (мета, актуальність, отримання й обробка інформації, оформлення результатів та їх презентація). Наприклад, історія населеного пункту (екскурсія вулицями, збирання історичних даних у бібліотеці, опитування місцевих жителів). Створення презентації та карти населеного пункту.

Метод проектів на заняттях української мови та літератури мало досліджене питання, але досить перспективне. Проектна діяльність дає змогу самореалізуватися викладачу та здобувачеві освіти, розкриває їхній творчий потенціал. Усі компоненти проекту роблять заняття нетрадиційним, проте з формуванням ключових компетентностей, які важливі для навчання.

Список бібліографічних посилань

1. Онопрієнко О. Метод проектів: теоретичні аспекти. URL: https://base.kristti.com.ua/wpcontent/uploads/2017/09/Proektna_diyalnist.pdf (дата звернення: 18.10.2021).
2. Освітні технології: навч.-метод. посібник/О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.; за ред. О.М. Пехоти. К.: Вид-во А.С.К., 2003. 255с.
3. Пометун О. І. Основи критичного мислення: навчальний посібник для учнів старших класів загальноосвітньої школи / О. І. Пометун, Л. М. Пилипчатіна, І. М. Суценко, І. О. Баранова. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. 216 с.

Одержано 18.10.2021

УДК 159.9

Валентина Чеславівна КУПЧИШИНА,

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри психології, педагогіки

та соціально-економічних дисциплін

факультету забезпечення оперативно-службової діяльності

Національної академії Державної

прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПОНЯТТЯ «ЕТНІЧНИЙ КОНФЛІКТ»

Проблема етнічних конфліктів є однією із найбільш дискусійних у сучасній конфліктології. Дотепер немає єдності щодо визначення поняття соціального конфлікту, подібна ситуація спостерігається і навколо дефініції «етнічного конфлікту». Останній

найчастіше визначають як форму міжгрупового конфлікту, коли групи із суперечливими інтересами вступають у конфліктну взаємодію на основі етнічних ознак.

Аналізуючи наукові доробки західних вчених зауважимо, що вони досить широко трактують даний термін. Його зміст вони здебільшого визначають як сферу різних протиріч між етнічними групами, націями і навіть державами, а також між етнічною більшістю і етнічною меншістю в багатонаціональних державах. Цей термін використовується також для позначення суспільних рухів етнічного характеру, сепаратизму та іредентизму, різного роду агресії проти етнічних символів.

Таке широке розуміння конфлікту, на наш погляд, навряд чи може забезпечити чітке визначення поняття, а також використовуватися для аналітичного вивчення даного явища. Тому зазвичай оперують більш вузьким поняттям «етнічний конфлікт», що дає можливість відокремити власне етнічний конфлікт від близьких до нього явищ. Для цього зазвичай в контексті даного процесу виокремлюють описові і системні критерії. Описові дають можливість визначити характерні риси етнічної спільноти або групи, що є основними учасниками конфлікту. Такими виступають: назва, спільне походження, спільна історична пам'ять і культура, історична територія, певний рівень групової солідарності. Системні критерії в свою чергу фіксують взаємодію етнічних груп в системі конфліктних відносин.

Л. Дробіжева підкреслює функціональну основу етнічного конфлікту, що формується не в етнічності, а у соціальних проблемах, що виникають між групами, поєднаними між собою на етнічній основі. Та найчастіше у визначеннях етнічного конфлікту ми фіксуємо зміщення акцентів з поведінкової складової до аналізу перетину етнічної та політичної сфер. В подібному контексті сформульоване визначення М. Брауна. Дослідник під етнічним конфліктом розуміє протиріччя або суперечку з найбільш важливих політичних, економічних, соціальних культурних або територіальних питань між двома чи декількома етнічними спільнотами. Наведена дефініція дозволяє зробити висновок, що підставою для виникнення даного конфлікту слугує не власне етнічні цінності, а перш за все політичні інтереси. На цій обставині наполягає і український вчений Г. Перепелиця. Він зокрема зауважує, що в одному випадку політичні інтереси пов'язані з пануванням над певною територією і соціальними групами, які мешкають на даній території, а в іншому – володінням економічними та природними ресурсами, в третьому – використанні державних інститутів, що реалізують політичну владу. Подібної думки притримується й Д. Малишева. Вона вважає, що це поняття є дуже умовним, яке переважно використовується для позначення ситуації, коли «етнічне походження стає найбільш ефективним засобом мобілізації груп населення, політичних інститутів і рухів при тому, що держава виявляється неієздатною задовольнити висунуті вимоги».

Варто, на нашу думку, зупинитися іще на одному зрізі щодо аналізу дефініції етнічного конфлікту. Так, теоретичні дискусії щодо того, чим є останній, неодмінно відштовхуються від поняття «етнічності». У зв'язку з цим важливо дати відповідь на запитання, у якій залежності перебувають етнічність та конфлікт і як етнічність виявляє себе у конфлікті.

Якщо етнічна ідентичність, групова солідарність, спільність походження є самоодстатніми, а водночас і змінними величинами, то як вони впливають на виникнення етнічного конфлікту? Загалом в суспільних науках склалися три підходи до пояснення зв'язку етнічності й етнічного конфлікту: «традиціоналістський» (примордіалістський) підхід розглядає етнічність як невід'ємний атрибут індивідів і спільнот, а конфлікт вбачається вкоріненим в саму етнічність; «інструментальний» підхід наголошує на тому, що етнічність не історичне явище, а радше наслідок мінливих обставин; вивчення етнічних конфліктів з точки зору конструктивістського підходу дозволяє розглядати їх як певний тип групових конфліктів, котрі, проте, також є результатом соціальної взаємодії.

Аналізуючи вище окреслені підходи зауважимо, що хоча жоден з них не може цілком точно пояснити природу етнічності та етнічного конфлікту, та всі вони визнають,

що етнічність має як яскраве емоційне забарвлення, так і значний мобілізаційний потенціал, що безумовно впливає на характер та специфіку етнічних конфліктів.

Отож, усі автори, що намагаються по-своєму визначити категорію «етнічного конфлікту», виходять із наступних передумов: наявність двох чи більше сторін, які можуть бути представлені національними рухами, політичними партіями чи державними органами, як місцевими, так і центральними; оцінка ситуації як протиріччя між інтересами окремих етнічних (субетнічних) груп всередині єдиного етнічного простору чи між інтересами будь-якої етнічної групи, що знаходиться в положенні національної меншини, з одного боку, і державними інститутами, що представляють інтереси титульної нації з іншого.

Висновок. Запропоновані вище різні варіанти визначень поняття «етнічного конфлікту» засвідчують, що досі не існує серед науковців одностайності щодо базових складових його дефініції. На наш погляд це пов'язане із специфікою природи етнічного конфлікту. Як засвідчує практика, не існує жодного із запропонованих варіантів визначень в чистому вигляді. Найчастіше вимоги автономії або незалежності дуже тісно пов'язані з економічною незадоволеністю інтересів політичної еліти.

Список бібліографічних посилань

1. Арбенина В. Л. Этничность как предмет социологического анализа. *Методология, теория та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства*. Зб. наук. праць. Харків, 2001. С. 164-172.
2. Дробижева Л. М. Методологические проблемы этносоциологических исследований. *Социологический журнал*. 2006. №3-4. С. 89-101.
3. Кіссе А. Новітні концепції етнічного конфлікту: сутність і типологія. *Політичний менеджмент*. 2005. №1. С. 14-23.
4. Перепелиця Г. М. Генезис конфліктів на посткомуністичному просторі Європи. К. : Стило- ПЦ «Фоліант», 2003. 256 с.
5. Степико М. Українська політична нація: проблеми становлення. *Політичний менеджмент*. 2004. № 1. С. 19-29.

Одержано 03.10.2021

УДК 37.015.3+159.922.7

Віктор Вікторович ЛАЗАРЄВ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Кристина Олександрівна КОВАЛЬ,

курсантка 2 курсу факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

БУЛІНГ ЯК ПРОБЛЕМА СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Останнім часом дедалі більшої уваги у суспільстві приділяється такому негативному явищу як булінг (цькування). Варто зауважити, що від нього страждають не лише діти, але й дорослі особи, що призводить до вкрай негативних наслідків.

Держава не залишилася осторонь цієї проблеми і закріпила на нормативному рівні визначення цій категорії. Так, відповідно до Закону України «Про освіту», булінг (цькування) – діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному

здоров'ю потерпілого [1]. Також на законодавчому рівні існують спроби запобігання і протидії цьому явищу, оскільки за соціологічними дослідженнями міжнародної організації ЮНІСЕФ, було визначено, що: 67 % дітей в Україні у віці від 11 до 17 років стикалися з булінгом; 24 % дітей стали жертвами булінгу; 48 % дітей нікому не розповідали про випадки булінгу; 44 % дітлахів було спостерігачами булінгу, але ігнорували його, оскільки їм було страшно за себе [2].

Звертаючи увагу на дослідження булінгу, слід зважати, що це не одноманітне явище, а комплекс дій. Виходячи з цього, ми можемо визначити, що основними видами булінгу є: *фізичний булінг* (нанесення ударів, спотикання, защемлення та натискання або пошкодження майна); *словесний (вербальний) булінг* (залякування, гомофобні чи расистські зауваження або словесні образи); *соціальний булінг* (брехня та поширення чуток, негативні мімічні або фізичні жести, загрозливі або зневажливі погляди, злі жарти, щоб збентежити і принизити особу, імітування недобррозичливості, заохочення інших до соціального виключення когось з групи, пошкодження чиеїсь суспільної репутації чи суспільного сприйняття); *кібербулінг* (булінг за допомогою цифрових технологій, який включає апаратне забезпечення, таке як комп'ютери та смартфони, та програмне забезпечення, таке як соціальні медіа, миттєві повідомлення, тексти, вебсайти та інші онлайн-платформи) [3]. Водночас, в Україні все більше починає використовуватися такий вид булінгу, як *мобінг*, тобто психологічне, економічне, фізичне або сексуальне цькування робітника в колективі, зазвичай з метою його звільнення [4]. Таке явище схоже на булінг, але має деякі відмінності, оскільки мобінг розповсюджений в середовищі офісних працівників або робітників загалом, а булінг – серед дітлахів або у повсякденному житті дорослої людини.

Використання булінгу в житті дорослої людини або малої дитини має багато негативних наслідків, а саме:

— психологічні наслідки булінгу включають депресію, тривогу, низьку самооцінку, поведінку, що може завдати собі шкоди, вживання алкоголю чи наркотиків, агресія, причетність до злочинності або насильства;

— після випадків кібербулінгу особи відчують себе менш захищеними у кіберпросторі, повідомляють про більший рівень роздумів про самогубство, а також емоційний стрес та ворожість;

— фізичний булінг має очевидні наслідки: травми, пошкодження, переломи. Але й також можуть виникнути розлади сну, головний біль або соматизація;

— будь-який вид булінгу негативно впливає на рівень оцінок в школі чи університеті або ефективність роботи працівників.

В Україні за законодавчому рівні закріплено поняття «булінг» у Законі України «Про освіту» та визначено повноваження керівника закладу освіти під час виявлення дій булінгу. Також відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 28.12.2019 № 1646 «Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти» визначено механізм реагування на деякі випадки булінгу в закладах освіти всіх типів і форм власності, крім тих, які забезпечують здобуття освіти дорослих, у тому числі післядипломної освіти [5].

Отже, що існування, використання булінгу та його різновидів мають негативні наслідки серед дітей та дорослих, через які особа-жертва має фізичні, психологічні, економічні або сексуальні відхилення від норми. У законодавстві України визначені деякі питання щодо врегулювання випадків булінгу в закладах освіти всіх типів та форм власності, окрім тих, що забезпечують здобуття освіти дорослих. Тому, підсумовуючи, ми можемо сказати про те, що законодавству України щодо механізму реагування на деякі випадки булінгу потрібно реформування, адже дія булінгу може застосовуватися не тільки серед малолітніх та неповнолітніх осіб, але й серед повнолітніх учасників освітнього процесу.

Список бібліографічних посилань

1. Про освіту: Закон України від 05.09.2011 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 13.10.2021);
2. Міністерство освіти та науки. Протидія булінгу: вебсайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/protidiya-bulingu> (дата звернення: 13.10.2021);
3. National Centre Against Bullying. Types of bullying: вебсайт. URL: <https://www.ncab.org.au/bullying-advice/bullying-for-parents/types-of-bullying/> (дата звернення: 14.10.2021);
4. Commons. Мобінг поза законом: як протидіяти насильству на роботі: вебсайт. URL: <https://commons.com.ua/uk/mobing-poza-zakonom-yak-protidiyati-nasilstvu-na-roboti/> (дата звернення: 15.10.2021);
5. Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти: наказ Міністерства освіти та науки від 28.12.2019 № 1646. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0111-20#Text> (дата звернення: 15.10.2021).

Одержано 17.10.2021

УДК 340.12

Андрій Васильович НОВІЧЕНКО,

докторант Харківського національного університету внутрішніх справ

ІМІДЖ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВИХ ОBOB'ЯЗКІВ

В даний час позитивний образ співробітника поліції сприймається українським суспільством як необхідна потреба. Громадська думка про роботу поліції служить деяким індикатором «правильності» поліцейського. У свідомості громадянина образ правильного поліцейського завжди пов'язаний з честю, непідкупністю, виконанням обов'язків, незважаючи на труднощі. У зв'язку з цим позитивна громадська думка щодо співробітника правоохоронних органів є важливою складовою в роботі поліції.

Після Жовтневої революції постало питання про відбір до міліції кандидатів з народу, яким революційно налаштована частина населення зможе довіряти. Міліція з'явилася в листопаді 1917 року, після скасування Департаменту поліції МВС і Окремого корпусу жандармів. Спочатку це були непрофесійні добровольчі загони. Незабаром була створена державна організація системи охорони правопорядку - робітничо-селянська міліція, що була штатною структурою. До кінця 1920 років більшовицьке керівництво, в умовах індустріальної відсталості країни, посилює процеси соціально-політичної та економічної модернізації радянського громадського простору. Реальною була і військова загроза, яка погіршувалася слабкою технічною оснащеністю і бойовою підготовкою армії. Положення про НКВС УРСР, прийняте в 1927 році, практично не змінило базовим принципам правоохоронної діяльності, зафіксованим в Положенні про службу робітничо-селянської міліції 1925 року. У 1927 р колегією НКВС УРСР було прийнято рішення про перетворення відділів міліції та карного розшуку в самостійні підрозділи. Впродовж двох років були створені Управління міліції та Управління карного розшуку НКВС УРСР.

У повоєнні роки радянської міліції доводилося боротися зі злочинністю в складних умовах при низькому рівні фінансування та браку підготовлених кадрів. Формування позитивного іміджу міліції мало сприяти поліпшенню взаємодії з населенням та залученню майбутніх кадрів.

Специфічним наслідком війни став високий рівень злочинності. Поліпшення образу радянської міліції в суспільній свідомості використовувалося для підтримки міліції населенням та вирішення внутрішніх завдань. Органи внутрішніх справ зазнали

великих втрат в роки війни, кадрова проблема була гострою. Особовий склад доводилося поповнювати з демобілізованих воїнів. Незважаючи на те, що при прийомі на службу половина кандидатів відсіювалася, випадкових людей виявлялося достатньо, щоб вони надалі своїми діями компрометували правоохоронні органи. Для підвищення ефективності діяльності міліції необхідно було залучення більш освічених кадрів. Зміцнення зв'язку з населенням допомагало міліції у вирішенні кадрової проблеми. Престиж служби відігравав велику роль, так як інші способи залучення на роботу в міліцію (підвищення зарплати, забезпечення житлом) в повоєнні роки використовувалися недостатньо, оскільки економічний стан держави не дозволяв цього зробити. В 50 роки минулого століття міліція посилила роботу з населенням, з метою створення позитивного іміджу міліції в суспільній свідомості і однією з форм такої роботи стали зустрічі співробітників міліції з населенням, організований прийом відвідувачів, реагування на заяви і звернення, дотримання законності. Ці та інші заходи, особливо створення добровільних дружин, товариських судів, інших громадських правознавчих і правоохоронних організацій в 60-80 роки ХХ століття дали позитивні результати.

У 2015 році був прийнятий Закон України «Про Національну поліцію», в якому визначається, що рівень довіри населення до поліції є основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції [1]. Тобто, громадська думка про діяльність поліції пов'язана, відображає імідж правоохоронних органів і показує ступінь довіри громадян до органів влади. В сучасних умовах виключається шаблонний підхід до іміджу захисника правопорядку і образ бачиться як перспективний, професійний, творчий, духовний. З'явилася потреба у формуванні позитивного образу людини, яка охороняє громадський і державний порядок. Наказом МВС від 09.11.2016 № 1179 був затверджений новий «Правила етичної поведінки поліцейського», де зазначено, що правила є узагальненим зібранням професійно-етичних вимог щодо правил поведінки поліцейських та спрямовані на забезпечення служіння поліції суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку на засадах етики та загальнолюдських цінностей [2].

В сучасних умовах діяльності з посиленням зав'язків з населенням в Міністерстві внутрішніх справ реалізуються через Департамент по взаємодії з правоохоронними органами та цивільного захисту, Департамент по роботі з громадськими об'єднаннями, з засобами масової інформації, а також прес-служби МВС України, підрозділи інформації і громадських зв'язків. Їх діяльність пов'язана як зі спілкуванням офіційних представників - посадових осіб з громадянами і різними суспільними групами (наприклад, журналістами), так і з інформаційним просуванням позитивного іміджу співробітника поліції. Робота зазначених підрозділів, в якійсь мірі посередницька, необхідна для досягнення взаєморозуміння і довіри до поліції і її діяльності. Інформування громадськості є одним з основних видів діяльності цих служб в державних установах. Щоб створити позитивний образ поліцейського, співробітники цих підрозділів повинні бути ефективними комунікаторами, знати і враховувати думки і почуття різних груп суспільства. Це пов'язано з тим, що робота, виконувана поліцією, по-різному оцінюється представниками різних соціальних груп.

Важливу роль у формуванні іміджу правоохоронних органів відіграють засоби масової інформації: друковані видання, радіо, телебачення, Інтернет. За допомогою засобів масової комунікації правоохоронні органи можуть вирішувати такі завдання, як правова просвіта громадян, попередження кримінальних правопорушень та зміцнення законності. У той же час засоби масової інформації відіграють не тільки інформативну, а й педагогічну і профілактичну роль. Не можна недооцінювати роль інформаційних агентств у формуванні позитивної громадської думки про людей, що працюють в правоохоронних органах, їх діяльності в боротьбі з кримінальними правопорушеннями. Освітній і культурний рівень поліцейського повинен бути основним фактором розвитку.

Пріоритетним напрямком роботи з кадрами на сучасному етапі є створення ефективної педагогічної системи виховання співробітників правоохоронних органів.

Поліція є соціально значущим органом, що включає систему державних служб і організацій з охорони правопорядку. Підвищення престижу служби в Національній поліції України особливо важливо в сучасному суспільстві, в тому числі для підвищення рівня довіри населення. Формування позитивного образу співробітника поліції полягає в щоденній, планомірній роботі, що має довгостроковий і комплексний характер.

Список бібліографічних посилань

1. Про Національну поліцію: Закон України. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 40-41. ст.379.
2. Правила етичної поведінки поліцейського: Наказ МВС від 09.11.2016 № 1179 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1576-16#Text> (дата звернення: 20.10.2021).

Одержано 19.10.2021

УДК 811.342.725.1

Олена Борисівна ОВЕРЧУК,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри українознавства факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Анастасія Вадимівна БАТЮХ,

курсантка 2 курсу факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

МОВНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ: ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ

Сьогодні питання захисту й розвитку державної мови, що гостро постало в суспільстві ще з часів отримання Україною незалежності, набуло особливої актуальності. Сприяло цьому прийняття в травні 2019 року Закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної», що остаточно «визначає українську мову як єдину державну мову в Україні та покладає на державу обов'язок забезпечувати всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України» [1].

І хоча ратифікація цього закону викликала в суспільстві значний резонанс, а деякі його положення, зважаючи на складну спадщину України в мовній сфері, – навіть стали причиною спротиву, особливо серед проросійського населення, незаперечним є той факт, що захист і розвиток мови повинні бути неодмінною складовою політики будь-якої цивілізованої країни. Державний статус українській мові сьогодні гарантує Конституція (ст. 10, 24, 53), особливості ж використання мови в різних сферах життя відтепер визначає Закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної», прийняття якого на 28 році незалежності, нарешті, дозволило надати нашій мовній політиці системності й закрити більшість прогалин у мовному законодавстві.

Питання мовної політики в Україні й Закордоном, шляхів її реалізації та вдосконалення, розв'язання контроверсійних проблем на цьому ґрунті, ролі мови в збереженні національної культури й ідентичності тощо перебували в центрі уваги таких науковців як: Н. Артикуца, С. Гнатюк, О. Доценко, Г. Євсєєва, С. Зідорук, Г. Ковальчук, В. Нагорний, Ю. Прадід, Л. Симоненко, А. Токарська, Г. Черненко, О. Юрчук та інші. Попри активну роботу представниками різних наукових шкіл, численні спроби державного врегулювання мовного питання в Україні, чимало його аспектів і досі залишаються недостатньо вивченими. У зв'язку з цим цікавим буде проаналізувати досвід європейських держав у розв'язанні мовного питання з його проекцією на Україну.

І хоча Європейський Союз пропагує багатомовність, мовна політика більшості європейських країн водночас характеризується націоцентричністю. Так, пріоритетними цілями мовної політики Європейський Союз вважає: вивчення двох іноземних мов, ранній старт у вивченні іноземної мови, зниження віку початку навчання другій іноземній мові, захист етнічних та регіональних мов, піднесення якості освіти вчителів, ширше використання загальноєвропейських мовних рекомендацій. Проте поза цими загальними вказівками кожна країна може вести власну мовну політику [2]. Наприклад, у Франції завдяки чіткому чинному законодавству мовне питання характеризується політикою монолінгвізму, що проявляється у впровадженні французької мови у всіх сферах життя, спрямуванні державної політики на підтримку, захист і розвиток французької мови. Відстоювати права національної мови й протидіяти надмірному впливові англійської державі допомагає існування у Франції національно свідомого суспільства, чого, на жаль, сьогодні не вистачає українській мовній спільноті.

Законодавство Німеччини, пропри значний вплив після поразки у другій світовій війні країн-союзників (США, Велика Британія, СРСР, Франція), також наголошує на важливості національної та мовної самобутності. Зважаючи на велику кількість емігрантів у цій країні, держава спрямовує багато зусиль на створення безкоштовних мовних курсів для вивчення та покращення навичок володіння німецькою мовою. Обов'язковим є знання німецької мови й для здобувачів освіти. Із 1996 року в Німеччині для перевірки рівня володіння мовою існує спеціальний мовний тест – «DSH» (Deutsche Sprachprüfung für den Hochschulzugang ausländischer Studienbewerber). В Україні досить тривалий час спостерігалися спроби створення подібних курсів, але справді актуальними вони стали лише після вступу в дію положення Закону про необхідність отримання державного сертифіката на рівень володіння державною мовою для окремих категорій громадян.

Мовна ситуація в Латвії й Естонії має багато спільного з українською, оскільки ці країни, як пострадянські республіки, зазнали значної русифікації. Проте після здобуття незалежності, на відміну від української влади, яка не тільки не намагалася подолати наслідки тривалого впливу російської мови, а й навіть продовжувала користуватися радянським законодавством у мовній сфері, політична еліта Латвії й Естонії спрямувала всі зусилля на відновлення статусу національних мов. Наприклад, у Латвії майже відразу державна мова стала обов'язковою у всіх сферах життя, єдиною мовою освіти, а для отримання громадянства населенню, яке проживало за межами країни, було уведено обов'язкову натуралізацію, складання іспиту зі знання державної мови. Естонія, як і Латвія, закріпила статус державної мови на законодавчому рівні й надала громадянство лише тим особам, які проживали на території країни, увівши для естонців, що проживають за її межами, та інших охочих отримати громадянство обов'язковий іспит на рівень володіння естонською мовою.

Отже, сьогодні наша влада, нарешті, усвідомила необхідність спрямування державної політики на зміцнення позицій української мови й відтепер вона повинна використовуватися в усіх сферах суспільного життя по всій території України. Проаналізований нами досвід європейських країн у розв'язанні мовного питання вказує, що реформи, спрямовані на покращення мовної ситуації в Україні, будуть найбільш ефективними при впровадженні консолідованої мовної політики. До того ж успішність мовної політики багато в чому залежить від існування національно свідомого, з чітко визнаними пріоритетами, здатного відстоювати свої права суспільства.

Список бібліографічних посилань

1. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25 квітня 2019 р. № 2704-VIII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2019. № 21.
2. Левчук П. Г. Мовна політика в країнах Європейського Союзу та Україна. Аналіз та практики добрих практик. URI: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/11404>

Одержано 11.10.2021

УДК 316.722

Вікторія Анатоліївна ПЕРЦЕВА,

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри українознавства факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Олексій Сергійович ОСТАПЕНКО,

курсант 2 курсу факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР НАРОДНОЇ КУЛЬТУРИ

У сучасних умовах трансформації традиційних суспільних відносин зростає значення народної культури. Народна культура – узагальнене поняття, що не має чітких меж і містить культурні прошарки різних епох: від глибокої давнини й дотепер.

Найважливішою ознакою народної культури є її здатність виконувати функцію самоідентифікатора суспільства загалом і кожного окремого його представника, розрізняти «своїх» і «чужих». Адже формування й функціонування феномену народної культури насамперед пов'язане з усвідомленням приналежності до певного народу. Самоідентифікація з народом, народними традиціями в стереотипах моральної поведінки, буденних уявленнях, виборі культурних еталонів і соціальних норм, орієнтація на певні форми дозвілля, аматорської художньо-мистецької практики – це все прояви народної культури.

Ще однією особливістю народної культури є її позапрофесійний статус у сфері багатогарової культури, неспеціалізований характер культурної діяльності, що не має високого рівня майстерності, уміння й знання, а базується на традиціях.

Наступною характерною ознакою народної культури є традиційність, що розуміється як її ціннісно-нормативний зміст і соціальні механізми його відтворення, спадковість у безпосередньому спілкуванні: від особи до особи, від майстра до учня, від покоління до покоління, уникаючи суворих інституціонально-організаційних форм. Науковці визначили детермінуючу роль народної культури у формуванні моделей етнічної поведінки, що засвоюються людиною в процесі дорослішання й усвідомлення своєї культурної ролі, в процесі еволюції, у вихованні й соціалізації особи, у формуванні специфічного світогляду.

Простір народної культури створюють мова, національні традиції, цінності, релігія, життєвий досвід, мистецтво. Особлива роль національної культури полягає в її здатності формувати нашу історичну свідомість, виховувати почуття патріотизму. Це стає особливо актуальним в умовах сучасної поліетнічності й полікультурності.

Основним ідентифікаційним ресурсом народної культури є базові цінності, що виявляють і маркують історичну й культурну своєрідність народу. Фундаментом для формування системи етнічних цінностей є історичний соціальний досвід колективної життєдіяльності певного народу. Через ті або інші обставини історичної долі народу деякі з цих ціннісних орієнтацій згодом набувають особливої значущості як характерні риси національного менталітету й культурної ідентифікації. Найчастіше до них зараховують певні риси національної вдачі, традиційні форми життєзабезпечення, побутові звичаї й особливості національного етикету, особливості релігійності, елементи буденного світогляду, національну міфологію, риси народної художньої культури тощо. З часом, на наступних етапах культурного розвитку вони зазвичай поповнюються культурними формами, що склались у сфері специфічних сегментів культури: політичного, економічного, просвітницького, правового, військового, релігійного, художнього тощо. Це насамперед традиції й символи національної державності, влади й соціального устрою, конфесійні, художньо-стилістичні й національні ідентифікаційні ознаки. На цьому історичному етапі культурні цінності певного народу, особливо ті, що належать до сфери

спеціальних її форм, поступово втрачають свою формальну специфічність. Це найбільш помітно виявляється серед тих культурних цінностей, що формуються на індустріальному або постіндустріальному етапах розвитку народу.

Отже, народні культурні цінності поступово втрачають значення реальних й актуальних ознак національної культури. Вони трансформуються насамперед у певні символічні маркери культурної ідентифікації народу, міфологеми, які зазвичай використовуються в художній літературі, мистецтві й публіцистиці, формуючи простір народної культури.

Одержано 01.10.2021

УДК 332.2.021.8.001.25(477)

Наталія Сергіївна ПІСТРЕНКО,

*викладач кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

Маргарита Ігорівна ДЕГТЯРЬОВА,

*студентка 2 курсу факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ*

РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У пункті 5 статті 5 Закону України «Про освіту» зазначається, що «держава створює умови для здобуття громадянської освіти, спрямованої на формування компетентностей, пов'язаних з реалізацією особою своїх прав і обов'язків як члена суспільства, усвідомленням цінностей громадянського (вільного демократичного) суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина». У статті 12 зазначається, що складовою мети освіти також є і громадська активність, а ключові компетентності включають «громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей» [1]. Підвищення рівня громадянської освіти населення є одним із пріоритетів Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства на 2016–2020 роки.

З метою реалізації Стратегії Міністерства освіти і науки України (МОНУ) планувало в 2017 р. узагальнити досвід, розробити нову Концепцію розвитку громадянської освіти в Україні та план заходів щодо її реалізації. Станом на 24 травня 2018 р. МОНУ направило проект відповідної Концепції на погодження до інших міністерств. На виконання урядового плану заходів щодо зміцнення національної єдності, консолідації українського суспільства у 2018 р. передбачено розроблення Стратегії розвитку громадянської освіти на період до 2022 року та плану заходів щодо її реалізації. Іншим документом – Національною стратегією з прав людини – передбачено підвищення рівня обізнаності громадян щодо прав людини, на виконання якої Міністерство освіти і науки України також має розробити план заходів щодо її реалізації [2].

Міністерству освіти і науки ще належить синхронізувати вироблення вищезазначених планів заходів з розвитку громадянської освіти, але наразі це тільки частково забезпечено. Тим не менш, після затвердження План заходів щодо реалізації Стратегії розвитку громадянської освіти на період до 2022 року має стати першим міжвідомчим документом у сфері громадянської освіти. На відміну від національно-патріотичного виховання, громадянська освіта досі не відображена у складі видатків Державного бюджету України. Передбачається, що реалізація основних положень Концепції розвитку громадянської освіти буде здійснюватися в рамках існуючого фінансування Міністерства освіти і науки України шляхом внесення змін до освітніх і навчальних програм, а розрахунки щодо додаткових коштів для розвитку громадянської освіти в Україні будуть подані МОНУ пізніше [3].

Також маємо констатувати позитивні зрушення у фінансуванні громадянської освіти з місцевих бюджетів. Фінансування громадянської освіти також забезпечується міжнародними донорськими організаціями, серед яких: Рада Європи, яка виділяє кошти на фінансування окремих заходів відповідно до двосторонніх рамкових угод з Міністерством освіти і науки України та Міністерством молоді і спорту України; програми Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), що мають угоди безпосередньо з Урядом України або працюють через відкриті конкурси та запити до неурядових організацій; агентства та програми ООН (ПРООН, ЮНІСЕФ, Фонд народонаселення ООН, Волонтери ООН); іноземні посольства, інші зарубіжні програми, що надають гранти українським.

З прийняттям нового Закону «Про освіту» поняття «громадянська освіта» отримало нормативне визначення. Тим не менш, практичні інструменти її впровадження досі не реформовані [1]. Хоча в законодавстві є визначення і неформальної освіти, питання громадянської освіти вимагають належного міжсекторального підходу для впорядкування процесів, що відбуваються у формальній і неформальній сферах освіти. На сьогодні питання громадянської освіти в системі формальної освіти – це відповідальність Міністерства освіти і науки України, у той час як громадянська освіта в неформальному секторі забезпечується відповідно до програм Міністерства молоді і спорту України. Розбіжності між національно-патріотичним вихованням та громадянською освітою досі помітні. У випадку державних навчальних закладів одні й ті самі установи можуть бути провайдерами обох підходів.

Через це виникає подвійне сприйняття багатьох цінностей та брак інтегрального підходу до того, що саме має викладатись в обох випадках. Завдяки освітній реформі це питання, очевидно, буде включене до порядку денного. У цьому випадку обговорення національного виміру громадянської освіти може охоплювати питання національно-патріотичного виховання або ці дві концепції будуть застосовуватися як паралельні освітні підходи. На сьогодні чітких рішень для цієї проблеми не знайдено. Водночас у найближчому майбутньому можна очікувати вірогідного збільшення кількості провайдерів з питань організації громадянської освіти, особливо на місцевому рівні, завдяки процесу децентралізації та збільшенню фінансування на програми (проекти) місцевих ОГС від донорів та з місцевих бюджетів [3].

Висновок. Громадянське суспільство існує виключно за умов демократії і водночас достатній рівень розвитку громадянського суспільства забезпечує подальшу демократизацію суспільства. На нашу думку, слід зважати на різні моделі громадянського суспільства, і передбачати можливість єдності громадянського суспільства і централізованих владних порядків правової держави. Тому просвітницька діяльність у цьому напрямку повинна буди цілеспрямована та переймати досвід провідних європейських країн, що стане рушійною силою у досягненні поставленої мети.

Список бібліографічних посилань

1. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 №2145-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017 № 38-39, С. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
2. Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.10.2018 №710-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80>.
3. Ткаченко І. Громадянське суспільство і Європейський Союз: функціонування й співпраця. *Віче*. 2015. № 2. С. 15-19.

Одержано 18.10.2021

УДК 332.2.021.8.001.25(477)

Наталія Сергіївна ПІСТРЕНКО,

*викладач кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

Аліна Олегівна ЗАДОРЖНАЯ,

*студентка 2 курсу факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ*

СУЧАСНІ ПРАКТИКИ ГРОМАДСЬКОЇ АКТИВНОСТІ І САМООРГАНІЗАЦІЇ

Інститути та організації громадянського суспільства долучаються до формування й реалізації державної політики, демонструють здатність у відстоюванні невід'ємних прав громадян України на свободу та гідне життя. Сьогодні ОГС здійснюють різнобічну діяльність, «починаючи від надання допомоги ВПО та незалежних адвокаційних кампаній і до участі у новостворених комісіях з відбору високопоставлених державних службовців. При цьому слід відзначити прогрес як в організаційному потенціалі, так і в інфраструктурі [громадського] сектору»; «окрім того, ОГС об'єдналися в групи й коаліції та зміцнили свою роботу з цільовими групами та новими прихильниками». На важливу роль, яку продовжують відігравати вітчизняні ОГС у сприянні реформуванню державної системи управління, вказують у своєму дослідженні «Країни в перехідному періоді 2018. Протистояння антилібералізму» експерти міжнародної неурядової організації Freedom House. Такої ж думки дотримуються фахівці з Королівського інституту міжнародних відносин (більше відомий за назвою Chatham House), зазначаючи, що після 2014 р. «Україна довела, що може змінитися»

Втім у розвиткові вітчизняного громадянського суспільства виявилися й кризові тенденції щодо громадської участі: лише 6,6 % українських громадян залучені до активної громадської діяльності (фактично стільки ж, як і в 2013 р. – 8 %) 33. Водночас розчарування повільними темпами реформ примушує громадян шукати прості рішення, які почасти проявляються в радикалізації протестів, створенні під окремого політика чи певну політичну силу парамілітарних формувань на тлі дефіциту демократичної політичної культури. Викликають тривогу організовані ультраправими рухами в Україні напади на ромів, представників ЛГБТ спільнот. Активісти та експерти вказують на негативні тенденції збільшення тиску на ОГС з боку різних владних інститутів. У вищезазначеному дослідженні експерти Freedom House також вказують на посилення тиску на українське громадянське суспільство та ЗМІ.

Такий висновок експертів впливової міжнародної неурядової організації є небезпідставним, про що свідчать заяви представників громадських об'єднань, публікації у ЗМІ щодо неправомірних дій органів влади стосовно представників українського громадянського суспільства 35. Водночас наведені у їхньому дослідженні дані, скоріше, свідчать про відсутність значних коливань у зміні як рівня свободи та демократії в Україні (у 2014 р. становив 4,61 бала, у 2018 р. – 4,64 бала; рейтинг побудований за шкалою від 1 до 7, де 1 – це найвищий рівень демократичного прогресу, а 7 – найнижчий; де 1 бал – показник стійкої демократії, а 7 – авторитарний режим), так і рейтингу громадянського суспільства (відповідно – 2,5 і 2,75 бала) .

Не можна оминати увагою негативні тенденції використання як ширми громадської діяльності ГО в цілях квазігромадської діяльності, створення та використання НУО для політичних маніпуляцій громадською думкою. Користуючись позитивним рівнем довіри до НУО з боку громадян України, заінтересовані політичні актори використовують громадську діяльність для лобювання власної діяльності, організації проплачених псевдопротестів, намагання маніпулювати консультативно-дорадчими структурами при органах влади.

Тож перед тим як перейти до аналізу кількісних показників інституалізації вітчизняного громадянського суспільства впродовж 2014–2018 рр., доцільно зробити наголос на тому, що «демократія прямо залежить від того, наскільки громадяни самоорганізовані в різні громадські організації. Звичайно, не “для галочки”, а дійсно переймаються суспільними проблемами, вирішують їх». Усе це актуалізує завдання знаходження відповідей на запитання: «Наскільки об’єктивно зумовлена активізація громадської активності? Чи не пов’язана вона з політичною кон’юктурою? Це реальні чи імітаційні прояви громадської самоорганізації та активності?»

Список бібліографічних посилань

1. Організаційна спроможність та інфраструктура громадських організацій посилилася, правове середовище для діяльності – погіршилося: Індекс стабільності громадянського суспільства. 2017. URL : <http://uacrisis.org/ua/69005-indeks-stabilnosti-gromadyanskogo-suspilstva-2017#prettyPhoto>.

2. Громадянське суспільство в Україні: виклики і завдання. Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва. URL: <https://dif.org.ua/article/gromadyanske-suspilstvo-v-ukraini-vikliki-i-zavdannya>.

Одержано 18.10.2021

УДК 332.2.021.8.001.25(477)

Наталія Сергіївна ПІСТРЕНКО,

викладач кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ;

Богдан Сергійович МАЩЕНКО,

студент 2 курсу факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

КЛЮЧОВІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ІНІЦІАТИВ ТА ОРГАНІЗАЦІЙ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Особливого значення набуває аналіз форм, інструментів та проблем, з якими зіштовхуються громадські організації, здійснюючи антикорупційну діяльність. Участь громадськості в заходах щодо запобігання корупції регулюється законами України «Про запобігання корупції» (статті 14, 21) 86 та «Про Національне антикорупційне бюро України» (стаття 31) 87, а також законами України «Про громадські об’єднання» 88, «Про доступ до публічної інформації» 89, «Про звернення громадян» [1,2].

У жовтні 2014 р. Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки» 91, яким вперше було визначено системні кроки в антикорупційній політиці. У Законі були враховані результати публічних обговорень та рекомендації міжнародних організацій. На засіданні Кабінету Міністрів України 29 квітня 2015 р. було прийнято Постанову № 265, якою затверджувалася Державна програма щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015–2017 роки [3].

Слід відзначити, що громадські експерти А. Марчук та О. Нестеренко у своєму аналітичному дослідженні «Оцінка виконання антикорупційної стратегії: досягнення та проблеми» підкреслюють, що процес підготовки документів пройшов на високому рівні, а громадськість була належним чином залучена до процесу їх опрацювання [4].

Однак протягом 2015–2016 рр. моніторинг та оцінка виконання цих документів не проводилися. Відповідно, не здійснювався їх перегляд, що передбачено Державною

програмою. За оцінкою експертів Центру політико-правових реформ і Transparency International Україна, загальний рівень реалізації заходів Антикорупційної стратегії на 2014–2017 роки та Державної програми щодо реалізації Антикорупційної стратегії на 2015–2017 роки не перевищує 60 % при запланованих 90–95 % [6].

Нагальним сьогодні є прийняття нової Антикорупційної стратегії та відповідної програми її реалізації. Кабінет Міністрів України у квітні 2018 р. схвалив законопроект про Антикорупційну стратегію на 2018–2020 роки. За словами глави НАЗК О. Мангула, стратегія, серед іншого, передбачає створення та початок функціонування Вищого антикорупційного суду, а також містить блок питань щодо запобігання корупції у Парламенті України, які планують вирішити через зняття депутатської недоторканності та законодавчого врегулювання лобістської діяльності [5].

Основні напрями у здійсненні антикорупційної діяльності громадським сектором: аналітична робота (розроблення рекомендацій органам державної влади щодо вдосконалення антикорупційного законодавства); представницька функція (захист прав громадян); участь у роботі громадських рад при виконавчих органах влади; інформаційно-просвітницькі заходи; моніторинг діяльності державних органів та політиків, із викриванням зловживань включно.

Список бібліографічних посилань

1. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.
2. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18>.
3. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки : Закон України від 14.10.2014 № 1699-VII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1699-18>.
4. Марчук А., Нестеренко О. Оцінка виконання антикорупційної стратегії: досягнення та виклики : аналіт. дослідження. Київ : Міждисциплінарний науково-освітній центр протидії корупції Києво-Могилянської Академії, АСРЕС, 2017. С. 6.
5. Мацеха В. Зняття недоторканності і закон про лобізм: що передбачає нова Антикорупційна стратегія. URL : <https://daily.rbc.ua/ukr/show/snyatie-neprikosновенosti-zakon-lobbizme-1525214500.html>.
6. Антикорупційна стратегія виконана на 60 % при запланованих 90–95 % – ЦППР і Transparency International. URL : <http://detector.media/infospace/article/125134/2017-04-14-antikoruptionsiina-strategiya-vikonana-na-60-prizaplanovanikh-90-95-tsppr-i-transparency-international/>

Одержано 18.10.2021

УДК 332.2.021.8.001.25(477)

Наталія Сергіївна ПІСТРЕНКО,

викладач кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;

Кристина Русланівна СУХОКОБИЛКА,

студентка 2 курсу факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ОСНОВНИХ НАПРЯМКІВ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Процес становлення громадянського суспільства складний і суперечливий, аналіз його потребує конкретно-історичного підходу. Зародження та розвиток громадянського суспільства здійснюється протягом тривалого періоду еволюції сучасної цивілізації. Цей процес має багато закономірностей, спільних багатьом країнам. Однак, кожна держава, розвиваючи громадянське суспільство, вносила щось особливе, характерне саме їй.

Досить специфічний досвід його побудови мала Україна. Основою соціально-економічного ладу стає сільська громада, яка, сприяла єднанню і взаємодопомозі селян. Протягом усього періоду у суспільному розвитку дедалі більше інтереси колективу домінували над інтересами особи. В цих умовах відбувалося усвідомлення себе, немов громадянина, як повноправної особистості. Уся історія ідеї громадянського суспільства – це історія перетворення самої колективності, організованої за законами загального життя у розвиток людини, що вийшов із природного стану необмеженої свободи, у громадянина цього товариства.

Власне, кожна держава мусить бути зацікавлена у створенні, всебічному розширенні і поглибленні громадянського суспільства, коли вона прагне задоволенню потреб громадян, зі своєю адаптації загальнолюдський цивілізований процес. Для держави стає життєво необхідним розвиток всіх елементів громадянського суспільства. Чи відповідає таке суспільство досягнутому рівню світової цивілізації, повинен засвідчити рівень задоволення інтересів та потреб, громадянський світ з урахуванням дії прийнятих державою законів.

Висновок. В сучасних умовах однією з вимог громадянського суспільства виступає чинник соціальної відповідальності в усіх галузях життя (економічної, політичної, соціальної, екологічної, національної), всіх рівнях громадських організацій (соціальної групи, громадської організації, держави, співдружності), з висунанням на перший план її загальнолюдських цінностей. Адже соціальна орієнтація може затверджуватися як принцип громадських відносин буде лише тоді, коли задоволені всі необхідні потреби і створюються умови для реалізації системи історично обумовлених інтересів членів товариства.

Важливе місце у цьому процесі належить державі. Вона повинна стати арбітром у вирішенні конфліктних питань. Це, насамперед, те, що сьогодні держава має у себе переважні права застосування різноманітних санкцій, виступаючи власником матеріальних благ, вона може, якщо захоче, спрямовувати свої зусилля на поліпшення соціально-економічного становища людини, задовольняти інтереси й потреби певних соціальних груп (працівники бюджетних установ, базових галузей промисловості, студенти, пенсіонери тощо.). Але, на жаль, переформована державна машина не завжди готова прийняти таке завдання. Повинен спрацювати механізм взаємодії громадянського суспільства й держави, який знаходить свій прояв у взаємодії через партії, вибори, представницькі органи виконавчої влади.

Одержано 18.10.2021

УДК 332.2.021.8.001.25(477)

Наталія Сергіївна ПІСТРЕНКО,

*викладач кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

Анастасія Володимирівна СУШКОВА,

*студентка 2 курсу факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКИХ ТА ПОЛІТИЧНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Громадянські та політичні права — права та свободи, які захищають людину, громадянина від несправедливості з боку уряду й держави та забезпечують можливість брати участь в громадянському й політичному житті суспільства. Один із двох загальних видів всесвітньо визнаних прав людини. Вони забезпечують захист від держави (наприклад, право на справедливий процес, презумпцію невинуватості та свободу слова) і вимагають, щоб держава надавала певні юридичні і політичні можливості (наприклад, право голосу, право на справедливий суд присяжних). Ці права викладені в Міжнародному пакті про громадянські та політичні права і в статтях 1–21 Загальної декларації прав людини.

Основні права і свободи — це закріплені у конституції і законах держави, а також у міжнародно-правових актах права і свободи особи, які визначають сферу її автономної свободи і забезпечують задоволення нею своїх особистих інтересів.

Відповідно до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права закріплені наступні: право на життя (ст. 6); заборона піддання катуванню чи жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню, неприпустимість без вільної згоди людини піддання її медичним чи науковим дослідом (ст. 7); заборона рабства і работоргівлі в усіх їх видах та примусової праці (ст. 8); право кожного на свободу та особисту недоторканність (ст. 9); право осіб, позбавлених волі, на гуманне поводження і поважання гідності (ст. 10); право на вільне пересування і свобода вибору місця проживання (ст. 12) [3].

Особиста недоторканність включає в себе: фізичну (тілесну, соматичну) недоторканність; психічну недоторканність; моральну недоторканність.

Стаття 29 Конституції України закріплює, ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. У разі нагальної необхідності запобігти злочині чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою. Кожному заарештованому чи затриманому має бути невідкладно повідомлено про мотиви арешту чи затримання, роз'яснено його права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правовою допомогою захисника. Кожний затриманий має право у будь-який час оскаржити в суді своє затримання [1].

У Статті 3 Загальної декларації прав людини (1948 р.) говориться, кожна людина має право на життя, свободу і на особисту недоторканність. Стаття 5 про права на свободу та особисту недоторканність закріплює Конвенції про захист прав та основних свобод людини (1950 р.) [2].

Висновок. Кожна людина повинна мати можливість вільно обрати спосіб захисту своїх порушених прав. При цьому вона має бути впевнена в тому, що держава гарантує рівну можливість для будь-якого, незалежно від віри, раси, місця проживання, віку і

статі, скористатися цими способами захисту. В іншому випадку прагнення сучасної держави до демократії, законності, свободи, рівності, гуманізму, правової держави, виражене в конституційних нормах і принципах, залишиться лише декларацією про наміри. Отже, Конституція України приділяє особливу увагу питанню конституційного закріплення прав і свобод людини і громадянина. Це закономірно, адже права і свободи людини й громадянина в наш час стали загальноновизнаною найвищою суспільною цінністю. Нині визнання та практичне здійснення прав і свобод людини і громадянина стало основним критерієм міри демократичності тієї чи іншої держави.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с.
2. Загальна декларація прав людини: декларація, міжнародний документ від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
3. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права : пакт, міжнародний документ від 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043.

Одержано 19.10.2021

УДК 332.2.021.8.001.25(477)

Наталія Сергіївна ПІСТРЕНКО,

*викладач кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

Владислав Юрійович ШУПЕНКО,

студент 2 курсу факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

РЕЛІГІЙНІ ОБ'ЄДНАННЯ ЯК СПЕЦИФІЧНИЙ СУБ'ЄКТ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

На етапі становлення державно-організованого суспільства саме релігія виступає першим джерелом політичної легітимності. Перші володарі, деспоти, фараони, царі або отримували владу «божественною милістю», або, особливо на ранніх етапах становлення перших держав, взагалі офіційно вважалися богами чи їх дітьми.

Коли йдеться про релігійні об'єднання як інститут громадянського суспільства, то звичайно маємо на увазі сучасний етап розвитку суспільства, держави і релігії. Різноманітні способи об'єднання віруючих своїм корінням сягають найдавніших сторінок історії людської цивілізації. Тривалий час примітивно-релігійна ідентифікація (тотемні культи, поклоніння ідолам тощо) була, поряд з кровним спорідненням, чи не єдиним способом усталення суспільного зв'язку між людьми. Розмежування «свій – чужий» мало чітке релігійне забарвлення: усі «свої» мали спільну віру, а «чужі» зазвичай такої віри не мали (мали іншу віру) [5].

Середньовічні європейські монархічні держави ґрунтувалися на концепції «короля божественною милістю», аж доки ця концепція не зникає за часів абсолютизму, коли з пари «Бог-король» перший витісняється у суто потойбічну реальність.

Долученість до релігійної громади часто є умовою наявності певних юридичних можливостей (прав) чи хоча б конституювання себе як суб'єкта права, адже, наприклад, людина, до якої застосована санкція у вигляді відлучення від релігійної общини чи церкви, може взагалі не мати можливості вступати у певні правовідносини чи навіть вважатися суб'єктом права. І тому відлучення від церкви та інтердикти, що застосовували папи римські у Середні віки, були надзвичайно потужною зброєю.

З моменту набуття християнством статусу офіційної релігії Римської імперії і до початку Нового часу релігійні секти переслідувалися з використанням світської влади, яка

своїм «мечем» захищала пануючу релігію і пригнічувала або, принаймні, стримувала усі інші. За таких умов навіть невіруюча людина мусила бути зовнішньо лояльною до пануючої релігії, щоб не зазнавати обмежень [4].

Ситуація поступово змінюється у Новий час, цьому сприяє відокремлення держави від суспільства. Новий час відбулося становлення концепції релігійної свободи як фундаментального права людини вільно, на основі внутрішньої віри обирати і сповідувати власну релігію, самостійно чи з іншими віруючими, приватно чи публічно.

На початку ХХ ст. свобода релігії і віросповідання отримує своє логічне завершення, включаючи визнання права не вірувати, тобто бути атеїстом і не піддаватися жодній дискримінації через віру.

Релігійна свобода гарантована усіма основними міжнародно-правовими документами у сфері прав людини (ст. 18 Загальної декларації прав людини, ст. 18 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, Декларацією про ліквідацію усіх форм нетерпимості і дискримінації на основі релігії і переконань, ст. 9 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод) [3].

Що стосується нас, сучасна українська держава чітко дотримується основних принципів демократії. Українське законодавство про релігійні організації є системою пов'язаних між собою нормативних актів, якими регулюються державно-церковні відносини. Найважливішим із них є Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації», в якому зосереджено більшість правових положень, що регулюють загальні питання функціонування релігійної організації в Україні, гарантування права на свободу совісті громадянам України та здійснення цього права, забезпечення відповідно до Конституції України, Декларації про державний суверенітет України та норм міжнародного права, визнаних Україною, соціальної справедливості, рівності, захисту прав і законних інтересів громадян незалежно від ставлення до релігії, визначення обов'язків держави щодо релігійних організацій та релігійних організацій перед державою і суспільством, подолання негативних наслідків державної політики щодо релігії і церкви, а також гарантування сприятливих умов для розвитку суспільної моралі і гуманізму, громадянської злагоди і співробітництва людей незалежно від їх світогляду чи віровизнання тощо [2].

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с.
2. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України від 23.04.1991 №987-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР)*. 1991. № 25. Ст.283.
3. Про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
4. Буряковський А.Л. Історія релігії : конспект лекцій, прочитаних в Санкт-Петербурзькому університеті. Санкт-Петербург, 2006. 123 с.
5. Політизація релігії в Україні: християнський контекст: автореф. дис. С. Р. Продивус: НАН України: Київ, 2010. 16 с.

Одержано 18.10.2021

УДК 347.91

Марина Геннадіївна ПОЛІЩУК,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Вікторія Вікторівна ОВЧАРЕНКО,

студентка 4 курсу юридичного факультету

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ПРАВА ТА ОBOB'ЯЗКИ ДІТЕЙ У СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Кожному громадянину України даровані різні права, починаючи з народження. Для того, щоб забезпечити права кожного з нас, держава визначає, які обов'язки виконує кожен громадянин в залежності від своєї соціальної ролі, віку і життєвих обставин. Сімейний кодекс України регулює сімейні особисті немайнові та майнові відносини між подружжям, між батьками та дітьми, усиновлювачами та усиновленими, між матір'ю та батьком дитини щодо їх виховання, розвитку та утримання. Отже, майнові відносини становлять окрему групу сімейних відносин і виникають, як правило, не лише між батьками та дітьми, а й між іншими членами сім'ї та родичами. Отже предметом нашого розгляду є особливості, поняття та види особистих немайнових та майнових прав та обов'язків дітей.

У Конвенції ООН про права дитини відзначається, що визнання властивої гідності, рівних і невід'ємних прав усіх членів суспільства є основою забезпечення свободи, справедливості і миру на землі та держави-учасники Конвенції впевнені в тому, що сім'ї як основному осередку суспільства і природному середовищу для зростання і благополуччя всіх її членів і особливо дітей мають бути надані необхідні захист і сприяння, з тим щоб вона могла повністю покласти на себе зобов'язання в рамках суспільства. Відповідно до статті 9 Конвенції держави-учасниці забезпечують те, щоб дитина не розлучалася з батьками всупереч їх бажанню, за винятком випадків, коли компетентні органи згідно з судовим рішенням, визначають відповідно до застосовуваного закону і процедур, що таке розлучення необхідне в якнайкращих інтересах дитини. [1].

В Україні основні, загальні, найбільш важливі права, що визначають правовідносини між людиною будь-якого віку і державою закріплюють конституційні акти. Тому виняткове значення має положення Конституції України про те, що діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним (ст. 52). Частина 3 статті 51 Конституції України передбачає те, що сім'я, дитинство, материнство и батьківство охороняються державою. Цим визнається, що сім'я, шлюб, народження дітей є не тільки приватною справою учасників сімейних правовідносин, а мають велике суспільне значення [2].

Дитина має ряд прав як майнового, так і немайнового характеру. Так, Сімейний кодекс України передбачає право власності на отримані ним доходи: аліменти, одержані на дитину, є власністю дитини (ст.179). Крім того, майно, придбане батьками або одним із них для забезпечення розвитку, навчання та виховання дитини (одяг, інші речі особистого вжитку, іграшки, книги, музичні інструменти, спортивне обладнання тощо), є власністю дитини (ст.174) та прямо передбачений обов'язок батьків утримувати дітей до досягнення останніми повноліття (ст. 180) [3].

Конституція України кореспондує, якими обов'язками та відповідальністю наділені неповнолітні діти в Україні. Такими є: отримання основного загальної освіти (ч.2 ст.53) (цей обов'язок лягає на плечі не тільки самого неповнолітнього, але і його батьків або інших законних представників); шанувати Державні символи України (ч.1 ст.65); для дитини чоловічої статі - постановка на військовий облік (ч.2 ст.65); не заподіювати

шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані ним збитки (ст.66); не посягати на права и свободи, честь и гідність других людей (ст.68).

Правовий статус дитини визначає, якими обов'язками він наділений відповідно до законодавства про права та обов'язки неповнолітніх у поточному періоді життя. Ранжування правоздатності і здатності нести відповідальність за виконання покладених на нього зобов'язань відповідно до віку виглядає наступним чином: з народження і до 6 років дитина повинна слухатися своїх батьків, дотримуватися правил поведінки вдома і в громадських місцях, приймати турботу своїх законних представників, якщо це не обмежує його прав і не принижує людську гідність (насильство, жорстоке поводження); з 6 років дитина повинна надійти в освітній заклад для здобуття повної середньої освіти, дотримуючись при цьому розпорядок і статут установи. В даному віці людина несе відповідальність за ухилення від навчання та вивчення освітньої програми, бродяжництво, пияцтво, злочини проти життя та інші провини перед викладачами і адміністрацією школи, батьками; з 10 років дитина може бути поміщений до спеціальної виховної установи за вчинення протиправних діянь проти правил поведінки суспільства; з 14 років молоді люди, працевлаштовані за договором на роботу, зобов'язані виконувати приписи трудового договору, укладеного з організацією, а також дотримуватися правил поведінки і статут цієї організації, або молодіжного об'єднання. Відповідальність настає за недотримання приписів трудового договору, статуту освітньої установи, молодіжної організації, за відшкодування заподіяної шкоди, а також кримінальна відповідальність за окремі види злочинів; з 16 років для людини настає відповідальність за вчинення всіх видів злочину, а також адміністративна відповідальність [4, 132].

Сам факт народження дитини є підставою для виникнення комплексу майнових та особистих немайнових прав і обов'язків батьків. При цьому закон особливо підкреслює, що батьки мають рівні права і несуть рівні обов'язки щодо своїх дітей. Батьківські права виникають з моменту народження дитини і припиняються при досягненні нею повноліття, тобто віку 18 років.

Список бібліографічних посилань

1. Конвенція ООН про права дитини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/-995_021#Text.
2. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
3. Сімейний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#n672>.
4. Синегубов О.В. Здійснення особистого немайнового права дитини на належне батьківське виховання та його захист. *Наше право*. 2014. № 1. С. 127 - 136.

Одержано 16.10.2021

УДК 347.9

Марина Геннадіївна ПОЛІЩУК,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Микола Миколайович ЧЕРЕПАНОВ,

студент 3 курсу юридичного факультету

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ЗАХИСТ ПРАВОМІРНИХ СПОДІВАНЬ ПОДРУЖЖЯ У СВІТЛІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Європейська інтеграція визначає процеси гармонізації українського законодавства із законодавством ЄС, і сімейне право не залишається осторонь. Двадцять років тому, коли вітчизняні та європейські вчені критикували можливість уніфікації сімейного права з різних причин, включаючи значні релігійні та культурні національні відмінності, сьогодні ми бачимо успішну роботу Європейської комісії з сімейного права, яка розробляє підходи та принципи для гармонізації європейського сімейного права. В контексті модернізації приватного законодавства в Україні важливо враховувати європейське законодавство, а також практику ЄСПЛ. Доречно розпочати з термінології, оскільки без єдиних термінів важко говорити про гармонізацію національного законодавства з європейським. Одним з таких термінів є "законні очікування", що все більше цікавить науковців та практиків, що вимагає аналізу та захисту законних очікувань членів сім'ї.

Для англійського законодавства введено термін «legitimate expectation» [1; 2]. Він поступово закріплюється у практиці Європейського суду з прав людини і використовується як для захисту прав власності [3], так і особистих немайнових прав (наприклад, приватного життя [4]).

Водночас українські вчені неоднорідні у використаній термінології, а термін ««legitimate expectation»» перекладається по-різному - «законні очікування» [5, с. 139], «легітимні очікування» [6, с. 107] та «правомірні очікування» [7]. О. О. Харитонов вважає, що доцільніше використовувати термін "законні очікування", оскільки термін "законний" може створювати враження можливості відхилення від верховенства права [8, с. 44]. На наш погляд, також доцільніше використовувати термін "законні очікування", оскільки законні очікування можуть тлумачитися обмежено та обмежуватися тими, що впливають із закону. ЄСПЛ припускає, що "закон" у значенні "передбаченого законом" поширюється і на неписане законодавство (параграф 47 The Sunday Times проти Сполученого Королівства). Це означає, що конструкція, "встановлена законом", передбачає, що відносини можуть регулюватися не тільки законом, місцевими нормативними актами, а й судовими практиками та договорами, які повинні бути однаково якісними та чіткими, щоб передбачити наслідки своїх дій [9, с. 27-28].

Не тільки термінологія відрізняється, але й розуміння термінів "законні очікування", "законні очікування" та "законні очікування". На думку О.А. Беяневича, законні очікування - це елемент правової визначеності та верховенства права, що передбачає вигоду офіційної законності, а крім того, законні очікування невід'ємно пов'язані з розумністю, справедливістю та добросовісністю [10, с. 30]. Легітимні очікування також вважаються поняттям, яке є важливою частиною принципу правової визначеності [11, с. 27].

І.В. Спасібо-Фатєєва зазначає, що законні очікування в широкому розумінні означають наступне: особа виходила з тієї, що регулюється чинним законодавством, але в результаті змін не може досягти правового результату, який мав би відбутися у розвитку правовідносин з існуюче регулювання; [9, с. 139].

На наш погляд, гарантія законних очікувань є принципом, який є частиною верховенства права і в принципі пов'язаний з принципами правової визначеності, рівності, справедливості та добросовісності.

Це може породити законні сподівання з боку учасників різних правовідносин, включаючи сімейні відносини. Важливо також пояснити елементи сімейно-правового механізму захисту законних очікувань. Поняття "захист" ширше поняття "захист", і, отже, сімейно-правовий механізм захисту законних очікувань включає як інституційні, так і юридичні елементи.

Законні очікування щодо здійснення майнових прав членами сім'ї та іншими учасниками сімейних відносин. Учасники сімейних відносин можуть мати законні очікування щодо власності або майнових прав, наприклад, при здійсненні права спільної сумісної власності, а також щодо отримання аліментів. Сімейний Кодекс України містить кілька стандартів, спрямованих на захист правовірних сподівань подружжя як співвласників майна, зокрема: створення передумови для спільної співвласності (стаття 60); складання переліку об'єктів права спільної власності (стаття 61); надання можливості набуття права спільної власності на майно, що належить подружжю (стаття 62); встановлення рівності між чоловіками та жінками при здійсненні ними своїх повноважень щодо належного їм майна на основі закону про спільну власність (стаття 63); встановлення обов'язку діяти проти власності, здійснювати її за згодою другого з подружжя (ст. 65) та інших. Крім того, увага до захисту законних сподівань подружжя щодо спільної власності дотримується в правилах про поділ спільного майна.

Дослідження прецедентної практики показало, що суди досить часто використовують термін «очікування» у спорах: а) розірвання шлюбу (порушення не дозволило відповідачу брати участь у процесі, на який він мав законне право, оскільки це відповідає законним очікуванням кожного з них). особа) у судовому провадженні. Держава; б) розподіл спільного пакету акцій подружжя («позивач намагався вирішити питання про поділ спірної квартири добровільно і очікувалося отримати компенсацію від відповідача за вартість його частки», «інший критерій суттєвого порушення договору дозволяє потерпілій стороні очікувати від укладення договору», «право власності, яке можна визначити як право на очікування, є невід'ємною частиною договору власність як суб'єкт цивільних прав»; в) про визнання права власності одного з подружжя після смерті другого з подружжя («реконструював спірне майно відповідно до встановлених архітектурних, будівельних, санітарних норм та правил» і тому мав «право очікувати», що є невід'ємною частиною майна з метою придбання права власності на спірну відремонтовану квартиру в майбутньому); г) стягнення заборгованості з утримання («... на стабільність договірних відносин можуть впливати непередбачені фактори, які суттєво порушують баланс інтересів сторін і суттєво знижують очікуваний результат для кожної сторони контракту»; д) про позбавлення батьківських прав («... під час перебування дівчинки з матір'ю стосунки в родині матері не відповідали очікуванням дівчинки ...») тощо.

Таким чином, у судовій практиці використовуються різні терміни – «законні очікування», «право на очікування» та «очікування» та різний їх істотний зміст - як правовий статус, право власності, яке є невід'ємною частиною власності як суб'єкта цивільної справи прав, і навіть як очікуваного результату.

Висновки. Забезпечення законних сподівань можна розглядати як невід'ємний принцип верховенства права, який в принципі пов'язаний з принципами правової визначеності, рівності, справедливості та добросовісності. Законні очікування - це не право і не інтерес. Інтерес мотивує появу права та законних очікувань, а законні сподівання передують появі права і можуть виникнути під час здійснення права як очікування певного законного результату.

Сімейно-правовий механізм захисту законних очікувань учасників сімейних відносин містить як інституційні, так і юридичні елементи. Аналіз стандартів Українського страхового кодексу показав наявність достатніх інструментів для захисту та захисту більшості законних очікувань учасників сімейних відносин. У цьому випадку можливі законні очікування деяких учасників сімейних відносин (наприклад, дітей) можуть мати

перевагу над законними очікуваннями інших учасників таких стосунків (наприклад, батьків дитини).

Список бібліографічних посилань

1. Robert E. Riggs. Legitimate Expectation and Procedural Fairness in English Law. The American Journal of Comparative Law. 1988. Volume 36. Issue 3. P. 395–436.
2. Mark Elliott. From Heresy to Orthodoxy: Substantive Legitimate Expectations in English Public Law. Legal Studies Research Paper Series. 2016. № 5. URL: <https://publiclawforeveryone.com/-2016/02/11/from-heresy-to-orthodoxysubstantive-legitimate-expectations-in-english-public-law/> (дата звернення: 29 листопада 2020).
3. Рішення ЄСПЛ у справі «Зеленчук і Цицюра проти України» (Заяви № 846/16 та № 1075/16) від 22.05.2018. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c79#Text (дата звернення: 30 листопада 2020).
4. Case of Von Hannover v. Germany (No.2) (Applications nos. 40660/08 and 60641/08). URL: <https://ihrec.ie/download/pdf/vonhannoversummary.pdf> (дата звернення: 30 листопада 2020).
5. Спасибо-Фатеева І. В. Загальний огляд розуміння поняття права очікування та його значення для захисту майнових прав осіб. Правомірні очікування : збірник ст. / за ред. І. В. Списибо-Фатеевої. Харків : ЕКУС, 2020. С. 137– 146.
6. Сабодаш Р. Б. Право очікування на нерухоме майно: до питання про момент та правомірність виникнення. Правомірні очікування : збірник ст. / за ред. І. В. Списибо-Фатеевої. Харків : ЕКУС, 2020. С. 106 – 112.
7. Майданик Р.А. Правомірні очікування як майнове право: практика ЄСПЛ, право України, інших європейських країн. Правомірні очікування : збірник ст. / за ред. І. В. Списибо-Фатеевої. Харків : ЕКУС, 2020. С. 92 – 97.
8. Харитонов Є.О. Правомірні очікування та інтерес. / Цивільне право і процес: витоки, здобутки та перспективи розвитку: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 18–19 грудня 2020 р. Київ : Київський регіональний центр, 2020. Ч. 1. С. 43 – 46.
9. Менджул М.В. Охорона правомірних очікувань учасників сімейних відносин / Цивільне право і процес: витоки, здобутки та перспективи розвитку: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 18–19 грудня 2020 р. Київ : Київський регіональний центр, 2020. Ч. 1. С. 27 – 30.
- 10.14. Беляневич О.А. Автономне поняття «очікування» в практиці ЄСПЛ: питання застосування в світлі національної правової традиції. Правомірні очікування : збірник ст. / за ред. І. В. Списибо-Фатеевої. Харків : ЕКУС, 2020. С. 8 – 20.
- 11.15. Богачова Л.Л. Законні (правомірні) очікування як елемент принципу правової визначеності у європейському і національному праві. Правомірні очікування : збірник ст. / за ред. І. В. Списибо-Фатеевої. Харків : ЕКУС, 2020. С.21 – 32.

Одержано 19.10.2021

УДК 351.84

Олена Володимирівна ПРОЦЕНКО,

аспірантка кафедри соціальної і гуманітарної політики

Навчально-наукового інституту «Інститут державного управління»

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ ЄДИНОГО ЦЕНТРАЛЬНОГО ОРГАНУ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ ПІД ЧАС РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Прагнення України до європейських стандартів викликало дискусії у сфері соціального захисту дітей, в тому числі дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування та дітей, які ще не мають державного статусу, але перебувають на обліку служб у справах дітей.

Минулого року Кабінетом міністрів України утворено Національну соціальну сервісну службу, як центрального органу виконавчої влади завданням якої серед інших є реалізація державної політики у сфері захисту прав дітей [1].

Втім Комітет гуманітарної та інформаційної політики Верховної Ради України відмовився передати повноваження із захисту прав дітей Національній соціальній сервісній службі, а натомість запропонував створити «Державну службу України у справах дітей», про що зареєстровано відповідний законопроект [2].

В пояснювальній записці до проекту Постанови Верховної Ради України «Про звернення Верховної Ради України до Кабінету Міністрів України щодо створення центрального органу виконавчої влади в сфері захисту прав дітей – Державної служби України у справах дітей» обґрунтовано позицію саме створення окремого органу замість того, що наразі питанням захисту прав дітей займаються шість міністерств. Найперше це те, що система соціального захисту населення побудована за принципом самозвернення громадян до державних органів соціального захисту для отримання тих чи інших послуг. А система захисту прав дитини побудована за принципом контролю та виявлення органами опіки та піклування дитини у небезпечному для неї становищі і застосуванні щодо кривдників дитини заходів цивільно-правового реагування. Національна соціальна сервісна служба України передбачає лише певні повноваження з питань охорони дитинства та захисту прав дитини. Частина з цих повноважень, за законодавством, є повноваженнями виконавчих органів місцевого самоврядування або місцевих державних адміністрацій, які можуть бути здійснені виключно цими органами: вчасне виявлення дітей, батьки яких ухиляються від виконання батьківських обов'язків або є небезпечними для дитини; вилучення дітей у разі загрози їхньому життю або здоров'ю; представлення інтересів дитини у судах; надання дітям державного статусу та низка інших правозахисних повноважень, передбачених цивільним та сімейним законодавством [3].

Проте досі залишається невирішеним питання щодо організації роботи служб у справах дітей в територіальних громадах, немає Положення про службу у справах дітей для об'єднаних територіальних громад, відсутнє кадрове забезпечення, а саме головне – процес розробки механізмів управління в цій системі затягнувся на невизначений час. Тим часом згідно статистичних даних на кінець 2020 року в Україні на обліку служб у справах дітей перебувало 68 тисяч 500 дітей зі статусом дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування; 6029 дітей перебували в центрах соціально-психологічної реабілітації дітей (колишні притулки для дітей) – це діти, які опинилися у складних життєвих обставинах, тобто ті, які потребують вирішення питання влаштування в сім'ю й проходження процедури набуття державного статусу. У 2020 році в Україні було усиновлено 1234 дитини (986 дітей українцями, 248 громадянами інших країн) – спостерігається зниження рівня усиновлення у порівнянні з попереднім 2019 роком на 35% [4].

Відповідно до чинного законодавства, основними засадами державної політики щодо соціального захисту дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування є створення умов для реалізації права кожної дитини на виховання в сім'ї, Ст.3 Закону [5]. Проте між тим як дитина залишається без батьківської опіки та влаштовується в нову сім'ю проходить багато дорогоцінного часу, за який дитина виростає й втрачає можливість бути усиновленою. Незаперечним є загальновідомий факт - усиновителі надають перевагу маленьким дітям, а дитина тим часом набуває негативного досвіду перебування в державних установах.

Питанням влаштування дітей в сім'ї займаються служби у справах дітей територіальних громад. Втім, станом на 01.02.2021 року служби у справах дітей були утворені лише в 821 громаді (57% від необхідної кількості). В багатьох громадах служби створені формально, є лише один фахівець [4].

Отже, в умовах реформи децентралізації кардинально змінюються повноваження органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Повноваження щодо

захисту прав дітей відтепер передані громадам. Проте механізми публічного управління в системі соціального захисту дітей потребують ґрунтовного доопрацювання. По-перше в законодавчому аспекті: необхідне ретельне узгодження правових норм, по-друге – вивчення попередніх напрацювань (звітів, моніторингових досліджень, звернень тощо).

Список бібліографічних посилань

1. Деякі питання Національної соціальної сервісної служби України: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.08.2020 р. №783. - URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/783-2020-п> (дата звернення 18.10.2021 р.).

2. Комітет гуманітарної та інформаційної політики Верховної Ради України. - URL: <http://m.facebook.com/komitetG/> (дата звернення 18.10.2021 р.).

3. Офіційний портал Верховної Ради України Верховної Ради України. Проект Постанови Верховної Ради України «Про звернення Верховної Ради України до Кабінету Міністрів України щодо створення центрального органу виконавчої влади в сфері захисту прав дітей – Державної служби України у справах дітей» № 6135 від 06.10.2021 р. -- URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72937 (дата звернення 18.10.2021 р.).

4. Про звіт Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування випадків та причин порушення прав дитини під час здійснення децентралізації повноважень з питань охорони дитинства, реформування системи закладів інституційного догляду та виховання, реалізації права дитини на сімейне виховання та усиновлення, розвитку (модернізації) соціальних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 14.07.2021 р. №1642-IX. - URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1642-20> (дата звернення 18.10.2021 р.).

5. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування. Закон України від 13.01.2005р. №2342-IV - URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/card/2342-15> (дата звернення: 18.10.2021р.).

Одержано 19.10.2021

УДК 159.9

Катерина Олександрівна РЕЗНІК,

аспірантка Харківського національного університету внутрішніх справ;

Олена Олександрівна ЄВДОКІМОВА,

доктор психологічних наук, професор,

завідувач кафедри соціології та психології факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ВЗАЄМОЗ'ВЯЗКИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РОЗУМНОСТІ З ІНШИМИ ХАРАКТЕРИСТИКАМИ ОСОБИСТОСТІ В ДОСЛІДЖЕННЯХ ЗАРУБІЖНИХ УЧЕНИХ

Психологічна розумність - це багатовимірний феномен, який відображає ступінь доступу суб'єкта до сфери власних почуттів, прагнення зрозуміти себе і оточуючих, віра в користь обговорення своїх проблем, зацікавлене ставлення до мотивів поведінки оточуючих і готовність до змін. Психологічну розумність визначають як особливий вид особистісного інтелекту, який включає здатність до самоаналізу, самоспостереження і саморозуміння.

Н.Р. Conte зі співавторами показали позитивний зв'язок психологічної розумності з такими особистісними характеристиками, як соціальність, наполегливість, автономність, і негативний - з пасивністю, депресивністю і конфліктністю [3].

Люди з високим рівнем психологічної розумності також повідомляють про низьку самооцінку, яка може бути обумовленою підвищеним рівнем самосвідомості або більш реалістичною самооцінкою. Психологічна розумність пов'язана із соціальною

тривожністю, і люди з високим рівнем психологічної розумності більш схильні залишатися спокійними та уважними в надзвичайних ситуаціях [4].

Виявлено, що самоспрямованість і психологічна розумність впливають одне на одного. Особи, які є самоспрямованими - особистісно зрілі. До самоспрямованості включають здатність керувати власною поведінкою таким чином, щоб відповідати поточній ситуації, щоб відповідати індивідуально обраним цілям і значенням. Також автори висловлюють думку про те, що психологічна розумність пов'язана з приростом здатності справлятися з ситуацією і зменшувати рівень особистого дистреса [2].

Pathak P. Joshi S. виявили негативний зв'язок психологічної розумності з прокрастинацією. Психологічна розумність в цьому контексті визначалася як здатність до розуміння поведінки і мислення, поведінки і почуттів. Це - відкритість для нових ідей, в той час як прокрастинація відома як ірраціональна тенденція відкладати завдання аж поки індивід не відчує дискомфорт [5].

У своєму дослідженні S. Beets, A. Nienaber, K. Botha виявили, що психологічна розумність корелює з академічною успішністю, а також психологічна розумність майже не відрізнялася у людей різної статі, курсів і раси. Однак, в іншому дослідженні було доведено, що дівчата-студентки мають більш високі показники психологічної розумності [2].

A.M. Pidgeon, L. Ford, досліджуючи безрозсудну поведінку, виявили, що у людей із збільшенням психологічної розумності збільшується здатність до безрозсудної поведінки у вигляді вживання психоактивних речовин [6].

K. Owens, T.A. Prout у своєму дослідженні вивчали взаємозв'язки психологічної розумності з тривогою і стилем прихильності. Високий рівень тривожності і стиль прихильності корелює з низьким рівнем психологічної розумності. Психологічна розумність негативно асоціювалася із соціальною тривожністю. Можливо, через те, що людина з високою психологічною розумністю менш схильна до ризику виникнення соціальних ситуацій, які можуть викликати стрес у людей з високим рівнем тривоги. Друга можливість полягає в тому, що ті, хто відчуває більш низькі рівні занепокоєння, краще екіпіруються, тому що у них є великі доступні ресурси часу, енергії та думок, щоб оцінити себе і оточуючих. Здатність передбачати і розуміти дії і слова інших людей є ключовим компонентом психологічного мислення. Ті, хто не відчуває занепокоєння, можуть краще вивчити свої почуття і розглянути альтернативні перспективи [4].

M.A. Shill у своїх дослідженнях виявив, що жінки за шкалою зацікавленості в значенні і мотивації своєї поведінки і поведінки інших, мають більш високий рівень психологічної розумності і оцінюють себе вище, ніж чоловіки, але нижче за шкалою користі від обговорення власних проблем з іншими [7]. Передбачається, що люди, зацікавлені в своєму внутрішньому світі, повинні бути толерантними до невизначеності, пов'язаної з плином цих внутрішніх психологічних процесів. Крім того, люди, які характеризуються високою психологічною розумністю, мають гарні здібності до інтеграції досвіду, що приводить до інсайтів

Висновок. Психологічна розумність - це властивість суб'єкта, яка виявляється в здатності усвідомлювати емоції, почуття, поведінку свою та оточуючих, прагнення до розуміння їх причин та готовність і прагнення до змін. Підходи до визначення детермінантів психологічної розумності активно обговорюються зарубіжними авторами, але у вітчизняній психології натепер є недостатньо вивченими.

Список бібліографічних посилань

1. Beitel M. Ferrer E., Cecero J. J. Psychological mindedness and awareness of self and others *Journal of clinical psychology*. 2005. №. 6. С. 739-750.
2. Beets S., Nienaber A., Botha K. Psychological mindedness and academic achievement of psychology students in a higher education environment *Acta Academica*. 2011. №. 3. С.32-56.
3. Conte H., Ratto R., Caruso D. R. The Psychological Mindedness Scale: Factor structure and relationship to outcome of psychotherapy *Journal of Psychotherapy Research and Practice*. 1996. № 5. P. 250-259.

4. Owens K., Prout T. A Predicting psychological mindedness: anxiety and attachment styles / *Modern Psychological Studies*. 2012. №. 1. С. 79-88.
5. Pathak P. Joshi S. Psychological Mindedness and Procrastination among University Students *The International Journal of Indian Psychology*. 2017. № 86. С. 5-18.
6. Pidgeon A. M., Ford L. Investigating the relationship between reckless behaviours, gender, psychological mindedness, and attachment security *The International Journal of and. Healing and Caring* 2013. http://epublications.bond.edu.au/hss_pubs/825
7. Shill M. A. Lumley M. A. The Psychological Mindedness Scale: Factor structure, convergent validity and gender in a non-psychiatric sample *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice*. 2002. №. 2. С. 131-150.

Одержано 18.10.2021

УДК 351.743(477)

Світлана Анатоліївна РИЖКОВА,

старший викладач кафедри адміністративного

права, процесу та адміністративної діяльності

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ПРОФІЛАКТИЧНА РОБОТА З НАСЕЛЕННЯМ: НОВИЙ КОНТЕКСТ ВЗАЄМОДІЇ

Науковий та практичний інтерес для органів і підрозділів Національної поліції в контексті залучення громадськості до профілактики правопорушень серед населення, має запровадження від Державного центру зайнятості такого виду громадських робіт соціального напрямку як «Профілактична робота з населенням». Таку роботу ми розглядаємо як одну з організаційних форм участі громадян у реалізації безпекових програм на території обслуговування.

Відповідно до ст. 11 Закону України «Про національну поліцію», діяльність поліції здійснюється в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямована на задоволення їхніх потреб. З метою визначення причин та/або умов учинення правопорушень планування службової діяльності органів і підрозділів поліції здійснюється з урахуванням специфіки регіону та проблем територіальних громад[1].

Враховуючи зазначене, залучення громадян до такого виду діяльності сприяє налагодженню партнерських відносин між поліцією та громадою, щодо профілактики правопорушень з урахуванням специфіки регіону та особливостями вчинюваних правопорушень на території обслуговування[2].

Державним центром зайнятості в деяких областях України впроваджений такий вид громадських робіт соціального напрямку як «Профілактична робота з населенням» (інструктор із громадського порядку; здійснюється шляхом вечірнього патрулювання вулиць, допомоги дільничним офіцерам поліції у проведенні роз'яснювальної роботи у проблемних сім'ях та ін.). В деяких регіонах України такий вид робіт визначений як «Інформування населення щодо державної політики у сфері законності та правопорядку, проведення профілактично-роз'яснювальної роботи з запобігання вчинення протиправних діянь».

Інструктор із громадського порядку від центрів зайнятості проводять профілактичні бесіди з підлітками, індивідуальну роз'яснювальну роботу з сім'ями, що перебувають у складних життєвих обставинах – щодо недопущення й профілактики правопорушень; інформаційно-роз'яснювальну діяльність серед працівників торгівлі щодо недопущення реалізації неповнолітнім алкогольних напоїв та тютюнових виробів; сприяють

знаходженню шляхів мирного врегулювання конфліктних ситуації та формуванню спільної відповідальності за безпеку та спокій на території громад [3].

Відповідно до частини третьої статті 31 Закону України "Про зайнятість населення", статті 7 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», постанови Кабінету Міністрів України № 175 від 20 березня 2013 року «Про затвердження Порядку організації громадських та інших робіт тимчасового характеру», керуючись підпунктом 7 пункту «б» частини першої статті 34 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», виконком міської ради за участю територіального центру зайнятості на договірних засадах, затверджують громадські роботи як вид суспільно корисних оплачуваних робіт в інтересах міської територіальної громади, які мають тимчасовий характер і для організації яких не можуть бути використані постійні робочі місця та вакансії. Фінансування організації громадських робіт здійснюється за рахунок коштів місцевого бюджету, роботодавців та інших не заборонених законодавством джерел. У разі залучення зареєстрованих безробітних до громадських робіт фінансування організації таких робіт здійснювати пропорційно рівними частинами за рахунок коштів місцевого бюджету та/або Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття.

Особливістю залучення населення до виконання громадських робіт соціального напрямку як «Профілактична робота з населенням» є: по-перше, її тимчасовий характер і для їх організації не можуть бути використані постійні робочі місця та вакансії; по-друге, такі роботи можуть виконуватися на умовах неповного робочого дня; по-третє, мають соціальну та економічну користь для регіону; по-четверте, надають можливість тимчасового працевлаштування безробітних на роботи, що не потребують додаткової спеціальної, освітньої та кваліфікаційної підготовки.

На підставі аналізу статистичних даних протягом 2020 року до громадських робіт соціального напрямку за видом «Профілактична робота з населенням» (або «Інформування населення щодо запобігання порушень громадського порядку») було залучено 159 осіб: 18 – у Донецькій області, 1 – у Миколаївській, 105 – у Харківській та 35 – у Херсонській. У січні – квітні 2021 року від центрів зайнятості працювали тільки на Херсонщині – 28 осіб [3]. Слід зазначити, що по інших областях України, громадські роботи соціального напрямку за видом «Профілактична робота з населенням» не запроваджувались.

Отже на підставі вищезазначеного, для успішної реалізації та залучення громадян до громадських робіт соціального напрямку «Профілактична робота з населенням» (інструктор із громадського порядку) на всій території України необхідно провести інформаційно-роз'яснювальну роботу серед органів та підрозділів Національної поліції (дільничних офіцерів поліції), керівників територіальних громад у низці регіонів України, органів місцевого самоврядування в сільській місцевості про можливість залучення інструкторів від центрів зайнятості щодо впровадження перспективного проекту від Державного центру зайнятості. Успішна реалізація такого напрямку можлива в спільній координації зазначених суб'єктів.

Список бібліографічних посилань

1. Про Національну поліцію: Закон України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
2. Ryzhkova S. Realization of citizens' rights in protection of public order as public assistants / S. Ryzhkova // Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs. – 2018. – Special Issue № 2 (92). – P. 228-232.
3. Що робити, аби «шерифів» від центрів зайнятості не занепастити? URL: <https://sheriffua.org/news/analitichni-statti/scho-roboti-abi-sherifiv-vid-tsentriv-zajnjatosti-neverapastiti>

Одержано 19.10.2021

УДК 305:614.46](477)

Олена Юрїївна САШУРІНА,

провідний фахівець відділу організації служби

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Олена Сергїївна ЄЛІСЄВА,

курсантка 3 курсу факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ГЕНДЕРНІ ВИКЛИКИ В УМОВАХ ПОШИРЕННЯ COVID-19

Поняття та значення гендеру вже давно виходить за рамки наукових видань та обговорень та, стаючи основою реформ, все активніше, сприяє якісній трансформації суспільства. Наразі показники успішності реалізації гендерної політики у більшості європейських держав є запорукою ефективності розбудови демократичного суспільства без бар'єрів та упереджень.

У цьому напрямку Україна, безперечно, за останні роки продемонструвала якісні перетворення, результатами яких стали внесення змін до законодавства, а саме Виборчого кодексу України, в якому встановлено обов'язкове гендерне квотування (40 %), встановлено основу для розбудови рівних можливостей жінки та чоловіка по догляду за дитиною, зроблені нові кроки у сфері запобігання домашньому насильству[3]. Поруч із змінами до законодавства відбулося посилення інституційних та координаційних механізмів національного гендерного механізму, серед таких трансформацій чільне місце посідає створення координаційної комісії з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків, радників з гендерних питань та гендерних підрозділів в органах виконавчої влади на національному та регіональному рівнях. Даний перелік реформ можна продовжити створенням нових можливостей для служби та просування військової кар'єри для жінок збройних сил, а також визнання статусу жінки-ветерана з доступом до соціальних виплат. Кардинальні зрушення відбулися у сфері профілактики та реагування на сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом в Україні[5].

В умовах поширення пандемії COVID-19 значно змінилася гендерна ситуація в Україні, що пов'язано з особливостями карантинних заходів: обмеження права на вільне пересування, заняття підприємницькою діяльністю, заходи соціального дистанціювання. Значно змінилося становище жінок, що опинилися на передовій боротьби з COVID-19. У результаті проведення оперативної гендерної оцінки за підтримки Структури Організації Об'єднаних Націй з питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок (ООН Жінки), були встановлені наступні гендерні проблеми:

1. Вертикальна та горизонтальна гендерна сегрегація: кількість жінок на керівних посадах проявляється в значно меншій кількості, ніж у чоловіків, жінки задіяні в бюджетних сферах, де рівень зарплат значно нижчий (охорона здоров'я, освіта, фінансова сфера, мистецтво тощо);

2. Розподіл гендерних ролей у родині: на жінок ліг тягар неоплачуваної доглядової праці за дітьми та літніми людьми у родині;

3. Підвищився показник домашнього насильства у родинах стосовно жінок (більше ніж 3 тис. звернень на гарячу лінію «Ла Страда-Україна»)[1];

4. Жінки не мають реальної можливості якісно та ефективно впливати на стан гендерної політики в Україні через низьке представництво у виборних органах усіх рівнів (20,5 % жінок у ВРУ, 20,2 % у КМУ, серед керівників обласних адміністрацій жінки відсутні, такі ж дані і щодо мерів міст, недостатня кількість жінок і серед голів ОТГ)[4]. Що ж до боротьби з COVID-19, то на жаль Урядова Уповноважена з питань гендерної політики не була введена до складу Міжвідомчої робочої групи з проведення комплексного аналізу можливості ефективного реагування системи охорони здоров'я щодо протидії спалаху COVID-19, незважаючи на окремий лист з проханням ввести її в цю групу[2].

Як зазначалося вище в умовах поширення COVID-19 значно збільшилися показники домашнього насильства. У цьому аспекті важливо звернутися до стану реагування Національної поліції України на факти даного явища. За даними опитування постраждалих від домашнього насильства на Національній гарячій лінії з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації та Національній гарячій лінії для дітей та молоді щодо реагування органів державної влади на випадки домашнього насильства під час пандемії COVID-19, в якому взяли участь 303 респонденти, серед яких 90% жінок, 8,5% чоловіків (ще 1,5 % не визначилися з відповіддю), 220 осіб (72, 6 %) зверталися до поліції про факт вчинення домашнього насильства. 60 не зробили цього через побоювання щодо ускладнення ситуації, 18 – через недовіру до правоохоронного органу. При цьому серед 220 осіб лише 144 заявили, що поліція відреагувала на їхні повідомлення. Серед форм реагування, виходячи із відповідей, 57 осіб зазначили, що поліція прийняла заяву та здійснила подальше реагування (відкрито провадження у справі про адміністративне правопорушення, відкрито кримінальне провадження або видано терміновий заборонний припис), 59 осіб повідомили, що поліція прийняла заяву, проте належного реагування не здійснила. У ході усього опитування стало відомо, що всі опитані не користувалися Telegram чат-ботом #ДійПротиНасильства, який МВС запустило в квітні 2020 р. з метою поліпшення реагування на домашнє насильство в умовах пандемії COVID-19[1].

Отже, в умовах поширення COVID-19 слід звернути увагу і на гендерну ситуацію в країні. Серед заходів реагування на численні факти гендерної дискримінації, необхідно забезпечити рівне представництво жінок та чоловіків у виборних органах, звернути увагу на соціальне забезпечення родин, у яких жінка обтяжена не лише фінансовим забезпеченням, а й доглядом за дітьми та літніми людьми. Правоохоронним органам слід більшу увагу приділяти фактам вчинення домашнього насильства, а саме: здійснювати якісну профілактичну роботу, кваліфіковано здійснювати оцінку ризиків та спиратися на законодавчу базу щодо запобіганню домашнього насильства.

Список бібліографічних посилань

1. Аналітичний звіт «Реагування державних органів влади на випадки домашнього насильства під час кризових ситуацій (зокрема пандемії Covid-19) та рекомендації щодо вдосконалення їхньої роботи / Ю. В. Аносова, К. А. Бороздіна, К. В. Черпаха // ГО "Ла Страда-Україна". 2021. URL: https://la-strada.org.ua/wp-content/uploads/2021/06/analitychnyj-zvit_15.06.21.pdf (дата звернення 22.07.2021)
2. Оперативна гендерна оцінка становища та потреб жінок у контексті ситуації з COVID-19 в Україні. URL: https://www.auc.org.ua/sites/default/files/report_rga_covid-19_ukr_0.pdf (дата звернення 25.07.2021).
3. Про невідкладні заходи щодо запобігання та протидії домашньому насильству, гендерному насильству та захисту прав жертв такого насильства: указ Президента України від 21 вересня 2020 року №398/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3982020-35069> (дата звернення 25.07.2021)
4. Центральна виборча комісія України. URL: <https://www.cvk.gov.ua/index.html> (дата звернення 25.07.2021)
5. Щорічний звіт 2020 ООН Жінки Україна. URL: <http://unwomenukraine.-annualreport.tilda.ws/page18091867.html> (дата звернення 21.07.2021)

Одержано 29.09.2021

УДК 342.9

Маргарита Сергіївна СИРОМЯТНІКОВА,

науковий співробітник науково-дослідної лабораторії

з проблем забезпечення діяльності поліції

Харківського національного університету внутрішніх справ

ДО ПИТАННЯ ПРО ДЕТЕРМІНАНТИ, ЩО СПРИЧИНЯЮТЬ ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО, В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

В умовах стрімкого розповсюдження коронавірусної хвороби у світі серед населення виявлено факт не підготовленості не тільки до захворюваності, а й до виникнення інших негативних наслідків через означену хворобу. Головним аспектом, що викликав психологічне пригнічення громадян стали доволі жорсткі обмеження та локдаун, запроваджені державними органами для призупинення розповсюдження коронавірусної хвороби при яких громадяни не мають можливості вільно пересуватись в межах певної територіальної одиниці або не мають права залишати місце свого проживання у певний період часу. Через зазначені обмеження, що запроваджені для стримання розповсюдження коронавірусної хвороби у деяких громадян прослідковуються прояви протиправної та девіантної поведінки в межах сім'ї, проявами яких є постійне психологічне напруження, що виникає при отримання різної інформації про Covid-19 через засоби масової інформації, а також через втрату соціального благополуччя - безробіття. Протиправна та девіантна поведінка, з огляду на тематику нашого дослідження, проявляється у вчиненні домашнього насильства.

Зазначимо, що під домашнім насильством необхідно розуміти діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [1]. Звернемо увагу, що законодавством передбачено чотири види домашнього насильства: фізичне, сексуальне, психологічне та економічне.

Серед детермінантів, наслідком яких є скоєння домашнього насильства пропонуємо визначити:

1) *загальні*, до яких слід віднести: - низький рівень життя і благополуччя української сім'ї, фактична втрата певною частиною населення життєвих перспектив, що негативно впливає на соціально-психологічну атмосферу в сім'ї; - панування правового нігілізму в державі; - десоціалізація особи в процесі негативного сімейного виховання; - низький рівень правової освіти і батьків, і дітей; - зростання алкоголізації населення і поширення споживання наркотичних і токсичних засобів; - наявність протилежних інтересів, прагнень, обмеженість можливостей для задоволення потреб одного з членів сім'ї; - авторитарний, жорсткий тип взаємин у сім'ї в цілому; - пропагування засобами масової інформації насильства як моделі поведінки; - порушення гормонального фону, прийом збуджувальних лікарських препаратів, тощо.

2) *спеціальні* (якщо кривдником є дитина) серед яких ми окремо виділяємо віктимність як групову ознаку неповнолітніх, чинниками якої є: - вікові особливості психофізичного розвитку неповнолітніх; - неконтрольоване поширення творів, що пропагують культ насильства та жорстокості; - психічні та неврологічні аномалії; - обмеження волі, активності, самовираження дітей; - поширення у підлітковому середовищі уявлення про те, що агресивна поведінка припустима; - несформованість системи цінностей, дитячий

інфантилізм, максималізм, заперечення авторитетів, ігнорування правил і заборон «дорослого суспільства», неперемінливість у виборі засобів досягнення власних цілей, тощо [2, с. 182–183].

Отже, детермінанти, наслідком яких є вчинення домашнього насильства в умовах Covid-19 є взаємопов'язані внутрішні та зовнішні фактори життєдіяльності кривдника та сім'ї в цілому. Слід зауважити, що не є доцільним виділяти конкретну загальну причину завдяки якій можна отримати пояснення щодо скоєння протиправних дій – актів домашнього насильства. Необхідним слід виділити, що домашнє насильство є соціальним явищем, що включає соціальні, економічні та інші чинники, які призводять до того, що домашнє насильство слід розглядати як наслідок життєдіяльності та життєвого досвіду правопорушника.

Список бібліографічних посилань

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 року № 2229-VIII/ Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України 2018, №5, ст. 35. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>

2. Левицька Л. В. Запобігання насильницьким злочинам щодо неповнолітніх в Україні : дис. ... канд. юрид. наук / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Ірпінь, 2003. 224 с.

Одержано 19.10.2021

УДК 340.12

Елеонора Костянтинівна СКИБА,

доктор філософських наук, професор,

професор кафедри гуманітарних дисциплін та психології поліцейської діяльності

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ СТАБІЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА

Тема гендерної рівності, як показують дослідження останніх років, розкриває нові аспекти проблеми кризи ідентичності і, в світлі постійних соціально-культурних змін, демонструє свою невичерпність. Стабільне соціальне існування суспільства вимагає дотримання поваги до кожної соціальної групи. У численних дослідженнях вже визнано, жінка як і чоловік є суб'єктом, тобто має статус активного діяча сучасного соціального середовища. Постає необхідність визнання запровадження принципів гендерної недискримінації в практику сучасних соціально-політичних та культурних відносин. Без комплексного вирішення цих проблем неможливо уникнути різного роду криз і соціально-економічних конфліктів. Легітимність всіх гендерних ідентичностей безпосередньо пов'язана з проблемою відмінності. Як зазначають дослідники [1, 2], подолання нерівності може бути досягнуто тільки при усвідомленні суспільством відповідальності інститутів влади за формування суспільного сприйняття гендерних відмінностей як фундаментального чинника обґрунтування нерівності гендерних ідентичностей. У період гострих соціальних, політичних та економічних криз формування політики рівності гендерних ідентичностей, має бути одним із важелів консолідації суспільства для розв'язання різного роду соціальних проблем.

Гендерна ідентичність розглядається сьогодні як соціально-культурний конструкт, що заявляє про себе як процес змін соціально-культурних можливостей. Зміст фемінних та маскулінних рис, що створюють гендерну ідентичність репрезентує постійно мінливу природу гендерної ідентичності людини в залежності від віку, цілій, соціального та економічного становища та від загально - визнаних стандартів гендерної поведінки на роботі чи на робочому місці, сім'ї тощо. Зміст понять «маскулінність» і «фемінінність» не тільки змінюється в різних історичних і культурних контекстах, але і

піддається змінам в процесі проживання індивідумом свого життя. Процес формування гендерної ідентичності – це постійно діючий процес. Це за структурою, є, так би мовити, композиція, що припускає різноманітне, вільне з'єднання всіх її складових. Людина, проживаючи різні періоди свого соціального життя, зміщує акценти то на «маскулінні», то на «фемінінні» характеристики залежно від особистих пріоритетів. Гендерна ідентичність представляється сьогодні як різноманітне поєднання фемінінних і маскулінних характеристик в процесі сигніфікації та репрезентації у соціально-культурному полі.

Можна зробити висновок, що не «відмінність» гендерних ідентичностей породжує ідеологію домінування та влади. Аналіз особливостей гендерних відмінностей дозволяє виявити, що нерівність гендерних ідентичностей буде доти відтворюватися у структурах праці, влади та приватних відносинах, доки влада, як соціальний інститут не буде змушена визнати, що біологічна відмінність є не може бути а необхідно суспільно прийнятою причиною гендерної нерівності, соціально-культурного домінування. Використання будь-яких гендерних відмінностей у якості підґрунтя гендерної дихотомії та гендерної дискримінації є першопричиною, яка неминуче веде до суперечностей, конфліктів і природним чином встановлює ієрархію, тобто гендерну нерівність.

Протилежність підходів до проблеми гендерної ідентичності, неоднорідність розуміння її витоків в різних наукових школах, сприяли більш детальному і всебічному вивченню як проблеми гендерної дихотомії, так і проблеми відтворення гендерного домінування. Основні методологічні прийоми постмодернізму: деконструкція, децентралізація, фрагментація, демістифікація, переривання, розбіжність, розсіювання та інші були використані теоретиками фемінізму та підхоплені при дослідженні питань гендерної нерівності. Саме використання концепту «гендер» у якості аналітичної категорії для вивчення соціальних інститутів надало можливість зрозуміти сутність та соціально-культурне призначення опозиції «чоловік і жінка».

Якщо гендерна ідентичність – це культурно-комунікативний прояв особистості через її дії, це репрезентація себе через стиль і манеру одягатися, колірні переваги, жести, міміку і ходу, спосіб комунікації і т. і.

Таким чином, ми «робимо» в якості актора свою гендерну ідентичність в процесі кожної взаємодії із соціумом, в кожній ситуації; в цьому сенсі гендерна ідентичність перформативна, оскільки – це репрезентація себе в бінарній опозиції з точки зору іншого, сигніфікація себе в якості соціально-культурної одиниці соціуму. Гендерна відмінність використовується для виправдань гендерної нерівності, сформованої і відтвореної структурами влади у всіх сферах соціального життя. Вважаємо важливим зазначити, що основним чинником має стати рівень компетентності індивідуума.

Список бібліографічних посилань

1. Yarhouse M., Sadusky J. Emerging Gender Identities: Understanding the Diverse Experiences of Today's Youth. Brazos Press, 2020. 256 p.
2. Скиба Е. Теорія гендеру як методологія пізнання культури. *Наукове пізнання : методологія та технологія*. 2020. Т.45\1, с.62-68.
3. Kimmel M. The Culture of Entitlement / M.Kimmel. The Perilous World Where Boys Become Men . Guyland, 2008. 332p.

Одержано 19.10.2021

УДК 659.1:316.4

Ігор Владиславович ТИМОШЕНКОВ,

доктор економічних наук, доцент,

професор кафедри міжнародного бізнесу та економічної теорії

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Анастасія Геннадіївна ДЕНИСОВА,

студентка 6 курсу факультету міжнародних економічних

відносин та туристичного бізнесу

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

ВПЛИВ РЕКЛАМИ НА СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ДЕРЖАВИ

Реклама являє собою діяльність з «розміщення оголошень й повідомлень у часі чи в просторі діловими фірмами, некомерційними організаціями, державними установами та окремими особами, які прагнуть проінформувати та/або переконати членів певного цільового ринку чи певної аудиторії щодо їхніх продуктів, послуг, організацій або ідей». [1].

Хоча історичні артефакти свідчать про те, що елементи реклами з'явилися у людському суспільстві ще за античних часів, на думку істориків, у її сучасному розумінні реклама сформувалася набагато пізніше – десь у 1930-ті роки. Тоді ж саме науковцями було започатковано теоретичні дослідження, щодо визначення змісту та ролі реклами у суспільному розвитку. Серед цих творів на особу увагу заслуговує робота професора Василя Васильовича Уперова [2], опублікована у 1932 році, теоретичні висновки якої зберегли свою актуальність й досі. Визначимо найважливіші з них.

Стимулюючи попит споживачів на певні товари та послуги, реклама сприяє зростанню їх виробництва, й у такий спосіб сприяє економічному й соціальному розвитку країни. Втім, у той самий час вона посилює нерівномірність економічного розвитку країни, оскільки підштовхує підприємців переводити ресурси виробництва з «недорозрекламованих» галузей та секторів економіки до тих, що є «перерозрекламованими». До того ж наразі до цієї характеристики варто обов'язково додати й принципове питання: про рекламу яких саме товарів йдеться? І, якщо вони є імпортними, то, без сумніву, їхня реклама впливатиме на розвиток вітчизняного виробництва негативно.

Інформування споживачів засобами реклами щодо властивостей та характеристик ринкових пропозицій дозволяє споживачам дещо зекономити на витратах, що пов'язані із пошуком необхідних їм товарів (у сучасній термінології нової інституційної економіки – зменшити їхні трансакційні витрати). Проте, з іншого боку, оскільки витрати на рекламу виробників й продавців товарів завжди включатимуться ними у склад ціни реалізації, вони в такий спосіб перекладають сплату цих витрат з себе самих на кінцевих споживачів своїх товарів. Тобто, виявляється, що інформування споживачів через рекламні повідомлення є для них аж ніяк не «безкоштовним». В умовах інтернет-економіки до цієї характеристики варто додати ще один феномен. Йдеться про так звану вірусну рекламу, завдяки якій рекламодавці взагалі перекладають на споживачів левову частку своїх рекламних витрат. У цьому випадку витрати виробників і продавців пов'язані лише з розробкою рекламних повідомлень (наприклад, відео), а решту витрат, пов'язаних із тиражуванням та розповсюдженням повідомлень, несуть саме споживачі реклами, які за своєю власною доброю волею діляться цим роликотом у соціальних мережах.

Майже кожне рекламне повідомлення не є якимось безпристрасним технічним описом продукту. Воно завжди являє собою певний емоційно і естетично побудований для споживачів образ продукту, який за допомогою художніх засобів й «запаковується» у таку форму рекламного повідомлення, що має бути привабливою для споживачів. Тому є всі підстави для того, щоб вважати рекламу мистецтвом. Тому, як будь-який інший вид

мистецтва, реклама повинна виховувати споживачів, формувати їхні смаки і пристрасті, ціннісні установки і стереотипи поведінки. Втім, на практиці, коли виробники і продавці розробляють свої рекламні звернення, вони, перш за все, налаштовані не на те, щоб надати цим зверненням максимальну виховничу, художню і естетичну цінність, а на те, щоб створити якомога більш ефективний засіб впливу на поведінку споживачів з кінцевою метою залучити їх до покупки чи певної моделі ринкового вибору. Наразі ця характеристика В. В. Уперова стає все більш значущою і істотною у визначенні загальних тенденцій і форм розвитку сучасної реклами. Найбільш поширеними засобами впливу на споживачів стають аж ніяк не високохудожні, морально і естетично бездоганні рекламні продукти, а, навпаки – низькоякісні, малохудожні, примітивні, а до того ж ще й такі, що пропагують маргінальні установки і асоціальну поведінку, руйнують ті базові норми і цінності цивілізованого людського суспільства, що формувалися протягом всієї його історії. Дедалі частіше в рекламі використовується модель МІСЕ, за якою будь-який споживач рекламного звернення визначається як носій чотирьох головних точок уразливості, на які саме і має бути спрямована реклама, щоб їх активувати. Це – жадібність, користолюбство, прагнення до особистої вигоди за будь-якою ціною (Money); прихильність до тієї чи іншої системи ідеологічних норм і цінностей, включаючи релігійні (Ideology); порочність, явна або прихована схильність до опортуністичної поведінки, до маргінального, асоціального способу життя (Corruption); честолюбство, егоїзм, гордіня, снобізм (Ego)[3, с.88-99].

Тяжкість деструктивних наслідків для усіх сторін життя суспільства поширення такої реклами видається очевидною. До того ж за умов сучасної глобалізації вади суспільства знаходять додаткове посилення через неконтрольований розвиток використання інформаційно-комунікаційних технологій, коли завдяки зовнішньому деструктивному інформаційному тиску через інтернет-ресурси члени суспільства остаточно втрачають самоідентифікацію і позбавляються національної ідентичності.

Узагальнюючи розглянуті характеристики впливу реклами на соціальний розвиток країни, слід зробити два головних загальних висновки. По-перше, протягом всього свого існування реклама виконувала одні й ті ж завдання, вирішуючи які, вона чинила активний і суперечливий вплив на розвиток суспільства. По-друге, у сучасному балансі позитивних і негативних наслідків розвитку реклами в даний час досить важко визначити, які ж саме з цих результатів домінують – ті, що сприяють соціальному розвитку суспільства, або, навпаки – ті, які стримують і гальмують цей розвиток.

Список бібліографічних посилань

1. AMA Dictionary /American Marketing Association.URL: <https://marketing-dictionary.org/a/advertising/> (Last accessed: 18.10.2021).
2. Уперов В. В. Реклама – ее сущность, значение, историческое развитие и психологические основы / Гермес. Торговля и реклама. Сб. СПб.: ТОО «Аллегория», 1994. С. 361 – 473.
3. Основи наукових досліджень: методологія і практика: навч. посіб. / І. В. Тимошенко, В. І. Сідоров, О. М. Нащекіна; за заг. ред. І. В. Тимошенко. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019. 252 с.

Одержано 19.10.2021

УДК 346

Лілія Михайлівна ТИМЧЕНКО,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;*

Вікторія Вікторівна НІКІТЕНКО,

студентка Дніпровського державного університету внутрішніх справ

АТЕСТАЦІЯ ПРАЦІВНИКІВ: ПОНЯТТЯ І СУТНІСТЬ

Атестація працівників - це проведення підприємством, установою, організацією (роботодавцем) у спеціальному порядку, спеціальній організаційно-правовій формі періодичної перевірки ділових та професійних якостей певної категорії працівників для підвищення їхньої ділової кваліфікації та поліпшення існуючої системи підбору та розстановки кадрів [1].

Оцінка працівників та їхньої праці роботодавцем здійснюється з метою вирішення широкого спектру соціально-економічних завдань. Вона дає роботодавцеві можливість установити загальну спрямованість роботи всього колективу й окремих його представників відповідно до наявних і перспективних цілей підприємства. Саме від того, наскільки рівень кваліфікації працівників та їхні ділові якості відповідають займаним ними посадам, залежить результат роботи кожного окремого працівника й успішність діяльності організації в цілому. Визначення кваліфікації та здібностей працівників за допомогою оцінки можливе як під час прийняття їх на роботу за допомогою таких організаційно-правових процедур, передбачених трудовим законодавством, як установлення випробування, конкурс, конкурсний вибір, так і безпосередньо в процесі виконання працівниками своєї трудової функції (проведення атестації працівників).

Атестація - явище періодичне, проводиться (за загальним правилом) один раз на 3-5 років. Існування строків для атестації працівників - це гарантія останніх, що вони працюватимуть протягом визначеного строку, а за цей час зможуть проявити трудову ініціативу, набути нових знань, підвищити свій рівень кваліфікації або опанувати нову, досягти певних результатів у роботі. До того ж регулярність проведення атестаційної перевірки забезпечує системність і періодичність оцінки ділової кваліфікації й професійної майстерності, що позитивно впливає на процес організації праці на конкретному підприємстві. Слід зауважити, що законодавство забороняє проводити атестацію частіше ніж один раз на три [1].

Мета періодичної атестації формується з огляду на необхідність ефективного використання працівників роботодавцем упродовж тривалого проміжку часу й полягає не тільки у виявленні недостатньої кваліфікації осіб, що атестуються. Під час атестації перевірятиметься як якість виконання працівником його трудової функції, так і буде проводитись оцінювання ступень його участі у вирішенні професійних завдань, поставлених роботодавцем, з урахуванням знань, навичок, досвіду. Крім того, таким способом держава здійснює особливу форму контролю за станом професійної підготовки працівників, що має забезпечувати високу продуктивність і якість праці й виробництва як у масштабі окремого підприємства, так і галузі в цілому [2].

Атестація може мати черговий і позачерговий характер. За загальним правилом, атестація має черговий (регулярний) характер, проводиться періодично і є обов'язковою для працівників. Позачергова атестація призначається тоді, коли працівнику у період між черговими атестаціями перестає виявляти в повному об'ємі ділові, професійні якості, необхідні для перебування на конкретній посаді, не виконує належним чином трудові обов'язки. Якщо працівник повністю виконує визначені трудовим договором обов'язки, а в роботодавця відсутні будь-які зауваження до виконуваної роботи, то підстав для перевірки професійного рівня працівника в позачерговому порядку немає [3].

Від позачергової атестації слід відрізнити дострокову й повторну. Необхідність у застосуванні таких видів атестації виникає тоді, коли атестаційна комісія приймає

рішення про проходження повторної атестаційної перевірки, визначаючи працівника «умовно атестованим», і дає йому рік для підвищення професійного рівня або набуття певних навичок, необхідних для виконання дорученої роботи. Для тих працівників, де атестація передбачена раз на п'ять років, її теж можна провести достроково, і це цілком виправдано, оскільки за такий проміжок часу можуть виникнути різні ситуації, що потребують оцінки трудової діяльності працівника [4].

Спираючись на ч. 1 ст. 12 Закону № 4312 не підлягають атестації [1]: працівники, які відпрацювали на відповідній посаді менше одного року; вагітні жінки; особи, які здійснюють догляд за дитиною віком до трьох років або дитиною-інвалідом, інвалідом дитинства; одинокі матері або одинокі батьки, які мають дітей віком до 14 років; неповнолітні; особи, які працюють за сумісництвом.

Зауважимо, що законом чи колективним договором можуть установлюватися також і інші категорії працівників, які не підлягають атестації.

На підставі проведеного аналізу можна зробити деякі висновки. Під атестацією розуміють організаційно-правову форму встановлення кваліфікації працівників, що полягає в перевірці й оцінці рівня їхніх професійних та особистих якостей для виявлення відповідності займаним посадам (виконуваним роботі), провадиться роботодавцем згідно з нормами трудового законодавства, з метою раціонального використання кадрів, підвищення їхньої кваліфікації, якості й продуктивності праці. До ознак атестації належать її періодичність та обов'язковість для тих категорій працівників, для яких умова про атестацію закріплена нормативно.

Список бібліографічних посилань

1. Про професійний розвиток працівників. Закон України від 12.01.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4312-17#Text> (дата звернення 10.09.2021)
2. Балабанова Л. В. Управління персоналом: підручник / Л. В. Балабанова, О. В. Сардак. К. Центр учбової літератури. 2011. 468 с.
3. Миронова Л. Г. Сучасні методи оцінювання персоналу підприємств. *Культура народів Причорномор'я*. 2011. № 214. С. 46-50.
4. Кримська О.М. Атестація та її вплив на професійне зростання працівника. *Публічне право*. 2012. № 1 (5). С. 302–306.

Одержано 30.09.2021

УДК 330.115

Мирослав Миколайович ТРЕЦОВ,

доктор наук з державного управління,

професор кафедри управління та адміністрування

факультету соціально-психологічної освіти та управління

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ДЕРЖАВНИЙ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

Відновлення національних економік за наслідками вакцинації населення проти коронавірусу SARS-CoV-2 та власне і сама пандемія COVID-19, яка змінила не лише моделі стосунків між суб'єктами економічної діяльності, а й вплинула на соціально-культурні аспекти життя суспільства прискоривши формування глобального постіндустріального суспільства ще більше актуалізувало питання прискорення реалізації структурних реформ в Україні, яка не дивлячись на декларацію євроінтеграційних прагнень залишається країною з аграрно-сировинною структурою економіки з низкою доданою

вартістю, одним з найнижчих рівнів валового внутрішнього продукту на душу населення в Європі та найнещаднішими за власними відчуттями громадянами.

Українське суспільство конче потребує перевершення докризових рівня і якості життя населення та зменшення диспаритету в цих показниках з країнами Євросоюзу, акумулювання ресурсу для трансформацій у глобальному конкурентному середовищі, поступального підвищення в світових рейтингах національної конкурентоспроможності, адже пандемія COVID-19 призвела до формування оновлених центрів економічного, інформаційного та технологічного впливу, які в трансформованому глобальному середовищі будуть вирішувати питання збереження національних суверенітетів.

У цих процесах набуває особливого значення набуває спроможність українського політикуму та органів влади досягти позитивної зміни у баченні громадянами свого майбутнього та майбутнього країни, формування стратегічної орієнтованості та детінізації бізнесу в форматі ефективної реалізації людського, підприємницького та природно-ресурсного потенціалу України.

Зокрема в умовах динамічних змін на ринку праці та наростання міграційної кризи українське суспільство потребує зміцнення добробуту громадян через розширення можливостей для продуктивної зайнятості, адже характерними рисами залишаються дестимуляція зайнятості через низький рівень оплати праці, негнучкість ринку праці через застарілість трудового законодавства, слабкий захист прав працюючих через деформалізацію соціально-трудова відносин та значний рівень «тонізації» економіки, а також кваліфікаційні дисбаланси та неготовність до майбутніх глобальних змін у структурі зайнятості через незбалансованість ринку праці з ринком освітніх послуг.

Частково ці фактори спричинені недостатньою якістю освіти в Україні, яка за індексом людського капіталу в рейтингу 2020 року зайняла лише 53 місце та втратила 10 позицій за останні 10 років. З країн-членів Євросоюзу нашої країні поступились лише Болгарія (60 місце) та Румунія (78 місце), а з європейських: Молдова (79 місце), Боснія на Герцеговина (81 місце), Армєнія (82 місце), Азербайджан (83 місце), Грузія (85 місце), Косово (86 місце), Північна Македонія (89 місце).

Зазначений індекс, який розраховується Всесвітнім банком, дозволяє показати ступінь мобілізації економічного та професійного потенціалу громадян країнами світу та вимірює втрати капіталу внаслідок неналежної якості освіти та охорони здоров'я. Дослідженням 2020 року охоплено 174 країни. Методологія обрахунку індексу ґрунтується на вимірюванні рівня розвитку країн в галузях виживання (тобто частки дітей, які вижили у віці 5 років), якості шкільної освіти (в форматі гармонізованих результатів тестів та тривалості освіти до 18 років) та національного здоров'я (як частки підлітків, які вижили до 15 років та подолати межу 60 років, та рівня захворюваності серед дітей у віці до 5 років).

Якщо за показниками національного здоров'я та виживання Україна посідає лідерські позиції, то за показником «Гармонізовані результати тестів», що відображає рівень успішності учнів, країна посіла 39 позицію, яка значно нижча за рейтингові позиції більшості сусідніх країн, зокрема: Естонія посіла 2 позицію, Польща – 7-му, Словенія – 9-у, Чехія – 21-шу, Латвія – 27-му, Литва – 31-шу, Угорщина – 32-гу, Білорусь – 35-у, Хорватія – 36-у, Словаччина – 37-му [1].

Висновок. Вважаємо, що стратегічними завданнями державної політики щодо поліпшення якості людського капіталу для України в галузі середньої освіти є осучаснення освітніх стандартів, побудова середньої освіти на навичках релевантних викликам сучасного світу, зокрема в частині здобуття навичок аналітичної роботи та синтезу, збору інформації, базового кодингу, комунікації та креативу, поліпшення співпраці закладів вищої освіти з суб'єктами господарювання, модернізація й реалізація концепції цифровізації системи освіти.

В галузі професійно-технічної та вищої освіти прерогативами виступають осучаснення професійних стандартів, оптимізація мережі закладів професійно-технічної та вищої освіти, впровадження програм дуальної освіти, коли теоретичний матеріал

опанується у навчальних закладах, а практичний на виробництві, формування державного та регіонального замовлення на підготовку фахівців за прогнозованим рівнем попиту на ринку праці у середньо- та довгостроковій перспективі, сприяння покращенню якості освітніх послуг закладів професійно-технічної та вищої освіти, стимулювання розвитку державно-приватного партнерства у цій сфері шляхом залучення потенційних роботодавців до розроблення територіальних програм зайнятості та інвестування у професійну підготовку, покращення інформаційно-аналітичного забезпечення розвитку регіональних та місцевих ринків праці, прогнозування потреб роботодавців та пропозиції робочої сили із залученням регіональних стейкхолдерів, формування дієвої системи професійної орієнтації населення з таргетуванням на молодь, трудових мігрантів та осіб старших за 50 років.

Список бібліографічних посилань

1. Human Capital Index (HCI) (scale 0-1): URL: https://data.worldbank.org/indicator/HD.HCI.OVRL?most_recent_value_desc=true.

Одержано 04.10.2021

УДК 159.947

Олександр Олександрович УСИК,

слухач 1 курсу магістратури

кафедри соціології та психології факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Юрій Васильович АЛЕКСАНДРОВ,

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри соціології та психології факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПІДЛІТКІВ ІЗ ДЕВІАНТНОЮ ПОВЕДІНКОЮ

Девіантна поведінка – термін, який не присутній у повсякденному вжитку, але явище, яке присутнє у повсякденному житті кожного. Девіантна поведінка – це поведінка, яка відхиляється від прийнятих у суспільстві норм та правил.

Українське суспільство глибоко занепокоєне станом правопорушень і злочинності серед неповнолітніх та якісними його змінами. Для останніх років характерною є зміна структури злочинності неповнолітніх у бік корисливих та насильницьких діянь. У структурі підліткової злочинності понад третину становлять тяжкі та особливо тяжкі злочини. З року в рік підліткова злочинність молодшає. Насторожують факти скоєння правопорушень і злочинів різного ступеня тяжкості дітьми віком 9–11 років, особливої гостроти набуває проблема вчинення правопорушень дітьми віком від 12 до 14 років, адже кожний третій підліток учинив злочин саме в цьому віці. Дедалі частіше підлітки скоюють злочини, раніше властиві лише дорослим (крадіжки, шахрайство, торгівля наркотичними засобами, замах на життя та здоров'я громадян, сутенерство тощо). Велике занепокоєння викликають організований характер дитячої злочинності, підпорядкування кримінальних підліткових груп дорослим рецидивістам та різноманітним організованим злочинним структурам.

У великій психологічній енциклопедії девіантна поведінка трактується як поведінка, яка відклоняється від прийнятих в даній середі норм [1, с. 127]. Це може бути і алкоголізм, наркоманія, проституція, суїцид та інше.

В 60-х роках ХХ століття була висунута концепція стигматизації, яка отримала широку відомість. Згідно неї, девіантна поведінка виникає у випадках коли на людину, яка скоїла який-то проступок, накладається ярлик, тим самим ще більше підштовхуючи її на ще більші проступки та негативну поведінку. Підлітковий вік в усі часи вважався віком важким, як для самих підлітків, так і для оточуючих їх дорослих.

В даний час агресивне довкілля негативно впливає не тільки на фізичне здоров'я але також і на формування особистості підлітка. Тут під «навколишнім середовищем» розуміється не тільки погана екологія, а й інші умови життя сучасного підлітка. Напружений ритм життя, неконтрольований потік інформації згубно впливають на незміцнілі уми дітей і змушують активізувати резервні ресурси організму, можливості котрого не безмежні. У таких умовах у підлітків «включаються» захисні механізми, що призводить до виникнення відхилень, зокрема девіантної поведінки.

Соціальний статус підлітка мало в чому відрізняється від дитячого. Психологічно цей вік вкрай суперечливий, він характеризується максимальними диспропорціями в розвитку. Найважливіше психологічна особливість його – зародження почуття дорослості.

Н.Смелзер виділяє структуру девіації, яка включає три компоненти:

- норма або очікування, яка виступає критерієм оцінки поведінки людини;
- особа, якій притаманна певна поведінка;
- інша людина, група, організація, яка реагує на поведінку.

Треба зазначити, що девіантна поведінка завжди має конкретну адресу, тобто, те, що вважається девіантним для одних, абсолютно прийнятно для інших.

Серйозний дефіцит позитивного впливу на молоде покоління призводить до того, що у дітей і підлітків домінуючими почуттями стали тривога, агресія, соціальна пасивність, страх. Непокоїть і той факт, що у науковий обіг уведено навіть поняття «діти групи ризику», що, звичайно, не прикрашає соціальне становище у державі.

Відповідно до досліджень цієї проблеми, вплив соціальних умов життя дитини на психологічні особливості, виявляється в тих чи інших формах поведінкових розладів. Серед таких розладів варто розрізняти вікові девіації, зв'язані з особистісним розвитком у підлітковий період, і девіантна поведінка, коли вона суперечить соціально-культурним нормам, але не виходить за рамки сімейних взаємодій чи шкільної дезадаптації, тобто не має асоціальної спрямованості.

На поведінці підлітків позначаються труднощі перехідного віку. Перехід у «доросле життя» супроводжується бурхливою перебудовою психіки: перебудовуються такі важливі психічні процеси, як мислення, відчуття, сприйняття; змінюється світ емоцій і відчужувань, йде інтенсивне формування і закріплення наявних і нових рис характеру, повною мірою виявляються риси темпераменту, здібності, задатки і т.д.

Виправлення девіантної поведінки може бути здійснене тільки в суспільстві, в якому моральні норми покладені в основу взаємостосунків. Проблема девіантної поведінки підлітків складна та потребує комплексних зусиль науковців, педагогів, психологів. Тільки цілеспрямована і систематична психокорекційна робота з підлітками може виступити гарантом їх здорового способу життя і поведінки і сприятиме гармонійному психічному розвитку їх особистості.

Список бібліографічних посилань

1. Большая психологическая энциклопедия / А. Б. Альмуханова, Е. С. Гладкова, Е. В. Есина, Е. Г. Имашева, О. В. Клименкова и др. Москва : Эксмо, 2007. 544 с.

Одержано 18.10.2021

УДК 821.161.2.09

Світлана Олексіївна ЧЕРЕДНИК,

викладач циклової комісії філологічних дисциплін

Кременчуцького льотного коледжу

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Тимур Олегович СЕМЕРЯНИН,

курсант 3 курсу Кременчуцького льотного коледжу

Харківського національного університету внутрішніх справ

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНЕ ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ

Перші твори українських емігрантів на межі XIX-XX століть, коли з'явилися тривалі осередки літературного життя за межами України, представлені скромними літературними здобутками, що побачили світ у Канаді та США.

Турбота про збереження рідної мови, українських народних традицій було головною особливістю існування в Канаді української спільноти, що засвідчила бурхливий розвиток української літератури як факт безмежної любові до рідного краю. У центрі уваги авторів – сум за рідною землею, тема Батьківщини, звернення до якої підтверджує духовні зв'язки з Вітчизною, мотиви чужини та самотності.

Першу хвилю еміграції, що відбулася переважно через нестерпне соціально-економічне становище в Україні, представили неписьменні люди, переважно селяни, що виїжджали з «Богом та Кобзарем у серці». Здобувши освіту, вони намагалися відродити у своєму колі українську культуру. Домінувала поезія, що представлена коломийками, емігрантськими піснями, яким характерна стабільність жанрів, сюжетів, мотивів.

Третя хвиля еміграції була представлена інтелігенцією і мала переважно політичний характер. Перед читачем постійно постає образ священної української землі, яку одні митці порівнюють з раєм, а інші - з пеклом, бо на початку XX століття політика СРСР, нав'язування атеїзму приводить до бездуховності країни, яку хотіли знищити на мапі, але її можна було побудувати в душах, своїх та чужих. Пізніше суспільно-політичні катастрофи: голод та війни – посилять багатостраждальний образ України. Українська література не могла розвиватися на рідній землі – з'явилась ідея розвивати її в еміграції [2].

Наші небайдужі талановиті земляки переходять від поезії до прози – роману, який має можливість передати всі почуття, події, свідками яких вони були. Соціально-психологічна, історична проза постала із трагедій, пережитих українцями. Головні герої – бунтівники, що не хотіли бути гвинтиками жорстокого соціалістичного механізму.

Праці наших емігрантів в Америці та Західній Європі даного періоду є важливим показником їх могутнього інтелектуального потенціалу. А остання – четверта хвиля еміграції наших співвітчизників стала показником серйозних внутрішніх проблем держави.

Сучасне покоління зарубіжних українців динамічно розвиває та збагачує художню літературу, хоча україномовна читацька аудиторія поступово зменшується. [4]

Досягнення зарубіжної української інтелігенції залишаються в нас маловідомими широкому колу аудиторії. Імена авторів вписані у світовий контекст, але не в літописі вітчизняної науки.

Українська діаспора кінця XX – початку XXI століття, підтримуючи зв'язки зі своєю історичною батьківщиною та засвоюючи духовні цінності нової країни проживання, не має бажання повертатися додому й пов'язувати своє подальше життя з країною, де має коріння [3].

Висновки дослідників аргументують, що саме ЗМІ стали головним джерелом інформації для переселенців про рідний край. Періодичні видання з різної тематики – журнали, тижневики, альманахи, місячники мають не тільки інформаційну цінність, а й важливі з мистецької точки зору.

Сьогодні виникає все більше дискусій щодо взаємовідносин наших емігрантів та їх українською батьківщиною: перші дорікають, що не мають підтримки з боку держави, а

Україна бажає, щоб закордонні українці більше працювали для своєї історичної батьківщини для урізноманітнення української присутності у світі, розвитку культурних, освітніх, наукових та економічних взаємозв'язків.

Представники української спільноти США та багатьох інших країн Європейського Союзу у XXI столітті все активніше беруть участь у роботі Світового Конгресу Українців, молодіжних організацій, політичних угруповань, спілок, фондів та злетів, дбаючи про збереження етнічної ідентичності, формують сучасне покоління національної інтелігенції, гідно представляють українські інтереси за кордоном, демонструючи інтелектуальний потенціал співвітчизників у всьому світі.

Список бібліографічних посилань

1. Аблицов В.Г. Галактика «Україна». Українська діаспора: видатні постаті. – Київ, 2007. – С.299-300.
2. Пеленська О.М. Український портрет на тлі Праги. Українське мистецьке середовище в міжвоєнній Чехо-Словаччині. – Нью-Йорк-Прага, 2005. – С.10.
3. Розумний Я.Г. Четверть сторіччя конференцій з української проблематики в Іллінойському університеті // "Всесвіт". – Київ, 2007. – №1-2. – С.193-198.
4. Сюдюков І.Р. Життя віддане Христу й Україні // "День". – Київ, 2007. – №8. – С.8
5. Шаблій О.І. Україна. Людність // Г. Де Блій, Пітер Муллер, О.Шаблій. Географія. Світи, Регіони, Концепти – Київ, 2004. – С.174.

Одержано 17.10.2021

УДК 821.161.1

Вікторія Леонідівна ЧОРНА,

старший викладач кафедри мовної підготовки

Харківського державного біотехнологічного університету

КАТАРСИС ЯК ОСНОВА ПОЕТИКИ ТВОРІВ ДЗВІНКИ ТОРОХТУШКО

Останнє десятиріччя для буття національної літератури позначилось значним розширенням кола авторів. З'явились ціле сузір'я імен поетів і, більшою мірою, прозаїків, які збагачують вітчизняну красну словесність своїми творчими доробками. Серед них і талановита авторка з Тернополю Дзвінка Торохтушко (спр.: Любов Бурак). Серед її творів вірші, казки, новели, оповідання та повісті. Велику популярність здобули збірки оповідань «Питровна» (2018), «Родинне» (2019), «Нагірна вулиця» (2021).

Питому вагу в прозі письменниці мають автобіографічні твори, центральними фігурами яких є власне сама авторка (вірніше, її alter ego), її сусідка-подружка Питровна (прототипом якої стала подружка Дзвінки, справжнє ім'я якої не розкривається), дідусь та бабуся. Вони стають немов би центром всесвіту, довкола якого розкручуються сюжети, в яких задіяні безліч персонажів: близькі й далекі родичі, сусіди, односельці, приїжджі гості й ба навіть домашні тварини і вищі сили. При цьому історія цієї великої родини стає відбиттям історії цілого нашого народу і самої України.

Характерною рисою більшості творів Дзвінки Торохтушко є їхня виразна соціальна спрямованість. Авторка виступає з гострою критикою потворних виразок і вад суспільства. Беручи за основу реальні історії з життя, начебто, переказані їй приятелями або випадковими знайомими, письменниця переробляє їх, розфарбовуючи власною уявою, додаючи якихось-то узагальнень, коментарів, філософських роздумів. Вірніше, її твори й є філософськими роздумами над суттю буття, життя й смерті, людського щастя, віри тощо.

На перший погляд, твори письменниці за поодинокими виключеннями дуже сумні. Герої оповідань часто потрапляють до скрутних становищ, з яких немає іншого виходу, аніж смерть. Оточення, в якому вони опиняються, є агресивним і ворожим, не здатним співчувати, розуміти чужий біль. Воно сприймається однорідною сірою масою, яка може засмоктати, немов баговиння. Трагічне звучання пронизує тексти, викликаючи різке несприйняття умов, у яких існують персонажі новел та оповідань. Висока емоційна напруга, яку вдало породжує авторка в текстах, часто викликає розчулення і душевне потрясіння, що чимось схожі на катарсис.

Саме катарсис, душевне очищення через співпереживання героям, які страждають, стає основою поетики творів Дзвінки Торохтушко. Авторка намагається пробудити в аудиторії людські почуття, розтормошити «заснулі/вигорілі» душі співвітчизників. Насправді її світосприйняття не таке трагічне, не є зафарбованим виключно в чорні або сірі кольори. Це доводить композиційна будова прозових збірок письменниці. За «сумним» оповіданням обов'язково йде новела лірична або гумористично/сатирично забарвлена. Сльози, як за правилами античної поетики, чергуються зі сміхом або усмішкою. Мета Торохтушки – збудити в читача добрі почуття, нагадати йому, що він є людиною.

Висновки: Таким чином, одним з головних художніх прийомів прози Дзвінки Торохтушко є моделювання катарсису, що має на меті душевне очищення читача.

Одержано 05.10.2021

УДК 821.161.1

Ігор Віталійович ЧОРНИЙ,

доктор філологічних наук, професор,

завідувач кафедри українознавства факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

МОРАЛЬНІСТЬ ЯК ЖИТТЄВА ПОЗИЦІЯ І НАЙВИЩИЙ ЗАКОН У РЕТРОДЕТЕКТИВАХ І. ПОТАНІНОЇ З «ХАРКІВСЬКОГО» ЦИКЛУ

Історичний детектив як різновид кримінальної прози з кожним роком набуває все більшого поширення та популярності як у літературах дальнього і ближнього зарубіжжя, так і у вітчизняній літературі. Лише за останнє десятиліття в площині ретродетективу України з'явилося багато нових і цікавих авторів, чия творчість привертає до себе увагу читачів, критиків й видавців: А. Кокотюха, Б. Коломійчук, В. Івченко, І. Лобусова, Г. Горицька, О. Кудрін, О. Саліпа та інші. Плідно працює в цій царині й російськомовна письменниця з Харкова Ірина Потаніна.

До творчого доробку Потаніної належить понад два десятки прозових творів для дітей та дорослих, серед яких особливе місце посідає цикл ретророманів «харківського» циклу: «Фуете на Бурсацькому узвозі» (2018), «Труп із Першої столиці» (2019), «Преферанс на Москалівці» (2019), «Полонені Сабурової дачі» (2020) та «Смерть біля Скляного струменя» (2021). Події усіх п'яти книжок відбуваються в Харкові в 30-х – 50-х роках ХХ століття й об'єднані між собою постаттю головного героя – відомого харківського журналіста та театрального критика Володимира Морського (1899-1952). Крім самого Морського, який доводиться авторці прадідом, у романах циклу виведено численних представників його сімейства: кількох дружин героя (він був одружений чотири рази), дочку Лару (бабусю письменниці), чоловіка колишньої дружини, тестя, тещу, зятя тощо. Таким чином, перед нами сімейна сага з елементами кримінального роману.

Авторка будує свої ретроромани таким чином, що в них історію однієї сім'ї показано на тлі історії держави. Морської та його близькі належать до творчої інтелігенції, якій не так легко жилося у складні часи сталінського тоталітаризму. Доля окремих членів родини склалася доволі драматично, а то й трагічно. Самого Володимира Морського на хвилі «боротьби з космополітизмом» було в 1950 р. заарештовано за обвинуваченнями в «антирадянській агітації і пропаганді» і засуджено до 10 років таборів, де він і загинув у 1952 р.

Передчуттям трагічного фіналу пронизаний майже весь цикл. Це зумовлено самою особистістю головного героя і його друзів, які навіть у ці жорсткі часи змогли зберегти в собі людяність і керувались як в особистому, так і в публічному житті високими принципами моральності, що стала для них найвищим законом. Переступити моральні норми для Морського та його кривих – означає позбутися власної тожсамості, частини себе, своєї душі, що призведе до саморуїнації.

У ті часи більшість кримінальних справ, навіть таких, які не мали політичного підгрунтя, вирішувались у досить простий спосіб «пошуку крайнього», особливо ж людей з «підходящою» біографією (тих же представників інтелігенції). Морський, якому з волі авторки доводиться брати участь у розслідуванні низки злочинів (переважно таємничих вбивств), усіма силами опирається спрощеному, поверхневому провадженню слідства. У злочинах він вбачає «подвійне дно», в чому герою неабияк допомагає саме його освіченість, усебічна ерудованість, якою він охоче ділиться з працівниками правоохоронних органів (надто ж зі своїм молодшим другом Миколаєм Горленком – також наскрізним персонажем циклу). Моральність не дозволяє Морському заспокоїтись і прийняти зручний для багатьох варіант розв'язання справи. Йому треба дійти в усьому до самої суті, добитися торжества істини. Цю ж особливість він виховує й у власної дочки Лариси, яка повністю підтримує батька.

Жити не в брехні досить важко. Безкомпромісність героя часто заважає його кар'єрі й врешті-решт призводить до трагічного фіналу. В останній книзі циклу «Смерть біля Скляного струменя» змальовано життя країни і конкретно Харкова й харків'ян у часи так званої «боротьби з космополітизмом». Саме тоді перевіряються на міцність родинні й дружні зв'язки, виявляються чесність і порядність або ж нищість і підлість оточення Морського. Книга Потаніної стає виразом тоталітаризму з його бездушним і антигуманним ставленням до людини, гімном на честь людей, які не скорились і до кінця лишилися вірними принципам моралі, честі, людиноцентризму.

Висновок. Таким чином, «харківський» цикл історичних детективів Ірини Потаніної, незважаючи на формальну належність до розважального жанру, торкається досить серйозних морально-етичних проблем, пов'язаних з уроками минулого, з осмисленням історичного шляху нашого народу.

Одержано 01.10.2021

УДК 349.2

Олена Василівна ЧОРНОУС,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри трудового та господарського права факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ЗАХИСНОЇ ФУНКЦІЇ ТРУДОВОГО ПРАВА В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Безперечно, проблема регулювання та реалізації функцій трудового права не нова. У процесі розвитку суспільства та держави видозмінюються функції та пріоритети як держави, так і права. Традиційно під поняттям функцій трудового права розуміють

основні напрями впливу його норм на поведінку суб'єктів у процесі праці для досягнення певних цілей і завдань трудового законодавства.

Захисна функція трудового права, а також ідеологічна та виробнича належать до групи спеціально-юридичних функцій, які характерні суто трудовому праву. Такий підхід щодо поділу функцій трудового права на дві групи сформувався ще з виникненням трудового права як галузі, однак сутність функцій у сучасних умовах господарювання суттєво змінилася, у зв'язку з чим їх дослідження, набуває нової необхідності, зокрема на особливу увагу до себе заслуговує захисна функція, яка іманентно властива трудовому праву і витікає з його природи. Проте, факт існування трудового права не забезпечує існування захисної функції. Для цього вкрай важливі необхідність існування та дія відповідних норм права. Як вірно зазначають теоретики, від їхньої питомої ваги в загальній масі норм трудового права прямо залежить існування, прояв та реалізація захисної функції.

Зрозуміло, що виокремлення захисної функції у трудових правовідносинах стосується охорони інтересів менш захищеної сторони трудових правовідносин - працівників. Примітно, що В.І. Щербина розглядає захисну функцію трудового права як нормативно гарантований захист інтересів людини в процесі праці, при цьому, на його думку, розмежування захисної й охоронної функцій трудового права ґрунтується на семантичній різниці термінів «захист» та «охорона» й відмінностях спрямованості правового впливу захисних та охоронних норм. А захисна функція трудового права виражається в нормах, які спрямовані на заступництво й підтримку працівників, ґрунтуються на конституційних положеннях, згідно з якими людина визнається найвищою соціальною цінністю, а трудові права – невід'ємними правами людини.

Підкреслимо, що такі терміни, як «охорона» й «захист», не варто поєднувати. Категорії правового захисту та правової охорони є взаємозумовленими, але не тотожними, адже правова охорона включає в себе систему різних юридичних заходів з метою вберегти право від можливого порушення. Тому можливість захисту суб'єктивного права та конкретне здійснення захисту є одним із засобів правової охорони. Сутність правового захисту полягає в тому, що він є реалізацією обраного правозастосовним органом заходу державного примусу. Своїм конкретним застосуванням примусові заходи припиняють порушення суб'єктивного права, забезпечують необхідні умови для його здійснення, поновлюють порушене право або тим чи іншим способом усувають наслідки його порушення.

Що стосується захисної функції та її спрямованості щодо захисту трудових прав працівників, варто зазначити її частково нову спрямованість через постійні зміни до трудового законодавства. Функція спрямована на захист широкої сфери трудової діяльності працівників при виникненні трудових відносин, при їх існуванні, зміненні та припиненні. Важливо, що захисна функція трудового права діє на всіх етапах правового регулювання праці. Необхідно наголосити, що в сучасних умовах доцільно підкреслити тенденцію щодо посилення ролі захисної функції трудового права у разі порушення законних прав та інтересів через значну кількість порушених трудових прав працівників, актуальною й досі залишається проблема забезпечення їх надійного захисту. В зв'язку з означеним, вважаємо було б доцільним формування окремого інституту – захист трудових прав працівників та, відповідно, визначення його місця в трудовому праві.

Одержано 19.10.2021

УДК 342.951

Максим Олександрович ШЕВЯКОВ,

*старший викладач кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності факультету підготовки фахівців
для підрозділів превентивної діяльності*

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Ангеліна Олександрівна М'ЯЛО,

*курсантка 2 курсу факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції*

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ ЗВЕРНЕНЬ ГРОМАДЯН ДО ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

В умовах реформування всіх сфер суспільного життя об'єктивно зростає потреба громадян в інформованості про дії нової еліти. Саме в даному контексті повинна бути прозорість, яка буде спрямована на створення та підтримку дієвих механізмів узгодження інтересів в межах яких влада та громада можуть домовитись про довготривалу співдружність на основі потреб кожного.

Метою розглянути особливості розгляду звернень громадян до органів Національної поліції, ефективності функціонування інституту звернення громадян, розвитку інституту звернень громадян як важливого механізму взаємодії держави та суспільства, визначення його ролі в процесі реалізації прав і свобод людини в умовах формування громадянського суспільства в Україні.

Наукова новизна в тому, що в основних засад функціонування та розвитку інституту звернень громадян як важливого механізму взаємодії держави та суспільства, визначено його роль у процесі реалізації прав і свобод людини в умовах формування громадянського суспільства в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Активна взаємодія між владою і суспільством повинна бути в усіх сферах суспільного життя. Управління державою повинно бути на демократичних засадах через встановлені законом форми безпосереднього співробітництва, а також через дозволена законом діяльність громадських організацій, незалежний нагляд за діяльністю органів управління як основи механізмів стримувань і противаг, що неможлива без забезпечення вільного доступу до інформації та відкритого обговорення рішень влади. Вирішенню та вивченню цієї проблеми були присвячені роботи Г. П. Ситника, В. І. Абрамова, Ю. І. Римаренка, Г. Г. Почепцова, Г. М. Перепелиці, С. І. Пірожкова, Н. Р. Нижник, В. П. Горбуліна, І. Ф. Бінька, О. С. Бодрука, О. В. Копана та інших.[1]

Особливості розгляду звернень громадян органами Національної поліції передбачено в нормативно-правовому акті Наказ МВС України Про затвердження Порядку розгляду звернень та організації проведення особистого прийому громадян в органах та підрозділах Національної поліції України від 15.11.2017 № 930. В цьому наказі йдеться про розгляд звернень та особистий прийом громадян в органах та підрозділах поліції є складовою механізму реалізації прав громадян на внесення до органів державної влади пропозицій щодо поліпшення їх діяльності, виявлення недоліків у роботі, оскарження дій посадових осіб та органів державної влади та інші деталі прийому громадян в даному наказі. Також звертаємо увагу на ст. 40 Конституції України всі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк [2].

Через звернення громадян втілюється у життя один із конституційних принципів - участі громадян в управлінні державними та громадськими справами. Звернення є також важливою формою контролю за законністю діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування, забезпеченням прав і свобод громадян.

Права громадянина при розгляді заяви чи скарги та обов'язки суб'єктів, що їх розглядають, закріплено відповідно у ст. 18 і ст. 19 Закону. Звернення громадян розглядаються безоплатно. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від форм власності, об'єднання громадян, засоби масової інформації, їх керівники та інші посадові особи в межах своїх повноважень зобов'язані:

- об'єктивно, всебічно і вчасно перевіряти заяви чи скарги; у разі прийняття рішення про обмеження доступу громадянина до відповідної інформації при розгляді заяви чи скарги скласти про це мотивовану постанову;
- на прохання громадянина запрошувати його на засідання відповідного органу, що розглядає заяву чи скаргу;
- скасовувати або змінювати рішення, які оскаржуються, у випадках, передбачених законодавством України;
- забезпечувати поновлення порушених прав, реальне виконання прийнятих у зв'язку із заявою чи скаргою рішень;
- письмово повідомляти громадянина про результати перевірки заяви чи скарги і сутність прийнятого рішення;
- вживати заходів щодо припинення неправомірних дій; виявляти та ліквідувати причини і умови, що сприяли порушенням; вживати заходів щодо відшкодування матеріальних збитків та здійснювати інші заходи, передбачені Законом "Про звернення громадян" та іншими законами України.

При роботі зі зверненнями громадян, найпоширенішим механізмом в країнах Європейського Союзу, Канаді та США є «зелені» та «білі книги» «Зелена книга» документ уряду, створений для привернення зацікавленості громадян до наявних проблем або питань та для отримання рішень по цих питаннях «Біла книга» – озвучує позицію уряду з урахуванням суспільної думки громадян після проведення відповідного опитування. Інакше кажучи, «зелена книга» – дає зрозуміти наміри уряду країни в сфері політики, а «біла книга» – містить конкретні пропозиції вирішування існуючих проблем в державі. Таким чином основною вимогою ефективного державного управління демократичного суспільства є відкритість та прозорість. Тільки при публічності та прозорості влади можливо визначити наскільки її дії відповідають закону [3].

Інститут звернення громадян в органи влади виконує три важливі функції: правозахисну, інформативну і комунікаційну. Правозахисна функція характеризує звернення як можливість правового захисту: вона дає можливість попередити правопорушення або поновити порушене право та ліквідувати його наслідки. Громадянські звернення є для держави дуже корисним інформаційним джерелом про проблеми суспільства, саме інформативна функція розкриває зміст та сутність цих питань. Сутність комунікаційної функції полягає в тому, що громадські звернення є способом комунікації між суспільством і державою вони є своєрідним каналом зв'язку, який дає змогу пересічному громадянину чинити вплив на рішення та приймати участь в процесі їх приймання державним апаратом. Державні органи управління вважають найбільш важливою і для влади і для суспільства інформативну функцію, бо саме інформація, яка міститься в громадянських зверненнях відкриває проблеми пересічного громадянина, який потребує допомоги держави для вирішення тієї чи іншої проблеми [4].

Отже, право на звернення є важливим конституційно-правовим засобом захисту та однією з організаційно-правових гарантій дотримання прав і свобод громадян, а звернення громадян є однією з форм участі суспільства в державному управлінні, у вирішенні державних і суспільних справ, можливістю активного впливу громадянина на діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Основним обов'язком органів уповноважених розглядати звернення громадян є не лише об'єктивний, всебічний та вчасний розгляд, а

також забезпечення поновлення порушених прав, реальне виконання прийнятих у зв'язку із заявою чи скаргою рішень, повідомлення громадянина про результати перевірки заяви, безпосередня перевірка стану розгляду звернень громадян та інші обов'язки, що встановлені статтею 19 Закону України «Про звернення громадян». Із всього вище сказаного можна зробити висновок, що держава зацікавлена у дієвості інституту звернення громадян і демократизації існуючого суспільного ладу. Усі вищезазначені види звернень громадян відносять до позасудового або адміністративного порядку звернення. Однак, такі форми не є вичерпним переліком заходів, які можна застосовувати для захисту своїх прав і законних інтересів. Національна поліція завжди буде допомагати своїм громадянам та вони завжди будуть перебувати в полі зору керівництва МВС України. Варто акцентувати увагу, що чуйне й уважне ставлення до звернень громадян кожен працівник поліції громадської безпеки зобов'язаний вважати своїм службовим обов'язком. У роботі зі зверненнями, а також під час особистого прийому громадян слід уважно ставитися до їх запитів і проблем, дотримуватися високої культури поведінки і правил службового етикету [5].

Список бібліографічних посилань

1. Соболев В. А. Звернення громадян як механізм взаємодії держави та суспільства. Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління. Національна академія державного управління при Президентові України. Київ, 2014. 23 с.
2. Кравцов М.О. Звернення громадян як чинник взаємодії влади і суспільства: світові системи та проблеми застосування. *Севєродонецький інститут Міжрегіональної академії управління персоналом*. м. Севєродонецьк, 2017. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/> (дата звернення: 10.10.2021).
3. Цимбалюк В.І., Кісілевич К.О. Звернення громадян як важлива складова захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні // Навчально-науковий інститут права Національного університету водного господарства та природокористування. м. Рівне, 2017.С.1-6.
4. Звернення громадян. URL: <http://mego.info/> (дата звернення:10.10.2021)
5. Особливості розгляду звернень громадян у підрозділах міліції громадської безпеки. URL: <https://pidru4niki.com/> (дата звернення:10.10.2021).

Одержано 18.10.2021

УДК 378.4:37.034

Інна Олександрівна ШИНКАРЕНКО,

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри гуманітарних дисциплін та психології поліцейської діяльності

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ЕТНОТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВИЙ ГУМАНІТАРНИЙ АСПЕКТ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

Проблема етнічної толерантності у сучасному світі набула особливої актуальності у зв'язку з процесом глобалізації, що стикає цивілізаційні, релігійні, національні та етнічні ідентичності різних культур і народів. Саме тому питання толерантності у міжнародних відносинах є пріоритетними в діяльності міжнародних світових та громадських організаціях таких як ООН, ЮНЕСКО.

Під етнічною толерантністю в етнопсихології ми розуміємо «відсутність негативного ставлення до іншої етнічної культури, а саме, наявність позитивної моделі іншої культури при збереженні позитивного сприйняття своєї власної» [1].

На етапі спрямування України до євроінтеграції вивчення проблем функціонування етнічної свідомості громадян України постає особливо гостро. Етнічна самосвідомість являє собою складну структуру, що містить самопізнання, самоідентифікацію особистості і

знаходить своє відображення у мові, творах народної творчості, нормах моралі і права, звичках, традиціях народу і т.п. Проблема етнічного самовизначення втрачає свій сенс в період благополуччя, нації [2, с. 70]. Проте, соціальні потрясіння тягнуть за собою кризу ідентичності особистості, і тоді особистість схильна звертатися до більш старих, перевірених форм групової приналежності, тобто до етнічності. Саме в такій ситуації опинились мешканці тимчасово окупованих територій (Крим, Донбас), що переживають наразі так звану кризу ідентичності, яка виявляється у зниженні або повної відсутності самоідентифікації.

Особливої вагомості набувають питання підвищення етнотолерантності тих професіоналів, які є іміджевою складовою нашої держави у світовому співтоваристві, а саме, працівників Національної поліції. Наразі в Україні відбуваються істотні зміни етносоціальної ситуації. Збільшується кількість іноземних громадян, що прибувають на роботу чи навчання, підвищується чисельність туристів з інших країн. За таких обставин однією з найважливіших умов побудови позитивних відносин з представниками інших національностей є взаємодія на підставі толерантності, розуміння, поваги до їх думок, поглядів, традицій.

Етнічна толерантність поліцейських – це особистісне утворення, що являє собою синтез духовно-моральних та етичних основ, соціальної відповідальності, здатність прийняти норми, цінності, поведінкові стереотипи об'єкта взаємодії в процесі контактування з ним в межах нормативно-рольової моделі професійної поведінки у полікультурному середовищі. Дана толерантність являє собою єдність внутрішніх та зовнішніх компонентів. Внутрішні: прийняття загальнолюдських цінностей кожного народу, терпимість до релігійних почуттів громадян (світоглядний компонент); шанобливе ставлення до представників інших етносів, прагнення будувати свої відносини з багатонаціональним соціумом при конструктивному вирішенні проблем та протиріч (емоційний компонент). Зовнішні: прагнення поліцейського будувати відносини з громадянами при конструктивному вирішенні проблем та протиріч завдяки діалогу, долаючи конфліктні ситуації, виявляючи толерантність та чуйність до людей незалежно від їх релігійних почуттів та віросповідання (поведінковий компонент); прояв культури взаємовідносин, етичних норм та правил у професійній діяльності (духовно-моральний компонент)[3, с. 34].

Проте, незважаючи на позитивні зрушення щодо окресленої проблеми, слід зазначити, що етнорелігійні непорозуміння виникають у будь-якому сучасному середовищі. Отже, і в діяльності працівників Національної поліції. Відсутність достатньої практики міжкультурних та міжетнічних контактів у населення сприяє формуванню негативних етнічних стереотипів, упередженості, що найчастіше призводить до розповсюдження вербальної агресивності, жорстокості, насилля щодо певних етнічних груп та окремих осіб. Ксенофобія, тобто неприйняття «чужих», «іноземців», формувалася віками, складаючи стародавню властивість людської свідомості, поєднуючись з інстинктами самозбереження протягом розвитку суспільства. Негативні етнічні стереотипи також можуть заважати якісному виконанню службових обов'язків працівника поліції, якщо професійна комунікація відбувається за умов постійної взаємодії з представниками інших національностей. Такі стереотипи можуть призвести до професійної деформації і, навіть, до порушення закону [4, с. 133].

В ході анкетування працівників поліції – здобувачів вищої освіти навчально-наукового інституту заочного навчання та підвищення кваліфікації Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (в кількості 59 осіб) було виявлено, що 81 % опитуваних відчуває «близькість» та соціально-психологічне прийняття осіб слов'янської національності, ніж представників Кавказу та мусульманських країн. Отже, національні групи, споріднені культурою, віросповіданням, зовнішністю (слов'янська) сприймаються більш сприятливо, ніж ті, які відрізняються за всіма ознаками. Таким чином, аналізуючи відповіді, з'ясувалося, що конфліктна взаємодія виникає найчастіше з представниками інших народів. Це пояснюється культурним і мовним бар'єром, іноді працівники поліції не розуміють реакції таких громадян, оцінюють їх як агресивні та зневажливі. 70% респондентів відзначили труднощі та емоційну

напругу під час комунікації з представниками певних національних груп. Цілком зрозуміло, що отримані дані свідчать про те, що сучасному поліцейському слід:

- усвідомлювати стереотипи, упередження щодо інших культур та народів;
- усвідомлювати негативні почуття та поведінкові реакції, що виникають при взаємодії з іншою культурою;
- розвивати сензитивність та соціальну увагу в ситуаціях з представниками інших культур;
- формувати толерантні установки щодо людей інших культур, рас і національностей;
- розвивати міжкультурні компетентності шляхом набуття знань про традиції, звички, особливості поведінки в інших культурах, невербальну та вербальну комунікацію [5, с. 104].

Таким чином, становлення етнотолерантності відбувається за допомогою гуманізації у налагодженнях стосунків працівників Національної поліції і розширення меж його свободи та персональної відповідальності за наслідки власних дій.

Список бібліографічних посилань

1. Бусел В.Г. Великий тлумачний словник сучасної української мови / ред. Київ, Ірпінь : Перун. 2004. 1404 с.
2. Бакальчук В.О. Тенденції етнокультурної толерантності в українському суспільстві. *Стратегічні пріоритети*. 2007. № 4. С. 69-75.
3. Михайлова М.О. Мультикультуризм і проблема толерантності у поліетичному соціокультурному просторі. *Вісник Житомирського державного університету ім. І Франка*. 2010. Вип. 54. С. 32-36.
4. Хрищевська Л.М. Етнонаціональна політика в Україні в період незалежності: навч. посібник. Миколаїв: Видавничий дім «Гельветика», 2016. 208 с.
5. Євдокімова О.О., Пономаренко Я.С. Комунікативна толерантність поліцейський у контексті вивчення їх емоційного інтелекту. *Право і безпека*. 2019. № 2(73). С. 101-108.

Одержано 19.10.2021

УДК 349.2:331.53:347.736

Тамара Петрівна ЯЦЕНКО,

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри трудового та господарського права факультету № 2 Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН З НЕПОВНОЛІТНИМИ В УКРАЇНІ: ПРАВА ТА ГАРАНТІЇ

Неповнолітні є важливою складовою сучасного українського суспільства, носієм інтелектуального потенціалу, визначальним фактором соціально-економічного прогресу. Останнім часом спостерігається тенденція до зростання кількості дівчат та юнаків, які, почувшись дорослими, намагаються реалізувати своє бажання працювати і отримувати гідну оплату праці. Окремі роботодавці охочіше приймають на роботу неповнолітніх, оскільки підлітки, будучи законодавчо необізнаними, погоджуються на запропоновану винагороду за свою працю. Проте, інші роботодавці, якщо вони виконують всі вимоги чинного законодавства, з особливою обережністю ставляться до прийняття на роботу неповнолітніх. Це пов'язано насамперед з тим, що для даної категорії осіб законодавством передбачено додаткові пільги та гарантії у сфері трудових відносин.

Тому, на сьогоднішній день є нагальні проблеми у працевлаштуванні та організації праці неповнолітніх працівників на сучасному ринку праці України. Серед проблем, які потребують розв'язання при прийнятті на роботу неповнолітніх, можна виокремити:

низький рівень поінформованості неповнолітніх про свої права, обов'язки та можливість для розвитку власного потенціалу і самореалізації, низький рівень компетентностей, у тому числі щодо дотримання правових норм, стандартів прав людини загалом.

Варто зазначити, що після ратифікації у 1973 році конвенції Міжнародною організацією праці № 138 «Про мінімальний вік для прийняття на роботу», Україна прийняла на себе зобов'язання здійснювати національну політику для забезпечення дієвої ліквідації дитячої праці та зменшення мінімального віку для прийняття на роботу до рівня, який відповідає найбільш повному фізичному і розумовому розвитку підлітків. МОП рекомендує приймати на роботу осіб з 18 років і тільки після консультацій із зацікавленими організаціями роботодавців і працівників [1].

Відповідно до ст. 43 Конституції України, кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується [2]. Але стосовно дітей це право дещо інше. Основне трудове право дитини – право на професійну орієнтацію з метою самовизначення та реалізації здатності до праці (ст. 5 та 7 ЗУ «Про зайнятість населення»), а також право на захист від трудової експлуатації та на додаткові гарантії при працевлаштуванні [3].

Разом з цим, відповідно до ст. 187 КЗпП неповнолітні, тобто особи, що не досягли 18 років, у трудових правовідносинах прирівнюються у правах до дорослих осіб [4]. Крім того, дана категорія працівників користується пільгами у галузі охорони праці, робочого часу, відпусток та деяких інших умов праці встановленими законодавством України.

Згідно із ст. 188 КЗпП України за загальним правилом прийняття та роботу осіб молодших 16 років не допускається. Але як виняток, прийняти на роботу можна і 15-річного підлітка, проте у такому разі додатково слід отримати від одного з батьків (особи, яка їх замінює) письмову згоду [4]. Законодавством не передбачена форма надання згоди одного з батьків або особи, яка їх замінює, на працевлаштування неповнолітнього. На практиці батьки (чи особи, які їх замінюють) подають роботодавцеві заяву, у якій зазначається прохання прийняти на певну посаду неповнолітнього.

Роботодавці, у яких працюють неповнолітні, зобов'язані вести спеціальний облік таких осіб для того, щоб знати хто користується пільгами для неповнолітніх і коли вони втратять таке право. Усі особи молодше 18 років приймаються на роботу лише після попереднього медичного огляду і в подальшому, до досягнення 21 року, щороку підлягають обов'язковому медичному оглядові (ст. 191 КЗпП України) [4].

Приймаючи на роботу неповнолітніх, власник або уповноважений ним орган зобов'язаний ознайомити їх із правилами внутрішнього трудового розпорядку, правилами техніки безпеки, виробничої санітарії, протипожежної безпеки. Підлітки зобов'язані знати свої права й обов'язки. При цьому, забороняється застосування праці осіб молодше 18 років: на важких роботах і на роботах із шкідливими або небезпечними умовами праці; на підземних роботах; на роботах, що передбачають підймання і переміщення речей, маса яких перевищує встановлені для неповнолітніх граничні норми; нічних, надурочних роботах і роботах у вихідні дні.

Окремо слід звернути увагу на право підлітків пов'язане з отриманням щорічної основної відпустки, яка надається за їх заявою до настання шестимісячного терміну безперервної роботи на даному підприємстві, в установі, організації починаючи з першого року праці. При цьому необхідно пам'ятати, що заміна неповнолітнім всіх видів відпусток грошовою компенсацією не допускається.

Щодо звільнення працівників молодше 18 років з ініціативи власника або уповноваженого ним органу, то слід враховувати, що воно допускається тільки за згодою служби у справах дітей. А в окремих випадках, передбачених законом, роботодавець зобов'язаний здійснити працевлаштування неповнолітніх працівників у випадках їх звільнення. Тому що порушення правил працевлаштування неповнолітніх осіб може бути кваліфіковано як грубе порушення трудового законодавства, за що передбачено кримінальну відповідальність (ст. 172 КК України).

Якщо продовження роботи неповнолітнього працівника загрожує його здоров'ю або порушує його законні інтереси, батьки, усиновителі і піклувальник неповнолітнього, а

також державні органи та службові особи, на яких покладено нагляд і контроль за додержанням законодавства про працю, мають право вимагати розірвання трудового договору з неповнолітнім, у тому числі і строкового. Саме тому, неповнолітнім бажано заздалегідь подбати про свою правову захищеність — укласти з роботодавцем під час прийняття на роботу письмовий трудовий договір (тим більше, що це безпосередньо передбачено п. 5 ч. 1 ст. 24 КЗпП), в якому були б обумовлені місце роботи, трудова функція, яку має виконувати працівник, розмір та терміни видачі заробітної плати, режим праці та відпочинку. Так, і лише за таких умов неповнолітня особа здобуде позитивний трудовий досвід.

Підсумовуючи вищенаведене, слід зазначити, що на сьогодні в Україні існує правове підґрунтя щодо реалізації та захисту своїх прав неповнолітніми громадянами. Українське законодавство встановлює для них низку спеціальних гарантій та пільг, виділяючи їх в окрему категорію особливих суб'єктів трудових відносин. Проте існує потреба в розробці та реалізації загальнодержавних програм, які будуть направлені не на утримання органів, які ніби то сприяють працевлаштуванню молоді, а на створенні зацікавленості роботодавця у прийомі на роботу таких працівників.

Список бібліографічних посилань

1. Про мінімальний вік для прийняття на роботу // Конвенція №138 від 26.06.1973. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/993_054/ (дата звернення 18.10.2021).
2. Конституція України [Текст]: зі змінами та доповненнями : [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р.] // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст.141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
3. Про зайнятість населення Закон України від 05.07.12 № № 5067-17 // База даних «Законодавство України»/ ВР України. Дата оновлення 14.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text> (дата звернення 19.10.2021).
4. Кодекс України про працю: Кодекс України від 10.12.1971 № 322-08. Законодавство України. Веб-сайт Верховної Ради України. Дата оновлення 14.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 19.10.2021)

Одержано 20.10.2021

Наукове видання

Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави

Тези доповідей
X Міжнародної науково-практичної конференції,
присвяченої 27-й річниці створення Харківського національного
університету внутрішніх справ

(м. Харків, 19 листопада 2021 р.)

Українською та англійською мовами

Відповідальні за випуск: *С. О. Ткаченко, С. Є. Абламський*

Комп'ютерне верстання: *К. О. Сологуб*

Формат 60x84/8. Ум. друк. арк. 39,6.
Обл.-вид. арк. 27,6. Тираж 25 пр. Зам. № 2021-11.

Видавець і виготовлювач –
Харківський національний університет внутрішніх справ,
просп. Л. Ландау, 27, м. Харків, 61080. Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087
від 22.01.2008.